

Zbornik Selške doline

Železne niti

7
2010

Zbornik Selške doline

Železne niti

Zbornik Selške doline

Železne niti

7
2010

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 7

7-2010

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: muzej.zelezniki@siol.net

Glavni in odgovorni urednik:

Primož Pegam

Uredniški odbor:

Aleš Primožič, Tadeja Šuštar, Bojan Rihtaršič,
Jože Bogataj, Jernej Hudolin, Rudi Rejc,
Joža Dolenc, Anton Sedej

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Fotografija na naslovnici:

Racovnik. Foto: Aleksander Čufar

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Zbornik sofinancira Občina Železniki.

Tisk:

SCHWARZ, d. o. o., Ljubljana

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
---------------------	-----------------	---

Železne niti

<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju s prof. dr. Janezom Tuškom	9
<i>Aleš Primožič</i>	Matevž Šmid	61
<i>Gregor Šifrar</i>	Ob 70-letnici rojstva Jožeta Šifrarja	85
<i>Tone Košir</i>	Dr. France Rešek	103
<i>Gregor Bonclaj</i>	Ob 40. obletnici smrti Josipa Bonclja	113
<i>Irena Megušar</i>	Franc Potočnik, Šinkarjev ata	147
<i>Marjeta Šketa</i>	Josip Peternelj	173

Zgodovina

<i>Jure Rejec</i>	Prenova Plavčeve hiše v Železnikih v letih 1994–2009	249
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Odprtje prenovljene Plavčeve hiše	259
<i>Anton Sedej</i>	Janez Keržar, kolarski mojster v Železnikih	263
<i>Janko Pintar</i>	Rojevale so se nove Dražgoše	295
<i>Andreja Bogataj Rant</i>	Dražgoški kruhki	305
<i>Vincencij Demšar</i>	Nekdanja Mlinarjeva, sedaj Tabernikova hiša na Zalem Logu	315
<i>Cirila Demšar</i>	Ilčevi iz Selc	325

Naravoslovje

<i>Joža Šmid</i>	Nestrokovni pogled na protipoplavno varnost v Železnikih	329
------------------	--	-----

Kazalo

Kultura

<i>Franc Tušek</i>	Pesmi	331
<i>Franc Tušek</i>	Angelček	332
<i>Jože Tavčar</i>	Zgodba iz žebljarskih časov Železnikov	335
<i>Anton Sedej</i>	Vhodna vrata, 1. del	361
<i>Aleksander Čufar</i>	Železniki	371

Mladi in družba

<i>Tomaž Šturm</i>	Mavrica neba 2010, večjezični literarni maraton	381
--------------------	---	-----

Osnovna šola

<i>Primož Šmid</i>	Uspeh učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2009/2010	391
<i>Majda Tolar</i>	Dom tvoje, moje pesmi	397
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Pedagoški programi v Muzeju Železniki	405

Kronika

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Kronika Muzejskega društva Železniki	409
----------------------------	--------------------------------------	-----

---

Beseda urednika

Železne niti smo spletki že sedmič. Tokrat z veliko več napora kot prejšnja leta. Nekateri sodelavci so mnenja, da je družbeno-ekonomska kriza in boj za preživetje večine pustilo posledice tudi na področju ohranjanja kulturne dediščine. Vendar pa v besedilih avtorjev tega ni zaznati, so sijajno pripravljene. Prispevki so iz vseh krajev Selške doline, kar je še posebej razveseljivo. Mislim, da nam je tudi ta številka uspela.

Kaj lahko ugotovimo po tem, ko je bilo izdanih sedem številke Železnih niti?

Z izdajanjem Železnih niti nismo spreminjali zgodovine. Spoštovani, zgodovine se ne da spremeniti. Se pa z zgodovino da manipulirati in jo na različne načine interpretirati.

Vselej sem urednikoval v smeri poštenega in objektivnega prikazovanja zgodovine, na osnovi spominov, predvsem pa na osnovi dokumentov. Le-ti se včasih drastično razlikujejo od "spominov".

Vztrajam in bom vztrajal na strategiji avtonomije avtorja. Čutim pa dolžnost, da opozorim, če je kakšen prispevek žaljiv. Tako sem v avtorska besedila do sedaj posegel samo dvakrat, in sicer v drugi številki Železnih niti v prispevku Alplesovih petdeset let, kjer sem avtorju predlagal, naj korigira navedbo o določeni osebi, ki je že pokojna, in drugič v tretji številki v prispevku 60 let povojnega kovinarstva v Železnikih (1. del). Iz teksta sem odstranil dva stavka in dopolnil naslov z besedo "povojnega". Da so bili moji popravki v tem prispevku upravičeni, je razvidno tudi iz prispevka v tej, sedmi številki Železnih niti.

Vsako leto do sedaj sem predlagal prispevek o Matevžu Šmidu. Ta prispevek smo pripravljali kar sedem let. Letos nam je končno uspelo. Prispevek avtorja je odlično pripravljen in govori o celotnem delovanju Matevža Šmida v predvojnem obdobju. V povojnem času pa avtor opiše samo njegovo delovanje na kulturnem področju, na žalost pa nič o njegovem najpomembnejšem delovanju, delovanju na gospodarskem področju. Bil je ustanovni član zadruga Niko, z. o. o., dolgoletni tehnični direktor in med ustanovnimi člani edini izobražen. Matevž Šmid je bil prvi, ki je zaznal napačne odločitve uprave, v začetku petdesetih let pa tudi nepravilnosti v zadrugi Niko, z. o. o. Okoli njega se je zato oblikovala skupina sodelavcev, ki je dala pomemben prispevek k nadaljnjemu razvoju zadruga in kovinske industrije. O njem kot gospodarstveniku bo treba še pisati.

Pisati pa bo treba tudi o delovanju drugih Matevževih somišljenikov. Če je bilo do sedaj kaj napisanega o teh ljudeh, ki so soustvarjali razvoj kovinske industrije v Železnikih, se je poskrbelo, da zapisi niso prišli v javnost. Zadeve gredo celo tako daleč, da niso niti omenjeni, čeprav so bili pomemben ali celo najpomembnejši člen pri določenem projektu.

Pripravljati se je začela osma številka Železnih niti. Vabim vas, da sodelujete pri ustvarjanju nove številke Železnih niti. Prepričan sem, da je gradiva za pisanje še veliko. Selška dolina, posebno pa še Železniki, je neizmeren vir za pisanje domoznanskih prispevkov. Imamo veliko število pomembnih mož, o katerih še nismo nič napisali. Ponovno vabim dijake in študente, naj v Železnih nitih predstavijo svoja seminarska in diplomska dela.

Celoten projekt poteka povsem brez nadomestil stroškov in honorarjev, kar je za današnje čase izjemno in povsem specifično. Za letošnjo številko so nam prvič namenjena sredstva iz občinskega proračuna, tako da ne bomo potrebovali sponzorskih sredstev. Za finančna sredstva se Občini Železniki iskreno zahvaljujem.

Zahvaljujem se tudi vsem sodelavcem za pomoč pri izidu sedme številke Železnih niti. Posebno sem hvaležen prof. dr. Janezu Tušku za njegovo življenjsko izpoved.

Neizmerna hvaležnost pa gre vsem avtorjem prispevkov, ki s svojim trudom gradite domoznanski zbornik, s katerim ohranjamo kulturno dediščino in kulturno izročilo Selške doline.

Primož Pegam

Intervju s prof. dr. Janezom Tuškom

22. junija 2010 na Megušarjevi domačiji v Megušnici v Martinj Vrhu

Tadeja Šuštar

"Moj življenjski napotek bi bil, da v delu išči veselje! Kar je rekel tudi moj oče, pa sem mu v mladosti večkrat odvrnil, da ga iščem, pa ga ne najdem. Največ je vredno, da ti je redno delo hobi, veselje in da greš zjutraj z veseljem v službo, da ti ni naporno."

Prof. dr. Janez Tušek
Foto: arhiv družine Tušek

Profesor doktor Janez Tušek, ste redni profesor na Fakulteti za strojništvo, kjer ste tudi prodekan za podiplomski študij, vaše osnovno področje dela so varilstvo in sorodne tehnike spajanja ter toplotnega rezanja materialov, poleg tega ste raziskovalno izredno dejavni in veliko sodelujete z industrijo. Kaj vse se skriva za naštetimi področji vašega dela?

Sem redni profesor na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani, kjer je moje delo predvsem pedagoško in raziskovalno. V okviru Katedre za tehnologijo materialov sem vodja Laboratorija za varjenje. To pomeni, da sem nosilec vseh učnih predmetov s področja varjenja in spajanja materialov. Na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani za študente po starem, predbolonjskem programu izvajamo dve študijski smeri. Prva je univerzitetni študij, ki traja pet let in naj bi bil zahtevnejši ter nekoliko bolj teoretično usmerjen. Študenti po uspešnem zaključku z diplomom dobijo naziv univerzitetni diplomirani inženir strojništva. Druga smer traja tri leta in pol. Študij na tej smeri je bolj praktično naravnani in študentje po zaključku dobijo naziv diplomirani inženir strojništva. Na obeh smereh imamo varilsko usmeritev, ki jo lahko študenti izberejo v višjih letnikih. Opisani program se še vedno izvaja, a le v višjih letnikih. Pred dvema letoma smo namreč v prvem letniku na raziskovalno-razvojnem programu začeli uvajati bolonjski način študija in lansko leto tudi na drugi, bolj praktični smeri, to je na projektno aplikativnem programu. Pedagoško delo glede na predpisano število ur za to delo na univerzi obsega 210 ur v enem letu, kar v 30 tednih pedagoškega dela pomeni 7 ur na teden. Ostalo je raziskovalno delo.

Izsledki vaših raziskav pa niso namenjeni samo ozkemu krogu znancev, niti ne samo slovenski strokovni javnosti, pač pa morajo v svet, dostopni morajo biti kar najširši svetovni strokovni javnosti.

Vsak, kdor želi postati univerzitetni profesor, mora svoje raziskovalno delo dokazovati tudi z znanstvenimi, raziskovalnimi in strokovnimi referencami.

Torej mora raziskovati, delati za industrijo, razvijati patente in objavljati članke v domačih in predvsem v svetovno priznanih revijah, kar največ šteje pri graditvi akademske kariere. Mednarodne znanstvene revije so rangirane v posebni mednarodni bazi podatkov. V žargonu rečemo, da imajo različen SCI, kar pomeni "Science Citation Index". Seveda, čim višje na lestvici je revija, v kateri se objavi članek, tem več to doprinese k točkovanju. Vsak, kdor želi postati redni profesor na Fakulteti za strojništvo Univerze v Ljubljani, mora imeti najmanj 18 takih člankov. To ni zelo veliko pod pogojem, da stalno raziskovalno delaš in pridobiš originalne rezultate, v tem primeru tega ni težko doseči. Vendar kljub vsemu 18 originalnih člankov z originalnimi, teoretično ali eksperimentalno dobljenimi rezultati moraš napisati in jih objaviti v mednarodno priznanih revijah, kar pomeni objaviti v revijah, ki izhajajo predvsem na zahodu in večinoma v angleškem jeziku. Vsak članek pred objavo pregledata najmanj dva mednarodno priznana strokovnjaka – recenzenta. Šele z njihovim soglasjem je članek lahko objavljen. Celotna procedura od oddaje članka uredništvu revije pa do objave včasih traja tudi več let.

Kaj točno SCI (Science Citation Index) pomeni?

Gre praktično za največjo bazo podatkov o objavljenih člankih v več kot 3 tisoč revijah s področja naravoslovja in tehnike s celega sveta. Leta 1960 je Eugen Garfield v Philadelphiji v ameriški zvezni državi Pensilvaniji ustanovil Inštitut za znanstveno informiranje (Institute for Scientific Information, kratko ISI) in s tem postavil osnove za "bibliometrics" in "scientometrics", to je za merjenje bibliografije (to je objavljenih prispevkov in s tem znanosti v splošnem) za posamezne raziskovalce. Preprosto povedano: gospod Garfield je leta 1960 začel zbirati podatke o člankih, njihove povzetke in vire, ki so bili objavljeni kot reference v teh člankih. To je bil začetek zbiranja podatkov o dejavnosti znanstvenikov in njihovem delu. Sistem se je močno razširil in ga danes uporablja ves svet. Na osnovi teh podatkov

je mogoče zelo preprosto ugotoviti, katere revije so pogosteje citirane v referencah drugih člankov in kateri avtorji so v posameznih člankih navedeni kot vir pri nastajanju tega članka. Pri impakt faktorju (faktor vpliva) gre preprosto za to, da je pomembno, da svoje raziskovalne rezultate oziroma svoj članek objaviš v čim bolj brani reviji in da je tvoj članek, ko je objavljen, čim večkrat omenjen kot referenca pri drugih člankih, pri drugih avtorjih, v drugih revijah. Poleg SCI, ki obravnava objave s področja tehnike, naravoslovja, biomedicine in biotehnike, ista ustanova spremlja tudi objave za družboslovno področje (SSCI – Social Science Citation Index), objave v humanistiki (AHCI – Arts & Humanities Citation Index) in še nekaj novih znanstvenih področij. Tako smo v zadnjem obdobju dobili tudi podatke citiranosti za biotehnologijo, čisto kemijo in nevrologijo. Vsako leto SCI z vseh glavnih prej omenjenih področij zajame okoli 630 tisoč objavljenih člankov iz skoraj 6 tisoč revij iz 60 držav. Vse tri glavne zgoraj omenjene baze podatkov so združene v Web of Science (znanstveno medmrežje).

Ali imamo v Sloveniji mednarodno priznano revijo, ki objavlja članke znanstvenikov?

V Sloveniji imamo kar nekaj mednarodno priznanih revij, ki so zajete v sistemu z impakt faktorjem in ki so vodene v sistemu SCI. Na tem področju so najmočnejši kemiki, zdravniki in biokemiki. Za strogo strojniško področje imamo samo eno takšno revijo. To je Strojniški vestnik, ki ga izdaja naša fakulteta skupaj s Fakulteto za strojništvo v Mariboru. Žal smo se morali že pred leti odločiti, da jo izdajamo le v angleškem jeziku. Zavedamo se, da to ni bila najboljša rešitev. Toda če smo želeli, da se uveljavi v svetu, smo morali ta "slabi" korak narediti. Danes je revija uveljavljena in zelo pogosto citirana, kajti znanstveniki po svetu jo množično berejo in seveda v njej raziskovalci s celega sveta želijo objavljati svoje najnovejše izsledke. Na področju materialov, ki tudi spadajo na področje strojništva, imamo v Sloveniji še dve reviji, ki sta vodeni v sistemu SCI. Ena je revija Midem, ki jo izdaja Strokovno društvo

za mikroelektroniko, elektronske sestavne dele in materiale iz Ljubljane. Druga revija pa je Materials in tehnologije, ki jo izdaja Inštitut za kovinske materiale in tehnologije iz Ljubljane.

Katere pogoje poleg raziskovalnega pa moraš še izpolniti, da lahko postaneš univerzitetni profesor?

Torej, poleg znanstvenega še strokovnega in pedagoškega. Strokovni kriterij obsega dela v povezavi z industrijo, razvojno-raziskovalne projekte, patente, ekspertize in pomembne rešitve, ki so izvedene za poznanega uporabnika v realnem svetu. Skratka, to pomeni, da moraš sodelovati z industrijo in da mora tvoje delo v industriji pustiti neke merljive pozitivne sledi. Tretji pogoj pa je pedagoški in pomeni, da moraš imeti pozitivno oceno študentov in v zadnjem času tudi izdan učbenik, skripto ali pa elektronski učbenik. Skratka, izdelati moraš učno gradivo v eni izmed oblik, ki je dostopna študentom. Poleg tega moraš imeti nekaj izkušenj s pedagoškim delom in opravljen osnovni pedagoški ali andragoški tečaj. Večina naših profesorjev si pedagoške izkušnje nabere z opravljanjem vaj kot asistenti in kasneje kot docenti ter izredni profesorji z izvajanjem predavanj. Mislim, da nimamo primera v zgodovini naše fakultete, da bi nekdo prišel iz industrije ali od drugje, si že pred prihodom na Fakulteto za strojništvo pridobil zadosti referenc in postal redni profesor na naši fakulteti v Ljubljani. Velika večina naših rednih profesorjev je začela kariero na naši fakulteti z asistentskim mestom in potem napredovala do najvišjih nazivov. Vse tri pogoje: znanstvenega, strokovnega in pedagoškega sem moral izpolniti in izpolniti jih mora vsak, ki želi postati redni univerzitetni profesor na naši fakulteti. Vsi predhodni učiteljski nazivi, kot so docent, višji predavatelj in izredni profesor, veljalo le za dobo petih let. In vsako peto leto, ko poteče izvolitveno obdobje, morajo znova dokazati, kaj so v petih letih na vseh prej omenjenih področjih naredili. Nekateri pri ponovni izvolitvi napredujejo v višji naziv, nekateri ostanejo na istem, nekateri pa lahko celo nazadujejo, če v

petih letih niso zbrali ustreznih referenc. Z izvolitvijo v naziv rednega profesorja pa ti ta naziv ostane do smrti.

Znanja in izsledkov raziskav na svojem področju pa ne širite le med študenti na univerzi, ampak tudi širše, saj ste urednik revije Ventil.

Da, sem glavni in odgovorni urednik revije Ventil, ki ni toliko znanstveno, ampak predvsem industrijsko usmerjena revija, namenjena stroki, torej podjetjem in industriji. Revija se posveča predvsem mehatroniki, oziroma novejšim mehatronskim sistemom. Mehatronika je sodoben termin, ki naj bi zajel sodobne naprave, sestavljene iz strojnih in električnih komponent, ki so pogosto krmiljene preko namenskih ali splošnih računalniških enot. Če nekoliko ohlapno razlagamo to definicijo, lahko zelo hitro ugotovimo, da so okoli nas praktično same mehatronske naprave in sistemi. Vsako prevozno sredstvo, od osebnega avtomobila preko tovornih in tirničnih vozil, vodnih in zračnih plovil pa vse do vesoljskih raket, je neke vrste mehatronski sistem. Podobno velja za gospodinjske stroje in aparate, obdelovalne stroje, naprave za obdelavo lesa, tekstila in drugih materialov, kmetijske stroje in drugo. Vsi robotski sistemi so prav tako mehatronski. Tudi sodobna orodja za tlačno litje ali brizganje plastike, ki so opremljena s hladilnim sistemom, s pnevmatskim ali hidravličnim pogonom in pogosto tudi z električnimi komponentami, bi bila lahko uvrščena med neke vrste mehatronskih sistemov. Po splošni definiciji pa velja, da so mehatronski sistemi sestavljeni iz nosilnih delov, gibajočih mehanskih elementov in elektronskih stabilnih in gibajočih komponent. Ventil izhaja že 15 let in v slovenskem jeziku. V reviji trenutno kar dobro delamo, saj se nam naklada povečuje, število bralcev se večja, imamo zadosti strokovnih člankov, objavljamo tudi novice s prej omenjenih področij ter intervjuje s posamezniki ali podjetji. Tudi tehničnega urednika imamo odličnega, tako da je urejati revijo pravi užitek. Povedati moram, da se poslovanje Ventila na Fakulteti za strojništvo vodi na svojem

stroškovnem mestu in da delujemo na trgu, kot radi rečemo. Vsako leto imamo ostanek dohodka, ki ga vlagamo v razvoj same revije.

Poleg vsega omenjenega strokovno sodelujete še z več podjetji, v katerih že izredno uspešno uporabljajo rezultate vašega raziskovalnega dela. V zadnjem času ste raziskovalno dejavni predvsem na področju laserskega reparaturnega varjenja in navarjanja poškodovanih orodij za različne namene ter laserskega varjenja tankih elementov iz različnih materialov, kot so razne membrane, folije, tanke žičke in podobno. S katerimi podjetji in kako torej sodelujete?

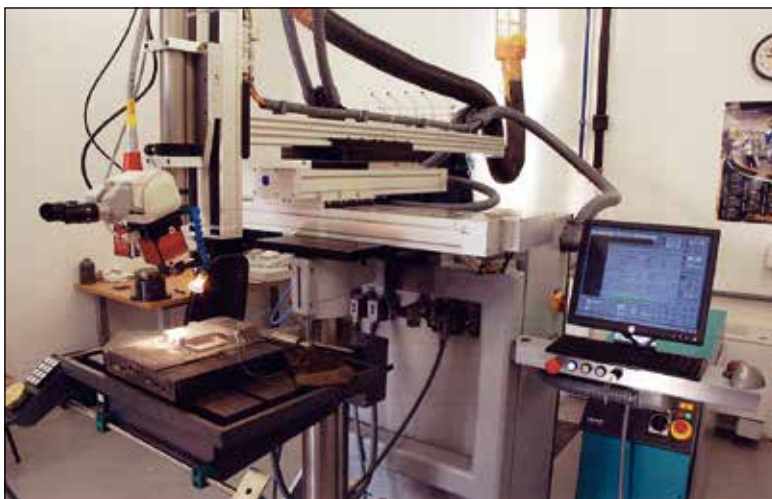
Najtesneje s podjetjem TKC, d. o. o., v katerem smo razvili lasersko tehnologijo, ki jo zelo dobro tržišmo oziroma uvajamo v slovensko industrijo ter prenašamo v tujino. Na Fakulteti za strojništvo skupaj s podjetjem TKC, d. o. o, skrbimo za razvoj stroke, to je laserskega reparaturnega varjenja poškodovanih orodij, laserskega varjenja zelo tankih materialov, laserskega in vakuumskega spajkanja različnih materialov v trajno zvezo. Poleg naštetega zelo veliko delamo na razvoju novih dodajnih materialov za lasersko varjenje orodnih jekel. Proces laserskega varjenja se močno razlikuje od klasičnega obločnega varjenja. Temperature v talini vara so pri laserskem varjenju mnogo višje. To pa pomeni, da se več elementov, ki so prisotni v žici, upari in izparijo iz žice v atmosfero. To so lahko zelo pomembni elementi, kot je molibden ali krom in drugi. V Evropi še ni podjetja, ki bi razvil primerne žice za lasersko varjenje orodnih jekel. Danes vsi izvajalci laserskega varjenja uporabljajo žice, ki so bile razvite za varjenje TIG ali za druga obločna varjenja. Prav za te in podobne raziskave imamo manjši laboratorij, kjer imamo zaposlene tri ljudi. V njem preizkušamo materiale, ugotavljamo njihovo kemično sestavo, pregledujemo zware ter dajemo oceno kakovosti zvarov in tudi oseb, kot so varilci. Na primer, če se nekdo želi preizkusiti, kako dober varilec je v resnici, ali če želi podjetje ugotoviti, kako kakovostne varilce

Prof. dr. Janez Tušek ob laserski napravi, ki je trenutno njegovo najpomembnejše raziskovalno orodje. Foto: arhiv družine Tušek

zaposluje, lahko pridejo v naše podjetje, izdelajo nekaj varov, ki jih pregledamo, preizkusimo in damo oceno o kakovosti varilca. Poleg tega sodelujem še s številnimi podjetji po celi državi in tudi s tujino. Na področju reparaturnega varjenja praktično sodelujem z vsemi slovenskimi livrnami aluminijastih izdelkov. Prav v tej veji industrije se je naša tehnologija reparaturnega obločnega in laserskega varjenja najbolj uveljavila. S sodobno tehnologijo varjenja je možno orodjem za tlačno litje podaljšati uporabno

dobro za najmanj sto odstotkov uporabne dobe novega orodja. Zelo dobro sodelovanje imamo z Nuklearno elektrarno v Krškem, pa s farmacevtsko tovarno Krka v Novem mestu, pa s podjetjem Hella Saturnus iz Ljubljane, pa s Kovinoplastiko Lož, z Gorenjem iz Velenja in še s številnimi drugimi. Našeta podjetja niso tipično strojniška, a vseeno potrebujejo varilno stroko. Vedno več sodelujemo s podjetji, ki se ukvarjajo z umetnimi snovmi. Tudi te materiale je možno variti ali pa spajati na en ali drugi način.

Najnovejša laserska naprava na svetu. Foto: arhiv družine Tušek

Kako pa je s sodelovanjem s podjetji v tujini?

Sodelovanja s tujimi podjetji, tujimi univerzami, fakultetami in z raznimi združenji je veliko. Mogoče celo preveč. Zelo težko je vsa povezovanja vzdrževati in zelo težko je razločiti učinkovito sodelovanje od sodelovanja na akademski, društveni ali le na družbeni ravni. Od vseh sodelovanj še najbolj cenim tista na podjetniškem nivoju. Pri vseh takih sodelovanjih na podjetniški ravni gre v največji meri za obojestranski in ekonomski interes. S predstavniki tujih ustanov, kot so fakultete, inštituti in druge raziskovalne ustanove, se srečujemo na raznih posvetovanjih, konferencah in simpozijih. Veliko sodelujemo s tujimi podjetji na laserskem področju. Tudi na razvoju laserjev za točno določene namene. V zadnjem obdobju se s tujimi predstavniki pogovarjamo o prenosu naše laserske tehnologije v njihova podjetja in tudi raziskovalne ustanove. Nekaj takih izkušenj že imamo. Ko smo pred leti razvili lasersko reparaturno varjenje orodij do uporabne stopnje, so k nam začeli prihajati predstavniki različnih podjetij in ustanov. Tudi iz tujih držav. Od teh je bil najpomembnejši obisk predstavnika podjetja Bocar S. A. de C. V. iz Nemčije, ki je eno večjih korporacij livarn za tlačno litje aluminija na svetu. Zaposlenih imajo več sto tisoč delavcev. Lastnik celotne skupine Bocar je Nemeč, ki pa ima večino tovarn v drugih državah po Evropi in tudi izven. Njegove največje livarne za tlačno litje aluminija se nahajajo v Mehiki. Ko nas je predstavnik te tovarne obiskal in si ogledal naše delo in naše podjetje z laboratorijem, je bil navdušen in nas je zaprosil za pomoč. Predstavnik podjetja TKC, d. o. o, ki je od začetka sodeloval pri razvoju laserske tehnologije, je na njihovo željo odšel v Mehiko in tam kot učitelj laserskega varjenja preživel štiri mesece. Podobnih sodelovanj pa je bilo še kar nekaj.

Mogoče naj tu omenim še sodelovanje s podjetjem ASKEA iz Amtzella iz Nemčije, s katerim sodelujemo na področju razvoja laserskih naprav in na področju razvoja dodajnih materialov za lasersko varjenje že skoraj deset let. Pomembno je tudi sodelovanje s skandinavsko organizacijo JOM iz Danske,

kjer že dvajset let skupaj organiziramo in prirejamo razna znanstvena in strokovna srečanja s področja spajanja materialov.

Prišla sva do točke vašega trenutnega izredno kompleksnega strokovnega poslanstva. Vaše življenje pa se je začelo tu, na Megušarjevi kmetiji v Megušnici v Martinj Vrh. Kako je vam ostalo v spominu vaše otroštvo?

Spomini na otroška leta, preživeta v Megušnici, so še vedno zelo živi. Seveda se spominjam doživetij s svojimi starši, sestrama in bratoma. Prav gotovo pa je najbolj živ spomin na dogodke, ki sva jih doživela z bratom Andrejem, ki je rojen istega leta kot jaz, a mlajši za nekaj manj kot 11 mesecev. Seveda nisva dvojčka. Iz otroških dni v Megušnici se zelo živo spominjam starejših ljudi, ki so takrat hodili od hiše do hiše kot berači ali pa kot hlapci, torej neke vrste pomočniki za kmečka dela, taka začasna in manj zahtevna. Med temi so bili Gabračanova Urša, Pretnarjev Jaka, Švajcar, Politika, Žvan, Šubic, Johana in še drugi. Ne vem, ali so vsa imena prava, in verjetno sem katerega izpustil, ampak spomin pri meni je tak. Od teh mi je zelo v spominu dogodek s Pretnarjevim Jakom. Neko nedeljo smo se cela družina s konjem in vozom odpravili na Rudno na obisk k Ambruščevim, kjer je bila doma naša mama. Tačasni "hlapec" v Megušnici nam je ob odhodu sveto obljubil, da bo v hlevu vse uredil on, da bo nakrmil živino in odpeljal gnoj, in naj se nam zvečer nič ne mudi domov. Ko smo se vrnili - nekoliko bolj pozno kot običajno, ni bilo nič narejenega. On pa je trdo pijan ležal in spal za pečjo. Pri največji steklenici (okoli 70 litrov), v kateri je bil shranjen šnops, pa smo našli zajemalko, s katero je po vsej verjetnosti pil žganje. Mislim, da se starša takrat nista nič razburjala, odšla sta v hlev in postorila, kar je bilo pač treba. Takšnih zgod z "obiskovalci" v Megušnici v mojih otroških letih je bilo še veliko. Pogosto se je zgodilo, da so ti popotniki pri nas pustili razne male živali, kot so uši ali bolhe. Prav za to smo pri hiši vedno imeli pantakan, ki je bilo takrat učinkovito sredstvo za te male živali. Mama je bila tu izjemno

skrbna, tako, da otroci teh zajedavcev nismo nikoli imeli in jih nismo nikoli okoli raznašali.

Z bratom Andrejem, s katerim sta skupaj rasla, sta gotovo tudi katero zagodla. Vaša mati pravi, da ste bili že kot otrok "kunštni".

Z Andrejem sva bila vedno skupaj. Pogosto sva bila sama doma. To še posebno velja za nedelje, ko so ostali odšli k maši. Takrat sva imela svoj svet. Ali sva igrala nogomet v hiši (dnevni sobi) ali pa sva se šla vojno s "štrenarcami". To so letve ob peči za sušenje perila. Eden je bil na peči in drugi na tleh ali na klopi. "Štrenarce", sablje in Cunje, ki jih je bilo na peči vedno veliko, so bile "strelno orožje". Posebej živ spomin je na nogomet v hiši. Dnevna soba je bila igrišče, nekoliko krivo okoli peči. Gola pa sta bila dva stola, ki sta imela med nogama ravno pravo odprtino za majhen gol. Postavila sva jih ob vrata na obeh nasprotnih straneh dnevne sobe. Zelo pogosto je žoga zletela z "igrišča" in zadela rožo ali pa šipo v oknu. Pri nas smo imeli vedno veliko rož, za katere je skrbela predvsem mama in kasneje obe

Tuškovi otroci leta 1958: najstarejši France, Minka, Janez in Andrej. Foto: arhiv družine Tušek

sestri. Razbito okno ali razbito rožo (lončnico) sva zelo hitro zamenjala z novo iz zgornjih prostorov. Še imam pred očmi Miznkarjevega Pavleta, ki je bil naš hišni mizar, ko je enkrat dejal, da toliko šip, kot smo jih v enem letu razbili pri nas, jih pa niso nikjer drugje. Vsako leto je moral zamenjati okoli 25 šip, kar se meni takrat niti ni zdelo veliko. Poleg hišnega mizarja smo imeli tudi hišno šiviljo. To je bila Ileva Meta iz Ojstrega Vrha, ki je vsako leto prišla k hiši in zašila strgana oblačila in naredila nekaj novih, če je bila potreba. Vem, da je nam otrokom šivala tudi spodnje perilo (gate) s posebno originalno izvedbo. Poleg nje je vsako leto za nekaj dni prišel k hiši tudi čevljar Lončarjev Miha s Češnjice, ki nam je za celo leto popravil raztrgane čevlje.

Od kod pa žoga na kmetiji?

Žoga je bila pri nas, odkar se spominjam, najpomembnejša igrača. Skoraj vsako leto smo družinsko obiskali Gorenjski sejem v Kranju. To je bilo običajno za Marijin praznik, veliki šmaren, ki je sedaj državni praznik. Kolikor se spominjam, smo s tega sejma vedno prinesli tudi žogo. Toda vedno smo gledali na ceno, da smo kupili najcenejšo. To so bile plastične žoge in ne tiste prave, usnjene z "dušo". Te plastične žoge, ki so bile napolnjene z zrakom, so preko zime, ko so bile na mrazu, vedno spustile zrak in žoga skoraj ni bila več uporabna. Toda ker do nove do naslednje sejma v Kranju nismo prišli, je bila tudi prazna uporabna. Z Andrejem sva zelo zgodaj za kozolcem naredila nogometno igrišče s pravimi goli (nekoliko pomanjšanimi), kjer smo se z vrstniki iz Smoleve in Ojstrega Vrha družili in igrali pravi nogomet. To je bilo poleti ob nedeljah popoldne za vse nas fante obvezno srečanje.

Z bratom Andrejem sta imela tudi zelo zanimiv dogovor, kako si nekaj pravično razdeliti.

Pravzaprav je šlo za zelo strogo pravilo, ki sva se ga vedno držala. Če sva namreč nekaj dobila in sva morala deliti, sva izžrebala tistega, ki je stvar prepodelil, drugi pa je imel pravico prvi izbirati. Na primer, če sva dobila jabolko, sva najprej izžrebala tistega,

ki ga je prerezal, drugi pa je lahko izbiral, katera polovica bo njegova. Imela sva res dodelan model deljenja. Spomnim se tudi dogovora med vsemi nami otroci glede zgodnjih hrušk, jabolk ali češpelj, ki jih nikoli nismo smeli trgati z drevesa. Šele ko so bila zrela in so sama padla na tla, smo jih lahko pobirali in jedli. Zato smo zjutraj, običajno zelo zgodaj, najprej šli pogledat, ali je kaj hrušk, jabolk ali češpelj ponoči padlo z drevesa, kajti kar je ležalo na tleh, je bilo tvoja last. Še na misel nam pa ni prišlo, da bi sadeže z dreves klatili.

Bila pa sta tudi zelo redoljubna.

Ne vem, če sva bila prav redoljubna. Je pa res, da sva tu in tam kaj samoiniciativno pospravila. Tako sva na primer v gozdu zložila veje od podrtih ali posekanih dreves, da je kasneje mama iz njih naredila butare za v peč, ali pa smo vsi otroci po njivi po žetvi pobirali posamezna klasja in jih vezali v majhne snopke in podobno. Razstavila pa sva tudi kakšen stroj, pa tudi pogonski in zavorni del dvokoles ali kaj podobnega, ki ga je kasneje tudi pravi strokovnjak težko sestavil. Vedeti moramo, da takrat ni bilo televizije, da ni bilo računalnikov, in smo imeli veliko časa. Po navadi sva se z Andrejem kaj dogovorila in potem to tudi naredila. Spomnim se, da so bili domači zelo presenečeni, ko sva enkrat v kamr'ci na "štali", kjer smo imeli orodje za obdelavo lesa z lesenim "ponkom" in v kateri je bilo polno oblancev, žaganja ter drugega prahu, pospravila orodje in vse deske in razne dele lesa in odstranila oblance, žaganje in ostale smeti. To delo nama je vzelo več dni časa.

Pa se vama ob vajinih samoiniciativnih posegih, ko sta imela opravka z raznoraznimi orodji, nikoli ni zgodila nesreča?

Na žalost tudi. Ob eni taki najini zamisli sem si poškodoval dva prsta na levi roki. Domov smo dobili stroj za mletje koruze. Z Andrej sva si ta stroj ogledala in ugotovila, da ga lahko sama vrtiva in da je hitrost vrtenja odvisna od naju. Andrej je vrтел večje kolo, na katerega se je med obratovanjem namestil jermen, jaz pa manjšega z zobmi. Prav ti

zobje so me zagrabili in mi poškodovali kazalec in sredinec na levi roki. Odpeljali so me k zdravniku v Železnike. Takrat je bil zdravnik dr. Banjan, če se imena prav spominjam. Prste mi je samo obvezal in jih ni nič šival. Konec sredinca z nohtom je bil popolnoma zdrobljen, kazalec pa je bil skoraj dva centimetra od konice odtrgan in se je držal samo še za kožo. Menda je zdravnik takrat, ko si je ogledoval in obvezoval prste, izjavil, da bo začel hoditi v cerkev, če se bo kazalec prijel in zarasel, ker bo to pravi čudež. Prst se je zarasel, on pa mislim, da ni začel hoditi v cerkev, in po nekaterih informacijah se je preselil v arabski svet in celo prestopil v muslimansko vero. Posledice opisane nesreče so še danes vidne na moji roki. To se je zgodilo na dan sv. Roka 16. avgusta leta 1958. Tudi Andrej je nekaj let kasneje doživel hudo nesrečo. Zadolžena sva bila za konja, s katerim smo z njive vozili vozove s snopi žita. Na njivo blizu kozolca smo vozove peljali ročno in jih naložili s snopi. Ko so bili vsi vozovi polni, sva z Andrejem šla v hlev po konja, ga vodila na njivo, vpregla v voz in nato z njim peljala poln voz snopov žita pod kozolec. Nazaj sva se vračala samo s konjem. Tudi tu sva imela dogovor, da za eno vožnjo vodi konja eden in za drugo drugi. Pri eni izmed voženj sem pri vračanju na njivo vodil konja jaz in Andrej je bil za njim. Verjetno se mu je nekoliko preveč približal, in ker je bil konj spočit, je nekoliko poskočil in s kopitom, na katerem je imel pritrjeno železno podkev, Andreja brcnil v glavo. Udarac je bil tako močan, da je Andreju zlomil več zob v ustih in mu počil lobanjo, kar so kasneje ugotovili zdravniki v Ljubljani. Še istega dne ga je mama peš pospremila k zdravniku v Železnike, a ker je bilo pozno zvečer, sta morala domov in drugi dan s počeno lobanjo in zlomljenimi zobmi ponovno peš v Železnike, na avtobus in v Ljubljano v bolnico. Andrej je ostal v bolnici več dni.

Vam je dela, ki ste jih morali opraviti, določil oče?

Dela je bilo na veliki kmetiji tudi za otroke vedno dovolj. V tistem času smo sejali več vrst žita, sejali smo

lan in proso, pridelali veliko krompirja in "kuhe" za prašiče, oče je preko zime naredil brezove metle za uporabo v hlevu, na skednju in na dvorišču, popravil grablje in drugo kmečko orodje, obnovil poškodovane lesene vozove, zamenjal poškodovane lesene pode v hlevu za prašiče, za konja in za govedo, zamenjal zlomljene letve v kozolcu in drugo. Pri vsem tem smo mu morali otroci pomagati. Treba je bilo iti v gozd po pravi les. Za metle smo vedno odšli v Vancovec in nabrali brezove veje. Za točno določeno orodje je bilo treba izbrati pravi les, da je imel prave trdnostne lastnosti. V gozdu smo morali nabrati srobot (srobret, kot smo takrat rekli), ki smo ga uporabili za vezavo butar iz vej za kurjenje v krušni peči. Z Andrejem sva bila, odkar pomnim, zadolžena za dostavo drv izpod "Gepla", kjer so bila zložena, v kuhinjo na točno določeno mesto. Največkrat sva drva nosila s koši. Ne vem, kje sva že zelo zgodaj v otroštvu dobila majhne koše za nošenje drv.

Vaša mama pa je v zvezi z drvni omenila voziček.

Res je. Dobila sva ga kasneje, vendar se ne spominim, niti od kje niti na kakšen način, ampak takrat je bil prava pridobitev, danes bi rekli posodobitev proizvodnje. Seveda smo večino navodil za dela dobili od mame in od ata. Naš ata je bil pravi pedagog, saj nas je že zelo zgodaj navajal in spodbujal k delu. Konec tedna, če smo bili pridni, nas je nagrajeval z denarjem. Tega smo seveda preko počitnic hranili in ga jeseni porabili za šolske potrebe. S tem je oče dosegel dvoje: da smo raje delali in da smo se naučili ravnati z denarjem. Mislim, da mu je to pri vseh nas otrocih zelo dobro uspelo. Poleg tega nas je oče zelo strpno in spodbudno učil delati. Spominjam se, da sva komaj shodila, ko je oče pri Miznkarjevem Pavletu naročil za naju kosišče za koso in dve manjši torišči za cepin. Toda mizar pri tem opraviilu ni imel prav srečne roke. Vse njegovo orodje je bilo težko in okorno. Pa kljub temu smo ga takoj, ko smo dobili novo orodje, šli preizkusiti. Vsi trije, ata, Andrej in jaz, smo odšli na Prdane laze, kjer je bilo posekane-ga nekaj lesa za celulozo. Ker sva bila majhna, je vse

tri cepine nesel oče. Tudi v deblo je najina cepina zapičil on in nato smo vlekli. Verjetno sva se midva za cepine le držala, da sva lažje hodila, ata pa je vlekkel naju in hlod. Pri podobnem opraviilu se je, nekoliko let kasneje, zgodila manjša nesreča. Zopet smo bili vsi trije skupaj v gozdu. Tokrat smo bili v Gojzdu za Faroncem. Ko sem pri nakladanju hlodov na posmojke dvignil cepin, da ga zapičim "od konca" v hlod, se je Andrej ravno takrat sklonil, da sem mu konico cepina zabil v sredino ene polovice riti. Nekoliko je krvavel, a ni bilo nič hujšega. Če vem prav, ima Andrej posledice te nesreče na zadnjici še vedno vidne. Ta nesreča zveni zelo nenavadno, toda povedati je treba, da se je to dogajalo tudi v preteklosti. Po pripovedovanju našega očeta je naš stric Benjamin pri podobnem opraviilu v gozdu cepin zapičil Logarjevemu Nandetu v glavo, na sredino lasišča.

Kaj pa košnja? Menda je šla bratu Andreju prav dobro od rok, vam pa ni bila ravno najljubše opraviilo.

Res ne. Podobno, kot nas je ata uvajal v delo v gozdu, se je dogajalo tudi s košnjo. Tudi pri tem opraviilu je bilo orodje težko in okorno. Tudi tu se spominjam prve košnje z novim orodjem. Z očetom in Andrejem smo odšli na Lešnarico. Trava je bila zelo visoka, mokra in težka. Komaj smo začeli s košnjo, se je ata moral vrniti domov. Z Andrejem sva mahala in mahala, pa sva le malo naredila. Ko se je oče vrnil, naju je kljub temu pohvalil, da sva pridno delala. To nama je dalo tako spodbudo, da sva celo dopoldne z veseljem kosila. Sicer pa je bila košnja delo, ki sem ga opravljal izjemno težko. Zame je bila situacija še bolj neugodna, ker je Andrej, vsaj takrat se je tako zdelo, kosil z lahkoto. Že po uri košnje sem v območju pasu dobil bolečine, ki so me spremljale ves čas in me močno ovirale pri košnji. Pogosto smo kosili "na vred", kot smo takrat rekli. To pomeni, da smo kosili eden za drugim, tako da če nisi sledil predhodnemu in te je tisti za tabo podil, si bil deležen zasmehovanja in norčevanja. Posebno še od raznih mladih, močnih in izkušenih pomočnikov, ki so prišli pomagat na kmetijo le za košnjo.

Oče je imel na kmetiji glavno besedo, znal pa vas je tudi pohvaliti in se z vami igrati, kot pravo mami. Čudovit človek je bil.

Ja. Z njim nismo le delali, ampak smo se tudi igrali. Ob večerih po opravi v hlevu smo se pogosto šli zelo znano igrice, skrivanje. Eden je moral nek določen čas mižati in ostali so se morali v tem času skriti. Nato je tisti, ki je mižal, moral ostale poiskati in jih "popeškati" na tistem mestu, kjer je mižal. Tisti, ki ga je našel zadnjega in ga je "popeškal", je moral mižati naslednjo rundo. Če so tistega, ki je mižal, "popeškali" vsi, je moral mižati še eno rundo. Našega ata ni bilo težko "popeškati". Še sedaj imam v ušesih zvok, ki je nastal, ko je ata tekel z gumijastimi (batovimi, kot smo takrat rekli) škornji. Zaradi tega zvoka si ga prej slišal kot videl in si ga lahko pričakal, in ko si ga zagledal, si ga "popeškal".

Otrok vas je bilo pet?

Da, pet. Najstarejši je bil France, potem Minka, jaz, Andrej in Anica. Zanimivo je, da je med prvim Francetom in zadnjo Anico 18 let razlike in da sva z Andrejem rojena istega leta. Mama pa je rodila šest otrok. Leta 1949 je na porodu umrla sestra Francka.

Francelj je dejal, da vas je včasih kot najstarejši hotel malo "porihitati", a se mu niste preveč pustili.

Res ne. No, nekoliko že.

Vaša kmetija je bila velika in temu primerno je bilo tudi veliko dela.

Dela je bilo ogromno v vsakem letnem času. Že prej sem omenil, da smo takrat še sejali žita, sadili krompir, peso, korenje, kolerabo itd. za nas in za živino, njive smo orali s plugom, ki sta ga vlekla dva konja, zorano njivo pobranali z brano, ki jo je vlekel konj, kosili s koso, seno premetavali z vilami in podobno. Poleg tega smo nabirali gozdne sadeže, kot so maline za malinovec, pobirali sadje, ga sušili ali namakali za vrenje in za kasnejšo kuho šnopsa (sadjevca). Obirali smo bezeg in kuhali terjak, vsako leto nabrali kar nekaj lipovih cvetov in jih posušili, ob košnji trave smo pobirali kumino in jo prav tako sušili za kuhanje čaja. V prostem času, ki je bil praktično le ob nedeljah, pa smo nabirali gobe, ki pa jih takrat nismo imeli za prehrano, ampak smo jih le sušili in jih jeseni prodali. To je bil denar nas otrok in na to smo bili ponosni.

Družina Tušek avgusta 1961 doma v Megušnici. Foto: Vencelj Zupanc

Kaj pa čas počitnic, ko je na kmetiji zagotovo največ dela? Kako je bilo?

Med počitnicami smo morali kot otroci vstajati zelo zgodaj. V času košnje že ob pol petih zjutraj. Najprej smo zjutraj približno do desetih kosili travo, nato smo zamenjali kose za grablje in z njimi obračali na pol posušeno seno, travo, ki je bila pokošena en dan prej, in za tem še svežo travo, ki smo jo pokosili isti dan. Po zaključenem obračanju smo običajno imeli kosilo. Po kosilu pa smo šli spravljat seno. Najprej smo ga zgrabili, spravili k vozu in nato naložili na voz. Nakladanje sena na voz je bila prava mojstročina. Tega ni znal vsak. V mojem ranem otroštvu je to delo opravljal oče, a za njim ga je kmalu od njega prevzel moj brat France. Ko so bili vsi vozovi naloženi in pripeljani domov, je bila običajno že tema. Kljub temu je bilo treba vse vozove s senom razložiti. Pogosto je bilo treba seno z voza zmetati na prvi oder, od tam na drugega in nato še na kup, kar pomeni, da smo morali biti najmanj trije. To je bilo težko opravilo. Resnično smo bili utrujeni. Spominjam se, da sem po opravljenem delu in večerji takoj odšel po stopnicah proti svoji sobi in si želel čim prej priti v svojo posteljo in zaspati. Nikoli prej in nikoli kasneje do sedaj si nisem toliko želel postelje kot v

tistih časih, ko smo spravljali seno. Še posebno naporno je bilo tisto leto, ko je bil France pri vojakih. Pri košnji je veliko pomagal sosed Logar. Vem, da so ata, Andrej, star komaj deset let, in Logar kosili po cele dneve. Andreju je košnja vedno dobro šla, meni nikoli. Bil je močnejši in tudi kosa mu je bolje rezala kot meni ali pa jo je znal bolje sukati.

Kako vam je ob obilici dela na kmetiji šlo v osnovni šoli? Mama pravi, da dobro.

Šola je bila bolj tako. Prav posebno priden nisem bil. Nekako takrat nisem videl posebnega smisla v učenju. Pri tem pa je bilo tudi več naključij. Minka, starejša sestra, je bila izjemno pridna, redoljubna in vestna. Vsi, od učiteljev do domačih, so pričakovali, da bo tudi z nama z Andrejem enako. Pa ni bilo tako. Ves čas sva bila skupaj in ves čas sva imela ogromno idej, ki so bile bolj ali manj povezane z neumnostmi in ne s šolo. Mislim pa, kar sem spoznal mnogo kasneje, da je bilo takrat, ko sva z Andrejem hodila v prve razrede osnovne šole, tudi nekaj neugodnih naključij. V prvem razredu naju je učila gospa Jeseničnikova, ki je bila veliko bolna in odsotna. V drugem razredu smo imeli za učiteljico gospo Ulčarjevo, ki je bila zelo materinska do nas, zelo popustljiva in nas ni veliko

France je bil v vojski, zato so pri košnji pomagali trije Prekmurci, ki so sicer pomladi in jeseni gradili ceste od centrale do Megušarjeve domačije, kjer so tudi stanovali. Skrajno levo sta Faroncova Cilka in Janez, pred Prekmurci v zadnji vrsti stojijo trije Megušarjevi otroci, od leve: Janez, Andrej in Minka, spredaj sedita oče in mati.
Foto: Vencelj Zupanc

V drugem razredu ob sprejemu v pionirčke; Janez je spredaj na desni. Foto: arhiv družine Tušek

naučila. Glede na povedano potem ni bilo čudno, da mi je učiteljica v tretjem ali četrtem razredu v zvezek napisala: "Janez, ali si ti sploh pismen?" Z leti se je uspeh v šoli izboljševal. V sedmem ali osmem razredu mi je učiteljica Ladislava Trojar, ki me je učila slovenski jezik, ob priliki dejala: "Ti bi pa še dober učenec ratal, če bi še nekaj časa hodil v šolo."

In danes se vsi, ki vedo, kako vam je pisanje šlo od rok v osnovni šli, čudijo, da tako veliko in dobro pišete.

Še iz osnovne šole se spomnim, da so mi učiteljice govorile, da moraš veliko brati, če želiš dobro pisati. To prav gotovo drži. Toda kako prepričati mlade, da bodo brali? To je bilo včasih zelo težko, danes pa je prav gotovo še težje. Jaz pa mislim, da moraš kar veliko tudi pisati, oblikovati stavke, jih spreminjati, ponovno korigirati, dokler ne pride do prave oblike. Prav tu pa bi poudaril, da so za razvoj pisne spretnosti vsakega učenca najpomembnejši pedagogi v prvih razredih osnovne šole, ko jim s pravim načinom poučevanja lahko postavijo trdne osnove. V teh letih se mlada oseba izoblikuje, hitro uči, prilagaja in si lahko zelo veliko zapomni. Pa tu ne gre samo za teorijo in spomin v glavi, gre tudi za telesne spretnosti in sposobnosti. Pa tudi tu ne gre samo za športne aktivnosti, ampak tudi za ročne spretnosti in od teh tudi za spretnosti za pisavo. Zelo veliko pedagoginj poznam, ki na obliko pisave ne dajo veliko. Pa to ni prav. Pravijo, da ima pač vsak svoj slog. Ampak slog pisave je lahko oblikovno lep ali pa grd. Še danes v Megušnici hranimo očetove zvezke. Užitek jih je pogledati. Tako lične in lepo oblikovane pisave ne vidiš prav pogosto. Zakaj nimamo danes lepopisa v osnovni šoli? To je ročna spretnost, ki bi mnogim prišla prav tudi kasne-

Leta 1966 v 7. b razredu. Janez sedi v četrti vrsti skrajno levo. Spominja se, da ko je v šoli dobil podpis, ker je nekaj ušpil, ga je oče podpisal in pripisal: "Doma je kazen dobil, poskrbite, da jo bo tudi v šoli." Foto: arhiv družine Tušek

je v življenju in tudi pri opravljanju najrazličnejših drugih ročnih aktivnosti. Če se vrnem k pisanju poljubnih ali strokovnih tekstov: zelo je pomembno, da se pusti vplivati, da poslušáš recenzente in da se z njimi pogovarjaš in počasi izoblikuješ slog. Imel sem srečo, da sem lahko tako na strokovnem področju kot v privatnem življenju sodeloval z mnogimi dobrimi pisci. Kljub temu pa mislim, da nisem prav poseben pisec, saj se z vsakim tekstom kar veliko zamudim.

Glede na vaše rezultate v osnovni šoli in zagretost zanjo se takrat ni dalo sklepati, da boste nekoč doktor. Kdaj pa so se stvari začele spreminjati?

Zelo počasi. Sicer sta bila pri nas v Megušnici šola in izobrazba vedno zelo cenjeni in spoštovani. Za očeta sploh. Za mamo pa tudi, čeprav ima le osnovno štiri-letno izobrazbo. Mama nam je vedno dajala za zgled Hkavščove iz Dražgoš, kjer je bila poročena njena sestra Francka, moja teta, in kjer so bili vsi njihovi otroci, moji bratranci in sestrične, v šoli zelo pridni in jih je veliko študiralo v Ljubljani. Tudi sorodniki po očetovi strani so se zelo veliko šolali. Pa tudi naši predniki iz Megušnice so študirali že pred stoletjem in več v Ljubljani, na Dunaju in tudi drugje. Med njimi sta dobro poznani Miha Tušek, ki je bil zdravnik, in seveda profesor Ivan Tušek, ki je bil Mihov nečak.

Janez z mamo na srečanju Megušarjevih.
Foto: arhiv družine Tušek

Srečanje vseh Megušarjevih, ki izhajajo iz Megušarjeve domačije, septembra leta 1993. Foto: arhiv družine Tušek

Profesor Ivan Tušek ima na naši hiši v Megušnici tudi spominsko ploščo. Tudi naš ata je bil izobražen kmet. Tako da je bilo zgledov veliko. Nekako v podzavesti so bili izobraženi ljudje zame vedno nek zgled in nekaj "več". Še sedaj imam zelo živo pred očmi sestrično Nušo, hči tete Francke po očetovi strani, ki nas je obiskala, ko je diplomirala na matematiki. Na vprašanje, kaj je po poklicu, je črkovala odgovor: da je D-I-P-L I-N-G M-A-T. To se mi je takrat zdelo nekaj izredno velikega in nedosegljivega.

Koliko ste kot otrok vedeli o profesorju

Tušku?

O našem predniku profesorju Ivanu Tušku je naš ata veliko vedel, ker mu je o njem pripovedovala njegova stara mama, ki je bila Ivanova svakinja. Ata nam je pripovedoval razne pripetljaje in zgodbe. Ena od njih je bila tudi, da je s svojimi prijatelji, Franom Erjavcem, Simonom Jenkom, Valentinom Mandeljcem in še z nekaterimi, večkrat prišel v Megušnico. Enkrat so se ustavili v Megušnici na poti iz Ljubljane na Triglav. Pa tudi to, da je eden od njih za njega napisal: "Sicer ga Bog ni zanemarljivo, le srce mu babje je ustvaril". Kaj pa je pomenilo "babje" srce, pa nikoli nisem natančno izvedel. Iz otroštva vem tudi pripoved o dogodku, ko je bil Ivan kot otrok sam doma s svojo sestro. Ostali pa so pod Hribom grabili seno. Prav v tistem času je prišel na obisk njegov stric Miha, ki je bil zdravnik in je bil ravno tako rojen v Martinj Vrhu v Megušnici. Trkal je po vratih, oknih, pa se otroka nista upala oglasiti in mu odpreti vrata. Ko sta zaslišala trkanje, sta se skrila pod posteljo in tam ostala, vse dokler niso ostali domači prišli domov. Prof. Ivan Tušek je bil rojen leta 1835 v Megušnici v Martinj Vrhu. Osnovno šolo je obiskoval v Železnikih, Škofji Loki in od leta 1847 do leta 1855 gimnazijo v Ljubljani. Leta 1855 je odšel na šolanje na Dunaj, kjer je študiral naravoslovje. Po končanem študiju je na srednjih šolah na Dunaju, v Zagrebu in od 1871. do 1877. v Ljubljani poučeval fiziko, matematiko in prirodopis. Že v srednji šoli se je spoprijateljil z Erjavcem, Jenkom, Zarnikom, Mandelcem in Mencingerjem,

ki so leta 1854 ustanovili društvo Vajevci in so kot srednješolski dijaki izdajali knjižno zbirko Vaje. V tej zbirki je objavil prva svoja pisna dela. Tedaj se je začel slovenski jezik šele uveljavljati v srednjih šolah in prav Ivan je poskrbel za prve, lepo ilustrirane učbenike iz botanike v slovenskem jeziku. Res jih je prirejal iz čeških in nemških virov, a ker mu je bila botanika od nekdaj še posebej pri srcu, je že prej zbral vsa znana slovenska imena rastlin in tako velja za utemeljitelja našega botaničnega besedišča. O njem smo vedeli tudi to, da je bil poročen, da je imel le dve hčeri, da je napisal več pravljič, pesmi in strokovnih knjig, da je nekaj strokovnih knjig prevedel iz nemščine v slovenščino, da je bil zadnja leta svojega življenja član Odbora pri Slovenski matici, da je bil v tej matici član več strokovnih skupin, ki so skrbele za slovenski jezik, in da je bil zadnje dve leti celo njen tajnik, da je umrl leta 1877 v Ljubljani in da je pokopan na Navju v Ljubljani poleg številnih slovenski kulturnikov. Njegov grob pa žal ni več ohranjen. Menda so ga porušili skupaj s cerkvijo v šestdesetih letih, ko so gradili gospodarsko razstavišče v Ljubljani za Bežigradom.

So bili tudi ostali vaši predniki tako izobraženi?

Dokaj. Kot sem že omenil, sta bila izobrazba in šolanje pri nas precej spoštovana. To še posebno velja za očeta. V Megušnici je bila to tradicija. Naš prastari oče Gropa, Ivanov brat, je v drugi polovici 19. stoletja imel naročene vse knjige in časopise, ki so v tistem času v Sloveniji izhajali periodično ali pa le kot enkratna izdaja. Seveda to velja le za publikacije, ki so bile tiskane v slovenskem jeziku. Gropa je bil prav gotovo umetniška duša. Lesa iz gozda sploh ni koristil. Na vprašanje, zakaj ne seka dreves in ne koristi gozda, je odgovoril, da se v njegovem gozdu vsako leto za toliko in toliko poveča vrednost. Verjetno je poznal letni prirastek lesne mase v svojem gozdu in ceno lesa. Ob nedeljah in praznikih so hodili k njemu na obisk vaščani iz okolice, da jim je prebiral knjige in časopise. Večina takratnih prebivalcev v teh krajih ni znala brati.

Oženil se je šele, ko je bil star 36 let, in za ženo vzel 18 let mlajšo Vidmarjevo Nežo iz Rovt, iz vasi izpod Mladega vrha. Po pripovedovanju to dekle njega ni maralo in bi se raje poročilo na drugo, a precej manjšo kmetijo. A njena mama jo je prisila, da se je morala poročiti z Grogom. Menda je svoji hčeri Neži celo zabrusila: "Megušnica je samo ena." Neža je doživela visoko starost. Umrla je istega leta, kot sva bila rojena jaz in Andrej, to je leta 1952. V svojem življenju, gledano z današnjimi očmi, prav veliko lepega ni doživela. Baj je v zelo starih letih celo izjavila, da niti en dan v Megušnici zanjo ni bil lep. V svojem zakonu je rodila devet otrok in vsi so pomrli prej kot ona. Polnoletnost sta dočakala le dva, moj stari oče Janez in njegova sestra, ki se je poročila na manjšo kmetijo k Partiz v Staro Loko pri Škofji Loki in dočakala starost.

In kateri od devetih otrok je za Grogom prevzel kmetijo v Megušnici?

Njegov sin Janez, ki pa je umrl zelo mlad, že leta 1910, star komaj 27 let. Razlog za njegovo smrt je bil pretep z njegovim svakom, s Kosovim Francetom iz Ojstrega Vrha. Menda so celo nedeljo popivali v Železnikih in se popoldne vračali domov. Na poti domov sta se sprla zaradi politike. Kdo je bil na kateri strani in kdo je nosil večjo krivdo za spor in pretep, ni znano. Verjetno pa je šlo za znane spore v takratni politiki med krščanskimi socialisti in krščanskimi konservativci. Sprla in stepla sta se "Pri znamnu", to je na križišču, ko se pot, ki pelje iz Železnikov, cepi proti Megušnici in proti Ojstremu Vrhu. Ko sem bil še otrok, mi je o tem dogodku nekaj več povedal Sivarjev France. Po njegovih besedah je prav on tisto nedeljo videl, kako je Janezova žena po imenu Anca, moja stara mama, z vozom in konjem peljala Janeza po Grapi in preko Hriba domov. Misli si je, da je nekoliko več popil in je ženo nahecal, da ga je prišla iskat. Izgleda pa, da so bile poškodbe med pretepom prehude, zato so ga naslednji dan odpeljali k zdravniku v Železnike. Tudi zdravnik mu ni mogel pomagati in v nekaj dneh je umrl. Njegov svak, sokrivec njegove smrti, se je zaradi storjene-

ga dejanja tako močno sekiral, da ga sodišče sploh ni obsodilo in da tudi on zaradi občutka krivde ni dolgo živel. Moj stari oče Janez je imel takrat že dva otroka, Janka in Franca, mojega očeta. Oba sta bila zelo nadarjena učenca. To je bil verjetno razlog, da so oba poslali v šolo v Ljubljani v Škofove zavode. Takrat po prvi svetovni vojni je tudi v teh krajih razsajala španska gripa. Oče Franc in stric Janko sta takrat v Ljubljani oba zbolela za to boleznijo. Janez španske gripe ni preživel in je istega leta umrl. Ko je njuna stara mama Neža izvedela, kaj je se je zgodilo z Janezom, se je nemudoma odpravila iz Megušnice v Ljubljano po svojega vnuka. Njegova stara mama je takrat odšla v Ljubljano skupaj s Kemperlovimi iz Železnikov, ki so ravno tako imeli v šoli v Šentvidu dva svoja otroka. Neža je vzela s sabo česen, ki ga je moral moj oče pri vračanju proti domu ves čas žvečiti. Oče je špansko gripo prebolel, verjetno tudi zaradi žvečenja česna. Po smrti mojega starega očeta Janeza se je moja stara mama še enkrat poročila. Za moža je vzela Franca Nastrana, Šoštarijevega Franca, s Studenega. Bil je zelo strog in podjeten človek. Menda je bil sedem let v vojski. Tri leta na rednem služenju vojske in štiri leta kot vojak med prvo svetovno vojno. Kot sem že povedal, je bil dober gospodar, a prav veliko občutka za kulturo, književnost in literaturo ni imel. Takrat so večino knjig, ki so bile v Megušnici in ki jih je večinoma preskrbel moj praded Gropa, uničili. To je bilo takrat, ko je bil naš ata še otrok in na to ni imel vpliva. Po pripovedovanju so več voz, polnih knjig, iz Megušnice odpeljali, da so jih porabili pri izdelavi opeke v sosednji vasi. Verjetno se takrat ni nihče zavedal, kakšno škodo so s tem naredili.

Kljub temu da Šoštarijev Franc, očetov očim, knjig ni ravno cenil, je bil vaš oče izobražen?

Naš ata je kot otrok končal osnovno šolo v Železnikih. Nekaj let po osnovni šoli pa je obiskoval in uspešno zaključil kmetijsko šolo na Grmu pri Novem mestu. V arhivih te šole so še vedno shranjeni podatki, da je naš ata obiskoval to šolo od 1925. do 1927. leta. Poleg tega je veliko bral strokovne in

Na Petrovem Brdu, na veliki šmaren leta 1970 s sestro Minko in bratom Francetom. Janez je na levi pred družinskim avtom Fiatom 850, s katerim se je kasneje nekaj časa vozil na študij v Ljubljano. Foto: arhiv družine Tušek

poljudne knjige, vedno smo imeli naročenih kar nekaj časopisov in revij. Vsako leto smo dobili zbirko knjig, ki jo je izdajala Mohorjeva družba. Tudi brat France je v mladosti kupoval veliko poljudnih knjig. Gradiva za branje in izobraževanje smo imeli v Mekušnici že od ranih otroških let dovolj. Od vseh prispevkov in rubrik v časopisih in revijah smo najrajši imeli križanke. Zanje je bila vedno prava vojna, kdo bo katero dobil in jo rešil. Res je, oče je bil nam otrokom velik moralni, avtoritativni zgled in tudi zgled glede šolanja.

In kako je okolje vplivalo na vaše nadaljnje izobraževanje, saj je pravzaprav šlo za čas hude industrijske krize v Železnikih?

Osnovno šolo sem končal leta 1967. V tistem času je bila velika gospodarska kriza v celotni državi in tudi v naši dolini. Štipendij za srednjo šolo v Železnikih praktično ni bilo. Podjetje Niko je tistega leta sprejelo v uk štiri učence, Tehnica dva, Iskra, današnji Domel, mislim, da nobenega, in Alples prav tako nobenega. Za štiriletno srednjo šolo se je takrat iz naše generacije odločilo zelo malo sošolcev. Če se prav spomnim, le trije iz celega razreda. Večina sošolcev je po zaključku osnovne šole šla v službo kot navadni delavci v različna podjetja v Železnikih. Sam sem imel srečo, da sem bil sprejet v Niko, kjer sem pričel z vajeniško šolo za poklic rezkalca. Ko se danes oziram nazaj v tiste čase,

imam občutek, da smo bili takrat premalo samozavestni za nadaljevanje študija. Ne vem, ali je bila družbena klima takrat res usmerjena predvsem v zaposlitev in ne v šolanje. Kakovost osnovne šole v Železnikih je bila takrat namreč zelo dobra in mislim, da bi bili številni sošolci sposobni nadaljevati šolanje na različnih smereh in na različnih stopnjah. Da je bila naša osnovna šola res kakovostna, smo številni takratni učenci ugotovili mnogo kasneje, ko smo praktično vsi z lahkoto nadaljevali srednješolsko šolanje in kasneje tudi šolanje na višjem nivoju.

In potem ste šli v Niko v vajeniško šolo, ki ste jo v zadnjem letniku kar združili s srednjo?

Da. In vajeniška šola ni bila posebno težka, tako da sem v zadnjem, tretjem letniku poklicne šole obis-

Vaška zabava. Od leve: Krekov France, Nandetov Stane, Logarjev Lojze, Megušarjeva Andrej in Janez ter Švijov Jošk. Foto: arhiv družine Tušek

koval tudi prvi letnik večerne srednje tehnične šole v Škofji Loki. Dopoldne sem bil v vajeniški šoli, popoldne pa v srednji tehnični. Tudi to je dokaz, kar sem omenil že prej, da je bila osnovna šola v Železnikih v tistih časih zelo dobra. Vajeniška doba je bila zame, to ugotavljam tudi danes, zelo koristna. Številna znanja, ki sem jih dobil takrat v šoli in v podjetju Niko, so mi služila tudi kasneje pri diplomskem študiju, pri izdelavi magistrske naloge in celo pri izdelavi doktorske disertacije. Vse vzorce, preizkušance in razne epruvete za praktične teste sem na rezkalnem stroju, na stružnici in na drugih napravah izdelal sam. Za vsa takrat pridobljena znanja se moram zahvaliti tudi takratnemu vodju orodjarne v Niku v Železnikih, gospodu Jožetu Rejcu. Bil je izreden "majster", kot smo mu rekli. Če se prav spomnim, sam ni imel svojih otrok, pa je kljub temu imel izreden občutek za vzgojo nas mladih. Znal nas je učiti, pohvaliti, usmerjati, svetovati in tudi okarati. Imeli smo ga za drugega očeta. Res imam zelo lepe spomine na tista leta zaposlitve v Niku v Železnikih. Leta 1973 sem končal srednjo tehnično šolo z odličnim uspehom, kar mi je omogočilo, da sem šolanje zaključil že s koncem maja. Takrat sem dobil tudi spričevalo. Ostali sošolci, ki so imeli slabši

uspeh v četrtem letniku, so morali opravljati neke vrste maturo, in to šele v jeseni, septembra.

Ste znali svojo prednost izkoristiti tudi ob vpisu na Fakulteto za strojništvo v Ljubljani?

Seveda sem. Ko sem imel spričevalo že v roki, sem preko poletja resno razmišljal o nadaljevanju študija na univerzi. Če bi moral v jeseni opravljati še maturo, verjetno o nadaljevanju šolanja ne bi razmišljal. Pri odločitvi za študij me je podpiral ata in pa predvsem sestra Minka, ki je takrat že končevala študij na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Ona je verjetno tista, ki je odločitev prevesila v pravo smer. Ampak to vem danes, takrat sem bil nekaj mesecev po tej odločitvi, to je ko sem prišel v Ljubljano, v velikih težavah. Študij na Fakulteti za strojništvo je bil zelo zahteven.

Torej ste na lastni koži izkusili resničnost reka, da je vsak začetek težak.

Ta je še posebno veljal zame, ki sem prišel iz večerne srednje šole. Manjkalo mi je osnov iz fizike, matematike in elektrotehnike. Druge, bolj strokovne predmete sem kar obvladal. Verjetno je res, da če ne bi bilo moje sestre Minke, nikoli ne bi študiral v Ljubljani. Problem ni samo vpis na fakulteto, teža-

Francetova ohcet leta 1975; pred domačo hišo v Megušnici, Janez zadaj (med vrati) igra trobento. Foto: arhiv družine Tušek

Zjutraj po Francetovi ohceti leta 1975, od leve brat Andrej, sestri Anica in Minka ter spodaj Janez. Foto: arhiv družine Tušek

va nastopi s stanovanjem, z literaturo, s knjigami, s knjižnico, s prehrano in drugim. V študentskem naselju takrat nisem mogel dobiti sobe.

Ali ste bili v teh začetnih težavah na milost in nemilost prepuščeni sami sebi?

Ne. Pri vseh teh stvareh mi je pomagala sestra Minka. Spomnim se, kako sva kupovala časopise in gledala po oglasih, kje bi dobila kakšno sobo za najem. Vozila sva se po Ljubljani z mestnimi avtobusi in po informacijah v oglasih iskala in spraševala po sobah. K sreči sem po enem mesecu z drugo prošnjo za študentsko sobo dobil posteljo za pol leta v skupinski sobi, v kateri nas je bilo okoli 30. Vso osebno opremo, pribor za osebno higieno, knjige in celoten pribor za tehnično risanje sem imel v eni preprosti potovalki. Vendar se je po pol leta uredilo, ker sem dobil posteljo v "dvojčku", kar pomeni, da sva bila v sobi le dva. Pri vsem tem ne smem zanemariti podjetja Niko Železniki. To podjetje me je izšolalo za poklic rezkalca in mi poleg tega plačalo šolnino za večerno srednjo tehnično šolo. Po vsem tem pa bi rad še, da mi to isto podjetje štipendira študij na fakulteti. To so bile res prevelike želje. Toda to vem danes, takrat o tem nisem razmišljal. In šele danes vem, koliko so mi v podjetju Niko iz Železnikov takrat pomagali. Tu

se moram iskreno zahvaliti takratnemu direktorju gospodu Petru Polajnarju in vodji kadrovske službe gospodu Niku Sedeju. Oba sta mi takrat v tistih težkih odločitvah resnično veliko pomagala.

Bi vas takrat podjetje lahko oviralo pri vpisu na fakulteto?

Seveda bi lahko. Že prej sem povedal, da so me financirali v poklicni šoli in plačevali šolnino za večerno srednjo šolo. Popolnoma normalno bi bilo, da bi nekdo rekel: "Najprej odsluži, kar smo v tebe vložili, nato nam pa delaj nove stroške." Hvala Bogu se to ni zgodilo. Celo več, za študij na Fakulteti za strojništvo so mi dali štipendijo. Takrat sicer ni bila visoka, a brez nje se za študij ne bi mogel odločiti. Zato gre še enkrat zahvala takratnemu vodstvu podjetja Niko Železniki.

Kako pa je bil potem tisti prvi mesec študija?

Začetek je bil res težak. Sobe v študentskem naselju nisem dobil. Vse sobe, ki so jih razni ljudje oddajali in oglaševali preko različnih časopisov in ki sva si jih s sestro Minko ogledala, so bile ali zelo drage ali zelo oddaljene od fakultet ali pa drugače popolnoma neprimerne. V mesecu oktobru ni bilo druge variante, kot da sem se en mesec vozil iz Megušnice

na fakulteto v Ljubljano z družinskim avtom. Mislim, da nobeden od bratov, ki sta takrat že oba imela voziško dovoljenje, ni imel nič proti, da sem okupiral skupni avto. Po enem mesecu pa sem dobil posteljo v skupinski sobi, kar sem že omenil. Spal sem na pogradu in imeli smo skupne sanitarije. V resnici je bilo to bivanje podobno bivanju med služenjem vojaškega roka. Pa če se prav spomnim, me to sploh ni motilo. Po pol leta pa sem se preselil v normalno sobo za dva študenta.

S čim ste si torej v prvem letniku Fakultete za strojništvo belili glavo?

Z matematiko. Zame, ki nisem končal "prave" srednje šole, je bila matematika resnično težka. K sreči smo takrat za vaje iz matematike imeli odlično asistentko in odlično pedagoginjo dr. Pavlino Mizori. Da bi lažje razumel in dojel matematične probleme, sem k vajam iz matematike hodil k dvema skupinama, pri katerih so se reševale praktično enake vaje. Ko je ona to opazila, se mi je še posebej posvetila. Razumela je moje pomanjkanje osnov in mi marsikaj posebej razložila. Izpit iz matematike sem opravil v prvem roku in že junija imel pogoje za vpis v drugi letnik. Poleg matematike je bil problem tudi tehnično risanje. Pa ne toliko zaradi znanja kot zaradi dragega pribora za tuširanje in dragega paus papirja, na katerega smo morali tuširati razne tehnične načrte. Če se prav spominjam, je en komplet rapidografov za tuširanje stal tretjino mesečne štipendije. Še imam pred očmi dogodek, ki se mi je zgodil pri tuširanju načrta na paus papir. Celo noč sem tuširal. Ko sem zjutraj okrog sedmih brez spanja ponoči končal z delom, sem odšel v trgovino po jogurt in kruh za zajtrk. Ko sem v sobi popil jogurt, ki je bil pakiran v tetrapaku, sem ga zmečkal in ga preko mize vrgel v koš, ki se je nahajal na drugi strani sobe. Iz zvitega tetrapaka je med letom po zraku prišlo nekaj jogurta v obliki velikih kapelj, ki so padle na mojo risbo, ki sem jo tuširal celo noč. Svoj izdelek sem zvil v rolo in odšel na fakulteto. Ko sem profesorju pokazal svoj izdelek in razložil celotno dogajanje, se je samo nasmehnil in mi dovolil, da mu k naslednji uri prinesem novo risbo. Pa je šla še ena noč.

Prvi letnik fakultete za vas ni bila samo študijska preizkušnja, ampak tudi družinska.

Pri vseh teh težavah, ki sem jih imel v prvem letniku, se je zgodila še nesreča doma. Ata je jeseni leta 1973 nenadoma zbolel in moral je v bolnico. Nekaj časa je bil v bolnici na Golniku, a njegova bolezen je bila neozdravljiva in je istega leta 22. decembra umrl. S tem sem v trenutku izgubil moralno in seveda tudi finančno podporo za študij. Ležal je v bolnici in sem ga obiskal. Spominjam se, kako ga je vse zanimalo, kaj študiram pri posameznih predmetih, kje imam predavanja, kje se prehranjujem, koliko časa rabim z avtom od doma do fakultete in podobno. Moje odgovore je primerjal in komentiral z odgovori svojega polbrata Janeza, ki je pred drugo svetovno vojno obiskoval srednjo gradbeno šolo v Ljubljani in mu je v tistem času pripovedoval o svojem šolanju. Imel je res dober spomin. Ta njegov polbrat Janez je padel v partizanih nekje okoli Novakov na Primorskem. Smrtno ranjenega ga je z bojišča v bolnico Franjo pripeljal prav naš ata.

Kako pa ste med študijem po izgubi očeta finančno shajali? Mnogi sicer ugotavljajo, da nikoli kasneje niso imeli toliko denarja kot v študentskih letih, drugi pa, da nikoli niso bili tako lačni.

Omenil sem že, da sem od podjetja Niko za študij na Fakulteti za strojništvo dobil štipendijo, ki sicer ni bila visoka, a je za skromno golo preživetje zadostovala. Ko sem končal prvi letnik, sem se vrnil domov v Megušnico in bratu Francetu, ki je po očetovi smrti prevzel kmetijo, preko počitnic pomagal kmetovati. Septembra sva posekala kamion smrek in jelk, ga prodala in izkupiček mi je France dal kot plačilo za delo. S tem mi je pomagal, da sem se v drugi letnik v Ljubljano vrnil bolj korajžno. Mislim, da sem že v drugem letniku začel inštruirati dijake in osnovnošolce iz mehanike, fizike in matematike, kar mi je dodatno prineslo nekaj denarja. Na koncu drugega letnika sem naredil izpit za inštruktorja voznje za osebna vozila. To so bili časi, ko je bilo zelo veliko kandidatov za pripravo za voziški izpit in malo in-

ŠOLT-inštruktorji leta 1978 na Streliški ulici v Ljubljani. Janez čepi spredaj v sredini. Foto: arhiv družine Tušek

štruktorjev. Dela je bilo resnično zelo veliko. Delali smo ob delavnikih dopoldne, popoldne, ob sobotah in celo ob nedeljah, če je bila potreba.

S tem ste rešili svojo finančno situacijo?

Ja, res je. Potem študij v višjih letnikih ni bil več finančni problem.

Ste po drugem letniku še hodili domov čez počitnice?

Zelo malo. Kajti poleti sem inštruiral kandidate za vozniški izpit. Že prej sem omenil, da smo imeli priložnost resnično veliko delati. Takrat časovnih omejitev inštruiranja v enem dnevu ni bilo, tako kot so danes. Zgodilo se je, da smo poučevali vožnjo tudi po 16 ali celo 17 polnih ur v enem dnevu. Kljub temu da sem ta poklic rad opravljal, lahko povem, da je to eden težjih poklicev, kar jih poznam. Poleg tega, da moraš zelo dobro obvladati vožnjo, moraš zelo dobro poznati prometne predpise, moraš biti dober pedagog in andragog, moraš biti ves čas poučevanja zelo zbran in osredotočen na promet in vedenje kandidata. O težavnosti tega poklica govori tudi dejstvo, da smo inštruktorji začetniki po celodnevem poučevanju vožnje ponoči zelo živo

sanjali svoje delo, sanjali smo, kako vozimo, kako pritiskamo na zavoro, pa se ne ustavimo, in podobno. Večkrat se je zgodilo, da si se iz sanj zbudil šele, ko si z nogo med "zaviranjem" brcnil v steno ali v omaro. Ko sem na fakulteti vpisal tretji letnik in sem imel kar veliko obveznosti s predavanji in vajami skozi cel teden, so mi na Šoltu (Študentska organizacije ljudske tehnike), kjer smo študentje poučevali kandidate za vožnjo, šli na roko in mi priredili urnik inštruiranja: poučeval sem vsak petek popoldne od 14.00 do 21.00 in vsako soboto dopoldne od 7.00 do 14.00.

Kako je bilo menjati Megušnico za Ljubljano? Podati se v svet, v drugo okolje, način življenja, drugačen urnik ...?

Ne vem prav dobro, danes se mi zdi, da ni bilo tako hudo. Obremenjen sem bil s študijem in imel sem soštolente, ki so imeli enake težave kot jaz sam. Pravzaprav se niti ne spominjam, da mi je bilo v Ljubljani kdaj dolgčas. Posebno še, če se spomnim, kako sem bil osamljen kasneje, ko sem bil na raznih specializacijah v tujih državah. Že v prvem letniku študija sem spoznal nekaj kolegov, s katerimi smo se družili. Predvsem smo skupaj študirali v prvem

Klub študentov Selške doline leta 1976 na izletu v Logarsko dolino. Od leve proti desni zgoraj: Tončka Habjan, Francka Habjan, Uroš Mladenovič, Gvido Blaznik, in spodaj: Janez, Jana Polajnar in Miha Habjan. Foto: arhiv družine Tušek

letniku. Praktično smo bili cel dan na fakulteti. Dopoldne na predavanjih in vajah, popoldne pa v knjižnici. Ob sedmih zvečer, ko se je knjižnica zaprla, smo odšli še na eno pivo in domov. V višjih letnih, ko postaneš "stara bajta", pa je bilo študentsko življenje res čudovito. V četrtem letniku sem naredil še izpit za vaditelja smučanja, tako da sem potem nekaj zim praktično preživel na smučiščih pri nas in v tujini. Če sem prej omenil, da je poklic inštruktorja vožnje avtomobila eden najtežjih poklicev, kar jih poznam, lahko tu povem, da je vaditelj ali učitelj smučanja eden najlepših poklicev, kar jih obstaja.

Kaj je bil povod, da ste nadaljevali na fakulteti? Zakaj vas je fakulteta izbrala za svojega oziroma ste jo izbrali vi?

Največ zaslug za to ima moj mentor pri izdelavi diplomske naloge prof. dr. Viktor Prosenec. Ko sem oddal diplomu in jo zagovarjal, me je povabil, naj ostanem pri njem kot pedagoški asistent ali pa kot raziskovalec. Njegovo povabilo me je presenetilo. Nisem dolgo okleval. Pa ne, da bi že takrat imel ambicije, da delam akademsko kariero. Takrat sem si mislil: ostal bom za nekaj let in s tem podaljšal štu-

Na Črno prst zaradi stave za devet zabojev piva leta 1977. Zgoraj Janez in Rajko Pajntar in spodaj na levi Stane Koblar in Zvone Torkar na desni. Foto: arhiv družine Tušek

Brucovanje kluba študentov Selške doline leta 1977. Od leve: Jože Reya, Janez (bruc mojster), Janez Dolenc in Rok Čufar. Foto: arhiv družine Tušek

S Kanina prvega maja 1977. Od leve zgoraj: Janez Dolenc, Rok Čufar, Dare Gortnar, Jože Kamenšek, Miha Habjan, Anamarija Mohorič, Francka Habjan. Od leve spodaj: Tončka Habjan, Zvonka Veber, Janez, Uroš Mladenovič, Zora Markelj. Foto: arhiv družine Tušek

Študentska leta. Foto: arhiv družine Tušek

dentsko življenje, ki je bilo predvsem v času mojega absolventskega staža izredno zanimivo. Po diplomi, ki sem jo opravil 27. 12. 1978, sem nekaj tednov preživel na smučkah. S prvim aprilom leta 1979 sem se zaposlil na Fakulteti za strojništvo kot raziskovalec. Fakulteta me takrat, ker še nisem imel izvolitve za pedagoškega asistenta, drugače kot za raziskovalca ni mogla zaposliti. Celotna procedura za izvolitev v asistenta je takrat trajala skoraj pol leta.

Kako ste preživel čas po diplomi in do doktorata?

Jeseni naslednjega leta, ko sem diplomiral, sem odšel na služenje vojaškega roka. To je bilo tudi posebno doživetje. Vojaški rok sem služil v Srbiji, v Knjaževcu, na meji med Bolgarijo in takratno Jugoslavijo. Bil sem eden izmed redkih z visokošolsko izobrazbo. Mnogi vojaki, ki so takrat služili vojaški rok z mano, so bili brez vsake šolske izobrazbe, nekateri niso znali niti pisati niti brati. Če sem popolnoma odkrit in pošten, moram priznati, da sem se že takrat čudil, kako je mogoče, da tako različni narodi živijo skupaj v eni državi. Toliko sovraštva med ljudmi zaradi narodnosti nisem doživel ne prej in ne kasneje. Pri tem pa je treba dodati, da smo bili tu Slovenci izjema. Ko sem prišel iz vojske, sem se

ponovno zaposlil na Fakulteti za strojništvo. Še istega leta sem bil prvič izvoljen za asistenta za področje spajanje materialov. Pričel sem opravljati vaje s študenti in vpisal podiplomski študij. Na tiste čase imam prav lepe spomine. Z delom se nismo pretrgali. Med asistenti in drugimi sodelavci sem imel zelo dobro družbo. V študentskem naselju pa je takrat prebivala tudi moja mlajša sestra Anica, ki je imela veliko družbe, in smo se pogosto družili. Veliko smo se ukvarjali s športom in z zabavami. Tako da sem nekoliko pozabil na študij. Posledica je bila, da sem magisterij zagovarjal šele leta 1987. V tem času sem si ustvaril družino in z ženo Polono sta se nama rodila sin Jaka leta 1983 in hči Marjeta leta 1987. Leta 1987 sem odšel v Nemčijo v mesto Mannheim na njihov varilski inštitut na podiplomsko specializacijo za varilne inženirje po enotnem nemškem programu. Tam sem preživel skoraj štiri mesece. V tem času sem moral opraviti devet pisnih izpitov, zaključno nalogo in zaključni ustni zagovor. V času te specializacije sem ugotovil, da sem v Ljubljani na Fakulteti za strojništvo dobil zelo dobro osnovo in široko paleto temeljnih strojniških znanj, da mi podiplomska specializacija kljub tujemu jeziku ni delala nobenih težav. Po vrnitvi v Ljubljano sem se resno lotil dela na doktorski disertaciji. Šele v tem

Janez, drugi z leve, je decembra 1978 diplomiral na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Uh, kako je bilo veselo. Foto: arhiv družine Tušek

Služenje vojaškega roka v Srbiji, v Knjaževcu, na meji z Bolgarijo. Foto: arhiv družine Tušek

času sem začutil željo po raziskovalno-razvojnem delu, po pisanju člankov in po znanstvenem udejstvovanju na varilskem področju. Leta 1991 sem na dan pred osamosvojitvijo Slovenije zagovarjal doktorsko disertacijo.

In po doktoratu ste se zaposlili na fakulteti kot redni profesor?

Ne, takrat še ne. Kljub prejšnji izjavi sem še vedno imel željo iti v realno okolje, delati na praktičnih primerih in služiti kruh v industriji. Leta 1992 sem bil na Fakulteti za strojništvo izvoljen v naziv docenta za varilske predmete. Kmalu po zagovoru doktora

S sestro Anico v študentski sobi v osemdesetih letih. Foto: arhiv družine Tušek

V Dresdnu na tečaju nemščine leta 1983. Foto: arhiv družine Tušek

ta me je dolgoletni direktor Instituta za varilstvo v Ljubljani prof. dr. Pavel Štular povabil k sodelovanju. Najprej sem leta 1992 kljub zaposlitvi na fakulteti začel z delom na inštitutu na šolskem oddelku. Institut za varilstvo je namreč imel močan šolski oddelek za izobraževanje vseh varilskih poklicev. Prva moja naloga je bila, uvesti v naš izobraževalni sistem evropsko specializacijo za varilne inženirje. Ravno v tistem času je Evropska federacija za varjenje sprejela enoten izobraževalni program za podiplomsko varilsko specializacijo. Ta program naj bi se sčasoma uveljavil in izvajal v vseh evropskih državah. V Sloveniji smo to specializacijo vpeljali že leta 1994. Verjetno

Na ljubljanskem magistratu, 2. oktobra 1982.
Foto: arhiv družine Tušek

smo bili varilci med prvimi, ki smo v Sloveniji uvedli enoten evropski program izobraževanja. S prvim oktobrom leta 1993 pa sem postal direktor Instituta za varilstvo. Na Fakulteti za strojništvo je v tistem času odšel v pokoj prof. dr. Prosenc. Njegovo delo je prevzel prof. dr. Kralj. Nekaj let kasneje pa smo na Fakulteti za strojništvo zaposlili tudi prof. dr. Rajka Kejžarja. Leta 1997 pa je tudi prof. dr. Viljem Kralj

odšel v pokoj. Takratni dekan prof. dr. Matija Tuma me je povabil nazaj na fakulteto. V letih od 1997 do leta 2001 sem praktično opravljal obe službi. Leta 1999 sem bil izvoljen v izrednega in leta 2006 v rednega profesorja za področje spajanje materialov.

Kako ste se znašli v vlogi direktorja glede na to, da ste ves svoj študij usmerili v tehnično področje?

V začetku me je bilo strah. Toda z dobrim delom in dobrimi sodelavci smo res veliko naredili. Vedeti moramo, da je bil Institut za varilstvo v bivši Jugoslaviji z delom močno angažiran v drugih republikah. Z razpadom Jugoslavije so se te vezi v trenutku prekinile in zaposleni na Institutu za varilstvo so ostali brez dela. Če se prav spominjam, je imel prav zaradi izgube trga Institut za varilstvo več let po osamosvojitvi poslovno izgubo. Nadzorni svet inštituta me je že leta 1992 predlagal za direktorja. Dolgo časa sem okleval. Šele jeseni leta 1993 sem sprejel to vlogo. V začetku ni bilo lahko. Toda že prvo leto smo poslovali pozitivno in tako je bilo vseh osem let, ko sem bil direktor. Na delo direktorja inštituta imam zelo lepe spomine. Predvsem nam je uspelo, da smo veliko delali raziskovalno, razvojno in tudi znanstveno. Uspelo nam je pridobiti sofinanciranje

Janez s sinom Jakom in hčerko Marjeto leta 1990.
Foto: Roman Drole

Pomoč pri kmetovanju in krmljenju živine na domačiji pri tašči v Begunjah pri Cerknici, leta 1987.
Foto: arhiv družine Tušek

Smučanje s prijatelji in družino v Corvari, Italija.
Foto: arhiv družine Tušek

Ocean City, Amerika, 1997.
Foto: arhiv družine Tušek

Zaključek specializacije za varilnega inženirja po evropskem programu. Foto: arhiv družine Tušek

s strani države oziroma s strani raznih ministrstev za kar nekaj razvojno-raziskovalnih projektov. Imeli smo mlade raziskovalce, ki so usposabljanje končali z doktoratom, veliko smo objavljali v priznanih mednarodnih revijah, sodelovali smo mednarodno z drugimi podjetji in institucijami v drugih državah. Predvsem pa smo bili močno vezani na industrijo in na reševanje industrijskih problemov s področja varjenja in spajanja materialov v splošnem. Pri Slovenski akreditaciji smo akreditirali laboratorij in številne postopke preizkušanja. Tudi pri Evropski varilski federaciji (European Welding Federation) smo se akreditirali za izvajanje vseh enotnih evropskih varilskih programov; od varilca pa vse do varilnega inženirja. Ta akreditacija nam je omogočila, da smo izdajali spričevala v slovenskem in angleškem jeziku in da so ta spričevala brez omejitve veljala v vseh članicah Evropske varilske federacije.

Sodelovanje je bilo gotovo uspešno, živahno, saj ste po eni strani lahko raziskovali kot univerzitetni profesor in hkrati imeli neposreden stik z industrijo.

Zelo uspešno smo delali na več nivojih: aplikativno, razvojno in znanstveno. Po nekaterih podatkih iz

tistih časov smo bili po številu objav v priznanih mednarodnih revijah na raziskovalca tretji raziskovalni inštitut v državi. Pri tem je treba vedeti, da je bil takrat Institut za varilstvo v celoti prepuščen trgu in finančno ni bil vezan na državo, kot je to veljalo in še vedno velja za večje inštitute pri nas, ki jih stalno financira država. Že podatek, da v času krize v osmih letih praktično ni zapustil inštituta noben zaposleni, pove zadosti, da so bili pogoji za zaposlene takrat zelo dobri. Res je, kot pravite, to je idealna kombinacija. Povezava med znanostjo in stroko v industriji je bila na ta način zelo dobra. Po svetu, na tujih univerzah so zelo pogosti primeri, ko profesor dela pedagoško na univerzi in raziskovalno v drugi instituciji ali v lastnem podjetju. Pri nas je takšna kombinacija praktično nemogoča. Na Fakulteti za strojništvo in na celotni ljubljanski univerzi praktično nimamo rednih profesorjev, ki bi bili za pedagoško delo zaposleni le delno, ostali čas do polne zaposlitve pa bi delali v podjetju ali na inštitutu. Če bi to možnost vpeljali na Univerzi v Ljubljani, bi bila večkratna korist. Študentje bi lahko del praktičnih vaj opravili na inštitutu ali pa v podjetju, v katerem bi bil aktiven profesor. Pridobili bi profesorji, ki bi bili stalno v stiku z industrijo, pridobili bi študentje,

Ob postdoktorski specializaciji čas tudi za sproščen pogovor. Tehnična univerza na Dunaju leta 1992.
Foto: arhiv družine Tušek

ki bi vedeli, kaj jih čaka kasneje, ko pridejo v službo, in pridobila bi podjetja, ki bi na ta način spoznala študente in bi imela pri izbiri novih sodelavcev lažje delo. Seveda to velja predvsem za študij tehnike in naravoslovja.

So vas kdaj vabili v tujino?

Prav osebnega vabila za konkretno službo nisem dobil nikoli. Bilo pa je več možnosti. Že med specializacijo za nemškega varilnega inženirja v Mannheimu leta 1987 so nas nemška podjetja vabila, naj pride-mo po zaključku šolanja k njim v službo. Ta vabila so veljala tudi za mene in še za dva druga, ki nismo bili nemški državljani. Teh prostih mest je bilo takrat v Nemčiji res veliko. Postdoktorsko specializacijo sem v šolskem letu 1991/92 opravljal na Tehnični univerzi na Dunaju. Profesor Varga, ki je bil moj mentor, me je takrat povabil, naj na njihovi univerzi zaprosim za habilitacijo. Tega vabila takrat nisem sprejel, pa mi je še danes nekoliko žal. Tudi drugih možnosti je bilo še kar nekaj. Vedeti moramo, da je varilnih inženirjev po zahodni Evropi v preteklosti vedno manjkalo. To so bila predvsem podjetja, ki so veliko delala na raznih večjih projektih po drugih državah, po Evropi, Bližnjem vzhodu in drugje.

Vaša bibliografija obsega 729 bibliografskih enot v Cobissu, seveda vse od diplomske naloge, magistrskega dela, doktorske disertacije do raznih uvodnikov, referatov in tudi patentov. Na kateri svoj dosežek ste najbolj ponosni?

Še najbolj sem ponosen na tisto, kar je najtežje vrednotiti, in to je podjetje TKC. Ko sem leta 2002 zapustil Institut za varilstvo in sem bil de-ja-ven le na Fakulteti za strojništvo, mi je kar nekaj manjkalo. Manjkala mi je industrija in praktično, konkretno delo. Skupaj z nekaterimi, ki smo se poznali z inštituta in fakultete, smo ustanovili podjetje TKC, d. o. o., kot podporno enoto za re- paraturno varjenje poškodovanih orodij za različ- ne namene. Tu smo med prvimi v Evropi vpeljali lasersko popraviljanje orodij. Razvili smo svojo lastno tehnologijo. To so reference, ki se jih v Co- bissu ne da vpisati. Pa tudi če bi jih vnesel kot raz- vojno-raziskovalni projekt, prav veliko točk pri izvolitvah v pedagoške nazive ne bi doprinesle. V Cobissu so res navedene tudi manj pomembne reference. Po moji oceni največ štejejo izvirni znanstveni članki, ki so objavljeni v priznanih mednarodnih revijah. Zelo veliko po moji oceni, ne pa po oceni večine, štejejo patenti. Sam jih ni-

Slovenski delegati na skupščini Mednarodnega inštituta za varjenje (IIW – International Institute of Welding) v Lizboni 1999. Foto: arhiv družine Tušek

mam veliko. V pripravi pa jih imamo več. Ampak kot rečeno, ker ne štejejo veliko pri izvolitvah, tudi nimamo posebne volje, da bi jih prijavi. Na primer, pred nedavnim sem odnesel tri patente k zastopniku za prijavo patentov. Ker nas je bilo pri vsakem patentu več avtorjev, bi moral od vsakega posameznika in od delovne organizacije, kjer je zaposlen, dobiti pisno soglasje, da se oni strinja jo s prijavo. Pri nas je na tem področju resnično preveč administracije. In res sem najbolj ponosen

na to, kar je tudi najtežje opisati. Vsako novo tehnologijo, ki jo razvijemo za znanega kupca, je zelo težko opredeliti, ovrednotiti in vnesti v sistem Cobiss. Ponosen sem tudi na vodenje Instituta za varilstvo, ki je imel pred mojim prihodom zelo slabe rezultate in smo ga skupaj s sodelavci uspešno sanirali. Tudi tega se v sistemu Cobiss ne da ustrezno prikazati. Izredno pa sem ponosen na svoje doktorande, ki so večinoma zaposleni v industriji, v realnem sektorju, kar pomeni, da

Komisija za zagovor doktorata leta 2003. Od leve: prof. dr. Gliha, prof. dr. Grum, prof. dr. Fajdiga, prof. dr. Tušek in prof. dr. Kejžar. Foto: arhiv družine Tušek

delajo za trg. Trije od njih so direktorji. Doktorirali na naši fakulteti in biti zaposlen v industriji s številnimi rednimi obveznostmi je neprimerljivo z današnjimi mladimi raziskovalci, ki jih financira država, oni pa praktično samo študirajo in pišejo doktorsko disertacijo.

Ponosni niste na neke teoretične ideje izboljšav, ampak na izboljšave, ki se s prakso v industriji potrdijo kot resnične, inovativne in uporabne. Seveda tu gre za izredno kompleksno situacijo, ki jo je nemogoče razvrstiti v neko kategorijo.

Ja, res je izredno kompleksno. Po drugi strani so pa rezultati vidni in znani. Poglejte, če direktor ene večjih slovenskih livarn, ki je izjemno uspešna doma in v tujini, izjavi, da z našo tehnologijo lahko popravljajo orodja tako, da jim za sto odstotkov podaljšajo življenjsko dobo, je to izreden finančni prihranek zanje in zelo pomembna referenca za nas. In prav tega efekta ni mogoče v celoti po dejanski vrednosti šteti med reference v Cobissu.

Vi dajete izreden poudarek povezavi oziroma sodelovanju med industrijo, torej prakso, in teorijo, znanostjo, fakulteto? Koliko sta v Sloveniji ti dve dimenziji, torej industrija in znanost, teorija, povezani? Koliko sodelujeta?

Absolutno premalo. Ampak glavna krivca sta predvsem Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo in delno tudi Ministrstvo za gospodarstvo, ki bi se lahko preko razpisov odločili, da bosta fakultetam dali denar za razvojno, raziskovalno in znanstveno delo, samo če se bodo povezale z industrijo. Torej, industrija bi morala jasno povedati, kaj rabi, kateri problemi jo žulijo, kaj želi razvijati in v splošnem, kaj bi podjetja želela, da fakultete raziskujejo. Ministrstva bi probleme iz industrije zbrala, razpisala javni natečaj med znanstveniki, med fakultetami in inštituti, izbrala najugodnejšega oziroma najprimernejšega izvajalca in zagotovila denar. Po končanem projektu pa bi morala industrija oceniti delo znanstvenikov. In prav ta ocena bi bila lahko merilo za nadaljnje delo

znanstvenika in tudi institucije, v kateri je bil projekt izpeljan, ter referenca za izvolitve v znanstvene, pedagoške in strokovne nazive. Na ta način bi fakultete morale delati za industrijo, industrija bi prišla do rezultatov in uspeh bi bil zagotovljen. Večkrat ugotovljamo in ugotavljajo tudi drugi, da je prav v Sloveniji povezava med industrijo in akademsko sfero zelo šibka.

Zakaj menite, da je tako? Zakaj pri nas industrijska in akademska sfera ne najmeta skupnega jezika?

Razlogov za to je več. Iz izkušenj lahko povem, da so napake na obeh straneh. Vsi tisti raziskovalci v državnih ustanovah (fakultete, inštituti), ki so postali ali ki šele želijo postati znanstveniki, so vedeli in vedo tudi danes, da bodo preko sodelovanja z industrijo zelo težko prišli do zadosti referenc za najvišje pedagoške ali znanstvene naslove. To pomeni: če želiš postati redni profesor na univerzi ali pa znanstveni svetnik na inštitutu, je najlažje, da raziskuješ, objavljaš in zbiraš reference sam zase. Pri tem je seveda koristno, da sodeluješ s tujimi univerzami, toda to najpogosteje ne koristi naši industriji. To je žal znano in pri nas tudi zelo razširjeno. Verjetno bo

Varilna naprava s trošično elektrodo, ki je bila razvita na Fakulteti za strojništvo in je konec osemdesetih let prejela mednarodno priznanje. Foto: arhiv družine Tušek

moral priti nek "višji" ukrep, da se bo to spremenilo. V industriji pa je situacija nekoliko drugačna. Ko se v nekem podjetju soočijo s problemom, ga skušajo rešiti sami. To se lahko dogaja tudi več let. Ko problema ne rešijo, pridejo po pomoč na fakulteto ali inštitut. In prav tisti, ki so se s problemom ukvarjali zelo dolgo, ki so s problemom seznanjeni do potankosti, sedaj od znanstvenika v neki instituciji pričakujejo, da bo problem rešil z levo roko. Ko pa ti predstavniki industrije ne dobijo takoj ustreznih rešitev od raziskovalnih institucij, so razočarani nad celotno znanstveno sfero in nejevoljni. Celo več, pogosto slišim predstavnike iz industrije, da zaposleni na naših znanstvenih ustanovah ne vedo dovolj, da ne živijo v realnem svetu in podobno. Če bi industrija in podjetja oziroma njihovi predstavniki prišli do znanstvenih institucij takoj, ko problem nastane in bi ga reševali skupaj, bi bil prav gotovo ugoden rezultat zagotovljen. Skratka, za večje sodelovanje teoretičnih znanstvenikov s praktično industrijo bi potrebovali več spodbude s strani države.

Toda tovrstne spodbude ni?

Ne, ni prave spodbude, kar sem omenil prej. Denarja, namenjenega za raziskave, je v Sloveniji kar nekaj. Toda v primerjavi z drugimi državami mnogo manj, tudi v relativnem smislu. Težava pri nas je predvsem v tem, da je denar razkropljen, da danes je in jutri ga ni in da je vsako sofinanciranje raziskovalno-razvojnih projektov močno obremenjeno z administracijo. Druga velika težava pa je, da zelo veliko raziskovalnega denarja v Sloveniji poberejo državni raziskovalni inštituti za svoje osnovno delovanje. Ocenjujem tudi, da ni neke kontinuitete, da so imeli in še imajo ministri, odgovorni za razvoj, raziskave in znanost, na to problematiko različne poglede. S postavitvijo nove vlade in novih ministrov se tudi za raziskovalno politiko prične nova doba, kar pa ni dobro. V zadnjih letih se je količina denarja za različne raziskovalne razvojne projekte precej povečala. Največ zaslug za to imata bivši minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo prof. dr. Zupan in evropska raziskovalna politika, ki nas opozarja, da

za to področje namenimo premalo sredstev in tudi, da jih ne namenjamo v prave namene. Tudi sedanjí minister za to področje g. Golobič je ob nastopu svoje funkcije napovedal za leto 2009 veliko povečanje denarja za tehnološke raziskave in za industrijo, kar se je v letu 2009 tudi uresničilo. Bilo je veliko razpisov za sofinanciranje tehnoloških projektov za tehnološko usmerjena podjetja. To je bilo dobro. Toda v letu 2010 je ravno obratno. Razpisov za tehnološke projekte, ki bi bili namenjeni podjetjem, praktično ni. In prav v tem vidim velik problem.

Koga nihanja pritoka denarja najbolj prizadenejo?

Najslabše za podjetje in tudi vsako raziskovalno institucijo in tudi za samo raziskovalno ekipo je, da v enem letu dobi denar od države za raziskave, da vzpostavi raziskovalno ekipo, da pridobi ustrezno opremo, da se poveže z raziskovalnimi institucijami, ko pa želi to pot nadaljevati, ji presahne denar. Najtežje vprašanje v takšnih primerih je, kaj narediti z raziskovalci. Zato pogosto podjetja sama nimajo zadosti lastnega denarja, da bi lahko stalno vzdrževala raziskovalno ekipo v dobri kondiciji. Raziskovalci pa morajo imeti kondicijo, znanje, izkušnje in čas, če želimo, da nam dajejo rezultate. Ne moreš imeti en dan raziskovalca, naslednji dan pa ga prerazporediš v neko rutinsko delo, v klasično konstruiranje ali nekaj drugega! To je zelo slaba politika, ki pa je pri nas prej pravilo kot izjema. Prav zaradi tega bi morali politiki izdelati zelo jasno večletno raziskovalno politiko, da bi podjetja to vedela in znala načrtovati s kadri, opremo in drugo.

Poleg tega nihanja finančne podpore pa vi opažate še en problem v zvezi s sodelovanjem znanosti in industrije.

Drugi zelo pereč problem je razkropljenost, kar sem že prej omenil. V Sloveniji, v zelo majhni državi imamo kar nekaj institucij pri različnih ministrstvih, ki razpolagajo z denarjem za raziskave in razvoj. To so praktično vsa ministrstva. Pa naj tu omenim le tiste, ki se v največji meri ukvarjajo z industrijo in s

tehnološkimi raziskavami na strojniškem področju. Imamo praktično tri skoraj identične agencije. Pri Ministrstvu za gospodarstvo je agencija Japti – Javna agencija RS za podjetništvo in tuje investicije, pri Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo je agencija TIA – Tehnološka agencija Slovenije, in imamo še eno ustanovo prav tako pri Ministrstvu za gospodarstvo, to je Slovenski podjetniški sklad. Vse našete ustanove imajo skoraj enako poslanstvo: pomagati podjetjem pri razvoju, raziskavah, nabavi opreme in podobno. Ali ne bi bilo bolj normalno, da bi se te institucije združile, delovale enotno in enotno pomagale podjetjem. Včasih imam občutek, da ena za drugo ne vedo, kaj delajo. In kaj se dogaja? Dogaja se, da nekatera podjetja izkoriščajo zapleteno situacijo in od vseh ustanov črpajo denar. Prav gotovo bi z združitvijo znižali administracijo, povečali učinkovitost in preglednost. Verjetno pa se vsak minister bori za svoj kruhek in je na ta način lažje potešiti posamične egoistične apetite.

Tretji pereč problem v Sloveniji pa je sodelovanje med znanostjo in industrijo, kar sem že prej zelo podrobno opisal.

Kako pa je z znanjem študentov? Imate tudi na fakulteti občutek, tako kot beremo v medijih, da se nivo znanja znižuje; ali gre le za boljše in slabše generacije, kar bi bila tudi lahko razlaga?

Nivo znanja se pri srednješolcih definitivno znižuje. Kje je razlog za to, ne vemo. Pri dijaki, ki se vpisujejo na našo fakulteto, ugotovljamo pomanjkanje znanja na treh področjih: eden je, da študentje ne znajo zadosti matematike, drugi, da ne znajo zadosti fizike, in tretji, da ne obvladajo tehničnega risanja. Mi še vedno trdimo in tudi v drugih državah, predvsem na fakultetah v Nemčiji, ugotavljajo isto, da mladi ljudje ne znajo prosto skicirati. Kljub vsem fotoaparatom, skenerjem in računalnikom v industriji še vedno moraš znati uporabljati svinčnik. Kajti če se z nekom pogovarjaš, razpravljaš o problemu, pogosto moraš na licu mesta nekaj prostoročno narisati za boljše predstavo. In opažamo tudi, da mladi

ne vedo, kaj je tretja dimenzija, nimajo predstave, kaj se skriva zadaj, v globini, če imaš pred sabo nek načrt. Ta prostorska predstavljalnost pa je osnova za modeliranje prostora, oblik in s tem strojnih elementov.

In kaj lahko storijo študentje, ki imajo tako pomanjkljivo znanje? Se tudi oni, tako kot ste se vi nekoč, udeležujejo vseh ur vaj, ki jih imajo na voljo?

Na fakulteti poskrbimo zanje s pripravljalnimi tečaji, ki jih organiziramo že pred pričetkom predavanj v prvem letniku. Tudi letos bo tako. V prejšnjih letih smo organizirali pripravljalne tečaje samo iz fizike in matematike, letos pa bomo te priprave razširili tudi na tehnično risanje. Kljub vsemu pa le ugotovljamo, da kvaliteta znanja srednješolcev, ki se vpišejo na Fakulteto za strojništvo, ki je od sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa vse do leta 1998 ali celo do leta 2000 stalno padala, začela od leta 2000 rasti. To pomeni, da dobimo boljše dijake. Ocenjujem, da jih je vedno več, ki se odločijo za študij strojništva iz veselja in ne le zato, ker se drugam niso mogli vpisati ali pa zato, ker imajo štipendijo in zagotovljeno službo. Med njimi so tudi odličnjaki in dijaki s prav dobrim uspehom. Tako bomo v šolskem letu, ki prihaja, prvič omejili vpis. S prvim vpisom imamo izpolnjena skoraj vsa razpisana mesta.

Bravo! To je pa resnično čudovito.

Računamo, da se bo z leti zanimanje za študij strojništva še povečalo.

V osnovni šoli večina učencev na vprašanje, kam naprej, odgovori, da na gimnazijo. In se sprašujemo, kaj narediti, da bi se več mladih odločilo za srednje tehnične šole. Kajti zdi se nam, da je bolje pripravljen na študij strojništva tisti, ki je zaključil srednjo tehnično šolo, ali pač ne?

Danes strojništvo ni več samo to, kar je bilo pred tridesetimi ali štiridesetimi leti. Danes je strojništvo mnogo več. Je tudi to, kar je bilo nekoč, to moram

poudariti, a se je razširilo na virtualno strojništvo, ki dopolnjuje klasično strojništvo. Poleg tega je danes strojništvo tudi na primer varovanje okolja, prometna sredstva in sam promet na kopnem, v vodi in na njej ter v zraku, varstvo pri delu in varovalna sredstva, ocenjevanje škod na poškodovanih avtomobilih in drugih strojih, nadalje je strojništvo tudi kmetijska in gozdarska mehanizacija, oprema v bolnicah, farmacevtski, prehranski in živilski industriji. Z razvojem novih materialov vedno več delamo z umetnimi snovmi, s kompoziti in s keramiko. Sodobna orodja so nam dala možnost, da veliko stvari mnogo lažje načrtujemo in programiramo kot nekoč. Prav zato danes rabimo na fakulteti za strojništvo tudi gimnazijske maturante, ki imajo nekoliko več teoretičnih osnov za študij virtualnega strojništva. Poznano je, kot ste že sami omenili, da večina nadarjenih in bolj sposobnih osnovnošolcev nadaljuje šolanje v gimnaziji. In tudi to je razlog, da mi želimo privabiti na fakulteto več gimnazijcev. V vsakem primeru raje vidimo, da dobimo dobrega gimnazijca kot slabega tehnika.

So delovne navade za uspešnega študenta odločujoče?

Delovne navade, sposobnosti in zainteresiranost so pomembne za kakovostno opravljanje vsakega poklica. Za strojništvo je pomembno tudi okolje, v katerem se mladi družijo, starši in mogoče tradicija kraja in okolice, v katerem živijo. Ko smo na Fakulteti za strojništvo pred dvema letoma naredili analizo, od kod prihajajo naši študentje in kakšno srednjo šolo so zaključili, smo prišli do zanimivih rezultatov. Ugotovili smo, da iz tradicionalnih industrijskih okolij dobimo izjemno malo gimnazijskih maturantov. Še do danes pravega razloga, zakaj se na našo fakulteto vpiše tako malo gimnazijcev iz Idrije, Škofje Loke, Jesenic, Tolmina, Izlak in celo iz večjih krajev, kot so Krško, Celje in Novo mesto, nismo natančno ugotovili. V vseh naštetih krajih je relativno močna industrija, ki ima dolgo tradicijo in v kateri rabijo inženirje strojništva. V podjetjih v teh krajih rabijo inženirje za zelo različna dela in ni nujno, da je to

strogo strojništvo. V številnih omenjenih podjetjih imajo razvojne oddelke, imajo posamezna podjetja ali oddelke v tujini, potrebujejo prodajne inženirje. Ocenjujemo, da gimnazijci pri odločanju za študij tega ne poznajo in ne vedo. Ocenjujemo tudi, da imajo ti gimnazijci iz teh krajev prave delovne navade, da so gimnazije kakovostne in da so tisti, ki se odločijo za študij strojništva, praviloma odlični študentje in da se po študiju vračajo v svoj rodni kraj. In to je pravi način, ki bi ga morali tudi družba in politika podpirati. To vodi do enakomernega gospodarskega in posledično tudi kulturnega razvoja v Sloveniji.

Pa ste poleg analize storili še kaj, da bi se stanje spremenilo?

Smo. In sicer smo začeli sodelovati prav z gimnazijami iz omenjenih krajev. Dijakom skušamo ob zaključku srednješolskega izobraževanja prikazati naš program, način študija in vse tisto, kar naj bi bilo potrebno, da dijaki pri vpisu na univerzo vedo. V bodoče pa želimo to akcijo še okrepiti. K sodelovanju bomo povabili predstavnike podjetij iz teh krajev, da jim oni predstavijo podjetje in pojasnijo, kakšne so možnosti, da se po zaključku študija zaposlijo v njihovem podjetju. Predstavniki podjetij jim lahko na takem srečanju predstavijo možnosti štipendiranja, potrebe po točno določenih znanjih in dijake takoj ob vpisu v prvi letnik povabijo k sodelovanju, k delu na morebitnih manj zahtevnih projektih in jim pojasnijo možnosti opravljanju prakse med študijem v njihovem podjetju. Skratka, povečati želimo sodelovanje med podjetji, študenti in fakulteto tudi na ta način. Nekaj razgovorov v tej smeri že teče. Bolj konkretne pa bomo imeli v jeseni. Res je, da je tudi danes tehnika še vedno tehnika, vendar je kljub vsemu povezanih že tako veliko stvari, da se tudi gimnazijec lahko priuči in na različne načine pridobi potrebna znanja za študij. V industriji danes uporabljamo vedno več računalniških programov in ni vse samo za prijeto, kot je bilo mogoče pred desetletji, ampak si moraš tudi virtualno predstavljati in na tem področju so pogosto gimnazijci celo boljši kot tehniki.

Ali pri študentu hitro ugotovite, da ima potencial bodočega raziskovalca?

To je najtežje, to je izjemno težko in celo ugotavljam, da je veliko fantov zelo sposobnih za tehniko, pa kljub temu Fakultete za strojništvo ne morejo uspešno zaključiti. Kje je razlog, ne vem. V razgovorih s takimi študenti jih največ preprosto odgovori, da se jim je študij zagnusil in da ne morejo več sesti za mizo in se spraviti k študiju. Poznam kar nekaj podjetij, s katerim sodelujem, ki imajo zaposlene fante z nedokončano fakulteto. So celo taki, ki jim manjka samo en izpit in diploma in ne zberejo toliko poguma in moči, da bi to zaključili. V enem podjetju me je direktor večkrat osebno klical in prosil za pomoč, ker ima v službi takšnega sodelavca, a v pogovoru z njim nisva bila uspešna. V drugem podjetju poznam našega študenta, ki je izredno tehnično nadarjen, fakultete za strojništvo pa ne more končati. Manjkajo mu štirje bolj zahtevni izpiti. V tem podjetju rešuje tehnološke probleme, uvaja nove tehnologije, sestavlja računalnike, v Švici v podjetju Lasag je opravil poseben tečaj za servisiranje laserskih naprav, obvlada varjenje po vseh postopkih, razvija novosti in patente in celo vodi raziskovalne projekte. K mizi, da bi študiral in naredil še preostale izpite, pa se ne more usesti. V podjetju so mu ponudili brezplačen dopust za dokončanje študija. Pa ni veliko pomagalo. Tudi v vodstvu fakultete se trudimo in skušamo te fante pridobiti in znova privabiti k študiju.

In kaj jim ponujate, kako jih skušate motivirati, da bi uspešno zaključili študij?

Prav v letošnjem juniju smo pisno obvestili vse študente, ki so v zadnjem desetletju pri nas študirali in jim manjkajo štirje ali manj izpitov, naj pojasnijo, kako in kdaj bodo končali študij in s kakšnimi problemi se pri tem srečujejo. Takšnih pisem smo po Sloveniji poslali več kot 600, kar pomeni, da imamo toliko študentov, ki jim je potekel absolventskega staža in fakultete še niso zaključili. Za takšne študente smo pred enim letom pričeli organizirati krajše ponavljalne tečaje za posamezne predmete nekaj tednov pred izpitnim rokom. Vsi študenti imajo

možnost preko elektronske pošte asistentom in tudi učiteljem postavljati vprašanja za tisti del snovi, ki je ne razumejo. Prav veliko več, kot delamo sedaj in kar sem povedal, pa za starejše študente ne moremo storiti. Pri mladem človeku je najtežje ugotoviti, ali bo inženir ali ne bo. Mogoče kakšni testi obstajajo, ampak s tem se resnično nismo nikoli ukvarjali. Mogoče bi pedagogi več vedeli o tem.

Razvoj človeka je zelo zapletena zadeva. Dvomim, da bi s testi dobili zanesljive rezultate.

Ne vem. Prav gotovo je z različnimi testi mogoče ugotoviti, kdo je bolj nagnjen in talentiran za tehniko in kdo manj. Vprašanje je samo, koliko so testi zanesljivi. Sam sem se več in se še vedno ukvarjam z varilci. S šolanjem in z vedenjem varilcev med delom imam kar nekaj izkušenj. Za dobrega varilca za obločna in plamenska varjenja moraš resnično biti talentiran. Delo varilca je večšina, ki jo do neke mere lahko pridobiš z vajo, za vrhunška dela in za najzahtevnejša varjenja pa moraš biti nadarjen. Podobno kot pri

Varilstvo je kljub vsej avtomatizaciji in robotizaciji še vedno ročno delo, ki zahteva veliko spretnosti, izkušenj in kondicije. Foto: arhiv družine Tušek

športnih aktivnostih. Delo varilca je povezano s fizičnimi in psihičnimi lastnosti človeka. Varilec je eden zahtevnejših poklicev v strojniški stroki, ker pri svojem delu uporablja praktično vsa čutila: uporablja vid, sluh in občutek z dotikom roke, v kateri drži varilni gorilnik. Z vajo je mogoče vsa ta čutila izuriti, izostriti in optimalno uporabljati pri varjenjih. Varilci, atestirani za obločna in plamenska varjenja, so glede znanja testirani tako pogosto kot piloti največjih potniških letal; to je vsakih šest mesecev. Ugotovil sem, da je pravi varilec umetniška duša, da je pogosto težko vodljiv, da je pogosto zasanjan in v splošnem karakterno dokaj težak človek. To je najpogosteje celo pravilo. Vsi, ki morajo ravnati z varilci, morajo to upoštevati, če želijo, da jim varilci dajo od sebe toliko, kot zmorejo. Zmorejo pa pogosto zelo veliko. Zelo pomembno je, da so varilci zadosti plačani. Pogosto ugotavljam, da v naši industriji ni tako. Kakovostnega varilca glede plačila preprosto ne moreš uvrstiti med kovinarske plačilne razrede. Varilec mora imeti za svoje delo take pogoje, da ga bo z veseljem opravljal; samo v takem primeru bo delodajalec z njim tudi zadovoljen. Med pogoje dela pa spada okolje, v katerem dela, delovni čas in osebni dohodek.

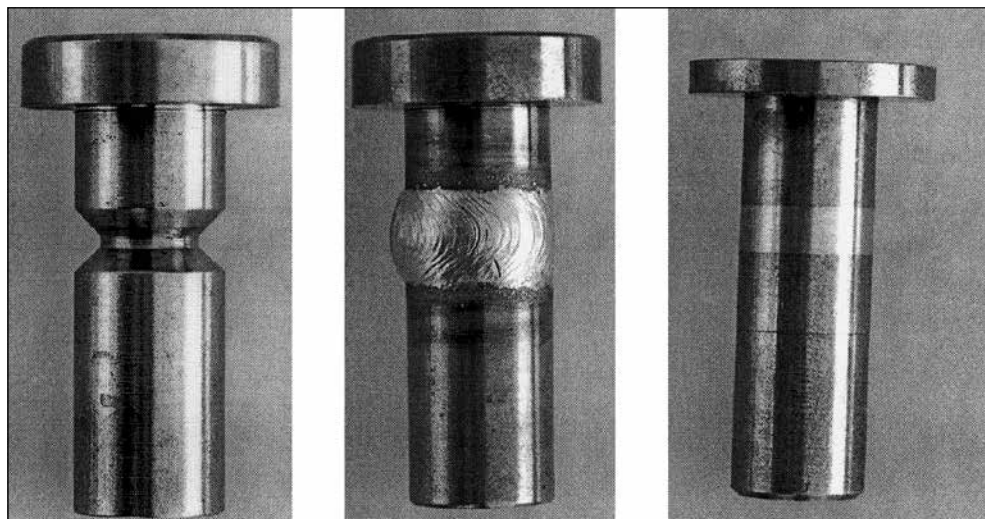
Kakšen pa je dober inženir? Katere lastnosti, znanja mora imeti?

Resnično je težko ugotoviti. V šolskem letu 2007/2008 smo na naši fakulteti vsak mesec organizirali podjetniški forum, na katerega smo povabili po štiri podjetja iz Slovenije in tujine, da predstavijo našim študentom svoj program, svojo proizvodnjo in podjetje v splošnem. To je bil čas, ko je zelo primanjkovalo inženirjev in so naši diplomanti lahko izbirali, kje se bodo zaposlili in kakšna dela bodo opravljali. Zaradi pomanjkanja inženirjev strojništva so podjetja sama želela imeti svojo predstavitev na naši fakulteti, tako da z organizacijo omenjenih prireditve takrat nismo imeli težav. Iz naše doline sta bila Domel, d. o. o., in Indramat, d. o. o. Predstavnikom teh podjetij smo po predstavitvi, po zaključku prireditve zastavili tudi nekaj vprašanj. Med drugim

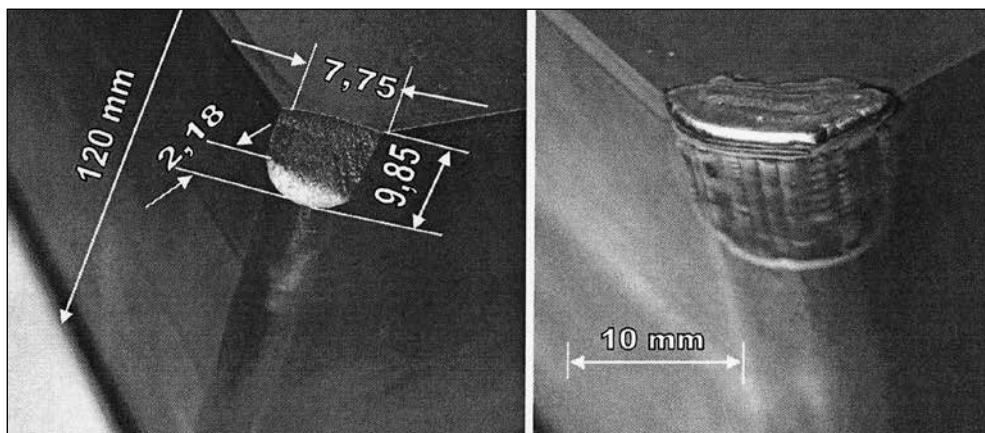
tudi vprašanje, kakšnega inženirja želijo imeti v podjetju in katera znanja naj bi mladi diplomant fakultete za strojništvo imel. Odgovori so bili zelo različni. Nanizali so tako široko paleto znanj, da bi moral vsak študirati najmanj deset let, da bi osvojil vsa navedena znanja. Na primer, eni pravijo, da morajo znati timsko delati, drugi, da morajo znati slovenščino, tretji želijo dva tuja jezika, četrti trdijo, da morajo poznati finance in obvladovati stroške, peti, da fiziko, šesti, da morajo poznati toplotno obdelavo materialov, sedmi, da bi morali več vedeti o kakovosti, osmi o standardih, deveti o varjenju itd. To pomeni, da bi poleg fakultete moral imeti še govorniški tečaj, znanje jezikov, se pisno dobro izražati, timsko delati, biti komunikativen, strpen, toleranten itd. Skratka, zelo veliko, kar pa je praktično nemogoče.

Podjetja torej želijo diplomante s celim spektrom znanj. Katere lastnosti pa po vašem mnenju poleg strokovne podkovanosti še mora imeti dober inženir?

Nekaj o tem sem povedal že prej. Dober inženir mora imeti široko strojniško znanje, mora se znati prilagajati, timsko delati in mora se biti pripravljen stalno seznanjati z novostmi. Samo tisti inženir, ki se bo pripravljen soočiti s konkurenco znanja v lastnem podjetju in kot tim tekmovati s konkurenco, z drugimi podjetji in celo z raziskovalnimi timi v tujih državah, bo uspešen in s tem izjemno zadovoljen. To je največji uspeh in s tem tudi največje zadovoljstvo inženirja. Inženir strojništva mora imeti predvsem občutek za novosti, izboljšave, inovacije in tudi za timsko delo, da se zna pogovarjati, da zna poslušati, da zna potrpeti, da zna biti objektivni, da zna prenesti kritiko in da zna biti objektivno kritičen. S takim načinom dela morajo začeti mladi, naučiti se ga morajo čim prej; starejši se ga težko priučijo. Seveda so pa tudi taki, ki se opisanega načina dela ne morejo navaditi ali pa ga ne želijo sprejeti. Takšne ljudi je treba iz tima izločiti, ker naredijo več škode kot koristi in jih je treba preusmeriti na druga področja oziroma na druga, zanje primerna delovna mesta.

Potek izdelave ohišja elektromagnetnega ventila s spajkanjem po postopku CMT (Cold Metal Transfer), ki se uporablja v vseh zavornih sistemih železniških vozil po vsem svetu. Levo: surovec, na sredini: spajkano ohišje, desno: končna oblika spajkanega ohišja (razvoj tehnologije spajkanja prof. Tušek s sodelavci).

Okrušeno orodje za štancanje jeklene pločevine, izdelano iz jekla za delo v hladnem in toplotno obdelano (levo), in z laserskim varjenjem sanirana poškodba (desno); (razvoj tehnologije laserskega varjenja prof. Tušek s sodelavci).

Kolektiv TKC-ja za novo leto 2008/09 v ljubljanskem Guliverju. Foto: arhiv družine Tušek

Pa ima Fakulteta za strojništvo v Ljubljani dobre pogoje za vzgojo bodočih inženirjev, raziskovalcev?

Pogoji za pedagoško in raziskovalno delo na naši fakulteti niso najboljši. Največji problemi so lokacija same fakultete, razporeditev prostorov in premalo uporabnih površin. Naša fakulteta stoji v centru mesta na Aškerčevi ulici v Ljubljani. Dostop do fakultete je z osebnimi vozili dokaj težaven, z večjimi in s tovornimi vozili pa zelo otežen. Tudi razporeditev predavalnic, kabinetov in laboratorijev ni optimalna. Največja slabost je, da imamo največje predavalnice nameščene prav na vrhu zgradbe, v petem nadstropju. Laboratorije za praktične vaje in raziskovalno delo imamo v kletih, v dvoriščni stavbi ter v nadstropjih, kar zelo oteži sam dostop in pa tudi samo delo. Nimamo pogojev, da bi bile posamezne katedre z vsemi zaposlenimi, z laboratoriji in z učilnicami za vaje skupaj v enem delu fakultete. Vse te slabosti in pomanjkljivosti so nas prisilile, da že nekaj let razmišljamo o novi zgradbi na novi lokaciji. Ogledali smo si že kar nekaj primernih lokacij v sami Ljubljani in tudi na njenem obrobju; to je na območju, ki je še pokrito z mestnim prometom. Pri iskanju primerne prostora nam veliko pomagata Mestna občina Ljubljana in sama Univerza v Ljubljani. Upamo, da trenutna gospodarska kriza ne bo ustavila naših želja in prizadevanj za pridobitev nove zgradbe Fakultete za strojništvo. Z novimi prostori bi dobili zadosti velike laboratorije z vsemi potrebnimi prostori za vsako katedro posebej. V teh laboratoriji bi študentje delali tudi seminarje, projekte in diplomske naloge. Tudi zahteva novega bolonjskega študija je, da študenti več delajo v laboratoriju skupaj s pedagoškim osebjem.

Kaj pa ugled vaše fakultete doma in v svetu oziroma uvrstitev fakultete na različne svetovne ocenjevalne lestvice?

Lahko povem, da ima Fakulteta za strojništvo dober ugled doma in svetu. Univerza v Ljubljani je po šanghajski lestvici na 500. mestu, kar sicer ni posebno pohvalno, vendar je treba vedeti, da pri tem načinu

točkovanja največ točk doprinese Nobelov nagradenec, ki ga Univerza v Ljubljani nima, kar je znano. Znano pa je, da je na svetu več deset tisoč univerz. Po drugih ocenjevalnih lestvicah smo mnogo višje. Na primer po bolonjski lestvici, kjer so drugačni kriteriji, je ljubljanska univerza na 41. mestu v Evropi, to je relativno visoko. Vedeti pa moramo, da je Univerza v Ljubljani ena izmed večjih v Evropi. Na Univerzi v Ljubljani so združene tehnične, naravoslovne, humanistične, pedagoške in družboslovne fakultete, kar drugje po svetu ni običaj. Če bi v Ljubljani ocenjevali samo tehnične in naravoslovne fakultete, bi bili na vseh ocenjevalnih lestvicah še mnogo višje. Največ točk za uvrstitev na lestvici doprinesejo osebne reference posameznih profesorjev. Te osebne reference pa so objave v čim bolj citiranih revijah, citiranje drugih avtorjev, patenti in drugo. Mednarodni položaj in ugled Fakultete za strojništvo je glede na povedano v svetovnem merilu dober. Prepričani pa smo, da ima naša fakulteta tudi v Sloveniji velik ugled. Za to trditev imamo več argumentov. Eden izmed bolj prepričljivih je, da naša in tudi tuja podjetja želijo zaposliti predvsem naše diplomante in ne študentov iz drugih podobnih izobraževalnih ustanov. Mi se tega zavedamo in bomo poskušali nivo kakovosti še dvigovati. Glede zahtevnosti in znanja prav gotovo ne bomo popuščali študentom, pa četudi jih bo kako leto manj, dolgoročno se nam bo zagotovo obrestovalo. Želimo, da imajo naši diplomanti zadosti znanja in da so v industriji, ko pridejo v službo, z njimi zadovoljni. Naša fakulteta je v različnih krajih po Sloveniji dobila konkurenco pri izobraževanju inženirjev. To velja predvsem za prvostopenjski študij. Ocenjujemo, da to naši fakulteti ni škodilo, ampak da smo z nastalo konkurenco še bolj prepoznavni in zanimivi za dijake pri vpisu na univerzo, za študente in tudi za industrijo.

Ali sodelujete v izmenjavah študentov s tehničnimi fakultetami v tujini?

Izmenjave imamo, naši študentje hodijo študirat na druge univerze v druge države. Vendar imamo

dva problema: naši študentje si predvsem želijo na študij v Španijo, Nemčijo ali Skandinavijo, na jug in vzhod pa ne. Študenti iz zahodnih držav pa v Slovenijo ne želijo prav pogosto, tako da je izmenjava omejena in ni zaživelja, kot bi lahko, oziroma kot se je z uvedbo bolonjskega sistema napovedovalo in pričakovalo. Sploh menim, da bolonjski sistem ni ravno posrečen. Ima kar nekaj pomanjklivosti. Treba je vedeti, da smo v Sloveniji imeli pred uvedbo bolonjske reforme pretežno sistem študija, ki je bil podoben srednjeevropskemu sistemu; podobno kot v Nemčiji, na Slovaškem, na Češkem in v Avstriji. Naši študenti so za diplomiranega inženirja študirali tri leta in pol in za univerzitetnega diplomiranega inženirja pet let. Ta čas študija pa je bil daljši, kot ga je predpisala bolonjska deklaracija. Sicer pa je veliko vprašanje, zakaj se je bolonjska prenova sploh začela in zakaj je sploh nastala. Šlo je predvsem za politično odločitev. Zmagale so želje francoskih, angleških in skandinavskih ministrov za šolstvo. V teh državah so imeli čas študija za inženirje krajši že v preteklosti, pred uvedbo skupnih bolonjskih načel.

Kaj ste na fakulteti z uvedbo bolonjskega študija morali spremeniti?

Čas študija inženirjev smo morali skrajšati in ga prilagoditi novim zahtevam. Fakulteta za strojništvo v Ljubljani je v prenovo šolskega sistema po bolonjskih principih šla zelo počasi in previdno. Z novim bolonjskim programom bomo imeli dve smeri. Ena je naravnana bolj aplikativno in usmerjena bolj praktično, imenujemo jo projektno-aplikativni program – PA-program. Trajala bo tri leta in se bo zaključila z diplomom. Študentje bodo dobili naziv diplomirani inženir strojništva. Druga smer je nekoliko bolj teoretična in bo ravno tako trajala tri leta. To drugo smer imenujemo raziskovalno-razvojna smer – RR-program. Predvidevamo, da bo velika večina teh študentov po tretjem letniku, to je po prvi stopnji, nadaljevala študij na drugi stopnji. Za te študente bo možen prehod brez diplome. Tisti študenti, ki bodo želeli študij zaključiti, bodo opravili diplomom in dobili prav tako naziv diplomirani inženir stroj-

ništva. Po uspešnem zaključku druge stopnje, ki bo trajala dve leti, pa bodo dobili naziv magister strojništva. Srednješolske dijake, ki se vpisujejo na našo fakulteto, že pred vpisom seznanjamo z obema usmeritvama. V splošnem jim svetujemo, da je projektno-aplikativna smer bolj primerna za tehnike in raziskovalno-razvojna za gimnazijce.

Se po vašem mnenju bolonjskemu sistemu študija obeta bolj kratka doba?

Ne, mislim, da ne, ker se bodo vsi, ki so jo vpeljali, tudi borili za to, da ostane. To so pa predvsem politiki. Mislim pa, da bo velika večina študentov študirala dve stopnji, kar pomeni pet let. Ocenjujemo, da bodo v petih letih študija študenti na naši fakulteti dobili dovolj kompetenc za delo v naši industriji. Po petih letih študija bodo dobili naziv magister strojništva, ki pa ne bo enak nazivu, kot je bil prej po starem, ko je bil magister znanstveni naziv. Sedaj je to strokovni naziv in pomeni, da si končal drugo stopnjo in ne tretjo, kot je bilo včasih. To velja za vse fakultete, ne samo za strojništvo. Izjema so le zdravniki, farmaceuti in arhitekti. Ob vsem tem ugotavljamo, da je bila napaka, da se je ukinil znanstveni magisterij. Po zaključku druge stopnje bo namreč možno študirati na tretji stopnji in pridobiti naziv doktor znanosti. To bo še vedno dokaj zahteven program in zahteven študij. Sprašujemo se, kaj se bo dogodilo s tistimi, ki se bodo odločili za študij do doktorata in bodo po enem letu ugotovili, da tega ne bodo zmogli. Če bi obdržali znanstveni magisterij, bi se posamezniki, ki bi spoznali zahtevnost doktorskega študija, lahko že v prvem letniku ali pa takoj po njem preusmerili in študij zaključili z magistrsko nalogo. Z uvedbo in izvajanjem napovedanega sistema brez magisterija znanosti pa bomo pri nas in tudi drugje po Evropi dobili veliko število faliranih študentov in tudi veliko doktorjev znanosti. Bojimo se, da jim bo zaradi predvidenega kratkega časa študija na tretji stopnji primanjkovalo znanja. Znano je, da je na ta problem opozorilo že več profesorjev pri nas in v tujini, a storjenega v tej smeri ni bilo še nič. Bomo videli, kaj bo prinesel čas in kaj praksa.

Profesor doktor Tušek, kaj je pri vašem pedagoškem delu za vas najbolj nagradujoče?

Ankete študentov.

In kaj to pomeni? Ali lahko obrazložite?

Pri oceni študentov v anketah nisem bil nikoli slabo ocenjen. Še posebno visoke ocene pa sem dobil, kadar sem poučeval starejše študente, na primer pri študiju ob delu. Kajti ti študenti, ki so imeli že več let ali celo desetletij prakse v industriji, so znali oceniti, katera predavanja so praktično usmerjena in zanje najbolj primerna.

In kaj so po vašem mnenju kvalitete, ki jih študentje pri vas najbolj cenijo, oziroma kaj je tisto, za kar vi osebno veste, da dobro delate?

No, to je zelo težko povedati. Govoriti in ocenjevati svoje delo, kot so predavanja na univerzi, je zelo ne-hvaležno delo. Pri predavanjih skušam teoretično snov povezati s praktičnimi primeri. In te praktične primere skušam povezati z našo industrijo in s proizvodnjo v naših podjetjih. Za lažjo predstavo pogosto študentom pokažem tudi precej fizičnih izdelkov iz proizvodnje. Sami študentje največkrat v anketah odgovarjajo, da imam praktično usmerjena predavanja. In vidim: ko omenim določeno naše ali tuje podjetje, da to in to tam delajo, da uporabljajo to in to tehnologijo, takrat vsi napnejo ušesa, je čista tišina. Večino pedagoškega dela opravi v višjih letnikih, ko je število študentov manjše in je tudi delo mnogo lažje. Res je tudi, da je pri 150 študentih na predavanju težko doseči tako koncentracijo in pozornost študentov skozi celotno predavanje kot pri manjšem številu študentov. Poleg tega se trudim, da povem zelo po domače, da je razumljivo vsem. Pomembne stvari tudi večkrat ponovim ter nekatere aksiome ali razne zakonitosti tudi narekujem in študente opozorim, da bom to zagotovo zahteval na izpitu. Prepričan sem, da vsak redni udeleženec mojih predavanj lahko izdelava take zapiske, da so mu pri študiju za izpit dovolj in ne rabi dodatne literature. Seveda so tudi taki, ki niso zadovoljni; najbolj nezadovoljni so tisti, ki morajo večkrat opravljati izpit,

kar pa je tudi razumljivo. Vsekakor izpita ne moreš narediti samo s tem, da na izpit prideš, potrebuješ tudi znanje. Zato tudi kritike so, bodo tudi v bodoče in prav je tako.

Z dr. Jožetom Duhovnikom ste imeli nekoč intervju, v katerem sta se pogovarjala, da je izbira študija strojništva v kriznih časih tista prava izbira, ki lahko gospodarstvu pripomore pri izhodu iz krize.

Razvitost vsake države se v zadnjem stoletju meri predvsem po razvitosti tehnične kulture. To je dejstvo in tu ni kaj dodati, čeprav te definicije ne slišimo prav pogosto. Tiste države, ki so doživele tehnični razvoj že v začetku prejšnjega stoletja in so se vsakih nekaj desetletij prestrukturirale, so vodilne gospodarske države na svetu tudi danes. Poglejmo, kje je bila Slovenija leta 1939. Ena izmed vodilnih gospodarskih pokrajin v Evropi. Ker se v prejšnjem sistemu nismo znali strukturno urediti, smo nazadovani. V tistem sistemu za tehniko in za tehnike ni bilo prostora. Po osamosvojitvi nam ne kaže nič bolje, a rezerve so še ogromne. Moja ocena – pa ne samo moja – je, da po osamosvojitvi v slovenski vladi ni bilo tehnikov ali naravoslovcev, ampak so bili ljudje, ki s pravim razvojem na tehničnem področju in s pravim gospodarstvom in podjetništvom nimajo veliko skupnega.

Kako so se s podobno krizno situacijo spopadli drugod?

Iz zgodovine in iz primerov v drugih državah lahko vidimo, da so bile mnoge gospodarske krize, ki so nastopile iz različnih razlogov, premagane in da so mnogi iz gospodarskih kriz izšli močnejši. Takšni primeri so bili v Nemčiji, ko so imeli v Porurju premogovno krizo leta 1957 in jeklarsko krizo leta 1974, ko so ustanovili nove centre visoke tehnologije, ki danes predstavljajo pomemben delež nemškega gospodarstva. Podobno tudi v Angliji: enoletna stavka rudarjev v letih 1984, 1985 in zapiranje rudnikov nista pustila trajnih posledic, ampak so se ljudje in industrija prestrukturirali v

nove tehnologije. Preprosto gre za to, kar je znano iz zgodovine in velja tudi danes: da je pameten kmet takrat, ko je bila kriza ali pa ko je bila zima, ko ni bilo pravega kmečkega dela, popravljal orodje, šel na sejem, v novejšem času pa se udeleži primerneга izobraževalnega seminarja ali tečaja. Ravno tako bi se sedaj, ko je kriza, pametna politika in seveda pametni podjetniki morali več posvečati izobraževanju, razvijanju novih produktov, iskanju trgov in novih strank, da potem ko se situacija obrne, ko kriza mine, stvari lažje stečejo. Torej, takrat, ko je kriza, kar pri nas še vedno je, ko ni dela, ko ne moreš prodajati, se izobražuješ, si nabiraš nova znanja, razvijaš nove izdelke, nove storitve, raziskuješ trg in iščeš nove poslovne vezi, proučuješ konkurenco in se seznanjaš z novostmi.

Kako vi doživljate krizo, v kateri smo se znašli in ki se kaže na več nivojih, na primer kriza vrednot, družine, dela ...?

Ne vem, če je na omenjenih področjih res kriza. Vedno je bilo tako, da so se starejši jezili čez mladino, da nič ne dela, da ni nobenega spoštovanja, da so neresni, da ne delajo itd. In mislim, da je to tudi danes. Na primer pravijo, da je kriza družine in da se mladi ne poročajo. To je res, saj smo po številu porok na število prebivalcev na zadnjem mestu v Evropi. Ampak če bi imeli sistem kot na zahodu, da bi se posamezniku s poroko znižali davki pri osebnem dohodku, bi se mladi tudi pri nas prav gotovo zelo pogosto poročali. Če pa imamo sistem, ki je za posameznika finančno in davčno ugodnejši, če si samski, imamo situacijo, kot jo imamo. Iz povedanega razloga se nekateri zakonci uradno celo ločijo, dejansko pa živijo skupaj.

Bolj pereča je gotovo kriza v industriji, gospodarstvu?

Krizo na tehničnem področju vidim tudi kot krizo prejšnjega sistema. O tem sem nekaj povedal že prej. Kljub temu da nekateri govorijo, da smo prej imeli veliko večjih podjetij, kot na primer Iskra, Metalna, TAM, Litostroj itd., mislim, da ta podjetja takrat niso

predstavljala posebnega trajnostnega razvoja na tehničnem področju. Taka podjetja niso mogla obstati. V teh podjetjih je bilo preveč režije in večina teh podjetij je svoje produkte prodajala na trgih takratne skupne države. Ko se je sesul jugoslovanski trg, so ta podjetja razpadla. V prejšnjem sistemu smo imeli le nekaj podjetij, ki so bila izvozno orientirana in soočena s svetovno konkurenco. In ta podjetja obstajajo še danes. Če bi imeli v prejšnjem sistemu v podjetjih trajnostni razvoj lastnih produktov in če ta podjetja ne bi imela potuše s carinami uvoženih izdelkov, bi bila danes Slovenija zelo močna in gospodarsko razvita.

Kaj se je torej dogajalo z industrijo, v podjetjih pred osamosvojitvijo Slovenije?

Slovenska industrija v prejšnjem sistemu sploh ni imela lastnega razvoja. Zanimivo bi bilo vedeti, koliko licenc je v svoji zgodovini kupila samo celotna takratna Iskra in koliko ima v celotni zgodovini ta korporacija lastnih patentov. Iz tega podatka bi lahko hitro zaključili, kakšno industrijo smo imeli. Uradna politika po drugi svetovni vojni je bila, da je treba Slovenijo industrializirati in da je treba ljudi iz vasi spraviti v mesta. Kot otrok se spominjam, da smo v Megušnici imeli dekle, ki je pomagala pri vseh kmečkih in hišnih opravilih. In prav to dekle so politiki prišli prepričevati, naj zapusti kmetijo, naj se ne pusti izkoriščati kmetu in naj rajši gre delat v tovarno. Ta način delovanja politike, kot je bil takrat, je sicer v tistem času doprinesel k razvoju in industrializaciji države, a le za kratek čas. Napaka je bila, da ta razvoj ni bil dolgoročen ali trajnosten, kot danes radi rečemo.

Kakšen je po vašem mnenju pravi trajnostni razvoj?

Če se vrnemo na strojništvo, bi vsako podjetje moralo stalno razvijati svoje produkte, na trg stalno dajati izboljšane izdelke in za te svoje produkte tudi skrbeti kot servisna služba, da bi zaslužili tudi z rezervnimi deli. Šele to je pravi razvoj in pri takem delovanju se je gospodarski krizi možno izogniti. Pri

vsem tem podjetništvu se mi zdi pomembno, in to pogosto povem tudi študentom, da je za malo Slovenijo pomembno tudi, kdo je lastnik podjetja. To še posebno velja za tehnično področje, kjer je svetovna konkurenca največja. Vzemimo za primer dve slovenski podjetji. Prvo je Gorenje, katerega lastniki so domači subjekti, in drugi Revoz, ki je slovensko podjetje v tuji lasti. Oba proizvajata končne produkte za trg, ampak je med njima pomembna razlika.

In kakšna je razlika?

Lastniki podjetja Revoz so Francozi, in ko se bodo oni odločil, na primer, ko bo kriza, da bodo tovarno v Novem mestu zaprli, nihče ne bo mogel ničesar storiti, ne župan, ne predsednik vlade, ne zaposleni, ne sindikat, in ljudje bodo ostali brez dela, ker je pač nastopila kriza, vsaj tak bo njihov izgovor. Pri Gorenju z domačimi lastniki pa je lahko izhod iz krize drugačen, če so seveda vsi udeleženci pametni. Lastniki in vsi zaposleni se lahko v času krize dogovorijo, da se vsem znižajo plače in s tem se lahko zniža tudi cena njihovega produkta, da so ti produkti še vedno na trgu in da se v času krize sploh prodajajo. Takšno znižanje plač je predvsem za delavce boleče, ampak je še vedno boljše, kot pa biti brez službe in za vedno izgubiti trg ter zapreti tovarno. V tem je razlika, če imaš končni produkt in če je lastnik domač.

Pa imamo v Sloveniji kaj uspešnih podjetij, podjetij s pravo razvojno politiko?

Lep primer so v tem času slovenske livarne aluminija. Slovenija je prva država na svetu po številu ulitih delov iz aluminija na prebivalca. Največje takšne livarne so tri: LTH Ulitki iz Škofje Loke, Mariborska livarna (MLM) iz Maribora in Rotomatika iz Idrije. V vseh naštetih livarnah so v tem času gospodarsko krizo že prebrodili. Tu naj posebej omenim LTH Ulitke Škofja Loka in MLM iz Maribora, ki sta, vsaj po moji oceni, krizo premagali najhitreje in z lastnim delom, z lastnimi ljudmi, ki imajo znanje in sposobnosti, tj. z domačimi lastniki in z domačimi direktorji. To sta primera, ki kažeta, da ima Slovenija resnično sposobne menedžerje, ki vodijo omenjena podjetja, in

sposobne inženirje, ki v teh podjetjih organizirajo in vodijo tehnologije, skrbijo za razvoj in za kakovostno proizvodnjo. Domačim lastnikom, vsaj večini, pa ni vseeno, kakšen ugled imajo v svojem okolju, in prav tako jim ni vseeno, kaj bo z ljudmi iz njihove okolice. Ni jim vseeno, ali bodo imeli delo ali bodo brezposelni.

Pa okolje oziroma javnost ceni uspešne vodstvene strukture podjetij?

Ne. Žalostno je, da so ti sposobni lastniki in direktorji v teh podjetjih premalo cenjeni in v javnosti premalokrat omenjeni kot dober zgled. Preko sredstev javnega obveščanja smo dnevno bombardirani samo z negativnimi poročili, z zelo slabimi primeri vodenja v nekaterih naših podjetjih in posledica je, da danes niti lastniki podjetij niti direktorji nimajo nikakršnega spoštovanja in ugleda v javnosti. Pa to ni prav. Javnost bi se morala seznaniti z delovnimi pogoji v teh podjetjih, pa ne samo za tiste za strojem, tudi za vodje oddelkov, tehnologe in za direktorje. Javnost bi morala vedeti, da ti direktorji delajo cele dneve, da iščejo posle po celi zemeljski obli, da se borijo s konkurenco, tudi z nelojalno, in da praktično nimajo prostega časa. Največji problem pa je, da prav tem najuspešnejšim podjetjem državna politika ni naklonjena. Ne smemo se čuditi, če bodo omenjena podjetja čez leta pri nas obrate zaprla in se preselila na jug, kjer je delovna sila cenejša in obremenitev osebnih dohodkov s strani države manjša. Vedeti moramo, da je Slovenija na svetovni lestvici konkurenčnosti v zadnjih dveh letih padla za skoraj 30 mest. To pa preprosto povedano pomeni, da so pogoji za podjetnike pri nas izjemno neugodni.

Kaj pa priznanje taras? V začetku julija letos ste se udeležili Industrijskega foruma IRT 2010 v Portorožu, kjer ste podelili priznanje taras. Kakšno priznanje je to?

Da, podelili smo ga prvič. To je zelo dobra ideja, ki jo je predlagal naš kolega Darko Švetak, ustanovitelj in glavni ter odgovorni urednik revije IRT 3000. Taras je priznanje, namenjeno spodbujanju sodelovanja

med raziskovalnimi organizacijami in skupinami ter razvojnimi skupinami v industriji in gospodarstvu. Predmet razpisa za priznanje je izdelek, rešitev ali storitev, ki je bila v celoti ali v bistvenem delu razvita v sodelovanju med partnerjem iz znanstvenoraziskovalne sfere in naročnikom iz gospodarstva. Prijavljeni izdelek, prijavljena rešitev ali storitev mora biti razvit/razvita do stopnje nastopa na trgu, uporabe ali prodaje licence. Nagrada oziroma priznanje taras je kipec, ki je bil prvič podeljen na Industrijskem forumu IRT 2010 v Portorožu. Izhodišče za priznanje je vizija Industrijskega foruma IRT, ki predvsem želi spodbujati sodelovanje med raziskovalnimi ustanovami in uporabniki rezultatov, dobljenih pri raziskavah. Izvršni odbor za priznanje taras je na podlagi ocene petčlanske strokovne komisije izbral najboljšo prijavo ter v imenu organizatorja Industrijskega foruma IRT in izdajatelja revije IRT 3000 na slavnostni podelitvi ob koncu prvega dne Industrijskega foruma IRT 2010 v Portorožu podelil priznanje taras podjetju Domel, d. d., in programski skupini Sistemi in vodenje Instituta Jožef Stefan za uspešno sodelovanje pri razvoju Sistema za avtomatsko končno kontrolo elektromotorjev za sesalnike. Komisija je v oceno dobila večje število prijav z zelo zanimivimi projekti. Od vseh je bil zmagoviti Domelov projekt najbolj celovit, v njem so bila vključena strojniška znanja, znanja iz elektrotehnike, avtomatizacije, senzorike in še znanja z drugih področij.

Bili ste uspešen študent, danes pa ste izkušen in kompetenten profesor na Fakulteti za strojništvo ter razvojni raziskovalec v sodelovanju s podjetji. Se vam zdi, da ste doma razvili nekatere življenjsko pomembne navade?

To pa zagotovo. Mislim, da smo bili doma kar trdo in zelo skrbno vzgojeni in da so veljala neka pravila, ki smo se jih tudi držali. Na primer, če nimaš nič pametnega povedati, bodi tiho, ali pa, kadar starejši govorijo, naj otroci molčijo ali pa, kar ni tvojega, še poglej nikar. Prav gotovo otroci nismo bili in mislim, da tudi sedaj nismo, egocentrični. Že od malega smo se učili, da se drug drugemu moramo prilagajati, da ne moreš kar tako uveljaviti nekaj svojega. Pri vzgoji nas otrok je bil še poseben poudarek na odnosu do dela. Pomembna je bila učinkovitost dela. Treba se je bilo "zasukat" in ne "mečkat". Tudi danes ali kadar koli v preteklosti, ko sem sprejemal ljudi v službo, sem jih opazoval, kako hodijo, koliko časa rabijo, da se usedejo ali vstanejo s stola ali da nekaj povedo, kako znajo poslušati drugega in seveda, kako se znajo "zasukati". Zelo velik poudarek v naši vzgoji je bilo varčevanje. Kot otroci smo kljub veliki kmetiji živeli zelo skromno. Oče je prevzel kmetijo relativno pozno. Svojim polbratom in sestram je moral v 60 letih plačati visoko doto. To smo občutili tudi otroci. Kljub stalnemu opominjanju na varčevanje pa mislim, da nismo bili vzgojeni v škrtosti. Spomnim

Z bratoma na mamin rojstni dan januarja 2003 v Megušnici. Od leve: Janez, Andrej in France. Foto: arhiv družine Tušek

se, koliko ljudem je oče v naši dolini ali tudi izven podaril debelejšo smreko za uporabo ali za prodajo, ko so gradili hišo, vem tudi, da je bil pri nas postrežen vsak človek, povabljen ali nepovabljen, ki je prišel k hiši. Iz lastnih izkušenj vem, da to še danes velja. Kljub temu da smo bili strogo vzgojeni, smo imeli v otroštvu zelo skrbne starše. Niti za enkrat ne vem, da bi jaz sam ali kašen drug otrok zjutraj vstal prej kot oče in mama. Ne glede na to, da smo po osnovni šoli hodili v šolo v Škofjo Loko ali pa v tovarno in smo morali vstajati okoli pete ure zjutraj, je mama vedno prej vstala, pripravila zajtrk, skuhala čaj ali "kofe" z mlekom, kot smo rekli tisti pijači, za katero niti ne vem, kaj je v resnici bila. Mama nas je vsako jutro, ko smo bili zaspani in tečni, prepričevala, da je treba zjutraj nekaj malega pojesti in vsaj nekaj toplega popiti. Vedno je imela pripravljeno toplo pijačo in kruh z namazom ali kaj drugega ne glede na jutranjo uro. Oče pa je bil v tem času že v hlevu.

Torej ste že odraščali v družini, v okolju, v katerem ste po naravni poti razvili kvalitete, ki jih človek potrebuje za uspešno delo tudi v sodobni družbi.

Seveda. Pa še nekaj je bilo. Lahko sem opazoval očeta pri različnih opravilih in se marsičesa naučil. Če se spomnim samo, kako je bilo pozimi, kar sem že omenil. Moj oče je delal brezove metle in sem ga lahko opazoval in se učil, kako se to naredi. Delal in popravljal je grablje, popravljal je vozove. In pri vozu je moral uporabljati različne vrste lesa, ker so posamezni deli služili različnim namenom. Tega sem se pravzaprav zavedel in razumel šele kasneje, ko sem sam začel delati s kovino. Takrat mi je bilo šele jasno, da je oče uporabil določeno vrsto lesa, ker je žilav, za nekaj drugega pa tistega, ki je bolj trden; na primer pri kolesu, kjer se je vrtelo, je uporabil les, ki se je dobro mazal, mislim, da je bila jerebika. In šele ko sem začel delati s kovino, ko je bilo prav tako treba upoštevati različne lastnosti kovin, sem prišel nazaj na les. Čeprav me les prav zelo ni nikoli preveč zanimal, kar sem že nekajkrat omenil.

Zanimivo, kljub temu da ste odraščali na kmetiji, v stiku z zemljo, gozdom, lesom. Kako to, da ste se odločili za študij strojništva, na nek način kovin?

Ne vem, zakaj so bili takrat, ko smo mi zaključevali osnovno šolo poklici iz kovinarske stroke mnogo bolj cenjeni kot poklici iz lesne stroke. Mogoče zato, ker smo imeli opravka z lesom vsak dan, s kovino pa ne. Vem pa, da so me določene stvari v otroštvu zanimale tudi v povezavi s kovino. Še sedaj imam v glavi takratna vprašanja, kako je narejena ključavnica v vratih ali pa kako se naredi podkev za podkovanje konja, kako dela zavora na dvokolesu in podobno. Mogoče je bil to razlog, da sem se odločil za kovinarski poklic. Zakaj je bil les takrat manj vreden kot kovina, pa ne vem. Mogoče zaradi razvoja, ker je bila kovina bolj moderna, pogosteje zastopana v novih strojih, ki so takrat prihajali na trg.

So vam pri vašem delu katere stvari odveč? Včasih je to papirna vojna. Ali pa se vam zdi, da so vsa dela povsem na mestu?

Papirne vojne je v resnici vedno več, pa ne glede na to, na katerem področju delaš. Že prej sem omenil, da je danes pri raziskovalnih projektih izjemno veliko administracije. Tudi pri pedagoškem delu je vedno več. Kot primer naj navedem, da se v tem času pripravljamo, da Fakulteto za strojništvo v Ljubljani akreditiramo pri mednarodni akreditacijski hiši. Že prve priprave so pokazale, da bo neverjetno veliko administracije in neverjetno veliko papirologije, kot radi rečemo. Če si mednarodno akreditiran, mora vsaj enkrat v šolskem letu na enem izpitnem roku za vse učne predmete pisne izpite popraviti od fakultete neodvisna in za učni predmet kompetentna oseba. Kako bomo pri nas v mali Sloveniji iskali te neodvisne in kompetentne osebe, trenutno še ne vemo. In takšnih in podobnih primerov je še veliko. Na vse to se bomo pač morali navaditi. Je pa spet res, če imaš red, če vse opraviš sproti, potem to ni tako hudo in tega niti ni tako veliko, kot izgleda na prvi pogled. Problem je tudi v tem, da smo v preteklosti delali popolnoma

drugače. Ko smo pred desetletjem ali več od države dobili odobrena sredstva za razne razvojno-raziskovalne projekte, smo za poročanje o rezultatih dela na projektu porabili približno en dan časa in oddali le nekaj popisanih listov. Odgovora na ta poročanja pa praktično nismo dobili nikoli. Danes pa moramo za vsak sofinanciran raziskovalni projekt s strani naše države ali Evrope poročati vsake tri mesece in poročilo obsega preko sto strani raznih dokazov, potrdil, računov, poročil o delu zaposlenih za vsako uro in podobno.

Kaj za vas pomeni permanentno izobraževanje? Ste z vsem izobraževanjem zaključili in lahko samo črpate iz svoje zaloge znanja in učite druge ali morate kljub vsemu še vedno svoje znanje izpopolnjevati?

Seveda se moram še vedno učiti. Univerzitetni učitelji se moramo izpopolnjevati na več področjih, ne samo v ozki stroki. Pred kratkim smo na fakulteti organizirali tečaj retorike, ki se ga nisem udeležil samo zato, ker sem bil v tujini, službeno odsoten. Za izobraževanje in izpopolnjevanje imamo danes veliko najrazličnejših možnosti. Veliko

možnosti imamo pridobiti najnovejšo literaturo, zelo preprosto je mogoče danes sodelovati z raziskovalci po celem svetu, izmenjavati mnenja in poglede preko elektronske pošte in podobno. Udeleževati se raznih konferenc, posvetovanj ali različnih sejmov doma in v svetu je danes mnogo preprostejše, kot je bilo v preteklosti. Tudi sodobna raziskovalna oprema je danes mnogo lažje dosegljiva, kot je bila pred desetletji. Od vsega prej naštetega pa menim, da je za naše, strojniško področje najbolj učinkovito učenje in spremljanje razvoja ter novosti z obiskovanjem specializiranih sejmov v najrazvitejšem svetu. Prav z namenom seznanjanja z novostmi vsako leto doma in v tujini obiščem od štiri do pet za moje delovno področje primernih sejmov.

Kaj pa klasične strokovne konference?

Pri znanstvenih in strokovnih konferencah in raznih posvetovanjih nastaja vedno večji problem. Prireditelji takšnih srečanj želijo pridobiti čim več udeležencev s plačilom kotizacije. Skoraj pravilo je, da mora biti za vsakega udeleženca skupaj s prijavo in objavo članka v zborniku plačana tudi kotizaci-

Janez (v sredini) z udeleženci mednarodne konference na Poljskem leta 2000. Foto: arhiv družine Tušek

ja. Problem konferenc na svetu je tudi to, da jih je preveč. Pogosto se dogodi, da je na eni konferenci predstavljenih in v zborniku objavljenih tudi več kot 600 referatov, kar pomeni, da jih niti prelistati in prebrati ne moreš, kaj šele naštudirati. Poleg tega na konferencah niti ni recenzij. In od vsakega, ki plača kotizacijo, sprejmejo članek in tako nastane poplava referatov. Ker pa ni recenzije, se na prikazane in objavljene rezultate izredno težko zaneseš. Torej, raje grem na sejmi, da vidim, kam gre trend razvoja, poleg tega je v okviru sejma včasih tudi kakšno posvetovanje, ki je bolj strokovno. Sejmi mi omogočajo stik s podjetji, ki razstavljajo na sejmih, in so vir pomembnih informacij.

Torej so sejmi nekako najboljša izbira?

Res je. Za vsa posvetovanja oziroma za zbornike iz posvetovanj in za vso literaturo velja tudi, da "papir vse prenese". Na sejmu so vidne novosti in rezultati prehodnih raziskovalnih del. Možnosti blefiranja je na sejmu manjša v primerjavi s pisnimi viri. Tudi moja teorija znanstvenikov je povezana s sejmi. Menim, da obstajajo tri skupine znanstvenikov. Najslabša skupina smo mi, ki smo na naših univerzah, kjer raziskujemo, dosežemo originalne rezultate in jih objavimo v tujih revijah. In smo na to še ponosni. Na ta način v svet brezplačno prenašamo včasih zelo trdo pridobljeno znanje. Druga skupina znanstvenikov je po mojem mnenju kvalitetnejša. Sem spadajo znanstveniki, ki raziskujejo, dobljene rezultate patentno zaščitijo in šele za tem svoje dobljene rezultate javno, ampak običajno le delno, prikažejo na sejmih z novimi produkti ali objavijo v literaturi. Z objavo in s prikazom na sejmu so že začeli tržiti svoje znanje. Tretja, najkakovostnejša skupina pa so znanstveniki, ki raziskujejo in dobljene rezultate patentno zaščitijo. Svojih rezultatov ne objavljajo in niti z njimi ne gredo na sejme ali druge prireditve. Svoje dobljene originalne rezultate samostojno tržijo med potencialnimi kupci po celem svetu. Na ta način v veliki meri odvrnejo konkurenco in konkurenci ne dajo možnosti vpogleda v njihov produkt ali storitev.

Ali jim jih res ni treba pokazati ali si ne upajo?

Ne, saj jim jih niti ni treba! Kot tipičen primer naj navedem razvoj novih lepil za lepljenje kovin. Razvoj na tem področju je zelo velik. Na sejmih lahko vidiš samo klasična že dolgo poznana lepila, katerih trdnost znaša okoli 50 N/mm². Poznam slovensko podjetje, ki je od nemškega proizvajalca dobilo super lepilo za lepljenje nerjavnega jekla. Bili so navdušeni. Kakovost lepila je odlična in tudi cena nizka. Ko smo želeli imeti več podatkov o tem lepilu, se je zapletlo. Proizvajalec jih ni želel posredovati. Ugotovili smo tudi, da podatkov za ta lepila ni mogoče dobiti nikjer na spletu in nikjer drugje v drugih katalogih. Po dveh letih je to naše podjetje postalo odvisno od tega nemškega proizvajalca lepil. Podjetje, ki uporablja to lepilo, se je zavedlo neugodne situacije šele, ko je prodajalec lepila začel dvigovati ceno preko normalnih vrednosti. Podjetje sedaj razmišlja, da bi zamenjalo vrsto lepila, če bi ga dobilo, ali pa da bi zamenjali celotno tehnologijo spajanja. Nobena varianta pa ni niti lahka niti poceni. Takšnih primerov pa je še več. Toda k sreči mnogo manj na strojniškem področju, pa mnogo več na področju medicine, farmacije in kozmetike.

Veliko pišete ali tudi berete?

Berem veliko strokovne literature. Naročen sem na ameriško in dve nemški reviji, ki jih dobim vsak mesec, poleg tega pa imamo na naši fakulteti bogato knjižnico, v kateri preberem revije, ki obravnavajo moje področje. Prav gotovo ne preberem vsega, od prve do zadnje strani, ampak tisto, kar me zanima, in novosti. Za branje splošne poljudne literature pa zmanjka časa, kar sem že omenil.

Kaj pa leposlovje?

Za to mi prav tako zmanjka časa. Ne vem, kdaj sem nazadnje prebral kakšno knjigo v celoti. Včasih v Cerknici, kamor gremo za vikende, ob dolgih zimskih večerih potegnem kakšno knjigo s police (moja tašča je bila učiteljica in ima bogato knjižnico) in začnem prebirati razne romane, pesniške zbirke in druge knjige. Predvsem tiste, ki sem jih v mladosti

moral prebrati. Na primer, pred nedavnim sem vzel v roke Finžgarjev zgodovinski roman Pod svobodnim soncem, pa še nekoliko prej Tihi Don od Šolohova, pa žal moram priznati, da me niti prva niti druga zgodba ni toliko pritegnila, da bi jo prebral do konca. No, poleg omenjenega pa seveda berem tudi dnevne časopise, predvsem Finance, ki se mi zdijo odlični popolnoma neodvisen dnevnik.

Kje pa napolnite baterije?

V gozdu.

S sprehodi?

Ne, delam v gozdu kot pravi gozdar, amater seveda. "Skrbim" za okoli 30 hektarov gozda. Nekaj gozda je last tašče, nekaj tasta, nekaj pa sem ga v zadnjih letih nakupil sam. Predvsem so to stare zapuščene senožeti, v katerih se ni kosilo več desetletij in so se s časom zarasle. Zarasle pa so se predvsem z lesko, brinjem, trnjem, krhliko in podobnimi nekoristnimi grmi. Skozi leto ob vikendih te površine čistim, podiram nekoristno grmičevje in ga zlagam na kup, da sčasoma zgine. Za ta opravila vsako leto porabim tudi kar nekaj svojega letnega dopusta. Pri tem delu mi pomaga tudi žena in od časa do časa tudi otroka. Spomladi, ko je čas saditve, pa te očiščene površine posadimo s sadikami smreke, jelke, javorja, bukke, breze in duglazije. Vsako leto mi k temu opravilu pridejo v pomoč prijatelji iz Ljubljane. To delamo že okoli 15 let in na ta način vsako leto posadimo okoli tisoč sadik. Večino sadik dobim od Gozdnega gospodarstva Cerknica brezplačno, nekaj bolj eksotične vrste, kot je na primer duglazija, pa kupim sam. V jeseni lanskega leta pa sem v dar od znanke, ki ima gozdove v Logarski dolini, dobil okoli 500 sadik macesnov, ki smo jih z družino v jeseni tudi posadili. Letos vidim, da so se dobro prijeli, in upam, da bodo tudi v bodoče dobro rasli. Macesen je namreč na Notranjskem zelo redko posajen. Mislim pa – kljub temu da sem na tem področju laik – da mu bo atmosfera in zemlja na Notranjskem ustrezala.

Mladi gozdovi, novi sveži poganjki privabljajo srne, košute, jelene ... Ali tudi v vaših gozdovih divjad ogroža mlade sadike?

Vsekakor. Divjad je problem, s katerim se srečujem pri pogozdovanju in vzdrževanju mladega gozda na Notranjskem. Srnjad in jelenjad zelo veliko mladih sadik uničita. Gozdno gospodarstvo Cerknica mi sicer pri tem pomaga, mi dostavi zaščitne mreže in barvo za barvanje vršičkov sadik, da jih žival ne odgrizne. Zanimivo, kako žival izbira drevesa za svoje hranjenje. Najraje ima duglazijo in za tem jelko in javor. In po tem vrstnem redu narašča tudi količina truda, ki ga je treba vložiti, da iz male sadike dobimo drevo. Z zaščito sadik je vsako leto veliko dela. Toda če to delaš z veseljem, je to užitek in sprostitvev. Svoje kolege, prijatelje in znanke, ki imajo ravno tako gozd, prepričujem, da naj me posnemajo, ker jo to najboljši hobi, saj po eni strani zanj zelo malo zapraviš v primerjavi z igranjem golfa, igranjem tenisa ali jadranjem po morju, po drugi strani pa je odlična rekreacija. Poleg tega se jih bodo zaradi del, ki jih bodo opravil v naravi, v gozdu spominjali otroci in tudi vnuki, ko bodo občudovali gozd in zrasla drevesa. Moram priznati, da tu nisem preveč uspešen.

Torej vas les vseeno zanima, se vračate v gozd?

Ja, pa res. Les kot material me danes mogoče zanima bolj kot me je v mladosti. O tem sem že govoril. Še sedaj imam pred očmi stanje na vajeniški šoli v Škofji Loki, ko smo se kovinarji imeli za nekoliko več od tistih, ki so se na isti šoli učili za mizarke in druge poklice iz lesne stroke. Preprosto smo jih klicali "lubadarji". Bolj kot sam les pa me danes zanima gozd, njegovo vzdrževanje oziroma gojitev sadik, kar sem že omenil. V gozdu lahko ugotavljaš, kako se čas spreminja in kako minevajo leta. Ko v gozdu opazuješ rast sadik, ki si jih sam posadil in si rečeš, pa saj nikamor ne morejo. Takšno opazovanje ti daje občutek, kot da se v gozdu čas ustavi, da le ne teče tako hitro, kot se nam sicer zdi. Poleg tega zelo rad po gozdu, senožetih in gmajnah gobarim. Vsako leto za svojo družino za celo leto nabereš zadosti

gob, ki jih posušimo ali vložimo ali pa jih preprosto v zamrzovalniku zamrznemo. Nisem prav velik strokovnjak za gobe, toda kljub temu lahko rečem, da nabiram okoli deset vrst različnih užitnih gob in da imam na več mestih svoja "gobarska mesta", ki so za vsakega pravega gobarja skrivnost.

So stvari, ki jih redno spremljate, poleg vaše stroke? Šport, nogomet?

Športe rad pogledam, če imam čas, nogomet, smučanje, in druge. Vendar nisem tak navdušenec, da bi hodil gledat športne tekme v živo na stadione. Res že dolgo nisem bil na nobeni pravi športni tekmi. V preteklosti, dokler so mi služile noge in kolena, sem se rekreativno kar veliko ukvarjal s športom. Vse do približno leta 2000 smo na Fakulteti imeli redno tedensko rekreacijo. Vsako sredo zvečer smo imeli rezervirano dvorano za mali nogomet. To rekreacijo smo vzeli zelo resno, kar je imelo za posledico veliko poškodb kolena, gležnjev in drugih okončin. Tudi tenis smo skupaj s prijatelji igrali več kot dve desetletji dokaj redno in dokaj pogosto. Danes pa so kolena primerna le še za počasne športe. Razen smučanja. Še vedno vsako leto nabere od 12 do 15 dni smučanja. Tudi na kakšen hrib ali goro se še povzpnem. Daleč najboljša moja rekreacija in tudi šport pa je moj hobi, kar sem prej zelo na drobno opisal.

Koliko pa spremljate politiko?

Ne, oziroma jo spremljam le iz fotelja. Nikoli nisem bil član nobene stranke in verjetno tudi ne bom. V prejšnjem sistemu, v stari Jugoslaviji sem dobil tri resna povabila za sprejem v komunistično partijo. V vseh treh primerih sem zaradi odklonitve članstva imel kar nekaj težav. Toda nič posebnega, mogoče je bolje reči, da se je ob zavrnitvi članstva zgodilo nekaj zanimivosti. Vsaj tako se danes vidi. Ko sem med služenjem vojaškega roka odklonil vstop v partijo, se je komandir čete najprej močno čudil, nato razjezil in mi zabrusil: "Drug Tušek, pamtiti češ ti mene." No, pa sem se ga res zapomnil po raznoraznih neumnostih. Poleg tega pa je še dodal, da naj se kar pod nosom obrišem za značko "primeran vojniki",

za katero sem bil predlagan in ki bi mi dala 15 dni dopusta. K sreči sem bil v vojski le 11 mesecev. Mislim pa sem si že takrat, da če bi bili v okolju, v katerem stalno živim in kjer sem v službi, taki pritiski zaradi zavrnitve članstva v partiji, kot so bili med služenjem vojaškega roka, bi verjetno raje popustil. Niso bili pritiski samo od vrha in samo od aktivnih starešin, ampak tudi od navadnih vojakov. Naenkrat opaziš, da se te dočerajšnji kolegi začenjajo izogibati, da te resno sumijo, da za tabo vohunijo, da te opazujejo, s kom se družiš in kaj bereš, pregledujejo pošto in podobno.

Vojska je bila znana po pridobivanju novih članov v komunistično partijo. Kaj pa kasneje, so vas še želeli včlaniti?

Seveda. Naj se včlanim v partijo, me je konec osemdesetih let prepričeval znani ljubljanski politik. Na njegovo povabilo in željo sva se sestala na tajnem mestu. Ko je ugotovil, da bo neuspešen, je postal zadirčen in nejevoljen. Še vedno imam v ušesih njegove besede: "Ko boš v partiji, ti bodo vsa vrata na univerzi in fakulteti odprta." Spomnim se tudi njegovih besed: "Saj veš, da Jugoslavija ne bo razpadla." Kako se je končalo z Jugoslavijo in s partijo, pa je znano. Popolnoma pa sem prepričan, da če se sistem v naši državi ne bi menjal, brez članstva v komunistični partiji ne bi dosegel tega, kar sem.

So vas tudi v zadnjem času kaj vabili v politične vode?

Zanimivo je, da od osamosvojitve pa do danes, ko je demokracija, ko imamo veliko strank in imam med politiki kar nekaj znancev in celo prijateljev, nisem dobil niti ene resne ponudbe, da bi stopil v eno ali drugo stranko. Osebnostno mislim, da je slabo, da se pri nas tako malo ljudi ukvarja s politikom. Če bi želeli, da res živimo v demokraciji, da se politika res ravna po željah vseh ljudi, bi se morali vsi državljani zanimati in ukvarjati s politikom. Pri nas na splošno velja, da je politika nekaj umazanega. Kar pa seveda ni res. Poznam kar nekaj politikov, ki so izjemno poštene, delavni in prav prijetni sogovorniki ali celo prijatelji.

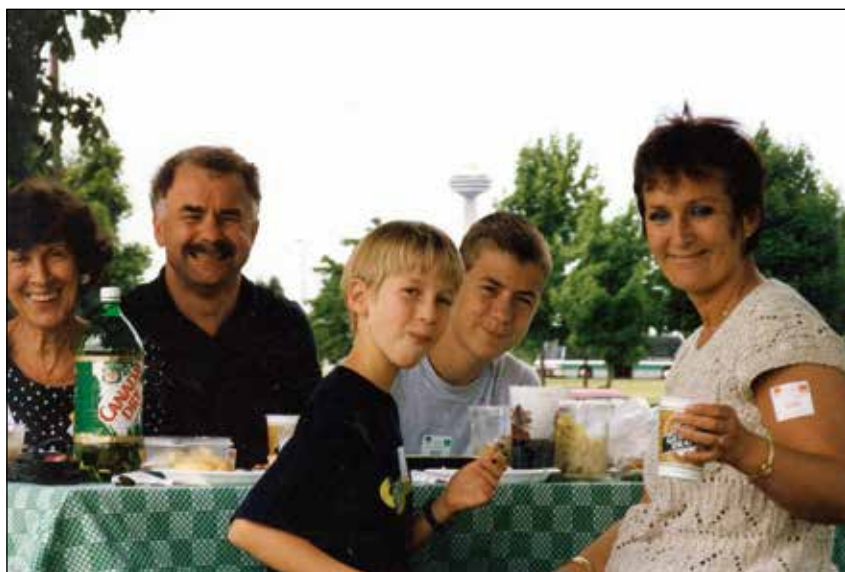
Koliko časa ste imeli za družino, ženo Polono, sina Jaka in hčerko Marjeto, glede na to, da ste bili zelo zaposleni na veliko področjih, od fakultete, inštituta do revije ...? Ali je morala malo potrpeti?

Ne prav veliko. No, tako hudo tudi ni bilo. Bilo pa je tako, da sem skušal družini v prid obrniti vse priložnosti, ki sem jim imel. Oba otroka sta se vrsto let ukvarjala s športom. Oba sem več let od dvakrat do petkrat na teden prevažal po Ljubljani. Na primer, Jaka je treniral košarko šest ali sedem let in sem ga vsa ta leta vsak večer ob pol osmih odpeljal od doma na Ježico, kjer je imel treninge. Moja žena nima izpita za vožnjo avtomobila in sem moral vse te vožnje opraviti sam. Ko sem ga nekaj minut pred osmo zvečer odložil pred telovadnico, sem za dve uri odšel v službo in se ob pol enajstih vrnil nazaj na Ježico. Na vitez je bilo naporno, a v resnici ni bilo. Na ta način sva s sinom skupaj preživela dragocen čas, se pogovarjala, se pogosto sprla, najpomembnejše je bilo, da sva bila skupaj. Zgradila sva trdno vez, saj če si s pubertetnikom veliko skupaj, se ne moreš odvajati. In vez ostane. Tudi sedaj, ko dela na fakulteti, če vidi, da sem v pisarni, se vedno oglasi, vsak dan. In ta najina povezanost me zelo veseli. Podobno je bilo s hčerko. Več let sem jo vozil na stadion v Ši-

ško v Ljubljani, kjer je trenirala atletiko. Tudi preko vikendov smo bili vedno skupaj. Da smo ostali zelo povezana družina, je bilo pomembno tudi to, da smo pogosto odšli na kosilo v gostilno ali restavracijo. Mogoče to zveni čudno, pa ni. V gostilni smo vsi sedeli za mizo. Ni bilo televizije, ne računalnika in ne časopisov in smo se morali pogovarjati, kar je osnova za razumevanje v družini. Pri vzgoji otrok in tudi pri transportu otrok po Ljubljani in pri kuhanju kosil sta nam veliko pomagala ženina starša. Veseli me tudi, da oba otroka študirata tehniko, Jaka že končuje doktorat na energetske smeri na strojni fakulteti v Ljubljani. Hčerka Marjeta študira fiziko. Mnogi prijatelji in znanci mi očitajo, da sem ju v to prisilil, pa ni res.

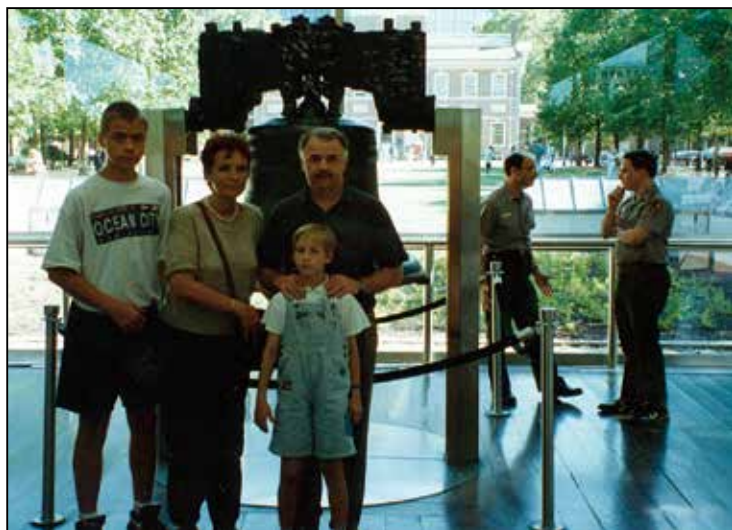
Kaj pa ste storili, da ste ju pridobili za študij?

Zagotovo sem izkoristil vsako priložnost, da sem jima govoril in dokazoval, da jima ne bo žal, če bosta imela znanje tehnike ali naravoslovja. Če po zaključku študija tehnike ali naravoslovja ugotoviš, da ti ta poklic ne odgovarja, se še vedno lahko zelo hitro z malo napora preusmeriš na drugo področje. Lahko postaneš dober komercialist ali dober novinar ali pa dober učitelj in podobno. Celo več, poznani so primeri, ko se je mladi maturant

Z družino po svetu: v Torontu leta 1997. Foto: arhiv družine Tušek

Z družino po svetu:
v Philadelphii leta 1997.
Foto: arhiv družine Tušek

Z družino po svetu:
na Niagarskih
slapovih leta 1997.
Foto: arhiv družine Tušek

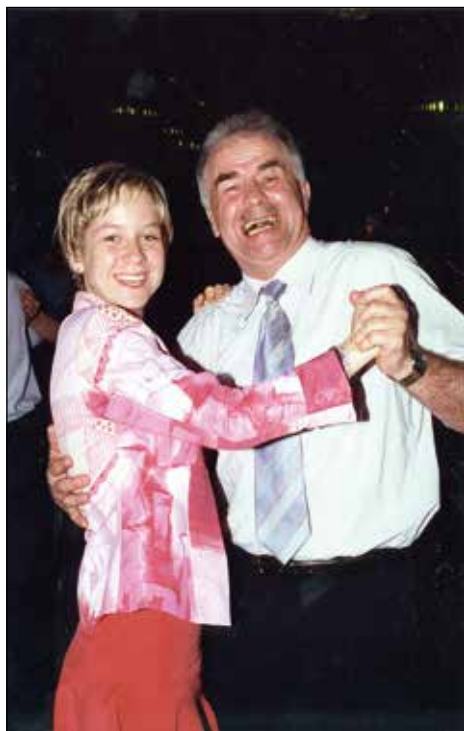
Trgatev pri sestri Minki
v Metliki leta 1999.
Foto: arhiv družine Tušek

zavestno odločil, da bo najprej končal fiziko in nato še pravo, da bo lahko kasneje reševal praviške probleme v tehniki. Na strojni fakulteti poznamo študente, ki so v višjih letnih vpisali še druge fakultete, celo medicino. Praktično pa ni primerov, da bi nekdo najprej končal neko humanistiko ali družboslovje in nato študiral tehniko ali naravoslovje.

Torej ste izkoristili vsak trenutek, da ste ga preživel z družino?

Ja, in to še delam. Mislim, da smo še veliko skupaj, kljub temu da Jaka že živi ločeno od nas, v svojem stanovanju. Skupaj smo pri delu v gozdu, pri pripravi drv za Cerknico, kjer živimo preko vikenda. K sreči imamo še čila in zdrava oba ženina starša. Tašča nam praktično kuha še dva dni v tednu; to sta sobota in nedelja. Oba še obdelujeta vrt in njivo s krompirjem in drugimi vrtninami. Kmetujeta ekološko, kot se rada pohvalita. Tast skrbi za hišo, za ogrevanje, da nas pozimi ne zebe. Zelo vestno skrbi za moje gozdarske stroje in orodje. Pripravi primer-

Veselje v družini: ples s hčerko Marjeto.
Foto: arhiv družine Tušek

Med skečem ob praznovanju 60 let sestre Minke v Beli krajini. Skeč je pripravila sestra Anica. Foto: arhiv družine Tušek

no gorivo, nabrusi in očisti motorne žage in motorno koso. Tašča pa skrbi tudi za moja gozdarska oblačila. Zaradi nevarnosti klopov imam v Cerknici posebno manjšo kamro, kjer se preoblečem, ko pridem iz gozda in kjer pustim vsa svoja zamazana gozdna oblačila. Tašča mi skozi teden vse to opere in zloži v to mojo kamro. Tako lahko grem vsak teden popolnoma "svež" v gozd. Skupaj pripravimo vsa drva, ki jih potrebujemo za zimo za relativno veliko hišo.

Kaj bi bil pa vaš življenjski napotek za naše bralce? Vaš oče je menda dejal, da kar si začel, naredi do konca.

Moj bi bil, da v delu išči veselje! Kar je rekel tudi moj oče, pa sem mu v mladosti večkrat odvrnil, da ga iščem, pa ga ne najdem. Vendar človek šele z leti razume pravo vrednost nasvetov svojih staršev. Zelo pomembno je, da ti je vsakdanje delo hobi, veselje in zadovoljstvo. Največ je vredno, da greš zjutraj z veseljem v službo, da ti ni naporno. Mnogi uspešni ljudje po svetu imajo tudi nasvet, da moraš vsak ve-

čer, ko se uležeš v posteljo, sebe vprašati, kaj si tisti dan koristnega naredil. Seveda pa to ne pomeni, da mora biti odgovor vedno pozitiven v finančnem smislu. Odgovor je seveda pozitiven tudi, če si nekaj naredil za svojo družino, za prijatelje, sorodnike ali pa preprosto za svoje zadovoljstvo. Pomembno je, da sebe izprašaš in da sebi naliješ čistega vina. Podobno naj bi bilo zjutraj. Vsako jutro bi moral narediti načrt, kako boš preživel dan, in ga v čim večji meri tudi izpolniti. Ne smeš ravnati kot pijanček, ki se ga dopoldne naloka in si sveto obljubi: "Jutri pa neham piti." Ko se drugi dan zjutraj zbudi, ves vesel reče: "Dobro, da sem rekel, da neham piti šele jutri." V nobenem primeru ne smeš sebi lagati (in tudi drugim ne, bi rekla naša mama).

Zahvala

Profesor doktor Tušek, iskrena hvala za pogovor, hvala pa tudi vaši mami in bratu Francetu za pomoč pri pripravi nanj.

*Svoje velikosti človek ne izkazuje s številkami na merilni skali;
izraža jo z dejanji in le dejanja morejo biti merilo njegove veličine ...*

(Aleš Primožič)

Ob stoletnici rojstva Matevž Šmid (1910–1992)

*Zapis o življenju tehnika, sokola, športnika, domoljuba, kulturnika
in predvsem preprostega človeka, ne nujno v enakem zaporedju*

Aleš Primožič

Foto: arhiv M. Šmida

Minevajo dnevi, minevajo meseci, minevajo leta, z leti minevajo desetletja in z desetletji stoletja. Z njihovim minevanjem se ne izmenjujeta le dan in noč, ne spremenjajo se samo letni časi, nemara se med seboj prepletajo kar celotna obdobja, ki jih zaznamujejo takšni ali drugačni dogodki in njihovi akterji, ljudje: prvi z njihovo posebnostjo, enkratnostjo in neponovljivostjo, drugi poleg vsega še s svojimi dejanji ...

Skoraj neverjetno se zato zdi dejstvo, da letos mineva že spoštljivih sto let od daljnega leta tisočdevetstodesetega, ko se je rodil Matevž Šmid, rojen Dražgošan, drugače pa naturaliziran Železnikar in svetovljan. Krajani Železnikov in okoličani se ga spominjamo predvsem kot človeka, umetnika po duši in gledališkega režiserja, pa tudi igralca in gledališkega pedagoga, zapisa-

nega odrskim deskam in gledališki muzi Taliji, poštenega in doslednega v prvi vrsti do sebe, seveda pa tudi do drugih.

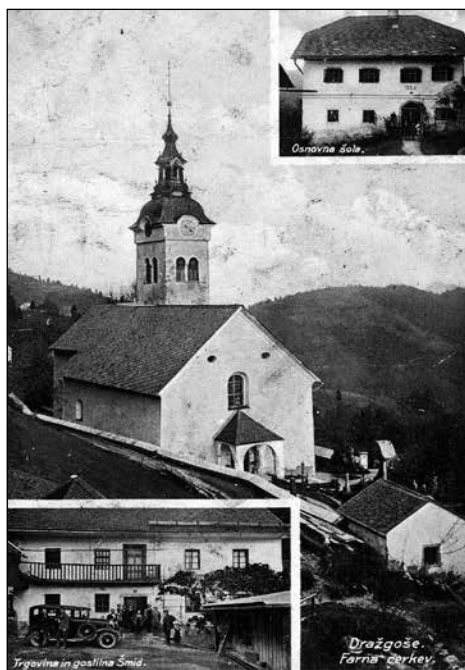
Vendar je bilo njegovo življenje in delo razpeto še na mnoga druga področja, kjer je ustvarjalno dokazoval svoj talent in znanje, ki si ga je z leti pridobival in ga tudi še razširjal. Uspešen je bil na svoji poklicni poti in bil tudi eden od ustanovnih članov kovinarske zadruga Niko, postal je prvi povojni strokovni učitelj na vajenski šoli v Železnikih, ustanovil je Telovadno društvo Partizan Železniki in bil njegov dolgoletni predsednik ter vaditelj. Nekaj let je bil predsednik Občine Železniki in član skupščine Občine Škofja Loka, predsednik občinskega šolskega odbora in vodja programa predvojaške vzgoje za Selško dolino, aktiven je bil v mnogih družbeno-političnih organizacijah in je nosilec številnih priznanj ter odlikovanj: medalje za hrabrost v NOB, ordna dela III. reda, reda republike z bronastim vencem, ordna zasluga za narod št. 85697, spominske plakete Partizana Slovenije za obdobje 1945–1955, Linhartovega priznanja za dosežke na področju gledališkega ustvarjanja, priznanja Zveze kulturnih organizacij Slovenije in še bi lahko našteval.

Navduševala sta ga filatelistika in zbirateljstvo, aktivni igralec z nogometnih zelenic pa se je z zreliimi leti spremenil v ognjevitega privrženca v svetu najbolj priljubljene igre z okroglim usnjem, ki je čustveno spremljal rezultate najljubših klubov in bil nanje pripravljen staviti svoj poslednji dinar.

Njegov priljubljeni hobi je bilo igranje taroka v družinskem krogu, s sorodstvom in za "majhne fičnike", kot je vedno rad poudarjal. "Pa to samo zato, da si z glavo pri špilu," je običajno še dodal. Če je kdaj takšen majhen fičnik le morda izgubil,

je takoj nastal ogenj v strehi in tega se še kako dobro spominjam, ko sem ga kot mlad fante opazoval pri partijah taroka s staro mamo Alojzijo, stricem Milanom in očetom Štefanom.

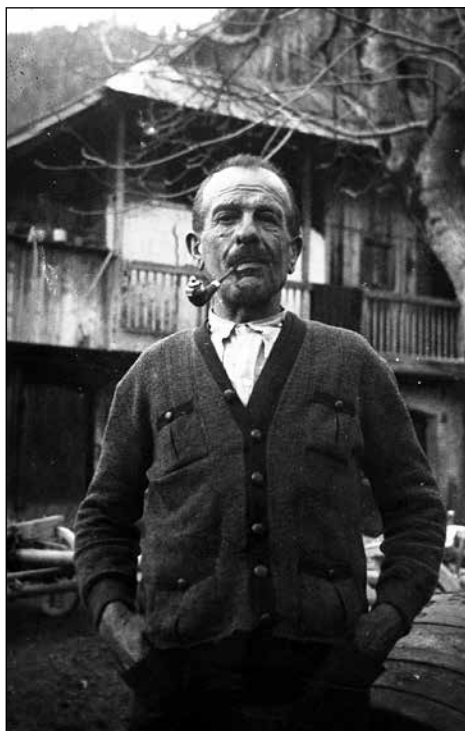
V pričujočem zapisu ga bom skušal prikazati takšnega, kot je zares bil, kot o njem govorijo dokumenti in zapisi, obenem pa bralcem tudi zgodovinsko osvežiti ali osvetliti posamezne časovne fragmente iz njegovega obdobja. Poskusil pa ga bom seveda prikazati tudi in predvsem takšnega, kakršnega se spominjajo njegovi otroci in kakršnega smo ga poznali sorodniki, kot ga poznajo Dražgošani in mnogi Železnikarji in kakršen bo tudi meni za zmeraj ostal v spominu – kot Prešnkov Matevž iz Dražgoš, kot Dermotov Matevž iz Železnikov ali pa kot stric Matevž, kakor sem ga sam vedno klical in imenoval. Skratka, Matevž Šmid – človek, ki smo ga spoštovali in ga imeli radi!

Propagandna razglednica Dražgoš iz let med obema svetovnjima vojnoma. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

Otroštvo z odraščanjem ...

Matevž Šmid se je rodil 21. septembra leta 1910 v Dražgošah na godovni dan apostola Mateja, po katerem sta mu starša tudi dala ime. Materi Ivani, rojeni Jelenc, in očetu Gregorju je prijokal na svet kot najmlajši v družini s še tremi brati Janezom (Ivanom), Francetom in Gregorjem ter sestro Cirilo. Na domačiji, kar premožni dražgoški kmetiji, kjer se je po domače reklo "Pr' Prešnk", so živeli življenje, kot ga je v času pred in po prvi svetovni vojni živele marsikatera družina na vasi. Na kmetiji jim je v hlevu delalo družbo zavidljivo število glav goveje živine, v obori so domovale svinje, okoli se je pasla drobnica, na njivah pa so pridelali toliko, da se je dalo preživeti, in še za prodajo je kaj ostalo za povrh. Dodaten zaslužek in mehkejšo skorjo kruha je za očeta Gregorja, glavo družine, pomenila golcarija in drvarjenje na Jelovici, pri tem pa so mu pomagali sinovi, ko so le dovolj zrasi, da so bili kos napornim gozdarskim opravilom in še težjemu spravlilu lesa s planine, poraščene z gozdovi.

Matevžev oče Gregor Šmid pred domačo hišo v Dražgošah. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

Celotna družina Šmid, po domače Prešnkovi iz Dražgoš, fotografirani pred domačim pragom. Ob najmlajšem, Matevžu, stoji pes Kojto, s katerim sta bila takrat nerazdružljiva prijatelja. Foto: arhiv Zorke Mihelčič.

Slavnostna otvoritev sokolskega narodnega doma v Dražgošah 6. junija 1927. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

Od vseh otrok je ravno najmlajšega Matevža poleg otroške igre in dogajanja na domači kmetiji in okrog nje zanimalo še vse kaj drugega. Zvedavosti z izmišljanjem in ustvarjanjem česa novega ali drugačnega, velike želje po znanju, vedenju in tudi raziskovanju mu ni nikoli zmanjkalo. Še posebno rad je zahajal na predstave v kulturni dom v Dražgošah, kjer je kot gledalec z velikim zanimanjem opazoval domače ljubiteljske igralce v najrazličnejših odrskih vlogah. Družina je tako rekoč vsa živela za sokolski dom, zato ni čudno, da se je mladi Matevž že prav kmalu kot igralec in hkrati telovadec tudi sam vklju-

čil v delo Sokolskega društva, ki je poleg drugega skrbelo še za pripravo in izvedbo predstav za domače občinstvo ter za redne telovadne vaje in nastope svojih članov. V pogovoru pred mnogimi leti se je še prav dobro spominjal svoje prve vloge, ki jo je odigral na domačem odru, vloge pastirja v komediji *Vdova Rošlinka* avtorja Srečka Golarja.

Po tej zanj krstni in obenem prelomni gledališki vlogi se je Matevž dokončno zapisal ljubiteljskemu gledališču. Vrstile so se odrske uprizoritve raznovrstnih iger, dramskih besedil in proslav, pri katerih je sodeloval kot odrski delavec (pri tem mu je izdat-

Sokolski aktivisti pred sokolskim domom v Dražgošah. Matevž na sliki leži v prvi vrsti desno. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

Pogled na narodni dom, veliko krajevno pridobitev.
Foto: arhiv Zorke Mihelčič

no pomagal starejši brat Ivan, ki se je bil vedno pripravljeno izkazati kot sokolski prostovoljec), kot igralec ali pa v obeh vlogah naenkrat, prav tako pa je bilo brez števila tudi telovadnih vaj in nastopov, pri katerih sta z Ivanom vedno navdušeno sodelovala. Njegovo vsesplošno udejstvovanje, kulturniško delovanje in aktivnosti je kmalu opazil takratni dražgoški učitelj Resnik, ki je v mladem Matevžu uspel prepoznati vse njegove talente in skriti potencial. Prav on je vplival tudi na njegova starša, da sta spoznala, kako so njunemu najmlajšemu sinu šolanje, izobraževanje in kulturno udejstvovanje, predvsem

pa želja po znanju in raznovrstnih novostih mnogo bolj pomembni in pisani na kožo kot domača kmetija in z njo povezana opravila. Učitelj Resnik se je zavzel zanj in hkrati poskrbel, da je Matevž z mlajšimi učenci še eno leto obiskoval osnovno šolo, kjer ga je sam posebej učil in ga pripravljajal za nadaljnje šolanje. Nihče namreč ni verjel, da bi Matevž s samo nekaj zaključenimi osnovnimi razredi mogel zdelovati še kakšno od bolj zahtevnih šol, kot je bila domača v Dražgošah ali pa tista v Železnikih.

Tako je z dopolnjenim šestnajstim letom, po dnevih in letih otroštva z odrasčanjem, preživetih v do-

Sokolski podmladek, fotografiran pred sokolskim domom v Dražgošah. Matevž sedi v prvi vrsti, prvi z leve strani. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

"Za plotom" – prostor, slabih deset minut hoje oddaljen od šole, ki je prebivalcem Dražgoš svojčas pomenil v prvi vrsti lokacijo za njihovo druženje.
Foto: arhiv Zorke Mihelčič

mačih Dražgošah, odšel v Trzič. Kot nadebuden dijak se je Matevž po že omenjeni zaslugi učitelja Resnika in z njegovim priporočilom za trziškega ravnatelja odpravil na šolanje v tamkajšnjo meščansko šolo. Tudi v Trziču je nadaljeval z delovanjem na odrskih deskah, najbolj pa mu je ostala v spominu vloga župana v igri Pogumni Tonček ljudskega dramatika Jakoba Špicarja iz Roža na avstrijskem Koroškem, ki je bila na sokolskih odrih v tistih letih eno najbolj priljubljenih in največkrat uprizorjenih dramskih besedil. Vsa leta šolanja v Trziču, od leta 1926 do leta 1930, je seveda aktivno sodeloval tudi na vseh kulturnih prireditvah in proslavah, ki jih je šola organizirala ob različnih praznikih in drugih priložnostih.

Po končani meščanski šoli v Trziču je Matevža pot in velika želja po znanju zanesla v Ljubljano, kjer je leta 1931 postal slušatelj strojnega odseka na srednji tehnični šoli. Šolanje, ki je bilo vsekakor na prvem mestu, in s tem povezano pomanjkanje prostega časa sta botrovala dejstvu, da se je s prehodom iz podeželskega v mestno okolje njegovo igralsko delo in ustvarjanje vsaj začasno končalo. Še zdaleč pa zaradi končanega igrilstva ni dal slovesa gledališču, saj je ob prostih večerih še toliko pogosteje zahajal

v pravi teater, v Kraljevo narodno gledališče, kot se je ljubljanska Drama uradno imenovala v času med obema vojnama, kjer je lahko v mnogih uprizoritvah od blizu opazoval, kako so igralske like kreirali tedanji velikani slovenskega odra: Marija Vera, Mira Danilova, Emil Kralj, Bojan Peček, Ivan Cesar in Edvard Gregorin. Predstave so večinoma režirala zveneča imena med režiserji, ki so takrat delovali v Ljubljani in na Slovenskem, to pa so bili Bratko Kreft, Milan Skrbinšek, Osip Šest, Ciril Debevec in Branko Gavella, gost iz Zagreba. V režiserski krog sta iz igralskega občasno prestopila tudi Fran Lipah in Marija Vera, vsi pa so skupaj z igralci v letih od 1931. do 1934. pripravili nepozabne predstave, ki so šle v zgodovino: Cankarjevega Kralja na Betajnovi, Grumov Dogodek v mestu Gogi, Kreftove Celjske grofe, Hoffmannstahlovega Slehernika, Krleževi Ledo in V agoniji, Shawovo Sveto Ivano in Molierovega Tartuffa. Vse igralske dosežke nastopajočih in prijeme režiserskih mojstrov v predstavah, ki si jih je ogledal v času svojega šolanja v Ljubljani, je Matevž kot gledalec dobesedno požiral in jih v sebi shranil za čas, ko bo nekoč tudi sam nastopil v njihovi vlogi – bodisi kot režiser, kot igravec ali pa kar kot oboje.

S sošolci na srednji Tehnični šoli v Ljubljani v šolskem letu 1932/33. Matko, kot so ga klicali sošolci, je na sliki v prvi vrsti, tretji z leve. Foto: arhiv Zorke Mihelčič

Vojaščina ...

Ko je v šolskem letu 1933/34 uspešno zaključil šolanje na srednji tehnični šoli v Ljubljani, je Matevž jeseni istega leta odšel k vojakom. V Sarajevo na služenje vojaškega roka so ga naborni organi poslali istega dne, ko je Vlado Georgiev Černozemski iz vrst makedonske VMRO ob sodelovanju hrvaške ustaške emigracije v atentatu sredi Marseilla streljal na tedanjega jugoslovanskega kralja Aleksandra Karađorđevića in na francoskega zunanjega ministra Louisa Barthouja ter ju oba ubil. Do atentata je prišlo 9. oktobra med kraljevim državnim obiskom v francoski tretji republiki, s katerim naj bi okrepil skupno obrambno zvezo Francije in držav male antante proti nacistični Nemčiji (mala antanta je leta 1921 nastala prav po njegovi zaslugi, njeni članici pa sta bili poleg takratne Kraljevine SHS še Romunija in Čehoslovaška). V svojih spominih na ta dogodek je Matevž vedno poudarjal, da so na dan njegovega odhoda k vojakom ljudje prestrašeni napovedovali, kako bo zaradi atentata zagotovo prišlo do vojne; če že ne v Jugoslaviji, pa vsaj kje drugje v Evropi.

Vojak na služenju vojaškega roka v Sarajevo. Foto: arhiv M. Šmida

Pot v Sarajevu je bila pod pezo vojaške obveznosti zaradi takšnih in podobnih špekulacij v vsesplošnem mračnem vzdušju še toliko bolj neprijetna in negotova. Kakor koli že, Matevž se je 15. oktobra istega leta za opravljanje vojaških dolžnosti pravočasno javil v sarajevski kasarni, tam pa so ga razporedili v šolo za rezervne artilerijske oficirje, natančneje v njeno tretjo baterijo. Ker je vse izpite opravljal sproti in pravočasno, je vojsko služil le devet mesecev, v nasprotnem primeru pa bi se njegovo bivanje v Sarajevu podaljšalo na neprostovoljnih dvanajst mesecev. S činom artilerijskega podporočnika je bil 15. julija 1935 izpisan iz kadra šole za rezervne artilerijske oficirje in se je zato lahko vrnil domov v Dražgoše.

Spet doma v Dražgošah ...

Po odsluženi vojaščini je Matevž večino časa preživljal predvsem doma v Dražgošah, kjer mu dela ni nikoli zmanjkalo. Sicer pa mu kaj drugega kot delo na kmetiji v tem času niti ni preostalo, saj so mu zaradi njegovega sokolskega prepričanja in aktivnega članstva v sokolskem gibanju vsa vrata, na katera je potrkal za službo, ostala zaprta. Med iskanjem službe in delom na domači kmetiji pa se mu je ponudila priložnost za ponovno igralsko in siceršnje udejstvovanje v dražgoškem Sokolu. Vsaka zavrtna prošnja za zaposlitev je zanj pomenila novo razočaranje in po nizu grenkih izkušenj se je Matevž še bolj zavzeto posvetil kulturnim in sokolskim aktivnostim. Nastopal je v različnih vlogah kot igralec, poleg tega pa se je preizkusil tudi v režiranju. Njegov režiserski prvenec na dražgoškem odru je bila uprizoritev Finžgarjevega "igrokaza v štirih dejanjih", ljudske igre Naša kri. Režiral je tudi odrsko delo Mrak neznanega avtorja, pod režijo pa se je podpisal pri uprizoritvah še nekaterih drugih za oder primernih del iz domače in svetovne literature. Vmes je za boljši kos kruha nenehno oprezal, kje bi le lahko našel službo, četudi ne prav takšno, ki bi mu najbolj ustrezala.

Sam je povedal, da je imel kot mlad in perspektiven tehnični izobraženec službo v jeseniški železarni tako rekoč zagotovljeno, saj so mu z Jesenic že poslali telegram s povabilom za zaposlitev. Vendar je po posredovanju domačega, dražgoškega župnika (ta je odgovorne v železarni seznanil z Matevževim delovanjem v sokolski organizaciji ter jih obenem opozoril na škodljive posledice, ki bi zaradi tega dejstva utegnile nastopiti) ostal brez tako želene delovnega mesta. V času klerikalnega režima in povečevanja orlovstva je bilo namreč sokolstvo s svojimi liberalnimi idejami in aktivnostmi mnogim takratnim krogom trn v peti, kot takšno pa se je šteleo najmanj za bogokletno, če ne še kaj hujšega. "Žal nam je, ampak niste našega mišljenja, zato službe ne morete dobiti ..., " so bile besede, s katerimi so mu na Jesenicah zaloputnili vrata v takrat močnem in gospodarsko pomembnem kovinarskem kolektivu (jeseniška železarna pod okriljem Kranjske industrijske družbe in v večinski lasti nemških industrijalcev bratov Westen je v tem času s približno 3 tisoč delavci proizvajala okoli 100 tisoč ton jekla letno, do začetka vojne pa so število zaposlenih in proizvodnjo s tehnološkim moderniziranjem še povečali na več kot 5 tisoč delavcev oz. 150 tisoč ton jekla). Običajno so ob vsaki zavrtnitvi za razlog navedli, da ima Matevž kot prosilec doma kmetijo in lahko svoj zaslužek najde pred domačim pragom, vsaka razlaga s prepričevanjem ali pregovarjanjem pa je bila kot po pravilu zaman. Tudi v jeseniškem primeru ni bilo nič drugače ...

S še večjo vneto se je zato razdajal na kulturnem področju, njegovo življenje pa je bilo v tem času razpeto med delom doma na kmetiji in delom v obeh dražgoških domovih: v prosvetnem in sokolskem. Vrstile so se razne prireditve, proslave in uprizoritve, pri organizaciji kulturnih dogodkov pa je sodeloval tudi z režiserjem Janezom Markljem s Svetega Križa in z domačim učiteljem, ki mu je bil še vedno hvaležen za vso skrb, pomoč in zasluge, da je lahko uspešno dokončal tržiško meščansko šolo. Iz tega obdobja se mu je poleg predstav, ki so jih večinoma uprizarjali na odrih obeh domov, najbolj vtisnila

v spomin uprizoritev igre na prostem z naslovom *Turist*, za katero so scenografijo z bajto in vsemi ostalimi rekviziti pripravili kar Na pečeh. Predstava je v zadovoljstvo tako gledalcev kot tudi igralcev izredno lepo uspela.

Tista tri leta brezposelnosti, ko zaradi aktivnega sokolskega udejstvovanja ni mogel dobiti službe, so bila morda prav zaradi tega še bolj zapolnjena z mnogimi kulturnimi, telovadnimi in različnimi drugimi sokolskimi dejavnostmi, zato so Matevžu še prehitro minila.

Nekaj besed o sokolih na eni ...

Prav je, da skozi prizmo sokolstva na eni in orlovstva na drugi strani nekoliko osvetlimo gospodarsko-politično situacijo, ki je v začetku 20. stoletja, predvsem pa v obdobju med obema vojnama, zaznamovala dogajanje v Kraljevini Jugoslaviji, natančneje v Dravski banovini s sedežem v Ljubljani. Dravska banovina je bila namreč poleg Savske, Vrbaške, Primorske, Zetske, Drinske, Donavske, Moravske in Vardarske banovine ena od njenih devetih upravnih enot, nastalih 3. oktobra 1929 s kraljevim dekretom. Kralj Aleksander I. Karađorđević je s šestojanuarsko diktaturo istega leta razveljavil ustavo, razpustil parlament in politične stranke ter prevzel v državi absolutno oblast, zato je bilo njegovo vladanje z dekreti nekaj povsem običajnega. Dotedanja Kraljevina SHS, mednarodno nepriznana državna tvorba, se je tako tistega oktobrskega dne preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo z že omenjenimi devetimi administrativnimi enotami. Njeno glavno mesto je bil Beograd, ki je skupaj s primestjema Zemun in Pančevo imelo status samostojne upravno-administrativne enote ali prefekture.

V tem času je bila v Jugoslaviji zelo aktivna Sokolska zveza Srbov, Hrvatov in Slovencev, v katero so se takoj po končani prvi svetovni vojni leta 1919 združile sokolske organizacije v Sloveniji, na Hrvaškem in v Srbiji. Ustanovitev enotne sokolske organizacije brez nacionalnih zvez je temeljila na unita-

rističnem sokolskem načelu "en narod, ena država, eno sokolstvo", zveza pa se je že leta 1921 preimenovala v Jugoslovansko sokolsko zvezo, razdeljeno na 33 žup, od katerih jih je bilo sedem na Slovenskem. S šestojanuarsko diktaturo in posledično uvedbo zakona o ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije (SKJ) v decembru leta 1929, s katerim je ta postal ena in edina jugoslovanska telovadna organizacija, je kralj Aleksander močno posegel v liberalno-demokratsko usmeritev sokolstva. SKJ je bila namreč unitaristična jugoslovanska telovadna organizacija pod okriljem države, ki je nadaljevala sokolsko tradicijo, s tem pa je bilo tudi konec samostojnosti in politične neodvisnosti jugoslovanskih sokolskih društev. Z zakonom o ustanovitvi SKJ je bilo uradno ukinjeno tudi orlovstvo, čeprav rivalstvo med obema gibanjema do začetka druge svetovne vojne v resnici ni nikoli zamrlo.

Sokolstvo kot gibanje je bilo na Slovenskem sicer organizirano že od leta 1863 z ljubljanskim društvom Južni sokol, katerega namen je bil "dajati pobudo, priložnost in navade pravilnim telesnim vajam" in vzgajati. Prvo sokolsko društvo sploh je že leto prej v Pragi ustanovil češki rodoljub in mislec dr. Miroslav Tyrš kot odgovor dežel slovankega dela habsburške monarhije na delovanje nemške nacionalistične telovadne organizacije Turnverein. Sprva se je društvo imenovalo Praška telovadna enota, ki ji je bilo kmalu dodano ime Sokol, v na-

Uradni znak Zveze sokolov Slovenije.

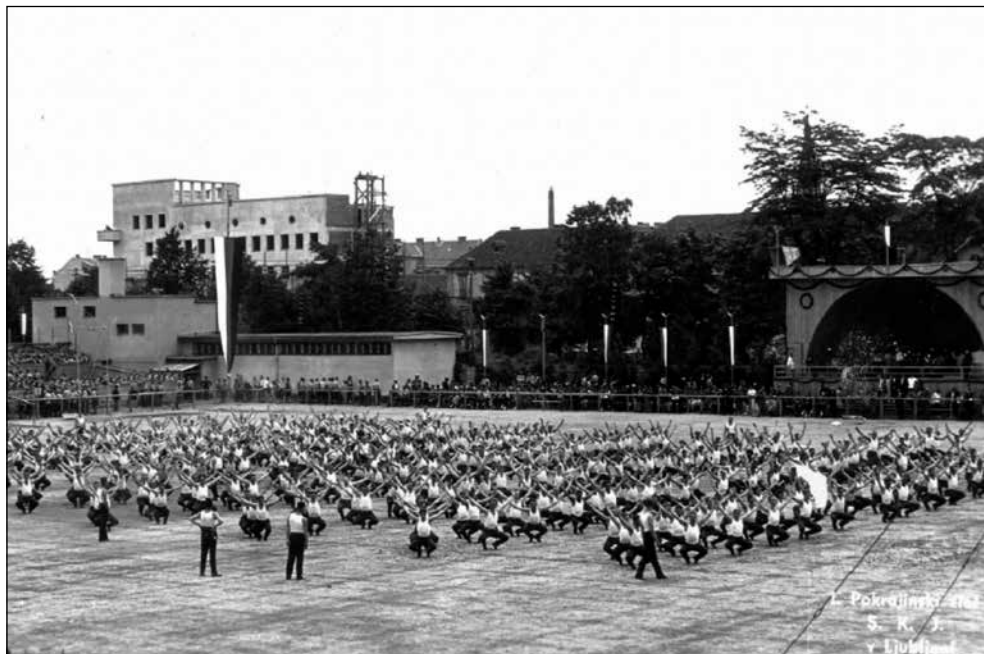

Sokolski spominski robec – svileni robček kot spominček vsesokolskega zleta v Beogradu junija leta 1930. Poleg moškega s sokolsko čepico in jugoslovansko trobojnico je grb Kraljevine SHS, pod grbom pa posvetilo v spomin na dogodek. Robec je eksponat Mestnega muzeja Ljubljana.

slednjih letih pa so sokolska društva vzniknila še druge po Evropi.

Delovanje sokolskih organizacij se je v času od ustanovitve prvih društev močno razmahnilo. Tako je imel jugoslovanski Sokol v začetku tridesetih let 20. stoletja že več kot 128 tisoč aktivnih članic in članov (pred ustanovitvijo leta 1929 le 38 tisoč), od tega v Sloveniji 27.500 (pred ustanovitvijo 17.300 ali skoraj polovica vsega članstva), simpatizerjev pa seveda še bistveno več. Vrh svojega delovanja je Sokol dosegel leta 1935, ko je v celotni kraljevini združeval kar 2.300 društev in vaških čet (od tega 316 v Sloveniji) s 145 tisoč člani in 24 tisoč članicami (v slovenskih organizacijah 20 tisoč članov ali 14 odstotkov vseh in 7.600 članic ali 32 odstotkov vseh), ki so se udeleževali različnih gimnastičnih srečanj, tekmovanj in prvenstev, od lokalnih, preko državnih in mednarodnih, celo do olimpijskih iger. Spomnimo, da so slovenski sokoli velik tekmovalni uspeh dosegli leta 1924 na olimpijskih igrah v Parizu z ekipnim četrtrim mestom v gimnastičnem

"Korist naroda mora biti vedno nad koristjo stranke," je bila ena od temeljnih idej slovenskega sokolstva, "disciplina, požrtvovalnost, vztrajnost in delavnost" pa sokolske vrednote, ki so jih vedno in povsod poudarjali. Propagandna razglednica je z zadnjega velikega sokolskega zleta, ki so ga ob 70-letnici ljubljanskega Sokola organizirali v Ljubljani leta 1933.

mnogoboju, Leon Štukelj pa je zmagal posamezno v mnogoboju in na drogu. Največji uspeh pa je sokolska vrsta dosegla na olimpijskih igrah leta 1928 v Amsterdamu, kjer je ekipno zasedla tretje mesto, Leon Štukelj je bil prvi na krogih in tretji v mnogoboju, Josip Primožič - Tošo drugi na bradlji in Stane Derganc tretji v preskoku.

Slovenska sokolska društva so si že pred prvo svetovno vojno pričela graditi sokolske domove kot središča za svoje dejavnosti, velik razmah pa je gradnja dosegla prav v tridesetih letih, ko so si vsa pomembnejša društva zgradila dom s telovadnico, letnim telovadiščem, gledališkim odrom in s spremljajočimi društvenimi prostori. Po letu 1924 so začeli poleg telovadbe uvajati tekmovalne igre tudi v drugih športnih panogah, kot so atletika, smučanje, odbojka in plavanje, zraven pa so organizirali še taborjenja v naravi. Vsa leta do pričetka druge svetovne vojne so bila obogatena z mnogimi kulturnimi dogodki, predstavami in priložnostnimi prireditvami, ki so večinoma potekale v že omenjenih sokolskih domovih.

Po koncu vojne je bila sokolska organizacija "prostovoljno" razpuščena, njihovo telesno-vzgojno delo pa je s podobnim programom nadaljevala organizacija društev z imenom Partizan.

... in o orlih na drugi strani

Za protitež in konkurenco liberalnemu sokolskemu gibanju je februarja leta 1906 Slovenska krščansko socialna zveza (SKSZ), v kateri je njen duhovni vodja Janez Evangelist Krek leta 1897 združil katoliške intelektualce in katoliška društva na Slovenskem, ustanovila Zvezo telovadnih odsekov SKSZ, nekaj kasneje poimenovano Orel. Po mnenju klerikalne struje v državi je sokolstvo kot gibanje zaradi širjenja naprednih liberalnih idej in svobodomiselnosti postajalo vse bolj nevarno, zato je bila ustanovitev njemu nasprotnega Orla tako rekoč nujna. Medtem ko je Sokol poudarjal narodni, nepolitični in predvsem nadstrankarski značaj vzgoje, je

Orel predstavljal vzgojo in izobraževanje po strogih krščanskih načelih. Veliko pa o obeh gibanjih pove že samo dejstvo, da je bilo sokolstvo prvenstveno telovadno, kulturno in vzgojno gibanje, njemu nasprotno orlovstvo pa je bolj kot kaj drugega poveličevalo predvsem krščanske vrednote in klerikalizem.

Že leta 1902 so na Jesenicah nemški uradniki in mojstri v železarni ustanovili svoje turnersko društvo (v nemščini telovadno društvo, op. avtorja), dve leti kasneje pa je kot odgovor sledila ustanovitev Nemcem nasprotnega jeseniškega Sokola. V obe društvi so zahajali tudi fantje, člani že leta 1897 ustanovljenega Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva (SKID), zaradi telovadbe, ki jih je privlačila, a zanj v svojem, katoliškem okolju niso imeli priložnosti. Vodstvo SKID-a je tovrstno početje svojega članstva hotelo preprečiti, saj je bilo turnersko društvo nemško in zato kot takšno Slovencem antagonizem, še bolj pa so seveda nasprotovali stikom z liberalnim Sokolom. Sprva jim je le prepovedalo obiskovanje telovadbe v obeh društvih, ker pa to ni zaleglo, so nekaj neposlušnih za kazen tudi izključili. Vendar je telovadba kljub ostrim ukrepom katoliško mladino še vedno privlačila in v SKID-u so spoznali, da bodo mladim ljudem stike s političnim in narodnim nasprotnikom lahko preprečili samo z ustanovitvijo lastnega telovadnega društva. Zato so maja leta 1905 klerikalci SKID-a na Jesenicah poleg obeh obstoječih ustanovili še tretje telovadno društvo, ki so ga imenovali Orel in je bilo aluzija na ime Sokol. Njihov izviren domislek so čez nekaj let sprejeli za celotno klerikalno gibanje na Slovenskem in Hrvaškem (z izjemo Dalmacije), prevzelo pa ga je tudi češko katoliško telovadno gibanje. Novo društvo Orel je imelo en sam namen: odvracati fante od nemških turnerjev in še bolj od stikov z nasprotniki iz Sokola, zato o telovadnem sistemu niso niti razmišljali. O pomenu telovadbe v novem društvu največ pove podatek, da jim je za zadovoljevanje telovadnih potreb zadoščala stara bradlja in še starejši drog, ki so ju postavili na dvorišče gostilne, kjer je SKID imel svoj sedež. Jeseniški Orel je tako postal v razvoju katoliškega telovadnega gibanja njegovo

prvo jedro in je skupaj z drugim, sočasno nastajajočim v Ljubljani pomenil začetek orlovstva, ki se je kot sokolstvu nasprotno gibanje z njim kosalo, tekmovalo in živelo vse do začetka druge svetovne vojne.

V Kraljevu ...

Da bi lažje razumeli, kako in zakaj se je v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja Matevž kot mlad tehnik strojništva nenadoma znašel sredi srbske Šumadije v povsem drugem delu tedanje skupne države, Kraljevine Jugoslavije, moramo pobrskati približno desetletje nazaj v takratno bližnjo zgodovino.

Septembra leta 1926 so namreč na Divljem polju pri Kraljevu, srbskem mestu v osrčju Šumadije, pričeli z izgradnjo obratov Vojaškega zavoda za izdelavo in popravilo letal kovinske konstrukcije, za kar so uporabili sredstva in stroje, ki jih je Srbija dobila od Nemčije kot reparacijo za škodo, povzročeno med prvo svetovno vojno. Junija leta 1927 so podpisali pogodbo z znanim francoskim proizvajalcem letal Louisom Breguetom, ki so mu s pogodbo v upravljanje odstopili celotno tovarno skupaj z vsemi njenimi inštalacijami. V zameno se je Breguet obvezal, da bo v obratih nove tovarne organiziral proizvodnjo določenega števila letal (po pogodbi je šlo za 425 letal) tedaj slavnega vojaškega modela Breguet, tip BRE-19. Ta dvosedežnik kovinske konstrukcije, namenjen izvidniškim, pa tudi lahkim bombniškim in lovskim nalogam, je bil težak 1.285 kg, oborožen

Izvidnik in lahki bombnik Breguet BRE-19, ki so ga v dvajsetih letih prejšnjega stoletja izdelovali v Kraljevu.

z dvema strojnicama in je dosegel največjo hitrost 220 km/h. Proizvajalca je pogodba poleg tega posebej obvezovala tudi, da mora domači tehnični in proizvodni kader primerno usposobiti za samostojno izdelavo omenjenega letala in hkrati poskrbeti za njegovo ustrezno izobrazbo.

V tovarni so delo najprej dobili domači delavci, večinoma nekvalificirana in neizobražena delovna sila. Francozi, ki so tovarno prevzeli in jo na novo organizirali, so s seboj v Kraljevo pripeljali samo določeno manjšo skupino delavcev, vendar je njihovo število stalno raslo in do konca leta 1928 doseglo že prav spoštljivo velikost.

Pomanjkanje domače delovne sile je bilo iz meseca v mesec občutnejše, reševanja tega problema pa se je država lotevala na različne načine. Manjše število strokovnjakov, tehnikov in inženirjev, so državne oblasti z dekretom v Kraljevo premestili iz kragujevskega Vojaško-tehničnega zavoda in prav oni so v začetku tvorili jedro nove, mlade tovarne. Omembe vrednega števila kvalificiranih kovinarjev Kraljevo tedaj enostavno ni imelo, pa še tisti, ki so bili na razpolago, so bili le slabo pismeni in neizobraženi. Zato so v tovarno pripeljali kvalificirane delavce in strokovnjake iz različnih delov države, predvsem iz tehnično razvitih krajev Slovenije, Hrvaške, Vojvodine in Dalmacije. Tako je po nekaj mesecih v tovarni ob vsakem francoskem delavcu, tehniku ali inženirju delal njegov pomočnik iz Jugoslavije, ki se je od njega predvsem učil. Ko se je del in opravil naučil in je lahko pričel delati samostojno, je francoski strokovnjak – predelavec svoje poslanstvo praviloma zaključil in se je zato lahko vrnil domov v Francijo. Da je bilo število Francozov, ki so v času med obema vojnama živeli v Kraljevu, več kot le omembe vredno, priča dejstvo, da Kraljevčani današnjo Ulico hajduka Veljka, v kateri so hkrati z gradnjo letalske tovarne gradili tudi delavcem namenjene stanovanjske zgradbe, še vedno imenujejo Francuska kolonija (Francoska kolonija, op. avtorja). V njej so se namreč po dograditvi tovarne skupaj s svojimi družinami pričeli naseljevati francoski strokovnjaki, nekoliko kasneje pa tudi strokovnjaki

Bombnik Dornier DO-17Kb, parkiran pred tovarniškimi obrati v Kraljevu.

iz Slovenije in drugih delov države. Poleg Slovencev, ki so bili zaposleni v tovarni letal, je v Kraljevu v tem času s svojimi družinami živelo tudi omembe vredno število Slovencev različnih poklicev, med njimi največ vojakov in oficirjev v tamkajšnji kasarni.

Desetletje kasneje se je zgodba s proizvodnjo letala Breguet BRE-19 tako rekoč ponovila in med tistimi, ki so v Kraljevo iz Slovenije prispeli leta 1938, je bil tudi tedaj 28-letni Matevž s svojo soprogo Vido, roj. Dermota, sokrajanko iz Železnikov. Tega leta je namreč v okviru programa modernizacije vojaškega letalstva kraljevina Jugoslavija od Nemčije skupaj s 36 letali kupila tudi licenco za njihovo proizvodnjo. Letala so pričeli dobavljati v setih po tri plovila, prvo od njih pa je na letališču v Zemu-

nu pri Beogradu pristalo 16. novembra 1937. Šlo je za dvomotorne bombnike Dornier DO-17, v katere naj bi po zahtevi jugoslovanskih oblasti vgrajevali francoske motorje Gnome-Rhone K-14 z močjo 860 konjskih sil, ki so jih izdelovali v domači tovarni IMR na Rakovici pri Beogradu, tako modificiran in doma izdelan bombnik pa naj bi se imenoval DO-17Kb.

S proizvodnjo bombnikov so pričeli jeseni leta 1938 v letalski delavnici Letalskega tehničnega zavoda Kraljevo (v originalu Aeroplanska radionica Vazduhoplovno tehničkog zavoda, op. avtorja), v kateri se je Matevž kot diplomirani strojni tehnik, v Sloveniji izšolani strokovnjak, zaposlil 14. oktobra istega leta. Prav v tem času se je tudi izkazalo, v kolikšni meri togi in zapleteni vojaško-administrativni

Delovna legitimacija za predvojno službovanje v Kraljevu. Foto: arhiv M. Šmida

predpisi v letalski delavnici Letalskega tehničnega zavoda Kraljevo zavirajo proizvodnjo najmodernejših in tehnološko zapletenih bombnikov, kakršen je bil v tem obdobju Dornierjev DO-17. Ob predvidenem velikem vložku kapitala in zaposlitvi ustreznih kadrov je bilo treba upoštevati še mnoga zakonska pravila in predpise ter z njimi uskladiti celotno poslovanje, vse to pa je za Letalski tehnični zavod kot le eno od mnogih ustanov Letalske komande vojnega ministrstva predstavljalo nerešljiv problem. Zavod za te namene kapitala ni imel, kot vojna ustanova pa dodatnih nujno potrebnih kadrov različnih profilov tudi ni mogel zaposlovati. Poleg tega omenjeni togi predpisi zagotovo niso omogočali fleksibilne nabave, ki je za takšen industrijski podvig, kot je gradnja letal, vsekakor izjemnega pomena.

Kopica problemov in dilem je skupaj z zapletenim stanjem terjala takojšnje ukrepanje, kar je privedlo do interventnih sestankov vojaškega ministra z ministroma za gospodarstvo in finance v državni vladi. Kot najprimernejšo rešitev težke in zahtevne naloge, serijske proizvodnje letal, za katero je bila v Nemčiji kupljena licenca, so predlagali ustanovitev posebne Državne fabrike aviona (slovensko Državne letalske tovarne, op. avtorja). Tovarna naj bi bila na povsem novih temeljih formirana proizvodna organizacija, ki bi poslovala v obliki avtonomnega in neodvisnega državnega podjetja na industrijsko-komercialni osnovi in pod nadzorom vojaškega, oziroma ministra za vojsko in mornarico, kot se je uradno imenoval.

Tip:	dvomotorni srednji bombnik in izvidnik Dornier DO-17Kb
Pogon:	dva zračno hlajena 14-valjna motorja (dvojna zvezda 7 + 7) znamke Gnome Rhone K 14, vsak z 870 konjskimi močmi
Elisa:	premer 3,3 m, s spremenljivim korakom
Teža:	prazen 5.210 kg, maksimalna skupna teža 7.500 kg
Največja hitrost:	440 km/h
Vzpenjanje:	5.000 m v 12 minutah
Zgornja meja leta:	9.000 m
Radij leta:	1.780 km
Posadka:	komandir letala, pilot in radiotelegrafist strelec
Oborožitev:	v levi strani nosu avtomatski top Hispano 404 kalibra 20 mm s 105 izstrelki, v desnem vetrobranu mitraljez Browning FN 13,2 mm, v zadnji kupoli in v spodnji odprtini trebuha po en mitraljez Browning FN 7,92 mm; bombe pod krili do skupne teže 1.200 kg
Dolžina:	16,6 m
Višina:	4,5 m
Razpon kril:	18 m
Površina kril:	55 m ²

V preglednici so za popolnejši prikaz opisane tehnične lastnosti letala bombnika Dornier DO-17Kb, kakršnega so izdelovali v DFA Kraljevo in pri nastajanju katerega je sodeloval tudi Matevž Šmid.

Državna fabrika aviona ali skrajšano DFA Kraljevo je po uredbi, objavljeni 21. marca 1939 v Uradnem listu Kraljevine Jugoslavije, v maju istega leta tudi dejansko pričela s proizvodnjo letal v obratih, kjer so leta poprej izdelovali francoske izvidnike Breguet BRE-17. Tovarna je organizirala proizvodnjo prve serije 36 bombnikov DO-17Kb, ki naj bi skupaj s 36 letali kupljenega nemškega kontingenta popolnili formacijo Tretjega bombniškega polka jugoslovanskega vojnega letalstva. Ta je formacijsko skupaj štel 72 letal, razporejenih na letališčih Petrovac v Skopju in Miloševo v Prištini. Tako je bilo prvih 16 letal za odpremo pripravljenih že v prvi polovici leta 1940, celotna serija pa proti koncu istega leta. In prav Matevž Šmid je bil eden od izbranih strokovnjakov iz Slovenije, ki jim je bilo dano prispevati svoj kamenček strokovnosti in znanja v mozaik njihove izdelave.

Prav tedaj, proti koncu leta 1940, so v DFA že pričeli z izdelavo naslednje, druge serije 40 letal DO-17, zato je bilo ob fašističnem napadu na Jugoslavijo aprila 1941 v tovarni nekaj posameznih letalskih sklopov že dokončanih in pripravljenih za vgradnjo. Nemcem je tovarno uspelo delno vključiti v svojo vojno proizvodnjo, ko pa so partizanske in ravnogorske enote v oktobru 1941 Kraljevo obkobile, so Nemci zaradi bojazni pred splošno vstajo v masovnem streljanju meščanov Kraljeva in okolice pobili tudi 470 delavcev in uslužbencev Fabrike aviona, strojni park pa odpeljali in obrate uničili.

Na kraju, kjer je nekoč stala letalska tovarna, obratujeta danes tovarna železniških vagonov in velika hladilnica sadja, ki ga zaradi svoje sadjarske tradicije Kraljevo in okolica vsako leto pridelata v izobilju. V bližini med vojno porušene letalske tovarne pa stoji spominski park, posvečen žrtvam nemškega divjanja.

Delovni emigranti, med katerimi je bil tudi Matevž Šmid, so Kraljevo s svojimi družinami kmalu po nemškem napadu na Jugoslavijo k sreči zapustili, sicer bi jih utegnili doleteti podobna usoda kot večino zaposlenih v tamkajšnji letalski tovarni. V njegovi legitimaciji je tako kot datum prenehanja zaposlitve

v DFA zapisan 15. april 1941. Tega dne se je moral kot rezervni vojaški oficir javiti na zbirnem mestu v Beogradu, svojo družino, soprogo Vido in sinčka Matevža, pa je nekaj dni prej z vsem skupnim imetjem iz Kraljeva z vlakom poslal domov, v Slovenijo. V pogovoru mi je Matevž Šmid mlajši vedel povedati, kako sta po pripovedovanju na železniški postaji v Škofji Loki z mamico Vido z vlaka izstopila le z otroškim vozičkom in odejico, v kateri je bil sam zavit. Vse ostalo so jima namreč oropali ustaši na glavni zagrebški železniški postaji ...

Vojno obdobje ...

Po prijavi na zbirnem mestu v Beogradu, kjer se je Matevž Šmid kot rezervni vojaški oficir s podporočniškim činom moral po dolžnosti javiti sredi aprila 1941, je vojska Kraljevine Jugoslavije prav kmalu

Kot partizan Miklavž nekje na osvobojenem ozemlju.
Foto: arhiv M. Šmida

... in obdobje po njem

V uvodniku sem že omenil, da se je Matevž Šmid v svojem življenju ukvarjal z mnogimi stvarmi in se razdajal pri marsikaterih interesnih zadolžitvah, kot pa je moč razbrati iz njegovih povojnih zapiskov, je glavni delež širši družbeni skupnosti poleg pomembnega prispevka in zasluga v Zadrugi kovinarjev NIKO prispeval prav na kulturno-prosvetnem področju. Na podlagi podatkov in ob poznavanju dejanskega stanja se s takšno njegovo ugotovitvijo nedvomno lahko povsem strinjamo. V letih od 1946. do 1975. je namreč – povzeto po ohranjenih zapiskih – organiziral, igral in režiral v preko dvesto predstavah in proslavah ob različnih priložnostih, v tem času pa po lastni evidenci opravil natanko 16.785 prostovoljnih ur. Številke so nedvomno zelo impresivne in veliko povedo že same po sebi, zato preglejmo tok dogodkov lepo po vrsti!

Takoj po drugi svetovni vojni so se kulturniki iz Železnikov, ki so vojno obdobje preživeli in odnesli celo kožo, poleg gradnje svojih porušenih domov spoprijeli tudi z obnovo obeh kulturnih domov. Tako Sokolski kot prosvetni dom je bilo potrebno za oživitev kulturno-prosvetnega dela popolnoma obnoviti, saj je bila gledališka dejavnost za Železnike in njihove prebivalce že desetletja izrednega pomena in skoraj že tradicionalna. Pred vojno so namreč prebivalci Železnikov vsesplošno pomanjkanje občutili veliko bolj kot drugi iz Selške doline. Stalnega zaslužka ni bilo, s priložnostnimi deli pa tudi niso mogli pridobiti kaj več od najnujnejšega za golo preživetje; da bi si lahko kdaj privoščili takšen ali drugačen luksuz, pa si niso mogli niti zamisliti! V uteho in za zabavo so se zato toliko bolj izživljali na kulturnem in prosvetnem področju, eni v sokolskem domu, drugi v prosvetnem orlovskem domu. Za srečnega izbranca se je lahko štel tisti, ki ga je režiser povabil k dogajanju na odru, pa čeprav samo za tako imenovani "dren" ali statista, kot mu danes pravimo. Treba je namreč vedeti, da so bila predvojna odrska dela v Železnikih uprizorjena in izvedena na zelo visokem nivoju, nekatera med njimi tudi

pod režiserskim vodstvom prof. dr. Franceta Koblarja. Vsem nastopajočim je bilo delo s priznanim kulturnikom, vrh vsega tudi železnikarskim rojakom, velika čast in zadovoljstvo, kakšno od predstav pa jim je z veliko vnemo uspelo pripraviti tudi na prostem, na trgu pred cerkvijo sv. Antona. Ena takih je bila uprizoritev misterija, srednjeveške igre Slehernik, pri kateri je igro in igralce režijsko vodil Niko Žumer. V tem predvojnem obdobju sta z domačimi igralci poleg Franceta Koblarja in Nika Žumra kot režiserja delovala tudi brata Lado in Metod Demšar.

Prvo leto po vojni je bilo v Železnikih in tudi drugje po Selški dolini v znamenju prirejanja mitingov, ki so na še zelo partizanski način precej popestrili kulturno in družabno dogajanje. Starejši, predvojni igralci so razumljivo čim prej spet želeli nadaljevati svoje zaradi vojne prekinjeno kulturno poslanstvo v igralski skupini, vendar primernega prostora za gledališko dejavnost zaradi uničenih odrov in dvoran v obeh domovih, sokolskem in prosvetnem, niso imeli. Do končanja obnovitve sokolskega doma jim je zato prostor v Thalerjevem salonu (v njem je danes gostilna Trnje) ljubeznivo odstopil Marjan Thaler, predvojni trgovec in gostilničar iz Železnikov, tudi sam igralec in režiser. V salonu so se tako pozimi leta 1945/46 prvič predstavila domača dekleta z veseloigro Jurčki, ki so jo tudi sama režirala. Še isto zimo je z dramo Zadnje srečanje v Thalerjevem salonu nastopila tudi igralska skupina, režiser predstave pa je bil prav Matevž Šmid.

Železnikarji so se medtem, kot rečeno, s skupnimi močmi in veliko vnemo lotili obnove obeh domov. Bivšemu prosvetnemu, orlovskemu domu so spremenili namembnost, saj naj bi bili v njem po načrtih poleg poštnega urada, ki je bil tam že pred vojno, tudi uradi občine in stanovanje za hišnika. Sokolski dom pa so pričeli obnavljati in ga urejati kot dom za kulturne prireditve, tako da je bil konec jeseni 1946 že nared za prve nastope. Ob otvoritvi novega odra in dvorane 10. novembra 1946 so se člani igralске skupine pod režiserskim vodstvom Matevža Šmida občinstvu predstavili z enodejanko Zadnje srečanje, ki so jo prvič zaigrali že pred meseci v Thalerjevem

salonu. Režiser je otvoritev popestril še z bogatim kulturnim programom, v katerem so nastopili recitatorji in pevski zbor, zato je bilo zadovoljstvo krajanov ob novi pridobitvi še toliko večje.

Že naslednji mesec, 22. decembra, so za uprizoritev pripravili ljudsko igro Deseti brat, v kateri je Matevž odigral naslovno vlogo Martinka Spaka, predstavo pa je režiral Drago Dolenc. Novo leto 1947 so dočakali ob organiziranem silvestrovanju z zabavnim programom, še prej pa so odigrali enodejanko Zaklad. Dejstvo, da so v manj kot dveh mesecih izvedli tri predstave, zelo zgovorno dokazuje navdušenost igralcev na eni in občinstva na drugi strani, saj je bila dvorana ob vsaki predstavi in njenih ponovitvah nabito polna. In tako je bilo vsa povojna leta, bodisi na domačem odru bodisi na gostovanju ...

Z naštudiranimi predstavami, med katerimi se je znašlo nešteto znanih in manj znanih naslovov različnih avtorjev, je igralska skupina iz Železnikov v tem in kasnejšem času poleg nastopov na domačem odru tudi mnogo gostovala, predvsem v Dražgošah, Selcih, Sorici, Martinj Vrh, Kropi, Škofji Loki, Žireh, Kranju, Ratečah in celo v Bovcu.

S ponovnim razcvetom igralskega in kulturnih dejavnosti so v Selški dolini pričela nastajati kulturno-umetniška društva, skrajšano KUD-i, skupaj z njimi pa po novo nastalih podjetjih tudi sindikalna kulturno-umetniška društva (SKUD-i), med katerimi je bil najbolj dejaven sindikalni odbor kovinarske zadrage Niko v Železnikih. Ob igralski skupini sta bila v društvu aktivna še moški pevski zbor in šahovski krožek, odprli pa so tudi sindikalno knjižnico.

Do leta 1951 je tako Matevž Šmid s člani SKUD-a Niko, zaposlenimi v zadrugi kovinarjev, organiziral in režiral kar 15 odrskih del, v katerih je tudi sam igral. Evidenca iz njegovega arhiva beleži naslednje naslove, pri čemer je bilo ustvarjalno daleč najbolj plodovito leto 1947:

Glavni dobitek	1. 1. 1947
Razvalina življenja	2. 2. 1947
Žene štrajkajo	16. 2. 1947
Izdajalec	8. 3. 1947
Vedež	10. 7. 1947
Zaklad	16. 7. 1947
Vrnitev	5. 10. 1947
Punt	8. 10. 1947
Milijon težav	23. 11. 1947
Analfabet	7. 12. 1947
Mrak	26. 12. 1947
Maksel	1948
Gospodar	1949
Ujež	17. 2. 1951

V naslednjih nekaj letih so naštetim sledila še naslednja odrska dela: Mostovi, Raztrganci in Čriček za pečjo, ki so tako zaokrožila eno najbolj bogatih ustvarjalnih obdobij ljubiteljskega odra v Železnikih po drugi svetovni vojni.

Matevževo kulturno-prosvetno delovanje je v tem času teklo po dveh tirnicah. V zadrugi Niko, katere ustanovni član je bil, je v prvi vrsti opravljal naloge tehničnega vodja, ki mu jih je zaupal ustanovni odbor. V prav isti zadrugi kovinarjev, ki se je iz zadrage hitro razvijala v moderno proizvodno podjetje, pa je bil, kot že rečeno, zadolžen tudi za njeno kulturno-umetniško delovanje. Tako so pod njegovim vodstvom in natančnim, budnim očesom potekale prav vse predstave, proslave in priložnostni nastopi sindikalnega kulturno-umetniškega društva zadrage Niko, ki mu je sicer predsedoval Jože Mohorič.

Poleg dela v sindikalnem KUD-u je Matevž dejavno sodeloval tudi v igralski skupini KUD Železniki, njeni člani pa so bili večinoma tudi igralci iz sindikalne igralske skupine zadrage Niko. K sodelovanju mu je uspelo pritegniti tudi starejše, predvojne igralce, ki so večinoma nastopali v stranskih vlogah in množičnih prizorih, z nekaterimi od njih pa si je poleg igralskih nastopov v pomembnejših vlogah pri odrskih uprizoritvah izmenjeval tudi režiserske

in organizatorske naloge. Takšni so bili Marjan Thaler (režiral je Bratomor na Metavi, Pot do zločina, Vesela božja pot, Stilmondski župan, Operacija in Sveti plamen, igralci pa se ga ob njegovih igralskih in režiserskih kvalitetah spominjajo tudi po tem, da je, vsaj pri nežnejšem spolu, bolj kot igralske sposobnosti, cenil njihov izgled), Drago Dolenc (poleg Jurčičevega Desetega brata je režiral tudi Nobene žene več), Anton Gortnar (režisersko je podpisal dela Kamnolom, Maksel, Plinska luč in skupaj z Matevžem Šmidom Žene stavkajo) ter železnikarski učitelj in ravnatelj Jože Zupančič, ki pa je režiral le eno predstavo, odrsko delo Matura madžarskega avtorja Lazsla Fodorja. Nekaj predstav (igro Kovaška ognjišča, ki jo je pisatelj Ivo Zorman napisal še kot osnovnošolski učitelj v Železnikih za proslavo ob deseti obletnici ustanovitve Zadruga Niko, ter Rojstvo v nevihti in Kadar se utrga oblak) je režisersko podpisal tudi Niko Žumer, ki ga ob vseh njegovih zaslugah za razvoj Železnikov in Selske doline vsekakor ni treba posebej predstavljati. Omenim naj le dejstvo, da je bil kot režiser in igralec aktiven že v obdobju pred drugo svetovno vojno in je z delom na gledališkem področju po njej tako rekoč samo nadaljeval.

Skupaj so tako postavili na oder številne igre različnih žanrov, tujih in predvsem domačih avtorjev, daleč največkrat pa se je kot režiser predstave podpisal prav Matevž Šmid. Poglejmo spisek takratni publiki in gledalstvu odra dvorane v Železnikih dobro znanih naslovov, ki se med vsemi kvalitetno odigranimi in še bolj režiranimi zdijo prav posebno zanimivi: Via Mala Johna Knittla, Kolesa teme in Raztrganci Mateja Bora, Scampolo (Ostanek) Daria Nicodemija, Stilmondski župan Maurica Maeterlincka, Hlapec Jernej Ivana Cankarja, Naša kri F. S. Finžgarja, Pot do zločina Miška Kranjca, Pozabljeni ljudje Igorja Torkarja, Korak s poti Oskarja Hudalesa, Življenje zmaguje Branka Hofmana, Vohunka 907 Antona Korena, Ko bi padli oživali Vasje Ocvirka, Pri Hrastovih Frana Ksaverja Meška in Kulturna prireditve v Črni mlaki Pavla Golie. Vsaj nekateri od naštetih naslovov iz tistih časov so se igralcem, predvsem pa seveda obiskovalcem predstav ljubi-

teljskega odra iz Železnikov zagotovo vtisnili globoko v spomin.

Z nepozabnimi predstavami so se gledalcem seveda v spomin vtisnili tudi igralci, ki so po vojni nastopali pod Matevževim režiserskim ali mentorskim vodstvom. Med starejšimi akterji so bili takšni Janez Kopčavar, Mici Primožič, Mica Benedičič, Ivana Primožič, Tone Bekš, Janko Logar, Tone Fajgelj, Dragica Demšar in Mara Bertoncej, med nekoliko mlajšimi pa Jože Fajfar, Vida Gortnar, brata Anton in Niko Sedej, Marjan Kramar, Jože Torkar, Tone Jelenc, brata France in Janez Kavčič, Martina Košmelj, Franc Thaler, France Peternel in Konrad Triler. Še mlajšo igralsko garnituro, iz katere je nekaj od njih v KUD-u France Koblar aktivnih še danes, pa so sestavljali Janez Lotrič, Stane Koblar, Jana Kavčič, Majda Demšar, Jure Zupanc in Boris Okorn. Med vsemi njimi omenjam le tiste, ki so običajno nastopali v glavnih ali opaznejših vlogah, saj bi bil spisek vseh sodelujočih, prav tako kot spisek vseh odigranih predstav, enostavno predolg. Naj v ilustracijo navdušenosti igralcev in posledično njihove številčnosti povem le podatek, da je Matevž samo za uprizoritev Golieve Kulturne prireditve v Črni mlaki angažiral kar 62 nastopajočih, med njimi tudi nekaj takih, ki so si v času premiere že zdavnaj nadeli sedmi križ. Zato upam, da mi vsi tisti, ki jih kot igralce v zapisu nisem imenoval z imenom in priimkom, tega ne bodo zamerili ali šteli v zlo. Ob režiserju, kot je bil Matevž Šmid, so pripadnost amaterskemu odru in igralski umetnosti najbolje dokazali s svojim večletnim nastopanjem, prostovoljstvom in tudi odrekanjem ter se skupaj z njim in vsemi naštetimi za vedno zapisali v kulturno zgodovino Železnikov.

Z leti je skozi prepletanje interesov in dejavnosti iz obeh povojnih društev, kulturno-umetniškega društva (KUD) Železniki in sindikalnega kulturno-umetniškega društva (SKUD) Niko Železniki, nastalo delavsko-prosvetno društvo (DPD), imenovano Svoboda Železniki, ki se je še kasneje, 15. 10. 1998, preimenovalo v KUD France Koblar in dandanes nadaljuje igralsko izročilo prejšnjih rodov. Tako je

Predstava W. S. Maughama Sveti plamen na odru v Železnikih v izvedbi starejših, povojnih igralcev in ista predstava z mlajšo igralsko garnituro približno tri desetletja kasneje. Pri prvi uprizoritvi je bil Matevž Šmid igralec (na sliki tretji z desne), pri drugi pa režiser, medtem ko so scenski elementi v obeh predstavah deloma isti. Foto: arhiv M. Šmida

tradicija igrilstva in odrskega nastopanja v šestdesetih letih prejšnjega stoletja zaživela pod novim okriljem in imenom, akterji, ki so se jim pridružili še novi, pa so ostali večinoma isti. Le skupno navdušenje in volja za delo sta pri igralcih pod mentorskim vodstvom in režisersko taktirko Matevža Šmida postala nemara še večja in opaznejša ...

Upokojil se je že leta 1962, vendar zaradi tega dejstva njegovih aktivnosti še zdaleč ni bilo konec, prej nasprotno – poleg tega, da je kot upokojenec še vedno ostal aktiven v podjetju, ki mu je bil zvest večino aktivnega delovnega obdobja, se je s še večjim polum posvetil delu na domačem ljubiteljskem odru in

okoli njega. Brez njegovega takšnega in drugačnega režiserskega prispevka ni minila nobena predstava, ob vsaki proslavi ali priložnostni prireditvi je bilo začititi njegovo misel, idejo in roko. Tudi sam sem imel čast, da me je povabil k sodelovanju, zato sem kot igralec zadnjih deset let pred njegovim slovesom od režiserskega dela lahko večkrat nastopil v predstavah na odru kulturnega doma v Železnikih.

Kako preprost in obenem velik človek je bil pravzaprav Matevž Šmid, največ pove naslednji utrinek iz intervjuja nekaj let pred njegovo smrtjo. Tedaj je v svojem spominjanju povedal, kako je že leta 1946, prvo leto po osvoboditvi, v Dražgošah z domačimi

igralci režiral Črno ženo, uprizoritev popularne povesti Gregorja Žerjave iz leta 1910, ki opisuje nesrečno ljubezen med mladim kmetom in ciganskim dekletom. Skupaj z domačini si jo je ogledala takrat že znana slovenska igralka Metka Bučarjeva, pred vojno članica ansambla Šentjakobskega gledališča, kasneje pa tudi Drame SNG Ljubljana in Mestnega gledališča ljubljanskega. Po uspešni predstavi je Matevžu namenila iskreno pohvalo in se mu zahvalila za njegov režiserski trud pri ustvarjanju zahtevne uprizoritve, kar je ta sprejel kot prvo in predvsem velikansko spodbudo za delo v prihodnje. Igralke, ki se je med drugim še vedno spominjamo po nepozabnih vlogah v filmih Na svoji zemlji, Vesna, Ne čakaj na maj in Tistega lepega dne, sploh pa njenih pohvalnih besed, ni Matevž nikoli pozabil ...

Spisek odrskih del, ki jim je Matevž Šmid z igralci različnih generacij vdihnil dušo in na njih pustil svoj pečat, je zelo dolg in raznovrsten. Odveč bi bilo naštevati njihove naslove in avtorje, dovolj bo že podatek, ki ga je moč razbrati iz njegovih zapiskov. Do trenutka, ko je sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja napisal svoje zadnje poročilo za občni zbor DPD Svoboda v Železnikih, po skoraj 60 letih delovanja v kulturi in za njo, je njegova evidenca iz obdobja po drugi svetovni vojni štela več kot 60 različnih odrskih naslovov s preko dvesto odigranimi predstavami. Sodelovanja pri mnogih proslavah in dogodkih, med katerimi ne smemo pozabiti praznovanj danes že tradicionalnega Čipkarskega dne, v Matevževi evidenci o njihovem številu sploh niso navedena, ampak le omenjena. Z njimi bi bile številke, ki pričajo o njegovi obsežni kulturno-umetniški ustvarjalnosti, še občutno večje in impresivnejše.

V tem času je po desetletjih dela na področju kulture, ki ji je z vsem srcem in vnemo posvetil tako rekoč celo življenje, že zaslutil črne oblake na gledališkem nebu, saj naj bi s prihajajočimi novimi časi in spremembami nič več ne bilo tako, kot je nekdaj bilo. Svojo črno slutnjo je opisal v poročilu dramske sekcije DPD Svoboda Železniki za leto 1970 z naslednjimi besedami. Citiram odlomek:

Veseli utrinek in preganjanje treme med pripravami na predstavo. Foto: arhiv M. Šmida

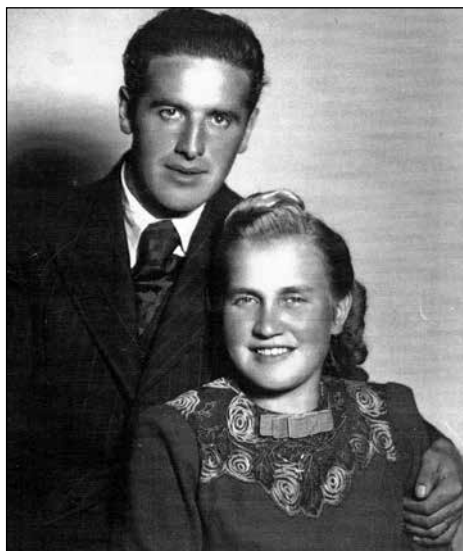

Proslava ob odkritju spomenika žrtvam NOB v Železnikih. Nastopajoči so Matevž Šmid, Mica Benedičič in Franc Kavčič. Foto: arhiv M. Šmida

"Obračun dela sem navedel in ga dajem na znanje vsem tistim, ki bi lahko sodelovali v društvu in počasi nadomestili stari igralski kader, saj opažam, da se večina njih otepa dela in se raje prepušča lagodnemu toku življenja. Prej ali slej bodo tudi omahljivci spoznali, da brez kulturnega življenja ni sožitja med ljudmi, ni zadovoljstva in prijateljstva. Narod se izgublja, njegovo zanimanje za kaj lepega in koristnega izginja, oprijemlje pa se nedovoljenih dejanj, ki vodijo v kriminal, mamila in prostitucijo. Zadnjih nekaj let je ogled predstav in proslav znatno upadel, saj mladi raje drviijo v kinodvorane, gostilne in cirkuse, starejšim pa bolj ustreza gledanje televizije doma in na toplem. Vsemu temu pa botruje današnji visok standard – ljudje imajo vsega in živijo brez skrbi za jutrišnji dan.

Kot sem že poudaril, ne morem mimo dejstva, da je sedanji igralski kader že v letih in se bodo morale oblasti korenito spoprijeti z resnico, če hočejo, da bodo s širjenjem industrije in prilivom nove delovne sile v Selško dolino obdržale ravnotežje med dobrim in slabim. Le s poštenim delom v tovarni, povezanim s kulturno-prosvetnim delom izven nje, se bo današnja mladina razvijala v poštene državljane naše skupne domovine ..."

Matevž Šmid

Družinski portret s soprogo Vido. Foto: arhiv M. Šmida

Matevževi otroci:
Matevž mlajši,
Lučka in
Majda.
Foto: arhiv
M. Šmida

Navedenim besedam ni kaj dodati. Po vseh letih, pretečenih od nastanka zapisanega poročila, lahko le ugotovimo, da je Matevžev apel naletel na bolj ali manj gluha ušesa, v preroški napovedi prihodnosti pa so se njegove ugotovitve žal izkazale za še kako resnične!

Zadnja leta pred smrtjo je Matevž preživel v krogu družine in se posvečal drobnim stvarim, ki so ga že od nekdaj veselile, a zanje zaradi obilice drugačnih aktivnosti enostavno ni imel časa.

Odšel je nekega lepega, s snegom ozaljšanega zimskega dne v svojem pravkar pričetem 83. letu. Zavesa večnosti se je zagrnila 8. decembra 1992, zimska belina in v snežno obilje odeta drevesa ter bregovi nad pokopališčem ob cerkvi svetega Frančiška v Železnikih pa so bila ob slovesu prelepa kulisa poslednjega dejanja v predstavi na odru njegovega življenja.

Ne motim se, če na koncu zapišem, da se ga vsi radi spominjamo ...

Beseda avtorja:

Poleg spodaj naštetih virov in literature sem veliko v zapisu uporabljenih podatkov in informacij o Matevžu Šmidu izvedel v pogovorih z njegovimi otroki in živečimi sorodniki: Matevžem Šmidom mlajšim, Majdo Mikeln in Lucijo Šmid-Florjančič ter njihovo sestrično, hčerko Matevževe sestre Cirile, gospo Zorko Mihelčič iz Ljubljane. Precej podatkov o njem vem tudi sam, saj sva ne nazadnje sodobnika in celo sorodnika. Pri ustvarjanju prispevka mi je bil v veliko pomoč zvočni zapis intervjua, ki ga je ob tonški asistenci Antona Sedeja z Matevžem starejšim v osemdesetih letih prejšnjega stoletja opravila gospa Martina Sedej, upokojena profesorica iz Železnikov in je bil objavljen na valovih takratnega Radia Žiri, sedanjega Radia Sora. Z avtentičnimi informacijami o dogajanju in ljudeh iz polpretekega obdobja krajevne zgodovine pa sta pri ustvarjanju zapisa sodelovala tudi moj oče Štefan Primožič in Peter Polajnar s Češnjice, v prvem povojnem obdobju tudi sam igralec v SKUD-u Niko Železniki in KUD-u Češnjica, kjer je večino gledaliških predstav režisersko podpisal Luka Demšar, domačin iz bližnje Dašnice.

Pričujejoče fotografije so deloma iz ohranjenega Matevževega arhiva, deloma pa iz arhiva Zorke Mihelčič, ki je v segmentu obravnavanja življenja njenih dražgoških prednikov še posebej lepo urejen in bogat. Njena zasluga je, da so nekatere fotografije iz Dražgoš med obema vojnama prvič javno objavljene in tako dostopne širšemu krogu vseh, ki jih zanima ne tako zelo oddaljena lokalna zgodovina in z njo povezani dogodki.

Dandanašnji si enostavno ne znamo več predstavljati brez svetovnega spleta in tudi sam sem v dobro prispevka kar nekajkrat posegel po tem vse-mogočnem orodju.

Viri in literatura:

Ciril Zupanc: *Kulturno-prosvetno življenje v Železnikih od 1945–1975*. Loški razgledi št. 23/76. Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1976.

Ob 70-letnici rojstva Jožeta Šifrarja (1939–1974)

A njegov zlati glas vedno še živi

Gregor Šifrar

Moj pokojni brat, Jože Šifrar, Grohčov Joža s Praprotna, se je staršema, mami Ivani in očetu Jožetu, rodil 7. decembra 1939 kot tretji otrok. Pridružil se je starejšima bratoma Janku in Venclju, jaz pa sem kar nekaj let mlajši. V družini je takrat živela še mama mati Terezija Kalan, ki je bila nam otrokom – predvsem starejšima bratoma – prva varuška. Starši so bili manjši kmetje – bajtarji. Ata je obdeloval domačo zemljo, veliko pa je delal v bližnji Jelencovi apnenici. Mama je ob delu na zemlji in skrbi za dom nekaj let pomagala tudi na kmetiji svojih sorodnikov, pri Mikelnu. Delo je bilo v tistih časih težko, naporno in se ga z današnjim načinom dela na kmetijah ne more primerjati. Tudi življenje v naši družini, tako kot v mnogih drugih bajtarskih, je bilo trdo, skromno, v nenehni skrbi za preživetje.

Že pred rojstvom malega Joža se je v delu Evrope začela druga svetovna vojna. Tudi pri nas se je že čutilo, da po Evropi rožlja Hitlerjevo orožje. Ata je bil pogosto vpoklican na orožne vaje stare jugoslovanske vojske. Naša dežela se vojnim grozotam ni izognila. Vas je bila ves čas vojne v veliki nevarnosti. Našo hišo, ki je bila blizu gozda, so velikokrat preluknjale krogle iz bližnjih bunkerjev, ki so jih Nemci postavili pri mostu čez reko Soro. Domači so se ob obstreljevanjih skrivali pod klopni v hiši. Nekoč je krogla letela tik ob uhlju našega Venclja in se zabila v nasprotni zid. Mama se je v strahu pred obstreljevanji z otroki večkrat zatekla k sorodnikom na Sveti Tomaž in tam prenočila. Mali Jože je poslušal pogovore starejših, ki so se pogovarjali med seboj o vojni in njenih strahotah. Tudi sam se je navzel teh besed

Praprotno
leta 1960.

in jih pogosto ponavljal, do konca svojega življenja: "Če bomo ž'vel', bomo lahko naredili še to in ono." Naši družini so se te besede zarezale globoko v srce in so tako postale del bolečega spomina nanj.

Leto po končani vojni, 15. septembra 1946, je mali Joža začel obiskovati osnovno šolo na Bukovici. Bil je vesel otrok, v šoli pa priden in uspešen učenec. Po takratnih pravilih je po končani osnovni šoli šolanje lahko nadaljeval v nižji gimnaziji. V gimnaziji Škofja Loka je zaključil dva razreda. Šolanje je nadaljeval v obrtni - vajenski šoli.

V Škofjo Loko se je skupaj z drugimi fanti vozil s kolesom. Pripovedujejo, da so fantje tudi med vožnjo v šolo že skupaj prepevali. S šestnajstimi leti, septembra leta 1955, se je pričel učiti kleparskega poklica pri zasebnem mojstru Janezu Šifrarju (sorodniku po atovi strani), po domače Špenglarjevem Janezu v Stari Loki. Vajensko šolo je obiskoval v Škofji Loki, maja 1958 je opravil končni izpit, oktobra istega leta pa še pomočniški izpit pred Komisijo za opravljanje pomočniških izpitov v Kranju. Kleparji so takrat poleg žlebov in raznih

Domača
hiša Pr' Grohc.

Stara mati Terezija z Jožetom.

obrob za stavbe in strehe cerkvenih zvonikov izdelovali tudi bakrene kotle za žganjekuho, lonce in še marsikaj takega, kar sedaj, po nekaj desetletjih, sploh ni več v rabi, pa tudi obrtnikov s tovrstnim znanjem ni več veliko. Jože se ni bal dela na višini, zato so ga pri Špenglarju po njegovem odhodu pogrešali. Pri svojem mojstru je kot pomočnik delal do junija 1959.

Jože pri prvem obhajilu.

Junija leta 1959 je prišel čas, ko je tako kot večina mladih fantov tistega časa oblekel vojaško suktnjo in se z lesenim kovčkom, ki je sedaj na naši podstrehi, ter s težkim srcem podal v daljni in neznan Bosiljgrad, na jugovzhod Srbije, ob bolgarski meji.

Neizmerno srečen in vesel se je po dveh dolgih letih spomladi leta 1961 vrnil domov. Fantje so ga

Zaključek nižje gimnazije Škofja Loka leta 1955. Jože je v drugi vrsti drugi z leve.

pričakali kar v vaški gostilni v Kazini, še preden je mogel pozdraviti domače.

Sreča, veselje, petje, smeh, zgodbe ... Prijatelji se kar niso mogli ločiti – in res se niso več ...

Rad se spomnim, da mi je Jože v mojih prvih šolskih letih vedno pisal naslove na šolske zvezke. Bil je kar precej starejši od mene. V tehniških šolah so vadili tehniško pisavo, on pa je zelo lepo pisal. Vedno sem bil ponosen na lepo podpisane zvezke.

Po vrnitvi s služenja vojaškega roka se je zaposlil kot kvalificirani klepar v LTH Škofja Loka na Trati in delal na oddelku hladilnih pultov. V želji po izobrazbi in napredku se je zagnan, kot je bil, vpisal v večerno strojno tehnično šolo v Škofji Loki in jo oktobra leta 1966 tudi uspešno zaključil. To so bila leta odrekaj in trdega dela. Dopoldne je delal v službi, popoldne pa obiskoval šolo. Leta 1970 je bil premeščen v projektivni biro in tam je delal kot projektant.

Joža je bil vesel človek, dobra duša. Ni poznal zamere, predvsem pa je imel rad petje. Fantje so se zbirali in vadili petje. Tudi skednji so bili primeren prostor za vaje. Velikokrat so zapeli komu pod

oknom ali sredi vasi, v zahvalo pa jih je marsikdo povabil na kakšen kozarček. Tudi dekletom so zapeli pod oknom. Smoletovega Andreja so pogosto spremljali del poti proti domu na Sveti Tomaž in peli. Vedno so si imeli kaj povedati in se čemu smejeti.

Leto za letom so pripravljali miklavževanje z obhodom Miklavža in parkeljnov po hišah. Z oblekami je bilo včasih težko in šele veliko kasneje smo izdelali, da je včasih kje zmanjkala rdeča partijska zastava, izobešena v čast državnemu prazniku 29. novembra. Iz tistega blaga si je Lucifer ukrojil obleko in se prav peklensko režal in strašil staro in mlado.

Fantje so bili vedno skupaj, s poslušom in voljo so se pogosto podali tudi v zvonik podružnične cerkvice svetega Tomaža ter iz zvonov izvabljali mile glasove. Marsikateri večer, predvsem pred prazniki, žegnanja ali semne so polepšale melodije zvonov. Žal so mu tudi ti zvonovi za vasjo prekmalu zapeli v zadnje slovo.

Ko je bilo vaško žegnanje – "semn", so fantje peli pri maši na Svetem Tomažu, nato pa so se vedno še malo ustavili po hišah na Svetem Tomažu in iz srca

Jože pri vojakih (1959–1961).

Odhod od doma pred poroko. Na sliki so Jožetov brat Vencelj, Jože, ata in mama.

Sveti Tomaž nad Praprotnim (okrog leta 1960).

še kakšno zapeli. Ljudje so jih prav radi poslušali. Tako je bilo tudi zadnje jesen. Jože je ves vesel prišel domov, popoldne pa smo se, ker je bila Sora še primerna za kopanje, tudi kopali in zabavali ob vodi. Jože je bil večš hoje po rokah, kar je rad uprizarjal v našo in svojo zabavo. Bilo je res nepozabno popoldne! Vsako leto se ob semnu spominjamo leta, ko je bil še zadnjikrat z nami.

Razpet med službo, večerno šolo, pevskimi vajami, nastopi, snemanji in delom doma si je Jože ustvaril tudi družino. Januarja 1967 je tudi zanj in domače veljala tista svatovska: "Mamica, čujte, svatje že vriskajo, skoraj gremo iskat mojo ljubico." Mlado družino, ki se je začasno ustanovila na ženinem domu, je osrečila hčerka Romana.

Jože si je vedno želel, da bi živel na Praprotnem. Kako iz srca je pel tisto: "Oj, preljuba vas domača, vse je tamkaj prelepo, misel se nazaj mi vrača, kadar v srcu je težko."

Prav kmalu je pričel z gradnjo hiše v domačem kraju. Pomagali smo mu vsi domači, sorodniki in prijatelji. Zasnoval si je lepo hišo, moderno za tisti čas, in se želel z družino čim prej vseliti vanjo. Tudi pohištvo je že čakalo, le zaradi neke napake pri omarah je peljal serviserja za omare iz Škofje Loke proti Praprotnu, ko je prišel tisti usodni trenutek 16. januarja 1974. Prometna nesreča se je zgodila v Soteski in Jožetu je za vedno zastalo srce.

Mama je ravno pekla kruh, ko so sosedje pritekli povedat, kaj se je zgodilo. Ob vsaki naslednji peki kruha se je spomnila tega groznega trenutka. Ob tem tragičnem dogodku smo obstali in obnemeli z enim samim vprašanjem: zakaj. Nenadoma, nepričakovano, sredi dela in načrtov.

Jožetovo sodelovanje s Fantii s Praprotna

Že kot otrok je bil Jože zelo muzikaličen. Ves čas je nekaj prepeval in zelo rad je žvižgal razne melodije. V dolgih zimskih večerih je to posebno rad počel v hiši za pečjo. Zelo si je želel, da bi imel harmoniko, a mu starši te želje niso mogli uresničiti zaradi pomanjkanja denarja.

Ko so se fantje s kolesi vozili v šolo v Škofjo Loko, so kar med potjo prepevali in si želeli peti tako lepo, kot so takrat peli Fantje na vasi. Ob nedeljah so fantje v cerkvi na Bukovici poslušali moški in mešani zbor, ki ga je kmalu po vojni ustanovil in tudi vodil organist Franc Potočnik, Šinkarjev ata. Poleg cerkvenih pesmi sta zbora prepevala tudi narodne in umetne pesmi. Starejši pevci so ugotovili, da bi bilo zbor dobro pomladiti, zato je Šinkarjev ata mladince učil posebej, da bi se lažje vključili med izkušene pevce. V letih 1956–1961 so

Prvi sestav
Fantov s
Praprotna.

v mladinskem zboru, ki pomeni začetek Fantov s Praprotna, med drugimi peli tudi Andrej Bergant, Tone Dolenc, Jože Šifrar, Janez Dolenc, Janez Kalan, Lojze Klemenčič, Tone Bernik in Janko Benedik. Starost pevcev je bila 16–18 let. Mladinski pevski zbor se je preimenoval v Fantovski sekstet KUD Bukovica.

Prvi nastop kasnejših Fantov s Praprotna v razširjeni postavi je bil leta 1956. Nadaljevali so z manj-

šimi nadomeščanji zaradi vojaščine, z nemotenim delom pa so pričeli, ko sta vojaški rok odslužila še Kazinski Janez (Janez Dolenc) in naš Joža.

Leta 1962 so se preimenovali v Fante s Praprotna, saj je bilo kar pet pevcev s Praprotna, le Lojze Klemenčič je bil iz Ševalj, kasneje pa je Janez Habjan prihajal iz Dolenje vasi. Niti sanjati se fantom takrat ni moglo, da bodo prav s poimenovanjem fantovske zasedbe ime naše vasič ponesli po vsem svetu.

Moški zbor
KUD Bukovica.

Fantje s Praprotna s Francem Potočnikom, 31. 5. 1964 (manjka Janez Kalan, ki je takrat služil vojaški rok).

Leta 1962 je Fantovski sekstet nastopil v Železnikih na lokalni radijski oddaji Pokaži kaj znaš in osvojil prvo mesto. Jeseni leta 1963 so na finalni radijski oddaji Radia Ljubljana Pokaži kaj znaš zasedli prvo mesto in si s tem priborili pravico do arhivske snemanja. Takrat jih je slišal tudi Lojze Slak, ki je že iskal primerne pevce za svoj ansambel, in iskrica je preskočila ... Že jeseni 1964 so začeli vaditi s triom Lojzeta Slaka in v januarju 1965 prvič skupaj nastopili na skupnem koncertu.

Fantje so skupaj z Zborom KUD Bukovica nastopili v sestavi zboru in samostojno na mnogih nastopih in prireditvah na Bukovici, v Železnikih, Davči, Sorici, Dražgošah.

Maja 1963 je bilo v združenem domu na Bukovici snemanje za Radio Ljubljana za takratno oddajo Za našo vas. Dve pesmi je posnel Moški zbor, dve pa tudi takrat že Fantje s Praprotna.

Spomladi 1964 so posneli prve arhivske posnetke za Radio Ljubljana. Postali so kvintet, ker jih je zaradi odhoda na delo v daljno Novo Gorico zapustil Tone Dolenc, Mlinarjev Tone z Luše.

Fantje so sodelovali tudi na Poletnih loških igrah in bili so zelo lepo sprejeti. S pesmijo so fantje segli ljudem do srca, kako tudi ne, saj so peli nenarejeno, iz dna svoje lirične duše. Po koncertih nam je Jože vedno zatrjeval, kako dober občutek ima pevec, če dobro zapoje pred polno dvorano. Tako so spomladi leta 1965 Fantje nastopili v italijanski Medicini in pobrateni Bački Palanki.

Tudi če niso peli na kakšnem koncertu, so se fantje veliko družili. Peš ali s kolesi so obiskovali plese, gostilne ali hodili na izlete. V knjigi Vsi najboljši muzikanti, 1. del, je avtor Ivan Sivec objavil dve anekdoti, ki se tičeta tudi našega Joža.

Joževa podoknica

Fantje s Praprotna so bili veliko skupaj tudi v zasebnem življenju. Tudi na vasovanju. Nekega poznega sobotnega večera so se s kolesi vračali domov mimo Joževi ljubezni. Ker so vedeli, da jih bo zapustil, so sklenili, da bo veliko lepše, če bodo njegovo izvoljenko zbudili s petjem.

"Dajte mir, kozli! Bomo zbudili vso vas. Pa teta bo slišala, da spet grem k puncici. Jutri se mi bodo pri maši vsi posmihali," se je branil Jože. Drugim fantom pa ni bilo do razpravljanja. Hitro sta dva, z Andrejem Bergantom na čelu, zagrabila Joževi roki in jih s strokovnim policijskim prijemom zvila na njegovem hrbtu ter siknila skozi zobe:

"A boš pel a ne boš!"

In že se je iz srca in zaradi bolečine zaslišal njegov zvonki solo: "Oj, prišel sem pod okence, potrkal sem na polkence ..."

Pevska je pa res težka!

In še ena:

Kje so ključi

Ansambel Lojzeta Slaka je igral v Hruševju na Krasu. Takrat smo se Slakovi fantje vozili na prireditve ločeno: trio z Marjanom Roblekom in ozvočenjem s karavanom, Fantje s Praprotna pa z Joževo škodo. Po končani veselici so pospravili ozvočenje in vse naložili v škodo, ki je bila k sreči kar odklenjena. Ko se je Jože usedel za volan, je zaprepaden ugotovil:

"Pobi, ključce sem izgubil!"

Takoj je stekla ob dveh ponoči iskalna akcija, v kateri so sodelovali tudi organizatorji. Lojze je svetil s kombijem, ostali pa so sklonjeni in po useh štirih tipali po travi okrog prireditvenega prostora. Ker je bil Jože človek tehnike, je med tem razdril kableske vezave pod armaturno ploščo in skušal avto zagnati, kar mu je celo nekajkrat uspelo, bil pa je prepočasen, da bi takoj sklenil kontakt za tek motorja. Njegovo početje je še najbolj spominjalo na uprizarjanje nevihte z bliski in grmenjem. Zbali so se, da bo vse uničil, zato so ga ponovno prosili, naj še enkrat pregleda vse žepe, pa čeprav je trdil, da je to naredil že vsaj stokrat.

"Fantje, ključci so tu!" je nenadoma veselo vzkliknil Janez in potegnil Jožetu ključce iz žepka narodne noše. Takratna noša je imela namreč v hlačah pod pasom mali žepček za uro.

"Hudimana, na ta žepček sem pa čisto pozabil!" je mirno dejal Joža.

Postali so poznani, ljudje so jih zelo radi poslušali. Dobivali so povabila iz raznih krajev. Oboževalcev jim ni manjkalo. Na našem podstrešju se je naključno ohranilo pismo neke oboževalke Nežke. Pisala je iz Centra slepih in slabovidnih Škofja Loka.

Za zanimivost bom navedel le povzetek.

Šk. Loka, 27. 5. 1966

Ko sem bila stara 11 let, sem se ponesrečila in popolnoma oslepela. Sedaj delam šolo za telefoniste v Škofji Loki in sem stara 18 let. Ne morem vam povedati, kako so mi všeč vaše pesmi. Vaš zbor je zame najboljši zbor na svetu. Noč in dan bi poslušala vaše pretresljive pesmi. Jaz imam namreč magnetofon in imam posnetih 16 pesmi. Naprej in naprej si jih vrtim. Ob vaših pesmih si mnogokrat potolažim svoje žalostno srce. Najbolj mi je všeč Kadar pa mim hišce grem.

Čeprav ne vidim, si vendar iz srca želim dobiti vašo sliko.

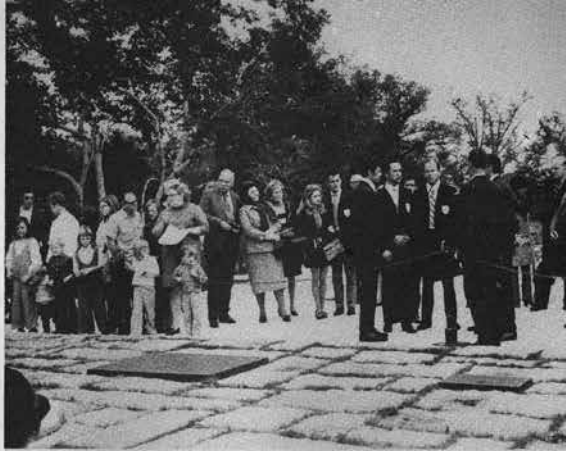
Moja največja želja je, da bi enkrat prišli pet in igrati k nam v Center slepih v Škofjo Loko.

Sodelovanje pevcev z Lojzetom Slakom je kmalu obrodilo velike uspehe. Posneli so prvo malo ploščo z naslovom Domači vasi. Naslednja velika LP-plošča Kadar pa mim' hiš'ce grem, ki so jo posneli pri zagrebškem Jugotonu, je bila prodana že v sto tisoč izvodih. Leta 1969 so prejeli zlato čapljico za prvi milijon vseh prodanih plošč zagrebške založbe Jugoton. V natečaju revije Antena so premočno zmagali v kategoriji narodnozabavnih ansamblov, za kar so bili nagrajeni s Helidonovo zlato lastovko. Leto kasneje, septembra 1970, so z albumom Visoko nad oblaki odleteli na dvomesečno turnejo med rojake v ZDA in Kanadi. Zanimiv opis turneje je bil objavljen v takratni ilustrirani družinski reviji Tovariš (št. 45, datum 10. 11. 1970, strani 32, 34 in 64). Ker je od tedaj že skoraj 40 let, je članek zanimiv v celoti.

32

„GOZDIČ JE ŽE ZELEN“ NA ARLINGTONU

ZGORAJ: Fantje s Praprotna zapeli na grobu Johna F. Kennedyja pesem „Gozdič je že zelen“.

SPODAJ: Clevelandčani so praznovali za Slaki celo v Washingtonu.

Slovenski rojaki iz Amerike in Kanade so že dalj časa vabili Slake in seveda fante iz Praprotna, naj pridejo čez lužo in naj nikar ne pozabijo svojih instrumentov. Nazadnje je stvar le dozorela in priljubljeni slovenski ansambel narodnih viž se je odpravil na pot.

Najprej so prileteli v Pettsburgh in tu so se srečali s pravo ameriško organizacijo. Bili so sicer gostje, toda slovenski izseljenci, raztepeni po vsem severnoamerškem kontinentu, so prav vsi želeli slišati domačo pesem. Dva meseca, ki so ju Slaki preživeli v ZDA in Kanadi, sta torej minila v nenehni dirki iz enega kraja v drugega. Tako imenovani Slakovi odbori, ki so jih naši izseljenci pripravili prav za Slakov obisk, so si kar podajali naše muzikante. Še sreča, da so večidel potovali z letali, ker bi sicer v teh dveh mesecih prav gotovo ne mogli narediti dvajset tisoč milj (angleška milja meri 1609 metrov).

Slaki so v tem času priredili na novi celini 30 samostojnih velikih koncertov, pa še pet manjših za povrh. Ploskalo jim je 35 000 ljudi, nekateri naši rojaki pa so se na koncerte pripeljali tudi po 400 milj daleč.

Slakova turneja po ZDA in Kanadi nikakor ni bila zabavna. Fantje so igrali, ljudje pa so hoteli še in še... Najbolj pa je goste presenetilo navdušenje za domačo pesem ne le pri starih, ampak tudi pri mladih. Naši izseljenci v Ameriki so pozabili na različne svetovno-nazorske poglede in so vsi vprek prihiteli poslušati domačo glasbo. Slovenska vnema je potegnila za seboj tudi pripadnike drugih narodnosti, tako da je bila Slakova turneja po ZDA in Kanadi praznovan dogodek številka ena.

Tam v daljnem Coloradu so kavbojsko oblečeni mladeniči, ki še nikdar niso slišali za Slovenijo, ob zvočnikih domače polke pograbili prave dame z divjega zahoda in se z njimi zavrteli tako, kot se za ameriške naseljence spodobi. V Detroitu pa so obiskovalci koncer-

Opis turneje po ZDA in Kanadi v družinski reviji Tovariš iz leta 1970.

ta prepodili domače beat glasbenike, ki so s samo prikazali med pavzo.

„Ampak, za vraga, kako so ti fantje ureza beat,“ pravi Lojze Slak, „kar verjeti nisen mogel, da publika hoče nas . . .“

No, z roko na srcu, večina obiskovalcev je bila seveda Slovencev in ti so zahtevali same alpske viže. In ker so Slaki že bili tam, sc hoteli to srečno naključje izkoristiti do konca Marsikateri izmed naših izseljencev je sicer že bil v stari domovini, toda tu so zaman hoteli na koncert, kjer bi slišali domačo pesem.

„Ja kaj pa delate doma, da vam ni za domačo pesem?“ so spraševali ameriški Slovenci. In kaj naj bi jim odgovorili? Naj jim rečemo, da smo v stari domovini vraže lešeni, da mladi ob domači pesmi vihajo nos, da smo se zaprli vsak v svoj majhen svet, naj jim priznamo, da so oni tam za veliko lužo bolj Slovenci, kot smo mi!?

Kljub temu pa lahko rečemo, da bo zaradi Slakove septembrske in oktobrške turnee po ZDA in Kanadi prihodnje leto Slovenijo obiskalo kakih dva tisoč več naših izseljencev iz Amerike. Tako vsaj predvidevajo na Slovenski izseljenski matici, ki je organizirala Slakovo turnejo po novem svetu.

Slaki pa niso bili le ambasadorji med našimi izseljenci. Kjer koli so se pojavili, bodisi da so imeli instrumente v rokah ali ne, povsod so naleteli na prijazno vprašanje, od kod so. In ko so rekli, da so Jugoslovani, pa se glasbeniki, so se Amerikancem raztegnila usta v prijazen smehljaj. Prijazno naklonjeni pa niso bili le preprosti ljudje srednjega sloja, tudi intelektualni vrh najbogatejše dežele na svetu je navdušeno sprejel slovenske Slake. V Washingtonu so zanje priredili koncert slovenskih pesmi in intelektualna smetana je enako prisrčno ploskala tonom iz slovenskih instrumentov.

Ja čeprav so zborovanja ali koncerti na Kennedyjevem grobu prepovedana, so Slaki dobili dovoljenje, da so zapeli slovensko žalostinko „Gozdlič je že zelen“. Ko so obiskovalci Arlingtonskega pokopališča zaslišali otožno pesem, so okameneli – šla jim je do živega.

Slaki, fantje iz Praprotna in Jana Osojnikova so se pred nekaj dnevi vrnili domov. Vseh vtisov še niso uredili, saj se jim je Amerika pokazala v povsem drugi luči, kot jo sicer poznajo iz filmov – predvsem je ta dežela prikupnejša kot na celuloidnem traku. Ljudje so prijazni, pokrajina raznolika, mesteca lepo urejena . . .

„Ampak živel pa tam ne bi,“ pravi Lojze Slak.

Vonj po domači zemlji

Za nami je nekaj tednov popotovanja po Ameriki, hitenja od enega mesta do drugega in nabrala se mi je prava kopica vtisov. Ti me spominjajo na staro skrinjo, v katero so ljudje spravljali vse mogoče. V taki skrinji najde prostor malone vse in ko brskaš po njej, tudi najdeš skoraj vse, le težko je vse skupaj urediti in izbrati iz nje tisto, kar je najpomembnejše in najdražje. Kadar pomislim na našo turnejo po Združenih državah, se mi pred očmi zvrstijo dnevi in tedni, naselbine ameriških

ZGORAJ: Avtomobil „Slak Ensemble“ so po vsej Ameriki vzbujali pozornost in privabljali fotografe.

ZGORAJ: Na ALMA počitniškem centru Slovenske dobrodelne zveze v Leroy Townshipu, Ohio je poslušalo Slake okrog pet tisoč Slovencev.

SPODAJ: V Pennsylvaniji imajo Slovenci tudi v Irwinu svoj dom in Slaki so bili povsod toplo sprejeti.

Opis turnee po ZDA in Kanadi v družinski reviji Tovariš iz leta 1970.

Chisholmu v Minnesotti lahko rečemo ameriška Ribnica, pa je seveda bil Lojze še posebno čistan do Dolenjca.

SPODAJ: Že močna narodna zavest je ob gostovanju Slakov še zrasla.

Sodelujte v jubilejn

PRO

GLASILO SLOVE

CHICAGO

YEAR—LXII Cena lista je \$13.00

Izhaja vsak dan, razen sobot, nedelj in praznikov

Domače vesti

Velikodušni prispovek

Jane Marie Gregorin, Miss SNPJ za leto 1948 in članica društva Sloga 4914 SNPJ v Waukeganu, Illinois, je prispevala vsoto \$125. Polniškemu skladu SNPJ. V splošnem pismu dostavlja, da je zelo ponosna na SNPJ in na njeno, ki jo je dobila od naše dežele v času študiranja na kolegiju. Vedno bo ponosna na Jezik in njeno bratsko podporo, kulturno in vzgojno misijo. Ni jo vrši od vsega svojega nastanka od leta 1904 naprej. Želi da se bi to Jednotno plemenito delo nadaljevalo tudi v bodočnosti. Sodelovala bo s članstvom in prispevala bo svoje sile in veselje od časa do časa ter na vsaki obdrževala vezi z Jednotno in njenimi ustanovami. Izrazna hvala za velikodušni prispovek solniškemu skladu SNPJ.

Članski jubilej
Pittsburgh — Josephina
Brammer, Narodna društva št. 1118

Prišel je pevec slovenske dežele ...

Narodni zabavni ansambl Lojzeta Slaka iz Ljubljane je imel prvo prireditev v Zdrzičnih državah. Prihodnje nedeljo 26. septembra Slaki bodo nastopili v Havlickevi sokolski dvorani na 2819 S. Lawndale Ave. ob 3. uri popoldne. Po tem bodo šli naprej v druge naselbine. Napovedovalka na Slakovih koncertih je Jana Čestnik-Dyck. Na prvem koncertu na Polniškem centru SNPJ v Egan Valley, Pa., je bila navdušeni aplavz, ko je navzoče pozdravila s naslednjimi besedami:

Dragi rojaki, dragi gostje, pozdravljeni!

Prišel je pevec slovenske dežele, prišel je pevec v daljino italino, v strunah njegovih so pesmi zvenele v eno, s radostjo in s bolečino.

Pel je, kako so gospodski zeleni, gel, pa se solza v obeh mi zasvetili: pel je o smrti, ljubezni in ženi — o domovini ni mogel zaspiti.

Poj nam, zapoj nam o naši deželi, da nam nie sonce, nie sdravje zasle, o kmečkih domovih, o pesni veselji, ki v noči se mesečni v polje rasilje!

In glejte, dragi rojaki, to pesma vam prinašamo danes mi. Z njo vam prinašamo pozdrave Slovenske izselitelske matice

Slovenec na jugu in severu te velikanske dežele, predvsem pa v duhu zagledam množico obrazov. To so obrabi ljudi, ki so vedno do poslednjega kotička napolnili dvorane in zaverovano poslušali domačo pesem ter z največjo pozornostjo sledili besedilom, ki so jim čarala pred oči podobo domače zemlje, njenih hribov, voda in vasi. Potem so tu še obrabi mlajših, celo otrok, v katerih slovenska pesem ni obudila spominov na deželo, ki je niso še nikdar videli. Te je pritegnila predvsem melodija, čeprav se je večkrat zgodilo, da jim ni bila dovolj. Stari so morali iz otroških ust pogosto poslušati očitke, ker jih niso naučili slovenske govornice in jim s tem omogočili, da bi razumeli besedilo, skoz katero je zvenela pesem. Spominjam se neke deklice iz Detroita, ki se je ujezila na mamo, ker je ni naučila slovenščine, češ: „Gotovo je tudi besedilo tako veselo in lepo kot melodija.“ In njena mama je imela tisti večer precej dela s prevajanjem, pa nedvomno ni bila ne prva ne zadnja.

In ne nazadnje mi je v spominu ostala množica obrazov najbolj delavnih organizatorjev, ljudi, ki posvečajo vse svoje sile delu za obstoj in ohranitev slovenskih društev, domov, časnikov in zborov. Posebej značilno je bilo srečanje s povojnim izseljencem dr. Fishingerjem, ki je sporočil pozdrave vsem Slovincem v domovini, čeprav — kot se je izrazil — „mislijo ideološko drugače“. Prav v tem se jasno izraža vrednost Slakovega gostovanja med našimi rojaki. Njihova pesem je znala podreti tudi najhujše, ideološke pregrade. Večkrat smo imeli med zahvaljevanjem priložnost slišati take misli: „Nobena pisana beseda ne zmore tega, kar ste zmogli vi. Prvic v zgodovini naših društev smo složno pripravljali takšno prireditev, prvič v naši zgodovini je bila kakšna prireditev obiskana takomnožično kot vaši koncerti. Prepričani smo, da bo ta vaš in naš uspeh rodil sadove v bodočnosti. Še nam pomagajte!“

Da, to željo smo poslušali vedno znova in znova. Pridite še, pridite čimprej! Kajti povsod, pa naj je bilo to v Chicagu ali Detroitu, v Pittsburghu ali Pueblo, je znal Slakov ansambl s svojo pesmijo doseči tisto, kar si voditelji najrazličnejših klubov in društev v Združenih državah najbolj želijo — posrečilo se mu je zbuditi željo po še večjem delovanju, po še resnejšem trudu za ohranitev slovenske besede in kulture. In to je moč najučinkoviteje doseči prav s pesmijo. Pesem je od nekdaj in tako tudi danes znala zgledati razlike med generacijami mladih in starih, znala je premostiti družbene in družabne razlike, pa seveda tudi nazorske. V Pittsburghu smo si po koncertu ogledali rekreacijski center, ki je last Slovenske narodne podporne jednote; v tem centru je moč najti prav vse, od dvorane za velike prireditve do igrišča za najrazličnejše športne panoge. In še nekaj lahko najdeš tam — majhno jezero z otočkom, ki ponazarja Bled in ki različno prica o navezanosti naših rojakov na domovino. Nekdo od njih je dejal našim pevcem: „Lepo je tukaj, ja, ampak ko vas gledam in poslušam, se mi zdi, da ste nam prinesli košček slovenske zemlje.“ In gospa Mary Ivanuš iz Ohia nam je zaupala: „Slakove melodije so kakor Gasparjeve sike. Dišijo po domači zemlji, grobe so in mile, takšne kot naše življenje.“ Gotovo ni naključje, da je izmed vseh Slakovih pesmi počela največ navdušenja prav pesem Kje je moj mili dom.

● konec na strani 64

Opis turneje po ZDA in Kanadi v družinski reviji Tovariš iz leta 1970.

64

»GOZDIČ JE ŽE ZELEN« NA ARLINGTONU

● nadaljevanje s strani 34

Res, kje je njihov mili dom? Slovenci iz Pittsburgha in njegove okolice so nam s kančkom hvale pripovedovali, da je njihova pokrajina podobna slovenski. V nasprotju z brezbrežno ravnino v Ohiju je hribovita in porasčena z gozdovi, mesto samo pa je en sam ogromen kolos teške industrije, ki s tem še bolj poudarja razliko med njihovim novim domom in staro domovino, ki jim je ostala v spominih predvsem kot idilična zelena dežela. Morda se predvsem iz želje po premostitvi te razlike tako vneto trudijo za ohranitev slovenskih skupnosti in društev. Za vsako ceno skušajo zboljšati delovanje svojih klubov, svojo radijsko uro, Pittsburski oktet in večje pevske zборе. Prav tako, če ne še bolj, je ta delovna zavzetost vidna v Clevelandu. Povabljeni smo bili na vajo otroškega pevskega zbora, kjer je sedelo nad štirideset dečkov in deklic. Trudoma so razbirali slovensko besedilo, ki so ga zvečine le površno razumeli, z muko so ga prebirali, a z navdušenjem peli. Težko bi bilo popisati, kako imenitno se jim je zdelo, da jih je obiskal celoten Slakov ansambel. In ker tudi za otroke najbolj velja reklo, da besede mičejo, zgledi pa vlečejo, so pri priči sklenili, da bodo odslej še bolj pridno prepevali, tako da bodo nekoč dosegli Fante iz Praprotna.

Sredi oktobra smo po nenehnem potovanju imeli dan počitka in obiskali smo slovensko zavetišče za ostarele v Fontani. Sredi živo utripajoče, hlastajoče in nemirne Amerike smo nepričakovano odkrili spokojen kotiček, poln sonca in zelenja. Dan smo preživeli med belolasimi ženicami in očenci, ki so nam prav tako radostno in srečno kot clevelandski otroci izražali svojo hvaležnost zaradi obiska. Kar strah nas je bilo njihove sode in ganotja, njihovih trepetajočih rok in od vznemirjenja zardelih obrazov. S spoštovanjem smo poslušali njihovo pravilno govornico, ki nam je včasih zvalila tudi nasmešek ob besedah, ki smo jih pri nas že davno tega pozabili. A kakšna mora biti navezanost na rodno zemljo, če zna ohraniti domačo govornico in ljudi, ki so preživeli na tujem petdeset, šestdeset in več let!

In če potegnemo sklepno črto pod gostovanje Slakovega ansambla v Združenih državah in Kanadi, ne moremo ostati samo pri njegovem pomenu za spodbudo k še bolj vnetemu delovanju naših ameriških rojakov. Prav tako ne moremo omejit njegovega pomena na obujanje spominov, saj gostovanje ni samo zastavljalo vprašanja – kje si moj mili dom. Navdušenje in številna priznanja so si Slakovi pevci pridobili tudi med tujimi gosti, med katerimi je njihova glasba našla jasno izražen odgovor:

Lepa mora biti dežela, kjer so doma take pesmi ...

Vera Valenci

ZGORAJ:
Lokaini
pa tudi
večji
časopisi
so v
angleščini
in slovenščini
objavili
pohvale
o Slakovem
gostovanju.

V SREDINI:
Lojze Slak
poslušča
posnetek
svojega prvega
nastopa
na poletu
preko
Atlantika.

LEVO:
Progressivne
Slovenke
Amerike
– tudi podpirajo
tri vogale
vsake slovenske
organizacije
in prireditve.

Opis turneje po ZDA in Kanadi v družinski reviji Tovariši iz leta 1970.

Leta 1971 so pevci kvinteta Fantje s Praprotna prejeli nagrado za najbolj priljubljeno vokalno skupino v natečaju revije Stop 3 × 3 naj.

Novembra leta 1972 so se mudili v zahodni Evropi med našimi izseljenci v Franciji, v Belgiji, na Nizozemskem, v Zahodni Nemčiji ter v Švici.

Še na eno veliko turnejo je šel Jože z ansamblom. Poleteli so v daljno Avstralijo (leta 1973). Na banketu na jugoslovanski ambasadi v Canberri je bilo veliko pomembnih predstavnikov avstralske vlade. Poleg drugih pesmi v vokalni izvedbi so za konec dodali še Vodopivčeve Žabe. Pesem je navdušila zlasti tuje poslušalstvo. Jože je znal regljati s takim žarom, da si ga poslušal z odprtimi usti.

Svoj zadnji mir in počitek je našel na selškem pokopališču, kamor smo ga pospremili 18. januarja leta 1974. Zima je bila kopna, pogrebni spreved se je peš vil po cesti od doma do Selc. Po stari navadi smo obstali pred vaškim znamenjem (kapelico sredi Praprotna) in tam molili. Križ na čelu spreveda je vso pot nosil Tajnetov Janez. Pogrebci so bili prijatelji, fantje: Andrej Bergant, Janez Dolenc, Janez Habjan in Janez Kalan. V zadnje slovo so mu zapeli pevci Gorenjskega kvinteta.

Kmalu po Jožetovi smrti je ansambel izdal veliko LP-ploščo z naslovom Glas v njegov spomin, ki so jo posvetili prav njemu. Veliko pesmi na tej plošči vsebuje Jožetove zadnje posnetke. Pesem Zvonovi je posvečena prav Jožetu v slovo. Presunljivo besedilo je napisala Vera Kranjc.

Zvonovi

*Bim bam bom, pojejo
v tih večer zvonovi,
bim bam bom, njihov glas
pride do srca.
Marsikdo se ozre
v temne vaške line,
na skrivaj mu v očeh
solza zaigra.*

*Prijatelja zdaj več ni,
zemljica ga krije,
a njegov zlati glas
vedno še živi.
Ko je pel, ves vesel
srca je razvnel,
dokler mu ni zapel
navček za vasjo.*

*Bim bam bom, bim bam bom,
pojejo zvonovi,
bim bam bom, bim bam bom,
žalostno slovo,
v zadnji dom spremljajo
milega nam slavčka,
glas njegov kot v spomin
skrije se v srce.*

Pogrebni spreved od doma v Selca (mimo Birta).

ŽALOVANJE V ANSAMBLU L. SLAKA

Nenadna smrt Jožeta Šifrarja, tenorista – solista v ansamblu Lojzeta Slaka, je boleče prizadela skupino, hkrati pa tudi vse ljubitelje narodno zabavnih napევov. Zaradi izgube pevca, ki je bil v ansamblu od prvih dni, so fanje skrivnostno privedle v svojem jubilejnem letu – mineva deset let njihovega uspešnega nastopanja – odpovedali: In sicer vse nastope, vključno z jubilejnim koncertom v dobrodelne namene, predvidenim za 8. marca v dvorani Tivoli.

„Ansambl je doživel hud udarec,“ je dejal Lojze Slak. „Bilo je to obdobje desetletnega sodelovanja in iskrenega prijateljstva, kar se ne da prebiti čez noč. Med nas se je naselila žalost, zlasti še zato, ker je Jože kot človek in prijatelj, da njegovih pevskih kvalitiet ne omenjam, resnično nenadomestljiv. S tem spoznamem se bomo morali sprijazniti, kako bo naprej, zdaj še nihče ne ve, in smo še pod vplivom nesreče.“

– Kdo bo nadomestil Jožeta?

„O tem je vsaka beseda preskušena. Te dni smo začeli izbirati novega pevca. Kandidatov je precej, z vseh strani, a trenutno je v ansamblu še preveč žalosti, da bi začeli resno delati. Kadarkoli prideмо skupaj, se vse začne in konča pri Jožetu, pri spominjanju nanj.“

– Ob jubileju je bila napovedana tudi podelitev prve Helidonove zlate pločice Slavkovim fasonem, hkrati pa je bil napovedan izid dvojnega albuma z najnovjšimi posnetki.

„Tega albuma ob jubileju za zdaj ne bo,“ je povedal Lojze Slak. „Pač pa bo v nekaj dneh izšla spominška pločica z zadnjimi posnetki Jožeta Šifrarja in s povetillom vsega ansambla ob njegovi smrti. V vseh posnetkih pesmi, tako tudi na tej pločici, je slišati njegov vodilni glas, njegove mekhe, a zanesljive vstopne, njegove čiste, prav nič solzne, a zmeraj vzemirijivne in pretrajive sole, jasno in gladko izpeljane fraze, zar njegovega vihanja, moč zdrave volje in vso lepoto njegove skromne, a tako ponosne in molke duše.“

Še zmeraj prihajajo na naslov ansambla pisma s sožaljem od vseposod. Celo iz Amerike in Avstraiije, Ansambel se vsem za izkaskno sočutje iskreno zahvaljuje.

Po žalovanju bomo skušali izgubo našega Jožeta z največjo pozornostjo nadomestiti z glasom, ki bo najbolj podoben njegovemu. Vemo da bo to težko, kajti Jože je bil samo eden. Če bi vedel, da bo ansambel brez njega propadel, bi tak človek kakršen je bil on, tega ne prenosil. Tudi zaradi tega moramo nadaljevati.“

Torej: do nadaljnjega odpoveduje ansambel Lojzeta Slaka vse nastope, jubilejni koncert ob desetletnici, hkrati tudi izid dvojnega albuma in podelitev Helidonove zlate pločice.

BRANE GOLOB

Ena od zadnjih fotografij z Ansamblom Lojzeta Slaka, objavljena v članku Žalovanje v Ansamblu Lojzeta Slaka.

14

V S P O M I N

Zla usoda nam je dne 16.1.74 iztrgala iz naše sredine projektanta tov. Jožeta Šifrer, ki se je smrtno ponesrežil v prometni nesreči, peljoč se iz dela domov, po toliko znani poti.

Jože je bil prvovrsten projektant, odličen strokovnjak, neutrudljivi delavec in vzoren človek.

Rodil se je dne 8.12.1939 v Praprotnem, leta 1955 se je po končani 6-letni osnovni šoli in dveh razredov gimnazije začel učiti kleparskega poklica pri mojstru Šifrer Janezu v Stari Loki. Po končani vajeniški šoli je opravil izpit za kleparskega pomočnika in je do vpoklica v JNA delal pri mojstru Janezu.

V našem podjetju se je zaposlil 24.5.1961 kot KV klepar v EE Trata in delal na izdelavi hladilnih pultov.

Z željo po izpopolnitvi v poklicu strojne stroke, se je vpisal v srednjo tehnično šolo strojne stroke Ljubljana, oddelek za odrasle Škofja Loka, in sicer tako, da je dopoldan trdo delal v podjetju, popoldan pa obiskoval šolo.

Pridonost v delu in poln izkušenj v svojem poklicu, je leta 1964 bil premeščen na delovno mesto tehnolog za osvajanje proizvodnje. Na tem delovnem mestu je bil vse do leta 1965, ko je bil premeščen v EE Upravo na delovno mesto kalkulanta.

Septembra 1966 je uspešno diplomiral na STŠ Ljubljana - oddelek strojne stroke in dobil poklic dipl.strojni tehnik.

Zaradi dobrih delovnih izkušenj, posebej na izdelavi hladilnih pultov in tehnologiji obdelave pločevine, je bil leta 1970 premeščen v projektivni biro, na delovno mesto projektant.

Na tem delovnem mestu je bil vzoren delavec. Prijel se je vsake naloge, bilo da je moral projektirati hladilno napravo, hladilne pulte, specialne naprave ali pa klima naprave. Posebej se je izkazal na področju projektiranja klima naprav, kajti te naprave so vedno povezane s pločevinastimi kanali, on pa je bil v tem res strokovnjak. Svoje znanje je tudi prenašal na mlajše sodelavce, vedno je bil dobre volje in je s svojo delovno vnetostjo bil vzoren projektant. Z njim je bilo vedno prijetno delati.

Bil pa je izredno delaven ne samo v svoji organizaciji, temveč tudi v kulturnem društvu. Lahko rečem, da je bil duhovni oče pri pevskem kvintetu "Pantje s Praprotna". Njegov sladki glas, katerega smo vsi občudovali, je pel tudi rojakom v tujini in jim približal za trenutek rodni kraj. Na številno posnetih gramofonskih ploščah

in kasetah ga bomo še poslušali, vendar ga med nami ne bo več.

Ostal bo samo lik, dobrega projektanta, dobrega sodelavca, dobrega prijatelja, dobrega tovariša.

Buble Borde, dipl.ing.

Original poslovnega govora.

Plaketa Jožeta Šifrarja

Od leta 2001 na Vurberškem festivalu podeljujejo plaketo Jožeta Šifrarja za najboljšo vokalno izvedbo oziroma najboljše tri- ali večglasno petje. Pobudnik podeljevanja plakete je Franci Smrekar, Slovenec, ki že več kot 25 let živi v Švici, pisec besedil in oboževalec Ansambla Lojzeta Slaka in Fantov s Praprotna. Franci Smrekar meni, da je Vurberški festival pravzaprav festival ansamblov Slakovega in Miheličevega kova. V njegovi drugi domovini ga je ob poslušanju Slakovih starih napevov obšla misel, da bi bila plaketa imenovana po pokojnem Jožetu Šifrarju najlepše priznanje temu Slakovemu pevcu in hkrati koristna spodbuda mladim skupinam. Prepričan je, da v Sloveniji ni pevcu, ki ne bi želel zapeti tako, kot je znal Slakov solist Jože. Mnogi ljubitelji narodnozabavne glasbe se ga še danes z veseljem spominjajo kot odličnega pevcu – predvsem solista pri Fantih s Praprotna. S svojim milim zlatim glasom, s svojo prisrčnostjo in nasmehom je znal očarati srca tisočih ljudi. Poleg Franca Korena, pokojnega Avsenikovega pevcu (Korenova plaketa se na Ptujskem festivalu podeljuje od leta 1982), je bil Jože Šifrar zagotovo eden izmed najboljših pevcev solistov na področju narodnozabavne glasbe v Sloveniji.

Prvo leto so plaketo Jožeta Šifrarja prejeli fantje ansambla Modrijani. Tudi naslednje leto, leta 2002, so Jožetovo plaketo osvojili Modrijani, saj so občinstvo prepričali s pesmijo Spomin na pevca še živi. Besedilo je čudovito delo Francija Smrekarja, glasbo pa je prispeval Tine Lesjak. Jokali smo, ko smo jo slišali! Tako občuteno je skoval verze, pa do tedaj sploh nismo vedeli drug za drugega.

Obstaja pravilo, da lahko vsak ansambel osvoji to plaketo le enkrat. Zaradi kakovostne izvedbe so se člani komisije odločili, da plaketo izjemoma ponovno podelijo Modrijanom. Po letu 2002 so plaketo Jožeta Šifrarja na Vurberškem festivalu prejeli še ansambli Pogum, Rubin, Spev, Storžič, Orion, Vrt in leta 2009 ansambel Akordi.

Spomin na pevca še živi

*Usoden dan teman
te za vselej vzjel je nam,
si odšel v večni svet,
tamkaj Bogu pesmi pet.*

*Rad bi pel tako lepo,
kot si znal le ti samo.
S pesmijo očaral bi
srca tisočih ljudi.*

*Si kot slavček peti znal,
bil si nam vzor svetel
in podaril nam zaklad
neizmerno drag in zlat.*

*Mnogo let je od takrat,
kar zapel si zadnjikrat.
Brez slovesa si odšel,
zlati glas je onemel.*

*A še v naših srcih si,
pesem tvoja še živi
in spomin ne bo zbledel,
v pesmih večno boš živel.*

*Tvoj sanjavo mili glas
je kot žarek božal nas,
z njim do src si našel pot,
trosil radost prav povsod.*

*Si neskončno bil vesel,
ves se v glasbi razodel,
ko si pel iz dna srca
skupaj s Fanti s Praprotna.*

Leto 2002 se je za Francija Smrekarja, Tineta Lesjaka in ansambel Modrijani končalo še z enim velikim uspehom. Pesem Spomin na pevca še živi je bila razglašena za najlepšo vižo leta 2002. Videti je,

Spomin na pevca še živi

V športni dvorani v Železnikih še ni bilo toliko obiskovalcev kot minulo soboto na koncertu v spomin na Jožeta Šifrarja, 9. 10. 2004

Veliki dobrodelni koncert Spomin na pevca še živi minulo soboto v športni dvorani v Železnikih bo številnim obiskovalcem, prvič se jih je zbralo v njej več kot tisoč osemsto, nedvomno še dolgo nepozabna dogodek. Ideja Francija

Smrekarja, avtorja naj više leta 2002 Spomin na pevca še živi, v izvedbi narodnozabavnega ansambla Modrijani, je skupaj z Radiom Sora tokrat, tudi ob povezovanju Borisa Kopitarja in sceni Jožeta Napotnika, s simboliko lepiti, nepozabnih melo-

Prireditev z dobrodelnim predznakom.

dij oživila spomin na nepozabni glas pred tridesetimi leti preminulega pevca Fantov s Praprotna Jožeta Šifrarja.

Večer so obogatili ansambli Bratje iz Oplotnice, Bratje Poljanšek, Pogum, Modrijani, ansambel Toneta Rusa, Vrisk, Mladi Dolenci, Nagelj, Storžič in ansambel Tonija Verderberja. To je bil večer z najkakovostnejšimi izvajalci slovenske narodnozabavne glasbe. Izkupiček od prireditve so namenili Med-

občinskemu društvu za pomoč osebam v duševnem razvoju občin Škočja Loka, Železniki, Gorenja vas - Poljane in Žiri. Predsedniku društva Sožitje Filipu Mohoriču je ček s 700.000 tolarj, preden je večer sklenil ansambel Modrijani s skladbo Spomin na pevca še živi, izročil direktor Radia Sora Marjan Počtnik. Prireditev, za katero gre še enkrat organizatorjem hvala, sta posnela Deželna TV in Radio Sora. **Andrej Zalar**

Spominski koncert ob 30-letnici smrti v Železnikih, leta 2004.

da se je v tej skladbi vse zlilo v eno: od glasbe do besedila in odlične izvedbe, pa tudi tema je očitno pritegnila poslušalce.

9. oktobra 2004 je bil v športni dvorani v Železnikih velik spominski koncert, posvečen Jožetu ob trideseti obletnici njegove smrti. Pobudnik zanj je bil prav tako Franci Smrekar, ki je porabil mesec dni svojega dopusta, da je uresničil svojo idejo. Koncert je v nabito polni dvorani lepo uspel. Skoraj vsak ansambel je v spomin Jožetu zaigral vsaj eno skladbo, ki jo je prepeval Jože. Večer je potekal v slogu Smrekarjeve pesmi, ki pravi: "Tvoj sanjavo mili glas je kot žarek božal nas, z njim do src si našel pot, trosil radost prav povsod." Poslušalci so še enkrat dokazali, kako radi so imeli Slakovega pevca, hkrati pa tudi,

da največkrat damo človeku priznanje šele takrat, ko je zanj že prepozno.

Tragična izguba nas je vse zaznamovala. Prisoten je ostal v naših pogovorih, čustvovanju, spominih, skupnih predmetih. Vsak kotiček v hiši nas spominja nanj. Ko ga zaslišimo na radijskih ali vidimo na TV-posnetkih, vstane pred nami cela paleta spominov.

Res je, čas obrusi bolečino, spomini pa ostajajo. Koliko ljudi se ga še sedaj spominja! Preteklo je že več kot 35 let, pa se pri nas še oglasijo čisto nepoznani ljudje, ki želijo videti, kje je živel tisti Slakov pevec, ki je tako lepo pel in tako mlad umrl.

Hvaležni smo vsakemu, ki ohranja lep spomin na našega Jožeta.

Viri:

Ivan Sivec: *Vsi najboljši muzikanti 1*. Mengeš: Ico, 1998. Stran 544.

Lojze Slak: *Velika pesmarica Ansambla Lojzeta Slaka*. Ljubljana: Slak, 2004. Stran 326.

Foto: arhiv družine Šifrar

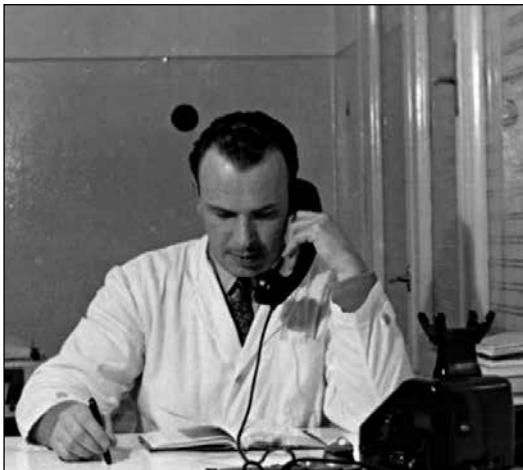

Dr. France Rešek

(1928–1993)

Tone Košir

Znotraj zgodovine zdravstvene službe na Loškem je bilo o Selški dolini napisanega bore malo. Vzrok za to je bilo premalo vedenja, pa tudi omejen prostor, ki je moral biti usklajen z drugimi območji.¹ Deloma je bila takratna skromnost presežena z obsežnejšim pisanjem o prehodu od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini, ki je bilo objavljeno v Loških razgledih. Ta prispevek se je zaključil s prihodom dr. Valerije Strnad v Železnike leta 1921.² Njeno poreklo, šolanje in delo je v Železnih nitih že predstavila domačinka dr. Vida Košmelj Beravs.³

Kot nalašč je tako prišla pobuda urednika Železnih niti, da kaj napišem o dr. Francetu Rešku, ki je prišel v Železnike že takrat, ko je tu še živela in tudi občasno delala njegova znamenita predhodnica. Povabilo urednika sem z veseljem sprejel, saj me je – negodnega stažista – prav dr. Rešek sprejel in vpeljal v začetek praktičnega zdravnikovanja konec novembra davnega leta 1963. Ne bom pozabil, da se je moj prvi železnikarski šiht začel s kosilom, ki mi ga je on sam pripravil v mali kuhinji v kleti novega zdravstvenega doma.

O delu dr. Franceta Reška je bilo doslej že kar nekaj napisanega, zato bom v tem pisanju namenil več prostora manj poznanim podatkom in dogodkom: njegovemu poreklu, šolanju, poskusil ga bom opredeliti kot osebnost – kot človeka in zdravnika.

Dr. Bojanu Gregorčiču in ing. Lojzetu Žumru se zahvaljujem za pomoč pri nastanku članka. Še posebej pa sem hvaležen gospe Poldki Pegam iz Smoleve, ki mi je veliko povedala o razmerah v zdravstveni službi na Selškem v času zdravnikovanja dr. Reška.

Žbalceva kajža, rojstna hiša dr. Reška.

S starši ob diplomu leta 1956.

France Rešek kot dijak leta 1940.

Poreklo

V Virmašah pri Škofji Loki se je rodil 15. oktobra 1928 očetu Francu in materi Katarini, roj. Eržen. Bil je osem let mlajši od najstarejše sestre Ljudmile, Milice, in tri leta od druge, Veronike, Vere. Oče je bil tesar, kar je pomenilo, da je kmetom in lesnim trgovcem tesal trame ali pa opravil tudi zahtevnejše delo, na primer zvezal ostrešje, pokrtil streho ali postavil barako, mati pa je bila gospodinja. Živeli so v skromni leseni hišici v Virmašah št. 31 (po letu 1932 št. 41), po domače v Žbalcevi kajži, ki je kasneje dobila tudi domače ime po očetu, pri Frencku.⁴ Starša dr. Reška sta se ob poroki jeseni 1919 naselila kot gostača pri Ješternu v Virmašah št. 35, kjer se jima je rodila prva hči. Že pred rojstvom druge hčere, leta 1925, sta kupila Žbalcevo kajžo in odslej so živeli na svojem. Bivanjske razmere v bajti so bile sila skromne. Spominjam se, da se je pri hiši poznala ženska roka, saj je bila vedno zgledno pospravljena in čista. Do smrti staršev hiše niso predelavali in je vse do poznih sedemdesetih let prejšnjega stoletja obdržala prvotni izgled.

Ded dr. Reška, France Rešek, je bil doma iz Trnja št. 10 pri Stari Loki, babica Marija Rupar pa pri Župcu, Sv. Andrej št. 5. Živela sta pri Lencu, Sv. Duh št. 29, kjer se jima je rodilo sedem otrok, med njimi tudi oče dr. Reška. Ded Franc je umrl pri dobrih 30 letih in babica Marija je sama skrbela za družino. Pri delu se je smrtno ponesrečila. Tragični dogodek je opisan v starološki župnijski kroniki za leto 1914: "6. 3. je padla Marija Rešek, vulgo (po domače, op. avt.) Lušinka, Sv. Duh 29, raz voz, ki je bil naložen s steljo. Nalomila si je tilnik. Odpeljali so jo v ljubljansko deželno bolnico, kjer je po enem tednu umrla."⁵ Ded po materi dr. Reška, Katarini, Matevž Eržen, je bil Povelkov od Sv. Duha, babica Mina, roj. Šiffrer, pa je bila doma v Keklčevi bajti, Sv. Duh št. 27. Imela sta deset otrok. Ob Katarinini poroki s Francem Reškom so živeli pri Sv. Duhu št. 54. Tudi starejši rodovi po očetih in materah so živeli na Loškem.

Šolanje

Franceta Reška so jeseni leta 1935 pri običajnih sedmih letih vpisali v prvi razred deške ljudske šole v Škofji Loki. Tu je redno in brez težav zaključil prvih pet razredov tedanjega osnovnega šolanja. Jeseni 1940 je prestopil na škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu nad Ljubljano, kjer pa je z avtoriteto zahtevnejšega predmetnika moral začeti s prvim gimnazijskim razredom.⁶ V začetku aprila 1941 je nasilno prekinila njegovo šolanje okupacija Jugoslavije. S spričevalom za predčasno zaključen prvi razred se je vrnil domov in ostal pri starših do konca vojne. Že maja 1945. leta je bil – še niti pri sedemnajstih – mobiliziran v JNA. Postavili so ga za stražarja v Šentvidu, kjer so bili tedanji zapori za vrnjence iz Vetrinja.⁷ Po štirih mesecih je bil demobiliziran. Tako kot večina nekdanih dijakov, ki so imeli voljo in veselje, se je lotil nadaljevanja šolanja. Šolska oblast jim je dala možnost, da so po skrajšanih programih opravljali izpite za posamezne predmete oziroma gimnazijske razrede.⁸ France Rešek je opravljal izpite na II. gimnaziji v Ljubljani, ki jo poznamo kot Poljanska gimnazija, in tam maturiral pri dvajsetih, leta 1948. V tem času je bival v nekdanjem Marijanišču na Poljanski cesti, ki je bil v tem času že Dom Ivana Cankarja. Skupaj z Bojanom Gregorčičem iz Gorenje vasi sta se vpisala na Medicinsko fakulteto v Ljubljani. Rešek je ves čas univerzitetnega študija stanoval na Starem trgu. Z Gregorčičem sta se na izpite pripravljala skupaj in jih tudi opravljala hkrati. Med počitnicami leta 1952 sta bila v brigadi v Zenici, kjer sta pomagala graditi železniško progo. Po nasvetu dr. Milana Gregorčiča, dolgoletnega zdravnika v Gorenji vasi, sta v letih od 1953. do 1955. med počitnicami opravljala medicinsko prakso v Splošni bolnici v Slovenj Gradcu. Tam sta se temeljito pripravila na kasnejše terensko zdravnikovanje, vsak v eni od dolin na Loškem. Za doktorja vsega zdravilstva sta diplomirala hkrati, v januarju 1956. Sledil je obvezni zdravniški staž, največ v Slovenj Gradcu. Prekinila sta ga z vpoklicem na služenje v vojski, ki pa je bil za dr. Reška krajši za štiri mesece mobiliza-

cije leta 1945. Oba sta bila po štiri mesece v šoli za rezervne starešine – zdravnike pri vojnomoedicinski akademiji v Beogradu.⁹ Zadnji del staža je dr. Rešek opravil v kranjski porodnišnici. Navdušil se je za specializacijo iz ginekologije in porodništva. Tudi tamkajšnji ravnatelj dr. Igor Veter je to opazil in ga povabil v svoje vrste, a do uresničitve njegove želje ni prišlo.

Franc Rešek (desni) in Bojan Gregorčič (levi) s pisateljem Francem Ksaverjem Meškom (v sredini) v Selah pri Slovenj Gradcu leta 1955.

Pred slovenjegraško bolnišnico v času počitniške prakse leta 1955: z leve Bojan Gregorčič, dr. Zlata Trtnik,¹⁰ sestra Mira Češarek, dr. Stane Strnad, dr. Joško Majhen,¹¹ n. n., France Rešek, dr. Seničar, dr. Trobec.

Prihod v Železnike

Dolgoletna železnikarska zdravnica dr. Valerija Strnad se je pri 74 letih konec leta 1954 upokojila. Nova zdravnica dr. Zlata Trtnik je ostala manj kot eno leto, ker je odšla na specializacijo iz ginekologije in porodništva.¹² Ob njenem odhodu je prišel v Železnike Ljubljančan dr. Dušan Banjaj.¹³ Dr. Rešek je kot zdravnik stažist v času poletnih dopustov po dva meseca nadomeščal v Železnikih, kjer je delal en sam zdravnik. Tako je prišel nadomeščat tudi konec junija 1958, ko je že zaključil predpisani staž. Zaradi potreb po dveh zdravnikih – v dolini je živele okoli 6 tisoč prebivalcev, imeli so tudi dokaj razvito industrijo – so ga pregovorili, da je po vrnitvi dr. Banjaja ostal, seveda začasno, predvidoma do odhoda na specializacijo. Takrat je bila ambulanta v pritličju stanovanjskega bloka na Trnju, kjer so bili delovni pogoji zavoljo utesnenosti manj ugodni, le zasilna in začasna.

O zdravnikovanju ob koncu petdesetih let

Čeprav so ljudje iskali zdravniško pomoč redkeje kot v sedanjem času, je bilo za oba zdravnika dovolj dela. Predvsem je bilo zamudno obiskovanje bolnikov na domu, saj ni bilo telefonov, da bi se dalo vsaj kdaj z nasvetom na daljavo poskušati doseči izboljšanje. Tudi ni bilo cest, razen po dolini, zunaj teh pa

Prijatelji okoli leta 1960: z leve dr. Bojan Gregorčič, dr. France Rešek in ing. Lojze Žumer.

niti dobrih poti ne. Ni bilo avtomobilov, kmetje niso imeli traktorjev. Dr. Strnadova se je vozila k bolnikom s kolesom oziroma hodila peš, dr. Banjaju so Železnikarji kupili motor, dr. Reška pa je vozil na obiske Viktor Benedik, ki je že tedaj imel zasebni avto. Šele pomladi leta 1964 je Zdravstveni dom Škofja Loka nabavil službeni avto, fička, za prevoz na zdravniške obiske in cepljenje, ki je takrat potekalo po vaseh. Kljub organiziranemu prevozu oziroma službenemu avtomobilu je bilo treba še vedno pešačiti s ceste, pozimi pa večinoma iz Železnikov. Terenski zdravniki so v tistem času poslali k specialistom in v bolnišnico le najtežje bolnike in poškodovance. Zdravnik je zašil rane, namestil mavec in opravil še številne druge zdravilne postopke. Za ugotovitev prave diagnoze se je mogel zanesti le na svoja čutila in izkušnje. Le malo žensk je rodilo v porodnišnici, zato je prišla zdravnikova poglobljena praksa iz porodništva v zapletenih primerih še kako prav. V takšnih razmerah je torej delal dr. Rešek in delo na Selškem mu je odgovarjalo. V njem je začutil svoje poslanstvo, zato je ostal.

Gradnja novega zdravstvenega doma

Že leta 1956 so se začele resne priprave na gradnjo novega zdravstvenega doma v Železnikih. Zanj so izbrali lokacijo na Racovniku. Občina je vodila vse pripravljalne postopke in skrbela tudi za financiranje. V gradbeni odbor so kmalu po prihodu

Dr. France Rešek govori ob odpiranju novega zdravstvenega doma v Železnikih 30. 4. 1961.

vključili dr. Reška, ki je bil zadolžen za medicinsko-strokovni del priprav na gradnjo. Z veseljem in odgovornostjo se je lotil dodatnih nalog in jih je dobro opravil. Gradnja je ob izdatni finančni pomoči invalidsko-pokojninskega sklada, z udarniškim delom in s prispevki ljudi potekala v letih 1958–1961. Ker so v tem času občino pripojili škofjeloški, se je tudi Zdravstveni dom združil s škofjeloškim, ki je prevzel financiranje zaključka gradnje in nabave opreme, kar pa se je zavleklo proti koncu leta 1961, ko so se končno vselili. Kot je bilo v tistih časih običajno, so ga odprli za prvomajske praznike. Svečano odprtje so izpeljali 30. aprila 1961. Eden od slavnostnih govornikov je bil tudi dr. Rešek, ki je prevzel ključke novega zdravstvenega doma in osebno odgovornost za njegovo delovanje. Iz njegovega govora povzamemo za svečanost dogodka trpko ugotovitev: "Na žalost zaradi tehničnih ovir ne moremo že danes našim gostom pokazati opremljenih prostorov. Vem pa, da ne bo dolgo, ko nas boste lahko obiskali v novih prostorih pri delu za zdravje občanov." Iz istega vira izvemo, da je bila takrat ob prizadevanju dr. Grobelnika fizioterapija v kleti novega zdravstvenega doma že opremljena.¹⁴ Delovni pogoji so se v novih prostorih močno izboljšali in dr. Rešek je s pomočjo Zdravstvenega doma Škofja Loka v njem razvil vrsto novih prepotrebni dejavnosti.

Novosti v skrbi za ljudi

Leta 1960 je dr. Banjaj zavaljo odhoda v Maroko zapustil Železnike in dr. Rešek je s tem ostal edini stalni zdravnik za povečano število prebivalcev in dodatno razvito industrijo. Šele leta 1961 je dobil zdravnika pomočnika, najprej za nekaj mesecev dr. Lojzeta Kožarja, zatem pa nečakinjo dr. Strnadove – dr. Jolando Strnad, ki pa je leta 1963 odšla na specializacijo. Nastopilo je daljše obdobje začasnih rešitev, le za nekaj mesecev: najprej avtor tega pisanja, za njim dr. Tone Prevc in dr. Radojko Ristić. Šele leta 1965 so Železniki dobili stalnejšega zdravnika. Prišel je Ločan dr. Tomaž Podnar, ki je ostal skoraj

osem let – do odhoda na specializacijo na Golnik. Leta 1972 ga je nasledil dr. Jože Možgan. V obdobju začasnih zdravnikov je velik del skrbi za ljudi ostal na plečih dr. Reška, ki ni poznal počitka. Ob rednem delu v ambulanti je že leta 1959 uvedel posvetovalnico za nosečnice in v njej tudi delal polnih 30 let. Ob pomoči specialistov iz kranjske porodnišnice je še v ambulantnih prostorih na Trnju uvedel tudi preventivno ginekološko ambulanto. Zavaljo pomanjkanja časa specialistov je včasih delovala celo v nedeljo dopoldne.¹⁵ Kasneje je to ambulanto pridružil posvetovalnici za noseče in v njih delal do prihoda ginekologinje dr. Magde Stražar iz Škofje Loke leta 1989. V ambulantno delo je uvedel laboratorijsko diagnostiko. Preiskave so delale bolničarke oziroma medicinske sestre. V novem zdravstvenem domu je uvedel tudi rentgensko diagnostiko pljuč in srca, ki pa je bila za sedanje pojme nevarna, saj je bila zaščita pred žarčenjem pomanjkljiva. Na rentgenu je ugotovil tudi marsikateri zlom kosti in se odločil za zamavčenje ali pošiljanje k specialistu. Velika pridobitev za dolino je bila fizioterapija, ki pa je doživela zlo usodo pogosto narasle Selške Sore, saj je bila namočena v kletnih prostorih novega zdravstvenega doma. Fizioterapevtske storitve je opravljala posebej usposobljena medicinska sestra, še največ Vlasta Bačnar. Zanimiva je pripoved o delu na fizioterapiji. Sestra je namestila aparat za obsevanje, vklopila signalno uro in bolniku naročila, naj potrka s palico po stropu, ko bo potekel nastavljeni čas obsevanja. Nad

Na zabavi s sodelavci in prijatelji okoli leta 1960: z leve dr. Rešek, Vlasta Bačnar, dentista Ruža Madonić, Olga Sedej, Jožica Markelj, ing. Lojze Žumer.

fizioterapijo je bila ambulanta; ko je sestra slišala trkanje, je stekla v klet in aparat izklopila.¹⁶ Poleg domačega zdravnika je za delovanje fizioterapije skrbel ortoped in fiziater dr. Slobodan Grobelnik, ki je prihajal v Železnike vse od leta 1962 in imel v zdravstvenem domu tudi občasno ortopedsko ambulanto. Dr. Rešek je v šestdesetih letih skupaj z bolničarko delal v zasilni ambulanti v Alpesu in Iskri, kar je posredno vplivalo na zmanjšanje odsotnosti z dela, predvsem pa je zaposlenim približalo zdravniško službo. Za udeležence NOB Selške doline je v začetku osemdesetih let uvedel preventivne preglede in jih opravljal do leta 1988.

Strokovno izpopolnjevanje

Ob obsežnem in zahtevnem ambulantnem delu dr. Rešek skoraj ni imel časa za strokovno izpopolnjevanje in usposabljanje, razen za redko enodnevno udeležbo na katerem od strokovnih seminarjev, namenjenih zdravnikom splošne medicine. Redno pa se je udeleževal strokovnih predavanj za zdravnike v Zdravstvenem domu Škofja Loka. Leta 1970 se je odločil za specializacijo iz splošne medicine, ki je bila namenjena terenskim zdravnikom in je potekala v obliki enotedenske odsotnosti na mesec. Prvi del – podiplomski tečaj javnega zdravstva – je opravil v letih 1970–1972. Specialistični izpit je uspešno opravil pri profesorju dr. Bogomilu Vargazonu marca 1975. Bil je tretji specialist splošne medicine po vrsti v Zdravstvenem domu Škofja Loka.

Poleg zdravnikovanja

Dr. Rešek je bil več mandatov predsednik Delavskega sveta Zdravstvenega doma Škofja Loka in kot vodja Zdravstvenega doma Železniki vsa leta tudi član strokovnega kolegija. Disciplinirano se je udeleževal sej in sestankov. Oglašal se je redko, a izrečeno je bilo tehtno in upoštevanja vredno. Bil je živo vpleten v vsa dogajanja na Selškem. Po dogovoru

s Krajevnimi organizacijami Rdečega križa je imel številna zdravstvenovzgojna predavanja po vaseh. Predaval je na vrsti gospodinjstvih in drugih tečajev. Bil je redni krvodajalec. Do srede sedemdesetih let je ob Francu in Filipu Šmidu deloval v komisiji za krvodajalstvo za Selško dolino. Že v šestdesetih letih so organizirali krvodajalsko akcijo v zdravstvenem domu, ki je potekala dva odvzemna dneva. S prihodom dr. Možgana sta si delo pri zdravstveni vzgoji razdelila, vodenje komisije za krvodajalstvo pa je prevzel dr. Možgan.

Dr. Rešek je več let deloval v Svetu Krajevne skupnosti Železniki, predvsem na področju socialnega in zdravstvenega varstva prebivalcev. Za vsestransko aktivnost je prejel številna priznanja Rdečega križa, Krajevne skupnosti in delovnih organizacij.

Dr. Rešek kot zdravnik in človek

Že iz zapisov razredničark v ljudski šoli lahko ocenimo, da je bil France Rešek lepo vzgojen, miren in k redoljubnosti ter snažnosti nagnjen fantič. Te lastnosti je zadržal tudi kasneje. Dr. Gregorčič se spominja, da je pri študiju zelo natančno beležil predavanja in snov izpisoval iz knjig ter študiral iz svojih zapiskov. Nastale probleme je reševal preudarno, z razmislekom. Ni bil zaletav in le redko je svoja stališča spreminjal. Nanj se je človek lahko zanesel. Bil pa je tudi garač, ki si ni znal privoščiti pravega počitka, čeprav bi mu to vsaj kdaj koristilo. Dr. Možgan posebej izpostavi njegov izjemno korekten odnos do mlajših kolegov, s katerimi je delal. Z veseljem jim je posredoval svoje bogate poklicne izkušnje in bil odprt za medsebojno izmenjavo strokovnih mnenj. O zapletih pri svojem medicinskem delu je veliko razmišljal in zase postavljaj rešitve, da bi se zapletom v prihodnje izognil. Rad je imel svoje delo, Selško dolino in ljudi. To pa je včasih privedlo tudi do možnosti izkoriščanja, saj ni znal reči ne. Še kako veljajo za dr. Reška besede dr. Možgana: "Na terenu pa stroka ni dovolj. Zraven mora

biti tudi človečnost in ravno iskanje ravnotežja med stroko in človečnostjo je tista točka, v kateri se najde zdravnik vedno, v vsakem primeru, kadar deluje skupaj s pacientom v smeri nekega zdravljenja oziroma izboljšanja."¹⁷

Zanimiva je primerjava med odločanjem dr. Reška pri poklicnem delu, kjer je bil odločen, in v svojem osebnem življenju, kjer je pogosto nihal, a se po bolj ali manj dolgotrajnem oklevanju večinoma pravilno odločil.¹⁸ Svoje družinsko življenje je uredil šele šest let pred prezgodnjo smrtjo. Hči Polona se spominja, da je bil le malo doma. Vedno je dajal prednost poklicnemu delu: če ni delal v ambulanti, je obiskoval bolnike na njihovih domovih.¹⁹ Poredko se je razživel, a se je znal tudi poveseliti v pravi in prešerni družbi. Imel je stalni krog prijateljev. Lojze Žumer je o njem zapisal: "Včasih smo skupaj še z ostalim osebjem ZD šli v kakšno gostilno, kjer je pokazal, da zna biti tudi zabaven, čeprav je na prvi pogled dajal vtis stoika."²⁰

Zadnja leta zdravnikovanja

Neredko se zgodi, da preveč delavni in zagnani, ki ne poznajo počitka, ne samo poklicno, ampak tudi telesno izgorijo. V navidezno zdravje začno kapljati zdravstvene težave in nazadnje resne bolezni. Dr. Rešek se jim je dolgo upiral, vztrajal pri delu, a jim je moral nazadnje priznati premoč. Poslušal je nasvete specialistov in dokaj vdano sprejemal njihove posege. Stanje se je začasno izboljšalo in krajši čas je delal s polovičnim delovnim časom. Skrajšani delovni čas pa je bil zanj le teoretična možnost, saj se je ni mogel držati. Bolniki so ga iskali in ga seveda našli tudi zunaj predpisanih ordinacijskih ur. Klicali so ga k bolnikom na dom in obiskoval jih je, čeprav je bil – po mnenju komisije – zmožen delati samo v svoji ordinaciji. Delal je skoraj do zadnjega dneva svojega življenja. V ljubljanskem kliničnem centru je umrl 11. 12. 1993. Skupaj z domačimi iz Virmaš je pokopan na staro-loškem pokopališču.

Zapisi o dr. Rešku

Članek v Delu

Novinar J. Vetrovec je v prvi polovici šestdesetih let prejšnjega stoletja obiskal dr. Reška in se z njim pogovoril o zdravnikovanju v Selški dolini. Iz članka s pomenljivim naslovom dobesedno navajamo izjavo dr. Reška: *"Zmeraj nisem sam, saj pride sem ter tja kdo v Železnike, pa je nekaj mesecev tu, potem pa odide. Novega zdravnika je težko dobiti. Pa v Železnikih ni slabo. Ljudje so dobri, niso zahtevni, navedili so se, da kličejo takrat, ko je res potrebno. Včasih so klicali za najmanjšo stvar. Kadarkoli grem na obisk na dom, že vem, da ne grem zaman. Tako mi je delo zelo olajšano. Razen tega pa poznam skoraj vse družine in družinske člane, tako da kaj kmalu vem, kakšno zdravilo bo najbolj pomagalo. Zadovoljen sem s pacienti, upam, da so tudi oni z menoj."* V času nastanka zapisa je dr. Rešek na domu obiskal tudi po deset bolnikov na dan.²¹

Zapis ing. Lojzeta Žumra

Sledimo zapisanim spominom na dr. Reška, s katerim sta se poznala že iz Marijanišča, kasnejšega Doma Ivana Cankarja v Ljubljani, kjer sta oba stanovala kot gimnazijca. Ponovno sta se srečala kot mlada izobraženca v Železnikih. Prijateljevala sta do zadnjih dni življenja dr. Reška. Ko je ing. Lojze Žumer že imel svoj avto, ga je marsikdaj peljal na obisk k bolniku. Pri tem je ugotovil, kako potrpežljiv je do bolnikov in njihovih svojcev. Opisano je tudi šivanje zapletene vsekanine pri kmetu iz Martinj Vrha. Ker kmet ni bil zavarovan, je odločno odklonil pot h kirurgu v Ljubljano, čeprav je imel presekano kito na desni roki. Tak poseg bi smel opraviti le kirurg. Dr. Rešek se je odločil, da ne bo pustil kmeta brez nujne pomoči. Poiskal je konca presekane kite, ju sešil, oskrbel rano, roko imobiliziral in mu dal zdravila (verjetno antibiotike, op. avt.) iz svoje zaloge – ne da bi zahteven poseg zaračunal. Bil je res vreden naslednik dr. Strnadove.²²

Nekrologi

V glasilu Osnovnega zdravstva je izšel zapis nagrobnega govora direktorice Zdravstvenega doma Škofja Loka, dr. Majde Selan.²³

V Gorenjskem glasu je bil objavljen spominski zapis o dr. Rešku, v katerem predsednik Sveta Krajevne skupnosti Železniki Alojz Čufar opiše njegovo življenjsko in delovno pot.²⁴

Opombe:

- ¹ Košir, 2002, str. 93–102.
- ² Košir, 2009, str. 141–154.
- ³ Košmelj, 2005, str. 87–94.
- ⁴ Starejši ljudje se še spominjajo, da so Francetu Rešku v mladih letih dejali Štrkov fant. V nobenem dokumentu nismo našli podatka, da bi se pri hiši dejalo pri Štrku. Vse zapisane podatke smo pobrali iz starološkega popisa družin, Statusa animarum.
- ⁵ Kronika župnije Sv. Jurija Stara Loka. 2005, str. 206.
- ⁶ ZAL, Enota v Škofji Loki, ŠKL 168, fond Osnovna šola Škofja Loka.
- ⁷ O tem je večkrat pripovedoval svojemu študijskemu kolegu dr. Bojanu Gregorčiču iz Gorenje vasi.
- ⁸ Skrajšan način gimnazijskega šolanja je bil namenjen predvsem mladim partizanskim borcem, da bi čim prej nadoknadili zamujena leta, zato so dejali takšni šoli "partizanska" gimnazija.
- ⁹ Povzeto po pripovedi dr. Bojana Gregorčiča.
- ¹⁰ Še to leto je prišla delat v Železnike.
- ¹¹ Dolgoletni zdravnik in direktor ZD Šmarje pri Jelšah.
- ¹² V letih 1961–1968 je kot honorarna ginekologinja delala v škofjeloškem dispanzerju za ženske.
- ¹³ Bil je zanimiv posebej z nekoliko neobičajnimi življenjskimi in delovnimi navadami. Za Železnikarje je bil le Dušan. Niso mu dodajali ne priimka in ne poklica. V njegovi odsotnosti so ga tikali, dr. Strnadovo pa iz spoštovanja onikali; še sredi šestdesetih let so neredko onikali tudi dr. Reška, na primer: "Dr. Rešk so djal". Dušan je leta 1960 odšel zdravnikovat v Maroko. Spomini nanj so med starejšimi ljudmi še prisotni; kazalo bi jih čimprej zapisati in tudi objaviti.
- ¹⁴ Rešek, 1961.
- ¹⁵ Povedala Poldka Pegam.
- ¹⁶ Isti vir.
- ¹⁷ Intervju z dr. Jožetom Možganom, 2007.
- ¹⁸ Povzeto iz pogovora z dr. Jožetom Možganom julija 2010.
- ¹⁹ Povedala Polona Rešek iz Virmaš.
- ²⁰ Žumer, 2010.
- ²¹ Vetrovec, 1964/1965.
- ²² Žumer, 2010.
- ²³ Selan, 1994.
- ²⁴ Čufar, 1994.
- ²⁵ Članek je nastal v času, ko je dr. Rešek delal v Železnikih sedmo leto, torej v letih 1964/65. Izrezek je brez datuma objave. Iskanje v dnevniškem časopisu bi preseglo namen našega pisanja.

Viri:

ZAL, Enota v Škofji Loki, ŠKL 168, fond Osnovna šola Škofja Loka, t. e. 583–585 in 945–946.

Župnišče Stara Loka, St. anim. za Virmaše in Sv. Duh.

Literatura:

Čufar, Alojz: *Dr. Francu Rešku v spomin in slovo*. Gorenjski glas, 21. 1. 1994, str. 5.

Košir, Tone, *Od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini*. V: Loški razgledi 56, Škofja Loka: Muzejsko društvo 2009, str. 141–154.

Košir, Tone: *50 let Zdravstvenega doma Škofja Loka*. Škofja Loka: Zdravstveni dom, 2002.

Košmelj, Vida: *Spomini na dr. Valerijo Strnad*. V: Železne niti 2. Železniki: Muzejsko društvo, 2005, str. 87–94.

Pogovor z dr. Jožetom Možganom. V: Železne niti 4. Železniki: Muzejsko društvo 2007, str. 9–15.

Rešek, France: *Govor na prireditvi ob odpiranju ZD Železniki 30. 4. 1961*. Rokopis. Original hrani Polona Rešek.

Selan, Majda: *V spomin dr. Francu Rešku*. Utrip, OZG Kranj, 1994, št. 1, str. 8.

Vetrovec, Jože: *Ljudje vedo, da vedno pridem*. Delo, verjetno leta 1964/1965.²⁵

Žumer, Lojze: *Spomini na dr. Franceta Reška*. Neobjavljen rokopis, 5 strani. 2010.

Foto:

družinski arhiv Polone Rešek, Virmaše

arhiv ing. Lojzeta Žumra, Škofja Loka

arhiv dr. Bojana Gregorčiča, Gorenja vas

Josip Boncelj

Ob 40. obletnici smrti

Gregor Boncelj

Na pobudo g. Primoža Pegama, glavnega in odgovornega urednika Železnih niti, sem prevzel nalogo predstaviti znanega Železnikarja univ. prof. ing. Josipa Bonclja. V nadaljevanju bom, ker je večino svojega življenja preživel v Zagrebu, uporabljal ime Josip, v različnih dokumentih pa se pojavlja kot Jožef, Josef, odvisno od države, ki je dokumente izdala. Najbrž sem kot njegov edini vnuk in kot dedič njegovega arhiva tudi najprimernejši za to nalogo. Ker je Josip umrl l. 1971, ko sem bil star 15 let, se ga spominjam bolj kot dedka. Žal ni živel dovolj dolgo, da bi se pogovarjala o stvareh, ki zanimajo odraslega človeka. Ostal pa je njegov arhiv z dokumenti, ki pričajo o njegovem delovanju v različnih državah, v katerih je v svojem življenju živel.

Pri nastajanju tega prispevka je sodelovalo več ljudi, ki bi se jim rad ob tej priliki zahvalil. Najprej bi se rad zahvalil za vsestransko pomoč in sodelovanje celotni družini Demšar. Največ sem o Josipu izvedel od pokojne ge. Karoline Demšar, rojene Globočnik (1908–2005) oziroma ge. Dragice, Josipove nečakinje. Pri ge. Dragici se je Josip, kadar je bil v Železnikih, z veseljem mudil vsak dan. Od nje sem izvedel marsikatero anekdoto o svojem dedu in družini, ki bi sicer utonila v pozabo.

To tradicijo nadaljuje njena hčerka ga. Heda Demšar, ki je od svoje mame Dragice povzela tudi največ ustnega izročila.

Pomemben prispevek je dal g. univ. dipl. inž. lesarstva Jožef Demšar. Njegove pisne vire in pričevanja sem uporabil v tem prispevku.

Dragocene anekdote je dodal g. univ. dipl. inž. el. Anton Demšar.

S samo zamisljivo sem se začel ukvarjati l. 2001, ko se mi je oglasil g. Ciril Zupanc z idejo, da bi v Loških razgledih predstavili družino Boncelj. Sam je v zvezi s tem opravil kar manjšo raziskavo in mi njene izsledke poslal. Te izsledke seveda uporabljam v tem prispevku.

Za tehnično izvedbo prispevka se zahvaljujem svojemu sodelavcu univ. dipl. inž. el. Marjanu Lipovšku, ki je z veliko skrbjo digitaliziral ogromno dokumentov in fotografij, od katerih jih je v pričujočem članku objavljenih le peščica.

Vsem se za prizadevanja, ki so jih opravili v zvezi s popisovanjem življenja mojega dedka, iskreno zahvaljujem.

Rodbina Bonclj v Železnikih – pomen priimka

Izraz "buon celo" po italijansko pomeni "jasno nebo" – mirna plovba. Razumljivo je, da je ta izraz zelo znan v Italiji, saj je to izrazito pomorska država. Iz tega izraza se je razvil priimek Boncelli, ki je v Italiji dokaj znan in pogost.

Menda iz Bergama je некоč prišel v Železnike neki Boncelli, ki je nekaj vedel o železarstvu, torej o topljenju in obdelavi železove rude, saj so se s tem ukvarjali tudi v Bergamu. Gotovo je bil priden in uspešen, saj je kmalu postal premožen in ugleden. Kdaj je prišel? Če ne prej, pa gotovo v času življenja barona in fužinarja Žige Zoisa (1747–1819), saj je znano, da je prav on zvalil na Kranjsko kar precej takih, ki so potem tukaj pomagali njegovemu železarstvu, da se je lepše in hitreje razvijalo. Dobro je vedeti, da je tedanja Avstrija obsegala vso Lombardijo z mestom Milano in Benečijo z Benetkami. Italija je v današnjem republiškem obsegu nastala leta 1861. Leta 1866 smo po plebiscitu izgubili Beneško Slovenijo. Kdor je tedaj prišel iz Severne Italije, je bil še vedno avstrijski državljan, tako tudi tukajšnji ljudje. V prvem in drugem kolenu te rodovine je potem prišlo do poslovenjenja, in tako dobimo priimek Bonclj.

Fužinarji

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki, imajo dve knjigi o popisu deležnikov na obeh plavžih in fužinah v Zgornjih in Spodnjih Železnikih. O tem piše dr. France Štukl v Loških razgledih št. 32 na str. 63–92. O tem piše tudi dr. Marija Verbič v knjigi Selška dolina (1973) na str. 101–104.

V knjigi o popisu deležnikov na plavžu in fužini v Zgornjih Železnikih že zasledimo Bonclje, kakor je lastništvo deležev – fužinarjev prehajalo na posamezne lastnike. Tako je Lorenc Boncl leta 1872 kupil enega ali dva fužinska deleža. Marija Boncl je leta

1835 z izročilno pogodbo prav tako pridobila enega ali dva fužinska deleža. Lorenc Boncl je leta 1846 po izročilni pogodbi prav tako pridobil neki delež na plavžu in fužini. Leta 1864 je Terezija Boncl po prisojilu dobila delež na plavžu in fužini. Leta 1872 je mladoletni Jožef po prisojilu dobil dva ali tri fužinske deleže na plavžu in fužini.

V knjigi je vpisan priimek Boncl, torej priimek, kakor so ga tedaj po domače izgovarjali v Železnikih. Seveda bi bilo bolj prav, da bi vpisovali priimek Bonclj, kakor je slovnično pravilno.

Življenjepis Josipa Bonclja

Mlada leta in študij na Dunaju

Josip Bonclj se je rodil 17. 7. 1884 v Železnikih. Po končani gimnaziji je odšel študirat na Dunaj na tamkajšnjo K.-k. technische Hochschule. Na dunajsko politehniko se je vpisal 2. 10. 1902 in diplomiral na K.-K. technische Hochschule 2. 4. 1908. V letu 1904 so poleg splošnih in strojniških predmetov na

Josip kot otrok.

Dunaju vpeljali še študij elektrotehnike. Zato je bilo treba za področje elektrotehnike opravljati še posebne izpite. V indeksu ima Josip v letu 1904 poleg drugih vpisane še naslednje elektrotehnične predmete: osnove elektrotehnike, električna nihanja in valovanja, električni motorji in transformatorji, električne meritve.

Na politehniku sta tedaj študirala tudi kasnejši dr. Milan Vidmar in pisatelj Ivan Cankar. Z obema se je tam dobro seznanil in ohranil stike tudi kasneje. Cankar se je sicer vpisal na politehniko, a je že po enem mesecu mislil preiti na drug študij. Postal je prvi slovenski poklicni pisatelj in je imel v takratni družbi zelo težak položaj. Na Dunaju je ostal enajst let. Leta 1909 je odšel v Ljubljano, se naselil na Rožniku (danes Cankarjev vrh) in se na Dunaj ni več vrnil. O tem poznanstvu pričata dve razglednici, ki ju je Ivan Cankar v Železnike poslal Josipu Bonclju. Ena ima datum 30. 4. 1908, druga pa verjetno 19. 3. 1908. Sedaj sta prvič javno predstavljeni.

Dr. Milan Vidmar je postal najbolj znan slovenski elektrotehnik. Bil je tudi prvi slovenski in jugoslovanski šahovski vele mojster in eden od kandidatov za svetovnega šahovskega prvaka. Igral je enakovredno z Laskerjem, Capablancu, Aljehinom in dr. Euwejem. Od naštetih sta bila šahovska amaterja le dr. Vidmar in dr. Euwe. Čeprav so mu bile dostopne najvišje šahovske časti, se je dr. Vidmar raje posvetil elektrotehniki. O tistih časih je dr. Vidmar zapisal: "S sedemnajstimi leti sem odšel na Dunaj, na tehnično visoko šolo in v šahovsko visoko šolo. V kavarni Central, znani še danes po vsem svetu kot dunajsko šahovsko središče, sem našel vse, kar si šahist želeli more." Čeprav g. Vidmar v svoji knjigi Šah piše, da je to igra, ki se igra brez materialnega ozadja, je baje tam igral za denar s samim milijonarjem Rotschildom. Josip je bil temu priča in je o tem pripovedoval v Železnikih. Dr. Vidmar je bil član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Po njem so leta 1948 poimenovali tudi Inštitut za elektrotehniko. Napisal je 35 knjig z elektrotehnično, šahovsko in filozofsko tematiko ter avtobiografijo.

Josipov indeks.

Josipova diploma.

Razglednica, ki jo je Josipu v Železnike pisal Ivan Cankar, verjetno 19. 3. 1908.

Razglednica, ki jo je Josipu v Železnike pisal Ivan Cankar, z datumom 30. 4. 1908.

Delovanje v tujini

O Josipovih zaposlitvah pričajo potrdila o delu v posameznih podjetjih. Previde teh potrdil citiram v nadaljevanju.

Spričevalo – Brown Boveri Werke, Wien

S tem potrjujemo, da je bil g. inženir Josip Boncelj zaposlen v konstrukcijskem biroju za dinamno stroje tvrdke Vereinigte Elektrizitats A. G. od 7. junija 1909 do 30. junija 1910 in v biroju za preračunanje strojev ter preizkuševališču tvrdke Oesterreichische Brown Boveri Werke A. G. od 1. julija 1910 do 15. maja 1912 ter da se je bavil s preračunanjem in konstrukcijo deloma tudi s preiskovanjem strojev vsake vrste, tudi transformatorjev.

Gospod ing. Boncelj je izvrševal svoja dela v naše popolno zadovoljstvo ter zapušča svojo službo na lastno željo. Najtoplejše ga lahko priporočamo kot sposobnega inženirja.

Oesterreichische Brown Boveri Werke A. G.

Spričevalo – Siemens-Schuckertwerke, Nürnberg

S tem potrjujemo, da je bil g. dipl. ing. Josip Boncelj iz Železnikov (Avstrija) pri nas zaposlen v našem računskem biroju in preizkuševališču za enosmerne stroje in za konverterje kot proračunski ozioroma preizkuševalni inženir in končno kot kontrolni inženir od 15. maja 1912 do 15. septembra 1914.

Ker je bil predstojnik tega oddelka poklican v vojaško službo in je njegov namestnik izstopil, je g. Boncelj prevzel vodstvo oddelka za preračunanje enosmernih strojev in preizkuševališča za enosmerni tok ter samostojno vodil ta oddelek od septembra 1914 do konca l. 1917. Od takrat pa do danes je bil zaposlen kot namestnik predstojnika oddelka in kot predstojnik biroja.

Ves čas njegovega službovanja je izvrševal svoja dela z vso pridnostjo in strokovnim znanjem v naše polno zadovoljstvo. Njegovo osebno vedenje je bilo neoporečno.

Vsled njegovega prostovoljnega izstopa iz tvrdke zapušča g. Boncelj elektrotehnično prakso z namenom, da se nadaljnemu delu posveti v eni ljubljanski strojni tovarni.

Nurnberg, 31. oktobra 1918 Siemens – Schuckert – Werke

Sodeloval je pri projektiranju motorjev za nemško ladjo Deutschland. Ta ladja je imela nato v drugi svetovni vojni zanimivo usodo. Ker je bila v začetnih bojih druge svetovne vojne poškodovana, so jo v pristanišču Kiel popravili in prekrstili. Sam Hitler je zahteval, da ladjo prekrstijo. Menil je, da bi bil moralni učinek na nemško ljudstvo zelo slab, če bi se potopila ladja, ki

ji je ime Deutschland, to je Nemčija. Zato so oklopnico prekrstili in ji dali ime Lutzow. To je bilo tem bolj potrebno, ker je Nemčija po pogodbi z Rusijo odstopila ruski mornarici izvrstno novo križarko z istim imenom, in tako je bila ta prodaja skrita. Ta dogodek kaže na to, kako tesno je bilo med letoma 1934 in 1939 sodelovanje med Hitlerjevo Nemčijo in Stalinovo Rusijo.

Iz besedila zadnjega potrdila je razvidno, da se je Josip leta 1918 odpravil v Ljubljano. Zaposlil se je v podjetju Strojne tovarne in livarne, d. d., Ljubljana. Spet bom citiral spričevalo, ki govori o njegovem delu v Ljubljani.

Delovanje v Ljubljani

Spričevalo – Strojne tovarne in livarne

Gospod ing. Josip Bonclj, docent univerze v Ljubljani, rojen 17. 7. 1884 v Železnikih, je bil vodilni direktor našega podjetja od 1. oktobra 1918 do 30. septembra 1925.

Leta 1918 je skupno z Jadransko banko v Ljubljani sodeloval pri ustanovitvi našega podjetja, ki obstoji iz štirih tovarn in ki je razen železo in kovinolarne ter zvonarne prevzelo v svoj fabrikijski program tudi izdelovanje požarnih brizgalnic in armatur za vodo, paro in za ladje, kakor tudi izdelovanje transmisij, vodnih turbin, strojev za obdelovanje lesa ter železnih in pločevinastih konstrukcij.

Od prvega začetka pa do svojega izstopa je gospod ing. Bonclj posvetil vse svoje moči notranji in zunanji organizaciji podjetja, ki se je pod njegovim vodstvom znatno razširilo. Omenimo tu pred vsem njegovo delo za povečanje in modernizacijo delavnic, uvedbo celotnega notranjega poslovnega reda po izkušnjah inozemske industrije in zgradbo zunanje prodajne organizacije. Posebno pohvalno pa bodi navedeno, da je gospod ing. Bonclj uspešno in spretno vodil podjetje v časih največjih kriz, s tem, da je v prvih letih previdno odstranil in omilil vse nevarnosti in škode, ki so pretile vsled neprestanega delavskega gibanja, ter da je pozneje uvidevši težak položaj vsled tuje konkurence neumorno deloval na izvedbi carinske zaščite za naše izdelke, kar se mu je tudi v polni meri posrečilo.

V znak priznanja je vsled tega 5. redni občni zbor dne 21. maja 1924 izvolil g. ing. Bonclja v upravni svet ter ga dne 1. aprila 1925 imenoval poslovodnim članom uprave.

Gospod ing. Bonclj je izstopil iz našega ravnateljstva, da se lahko intenzivno posveti svoji univerzitetni službi, dočim v našem podjetju še nadalje deluje kot upravni svetnik in kot član komisije za tehnično in komercialno organizacijo.

Gospodu docentu ing. Josip Bonclju se tem potom zahvaljujemo za njegovo požrtvovalnost ter mu želimo za bodočnost vse najboljše.

V Ljubljani, dne 30. septembra 1925, Strojne tovarne in livarne, d. d., Ljubljana

O njegovem delu v Strojnih tovarnah in livarnah piše Slovenski biografski leksikon takole: "Bil je vodja in reorganizator Strojne tovarne in livarne v Ljubljani, ki jih je reorganiziral iz obrtniškega značaja na moderni industrijski sistem."

Josip s sodelavci,
Josip je prvi z leve.

Imenovanje za docenta na Tehnični fakulteti v Ljubljani

Na predlog dr. Milana Vidmarja je bil Josip 31. 1. 1923 imenovan za vseučilišnega docenta na Tehnični fakulteti vseučilišča v Ljubljani. O tem piše v Strojniškem vestniku 45 takole:

Univerza v Ljubljani je bila ustanovljena s posebnim zakonom 23. 7. 1919, ki je imel samo štiri člene, zadnji se glasi: Ta zakon stopi v veljavo, ko ga kralj podpiše, obvezno moč pa dobi, ko se razglasi. Ob ustanovitvi je imela pet fakultet: teološko, pravno, filozofsko, tehnično in medicinsko. Na samem začetku je imela Tehnična fakulteta oddelke za stavbenike, za strojnike (elektrotehnike), za kemike, za rudarje, za kulturne tehnike, za geodete in za zavarovalne tehnike. Fakulteta je do jeseni 1921 gostovala v različnih poslopih, nato pa se je preselila v novo zgrajeno poslojpe današnje stare tehnike ob Aškerčevi cesti.

Spomladi leta 1926 je bilo v okviru Tehnične fakultete ustanovljenih 11 inštitutov in imenovanih 11 predstojnikov, in sicer: za uporabno matematiko (prof. dr. Rihard Zupančič), za fiziko (Kušar, v letu 1929 prof. dr. Rihard Zupančič), za mineralogijo, geologijo in nauk o zemljiščih (prof. dr. Karol Hinterlecher), za kemijo (prof. dr. Maks Samec), za jamomerstvo in geodezijo (prof. Dimitrij Frost), za tehnično mehaniko (prof. dr. Alojz Kralj), za elektrotehniko (prof. dr. Milan Vidmar), za splošno strojeslovje (Josip Bonclj, v letu 1929 brez predstojnika), za gradbeno inženirstvo (prof. dr. Jaroslav Foerster), za arhitekturo (prof. Ivan Vurnik) in za rudarstvo (prof. Aleksej Kopylov). V knjigi z naslovom Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, ki je bila izdana ob desetletnici ljubljanske univerze, Inštitut za splošno strojeslovje ni več omenjen. Inštituti so se leta 1937 preimenovali v zavode.

V študijskem letu 1921/22 so ostali vsi predmeti iz prejšnjih let, prišel pa je nov predmet in nov predavatelj: Josip Bonclj: mehanska tehnologija III, ter nekateri drugi novi predmeti, pri čemer predavatelji v seznamu predavanj niso bili najavljeni:

- vodni stroji,
- vodne in zračne črpalke,
- kalorični stroji,
- centrifugalne sesalke, ventilatorji in kompresorji.

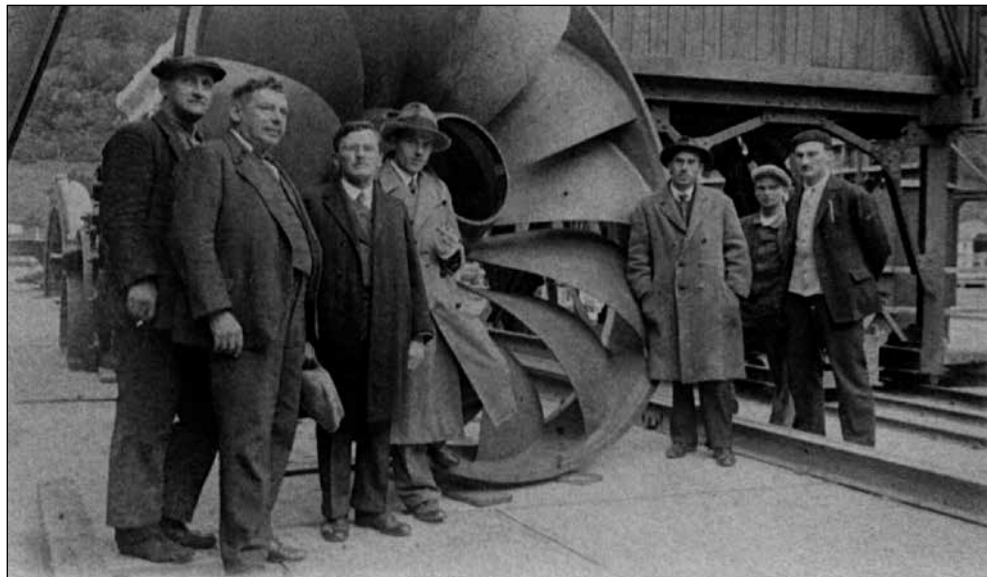
V študijskem letu 1922/23 je prevzel predmet centrifugalne sesalke, ventilatorji in kompresorji dr. Milan Vidmar, ki je kot elektro-strojni inženir doktoriral leta 1909 prav na področju centrifugalnih črpalk. Od 1. 2. 1923 naprej je bil na Univerzi v Ljubljani redno zaposlen docent Josip Bonclj, ki pa je 31. 11. 1927 odšel na Tehniško fakulteto v Zagreb. Izbor strojniških predmetov je bil nekaj let nespremenjen, v študijskem letu 1927/28 pa so bili nekateri predmeti razširjeni in dodani nekateri novi:

- strojni deli in dvigala,
- Josip Bonclj: parni stroji in termodinamika.

Spet za kratek čas v tujini

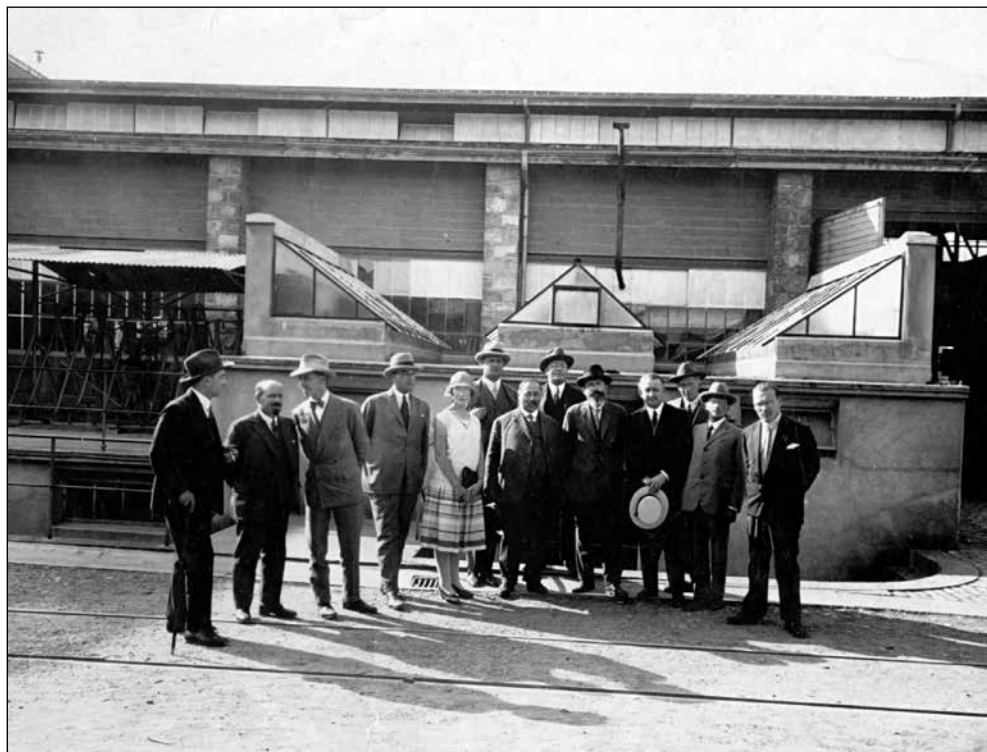
Tokrat se je mudil v Atelier des charmilles s. a. Turbines hydrauliques v Ženevi v Švici. To sodelovanje je potekalo avgusta in septembra 1926. Tu je sodeloval kot inženir za kontrolo kakovosti pri inštalaciji

turbine v kraju Mendia-Hernani v Španiji, v kraju Beznau v Švici in v Vethonu v Franciji. Ukvarjal se je tudi z avtomatsko regulacijo na Kaplan-Charmillesovih turbinah.

Josip s sodelavci, Josip je tretji z leve.

Josip s sodelavci, Josip je drugi z desne.

Josip z družbo, Josip je prvi z desne.

Dr. Franjo Kogoj,
dr. Amalija Kogoj
(roj. Sonc) in
Josip v Parizu
20. 10. 1926.

Selitev v Zagreb

Imenovanje za rednega profesorja na Tehnični fakulteti v Zagrebu

Na osnovi razpisa je bil Josip leta 1927 izbran za univerzitetnega profesorja na Univerzi v Zagrebu. Iz priloženega dokumenta je razvidno, da je kralj Aleksander imenoval Josipa Bonclja za rednega profesorja za elemente strojev in dvigal na Tehnični fakulteti Univerze v Zagrebu. Na internetu preberemo naslednje:

S preoblikovanjem Tehnične visoke šole v Tehnično fakulteto v sklopu zagrebskega vseučilišča leta 1926 se zgodi tudi kadrovska in materialna okrepitev Katedre za elemente strojev. Ko je bil 28. 10. 1928 ing. Josip Boncelj končno imenovan za rednega profesorja za predmet konstrukcija strojnih delov, so bili vzpostavljeni pogoji za delovanje zavoda. Katedra se je preimenovala v Katedro strojnih delov, priključena pa ji je bila Katedra za dvigala. Ing. Josip Boncelj zasnuje leta 1928 Zavod za konstrukcijo strojnih delov in postane njegov predstojnik. Zavod je prevzel bogato zbirko strojnih delov, ki je nastajala od leta 1919 z obdarovanji, in zbirko načrtov strojnih konstrukcij, ki so bile darilo specialnih tovarn inozemske industrije. Osnovan je bil tudi laboratorij za znanstveno preučevanje strojnih delov. Pomembno je, da so se iz tega laboratorija kasneje razvili mnogi laboratoriji sedanje fakultete, ki so dobili pomoč tudi v opremi. V tem času je laboratorij spremenil ime v Laboratorij za strojne elemente.

Josip Boncelj je bil predstojnik zavoda od leta 1928 do leta 1946 in Hrvatje ga štejejo za enega od ustanoviteljev zagrebske tehnične fakultete.

Njegovo Veličanstvo

Aleksandar

po milosti Božjoj i volji narodnoj

Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca

Na predlog Gospodina Ministra Prosvete

blagovolio je ukazom, Svojim od današnjeg poslati

Na redovnog profesora za elemente strojeva i prenosila i dizala na

Tehničkom Fakultetu Univerziteta u Zagrebu, sa pravima činovnika 3. grupe I. ka-

tegorije, Josipa BONCLJA, docenta Univerziteta u Ljubljani, činovnika 8. grupe I.

kategorije.

u ~~Beogradu~~ Topola, 28. oktobra 1927. godine

Br. 14846.

*Do naredbe
Ministra Prosvete
Mik. S. Polovna*

Kralj Aleksander imenuje Josipa za rednega profesora.

Zaradi imenovanja za rednega profesorja na Univerzi v Zagrebu se je družina Bonclj pripravljala na selitev v Zagreb. Josip se je odločil, da bo v Zagrebu zgradil družinsko hišo. Pri znanem akademskem arhitektu Hugonu V. Schellu je naročil izdelavo gradbenih načrtov. Leta 1928 je dobil gradbeno dovoljenje in zgradil za tiste čase zelo moderno dvonadstropno vilo. Opremljena je bila s centralno kurjavo na koks, mestnim plinom in telefonom. Domnevam, da se je družina Bonclj, takoj ko je bila gradnja končana, z Wolfove ulice št. 10 v Ljubljani preselila v Zagreb, na sedanjo Andrijevičevo 3.

Drugo svetovno vojno je torej Josip preživel v Zagrebu v takratni NDH (Nezavisna država Hrvatska). Nadaljeval je z delom rednega profesorja. Takrat se je zgodil tudi najbolj travmatičen dogodek v družini Bonclj. Konec leta 1944 je bil Josipov sin Joško Bonclj aretiran in odpeljan v zapor na Savski cesti. Josip je sicer vedel, da Joško pomaga N. O. F. (Narodni osvobodilni fronti), vendar je domneval, da redarstvo tega ne ve. Citiram začetek Josipove izjave, ki najbolje ilustrira takratno dogajanje. Izjava je v originalu v hrvaškem jeziku in sem jo po svojih močeh prevedel.

"Koncem leta 1944 je bil moj sin Josip aretiran s strani vojnega redarstva zaradi ilegalnega dela. Moja dolžnost je bila, da naredim vse, da rešim svojega sina pred ustaškim terorjem. Toda od zunaj ga nisem mogel nikakor braniti, ker nisem vedel, kakšna je obtožnica. V tej stiski me je moj asistent opozoril na tovariša I. B., uradnika Upokojenskega urada, ki je bil znan po tem, da rad pomaga ljudem, ki jih preganjajo ustaši."

Josipova hiša v Zagrebu, ulica Stanka Andrijeviča 3.

Ta gospod je posredoval, da je Josip sploh dobil podatke o tem, česa je njegov sin Joško obtožen. Josip je navezal stike z bivšim domobranskim častnikom F. Z., ki se je kljub temu, da je veliko tvegalo, podal na vojno redarstvo. Pri tem obisku je skušal ta častnik izvedeti čim več o obtožbah, ki so bremenile Joška. Hkrati je poskušal prepričati takratne oblasti, da obtožbe ne morejo biti resnične, saj naj bi mu bilo znano, da se dr. Joško Bonclj kot matematik ukvarja izključno z znanstvenimi problemi. Najvažnejše pri tem pa je bilo, da je ta častnik uspel izvedeti, kakšne so obtožbe proti Jošku. Obtožen je bil sodelovanja z znanimi komunisti, dajanja pomoči in organiziranja odbora, s pomočjo katerega bi partizani prevzeli podjetje, v katerem je delal. S pomočjo teh informacij je Josip lahko pripravil obrambo svojega sina. Joško je bil obsojen samo na eno leto taborišča. Odstranili so ga z liste talcev. Sicer bi bil 10. 2. 1945 obešen.

Po ustnem izročilu naj bi pri tem posredoval tudi zagrebški nadškof g. Alojzij Stepinac (1898–1960), ki ga je Josip osebno poznal. Prosil ga je za pomoč in posredovanje. Težko je danes presoditi, kdo je odločilno vplival na to, da je bil dr. Joško Bonclj rešen. Po končani drugi svetovni vojni je Josip Bonclj ob t. i. Stepincovem procesu dal izjavo o dobrih delih nadškofa Stepinca in o pomoči njegovemu sinu. V naslednjih dneh so ga odpustili z univerze in ga prisilno upokojili. Monsinjur Stepinac je ostal v Zagrebu, kjer so mu leta 1946 sodili. Obsojen je bil na prisilno delo, v resnici pa je moral v hišni pripor v rodno vas.

Najmlajši Josipov sin Primož Bonclj je v Zagrebu maturiral leta 1938. Nato se je vpisal na Medicinsko fakulteto v Zagrebu in 15. 1. 1944 diplomiral. Mobiliziran je bil v domobranstvo NDH. Od tam je prestopil v partizane in vojno končal kot zdravnik XII. udarne divizije. Po drugi svetovni vojni so ga, čeprav ni bil nikoli član partije, zadržali v JLA, kljub temu da se je ves čas želel demobilizirati. Leta 1961 mu je to končno uspelo in od takrat je delal kot zdravnik kirurg v bolnišnici v Mariboru, Susedgradu in Celju. Ker je zbolel za hudo zlatenico, kirurškega dela ni mogel več opravljati in je do upokojitve leta 1982

delal na Skupnosti zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja v Ljubljani.

Upokojenec

Ministrstvo industrije in rudarstva Narodne vlade Hrvaške je 28. 1. 1946 sprejelo sklep, da se dr. Josip Bonclj, redni profesor Tehnične fakultete v Zagrebu, s 27. 12. 1945 upokoji s pravico do pokojnine, ki mu glede na leta službe pripada.

To je bil seveda izjemen čas. Druga svetovna vojna je pustila za seboj razdejanje. Začela se je obnova, pri kateri pa so kadri najpomembnejši. Morda se je nova država le prelahko odrekla uslugam človeka Josipovega znanja in praktičnih izkušenj iz laboratorijev in industrije v tujini. Toda to je bil čas, ko so

stavbni mizarji postajali ministri, univerzitetne profesorje pa so na hitro upokojevali.

Nekateri so se le zavedli, da bi bilo povsem odreči se uslugam človeka Josipovega kova velika škoda. Povabili so ga k sodelovanju kot upokojenca. In Josip je sicer v omejenem obsegu nadaljeval z znanstvenim delom. Več let je še delal na fizikalnem inštitutu za standardizacijo. Bil je eden tistih, ki so v novi državi postavljali tehnične standarde.

V tem času je na prošnjo sodelavcev Inštituta Jožef Stefan napisal knjigo o tem največjem slovenskem znanstveniku.

Josipa tudi v tujini niso pozabili. 24. 5. 1960 je Kemijsko-fizikalna družba organizirala v fizikalnem inštitutu univerze na Dunaju predavanje z naslovom O fiziku Jožefu Stefanu in njegovem znanstvenem življenjskem delu. O tem priča objavljeno vabilo.

Josip v laboratoriju leta 1956.

Josip v laboratoriju leta 1960.

CHEMISCH - PHYSIKALISCHE GESELLSCHAFT
 IX, Strudlhofgasse 4 + Telephon 327533
 gemeinsam mit dem
NOTRING DER WISSENSCHAFTLICHEN VERBÄNDE ÖSTERREICHS
 I, Judenplatz 11

EINLADUNG

zum Vortrag des Herrn
 Prof. Ing. J. BONCELJ (Zagreb)
 über

**„Der Physiker Josef Stefan und sein
 wissenschaftliches Lebenswerk“**

am Dienstag, den 24. Mai 1960 um 18 Uhr im großen
 Hörsaal des II. Physikalischen Instituts der Universität Wien IX,
 Strudlhofgasse 4

Vabilo na Josipovo predavanje na Dunaju leta 1960.

Priznanje za požrtvovalno in uspešno delo.

Družinska anekdota pravi, da je z ene od teh poti v tujino pretihotapil takrat v Jugoslaviji prepovedano knjigo Milovana Đilasa Novi razred (New class).

Institut za elektroprivredno mu je ob desetletnici obstoja leta 1963 podelil spomenico kot priznanje za dolgoletno uspešno sodelovanje.

Fakultet strojarstva i brodogradnje v Zagrebu pa mu je ob petdesetletnici visokošolskega pouka strojništva in ladjedelništva leta 1969 v Zagrebu podelila priznanje za požrtvovalno in uspešno delo.

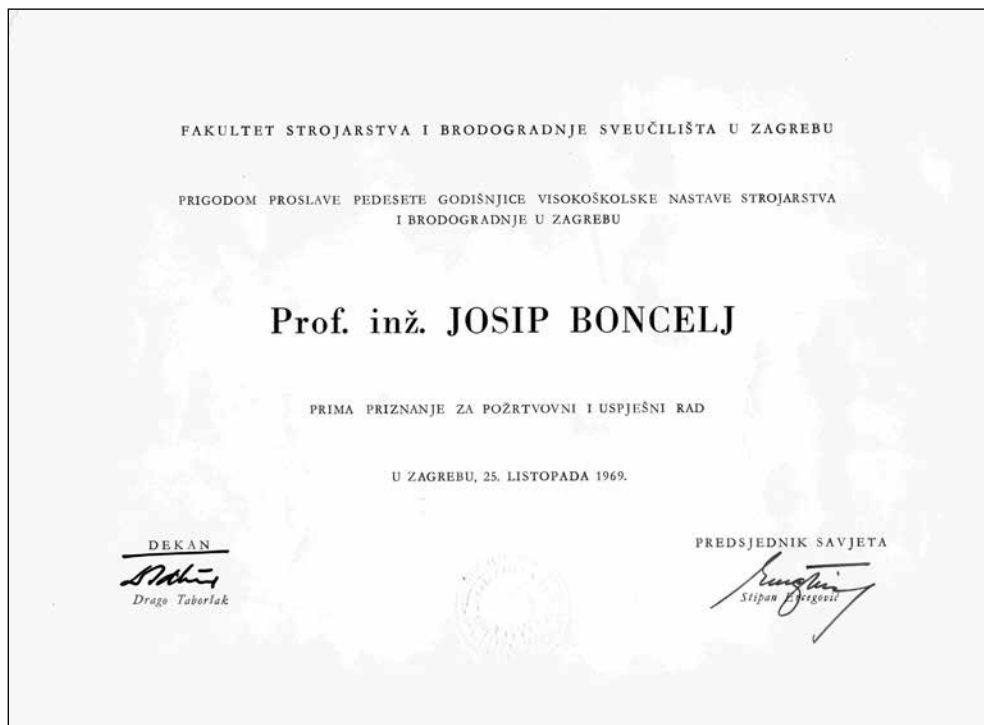
V tem času je živel upokojsko življenje v Zagrebu, seveda pa sta z mamo Mileno vsako poletje prišla v Železnike. Sam si večkrat zastavim vprašanje, zakaj se ni nikoli za stalno vrnil v Železnike. Najbrž je za to več razlogov. Eden je gotovo ta, da je bilo pritličje hiše nacionalizirano, v prvem in drugem nadstropju so stanovale stranke s stanovanjsko pravico, tako sta bili zanj na razpolago le dve sobi. Kopalnice v hiši še vedno ni, voda je v vsakem nadstropju le na enem mestu. V Zagrebu je imel več udobja, čeprav so tudi v mansardo zagrebške hiše vselili stranko s

stanovanjsko pravico. Ker je imel skromno pokojnino, je z veliko težavo vzdrževal le hišo v Zagrebu in hiše v Železnikih ni bilo mogoče adaptirati. Leta 1962 je mama Milena umrla. Pokopana je v Železnikih v družinskem grobu. Josip prav tako ni bil več najboljšega zdravja, zato se je le še redko podal na kako pot. Ker ni mogel več živeti sam, je zadnji dve leti preživel pri svojem sinu Primožu in njegovi družini v Celju, kjer je leta 1971 umrl. Pokopan je seveda v Železnikih v družinskem grobu.

Pomen Jožefa Stefana

Ker veliko Slovencev pozna ime Jožefa Stefana le po inštitutu v Ljubljani, naj na kratko predstavim najpomembnejše delo Jožefa Stefana, to je zakon o sevanju črnega telesa.

Stefanov zakon je doslej edini temeljni naravoslovni zakon, ki ga je odkril kak Slovenec. V tuji literaturi ga večkrat imenujejo kar avstrijski fizik,

Priznanje za dolgoletno uspešno sodelovanje.

Josip in
Milena Bonclj.

v resnici pa je bil Slovenec, fizik, matematik in pesnik z avstrijskim državljanstvom. Bil je vsestranski znanstvenik. Ukvarjal se je z mehaniko, optiko, kaloriko, magnetizmom, elektriko. Na teh področjih je objavil 93 razprav.

Pojem črnega telesa je leta 1859 v znanost vpeljal Gustav Robert Kirchhoff (1824–1887), sicer elektrotehnikom bolj znan po Kirchhoffovih zakonih (1845), ki so poimenovani po njem. Črno telo je definiral kot telo, ki pri dani temperaturi najmočnejše seva, oziroma ki absorbira vse sevanje, ki nanj vpade.

V matematični obliki se zakon glasi takole:

$$J = \sigma \times T^4$$

Gostota izsevane moči črnega telesa je premo sorazmerna četrti potenci temperature. Pri tem pomeni J gostoto moči (W/m^2 – wattov na kvadratni meter), T je absolutna temperatura (K – stopinje Kelvina), sigma pa je Stefanova konstanta sevanja $5,67 \times 10^{-8} \text{ W}/\text{m}^2\text{K}^4$ ($\text{W}/\text{m}^2\text{K}^4$ – wattov, ulomljeno s kvadratnim metrom Kelvin na četrto).

Prav bi bilo, če bi ta zakon poznal sleherni slovenski maturant.

Do zakona je prišel eksperimentalno, ko je primerjal sevanje platinaste ploščice, segrete enkrat do belega žara pri 1473 stopinjah Kelvina, drugič pa le

do rdečega žara pri 798 stopinjah Kelvina. Sevanje je bilo v prvem primeru 11,9-krat večje kot v drugem.

Iz enačbe $11,9 = (1473/798)^x$ je izračunal vrednost $x = 4,05$.

Stefanova meritev je bila dokaj natančna in za 10,8 % manjša od današnje vrednosti.

Stefanov učenec Ludvig Edward Boltzmann (1844–1906) pa je leta 1884 zakon tudi teoretično izpeljal po termodinamični poti in zato je zakon znan kot Stefanov oziroma Stefan-Boltzmannov zakon. Z uporabo tega zakona o sevanju je Jožef Stefan prvi pravilno izračunal temperaturo na površju Sonca – 5586 stopinj Celzija.

Naj končam to predstavitev s kratkim Stefanovim verzom iz leta 1859:

"Nekaj bode zmeraj še ostalo, da ne bomo vedeli, zakaj?"

Knjiga Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike

Po upokojitvi je Josip Bonclj ohranil stike z znanstveniki doma in v tujini. Na prošnjo sodelavcev Instituta Jožef Stefan v Ljubljani je spisal knjižico z naslovom Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike. Domneval je, da je Stefanov

zakon sevanja dovolj poznan, manj pa je znana Stefanova dejavnost v elektrotehniko. To je zbral v knjižici Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike. Knjigo je izdala Elektrotehniška prosveta Slovenije v Ljubljani leta 1960.

Naj omenim le dva Stefanova prispevka k razvoju elektrotehnike, ki ju obravnava ta knjiga. Leta 1888 je Stefan objavil svojo zadnjo razpravo s področja magnetizma, v kateri obravnava proizvajanje močnih magnetnih polj. Stefan je ob tej priliki izračunal, da je najprimernejša topa stožčasta oblika konic, in od takrat imajo najmočnejši elektromagneti takšne konice, s tem da se je že pozabilo, kdo je prvi predlagal takšno rešitev. Kot med osjo in stranico stožca je 54 stopinj in 44 minut. Leta 1935 so v Upsali zgradili elektromagnet, ki doseže med konicama polje 7 T (Tesla).

Jožef Stefan se je vključil tudi v izračun indukcijskega koeficienta zračnih tuljav.

James Clerk Maxwell (1831–1879) je leta 1873 odkril zakone elektrodinamike in jih zapisal v znamenitih Maxwellovih enačbah. Teh enačb niti relativnostna teorija Alberta Einsteina (1879–1955) ni spremenila. Maxwellov izračun indukcijskega koeficienta zračnih tuljav pa se ni dobro ujemal z rezultati merjenja. Stefan se je potrudil Maxwellove račune preveriti, da bi našel napako. Pri tem je ugotovil, da se niso vrinile samo računске napake, temveč da sta v formuli napačna tudi dva numerična koeficienta. Ta formula se danes imenuje Stefanova formula in se uporablja za izračunavanje dušilnih tuljav brez železa.

Pa pripustimo k besedi prof. Bonclja in povzemimo uvod v njegovo knjižico Jožef Stefan.

Josipova knjiga Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike.

Uvod v knjigo Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike

Ta knjižica obvešča našo javnost, da dr. Jožef Stefan ni bil samo svetovno znani fizik, temveč tudi velik elektrotehnik svoje dobe. Vsebina knjižice se opira na bogato dokumentacijo, ki dokazuje posamezne navedbe, vendar je pisana lahko razumljivo tudi za elektrotehniko začetnika. Knjižica naj pomaga, da mladina spozna velikana duha, da bo nanje ponosna in jih bo imela za vzgled.

Navada je, da se avtorji v uvodu zahvalijo sodelavcem, ki so prispevali ali pomagali pri vsebini dela. V primeru te knjižice avtor ni imel takih sodelavcev, imel pa je po drugi strani še mnogo važnejše sotrudnike, ki so omogočili objavo avtorjevega dela in jih je zato prav tako treba imenovati.

Predvsem se avtor zahvaljuje univ. prof. dr. tech. ing. Romanu Ponižu, glavnemu uredniku Elektrotehniškega vestnika, ki je sprejel za objavo v reviji zaradi njene važnosti za jugoslovansko kulturo celo razpravo o Stefanu navzlic njeni obširnosti. Če ne bi bilo urednikove uvidevnosti, bi rokopis še sedaj počival v predalu avtorjeve pisalne mize. Drugi važni sotrudniki pa so tisti, ki so se zavzeli, da so organizacije našega elektrogospodarstva priporočile in podprle izdajo te knjižice. Tu je treba predvsem omeniti tov. ing. Vekoslava Korošca, direktorja Elektrogospodarske skupnosti Slovenije, ki je širokogrudno pokrila dodatne stroške izdaje. Pri tem pa so učinkovito posredovali in pomagali tudi tov. ing. Miloš Brelih, direktor zajednice jugoslovenske elektroprivrede v Beogradu, tov. ing. Herman Mattes, direktor Instituta za elektroprivredno v Zagrebu, in tov. ing. Franjo Kovač od Zajednice elektroprivrednih poduzeća Hrvatske v Zagrebu. Vsem se avtor najiskreneje zahvaljuje, ker so pomagali, da se našemu Jožefu Stefanu postavi nov spomenik.

Tudi Elektrotehniška prosveta Slovenije, ki je knjižico založila, se je potrudila, da pospeši izdajo in jo opremi v najlepši obliki.

V Zagrebu, 12. decembra 1959

Avtor

Odnos Josipa Bonclja do Železnikov

Klub temu da je Josip že kot 18-letni mladenič Železnike zapustil, se je v svoj rojstni kraj celo življenje zelo rad in pogosto vračal. Razglednice, ki mu jih je pisal Ivan Cankar, so naslovljene na Železnike (Eisern), Kranj. Verjetno je Josip vse svoje počitnice preživljal tudi v Železnikih, vendar se v kraj za stalno ni nikoli vrnil.

Zelo rad je zahajal tudi na Ratitovec. O tem pričajo fotografije in vpisna knjiga, kjer so konec julija 1932 vpisani Milena Bonclj, hči nekdanjega učitelja Sonca, dr. Anton Sonc, eden od Mileninih bratov, zdravnik v Ljubljani, Joško Bonclj, ki je

takrat v Zagrebu študiral pravo, ter dijak Primož Bonclj.

Zvon na Ratitovcu

9. 8. 1925 je bila na vrhu Ratitovca slovesno odprta Krekova planinska koča. Da bi kaj naredil za svoj domači kraj, je dal Josip tedaj uliti primerno velik bronast zvon za to kočo. Podaril ga je Planinskemu društvu za Selško dolino in ta zvon je potem v veliki megli zvonil, da je planince usmerjal h koči. Ko je bivša jugoslovanska vojska (vojska kraljevine Jugoslavije) to kočo leta 1940 začasno zasedla, je dotedanji upravitelj kočje Drago Dolenc moral kočo zapustiti in

tedaj je iz nje odnesel vpisno knjigo in ta zvonec.

Naj tukaj popravim zapis, ki ga je objavil Jože Dolenc v Železnih nitih št. 3 pod naslovom Vpisna knjiga nekdanje Krekove kočje na Ratitovcu pripoveduje. Tu piše, da je bil ing. Joža Boncelj direktor livarne v Trbovljah. V resnici je bil, kot je napisano v tem prispevku, Josip Boncelj ravnatelj Strojnih tovarn in livarn v Ljubljani.

Naj od tu naprej citiram g. Jožeta Dolenca:

"Kočo so julija 1940 izpraznili, celoten inventar (jedilni pribor, posteljnino) razprodali (večino stvari so kot najbližji sosedje pokupili Podgorci), mojo oče pa si je kot poslednji oskrbnik od celotne imovine izgovoril le dve v tistem negotovem času neuporabni stvari. Predstavniki takratnega Slovenskega planinskega društva g. Tiplič mu je željo izpolnil in mu oba zelena predmeta tudi izročil v last in posest. Prvi od omenjenih predmetov je zdaj že legendarni zvon, ki sta ga moj oče in njegov najmlajši brat Radovan na nosilih prinesla v dolino. Od takrat dalje je bilo zvonu namenjeno častno mesto na vrtni uti pri domači hiši. Legendarni zategatelj, ker se ga še kar nekaj ljudi spominja, bodisi še z Ratitovca bodisi iz naše nekdanje gostilne na Jesenovcu oz. v Njivah.

Ne morem reči, ali je pokojni ata z zvonom imel kakšne posebne načrte. Kar koli je že z njim nameraval (da bi ga npr. postavili pred novo zgrajeno kočjo), ostalo je pri starem. Članom društva je, kot se to žal vse prerado dogaja, nekaj prišlo navzkriž. Ata je po kratkem postopku zapustil društvo, zvon je ostal na vrtni uti v nalašč zanj narejenem lesenem minizvoniku vse do takrat, ko sem uto zaradi dotrajanosti moral podreti. S takrat še živim očetom sva se dogovorila, da zvon ob priliki 90-letnice društva nesem na Ratitovec, nato pa naravnost v muzej. Doživel sem sicer še nekaj protestnih medklicev nevednežev, češ da zvon spada na Ratitovec in podobno, a se mi nanje ni zdelo vredno odgovarjati. In tako je ratitovski zvon svojo pot za zdaj končal v muzeju v Železnikih, kjer bi bilo nujno treba osnovati še planinsko zbirko, kajti planinska kočja navsezadnje ni najustreznejši prostor za takšne predmete."

Naj kot Josipov vnuk dodam, da se mi postavitev zvona v muzej v Železnikih, torej v sosednjo zgradbo, od koder je Josip začel svojo pestro življenjsko pot, zdi primerna, ne pa edina rešitev. Tudi postavitev na Ratitovec, kamor je Josip prvotno zvon namenil, se mi zdi sprejemljiva.

Od leve proti desni: Josipov vnuk Gregor Boncelj, pravnik Andraž Velkavrh, Josipova slika iz leta 1924, pravnik Blaž Velkavrh ob legendarnem zvonu v muzeju v Železnikih, 10. 7. 2010.

Prvotna koča na Ratitovcu.

Planinska družba na Ratitovcu, Milena je prva z leve, Josip je drugi z desne.

Milena in Josip pod Ratitovcem.

Stroji za izdelavo risalnih žebličkov in paličnih sponk

Okrog leta 1925 je Josip nabavil stroje za izdelavo risalnih žebličkov in paličnih sponk. Namestil jih je v svoji delavnici v Bonceljnovi hiši, kjer je bil nekdanj konjski hlev. Zaposlil je dve delavki, Mihaelo Luznar in Beto Čemažar, občasno pa še nekaj drugih delavcev. Stroje je vzdrževal orodni mehanik Janko Šmid.

Josip je pač mislil, da bi bil razvoj kovinarstva za Železnike primeren, saj je to star fužinarski kraj, njegovi predniki so bili stara fužinarska družina. Njegova ideja je bila, da bi tisti od treh sinov, ki bi imel težave v šoli, delal na teh strojih. Vendar je sin Joško postal univerzitetni profesor na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, sin Marko univerzitetni profesor na Tekstilni fakulteti v Zagrebu, sin Primož, moj oče, pa je postal zdravnik kirurg.

Zaradi tega in ker se je z odhodom v Zagreb odmaknil od Železnikov, je leta 1930 te stroje prodal Niku Žumru, ki je s temi stroji proizvodnjo nadaljeval. Predal mu je tudi naslove kupcev, ki jih je našel na območju Jugoslavije. Niko Žumer je najel nekaj novih delavcev, za vzdrževanje strojev pa je zaposlil Janka Šmida in Viktorja Siminčiča.

Ti stroji so bili v slabem stanju in dolgo hranjeni v neprimernih prostorih. Sedaj pa z veseljem zapišem, da je Muzejsko društvo Železniki stroj za izdelavo papirnih sponk obnovilo, trenutno pa poteka obnova stroja za izdelavo risalnih žebličkov. Z obnovo se ukvarja dr. Janez Rihtaršič, o tem pa pričata tudi fotografiji strojev. Čeprav smo kot družba v težki ekonomski situaciji, je vseeno prav, da za svojo tehnično in kulturno dediščino skrbimo tudi na ta način.

Ti stroji so bili tehnična osnova novoustanovljene zadruga Nove industrije kovinarjev v Železnikih, kar je odprlo pot kovinski industriji v Selški dolini.

To so bili le prvi stroji zadruga Niko, iz katere so nastala kasnejša podjetja Niko, Domel in Tehtnica.

Josip na dvorišču hiše pred delavnico, kjer so bili prvotno nameščeni stroji.

Stroj za izdelavo papirnih sponk pred obnovo.

Obnovljen stroj za izdelavo papirnih sponk.

Risalni žeblički iz delavnice Josipa Bonclja.

Merjenje radioaktivnosti vzorcev vode iz Železnikov

V letu 1963 je Josip izkoristil znanstva s sodelavci Nuklearnega inštituta Jožef Stefan. V analizo jim je poslal vzorce vode iz Železnikov. Z veliko verjetnostjo domnevam, da so bili vzorci vzeti iz vodnjaka, ki stoji v kotu dvorišča zgradbe Na plavžu 57 v Železnikih. Najbrž je hotel ugotoviti, ali bi se dalo to vodo uporabiti v zdravilne namene. Tu so rezultati takratne analize:

Po uparevanju in separaciji smo izvršili merjenje vzorcev vode. Primerjemo smo izvršili tudi meritve vodovodne vode iz mestnega vodovoda Ljubljana.

1. Meritev alfa sevalcev

Vzorci vode iz Železnikov so vsebovali po cca. 35 x E-12 C (kiri) / +, - 30 % / radija-226 + potomcev na liter vode. Vzorci vodovodne vode pa so imeli polovico manj.

2. Meritev beta in gama sevalcev skupno

1 liter vode iz Železnikov je skoraj brez vseh beta in gama sevalcev, to je cca. 1 x E-13 C/l. Vodovodna voda pa ima cca. 40-krat več.

Ugotovitev:

Vzorci analizirane vode ne vsebujejo večjih količin radioaktivnih snovi kot navadne vode.

Karakteristično za termalne vode pa je količina plina radona v vodi. Te analize nismo mogli izvršiti, ker se prisotnost tega plina lahko ugotavlja le v teku 12 ur po zajetju. Zgornje analize pa smo izvršili v mesecu decembru 1962. Mnenja pa smo, da bi bila ta analiza negativna, upoštevajoč rezultate izvršenih analiz.

*Ljubljana, dne 7. 1. 1963
ing. Janez Kristan*

Ideja o malih hidroelektrarnah

Takoj po koncu druge svetovne vojne je Josip predlagal, da bi kazalo izkoristiti potencial manjših rek in potokov, takih, ki tečejo tudi skozi Železnike, in na njih postaviti male hidroelektrarne za lokalno oskrbo z električno energijo.

Takrat so ga precej robato zavrnil, da bomo elektriko dobivali iz velikih elektrarn, postavljenih na veletokih v Sovjetski zvezi. Seveda se je to dogajalo še pred letom 1948, torej pred resolucijo Informbiroja. Idejo je uresničil Josipov sorodnik univ. dipl. inž. Joža Demšar s svojo elektrarno Davča 2.

Hiša Na plavžu 57

V tretji številki Železnih niti je arhitektka Vesna Hrvatin pod naslovom Arhitekturni biser v Selški dolini (Bonceljnova hiša in Trg pred plavžem v Železnikih) temeljito predstavila hišo in projekt njene prenove. Naj jo popravim le v tem, kako je bilo z nacionalizacijo in pozneje z denacionalizacijo hiše. Piše, da je bila hiša po postopku denacionalizacije v devetdesetih letih 20. stoletja vrnjena v last družine Bonclj. V resnici je stvar nekoliko drugačna in precej zapletena.

Nacionalizacija

Po drugi svetovni vojni je Josip slutil, da bi utegnili priti do nacionalizacije premoženja, zato je podaril svojo hišo Na plavžu 57 svoji ženi Mileni Bonclj ter svojim trem sinovom Jošku, Marku in Primožu. Darilna pogodba se je pri upravnem organu izgubila. Leta 1958 je bilo celotno prtiličje hiše nacionalizirano. Najprej se je odločba o nacionalizaciji nanašala na Josipa, kasneje pa so darilno pogodbo priznali, in tako je bilo premoženje nacionalizirano Mileni in njenim trem sinovom. Ostali deli zgradbe niso bili nacionalizirani, pač pa je oblast vanje vselila stranke, ki jim je dodelila stanovanjsko pravico.

Kakor je opisano v Železnih nitih št. 6, sta se leta 1940 v hišo Na plavžu 57 vselila mladoporočenca Francka in Franc Čemažar. Tu so se jima rodile štiri hčerke. Franc je v Železnikih tudi umrl, Francka pa je zadnja leta svojega življenja preživela v Celju.

V drugo nadstropje je nova oblast vselila družino Primožič. Josip je dal v preostalih dveh sobah, ki so jih pustili lastnikom, podreti peči. Bal se je, da bi utegnila oblast v te preostale prostore vseliti organe ljudske milice. Zadeva je uspela in Josip je od sicer velike hiše uspel ohraniti dve sobi.

Leta 1966 so bile iz nacionalizacije izvzete tri kleti in veža, ki je glavni vhod v hišo. Glede veže je bil sklenjen kompromis, da jo lahko lastnik prodajalne in skladišča koristi za skladiščenje trgovskega blaga, vendar mora biti veža vedno prehodna za lastnika. Ta kompromis je zabeležen tudi v zemljiški knjigi.

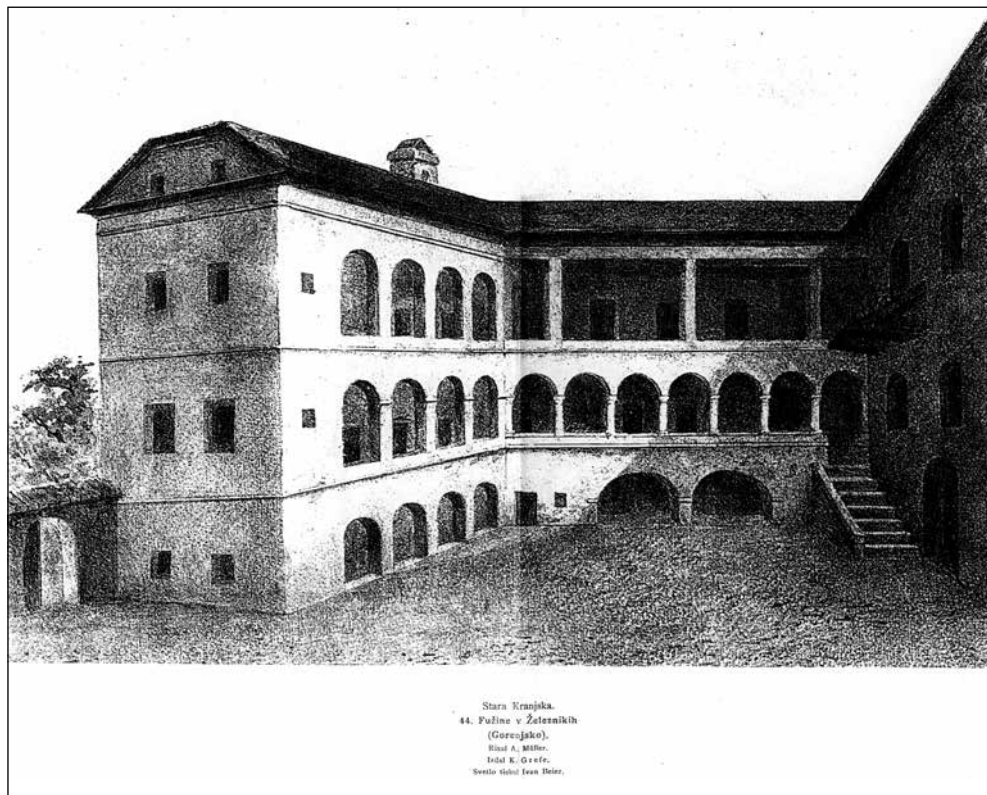
Leta 1989, pred prvimi demokratičnimi volitvami, je takratno trgovsko podjetje ABC Pomurka DO

Loka, TOZD Prodaja na drobno, to trgovino, ki ji je bila dodeljena brezplačno, prodalo fizični osebi. Sploh so svoje male prodajalne po Gorenjski prodali ali oddali v desetletni najem.

Denacionalizacija

1. 4. 1993 smo dediči po denacionalizacijskih upravičencih Gregor Boncelj, Alma Boncelj in Mira Boncelj vložili zahtevo za denacionalizacijo preostalih prostorov v pritličju hiše v naravi. Postopki so tekli pred naslednjimi inštancami: Ministrstvo za kulturo, Vrhovno sodišče, Okrožno sodišče v Kranju, spet Ministrstvo za kulturo, Upravno sodišče in Ministrstvo za kulturo.

14. 5. 2008 je po 15 letih sodnih postopkov sklep o odškodnini za nacionalizirano premoženje, ki ga ne moremo dobiti vrnjenega v naravi, postal pra-

Zgodovinska risba hiše Na plavžu 57.

Vhodna vrata hiše
Na plavžu 57 z
vidnima inicialkama
J. B., 48 je stara
hišna številka.
10. 7. 2010.

Josip v svoji hiši
Na plavžu 57
za pisalno mizo.

vnomočen. Od denacionalizacijskih upravičencev Milene Bonclj, Primoža Bonclja, Marka Bonclja in Jožeta Bonclja so odškodnino priznali le Jožetu Bonclju. Da te država prizna za upravičenca, je treba izpolnjevati več pogojev. Eden od njih je jugoslovansko državljanstvo v času odvzema premoženja. Ta pogoj izpolnjujejo vsi štirje upravičenci. Naslednji pogoj je slovensko državljanstvo ob času smrti. Leta 1948 je namreč potekal vpis državljanov v državljansko knjigo. Joško Bonclj se je takrat že poročil in se preselil v Ljubljano. Tako je tu vpisan v državljansko knjigo in se je ob smrti štel za slovenskega državljanja. Ostali Milena Bonclj, Marko Bonclj in Primož Bonclj so vpisani v državljansko knjigo v Zagrebu in so se ob smrti šteli za hrvaške državljane. Kaj porečete na to, dragi Železnikarji, mamu Mileno Republika Slovenija ob smrti šteje za hrvaškega državljanja. Zakon pa ne zahteva slovenskega državljanstva, ampak vzajemnost z Republiko Hrvaško. Tako so omenjeni trije sicer upravičenci, vendar z Republiko Hrvaško še nismo podpisali vzajemnosti. Zakon o denacionalizaciji (ZDen) v 12. členu govori tudi o nadomestnih upravičencih; če fizična oseba ni upravičenec, je to lahko zakonec ali potomec. V našem primeru pa mi statusa nadomestnega upravičenca niso priznali.

Da ilustriram: Ker je bil moj oče Slovenec, rojen v Ljubljani slovenskim staršem, je pa imel leta 1948 prijavljeno stalno bivališče v Zagrebu, ga Republika Slovenija smatra za hrvaškega državljanja, čeprav je od konca druge svetovne vojne živel v Sloveniji. Republika Slovenija ga je vabila na volitve, mu izdajala osebne dokumente (osebno izkaznico, potni list, vozniško dovoljenje), mu dodelila EMŠO 10109195-00319, tu se je tudi poročil, izdala mu je odločbo o upokojitvi, mrliški list, opravila po smrti zapuščinsko razpravo, izdala sklep o dedovanju – ko pa je treba vračati odvzeto premoženje – glej ga zlomka – postane pokojnik hrvaški državljan, čeprav je umrl pred osamosvojitvijo Slovenije.

58. člen Zden pravi, da mora biti odločba organa prve stopnje (odločba o denacionalizaciji) izdana in vročena upravičencu najpозnejše v enem letu po

vložitvi pravilno sestavljene vloge. Če bi se ta rok spoštoval, zapleta z državljanstvi ne bi bilo. ZDen je bil namreč leta 1998 spremenjen in v 9. člen so zapisali načelo vzajemnosti, ki ga prej ni bilo: "Če je imela fizična oseba iz 3., 4. in 5. člena tega zakona na dan 9. 5. 1945 jugoslovansko državljanstvo, je tuj državljan upravičenec do denacionalizacije le, če je taka pravica priznana tudi slovenskim državljanom v državi, katere državljan je upravičenec."

Mama Milena na Dolencovem jezu v Železnikih s sinovoma; stoji Joško, sedi Primož. Približno leta 1932.

Mama Milena na Dolencovem jezu v Železnikih.

Vlada Republike Slovenije je na 129. redni seji dne 4. 7. 2007 določila besedilo Predloga zakona o zaključku postopkov vračanja podržavljenega premoženja. Predlog v 2. členu naj bi neke krivice popravil. Glasi se takole: "Za osebe iz prvega odstavka 9. člena ZDen, ki so bile rojene na območju sedanje Republike Slovenije in katerih starši so bili rojeni na območju sedanje Republike Slovenije, se šteje, da so upravičenci do denacionalizacije, ne glede na pogoj vzajemnosti iz prvega odstavka 9. člena ZDen." Predlog zakona je doživel veto v Državnem svetu in žal ni bil sprejet.

Tako sem po 15 (z besedo: petnajstih) letih pravedanja leta 2008 dobil odškodnino le po pokojnem Jošku Bonclju v nezaslišani višini 4.656,71 EUR in nato še amortizacijski načrt, po katerem bom do leta 2016 dobival vsake pol leta približno 300 EUR. Taka je torej odškodnina za 70,86 m² podržavljenega poslovnega prostora. Tudi to odškodnino predstavljajo v glavnem obresti, ki tečejo od spremembe ZDen leta 1998. Seveda se od te odškodnine plača dohodnina. Stvar je torej zabavna. Premožjenje ti odvzamejo, ko pa ti po 50 letih za odvzeto določijo simbolično odškodnino, se od te odškodnine plača dohodnina. Zakon namreč določa metodologijo, po kateri se določa odškodnina,

ki znaša približno eno tretjino tržne vrednosti. Zakon določa tudi, da iz naslova nezmožnosti uporabe v času nacionalizacije ne pripada nobena odškodnina. Stroški petnajstletnega pravedanja so po oceni znašali 2.500 EUR, tu pa niso upoštevani številni dnevi dopusta, ki sem jih preživel v škofjeloškem in ljubljanskem arhivu, na Geodetski upravi, ob zemljiški knjigi in podobno. Tako vsoto denarja je direktor kakšne večje slovenske banke skupaj z nagrado zaslužil v 3 (z besedo: treh) dneh, kakšen deževen ponedeljek in torek ter nato sončno sredo. Celoten postopek denacionalizacije od vloženega zahtevka do izplačila celotne odškodnine pa bo torej trajal od leta 1993 do leta 2016, torej 23 (z besedo: triindvajset) let. Če pa bomo s Hrvaško podpisali sukcesijo po Jugoslaviji, bo treba postopek revidirati. Isto velja, če bi parlament sprejel predlog Zakona o zaključku postopkov vračanja podržavljenega premoženja.

Prireditve v hiši Na plavžu 57

Na pobudo Turističnega društva Železniki se je na arkadnem dvorišču te hiše odvilo kar nekaj kulturnih prireditev. Naj jih naštejemo:

Dvorišče hiše Na plavžu 57 pred prireditvijo leta 2004.

Leta 2000	na otvoritvi 38. Čipkarskih dni sta nastopila Janez Lotrič in Tone Potočnik
Leta 2001	na otvoritvi 39. Čipkarskih dni sta nastopila Slovenski oktet in kvartet klarinetistov
Leta 2002	na otvoritvi 40. Čipkarskih dni sta nastopila Janez Lotrič in Tone Potočnik
Leta 2003	na otvoritvi 41. Čipkarskih dni je nastopil Adi Smolar
Leta 2004	na otvoritvi 42. Čipkarskih dni je nastopil kvartet Saksofobija
Leta 2005	v sklopu 43. Čipkarskih dnevov je nastopil Janez Hočevar - Rifle z igro Rifletov šuštar
Leta 2005	pesniški maraton Mavrica neba
Leta 2006	v sklopu 44. Čipkarskih dnevov je nastopil Dare Valič v predstavi Al ena al dva
Leta 2006	pesniški maraton Mavrica neba

Janez Lotrič v akciji leta 2000.

Janez Lotrič, Andreja Kenda in Josipova pravnuka Andraž in Blaž Velkavrh leta 2002.

Notranjščina hiše Na plavžu 57 po prireditvi leta 2002.

Kulturni spomenik

Leta 1986 je Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine izdelal študijo o tej hiši in konservatorske opredelitve. Leta 1990 je bil celotni stari del Železnikov razglašen za kulturni spomenik. Takratni lastniki so o tem dobili odločbo. Ker naj bi hiša služila javnemu namenu, sem se kot večinski lastnik z Občino Železniki od leta 2001 večkrat pogovarjal o odkupu. Občini Železniki sem od leta 2001 do leta 2006 podal štiri ponudbe za odkup, vsako z veljavnostjo šest mesecev. Arhitektka Vesna Hrvatin je pripravila idejno zasnovo za celovito adaptacijo Boncljnovne hiše, faza 2, in nato še faza 3. Projekt prenove je bil predstavljen v Železnih nitih 3, avtorica projekta je to prenovo 6. 10. 2004 predstavila tudi na seji Občinskega sveta Občine Železniki, v proračunu Občine Železniki so bila že načrtovana sredstva za odkup, vendar do dogovora ni prišlo.

Od leta 2008 potekajo prizadevanja za to, da bi Boncljnovno hišo razglasili za spomenik državnega pomena (EŠD 5998). Josip je za časa svojega življe-

nja vztrajal, da se v nekaterih prostorih ohranijo poslikave na stenah in na stropovih, tako da so ostale take, kot so bile v njegovih mladih letih.

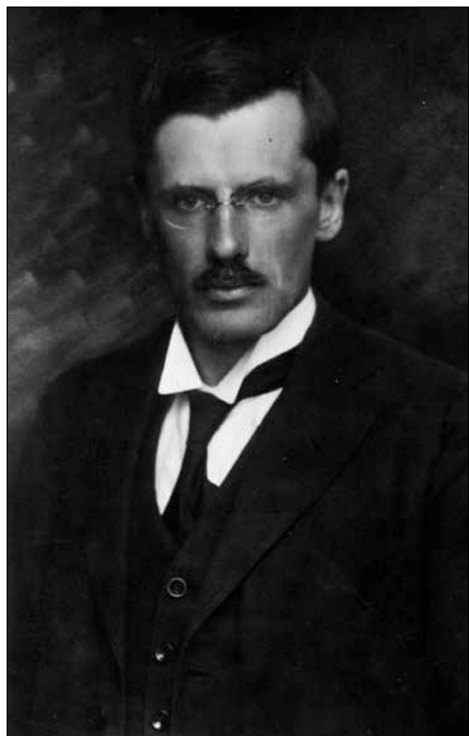
Družina

Josip Bonclj se je rodil 17. 7. 1884 v Železnikih očetu Jožefu in materi Tereziji, roj. Gavbe. 28. 12. 1909 se je poročil z Mileno Bonclj, rojeno Sonc, hčerko Avguste Sonc in učitelja Antona Sonca. Umrli je 5. 1. 1971 v Celju. Pokopan je v Železnikih v družinskem grobu.

Milena Bonclj se je rodila 25. 1. 1891 v Ljubljani. Umrla je 10. 2. 1962 v Zagrebu. Pokopana je v Železnikih v družinskem grobu. Njena sestra Amalija Sonc se je poročila z dr. Franjem Kogojem, ki je bil svetovno znani dermatolog, član Kraljevske akademije znanosti iz Londona in avtor večjega števila medicinskih knjig. V družini Sonc sta bila še dva brata, dr. Stanko Sonc, ki je bil znan zdravnik, in ing. Stanislav Sonc.

Družinska slika približno leta 1934. Od leve proti desni stojijo: Joško Bonclj, Anton Globočnik, Milena Bonclj, Joško Demšar, Dragica Demšar, Josip Bonclj, Marko Bonclj. Sedijo: Primož Bonclj, Milica Globočnik, Mira Globočnik.

Josip v najboljših letih.

Josipovi sinovi pred hišo v Zagrebu: od leve Marko, Joško in Primož.

V zakonu so se Mileni in Josipu rodili trije sinovi. 26. 1. 1911 se je na Dunaju rodil Jože (Joško) Boncelj. To je tisti Joško, ki je v naši zgodbi s pomočjo očeta Josipa leta 1945 za las ušel smrti. Leta 1929 je maturiral v Ljubljani in leta 1935 diplomiral na zagrebški Pravni fakulteti. Zavarovalno tehniko je študiral v šolskih letih 1937/38 ter 1938/39 na Tehniški visoki šoli v Pragi in na Dunaju. V prvih povojnih letih je služboval pri Zavarovalnem zavodu Slovenije v Ljubljani kot vodja aktuarskega oddelka in kot vodja oddelka za likvidacijo škod. Leta 1950 je začel delati na Ekonomski fakulteti kot docent za predmet zavarovanje. Med drugim je opravljal funkcijo dekana, predstojnika katedre za ekonomsko politiko itd. Napisal je okrog sto samostojnih publikacij in člankov v slovenščini, srbohrvaščini, nemščini in francoščini. Za svoje strokovno in znanstveno delo je dobil številna odlikovanja, priznanja in nagrade. Posebej omenjamo državno odlikovanje sklada Borisa Kidriča. Napisal je več knjig, med njimi Zavarovanje izvoznih kreditov, Ekonomika zavarovalstva, Zavarovalna ekonomika itd. Leta 1939 se je v Ljubljani poročil z Almo Škerl (roj. Šturm). O njem in o mami Mileni piše Jože Dolenc v 3. številki Železnih niti. Umril je 23. 7. 1986 brez potomcev. Pokopan je na Žalah v Ljubljani.

29. 5. 1913 se je v Nürnbergu rodil Marko Boncelj. Postal je univerzitetni profesor na Usnjarski in na Tekstilni fakulteti v Zagrebu. Poročil se je z Miro Vajda. Umril je 15. 3. 1988 brez potomcev. Pokopan je v Železnikih v družinskem grobu.

10. 10. 1919 se je v Ljubljani rodil Primož Boncelj. To je tisti Primož, ki mu posmrtno odrekajo slovensko državljanstvo. Postal je zdravnik kirurg. Leta 1955 se je na Brezovici pri Ljubljani poročil s Pavlo Kompare. Umril je 26. 11. 1990. Za njim sem ostal sin Gregor, avtor tega prispevka in Josipov edini vnuk. Primož je pokopan v Železnikih v družinskem grobu. Imam dva sinova Andraža in Blaža in vsi radi zahajamo v svet pod Ratitovcem. Po svojih močeh smo začeli obnavljati hišo v Železnikih, tako obstaja upanje, da bodo Josipovi potomci morda le zaživel v Železnikih.

Pečat Josipa Bonclja.

Epilog

Upam, da sem v tem prispevku podal pregled skozi življenjsko zgodbo svojega deda in jo dokumentiral, kolikor je to za precej let nazaj sploh mogoče. Pri pisanju sem se v največji možni meri naslanjal na dokumente, katerih manjši del je tu tudi predstavljen. Josip je živel in delal v več državah in sistemih. V avstro-ogrski monarhiji, v Nemčiji, v Državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, v Kraljevini Jugoslaviji, v Nezavisni državi Hrvaški, v Demokratični federativni Jugoslaviji, v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji in v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji. Sodeloval je pri ustanavljanju dveh univerz. Delal je v gospodarstvu v svetovno priznanih podjetjih, na različnih inštitutih in ni imel težav s prehajanjem med univerzitetno in gospodarsko sfero, kar dandanes izpostavljajo kot težko izvedljivo. Kjer koli pa je bil, ni pozabil svojega rojstnega kraja Železnikov, kamor se je vedno vračal k sorodnikom in prijateljem. Mogoče so Železniki z njim imeli človeka evropskega formata mnogo pred idejo o združenih Evropi.

Stara Vrhnika, julija 2010

Gregor Bonclj

Viri:

Josip Bonclj: *Jožef Stefan in njegovo delovanje na področju elektrotehnike*. Ljubljana: Elektrotehniška prosveta Slovenije, 1960.

Francka Varl: *Naši književniki in njihova dela*. Maribor: Obzorja.

Boris Prikrič: *Nevidni sovražnik na Atlantiku*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1961.

Milan Vidmar: *Šah*. Ljubljana: samozal., 1932.

Edmond Paris: *Jezuiti – skrivna vojska papeštva*. Mengeš: Ciceron, 2008.

Matija Tuma: *Ustanovitev univerze v Ljubljani, Začetek visokošolskega pouka strojništva*. Strojniški vestnik 45.

Jože Dolenc: *Vpisna knjiga nekdanje Krekove koč na Ratitovcu pripoveduje: Ratitovec, ti raj doline, stražar si naše domovine*. Železne niti 3 (2006), str. 209–219.

Vesna Hrvatin: *Arhitekturni biser v Selški dolini: Boncljnova hiša in Trg pred plavžem v Železnikih*. Železne niti 3 (2006), str. 251–257.

Špela Blaznik: *V spomin Franciški Čemažar*. Železne niti 6 (2009), str. 163–172.

Življenje in tehnika, leto 1978, št. 5.

Gregor Bonclj: Družinski arhiv.

Slovenski biografski leksikon.

Časopis Delo, več različnih števil.

Wikipedija, prosta enciklopedija.

Foto:

arhiv družine Bonclj

dr. Janez Rihtaršič: Fotografija stroja za izdelavo papirnih sponk l. 2010

Franc Potočnik, Šinkarjev ata – zapisan med velike može Selške doline

Irena Megušar

Furman ni hotel biti

Franc Potočnik, Šinkarjev Francelj, se je rodil 1917. leta v vasi Bukovica v spodnjem delu Selške doline kot eden od šestih otrok. Obiskoval je bližnjo trirazredno šolo, nato pa so mu namenili delo furmana, ki pa ga ni rad opravljal. Iz vse Selške doline so vse do sredine petdesetih let, ko so furmanom prevzeli delo tovornjaki, s konji odvažali les na železniško postajo v Škofjo Loko.

Leta 1942 se je vključil v partizane, vendar so ga Nemci po nekaj dneh ujeli in izgnali. Po vrnitvi iz izgnanstva na Koroškem je moral prevzeti 26 hektarjev veliko kmetijo, čeprav za naslednika kmetije ni bil predviden.

Franc Potočnik je bil prvi kmet v Selški dolini, ki je s pomočjo pospeševalne službe pri Kmetijski zadrugi v Škofji Loki leta 1968 načrtno preusmeril svojo kmetijo. Prej so sejali in sadili večinoma za domačo porabo, v hlevu je bilo 12 glav živine.

Potem, po preusmeritvi, pa je je bilo dvakrat toliko. K temu je pomagalo tudi posojilo, s katerim je povečal hlev, kupil več živine in najnunjehša stroja: molzni stroj in siloreznicno. Pozneje je kupil še samonakladalno prikolico in postavil četrti silos. Tako je načrtno organizirana kmetija Franca Potočnika v letu 1972 zmogla prodati približno 20 tisoč litrov mleka in 5 tisoč kilogramov žive teže živine. Sam gospodar je bil mnenja: "Mislim, da gre preusmerjanje prehitro, gre tudi na račun kmetovega standarda. Sam sem v kratkem času nakupil do deset starih milijonov strojev, za družino nismo kupili nič, tudi v hišo nismo vtaknili dinarja. Domači poudarjajo, da preusmeritev kmetije ni kar tako. To je revolucija, ki jo je treba preživeti predvsem v glavah. Prej se je več sto let delalo enako. Vsako leto so začeli kositi na istem travniku. Pri razporeditvi del so se ravnali po koledarskih godovih."

Da je bil Franc Potočnik napreden kmet, povedo tudi zapisi učiteljev v bukovško šolsko kroniko.

Leto 1966/67

V tem letu smo dobili na Bukovici prvi traktor v privatni lasti. Kupil ga je Šinkar, kmalu za njim pa še Cvirn.

Leto 1968/69

Potočnik Franc - Šinkar z Bukovice je uredil silos in moderniziral hlev, tako bo med prvimi v vasi začel rediti živino na bolj sodoben način.

Leto 1976/77

Kmetje preurejajo domačije, zrasta je nova Šinkarjeva domačija.

"Lepo je biti kmet. Če bi bil znova mlad, bi bil spet kmet, a zagotovo bi študiral tudi glasbo," je nekoč povedal.

Šinkarjeva stara hiša.

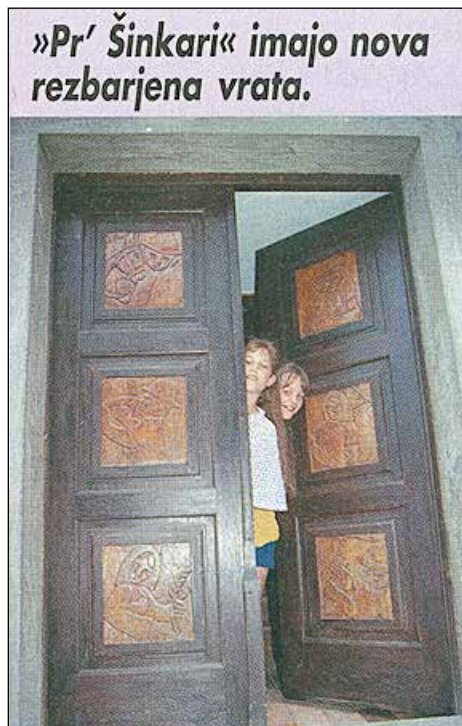

Šinkarjeva nova hiša.

Franc Potočnik je sam naredil načrt za novo hišo, pri kateri je ohranil prejšnji kmečki slog. Stara, čeprav ne po letih, je bila potisnjena prav na cesto, razjedena od vode in razpokana od prometa. Skoraj ni bilo tedna, da se kdo ne bi zaletel vanjo. Nova je velika, ovenčana s parom gankov. Vhod v hišo zapirajo široka lesena vrata s šestimi kmetjskimi slikami. "Ja, hotel sem vrata s kmečkim motivom. Jovanovič je urezal šest slik iz dela in življenja na kmetiji. Dobro je naredil." Nekaj stopnic, hodnik in že prideš v kmečko "hišo" z lončeno krušno pečjo, veliko mizo in razpelom v kotu.

Spozna ženo in si ustvari družino

Žena Ljudmila Potočnik: *"Po koncu vojne sem šla za služkinjo v Kazino. Imeli so gostilno in malo kmetije. Takrat sem imela 14 let. Gospodar je bil pevec pri cerkvenem pevskem zboru na Bukovici. Zbor je že vodil Šinkarjev Franci."*

Pr' Šinkari imajo nova rezbarjena vrata. Pil, št. 10/1994.

Ugotovili so, da imam tudi jaz posluh, in so me povabili medse. Tako sva se s Francem spoznala in se leta 1950 poročila. Ni gledal na imenitnost in bogastvo, saj k hiši nisem, razen dveh zdravih rok, prinesla nič. Pri hiši je bil sam z očetom in mamo. Imel je še dve sestri, ki sta se že prej poročili, in tri brate. Eden je umrl star 16 let, dva pa je vzela

vojna. Tudi Franc je dal skozi vojno tragedijo. Po treh mesecih se je vrnil domov komaj živ.

Njegov oče je bil takrat še kar pri močeh. Bil je strog in grob do podrejenih. Mama pa je bila njegovo pravo nasprotje. Pridna, skromna in dobrosrčna, vendar že zelo bolehnna žena. Franc je podedoval njene lastnosti.

Franc Potočnik kot vojak.

Franc Potočnik v telovadnem društvu Orli.

Članek iz Pila:
Na Bukovici so
včasih sejali lan ...

Poročna slika. Foto: Franc Kalan, Selca

Ko sem prišla k hiši, je bilo takoj treba prijeti za vsako delo. Za tiste čase so imeli precej veliko kmetijo. Redili so 12 do 15 govedí, 2 konja in po 5 prašičev. Pridelovali so vse kulture, več vrst žita. Vse se je obdelovalo ročno. Sejali so tudi lan. Mati je bila dobra predica. Pri hiši je še sedaj nekaj domačega platna, ki ga je naredila. Jaz sem se naučila vse o pridelovanju lanu, vendar se presti nisem naučila.

Potem so začeli prihajati otroci. 1951. leta se je rodil Tone, 1952. Marko, če bi živel, bi bil otrok,

Družinska fotografija.

rojen 1954. leta, Miha, a je ob porodu umrl, 1956. hči Jana in 1958. dvojčka Ema in Rok.

Začeli so se tudi pogrebi. Ko sta bila dvojčka stara eno leto, je umrla moževa mama, stara 73 let, oče pa leta 1973, star 85 let. Umrla sta tudi moja starša, ata leta 1975, star 79 let, in mama leta 1978, stara 85 let, in leta 1979 še edini brat Tine, star 49 let (zaradi raka). Zapustil je ženo in še dva skoraj mladoletna otroka. Čas je hitro tekkel naprej. Otroci so odrasčali. Bilo je nekaj lepih in

Družinski posnetek na Klemenovem vrtu: Otroci Ema in Rok, Tone, Jana ter Marko.

40-letnica
poroke.

nekaj manj lepih dogodkov. V družini smo živeli še kar složno. Veliko smo se pogovarjali, peli, pa tudi molili.

Jaz nisem bila razen pri cerkvenem zboru nikjer aktivna. Franc pa je bil pri več organizacijah (gasilcih, na občini, pri GG, Kmetijski zadrugi). Tako je imel več možnosti za razne izlete, katerih se je rad udeleževal. Z njim sem večkrat šla tudi jaz. Poleg Slovenije sva videla tudi kraje po Makedoniji, Avstriji, Švici, Nemčiji. Največ sva imela od izleta v Rimu, kjer je študiral naš Tone. Šla sva k njemu za nekaj dni. On nama je razkazal večno mesto."

Glasbena pot Šinkarjevega ata – pevovodja in skladatelj samouk, mojster lepih pesmi

Franc Potočnik je živel z glasbo, odkar je njegov oče po naključju kupil harmonij. Zelo se je želel dokopati do glasbene izobrazbe. Pred vojno ni bilo možnosti za kaj takega, po vojni pa tudi ne. Tako se je moral izobraziti sam. Svoje prvo glasbeno znanje je našel v zvezkih brata gimnazijca. Glasbeno teorijo je študiral po knjigah, ki si jih je sposodil pri

študiranih glasbenikih. Celo dirigiranja se je učil po knjigah. Prvega mentorja si je našel v profesorju glasbe v Škofji Loki g. Capudru.

Ni mu zadoščalo petje v domači hiši, petje ob vasovanju in med delom. Sla po glasbi ga je gnala naprej, s kolesom do Loke in z avtobusom na koncerte v ljubljansko filharmonijo. Mnogo pozneje se je izobraževal na tečajih za organiste, ki jih je vodil profesor Jože Trošt, sicer pa je bil samouk.

Čeprav njegov oče ni maral za petje, pa je mati zelo rada pela. Leta 1922, ko so se na Bukovici začele redne maše in je bil ustanovljen tudi prvi cerkveni zbor, se je vključila v ta zbor kot tudi obe moževi sestri. Zbor je imel vaje na njihovi domačiji.

Bukovski cerkveni zbor

Kaj kmalu se je tudi mali Franc vključil v pevski zbor in se začel z opazovanjem in po posluhu učiti tudi igrati na orgle. Ko je zbor po vojni ostal brez organista, je to nalogo prevzel Franc in tako vse od leta 1952 vodil bukovski cerkveni zbor. Redno je hodil na tečaje cerkvenih zborovodij in organistov in si tako širil znanje in poznavanje zborovske glas-

be. Postopoma sta iz zbor nastala dva: mešani in moški zbor.

Na splošno željo soseske sv. Florijana na Bukovici, da se pri nedeljski službi božji poje, se je leta 1922, nekako sredi posta, prvikrat sešel zbor fantov in deklet. Povabljen je bil selški organist Andrej Štampihar, da jih preizkusi in odbere za cerkveni pevski zbor. Prvi pevci, ki so se pričeli vaditi v petju, so bili sledeči:

- Minka Kalan, Štefanova z Bukovice
- Francka Podobnik, Šimnova z Bukovice
- Angela, služkinja pri Mlinarju na Luši
- Francka Bukovic, Blejcova s Sv. Tomaža
- Lotrič Francka, Kovačeva z Bukovice

- Alojz Podobnik, Šimnov z Bukovice
- Jože Bernik, Jurčkov z Bukovice
- Leopold Kankelj, Kankeljev z Bukovice
- Jernej Ravnihar, Tončkov iz Sp. Luše
- Alojz Ravnihar, Tončkov iz Sp. Luše
- Janko Dolenc, Kazinarjev s Praprotna

Organist iz Selc je imel sprva vaje v šoli, potem v gostilni pri Kislu in pri Klemenu. Okrajni šolski svet na Bukovici je bil cerkvenemu pevskemu zboru toliko naklonjen, da mu je dal na razpolago svoj harmonij. Prvič je zbor nastopil v cerkvi na velikonočno nedeljo 1922. leta. Od tedaj je pel redno vsako nedeljo in praznik. Redne pevske vaje so bile po dvakrat na teden, in sicer ob sredah in sobotah. V izjemnih primerih pa tudi večkrat. Velika težava pri tem je bila, ker je moral organist hoditi eno uro dolgo pot, in to ob vsakem vremenu, ponoči pa zopet domov, kar gotovo ni bilo prijetno. Organist za plačilo ni mogel nič zahtevati, kar mu je soseska sv. Florijana dala, to je imel. Imel pa je to ugodnost, da kadar se je naveličal, je lahko pustil.

Organist Andrej ni vadil samo pevcev, ampak je vadil tudi Jožeta Bernika igranja na harmonij. Jože naj bi potem prevzel učenje in spremljanje zbor pri petju v cerkvi. Jože je kmalu obvladal igranje na harmonij in tako razbremenil organista Štampiharja, ki

je bil vezan tudi na zbor v župnijski cerkvi v Selcih.

Prenašanje harmonija od Klemena v cerkev je bilo zelo težavno. Ker pa cerkev ni imela denarja, se je meseca septembra leta 1922 sprožila misel, da bi cerkev dobila svoj harmonij. Pevski zbor se je takoj oprijel te misli in se je odločil v ta namen prirejati gledališke predstave in srečelove. Na dan sv. Štefana 1922. leta se je na Bukovici prvikrat nastopilo na odru. Igrali so igro Zaklad, narodni igrokaz v štirih dejanjih. Prirejen je bil tudi srečelov. Oboje je izpadlo zadovoljivo. Na splošno željo se je igra Zaklad ponovila 6. 1. 1923. Ker pa je bilo treba še več predstav, da bi se želja mogla izpolniti, so sklenili, da si pevski cerkveni zbor vsaj za prvo silo nabavi lastne kulise, ki bodo samo cerkvena last.

Na pustno nedeljo ob drugi uri popoldne je cerkveni pevski zbor priredil veselico s sledečim sporedom: Pozdravni govor iz knjige Kupleti in pesmi, zl. R. Silvester. Govoril je Janko Dolenc. Nato je mešani zbor zapel pesem Ne zveni mi, potem so uprizorili burko. Sledile so še naslednje igre: Veriga, Divji lovec in Naša kri.

Ko se je nabralo dovolj denarja, so kupili harmonij z desetimi registri, prej last Urbana Nastrana iz Bukovščice. Harmonij je bil še popolnoma nov.

Prav kmalu je zbor prevzel domači organist Jože Bernik. Pevske vaje so bile pozneje v cerkvi, da ni bilo treba prenašati harmonija. Ko je cerkveni ključar Franc Potočnik na svoje stroške kupil še en harmonij, so pričeli vaditi pri ključarju Francu Potočniku, Šinkarju. V obdobju do druge svetovne vojne so se vključili v zbor še naslednji pevci:

- Francka Potočnik, Šinkarjev z Bukovice
- Rozalka Potočnik, Šinkarjev z Bukovice
- Olga Podobnik, Šimnova z Bukovice
- Francka Gašperšič, Basova z Bukovice
- Minka Ravnihar, Štefetova z Bukovice
- Erna Benedičič, Bitncova iz Ševelj
- Anton Lotrič, Kovačev z Bukovice
- Miha Bertoncelj, Jožev z Bukovice
- Franc Potočnik, Šinkarjev z Bukovice
- Peter Šifrer, Jožcov s Praprotna

V tem času pa so skoraj vse ženske prenehale peti. Vzrok je bilo poročanje in s tem odselitev. Moški so vsi vztrajali, razen Alojzija Ravniharja.

Prve nedelje v mesecu je pel v cerkvi moški zbor. K temu zboru so hodili tudi pevci iz Dolenje vasi:

- Janez Habjan, Zalogarjev
- Janez Rant, Tišlarjev
- Janez Žumer, Kovačev
- Rafko Žumer, Kovačev
- Jože Megušar, Palkov
- Miha Debeljak, Kislov

Ta zbor je večkrat pel tudi po drugih cerkvah: Sv. Tomaž, Sv. Lenart, Sv. Valentin, Sv. Miklavž.

Aprila leta 1941 je Gorenjsko zasedla nemška Hitlerjeva armada. Ta je med prvimi izselila slovenske duhovnike. Tako je bilo konec slovenskega duhovnega življenja in seveda tudi petja. Zadnja leta pred vojno je organista Jožeta Bernika večkrat nadomeščala Angela Rant, Dobernikova iz Bukovščice. Jože je bil šofer pri avtoprevozniku in ni imel časa za pevske vaje. Ob nedeljah pa je vseeno sodeloval pri zboru kot pevec basist.

Ko so se po vojni slovenski duhovniki vrnil, se je tudi na Bukovici pričela redna služba božja. Peti je pričel tudi mešani zbor. Prejšnji organist Jože Bernik je bil še vedno v službi šofer in ni mogel imeti pevskih vaj. Zbor je leta 1945 prevzel Franc Potočnik. Prvi pevci po vojni so bili:

Sopran:

- Marica Benedik, Benedikova iz Sp. Luše
- Minka Leben, Lebnova iz Ševelj
- Stanka Benedičič, Bitncova iz Ševelj
- Marica Benedik, Lebnova z Bukovice
- Mara Bertoncelj, Jožova z Bukovice
- Marija Kalan, Mežnarjeva z Bukovice

Alt:

- Rozalka Bernik, Jelencova iz Ševelj
- Minka Benedičič, Bitncova iz Ševelj
- Jožica Pogačnik, Bitncova z Bukovice

- Francka Klemenčič, Basova z Bukovice
- Ljudmila Mušič, Tomažancova s Praprotna

Tenor:

- Janez Golob, Kislov z Bukovice
- Franc Leben, Lazn iz Ševelj
- Janko Dolenc, Blažeškovec s Praprotna

Bas:

- Jože Bernik, Jurčkov z Bukovice
- Leopold Kankelj, Kankeljnov z Bukovice
- Jože Potočnik, Orbanetov z Bukovice
- Jernej Ravnihar, Tončkov iz Sp. Luše
- Janko Dolenc, Kazinarjev s Praprotna
- Ivan Leben, Lebnov iz Ševelj

Prve nedelje v mesecu je pel moški zbor, ostale pa mešani zbor. Zbor je zvenel kar dobro. Posebno močni so bili moški glasovi, ki so imeli zelo velik obseg, od velikega e do dvakrat črtanega c.

Pevci so se zelo menjavali. Prihajali pa so tudi novi pevci.

Iz cerkvenega zbora se je potem razvil Moški pevski zbor KUD Bukovica. Ta zbor je bil takrat v gorenjskem prostoru zelo močan in je večkrat prepeval izven kraja. Pozneje je iz tega zbora nastal tudi vokalni kvintet Fantje s Praprotna. Žal pa je potem ta skupina začela peti pri ansamblu Lojzeta Slaka in se je tako odtujila domačemu zboru. Člani kvinteta so bili:

- Andrej Bergant, prvi tenor
- Jože Šifrar, drugi tenor
- Tone Dolenc, prvi bas
- Janez Dolenc, drugi bas
- Janez Kalan, drugi bas

Toneta Dolenca je kasneje zamenjal Zalogarjev Janez iz Dolenje vasi.

Prav tako se je iz cerkvenega zbora ustanovila dekliška skupina, vokalni sekstet Dekleta z Bukovice. Članice te skupine so bile:

Moški pevski zbor KUD Bukovica

1. VRSTA Z LEVE:

Janez Golob, Jože Šifrar, Ivan Jelenc, Pavel Bergant, Franc Potočnik,
Janko Dolenc, Jože Potočnik, Janez Dolenc, Lojze Klemenčič

2. VRSTA Z LEVE:

Andrej Bergant, Tone Dolenc, Janko Ravnihar, Tone Bernik, Stane Šifrar,
Janez Leben, Tine Mušič, Jože Bernik

- Karmen Jelenc, prej Leben
- Marinka Ferlan, prej Mohorič
- Magda Zupanc, prej Mušič
- Jana Demšar, prej Potočnik
- Ema Rakovec, prej Potočnik
- Silva Bergant

Silvo Bergant je kasneje zamenjala Tončka Jelenc iz Ševelj.

Z namenom, da se cerkveni zbor pomladi, je bil ustanovljen mladinski pevski zbor. Ko so dekleta končala osnovno šolo, so nehale peti. Pele so vsako drugo nedeljo v mesecu in ob nezapovedanih praznikih med letom. Nekatere pa so se vključile v mešani zbor.

Leta 1985 je zbor nastopil na dekanijskem srečanju cerkvenih pevskih zborov v Žireh. Potem je zbor na takšnih srečanjih, ki so bila po cerkvah dekanije Škofja Loka (v Stari Loki leta 1987, v Crngrobu leta 1989, v Poljanah leta 1991, v Žireh leta 1993, v Škofji Loki leta 1995, v Selcih leta 1998) redno sodeloval. Mladinski pevski zbor pa na dekanijsko srečanje mladinskih pevskih zborov ni bil nikoli povabljen.

Zbor je še vedno skrbel za lepo petje pri nedeljskih mašah, ob posebnih slovesnostih pa so se pevci in organist še posebej potrudili.

Leta 1999 je cerkev na Bukovici dobila elektronske orgle. Te so bile prej last prof. Toneta Potočnika, ki pa je potem v zameno vzel cerkveni harmonij. Orgle so pod spretnimi prsti Toneta Potočnika prvič

zadonele pri maši prvo nedeljo v novembru, na tako imenovano zahvalno nedeljo.

25. 12. 1999 je umrl tedanji organist in zborovodja Franc Potočnik. Svoje poslanstvo je zelo skrbno in vestno opravljal 54 let. V tem obdobju se je zvrstilo zelo veliko pevcev, tako mlajših kot starejših, ki jih je vzgajal in vodil. S svojim delom je navduševal nekaj mladih, ki so potem pot nadaljevali v glasbenih šolah.

K notnemu arhivu je prispeval veliko zapuščino, saj je skladal tudi pesmi za potrebe domačega zbora, tako mešanega kot tudi mladinskega. Nekaj pesmi je doživelo tudi tisk, številne pa so njegove priredbe ljudskih ali umetnih pesmi.

Franc Potočnik je zelo cenil domovino, družino in vero. Pogrebna slovesnost je bila samo še potrditev, koliko dobrega je storil za sam kraj in Boga. Velika množica ljudi ob slovesu je dokazala, kako je bil ta mož skromen, čeprav je bil človek velikih dejanj. Ravno zato so ga ljudje imeli radi. Pogrebno slovesnost je vodil g. škof Alojzij Uran ob somaševanju še desetih duhovnikov. Pri sveti maši je pel njegov tako drag mešani cerkveni zbor pod vodstvom njegovega sina prof. Toneta Potočnika. Še posebej lepo so zveneale pesmi, ki jih je uglasbil pokojni organist in zborovodja. S pesmijo so se od njega poslovili tudi Dekleta z Bukovice, Fantje s Praprotna, oktet Združniki in Moški kapucinski zbor iz Škofje Loke, ki ga je prav tako več let vodil.

Mešani pevski zbor je takoj po smrti Franca Potočnika z nekaj glasbene osnove prevzela njegova vnukinja Brigita Potočnik. Kasneje se je vpisala v orgelski tečaj v Ljubljani, tako na teoretična predavanja kot tudi na inštrument orgle. Otroški zborček pa je že nekaj let pred smrtjo dolgoletnega organista prevzela Katarina Jelenc, kasneje Pegam.

Leta 2000 so bili člani mešanega pevskega zbora:

Sopran: Martina Dolenc, Andreja Jelenc (kasneje Eržen), Darja Jelenc, Karmen Jelenc, Katarina Jelenc (kasneje Pegam), Maja Jelenc, Angela Kokalj, Anja Lavtar, Mimi Šifrar.

Alt: Cvetka Česen, Špela Jelenc, Tončka Jelenc, Ema Rakovec, Agata Tušek, Anamarija Tušek.

Tenor: Gregor Šifrar, Vane Triler.

Bas: Marko Potočnik, Rok Potočnik, Jure Štibelj, Polde Tušek.

Mešani zbor je še vedno deloval naprej. Skrbel je za sodelovanje pri svetih mašah, udeleževal se je pevskih revij leta 2000 v Žireh, leta 2002 v Železnikih in leta 2004 v Stari Loki. Pevskemu zboru se je pridružilo nekaj novih pevcev, nekateri pa so prenehali zaradi študija, preselitve ali iz drugih osebnih razlogov. Število pevcev se je gibalo okrog 20. Na pevskih vajah so se zbirali vsako drugo sredo, po potrebi pa tudi večkrat. Še posebej so se pripravljali na pevske revije in druge cerkvene slovesnosti.

Jeseni leta 2004 je Kulturno društvo Bukovica organiziralo prireditev, na kateri je nastopil tudi mešani cerkveni pevski zbor. Pevcem so podelili tudi Gallusove značke in priznanja za več let sodelovanja v cerkvenem pevskem zboru.

V letu 2007 je življenjska pot Brigito Potočnik popeljala v druge kraje. Na njeni poroki je nadvse slovesno pel bukovski mešani cerkveni zbor pod vodstvom prof. Toneta Potočnika. Zbor je potem prevzel Vane Triler, dotedanji pevec tenorist.

Fantje s Praprotna

Nekaj mlajših pevcev je oblikovalo tudi pevski ansambel Fantje s Praprotna, ki so zagotovo postali, potem ko so se povezali z ansambлом Lojzeta Slaka, najbolj znana pevska skupina, ki jo je vzgojil Franc Potočnik.

Za Fante s Praprotna je Franc Potočnik dejal, da so uspeli zato, ker so peli pristne domače narodne pesmi. Za uspeh je bilo potrebnih veliko vaj in članov te pevske skupine se je spominjal kot izredno prizadevnih in marljivih učencev. Posebej se je spominjal že pokojnega Jožeta Šifrarja, ki je, ko so se pripravljali na kakšen nastop, znal tudi sredi

1963

FANTJE S PRAPROTNA

Fantje s Praprotna so pevci, ki se imenujejo po vasi v Selški dolini, kjer jih je bila večina doma. Ker so za pevskim kvartetom Fantje na vasi odločilno zaznamovali slovensko pevsko sceno, veliko pripomogli h kakovostni izvedbi Slavkove glasbe in mnogo prispevali tudi k dvigu kakovosti petja brez spremljave, sem se pri opisu njihovega dela naslonil na arhiv pevovodje Franca Potočnika, pevca Andreja Berganta in šolske kronike OŠ Bukovica. Vse mi je posredoval Andrej Bergant.

Za Fantje s Praprotna je še pred nastopanjem z ansamblom oziroma triom Lojzeta Slaka dolga pevska pot. V letih 1956-1961 so v mladinskem zboru, ki pomeni začetek Fantov s Praprotna, med drugimi pevci peli tudi Andrej Bergant, Tone Dolenc, Jože Šifrer, Janez Dolenc, Janez Kalan, Lojze Klemenčič, Tone Bernik in Janko Benedik. Zbor je vodil Franc Potočnik, starost pevecv pa je bila od 16-18 let. Mladinski pevski zbor se je preoblikoval v Fantovski sekstet KUD Bukovica.

Leta 1962 je Fantovski sekstet nastopil v Železnikih, na lokalni radijski oddaji Pokaži, kaj znaš in si prvič nadel ime Fantje s Praprotna. Na tekmovanju so zasedli prvo mesto.

Leta 1963 je prišlo do prve menjave v sestavu. Lojze Klemenčič je prenehal peti, vključil pa se je Janez Habjan. Tako so tedaj prepevali Andrej Bergant, Tone Dolenc, Janez Habjan, Jože Šifrer, Janez Kalan in Janez Dolenc. Maja istega leta so nastopili v radijski oddaji Za našo vas ter posneli dve pesmi. Jeseni pa so na javni radijski oddaji Radia Ljubljana Pokaži, kaj znaš zasedli v finalni oddaji prvo mesto in si s tem pridobili pravico do arhivnega snemanja. Na tej oddaji jih je slišal Lojze Slak.

Spomladi leta 1964 so posneli za arhiv Radia Ljubljana že šest pesmi, jeseni pa so začeli vadi ti s triom Lojzeta Slaka ter januarja 1965 že prvič skupaj nastopili na skupnem koncertu.

Sicer pa najprej podrobneje predstavimo Fantje s Praprotna!

Andrej Bergant - 1. tenor, rojen 1938 na Sv. Tomažu nad Praprotnim, kmečki sin, končal gimnazijo v Škofji Loki in I. stopnjo Gradbene fakultete v Ljubljani.

Tone Dolenc - 2. tenor, rojen 1938 na Praprotnem, sin mlinarja, končal Fakulteto za agronomijo v Ljubljani. V letu 1964 se je preselil v Novo Gorico in je prenehal peti.

Janez Habjan - 2. tenor, kasneje 1. bas, rojen 1935 v Dolenji vasi, kmečki sin, zaposlen kot nabavni referent v Slikoplesku.

Jože Šifrer - prvi bas, ali 2. tenor, rojen 1939 na Praprotnem, kmečki sin, izučen klepar, ob delu napravil srednjo strojno šolo.

Janez Kalan - 2. bas, kmečki sin, rojen 1940 na Praprotnem, zaposlen na črpalki pri Petrolu, kasneje kot skladiščnik.

Janez Dolenc - 2. bas, sin gostilničarja, rojen 1938 na Praprotnem, izučen kolar, ob delu napravil srednjo strojno šolo.

Franci Rebernik - 2. tenor, sin železarskega mojstra, rojen 1947, strojni tehnik.

Tone Štritof - 2. bas, rojen v delavski družini 1962 v Kopiščah pri Kamniški Bistrici, referent v nabavi v Kemijski industriji Kamnik.

Na pevski vzpon Fantov s Praprotna je odločilno vplival pevovodja Franc Potočnik. Andrej Bergant pripoveduje:

“Organist Potočnik je kmalu po vojni ustanovil zelo dober moški in mešani cerkveni zbor. Poleg cerkvenih pesmi je pevec in pevke naučil tudi narodne in umetne pesmi. Zlasti moški zbor je bil v okolici poznan po dobrem petju tudi po zaslugi izrednega prvega tenorista Janeza Goloba - Kislovca. Že otroci smo vsako nedeljo poslušali cerkveno petje, ki nas je nekatere dobesedno zasvojilo. Zase lahko rečem, da sem prosil Boga, da bi tako pel kot Kislovc. S poslušanjem v cerkvi sem se naučil vse njegove partiture za moški in ženski zbor tako dobro, da ob vstopu v zbor nisem potreboval nobenih vaj. Podobno se je dogajalo tudi drugim našim pevcem iz našega sestava.”

V tistem času smo pogosto slišali ubrano petje teh pevcev tudi v družini v gostilni Kazina, kjer je bil doma Janez Dolenc, na raznih domačih praznovanjih, pa tudi pozno zvečer, ko so zapeli podoknico. Najbolj se pesem vtisne v srce v času velike žalosti, na pogrebih. Tudi tam smo jih slišali. Ni bilo čudno, da smo naravnost hrepeneli, kdaj bomo toliko stari, da bomo lahko zapeli z njimi.

Starejši pevci so ugotovili, da bi bilo dobro zbor pomladiti. Zato je Potočnik začel učiti mladince posebej, da bi se lažje vključili med izkušene pevce. Usoda pa je hotela tako, da smo bili mladi hitrejši pri učenju, delo v zboru nas ni zadovoljevalo, pa smo samostojno nadaljevali in nastopali še posebej s petjem v sekstetu in kasneje v kvintetu, kar so nam nekateri pevci tudi hudo zamerili. Vendar se je naš način petja in občutenje za sleherno pesem močno razlikovalo od zbora tako, da z njim ne bi prišli dlje kot do Škofje Loke.

Iz kronike je razvidno, da je bil prvi nastop kasnejših Fantov s Praprotna v razširjeni postavi leta 1956. Nadaljevali smo v sekstetu z manjšimi nadomeščanji zaradi vojaščine. Z nemotnim delom smo začeli leta 1961, ko sta Janez Dolenc in Jože Šifrer odslužila vojaščino.

Do 4. februarja 1962 smo se imenovali Fantovski sekstet KUD Bukovica. Ker je bilo v sekstetu kar pet pevcev s Praprotna, le eden iz Ševelj (Klemenčič Lojze), kasneje iz Dolenje Vas (Habjan), smo si za novo ime v oddaji Pokaži kaj znaš v Železnikih nadeli ime Fantje s Praprotna. Takrat smo smatrali, da je to ime dovolj razpoznavno za Selško dolino in Škofjo Loko na Slovenijo in širni svet pa nismo računali nit v sanjah.

Člani Mladinskega pevskega zbora KUD Bukovica, leta 1956, iz katerega so izšli Fantje s Praprotna.

gradnje domače hiše, ves umazan od malte, priteči k njemu s prošnjo, naj mu še enkrat ponovi delček pesmi, ki mu ni bil čisto jasen.

Vodil je kar sedem zborov

V Škofji Loki je na pobudo Cirila Pleška prevzel vodenje moškega pevskega zbora. Celo na Radiu Slovenija je napravil nekaj zelo dobrih posnetkov. Žal pa je bolezen prvega tenorista po dveh letih onemogočila nadaljnje delo. Več kot 30 let je vodil tudi Kapucinski cerkveni zbor v Škofji Loki, kjer so ga pevci klicali ljubkovalno kar "očka", pa dva domača cerkvena zbora, mladinskega in mešanega, občasno pa tudi cerkveni zbor v sosednji vasi Bukovščica. S cerkvenimi pevsкими zbori je imel največ dela, saj so peli v cerkvi vsako nedeljo in je bilo veliko vaj kar pri njem doma. Skoraj ni bilo večera, da iz Šinkarjeve glasbene sobe ne bi prihajala pesem in harmonija

pevcev. Vedno je ostal skromen in spoštljiv do vseh.

Bil je veren človek. Skrbel je tudi za cerkev na Bukovici. Bil je ključar in več kot 40 let je skrbel za prevoz patrov kapucinov, ki so hodili iz Škofje Loke maševat na Bukovico.

Na pobudo mladih združnikov Kmetijske zadruge Škofja Loka je prevzel vodenje sprva noneta, nato pa okteta Zadržniki. Mladi združniki so bili fantje, ki so ostali na kmetijah in so prihajali na vaje tudi iz 20 kilometrov oddaljenih vasi. Prvi tenor sta sestavljala Alojz Tomažin iz Bukovščice in Anton Kokalj iz Mlake, drugi tenor Ivan Dolenc iz Podobena in Štefan Inglič iz Sr. vasi, prvi bas Rok Potočnik z Bukovice in Miloš Stanonik iz Vinharij, drugi bas Marko Potočnik z Bukovice, Matej Demšar iz Zaprevala in Mato Demšar iz Loga.

Peter Finžgar, prof., je ob 10. obletnici noneta povedal: *'Kmečki živelj predstavlja pomembno del našega kulturnega življenja. V naši občini so prav podeželska kulturna društva med najmar-*

Mešani cerkveni zbor na reviji cerkvenih zborov v Sorici.

Oktet
Zadružniki.

ljivejšimi, zato smo ponosni na vaš nonet in na vaše desetletno delo. Nonet ohranja najsvetlejše tradicije slovenskega naroda in njegove navade, ki jih spremljajo enkratne slovenske pesmi. Pojete ne le na proslavah in prireditvah zadružne in kmečkega značaja, temveč se vključujete v vse manifestacije v našem kulturnem prostoru. V imenu Zveze kulturnih organizacij vam ob

vašem jubileju iskreno čestitam in se vam zahvaljujem za vaše požrtvovalno delo. Iskrena zahvala vašemu pevovodju Francu Potočniku, ki ni le svetovalec, učitelj in mentor, temveč še mnogo več. Posebna zahvala naj velja pevovodju tudi zato, ker nonet Mladi zadružniki ni prvi pevski sestav, ki je nastal ob njegovem požrtvovalnem mentorstvu."

Zadružniki
nastopajo na
Jarčjem Brdu
in na Bukovici.

Sin Rok Potočnik: *"V letu 1974 je s strani Aktiva mladih združnikov pri Kmetijski zadrugi Škofja Loka prišla pobuda, da bi ustanovili svoj zbor. Franc Potočnik, ki je bil kmet z Bukovice in je imel že veliko izkušenj z vodenjem zborov, je bil pripravljen prevzeti še eno obremenitev, zato je pomladi leta 1974 sklical avdicijo. Le-te se je udeležilo 15 članov aktiva, izmed katerih jih je izbral devet. Z delom so pričeli takoj."*

Glede na to, da so vsi fantje izhajali iz kmečkih družin (iz Poljanske in Selške doline), so se poimenovali nonet Mladi združniki. Ime so ohranili vse do leta 1989, ko so praznovali 15-letnico delovanja. Ker je v obdobju do leta 1989 prišlo do nekaterih zamenjav in je v zboru ostalo osem članov, so se preimenovali v oktet Zadružniki.

Oktet je vse od ustanovitve pa do svoje smrti konec leta 1999 vodil požrtvovalni Franc Potočnik. Za lepe pevske uspehe gre torej zahvala predvsem njemu, ki je med drugim za oktet napisal in priredil preko 50 skladb.

Člani okteta so se običajno enkrat tedensko dobivali na pevskih vajah (v pevski sobi pri Francu Potočniku doma) na Bukovici. Vsako leto so imeli preko deset nastopov. Ti so bili zlasti na domačem območju ob raznih prireditvah, in sicer podoknicah, dnevu oglarjev, gasilskih obletnicah, kulturnih in krajevni praznikih, proslavah, kvizih Mladi in kmetijstvo, srečanjih žena združnic na Blegošu itd. V zadnjem času pa pojejo tudi pri svetih mašah po podružničnih cerkvah ob žegnanjskih nedeljah.

Oktet je praznoval svojo 10-, 15-, 20- in 25-letnico delovanja in vedno imel samostojne koncerte v Javorjeh s ponovitvami na Bukovici, v Bukovščici, v Martinj Vrhu in v Škofji Loki.

Pomembnejši nastopi:

Leto	Nastop
1977:	snemanje za kmetijsko oddajo na RTV Slovenija
	nastop v Goriških Brdih
1979:	nastop v Cankarjevem domu Ljubljana
1980:	izseljeniški piknik Škofja Loka
1989:	otvoritev jasic v Ljubljani
1985-1992:	kranjski sejem - razstava krav in konj
1994:	tabor pevskih zborov v Šentvidu pri Stični
1996, 1999:	srečanje oktetov v Šentjerneju na Dolenjskem

Poleg okteta Zadružniki je Franc Potočnik vodil tudi sekstet Dekleta z Bukovice, s katerim so ob koncu novembra 1999, kot da bi slutili, da se življenjska pot Franca Potočnika izteka, ob praznovanju 30-letnice delovanja seksteta in 25-letnice delovanja okteta organizirali odmeven koncert na Bukovici in nato še (14 dni pred smrtjo pevovodje) v Škofji Loki.

Po smrti Franca Potočnika je do leta 2001 vodnje okteta prevzela Barbara Tomažin iz Bukovščice. Med letom 2002 in 2008 je oktet vodila Brigita Potočnik (vnučinja Franca Potočnika). Po letu 2008 pa ga za občasne nastope zopet vodi Barbara (prej Tomažin, sedaj Kavčič).

Njegove pesmi

Franc Potočnik je nekoč povedal, da je rasel v hiši, polni pesmi.

Pevovodja in skladatelj si je želel s svojim prizadevanjem ohraniti slovensko pevsko tradicijo.

Ob večerih, ko so drugi že spali, se je on poigraval z notami. Njegove pesmi je rodila praktična potreba. Nosijo naslove: V Selški dolini, Mladi pastirček, Čebelnjak, Fantje, Dekleta Selške doline, Planinska, Ratitovec, Večer na vasi, Lepa si zemlja domača, Deč-

Rodna vasica
(Anka Salmič)

F. P.

Bodi pozdravljena na rodna vasica vladno ju
*njih vseh sem in matih ho di la vica la

Rokopis not.

va je čingl' ca, Domotožje, Fantje, Pesem dela ...

V njih poveljuje predvsem lepoto Selške doline in hribov nad njo. Koliko skladb je sad njegove glasbene ustvarjalnosti, niti sam ni natančno vedel, "morebiti jih je nekaj čez petdeset".

Največ zadovoljstva prinašalo delo s sekstetom Dekleta z Bukovice

27. novembra 1999 ob praznovanju 30-letnice delovanja seksteta Dekleta z Bukovice in ob otvoritvi nove prenovljene krajevne dvorane v združnem domu je bil koncertni večer "Bodi pozdravljena, rodna vasica" s pevci, ki jih je vzgojil in vodil Franc

Potočnik. Poleg Deklet z Bukovice so sodelovali še oktet Zadrufniki in Fantje s Praprotna ter učenci glasbene šole Škofja Loka. Ob odprtju so se hvaležno spomnili dolgoletnega zborovodja in organista Franca Potočnika, ki je požel velik aplavz, ki se je razlegal po dvorani. Na koncertu je bila nova dvorana premajhna za vse, ki so s svojo navzočnostjo hoteli izraziti priznanje zaslužnemu in prizadevnemu vaščanu. Povsem upravičeno.

Nastanek vokalnega seksteta

Za potrebe cerkvenega petja je vodil tudi otroški pevski zbor. Ko so Fantje s Praprotna odšli k ansam-

Zgodnejša slika seksteta Dekleta z Bukovice.

blu Lojzeta Slaka, je leta 1970 izoblikoval eno osrednjih vokalnih skupin občine Škofja Loka, vokalni sekstet Dekleta z Bukovice.

Pravi odgovor na to, kako je mogoče, da so članice seksteta zmogle kar 30-letno delovanje in si ob tem vse ustvarile družine, je kar težko najti. Zgodilo se je, da so bile kar nekajkrat prisiljene nastopiti v kvartetu, se celo naučiti več različnih glasov, da so lahko "nadomeščale". To je bilo potrebno zlasti v časih, ko so dobivale naraščaj, saj se je zgodilo celo to, da so v enem mesecu štiri izmed njih povile pet otrok. Volja, razumevanje in ljubezen je premagala tudi tako zahtevne čase, in ko se je življenje umirilo, bi brez vaje vsaj enkrat na teden kar težko živele. Ves čas delovanja tega seksteta so pisale kroniko svojih nastopov, saj je umetniški vodja skrbno pazil na to, da se pesmi ne bi ponavljale.

Nastopale so po vsej Sloveniji in tudi v tujini, snemale so za radio Celovec in ob 20-letnici delovanja izdale tudi kaseto. Francu Potočniku se je od izredno velikega števila raznih nastopov najbolj vtisnil v spomin prvi nastop Deklet z Bukovice na izseljenskem pikniku v Škofji Loki, ki je bil izredno toplo sprejet in odločilna spodbuda za njegovo nadaljnje delo.

Sekstet so sestavljale: Jana Demšar, Ema Rakovec, obe Šinkarjevi z Bukovice, Magda Zupanc, Karmen Jelenc, Marinka Ferlan in Tončka Jelenc.

Karmen Jelenc: *"Moji prvi spomini na gospoda Franca Potočnika, Šinkarjevega ata, segajo v nežno otroško obdobje, še preden sem začela obiskovati osnovno šolo.*

Na Bukovici je vsako nedeljo pri maši pel domači cerkveni pevski zbor. Pevci so bili na koru in večkrat se je v sprednje klopi zasllišal šepet. Zdelo se mi je, da pevci na koru ves čas klepetajo, organist pa je bil tisti, ki je pevce utišal, jim zaigral na harmonij, vsi so v roke vzeli note, ga pogledali in naenkrat začeli peti. To sem od spodaj navzgor večkrat preverila (zato so me doma za ušesa) in uživala v prelepah pesmih. Včasih se

BODI POZDRAVLJENA RODNA VASICA

KONCERTNI VEČER S PEVCI, KI JIH JE VZGAJAL IN VODIL g. FRANC POTOČNIK

OB 30 – LETNICI SEKSTETA DEKLETA Z BUKOVICE
IN OB OTVORITVI NOVE PRENOVLJENE
KRAJEVNE DVORANE V ZADRUŽNEM DOMU

SODELUJEJO:

DEKLETA Z BUKOVICE
OKTET ZADRUŽNIKI
FANTJE S PRAPROTNA
UČENCI GLASBENE ŠOLE ŠKOFJA LOKA
DOVEZOVALKA: KATARINA JELENC

BUKOVICA
KRAJEVNA DVORANA V ZADRUŽNEM DOMU
SOBOTA, 27. NOVEMBER 1999
OB 19.30 URI

VLJUDNO VABLJENI

Vabilo na koncertni večer.

Vokalni sekstet Dekleta z Bukovice.

je zaslišal samo njegov glas, ko je na primer zapel kak psalm.

Že takrat sem občudovala petje in pevce, ko so prihajali s kora. Večkrat sem si zamišljala, kako lepo bi bilo, če bi bila tudi jaz članica tega zbora. Vendar sem bila takrat še premajhna.

Doma sem spraševala, kdo je ta stric, ki tako lepo igra in poje. Povedali so mi, da je to Šinkarjev ata in da vodi še moški zbor na Bukovici. Moja mama je bila doma na Bukovici, zato smo šli večkrat domov na obisk. Tam smo se igrali z otroki in tudi s Šinkarjevimi. Tako smo se spoznali.

Ko sem bila v prvih razredih osemletke, je Šinkarjev ata nabiral pevce za otroški pevski zbor. Na vso srečo je opazil tudi mene in me povabil na vaje, kamor sem z velikim veseljem začela zahajati. Kako lepo je bilo prepevati pri maši. Gospod Potočnik je znal toliko pesmi ... Z nekaj truda smo se vsake, ki nam jo je pripravil, naučili.

Prav v tistem času pa smo začeli poslušati po radiu Fante s Praprotna. Pet fantov iz moškega zbora je začel še posebej intenzivno učiti in pripravljati na nastope. Kot vemo, so bili to zelo obetavni mladeniči z lepimi glasovi, talentirani. Čez nekaj časa jih je Lojze Slak povabil v svoj ansambel, ki ga vsi zelo dobro poznamo, in kar naenkrat je ostal brez pevcev.

Gospod Potočnik pa ni stal križem rok in se je že začel ozirati za novim pevskim sestavom, za novimi domačimi pevci. Zazdelo se mu je, da bi bil sedaj kar pravi čas za sestavo nove zasedbe, tokrat deklishe. Izmed pevk v cerkvenem otroškem zborčku je izbral šest nadebudnih deklis, ki smo si vse štete v čast, da je izbral prav nas. To sta bili njegovi hčerki Jana in Ema ter sošolke Marinka, Karmen, Magda in Silva. Rodil se je sekstet Dekleta z Bukovice. Mislim, da smo mu prav me naredile največ veselja z lepim petjem, z mnogimi odmevnimi nastopi, z vajami, čeprav nobena ni bila pevsko izobražena.

Vse smo z velikim veseljem prihajale na vaje. V začetku so bile takoj po maši, saj se ve, da takrat avtomobilov še nismo imeli. Gospoda Potočnika

smo kar takoj začele klicati Šinkarjev ata ali še krajše, samo ata.

Bil je neskončno potrpežljiv. Včasih nam kakšno pesem ni in ni stekla. Pomiril nas je, da se mora usesti v možgane, potem bo pa šlo. In je naslednjič res šlo.

V Škofji Loki je bil vsako leto izseljenski piknik, ki se ga je udeležilo mnogo zdomcev. V letu 1970 je ata prišel na dan z idejo, da smo tudi me že toliko pripravljene, da bi lahko zapele. Vaje smo imele že kakšno leto, zvenele smo lepo – zakaj pa ne?

To je bilo prvo obdobje malo bolj intenzivnih priprav in prvi odmeven nastop. Pesmi smo lepo

Šinkarjev ata študira pesem.

Njegov harmonij.

Vedno nasmejan med svojimi dekleti.

zapele, bile smo zadovoljne, ata pa še bolj. Ves čas mu je šlo na smeh in ni nas mogel prehvaliti. Vsa-ki je dal čokolado – za pohvalo in vzpodbudo za naprej.

Vedno se je veselil z nami, nas vzpodbujal, hrabil, kadar smo bile brez prave vneme in volje. Kar naprej je ustvarjal nove in nove pesmi, ki jih je napisal prav za nas, priredil je mnogo pesmi drugih avtorjev, da je dobil pravo lego za naše barve in obsege glasov.

Bil je tudi naš, lahko bi rekli, menedžer. Dogovarjal se je za nastope, za snemanja na radiu in televiziji, za pripravo kaset. Vzpodbujal nas je, da smo zapele z mnogimi sestavi širom po Sloveniji,

saj se je z mnogimi zborovodji in vodji osebno poznal. Najprej smo prepevale s tamburaši iz Reteč – gospod Rant in gospod Potočnik sta bila stara znanca in prijatelja. S citrarjem Mihom Dovžanom se je dogovoril, da smo po temeljitih pripravah in dolgotrajnem snemanju posnele ploščo in kaseto. Popeljal nas je tudi preko meja naše domovine, v Avstrijo, kjer smo se srečali z zamejskimi Slovenci in pripravili nekaj nastopov.

Za vsako okroglo obletnico smo pripravili koncert. Z atom smo se pogovarjali, koga bi povabili v goste, in vedno je imel že vnaprej pripravljen predlog. Zanimivo je, da nas je ponavadi on vprašal, ali bomo imele nove obleke. Rad je videl, da

Na koncertu ob 30-letnici delovanja seksteta, 27. 11. 1999.

Nazdravljanje po koncertu na Bukovici.

smo bile tudi za oko prijetne, lepo oblečene.

V vseh letih se je zamenjala samo ena pevka – Silvo je nadomestila Tončka. Ata jo je zelo lepo sprejel, saj je že prej vedel, da je dobra pevka in popestritev za sekstet.

Ko smo se začele poročati in rojevati, je kar težko čakal vsako članico, da je spet prišla na vaje. Vaje so se nam rade zavlekle pozno v večer in takrat je ata potrpežljivo sedel na svojem stolu ob harmoniju, kaj pripomnil in z nasmehom na ustih čakal, da bomo odšle. Vedno nas je povabil, naj kar še malo ostanemo.

V zadnjih letih svojega življenja ga je začelo počasi opominjati zdravje. Najtežje je bilo zadnje leto. Računale smo, da bo leta 1999 že kar 30. ob-

letnica našega delovanja, nismo pa vedele, ali bo ata še zmožal vse priprave, vaje, učenje novih pesmi. Na koncert nas je spomnil prav ata sam, ko so začeli prenavljati našo krajevno dvorano.

Pohiteli smo s pripravami. 27. 11. 1999 je bila dvorana prenovljena, nastopajoči povabljeni. Koncert s pevci, ki jih je vodil in vzgajal Franc Potočnik, je zelo uspel. Ata je z zadovoljstvom poslušal Fante s Praprotna, dirigiral oktetu Zadrugi in spremljal Dekleta. Dvorana je bila nabito polna, dihala je skupaj z nami in gospodom Potočnikom.

Tudi na koncert, ki smo ga čez 14 dni ponovili v Kristalni dvorani v Škofji Loki, nas je spremljal, čeprav težko. Obljubil je, da nam bo pripravil tor-

Torta po obeh koncertih, samo devet dni pred njegovim slovesom.

to, ko bodo koncerti za nami. Ko smo 16. 12. 1999 še zadnjič prišle k njemu na vaje, nas je na mizi čakala torta in vsako kozarec vina. Z veseljem smo posedele ob njem, nekaj zapele in se naklepale.

Že čez devet dni, na sam božič, nas je dosegla žalostna novica, da ga ni več med nami. K večnemu počitku smo ga pospremili samo mesec dni po odmevnem koncertu, star je bil 82 let."

Še vedno niso izpolnili obljube, ki so mu jo dali, da bi vse njegove pesmi zbrali, natisnili in izdali, da bi po njih lahko segli tudi drugi zbori. In lepa pesem bi šla v svet.

Šinkarjev ata je bil "bogat človek". Za njegovo delo je bilo najdragocenejše plačilo lepo zapeta pesem. Kot samouk je v življenju dosegel zelo veliko. Od kod talent? Mama je bila doma iz Besnice in je bila zelo dobra pevka. Pisala se je Poličar. Morda je bila kaj v sorodu s Poličarji, ki so prepevali pri Mihi Dolžanu. Iz njene družina sta izšla tudi slavna Pogáčnika z Labor, violinist Miha in kipar Marko.

Za svoje dolgoletno delo na glasbenem področju je prejel več priznanj, med drugim tudi zlato Gallusovo značko. Junija 1998 ob 80-letnici ga je za življenjsko delo ob občinskem prazniku odlikoval škofjeloški župan Igor Draksler z zlatim grbom občine Škofja Loka. Posebno mesto v njegovi pevski sobi zavzema priznanje za 50-letno glasbeno delovanje v

Franc Potočnik, Šinkarjev ata, dobiva priznanje.

cerkvi, ki ga je 18. avgusta 1995 podpisal ljubljanski nadškof in metropolit Alojz Šuštar. "V svoji službi ste bili zvesti tudi takrat, ko ste doživljali nasprotovanja," je še zapisal.

Sin Tone Potočnik nadaljuje njegovo glasbeno delo

V bukovski šolski kroniki je za leto 1976/77 zapisano:

"Njegov sin Potočnik Tone pa prav to leto dokončava Muzičko akademijo v Zagrebu. Že v času srednje glasbene šole v Ljubljani je imel uspešne nastope: v Filharmoniji, snemal za RTV Ljubljana, nastopal v Zagrebu itd.

Leta 1969 se je vpisal na ljubljansko akademijo za klavir in orgle. Kot študent orgel je imel več uspešnih znanih nastopov: 2. 12. 1972 – nastop v Parizu, 25. 7. 1975 – koncert s sopranistko Olgo Gracelj na blejskem otoku. Imel je več samostojnih koncertov in vsi odzivi v časopisih so bili zelo pohvalni.

Bil je odličen mentor pri vodstvu pevskega zbora, vedno ga je rad spremljal na klavirju na krajevnih proslavah ter drugih nastopih."

Šinkarjev ata je bil tudi sosed šole na Bukovici. Spoštoval je tamkajšnje učitelje in njihovo delo. Pripravljen je bil šolarjem zaigrati na klaviature, jim pokazati, kako se plete košare iz vrbovih vej. S pletenjem košar in izdelovanjem metel se je Šinkarjev ata ukvarjal v zimskih mesecih, ko je na kmetih manj dela. Pletel je košare iz vrbe kot že njegov oče. Šibje je narezal spomladi in ga pozimi skuhal, da se je omajilo. V eni košarici za kruh, na primer, je bilo okrog tristo paličic. Manjše, finejše košarice je spletel iz bike, ki jo je imel posajeno, večje iz navadne vrbe.

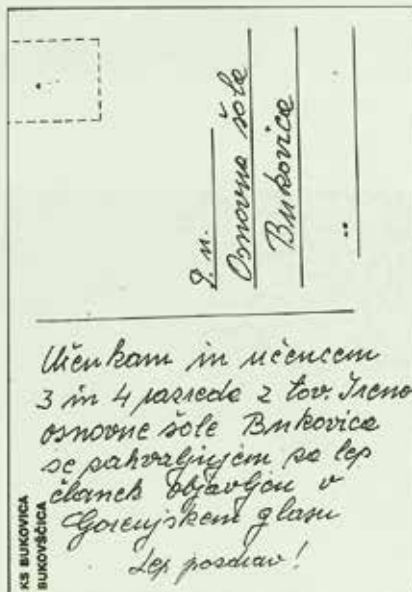
MOJSTER ŠINKARJEV ATA

Pozimi, ko kmetje nimajo toliko dela zunaj, se nekateri ukvarjajo z domačo obrtjo: s pletenjem košar ali s čim drugim.

S tovarišico smo šli pogledat mojstra Šinkarjevega ata, kako plete košarice. Bilo je lepo in zanimivo. Šinkarjev ata je prinesel pokazat spleteno dno. Podobno je bilo soncu. Začel je delati. Bili smo zelo radovedni in smo hoteli vse videti. Čudili smo se njegovim spretnim prstom. Ko smo mi grizljali Šinkarjeva jabolka, je ata naredil že skoraj gotov izdelek, le še okrasni kitki sta manjkali. Presenečeni smo bili nad ližnim izdelkom iz vrbovih vejic. Preden smo odšli, smo se mu lepo zahvalili.

Dama sem tudi jaz premišljeval o pletenju košarice. Če mi bo uspela, pa res ne vem.

Učenci Bojan, Matěj, Boris in Jana

Slika v zborniku Iz preteklosti za prihodnost: Mojster Šinkarjev ata, leto 1992.

Učiteljca Štefka Lovrančič: "Gospoda Franca Potočnika, po domače Šinkarjevega ata, sem spoznala hitro po svojem prihodu na Bukovico. Leta 1977 sem se na Bukovico preselila v stanovanje v šoli z vso družino. Videla sem ga zdravega in zadovoljnega, kako je obdeloval kmetijo ob pomoči žene in sinov. Vedno pa je imel čas in voljo za svoj najljubši hobi, biti zborovodja raznim zborom in igrati na klavir. Velikokrat sva se v popoldanskem času srečala na avtobusni postaji. Slišala sem ga prihajati po cesti mrmraje neko melodijo. Povedal mi je, da se je to melodijo ravnokar spomnil in jo mora večkrat ponoviti, da jo do večera, ko jo bo zapisal, ne pozabi.

Gospod Potočnik je bil prijazen človek, rad je z vsakim poklepetal o tem in onem. Vedno je bil nasmejan, ko nas je učiteljice obiskal med odmorom ob raznih priložnostih na kratkem klepetu in kavici.

Še jaz ne vem, s čim sem si zaslužila čast, da me je obiskal vsako leto na štefanovo ob mojem praz-

Franc Potočnik.

niku s steklenico domačega. Meni je njegov obisk veliko pomenil in moja skromna beseda hvala ga je osrečila. Ob odhodu mi je vedno dejal: pa srečno do naslednjega leta, in tako je bilo. Srečna sem bila, da je to tradicijo srečanja pri meni pozneje nadaljeval njegov sin Marko vse do moje upokojitve.

Danes še enkrat rečem: od srca pristrčna hvala družini Potočnik za vse lepo, saj so mi velikokrat polepšali dan ob kavici pri njih doma. Srečna sem bila, da sem živela na Bukovici in tam preživela veliko lepih trenutkov."

Vnukinja Brigita Potočnik: "Ko je k večnemu počitku odšel stari ata, sem bila stara 15 let.

V mlajših letih se ga spominjam predvsem po tem, kako je cenil trud pri vsakem človeku. Tudi meni je za vsako odlično ali prav dobro oceno vedno dal bombone, največkrat z okusom jagode.

Spominjam se ga tudi, kako je bil zvest svojim obveznostim: delu na kmetiji in petju. Kako dosledno se je pripravljal na pevske vaje. Z vso skrbnostjo se je vedno zanimal, da bodo pevci res prišli na vaje, ker je vedel, da bodo le tako vaje uspešne.

Spoštoval je lepe besede. Nikoli ga nisem slišala izreči kakšne grde besede. Ko ga je kaj res jezilo, se je iz njegovih ust slišalo le: o fant ja. Na velike praznike, kot sta božič in velika noč, je veliko časa posvetil pisanju voščilnic. Tudi drugače se je po klasični pošti veliko dopisoval s svojimi znanci in prijatelji iz glasbenih krogov.

Njegova velika ljubezen poleg družine, vere in domovine pa je bilo tudi komponiranje pesmi. Spominjam se, kako je večkrat v svojem svetu nekaj premišljeval, s kretnjami pa nakazoval, kako dirigira pesem, ki je še ni izlil na papir. Ko pa je bila pesem na papirju, jo je preigraval na harmoniju, pri sami harmoniji pa je potem naredil še kakšne popravke. Včasih se je vse popoldne slišalo škrabljanje britve po papirju, s katero je popravljal detajle.

Posebno v spominu pa mi bo ostalo, kako je s svojim delom, predvsem na področju glasbe, tiho in nevede tudi pri meni vzbudil zanimanje za glasbo. Glas harmonija in petje, ki sem ga poslušala že od rojstva, sta kar naenkrat prebudila željo za igranje. Nikoli ne bom pozabila atovih besed: "Če se boš to pesem naučila igrati do nedelje, boš pri maši lahko spremljala pevce." Z veliko volje sem se lotila trdega oreha in potem je bila v nedeljo spremljava res v mojih rokah.

Atu so počasi pojemale moči in vem, da je bil vesel, ko sem pokazala zanimanje za njegovo delo. Ko je na sam božični praznik leta 1999 za vedno zatisnil oko, je ostala praznina. Vendar je zame še vedno ostal živ. Večkrat se mi je sanjalo, kako mi s svojimi kratkimi, tihimi koraki nosi mape s pesmimi. To mi je vlivalo dodatne moči za naporno delo, ki sem ga po njem nadaljevala.

Čeprav me je pot življenja vodila v druge kraje, mi je njegova preprosta, delovna in vestna narava ostala v spominu."

V letih 1933–1999 je bil član PGD Bukovica

Na pobudo krajanov je bilo leta 1927 ustanovljeno Gasilsko društvo Bukovica. Med ustanovnimi člani je bil tudi oče Franc Potočnik starejši. Postal je prvi načelnik društva in to funkcijo je opravljal do leta 1956. Ko je sin Franc 1933. leta dopolnil 16 let, se je včlanil v društvo. Leta 1937 je postal tajnik društva in to delo opravljal do sredine leta 1939, ko je šel služiti vojaški rok. Nato se je pričela druga svetovna vojna in delo v društvu je zamrlo.

Po letu 1950 je društvo začelo na novo delovati. Tako je leta 1958 prevzel funkcijo predsednika nadzornega odbora in jo opravljal do leta 1964, ko je zopet postal tajnik društva. Ker društvo v takratnem obdobju ni bilo aktivno, je takoj pričel s pridobivanjem novih članov, kar se je poznalo po letu 1970, ko je društvo na novo zaživelo. Že takoj so pričeli pri krajanih z nabiralno akcijo, katere pobudnik je bil. Tako so leta 1972 nabavili novo motorno brizgalno

Bukovski gasilci od leve proti desni: Franc Potočnik (Prtiskarjev), Jože Peternelj (Cvirn), Jože Kalan (Kalanov), Pavle Bergant (Žirovcov), Franc Dolenc (Lebnov), Franc Klemenčič (Basov), Lojze Lavtar (Mlakni), Jože Klemenčič (Basov), Lojze Podobnik (Šimnovc) in Franc Potočnik.

in dve leti pozneje še prvo rabljeno motorno vozilo kombi IMV.

Ob praznovanju 50-letnice leta 1977 je nastala ideja, da bi obnovili stari gasilski dom. Ker je bil na slabi lokaciji, je Franc predlagal novo lokacijo pod Prtiskarjem. S tem so se na upravnem odboru strinjali vsi. Tako je bila leta 1979 imenovana komisija za izgradnjo novega gasilskega doma. Ker je bil takrat tajnik društva, je bil v tej komisiji zadolžen za urejanje različne dokumentacije – pridobivanje dovoljenj, soglasij, izvedbo nabiralne akcije pri krajanih in drugo. Tajniške posle je opravljal do leta 1980. Nato je bil do leta 1984 predsednik častnega razsodišča, od leta 1984 do leta 1988 pa član komisije za SLO in DS.

Leta 1985 je bil novi gasilski dom dokončno zgrajen in slavnostno predan v uporabo. Kmalu je v njem zrasla ideja, da bi bil dom lepši, če bi ga krasila freska sv. Florjana, zavetnika gasilcev. Ta ideja se mu je uresničila leta 1992. V vseh letih aktivnega delovanja so bile skoraj vsako leto izvedene vrtno veselice, za katere so se dogovarjal z ansambli. Tako je leta 1972 na veselici igral ansambel Lojzeta Slaka s Fanti s Praprotna, kjer je bilo preko dva tisoč obiskovalcev. Prav tako so se dogovarjali z Avseniki, vendar do dogovora ni prišlo.

Ker je poleg naštetega delal še veliko drugega, je prejel: značke za 10-, 20-, 30-, 40- in 50-letno delovanje, več priznanj gasilskega društva, leta 1977 republiško gasilsko priznanje, leta 1985 občinsko gasilsko priznanje I. stopnje in leta 1989 plaketo gasilskega veterana.

Za vse ideje in prostovoljno delo, ki ga je opravljal vse do smrti leta 1999, smo mu člani PGD Bukovica hvaležni.

Franc Potočnik, Šinkarjev ata, je bil po duši umetnik, po srcu glasbenik, predvsem pa velik človek, je zapisala Marinka Ferlan ob njegovem slovesu.

Utrinki iz gasilskega življenja Franca Potočnika.

IN MEMORIAM

Franc Potočnik

1917 – 1999

K večnemu počitku smo pospremili Šinkarjevega ata, ki je bil po duši umetnik, po srcu glasbenik, predvsem pa velik človek.

Z glasbo je živel, odkar je njegov oče bolj po naključju kupil harmonij. Škoda, da ni mogel v šolo. Svoje prvo glasbeno znanje je našel v zvezkih brata gimnazijca. Za začetek je bilo dovolj. Mnogo pozneje se je izobraževal na tečajih za organiste, ki jih je vodil profesor Jože Trošt, sicer pa je bil samouk. Ob večerih, ko so drugi že počivali, se je on poigral z notami.

Takoj po vojni je prevzel cerkveni pevski zbor na Bukovici. Posebno všeč so mu bili moški glasovi, zato je imel z njimi še posebej vaje. Iz tega zbora je nastal kvintet Fantje s Praprotna, ki jih pozna cela Slovenija.

Za potrebe cerkvenega petja je vodil tudi otroški pevski zbor, in ko so Fantje s Praprotna odšli k ansamblu Lojzeta Slaka, je iz tega zbora izoblikoval eno osrednjih vokalnih skupin v občini Škofja Loka, vokalni sekstet Dekleta z Bukovice. Zdaj smo že dolgo odrasle in žene, a še vedno pojemo skupaj pod istim imenom. Nam je bil pevovodja in vzgojitelj, zato ni čudno, da smo ga vse imenovala kar ata. Do nas je gojil neko posebno naklonjenost in ljubezen. To pa nikakor ne pomeni, da je bil z našim petjem vedno zadovoljen. V sebi je imel prirojen občutek za lepoto. Če pesem ni bila lepo zapeta, je to tudi povedal, in začeli smo vaditi znova.

Svojo zadnjo energijo je vložil v koncert, ki smo ga pripravili ob 30-letnici delovanja seksteta. Njegova čisto zadnja skrb pa je bila, kako bo s petjem

pri polnočni maši o božiču. V mislih je bil vedno pri petju.

Poleg dveh cerkvenih zborov na Bukovici je Franc Potočnik 30 let vodil Kapucinski pevski zbor v Škofji Loki in Oktet zadružniki, ki deluje že 25 let.

Za svoje dolgoletno delo na glasbenem področju je prejel več priznanj, med drugim zlato Gallusovo značko in Zlati grb občine Škofja Loka. Posebno mesto v njegovi pevski sobi zavzema priznanje za 50-letno glasbeno delovanje v cerkvi, ki ga je 18. avgusta 1995 podpisal ljubljanski nadškof in metropolit Alojzij Šuštar. »V svoji službi ste bili zvesti tudi takrat, ko ste doživljali nasprotovanja,« je še zapisal.

Na slavnostnem koncertu, 27. novembra 1999, ob 30-letnici delovanja seksteta Dekleta z Bukovice, je prejel posebno zahvalo domačinov za prispevek h kulturnem dogajanju v kraju.

Za svoje pevce je napisal veliko pesmi, ki so tehten prispevek v slovensko glasbeno zakladnico, prenekatero pa je zanje priredil. Svoje pesmi je vedno predstavil skromno z besedami: »Če vam bo všeč ...«

In nam so njegove pesmi resnično všeč. Ob slovesu, kjer mu je med drugimi govoril tudi škof Alojz Uran, smo vsi pevci peli samo njegove pesmi. Za nas bo Franc Potočnik vedno mojster lepih pesmi. Želja njegovih pevcev je, da bi bile vse njegove pesmi nekoč zbrane, natisnjene in izdane, da bi lahko segali po njih tudi drugi zbori.

Pogrešali ga bomo na vajah, a spomin nanj bo še dolgo živ, saj nas bo sleherna njegova pesem spominjala nanj, ki je bil tih in skromen, pa vendar zapisan med velike može Seiške doline.

MARINKA FERLAN

Viri:

Kronika pevskega zbora pri podružnični cerkvi sv. Florijana na Bukovici.

Ljudmila Potočnik, leto 2002.

Janez Kajzer: *Znani in neznani znanci*.

Družina, 16. januar 2000.

Gorenjski glas, 26. november 1999.

Gorenjski glas, 23. december 1988.

Kronika šole 1966, 1967 ...

Za PGD Rok Potočnik.

Janez Kajzer: *Vaš kraj v našem zrcalu*, 26. 7. 1972.

PIL 1994.

Iz preteklosti za prihodnost, šolsko glasilo PŠ Tadeusz Sadowski Bukovica.

Vsi najboljši muzikanti, 1. del, 1963.

Foto: arhiv družine Potočnik

Josip Peternelj

(13. 3. 1896 – 25. 9. 1935)

*Naprednjak iz Cerknega, posestnik v Selcih 67,
rojeni raziskovalec in nesojeni izumitelj*

Marjeta Šketa

Selca, rojstni kraj mojega pokojnega očeta, in Selško dolino poznam in ju imam res rada že od pravrosnega otroštva. Takrat sta bila to le kraja mojih številnih lepih in prijetnih doživetij. Zdaj, ko po malem brskam po starih dokumentih prednikov, pa vedno znova ostrmim: kakšna zgodovina, kakšni doslej še "neodkriti" sinovi te doline! Žal ljudje interes za raziskovanje svojih korenin in z njimi povezane zgodovine največkrat razvijemo šele v zrelih letih, takrat ko je komaj še na voljo kak sogovornik z informacijami iz prve roke. Res pa je tudi, da je v družini moje stare mame, Marije Kopčavar, rojene Čemažar, Anžicove Micke iz Selc, morda pa tudi v Selcih nasploh - kdove, zakaj - veljala nekakšna nepojasnljiva, skrivnostna molčečnost.

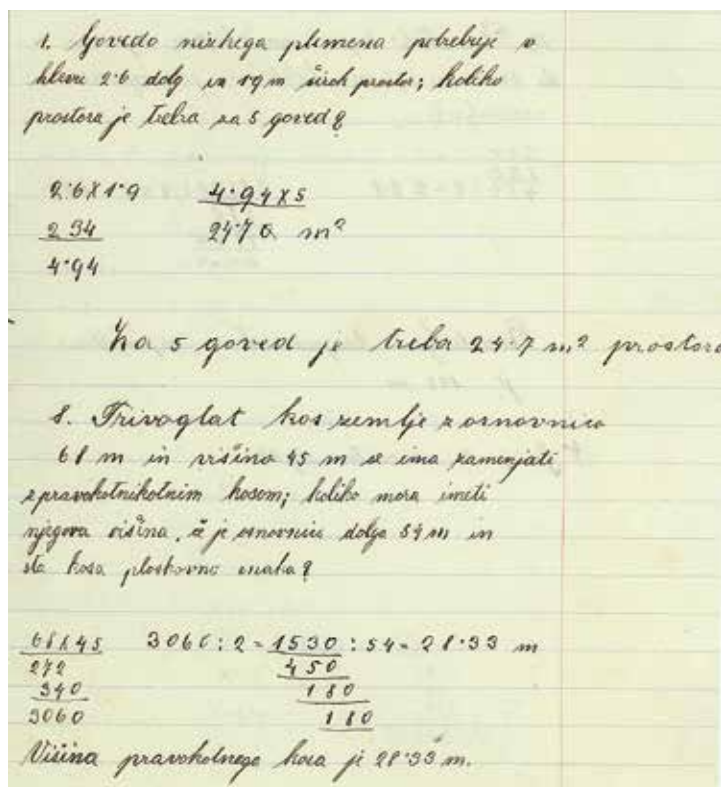
Josip Peternelj, verjetno okrog 1923

Univ. dipl. ing. Jože Peternelj je bratranec mojega pokojnega očeta. Že več kot 60 let živi v Ljubljani. Očeta, Josipa Peternelja, je izgubil še kot otrok, pri šestih letih. Hvaležna sem mu, da mi je pomagal sestaviti zgodbo o kratkem, a polnem življenju in ustvarjalnem delovanju svojega očeta v Selcih. Zahvala za pomoč pa gre predvsem tudi Jožetovemu nečaku, mojemu "tamalmo" bratrancu Rudiju Habjanu, ki skrbno hrani in mi je rad posodil dragocene dokumente svojih starih staršev in druge dokumente najinih skupnih prednikov. In seveda: velike vrednosti so pričevanja staroste Selške doline, Selčana Cirila Debeljaka, Bobkovega ata, ki je Josipa Peternelja osebno poznal, saj je pri njem delal kot dninar.

Temnolasi Josip Peternelj se je rodil 13. marca 1896 posestnikoma Ani, rojeni Štravs, in Filipu Peternelju pri Tišlerčk v Cerknem št. 142 na Tolminskem. Njegov priimek so kasneje, na Kranjskem, pogosto tudi v uradnih dokumentih, površno zapisali brez j, v pogovorni rabi pa je v Selcih j gladko odpadel. V Selcih so ga pravzaprav imenovali kar Peternel Joško. Zato sem tudi sama morda v že svojem prispevku v 6. številki Železnih niti kdaj njegov priimek napisala napak. Kot pričajo tudi ohranjeni Peterneljevi osebni dokumenti, se je Cerkno pod Avstro-Ogrsko imenovalo Kirchheim Küstenland, pod Italijo pa Circhina. Škofja Loka je v citiranih uradnih in drugih dokumentih večkrat napisana z eno besedo, Škofjaloka. Ko v nadaljevanju navajam dele originalnih dokumentov - v večini gre za zvečine kar dobro čitljive rokopise z navadnim in včasih s tintnim svinčnikom, le redko s črnilom - so besedila praviloma identična z originalom, torej navedki vsebujejo tudi vse pravopisne in druge na-

pake ali pomanjkljivosti. Ohranjeni nepodpisani rodovnik in popis lastnikov od začetka 17. stoletja je za Selca 67 verjetno, kot za rod Kopčavarjev - tega je tudi podpisal, naredil dr. Rudolf Andrejka (1880-1948), morda celo že leta 1924, ko je v knjigi stroškov 26.4. vnos "Dr. Andrejku 80". Pisavi na listih z rodovnikom sta si zelo podobni, če nista identični.

Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da je Josip Peternelj od 1. septembra 1902 do 28. junija 1909 obiskoval "štiri razredno ljudsko šolo v Cerknem" in deset mesecev tudi Slovensko deželno kmetijsko šolo polknežne grofije Goriško-Gradišanske v Gorici. O tem, da je bil zelo uspešen gojenec prvega zimskega tečaja kmetijske šole leta 1912/1913, ne priča nič manj kot ohranjeno spričevalo, izdano 18. marca 1913: "Gojencu .... se izda to spričevalo in se ga proglašaja zrelim za vstop v drugi tečaj." O Josipovih odlikah pričajo tudi ocene: nravno vedenje vzgledno, marljivost prav priden, ocena prav dobro v vseh devetih predmetih - npravoslovje, vinograd-

Iz Peterneljevega zvezka
Računstvo

St. 451.
Šol. vod.

Izpustnica.

Josip Petermelj

porožen dne *13. marca* 1896. v *Luknem*
na *Haviškem*, rimsko-katoliškega verozpoznanja, je obiskoval *Štiri*
razredno ljudsko šolo v *Luknem*, od *1. septembra* 1902. do
28. junija 1909. in že poprej od _____ 1 do _____ 1
razredno ljudsko šolo v _____, tedaj vsega skupaj
7 let, _____ mesecev, vedel se je *hvalovredno*
ter se naučil posameznih predmetov tako-le:

	Veroznanstva	<i>prav dobro</i>
Slovenskega jezika	Branja	<i>prav dobro</i>
	Slovnice	<i>prav dobro</i>
	Pravopisa in spisja	<i>prav dobro</i>
Nemškega jezika	Branja	<i>prav dobro</i>
	Slovnice	<i>dobro</i>
	Pravopisa in spisja	<i>dobro</i>
	Računstva in oblikoslovja	<i>prav dobro</i>
	Prirodoslovstva	<i>prav dobro</i>
	Zemljopisa in zgodovine	<i>prav dobro</i>
	Pisanja	<i>prav dobro</i>
	Risanja	<i>dobro</i>
	Petja	<i>prav dobro</i>
	Telovadbe	
	Ženskih ročnih del	
	Kmetijstva	<i>prav dobro</i>
	Vsanja oblika pšamenik iztelkov	<i>prav lično</i>

Ker je ta učenec zadovoljil zahtevam § 21. državnega šolskega zakona z dne 2. maja 1883. l., odprava § 21. državn. šolskega zakona z dne 6. maja 1876. l. in 30. drž. zak., odprava je ločitev, kolikor zadejuje v šolo.

Štiri razredna ljudska šola v *Luknem*
dne *28. junija* 1909.

A. Petermelj   *Josip Lom*   *Ivanha*
šolski voditelj   katehet   razredni učitelj

Na Branju, 4. št. vsakega šolskih knjig. — Tiskal Karel Gröberl.

Izpustnica

Št. imenika 11.

Spričevalo

slov. deželne kmetijske šole poknežene grofije Goriško-Gradiščanske

Peternelj Josipu

rojenemu v *Čerlenom* dne *13. marca 1896*

gojencu prvega zimskega tečaja *1912/1913* se izda to spričevalo

in se ga proglašja zrelim za vstop v drugi tečaj.

Nravno vedenje *pregledno*

Marljivost *prav pridno*

PREDMET	USPEH
Nravnoslovje	<i>prav dobro</i>
Vinogradništvo	<i>prav dobro</i>
Sadjarstvo	<i>prav dobro</i>
Vrtnarstvo	<i>prav dobro</i>
Živinoreja	<i>prav dobro</i>
Splošno poljedelstvo in pomožni predmeti	<i>prav dobro</i>
Spisje	<i>prav dobro</i>
Računstvo	<i>prav dobro</i>
Prirodoslovje	<i>prav dobro</i>
Praktične vaje	<i>prav pridno</i>

Ravnateljstvo deželne kmetijske šole poknežene grofije Goriško-Gradiščanske.

V Goric, dne *18. marca* 1913.

Ravnatelj:

Anton J. . . . .

REDI ZA USPEH:

prav dobro
dobro
zadostno
nezadostno

Učitelji:

Podgoršek
M. . . . .
Prof. Lavrenčič

Spričevalo kmetijske šole

ništvo, sadjarstvo, vrtnarstvo, živinoreja, splošno poljedelstvo in pomožni predmeti, spisje, računstvo in prirodoslovje, praktične vaje prav priden. Spričevalo so podpisali ravnatelj Anton Štrekelj in učitelji Podgornik, M. Lavrenčič, D. Šorli in še en Lavrenčič. Ohranjeni razpored nedeljskih predavanj z naslovom Učenci slovenske kmetijske šole spredavali, ki so jih očitno v letu 1912 pripravili učenci, pokaže, da je Josip "1. nedeljo 12/10" imel predavanje z naslovom "Olebševanje našega doma" in "9. nedeljo 14/12" z naslovom "Napake na Cerkljanskem v krmljenju živali".

21. januarja 1914 je še ne osemnajstletni Josip napisal prošnjo Slavnemu odboru mlekarске zadruge v Cerknem, v kateri "ponižno prosi, da bi se mu blagovolilo podeliti službo mlekarja, kakor je to razpisano v domačih časopisih do 30. marca 1914." Iz prošnje je razvidno, da je po desetmesečnem zimskem tečaju kmetijske šole opravil še petmesečni mlekarški tečaj na Vrhniki in tudi že tri leta z uspehom opravljal mlekarška dela v mlekarni v Zakrižu (op.p.: blizu Cerknega). O njegovem uspehu pri delu naj bi pričalo prošnji priloženo "službeno spričevalo", ki pa ni ohranjeno. V prošnji še navaja, da je telesno zdrav in krepak, kar naj bi bilo razvidno iz takrat prav tako priloženega zdravniškega spričevala. Službo je menda dobil.

28. julija 1914 je Avstro-Ogrska Srbiji napovedala vojno in sprožila prvo svetovno vojno. Fantje so morali na nabor. Kot je razvidno iz dokumentov, je bil Josip "novak 1. nabornega razreda". Josipov oče Filip je bil očitno bolan in je na Cesarsko kraljevo okrajno glavarstvo napisal takole prošnjo:

"Ponižno podpisani naprosim, naj se blagovoli v slučaju potrditve uvrstiti mojega sina Jožefa v nadomestno rezervo. Pri obilici družine mi je edina podpora omenjeni sin, sam bolehen sem popolnoma nezmožen opravljati težka kmetska dela. Da ne bo trpela družina občutnega pomanjkanja, upam, da se mi prošnja usliši. Peternelj Filip"

Filipovi prošnji so oblasti očitno ugodile, saj je Josip kasneje v lastnoročnem dokumentu zapisal, da je bil doma pri starših do 15. novembra 1916. Od 15. novembra 1916 do 3. novembra 1918 je bil pri vojaki v Linzu v Avstriji, pri rezervnem 3. gorskem topniškem polku. Kot je razvidno iz nedatiranega dokumenta v nemščini, je oče Filip enkrat v tem obdobju na K.u.K. Ersatz Bat. Gruppe III Linz (Prevod: Cesarsko kraljevi rezervni bataljon Skupine III Linz) naslovil naslednjo prošnjo:

"Der untertänigst Gefertigte Peternelj Filip aus Kirchheim Küstenland bittet das höfliche Kommando möge meinem Sohn Josip Peternelj welcher sich derzeit bei obigen Gruppe befindet einen 4 wöchentlichen Urlaub zur Heumath erteilen....."

Poveljstvo enote je prosil, naj sinu Josipu odobri štiritredenski dopust za spravljanje sena (op.p.: Heumath je zapisan napačno, pravilno nem. Heumahd). Pojasnil je, da je njihova posest na hribovitem terenu, da je vse z nje potrebno znesti na hrbtu, česar pa pri svojih letih sam, brez moške pomoči ne zmore, tovrstne pomoči pa v okolici ne more najti. Navaja tudi, da njegova posest obsega 40 joh pašnikov (op.p.: joh je narečni izraz za oral, staro površinsko mero: 1 joh je enak 57,546 ara oz. 0,5754 hektara), 7 govedi in 4 prašiče. Pove tudi, da je doma poleg njega še Josipova mati s tremi Josipovimi sestrami, ki "pri spravljanju sena niso uporabne". Mlajšega, leta 1908 rojenega sina Gabrijela v pismu ne omenja. Ni znano, ali je Josip dobil dopust za spravljanje sena ali ne. Prej omenjeni lastnoročni Josipov dokument priča, da je bil od 3. novembra 1918 do 2. julija 1919 v italijanskem ujetništvu. Morda so tudi njegov polk poslali na soško fronto in je bil tam ujet. Kot v študiji Vojaki s Škofjeloškega v prvi svetovni vojni navaja Nataša Budna Kodrič, so bili namreč slovenski polki z vstopom Italije v vojno in odprtjem soške in tirolske fronte večinoma prepeljani ob Sočo.

Glavnomu odboru mlekarke zadruge
v
Berkovem

Ponižno prosim, da
bi se mi blagovolito
podelili službo mlekarja,
kerker je to raspisano v
domačih časopisih do 30.
marca 1996.

Pa ponižno prošnja spiram:

1. Rojen sem 13. marca 1896
in pristojen v občino
Berkovo, katero ravnamo in
pilotirne domovnice in
prstnega lista
2. Darsil sem s prav dobrim
uspehom prideljstvo jolo v
Gorici in 5 mesecih mlekarke
tečaj na Berkovici, katero
razvrstano in pilotirnih avch
jolskih spricival.
3. Opravljal sem tudi že s
prav dobrim uspehom

mlekarstva dela o mlekarne
v Ljubljani št. 13 k. l. Odbor
mlekarne je bil p. mano prav
radovoljen kakor je razvidno
iz pridjanega službenega
sprisovalu

4. Da jim hitro prav in
krpate ter pomoč opravljati
mlekarstva dela je razvidno
iz pridjanega zdravniškega
sprisovalu

Ka mi je moj ugodnosti
upam da se mi službo
posel.

Ljubljana, 21. januarja 1944.

Petermelj Josip
mlekarstvu pomočnik.

Kako se je med prvo svetovno vojno nasploh in v času Josipove odsotnosti godilo družini, je razvidno iz ohranjenega rokopisa, datiranega Cerčno 18.12.1919, ki ga je očitno pripravil neki Janez Bevk, saj je poleg Filipovega podpisa zapisano "po Janezu Bevk". Gre za ugovor na dohodninski davek za leti 1918 in 1919:

*"Slavni civilni komisarijat –
davčni oddelek v Tolminu*

Na odlok slavnoistega odgovarjam sledeče:

V letu 1918 sem imel sledeče dohodke in stroške

Dohodki:

Dohodki od premoženja (posestva) ostavši pridelke in izdelke ki so se porabili za lastno družino v skupnem gospodarstvu K 7800

Dohodki od poslopja v katerem stanujem edino le sam s svojo družino 200

Obresti od kapitala K 2000 po 2% 40

Skupaj K 8040

Stroški:

Davki in dokladi K 100

Preživitek in druge življenske potrebe 7 članske družine 7000

Zavarovanje proti požaru 18

Skupaj (stroški) K 7018

Dohodki K 8040

Prebitek K 922"

Seštevek stroškov je sestavljalec zapisal napačno. Potem Filip navaja še dohodke in stroške za leto 1919, ter ugotavlja "prebitek K 872", nato pa navaja:

"V pričetku vojne z Italijo (op.p. maja 1915) mi je bivša Avstro-Ogrska armada potom rekvizicije odvzela najlbešo in najboljšo njivo in to na parceli št. ... d.o. Cerčno na kojem svetu so se leta 1915 postavile vojaške barake katere so še danes na tem prostoru postavljene tako da mi je užitek še najboljše njive že 4 leta onemogočen. Že nad 1 leto se nahajajo v teh barakah vojaki Kraljevske vojske, popreje pa so bile zasedene od bivših avstro-ogrskih čet.

Za ta prostor (njivi) nisem do danes sprejel ne od bivše avstro-ogrške vojne uprave, kakor tudi ne od sedanje zasedbene oblasti nobene odškodnine in nobene najemnine.

Moje posestvo meri 30 oralov zemljišča od kojeg je le 7 oralov njive in travnika. Živine redim povprečno 4 glave (danes posedujem 2 kravi, 1 bika in 1 tele).

Ker se moje posestvo nahaja ob cesti sem bil tekom vojne vedno žrtva vojnih razmer, uničilo se mi je vse pridelke okoli ceste in barak; vojaki nemške armade so mi v oktobru 1917 pokradli nad 70 kvintalov sena ne da bi bil zato prejel kakršno odškodnino. Vsled tega dejstva sem bil pri živinoreji zelo prizadet ker sem moral za nizko ceno oddati 2 govedi nasprotno sem pa moral pozimi in spomladi za drag denar kupovati seno in slamo, da sem do prve košnje zmozel preživeti še ostali 2 govedi. Tako nisem od konec leta 1917 pa do danes odprodati nobene govedi, ker sem vsako tele rabil za naraščaj vsled česar so bili dohodki tem manjši.

Vsled rekvizicij od bivše avstro-ogrške vojne uprave sledečih predmetov: slamoreznice 1919, 1 voza in večja množina lesa so dosegli dohodki kljub vojnim škodam večjo svoto kakor stroški zato pa se je vrednost premoženja precej znižala."

Filip potem v pritožbi na odmero davka navaja še konkretne vrednosti.

Situacija se Filipu Petermelju očitno ni izboljšala niti po sinovi vrnitvi. Kot je Josip zapisal, je bil iz italijanskega ujetništva odpuščen 2. julija 1919. Vrnil se je k staršem v Cerklno in tam ostal do poroke. Pismo – odgovor na odlok (odmero davka) za leto 1920 – za Slavni civilni komisariat – davčni oddelek v Tolminu, datirano 5.11.20, je očetu tokrat sestavil on, njegov podpis je na osnutku mogoče razbrati pod Filipovim. Kot je razvidno iz navedb o dohodku in stroških, je Filip leta 1920 za "najemnino od Italijanske Kraljeve armade zasedene parcele" prejel 85 Lir.

Prikaz stroškov Josip za Filipa obrazloži takole:

"Kakor je razvidno iz zgoraj pisanih računov sem moral v tem letu nadomestiti potrebno orodje ki mi je bilo med vojno rekvirirano. V nakup orodja in popravo zemljišča po vojni poškodovanega sem porabil kakor je razvidno iz računov prebitek iz leta 1919 882 L in kapital 2000 L kljub temu pa imam primanjkljaj še 1605 L.... Leta 1919 sem zaslužil tudi pri aprovizacijskem uradu dnevno 8 L letos nimam nobenega postranskega zaslužka razen par dni ob košnji.

Imel sem tudi nesrečo pri živini ena krava mi je pred časom porodila 2 mrtvi teleti sedaj nima nič mleka dokler mi v drugič ne porodi.

Posestvo leži v strmi legi zato ga tudi ni mogoče izboljšati.

Moje posestvo meri 8 ha 94 a 97 m2 in 30 oralov kakor sem poročal....Posestvo je slabo rabno večinoma le za gozd.

Da mi je bilo treba manj denarja si izposoditi sem tudi drva (bukova) prodal.... Znesek 1505 Lir sem si izposodil pri sosedu Josipu Plemelj Cerklno 62 po 3%."

Na domačem posestvu na hribovitem terenu se je Josip verjetno počutil utesnjenega. Menda si je že od mladih nog med drugim želel eksperimentirati

v vrtnarstvu in sadjarstvu. Verjetno se je že v šoli seznanil s strokovnim glasilom Slovenski sadjar, ki ga je za pospeševanje sadjarstva januarja 1913 začel izdajati dotedanji sadjarski učitelj Martin Humek, ki ga je kot učitelja že leta 1909 zaposlil Deželni odbor kranjski. Po ustanovitvi Sadjarskega društva za Slovenijo leta 1921 in razširitvi delokroga na področje vrtnarstva, in po posledičnem preimenovanju v Sadjarsko in vrtnarsko društvo leta 1923, se je glasilo preimenovalo v Sadjar in vrtnar. To navaja Humek v uvodniku 12. številke, izdane 10. decembra 1933. V njej najdemo žlahtne prispevke, kot npr. Nujne naloge našega sadjarstva, o katerih se je razpisal Josip Priol, ravnatelj sadjarske in vinarske šole v Mariboru. Društvo je v glasilu pozivalo k pospeševanju sadne in vrtnarske produkcije, pomenjenju sadnih sort in k boju s sadnimi in vrtnimi zajedavci ter informiralo o najnovejših dognanjih s področja spravljajanja in predelave sadja. Jože pravi, da je bil njegov ded Filip menda "zaguljen": svojemu sinu npr. ni pustil gojiti vrtnic, pa je Josip to počel v gozdu in jih tam skrivaj cepil. Nedvomno pa je tej "zaguljenosti" botrovalo dejstvo, da je bilo tudi takrat v cerkljansko-idrijskem hribovju, z nadpovprečnimi strminami in ozkimi dolinami, prostora za poljedeljsko dejavnost res malo, razen na nekaterih zložitih policah, in je bila zato pridelovanju hrane za družino in krme za živino namenjena obdelovalna površina velika dragocenost.

Verjetno je bilo več kot očitno, da Josip potrebuje prostor za uresničevanje svojih številnih idej. Bil je zelo tolerant, razgledan in zaveden Slovenec, narodnjak, po prepričanju liberalec, član telovadnega društva Sokol. Sokolsko gibanje ni bilo izvirno slovensko. Prvo društvo je leta 1862 ustanovil M. Tyrš na Češkem kot odgovor na nemške nacionalistične telovadne organizacije. Že leta 1863 so v Ljubljani ustanovili gimnastično društvo Južni sokol. Od samega začetka so bila sokolska društva prav toliko kot športna društva tudi politične organizacije, ki so med Slovenci v habsburški monarhiji pomagale spodbujati občutek narodne zavesti oz. občutek pripadnosti Slovanom, bile so gibalno slovenskega na-

roda proti Avstrijcem. Sokoli so bili blizu miselnosti Narodne napredne stranke. Po uveljavitvi meje iz rapalske pogodbe se je zato Josip v fašistični Italiji nedvomno slabo počutil in verjetno, kot takrat marsikateri Slovenec, sklenil fašizmu ubežati.

V tistih časih je do porok dostikrat prišlo tudi s posredništvom, ali pa je kakšna ljubezen ostala neuslišana, pa so do poroke z drugim pripeljali drugi, praktični, razumski razlogi. Posestniki so sicer takrat posestva praviloma predali sinovom, a Janez Čemažar, edini sin Terezije in Blaža Čemažarja, posestnikov iz Selc 67 (hišno domače ime od leta 1800 Tone), je leta 1902, star 15 let, odšel z doma, menda ne po svoji volji (kdove, morda pa vendarle ne le zaradi domnevnih razhajanj s starši, ampak tudi zato, da bi se izognil takrat še obvezni triletni vojaščini), v daljno Ameriko, v Chicago, in tam ostal. Po besedah Janezove 1917 v Ameriki rojene nečakinje Emily Malesich (orig. Malešič, umrle februarja 2009 v Chicagu), hčerke Janezove sestre Antonije Čemažar, je bil njen stric John tam zelo čislán umetnik. Umetnik? "Da," mi je rekla, "pek in slaščičar, znal je delati umetelno, čudovito tortno dekoracijo. Najprej je delal v eminentni slaščičarni, kasneje je šel na svoje". Janezova mama, moja prababica Terezija Čemažar roj. Krek (1856-1935), že od leta 1904 vdova, pa je po prvi svetovni vojni, stara že več kot 60 let, nedvomno potrebovala naslednika za posestvo in za opekarno. Doma in še neporočena je bila takrat od skupaj sedmih živih otrok (leta 1892 rojena hči Terezija je že leta 1893 umrla) le še ena hči, svetlo lasa in svetlooka Ljudmila Čemažar, Milka (2.8.1891 - 1.5.1975). Moj sogovornik Jože pravi, da se njegovi materi Milki ni prav nič mudilo poročiti: bila naj bi odlična amaterska šivilja in s svojim znanjem zelo aktivna članica skupine, ki je po Gorenjski in Štajerski organizirala gospodinjske tečaje. Za tiste čase je bila zelo razgledana; veliko je brala, oboževala je dr. Janeza Evangelista Kreka (Krekova mati je živela v Selcih, v kasnejšem Krekovem domu) in njegove ideje naprednega gospodinjstva.

Ko Ljudmila še ni dopolnila trideset let, sta šli z materjo Terezijo k notarju Niku Lenčku v Škofjo

Loko in 11. aprila 1921 sklenili izročilno pogodbo. Kot je razvidno iz ohranjenega notarskega pisma, je mati s pogodbo nanjo prenesla v pogodbi navedena zemljišča, hišo, gospodarska poslopja, živino in gospodarsko orodje "z vsemi pritiklinami in hišnimi premičninami, sploh vse, kakor stoji in leži, kakor je izročiteljica vse to dosedaj posedovala in vživala, odnosno pravico imela posedovati in uživati..." in je Ljudmila vse to prevzela "v svojo last" in stopila "takoj danes v njega posest in vžitek...". Terezija je s pogodbo "za nje prosti užitek" zadržala "jablanovo deblo "Čebular" na "Kozličevem" in gozd "Čipernik" tudi za nje dosmrtni užitek". Ljudmila se je obvezala materi plačati "gotove izročnine 6.000 K brez obresti tekom 3 mesecev", ji nuditi dosmrtni preužitek, "prosto skupno stanovanje v vseh prevzetih prostorih", med drugim pa vsako leto tudi "pet mernikov pšenice, dva mernika rži... deset kil kuhanega masla,... vsak dan liter svežega mleka in dve kokošji jajci..., vsak mesec eno kilo bele soli, eno kilo sladkorja, pol kile žgane kave, srednje cene, in pol litra petroleja." Ljudmila je s pogodbo prevzela tudi materine dolgove: samo pri Hranilnici in posojilnici v Selcih 42.000 K, pa približno enak znesek dolga pri nekemu Francku - v knjigi 28.6.1923 "(Francku) Habjan na račun 10.000" in čez leto še zneski do navedenega skupnega, in nekatere obveznosti do svojih sestra. Ljudmila je tudi po poroki pogodbene obveznosti do matere dosledno izpolnjevala, o tem pričajo ohranjeni zbirni zapisi in sprotne navedbe v knjigah stroškov, npr. 20.11.1925 "Mami 5 kg mesa za pol leta 330" in 3.12.1923 "Mami 3 kg masla 420". Kot je bilo takrat in tudi kasneje v navadi, si je Terezija torej s pogodbo izgovorila "kót", mesečno vsoto v denarju (v knjigi stroškov so na začetku vsakega meseca postavke, ki o tem pričajo, npr. 5.4.1930 "mami za april 125"), vino, pravo kavo (v knjigi stroškov večkrat najdem postavko "kava 11,50", na primer 24.1.1930 in 5.2.1930, in 31.3.1930 "1 kg kave surove 48"). Kar neverjetno se mi zdi, a Jože mi je povedal, da si je moja prababica vsako do-poldne skuhalo pravo kavo, ostali pri hiši so očitno

**Originalni
»WECK«-ovi
kozarci za
vkuhanje**

Za vkuhanje vsakovrstnega sadja in sočivja
Vam priporočamo prvovrstne
»WECK«-ove kozarce z varstveno znamko:

ki se dobe z obširnimi ceniki in poučnimi bro-
šurami vedno v zalogi pri sledečih tvrdkah:

10-19

**Schneider & Verovšek in Avgust Agnola v Ljubljani, Jos. Jagodič
v Celju, Pinter & Lenard v Mariboru in Anton Brenčič v Ptuj**

Semena

Ako potrebujete dobra semena za vrt, polje in travnik, za cvetlice in cvetlične žebulice, zdravo ptičjo krmo itd., potem se obrnite na specialno trgovino s semeni
JOSIP URBANIČ — LJUBLJANA, Miklošičeva cesta št. 8
kjer boste zanesljivo dobro postreženi. — Tozadevni cenik je brezplačno na razpolgo.

Znano Vam je, da so divjaki vzgojeni na novi zemlji najbolj rastni, zdravi in odporni. Moj princip je: divjake vsako leto saditi na deviško zemljo oddaljeno od sadnih sadežev najmanj 1 km. Zato so moji dosedanja naročniki bili jako zadovoljni z močimi zdravimi, močno ukoreninjenimi divjaki in jih po potrebi vedno naročijo pri meni. Ako hočete tudi Vi biti biti zadovoljni se obrnite takoj na drevesnico

Stanko Raipš v Sp. Polskavi p. Pragersko,

ki Vam nudi jabolčne in bruščne pikirance in nepikirane eno in dvoletne divjake ter srednje in visoko debele drevje vs h vrst sadnega izbora

Ako hočete ptice pridržati v sadovnjakih,
nudite jim priliko za gnezdenje, ki je
možno samo v

valilnicah za duplarje

V zalogi jih ima

M. Humek, Ljubljana

Mnogo leži še neizkoriščenih mest,

ki željno čakajo izpolnitve s sadnim drevjem! — Pa kako naj izpolnimo ta mesta, če si ne moremo kupiti primernih sadežev, ker nam manjka denarja? — Tako toži in vzdihuje sedaj pretežna večina naših kmetov-sadjarjev — Da temu vsaj nekaj odpomočemo, smo se odločili oddajati **zajamčeno dobre, zdrave in rastne visoko ebelne jabolane II kvalitete po Din 4** — za drevo v pristnih sortah sadnega izbora, plačljivo v 30 dneh po prejemu pošiljke. — Naša drevesca, omenjena kvalitete, prednjačijo **v ceni kvaliteti in v zajamčenih sortah**, visoko nad onimi, ki se ponujajo po trgih, in prevzšajo iz sejma na sejm. — Pri naročilih 100 drevces pošljem franco postaja naročnika!

ZAHTEVAJTE CENIK IN SEZNAM SORT!
Drevesnice Ivan Gradišnik, Šmarjeta p. Celje

Sever & Komp., Ljubljana.

Kaj nudimo za Vaš vrt!

Naš cenik z mnogimi slikami, ki obsega 112 strani, pošljemo zastonj. Potreben je za vsako gospodarstvo. Ne vsebuje samo cen, temveč za kratke, a vender natančne opise, kako naj se obdeluje in prideluje zelenjad, cvetice in poljski sadeži. Pri vsaki zelenjudi je opisan tudi nje zdravilni učinek. / Deteljno, travno, krmilna, poljska, oljna, zelenjadna in cvetlična semena. / Lanene tropine in plišče hrano za domače in čistočrne ptice, golobe in perutnino. / Cebulček, česen, šašote / Česenlje begonij, gleksinij, gladiol, dalij, amarišivov, kale irisov, okrasna ciklamenta, klij, narcis, hijacint, tulipanov, anemon in krokusov. / Nože za okuliranje, drevesne škarije in žage, škropilnice, motike, lopate, vilje in vse ostalo moderno vrtno orodje. / Novodobno orodje za praktično in boljše obdelovanje zemlje. S tem orodjem Vam čelo ne bo nepozna in bo šlo hitro izpod rok. / Sredstva za pretličevanje zemena, zatiranje škodljivcev v sadjarstvu in zelenjadarstvu, cepilno smolo itd. / Umetna gnojila, zalija, morsko travo, laneno olje in lincež.

Kaj kupujemo?

Suhe gobe, fižol, deteljna in travna semena. Točno dnevna novičila in cene sporočimo na zahtevo.

SEVER & KOMP., Ljubljana, Gosposvelska cesta 3

T o v a r n a

I. Bonač sin

v Ljubljani

izdeluje:

Tenki svileni papir za ovijanje sadja, bel in v barvah

Cena za 1000 listov:

Velikost	bel	barvan
20 × 20 cm	Din 12 —	Din 13-50
25 × 25 "	18-25	21—
33 × 30 "	26-25	30-50

Pri večjem odjemu primeren popust.

Specialni karton za ovijanje sadnih drevesc,

velikost 35 × 100 cm, in 43 × 100 cm. Najboljše zaščita proti zajemom in obznanju tuči proti mrazu. Karton je impregniran in se lahko uporablja več let. Preveže se z vrstico ali s steno žiro.

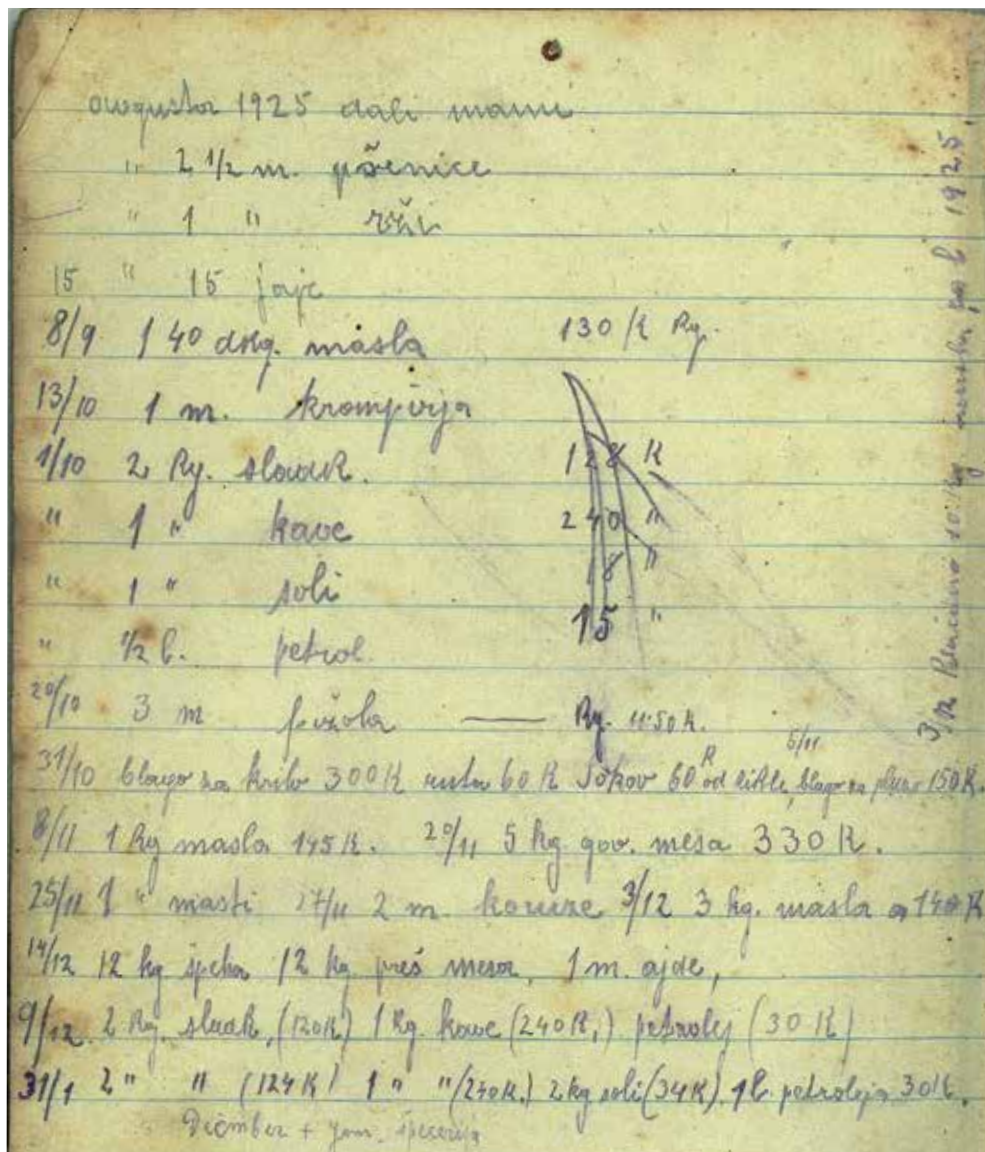
Cena v debelini 1/2 mm za polo velikosti	35 × 100 cm	Din	3-50
" " " " " "	43 × 100 cm	"	3-75

Ta karton se dopolnje različne oblike le po železnici v najmanjši množini 20 kg. Težina 1 pola 250, oziroma 270 g.

Da se prevozni stroški znižajo, se priporočajo skupna naročila. Pošilja se proti povzetju ali predplačilu.

pili predvsem kavo iz kavnih nadomestkov, franka in knajpa, o tem pričajo zabeleženi izdatki. Terezija si je izgovorila tudi vse drugo, kar ji je zagotavljalo ohranitev življenjskega standarda, ki ga je imela prej kot gospodarica posestnica. Ko pregledujem knjige stroškov, se mi zdi, da vsega, kar si je izgovorila in kar je dobila, sploh ni mogla porabiti. Ampak očitno je šlo za princip. Da sta Peternelja odplačevala prevzete dolgove, potrjujejo stroški: 4.5.1923

"Francku na račun 1. peči 2.000", s kasnejšimi plačili Francku leta 1923 skupaj 43.000 K, pa 29.7.1923 "obresti od pos. v hranilnici 870 K" in 3.8. še 915 K. To sta zmogla le s pomočjo prihrankov - 26.3.1923 "dvignil v Ljubljani 16.000", 29.6.1924 "dvignil v hranilnici 12.000" in 28.5.1923 "menjava 300 lir a 4.45 - 1.335 K", z zadolževanjem po nezavidljivih obrestnih merah - 4.5.1924 "Kosu ostalo vsoto računal obresti od 7/7-31/12 1923 po 7% od 1/1

Avgusta 1925 dali mami

- 4.5.1924 po 10% 24.751" in z rezultati dela svojih pridnih rok. Izračun dolgovane glavnice s pomočjo teh podatkov je velik izziv celo za največje matematične mojstre, eden takih mi je glavnico na palec ocenil na čez 300.000 kron.

Kot mi je povedal Bobkov ata, je povodenj leta 1922 Tereziji Čemažar naredila precej škode, pa jo je spretni možakar Peternelj še pred poroko popravil. Ni mogoče ugotoviti, ali je že takrat v hlevu naredil napajalnike za živino ali pa morda šele leta 1928, ko je hlev prenovil. Hudo neurje v letu 1922 in v hudoournik spremenjeno Selnico v svoji knjigi o Selcih omenja tudi Olga Šmid, pravi, da je prišlo vojaštvo in ljudem pomagalo pri čiščenju navlake, ki so jo s seboj prinesle podivjane vode. Dokaz o popravilu najdem tudi v knjigi stroškov za leta 1923, 1924 in 1925, kjer med drugim piše *"Napoved dohodnine za leto 1923 izdatki"... "škoda pri pov. 7.000, davki 300"* (op. p. zneska v kronah).

Josip in Milka sta se očitno pred poroko poznala vsaj nekaj mesecev. Še pred poroko, leta 1922 sta bila, kot je dosti kasneje zapisal Peternelj sam, skupaj na 1. jugoslovanskem vsesokolskem zletu v Ljubljani, *"kjer so si v bratskem objemu enako misleči podajali roko"*. To je moral biti mogočen dogodek, Peternelja je očitno popolnoma prevzel. Na Internetu sem v diplomskem delu Jureta Kerna,

Fakulteta za šport, o telovadcu Borisu Gregorki, našla informacije o zletu: prireditve v okviru zleta so potekale od začetka junija do sredine avgusta 1922 na posebej za to priliko zgrajenem telovadišču med današnjo Linhartovo in Vilharjevo ulico za Bežigradom. Kot piše Kern, je bil zlet prva množična manifestacija jugoslovanskega sokolstva ob veliki udeležbi čeških sokolov. Josip, morda pa z njim tudi Milka, se je shoda očitno udeležil tudi leta 1923, to je razvidno iz knjige stroškov - 27.8.1923 *"v Ljubljani na shodu 500"*.

Josip in Ljudmila sta se vsekakor morala zavdati, da imata različne vzornike in idole in da Josip ni bil človek, ki bi ponavljal vzorce. In v Selcih ljudi njegovega kova ni bilo prav veliko. Ljudmilina širša družina to zagotovo ni bila. Le Josipov svak, moj ded Janez Kopčavar, je bil menda tudi naprednjak, Josipov somišljenik, a se je, kot v ohranjenem rokopisu navaja Josip, kasneje vdal v usodo, otopel in se stopil z večino... Kdor je bil v Selcih takrat drugačen, se je moral boriti sam s seboj in spretno krmariti med tistim, kar je čutil in želel, in tistim, kar je bilo tam običajno, kar je po tamkajšnjih merilih smel. V nasprotnem primeru ga niso sprejeli. V Selcih takrat tolerantnost in liberalizem nista bila splošna in ne dobrodošla pojava. Zgodovinski viri pravijo, da se je že v prvih letih 20. stoletja na takratnem Sloven-

Jugoslovanski vsesokolski izlet 1922
Foto: arhiv Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana

skem zgodil hud prelom med slovensko liberalno in katoliško stranko. Tako kot na Češkem so se tudi v slovenskih deželah sokoli vedno bolj navduševali nad političnim liberalizmom, ki je nasproti "nazadnjaškim" katolikom zagovarjal sodobne sociološke in filozofske teorije ter se navduševal nad ločitvijo cerkve od države. V takšnem bojevitom ozračju je že leta 1906 na Jesenicah pri Katoliškem delavskem društvu nastal prvi odsek katoliške telovadne organizacije Orel. Olga Šmid v svoji knjigi Selca nekoč pove, da so z dovoljenjem okrajnega glavarstva v Kranju že leta 1908 v Selcih ustanovili Katoliško prosvetno društvo. Na ohranjeni nedatirani stari fotografiji, verjetno nastali konec 20. let, z napisom Orlovska družina Sv. Petra v Ljubljani, najdem svojo teto, sestro mojega očeta, Marijo Kopčavar, rojeno 1908, nečakinjo Ljudmile in Josipa Peternelja. Kot mi pove vnos v knjigi stroškov 19.11.1930 "*Kopčavar Mariji (mali) J. kot boter 100*", je bil Josip verjetno kmalu po svojem prihodu v Selca njen biranski boter.

Kot je mogoče sklepati na podlagi Peterneljevega dokumenta, sam ga je naslovil "*Potrdilo*", je najkasneje septembra 1922 padla odločitev o poroki med Josipom in pet let starejšo Ljudmilo in so se začele priprave nanjo. Kot je bil običaj v vseh urejenih družinah, sta zaročenca pred poroko, 16.1.1923, pri notarju Niku Lenčku v Škofji Loki pred pričama Tomažem Šoštarjem in Francetom Ankeletom, sodnima slugama, sklenila "*izročilno, darilno ženitno in dedinsko pogodbo*", posl. št. 204479. Te pogodbe v družinskem arhivu ni, imajo pa jo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana v Škofji Loki. V družinskem arhivu pa je zelo dobro ohranjena, a v zelo težko čitljivem rokopisu, ženitna pogodba v nemščini, naslovljena "*Notariatsakt – Ehepacten*", ki sta jo 11. novembra 1886, kar nekaj let po poroki 7.2.1881, sklenila Ljudmilina starša Terezija Krek in Blaž Čemažar. Josipa Peternelja so doma izplačali in je v Selca prišel s solidno balo. Pripeljal naj bi bil ne le lepo in funkcionalno, ampak po Jožetovih besedah kar umetniško izdelano pohištvo za spalnico iz trdega češnjevega lesa. Jože se spominja v stilu secesije umetniško iz-

rezljanih cvetličnih venčkov na vratih omar in na posteljnih stranicah. Josip Peternelj je zapisal tole:

"Potrdilo

Podpisani sin Ane in Filipa Peternelja iz Cerkna št. 142, sedaj poročen v Selcih, Jugoslavija, potrjujem, da sem sprejel od matere posestnice svoto 4030 Lir. To svoto sem rabil tudi za nakup mobilije, poročne obleke, perila, vožnje, potni list, sploh za vse moje stroške, ki sem jih imel od septembra 1922.

Poročil sem se 4. (op.p.: v drugih dokumentih naveden datum 5.) februarja 1923. Poleg tega sem dobil tudi dve koperti za posteljo 13 vojaških spodnjih hlač in steklenico 25 l. S tem potrjujem da ne bom zahteval ničesar več od matere t.j. posestva. Pripominjam tudi, da bom pustil doma les ki se je porabil za popravo kozolca in hiše, ter tudi tega ki je še spravljen doma t.j. 20 tramov 4 m dolgih in 50 desk že rabljenih. Ta les cenim na 500 lir. Imam tudi še strešno lepenko katero pridržujem zase enako tudi nekaj bodičastega pocinkanega drata. Puščam tudi dve kadi razno železje in več reči manjše važnosti." (op.p. Preračunano po zgoraj navedenem tečaju je od matere dobil skoraj 18.000 kron, les pa je cenil na 2.225 kron.)

Tišlerčkovo domačijo je v Cerknem kasneje prevzel Josipov dvanajst let mlajši brat Gabrijel. Da je bil Gabrijel rojen leta 1908, mi je kot iz topa izstrelil Bobkov ata, ne da bi ga vprašala, in ker mi letnice ni vedel povedati nihče drug, se pač moram zanesti na Bobka. Na spletni strani cerkljanskega gasilskega društva je Gabrijelova fotografija iz leta 1930. Jože pa tudi Rudi se strica Gabrijela dobro spominjata. Kot pravi, je bil Gabrijel velik humanist, domoljub,

ljubiteljski zgodovinar in glasbenik. V Primorskih novicah sta bila 1. in 8. oktobra 1976 objavljena članka-pripovedi Gabrijela Peternelja z naslovom *Pred fašisti nismo klonili*. V njih pripoveduje o času fašizma, med drugim tole:

"Moj oče je bil desničar, vendar zelo zaveden Slovenec. To sem opazil, čeprav še zelo mlad, ko je po prvi svetovni vojni Italija zasedla naše kraje. Takrat nas je usmerjal v kulturno prosvetno delo. Jaz sem se vključil v pevski zbor, sestre pa v dramsko skupino. Toda v marcu 1926. leta so fašisti vdrli v naše društvene prostore, kjer smo se shajali; to je bilo v zadružnem domu... Ko so nam prepovedali peti slovensko po gostilnah v Cerknem, smo se zbirali stari člani zbora izven vasi. Tako smo organizirali zbor dvanajstih pevcev, mene pa so določili za vadiatelja. Ob nedeljah smo hodili v podeželske gostilne in peli ob kozarčku vina..."

Gabrijel je bil od leta 1929 sodelavec organizacije TIGR. Josip Peternelj je bil z bratom Gabrijelom in družino v Cerknem v stiku – o tem pričajo nekateri vnosi v knjigi stroškov: 14.9.1923 *"Potnina v Cerkno 340"*, 28.2.1924 *"Jošk v Cerknem 90K in 95 lir"*, 17.12.1928 *"znamke Molan, Cerkno, Zali log 18"* - in je brata Gabrijela tu in tam finančno podprl,

kot priča vnos 21.8.1929 *"Gabrielova položnica Glasbena Matica 47"* in 10.10.1929 *"Gabrijelu 65"*.

Za tiste čase nadpovprečno razgledana Ljudmila Čemažar in Josip Peternelj sta se torej vzela 5. februarja 1923. Iz knjige stroškov, ki sta jo novoporočenca začela voditi dva dni po poroki, 7.2.1923, je razvidno, da sta se za svečani dogodek primerno oblekla – 20.2.1923 *"šivilji v Šk. L. 1.650"* in *"čevljarju v Šk. L. 2.250"* in da je dogodek zabeležil fotograf – 29.2.1923 *"fotografu na račun 200"*, 26.3.1923 *"Fotograf 1.840"*, a fotografije niso ohranjene. Tale ohranjeni dokument, datiran 4.2.1923, so bili ženinu Josipu ob slovesu dali cerkniški sokolski bratje za popotnico:

"Dragi brat!

V trenutku, ko se stalno ločiš od naše srede, ti podpisano društvo izreka najiskrenejšo zahvalo za Tvoje vsestransko, vzorno in požrtvovalno delovanje na narodnem polju.

Prepričani, da v svoji novi domovini bo deš usmerjal svoje delovanje po istih poteh, se podpisani iskreno zahvaljujemo na Tvojem dosedanem bratskem sodelovanju, ter Ti želimo najboljšo bodočnost.

Telovadno društvo "SOKOL" v Cerknem"

Domačija Ljudmile in Josipa Peternelja

S pred poroko sklenjeno "izročilno, darilno, ženitno in dedinsko" pogodbo sta si zaročenca obljubila zakon in določila, da pogodba dobi veljavo po poroki. Ljudmila je s pogodbo izročila posestvo možu Josipu, vključno s svetom z opekarno in razen določene njive in parcele z gozdom, Josip pa je s pogodbo prevzel tudi vse dolgove in obveznosti. Za dejanski prevzem opekarne je Peternelj potreboval obrtno dovoljenje. Urejanje s tem povezanih formalnosti verjetno ni bil mačji kašelj. V ohranjenem osnutku pisma okrajnemu glavarstvu z dne 23. februarja 1923 Peternelj piše:

"Podpisani Josip Peternelj Selca št. 67 občina Selca okraj Kranj prosi da bi se obrt za napravlanje opeke v Selcih prepisala na njegovo ime ter navaja sledeče razloge:

Jaz sem se priženil na posestvo Milke Čemažar Selca št. 67 katera mi je posestvo prepisala, opekarska obrt pa je bila še vedno prepisana na njeno mati Terezijo Čemažar Selca št. 67

Jaz sem rojen leta 1896 (13.3.1896 Cirkno, obč. Cirkno okraj Cirkno).

Ker sem jaz sedaj vse posestvo prevzel od moje soproge in njene matere prosim, da se ta obrt sedaj na moje ime prepisati blagovoli. Obrt je bila sedaj opuščena katero bodem jaz ponovil.

Selca, dne 23. svečana 1923.

Josip Peternelj!"

V knjigi stroškov so zgovorni vnosi 24.2.1923 "prošnja (obrt) 120", 7.3.1923 "Notarju za svet 40", 17.5.1923 "Pristojbina za prepis pos. 6.388", 19.6.1923 "Notarju 560". Ohranjeni, na pisalni stroj napisani sklep Okrajnega sodišča v Škofjiloki z dne 22.6.1923 je takle:

"Temeljem izročilno, darilno, ženitne in dedinske pogodbe z dne 16.1.1923 posl. št.20479(P zap.št. 79/1923) v zvezi s poročnim listom z dne 14.2.1923 se dovoli:

- 1. Vknjižba lastninske pravice za Josipa Peternelj iz Selc št. 67 na zemljišče Ljudmile Čemažar od ravno tam vl.št. 86 k.o.Selca;*
- 2. Odpis parc. Št. 12/2 i 38 gozdov ter 714 njive od gorenjega zemljišča, otvoritev novega vlož.št....(op.p. slabo čitljivo) in vknjižbo lastninske pravice nanj za Ljudmilo Peternelj...*

Na prvotnem zemljišču temeljem izročilne pogodbe z dne 11.4.1921 ...v smislu ...vknjiženo stvarno breme živeža in služnosti stanovanja se prenese v novi vložek."

Josip je torej prevzel tudi Ljudmiline obveznosti do matere. Ohranjen je nedatirani prepis Zemljiško posestnega lista Josipa Peternelja, verjetno izdan po prenosu posesti nanj. Peterneljevi zaznamki na hrbtni strani dokumenta povedo: da je glavarstvo 27.2.1923 odgovorilo, da mora predložiti obrtni list Terezije in njeno izjavo, da "obrt odlaga", in da mora poročati, "kje ima domovinsko pravico". Josip naj bi bil na to odgovoril, kje ima domovinsko pravico in glavarstvo vprašal, kako naj pride do jugoslovanskega državljanstva. Glavarstvo naj bi bilo 10. marca Josipu odgovorilo, da mora poslati ponovno potrditev Terezije Čemažar, da obrt odlaga. V odgovoru je prejel tudi seznam dokumentov, potrebnih za pridobitev državljanstva. Skladno z zabeležko naj bi bil po tistem v Železnikih pri g. glav. Znidaršiču, ta pa naj bi izjavil, da zakona o državljanstvu ni in da torej ne more prositi za državljanstvo, ampak naj prosi začasno bivanje. Josipov pripis "Potrdila od T.Č. nisem dobil." je zgovoren: tašča Terezija zetu ni bila naklonjena. Ali in kako je morda pridobil obrtni list, ni znano.

Obhajur / laicestor
 "Kranjci"

P. P. pisani Josip Petermelj - Solica št. 67, krišna Solica
 obhajur Kranj pravi, da se obit. se napredjuje opetka
 v Solici prepisati na izjavo sime ter namjaj
 stotice varloze:

Jaz sem se poročil na parostor Mi. Ma. Comarar
 Solica št. 67 kateri mi je parostor prepisala, opetkar
 obit. je pa bila se vedno prepisana na njeno mato
 Tereriji Comarar Solica št. 67

Jaz sem najem leta 1896 (13/3. 1896) Cisthar, obh.
 Cisthar obhajur Cisthar.

Ker sem jaz sedaj v parostor parostor ob mi je so.
 parostor in njene matere pravi, da se ta obit. sedaj
 na mi je sime prepisati blazovol. Obit. je bila se.
 da j. opetkar. kateri kodem jaz poročil.

Solica, dne 23. Svecana 1923.

Josip Petermelj

Josip je bil torej v Selcih tuji državljani in je moral zaprositi za dovoljenje za bivanje in za državljanstvo v Kraljevini SHS, kasneje Kraljevini Jugoslaviji. Začasno bivanje je zaprosil 28. aprila 1924. To potrjuje tudi vnos 26.4.1924 "Koleki za prošnjo bivanja I. 5 Din II. 20D, poštnina 12". S pismom št. 10132/24 z dne 16. junija 1924, s pisemsko glavo Okrajno poglavarstvo (op.p. zanimivo, na Štajerskem se je takrat imenovalo "glavarstvo"), opremljenim z žigom Županstva Selca in datumom 22.6.1924, št. 1334, ga je sreski poglavar v Kranju obvestil: "Ugodivši Vaši prošnji z dne 28. aprila t.l. Vam je ministrstvo za notranje posle v Beogradu z rešenjem z dne 2. junija t.l. št. 824 dovolilo začasno bivanje v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev." Ohranjeni osnutek pisma na Okrajno poglavarstvo v Kranju z dne 28.4.1924 priča, da je bil Peternelj glavarstvo prosil za "blagohotno priporočilo". Na hrbtni strani tega dokumenta je naslednji tekst, naslovljen na Slavno ministarstvo unutrašnjih dela u Beogradu:

"Podpisani... prosí, da se njemu in njegovi ženi Milki s hčerko Stanko dovoli bivanje v Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev za nedoločen čas z bivališčem v Selcih 67.

L. 1923 sem prišel iz svoje domovine občine Cerkno, okraj Tolmin, Julijska Benečija v Selca, se ondi seznanil z selško domačinko Milko Čemažar ter jo 5. februarja 1923 poročil.

Bavim se s kmetijstvom ter z dohodki ..(op.p.: slabo čitljivo, morda "male") opekarne v Selcih. Sem goriški Slovenec ter narodnega mišljenja. Prilagam kolek 20 Din za rešitev."

Sreski poglavar v Kranju je na Peternelja 13. julija 1927 naslovil dopis:

"Kakor je iz tuk. evidence tujcev razvidno, nimate dovoljenja za bivanje in zaposlitev v naši državi.

Pozivljam Vas, da prošnjo za bivanje Vi sami takoj vložite tuuradno, prošnjo za zaposlitev pa in sicer tudi takoj vložiti Vaš delodajalec pri inšpekciji dela v Ljubljani. Ako ne zaprosite za bivanje in za zaposlitev tekom 8 dni bodete prisilnim potom izgnani in naše države oziroma odpuščeni z dela." Županstvo Selca je dopis opremilo s svojim žigom in datumom 18.7.1927. Občinski urad Selca je Peternelju 13.10.1927 izdalo t.i. npravstveno spričevalo, ki ga je potreboval za pridobitev državljanstva. V ohranjenem izvodu spričevala piše, da "zoper njega do sedaj ni bilo ne v političnem, kazenskem in ne npravstvenem oziru nobenega ugovora." Josip, ki je od prihoda v Selca dan in noč garal v opekarni, in je imel že dva otroka, je bil v Selcih še vedno samo tujec....

Ohranjena navodila, t.i. "obrazac II. za vlogo za državljanstvo", pričajo, da je bil takrat uradni jezik srbski, da je bilo vlogo mogoče dati tudi "u kom stranom jeziku", a je bilo potrebno priložiti overjeni prevod v uradnem jeziku. Peternelj je vlogo za državljanstvo Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev napisal 23. marca 1929, o tem priča ohranjeni dvojniki z naslednjim tekstom:

"Ministarstvo unutrašnjih Dela v Beogradu Podpisani Josip Peternelj prosim, da se mi podeli državljanstvo Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev.

1. Rojen sem 13. marca 1896 v Cerknem, okraj Tolmin Avstrija (sedaj provincia Friuli, Italija)

2. Moja žena Ljudmila rojena Čemažar 2. avgusta 1891.

Hčerka Stanislava rojena 15. maja 1924

Hčerka Ljudmila rojena 21. maja 1926

3. Po poklicu sem kmetovalec.

4. *Sedaj sem italijanski državljani pristojen v Cerkno prov. Friuli Italija.*
5. *Do leta 15. nov. 1916 sem bil doma pri stariših med tem časom sem obiskoval ljudsko šolo v Cerknem 7 let in 10 mesecev kmetijsko šolo v Gorici.*
Od 15. nov. 1916 pa do 3. novembra 1918. sem bil pri vojakih v Avstriji pri 3. gorskem topniškem polku Od 3. novembra 1918. pa do 2. julija 1919. pa sem bil v italijanskem ujetništvu. Od 2. julija do moje poroke z Amalijo Čemažar 5. februarja 1923. sem bil pri stariših v Cerknem. Od 5. februarja 1923. sem stalno na rojstnem domu moje žene v Selcih št. 67. Bavim se s kmetijstvom
6. *Od 2. februarja 1923. se stalno nahajam tukaj v Selcih občina Selca srez Kranj oblast Ljubljana kraljevina Srbov Hrvatov in Slovencev.*
7. *Moje imetje je posestvo površine 25 jochov in 5.88 klafter.*
8. *Vojaščino sem odslužil v Avstriji od 15. novembra 1916. pa do 3. novembra 1918.*
9. *Govorim samo slovenski jezik.*
10. *Sem rimsko katoliške vere po narodnosti Slovenec.*

Selca, 23. marca 1929.

Josip Peternelj"

Ohranjena je ovojnica priporočenega pisma pošiljatelja Mihaela Gabrijelčiča, dvornega svetnika, Ljubljana, Miklošičeva cesta, palača Delavska zbornica, naslovljena Gospod Josip Peternelj, s poštnima žigoma Ljubljana 3.12.1929 in Selca nad Škofjo Loko 4.12.1929. Rdeče-črna nalepka na hrbtni strani pišemske ovojnice razkriva, da je bil Gabrijelčič sodni tolmač. Morda je on prevedel Peterneljevo prošnjo. Obvestilo upravnega oddelka Ministrstva za no-

tranje zadeve v Beogradu o sklepu št. 7856 ministra za notranje zadeve o podelitvi državljanstva in o pristavitvi Josipa Peternelja k zaprilegi Državljanstvo je datirano 20. februar 1930. Kdaj je Peternelj za prisegel, ni znano. Državljan je lahko postal šele po zaprilegi. Takrat je imel že tri otroke. Kot je zapisal sam, je državljanstvo dobil 20. februarja 1930; med stroški so vnosi 13.1.1930 "*koleki za državljanstvo 162*" in 8.4.1930 "*koleki za državljanstvo 440*". Ob prejemu državljanstva je verjetno dobil tudi potni list - vnos 14.1.1930 "*koleki za potni list*".

Josip se je v življenju vsega vedno in vselej lotil urejeno, natančno, temeljito in sistematično. Kot že omenjeno, sta novoporočenca od 7.2.1923 v knjigi stroškov do Josipove prerane smrti zelo podrobno beležila vsak najmanjši znesek in vse svoje izdatke, pa tudi prihodke od kmetijstva in tiste od opekarne, zvečine z navadnim in tintnim svinčnikom. Ohranjene knjige z vnosi v rokopisih obeh Peterneljev, za leta 1923-1925 in 1928-1929 navadni zvezek, od 1930 do začetka avgusta 1935 pa trgovska knjiga, sem prebirala znova in znova, berejo se kot zgodovinski roman. Občasno so v posebni koloni pripombe, nekatere so hudomušne, vse pa zelo zgovorne: kak dan po posebej velikem izdatku za "*razno blago v Ljubljani*", je 23.12.1923 z Ljudmilino pisavo napisano "*J. kuhal r.*" in opremljeno s puščico navzgor, na postavko, na katero se nanaša, 27.12. pa napisano z Josipovo pisavo "*ga je že skuhal*". Upam si trditi, da je šlo za "kuhanje rilca". Kako bogat vir informacij so knjige, kaj vse povedo! Niso le kronologija dogodkov v družini: krsta, mesec po rojstvu prvorojenke 27.2.1924 "*Špice za krstni prticek 280 !!*" (op.p. klicaja sta v knjigi v opombah), 7.5.1924 "*Stroški pri Kal. Krstu 456*", priporočil tik pred rojstvom otroka, v tem primeru Jožeta, 7.7.1929 "*Porabila na Brezjah 100*", porabe (in s tem izgube) dudk, prav vsaka je zapisana, npr. 22.10.1929, približno dva meseca po Jožetovem rojstvu, "*dudla 10*", pa spet 23.1. in 14.5.1930 "*dudla 3*", prebolelih otroških in drugih bolezni - 30.7.1925 "*zdravila za St. 256 zdravila pl. katar*" (op.p. verjetno pljučni katar), 13.8.1930 "*zdravnici od J. (norice) 60*" in

15.11.1930 *"zdravnici od fantka (hripa) 30"* - takrat je bil Jože star eno leto, sv. obhajila starejših deklic junija 1931 *"4 ½ m blaga belega za St. in M. sivi čevlji, trak, 2 para nogavic..."*, naprave narodnih noš za starejši hčerki - 25.7.1931 *"blago za St in Mil (dečve) 26, delo šivilji 21, knofi 3 in druk 3"*, edinega, enomesečnega obiska Ljudmilinega brata Janeza iz Amerike - 9.7.1930 *"vino ob prihodu Janeza iz Amerike 122"*, 4.8.1930 *"4 l vina Kralj, Julia, Janez"*, 13.8.1930 *"5 ½ l vina za J. odhod 88"*, 14.8.1930 *"nageljni za J 15"*, uspešnega zaključka prvega razreda šole Peterneljeve prvorojenke - 24.6.1931 *"Stanki za spričevalo 5"* in njenega nadaljevanja šolanja - 3.9.1931 *"za knjige 24"*, obiska ene do treh Josipovih sester - 25.6.1934 *"Malinovec za Marjanco Peternelj 5"*. Knjige tudi niso le seznanili ljudi, ki so za Peternelja ali pri Peterneljih delali kot hlapci, dekle (npr. leta 1928 in 1929 Rozka, sestra Cirila Debeljaka) in dninarji - ampak tudi povedo, kaj konkretno so delali: 30.8.1925 *"Adamu od mlatve ušenice 5 štantov 350"*, 13.12.1929 *"Cirilu za 14 dni (prevažanje zemlje) 206"* (op.p. Cirilu Debeljaku - Bobku), kdo so bili njuni dobavitelji in kaj so od njih kupili in za koliko, kaj so si od koga izposodili - 21.4.1923 *"Gorenpolarju za mulo ½ dni 100"*, kdo so bili njihovi kupci in ali so blago plačali - 31.12.1923 *"Razno blago pri Klemenčič na račun opeke 4.610"* (op.p. očitna blagovna menjava), kdaj je prišel dimnikar (praviloma je v knjigi dvakrat letno) in koliko so takrat stale dimnikarske storitve - 31.5.1925 *"dimnikar 13"*, kateri obrtniki so v Selcih kaj takrat delali ali izdelovali - neki Grog je izdeloval modele za opeko - 28.6.1923 *"Grogu od modelov 90"*, čevlje je izdeloval Plajbov Janez, ki se je bil po besedah Bobkovega ata za čevljarja izučil po letu 1918 pri Pogorevc - 20.10.1925 *"Tabrovcu od čevljev 660"*, 24.4.1928 *"Pl. Janezu od mam. čevljev 27,50"*, 28.12.1928 *"Janezu od naših čevljev 100,50"*, 29.3.1929 *"Bobku od poda v veži 75"* z opombo *"2 dni"* (op.p. gre za Matevža Debeljaka, mizarja, očeta Cirila Debeljaka), 1.11.1929 *"Kovaču od 27/3 do 21/10 - novi voz 600 -1.200"*; ohranjen je račun s specifikacijo opravljenih del v navedenem

obdobju z naslovom *"Delo za g. Josip Peternelj, Selca v Din..."* in pripisom *"Se priporoča Fr. Hafnar Selca"*. Knjige torej povedo veliko o takratnem življenju in ljudeh v Selški dolini, pri vsakem branju človek odkrije kaj novega. Povedo, kdaj sta Peternelja kupila posmojke, vprežno pripravo za prevažanje hlodov - 28.2.1925 *"posmojke pri Jaku 500"*, esenc, lim, rum, kvas, šmer, cedil, lavor, glaž, kleščice pri Verovšku v Ljubljani, štopo, hlepč, koso, bičevnik, oblič, dreto, camboh, gašteržle, regrat, kampl, lajbkis - Bobkov ata mi je pojasnil, da gre za neke vrste podlogo za konjev vrat pod komatom - 5.4.1930 *"Jožu od lajbkisa 40"*, kdaj sta namesto pralnega mila prvič kupila pralni prašek Radion (18.5.1933; na ohranjenem delu 3. strani Slovenca z dne 30.10.1935 je zabavna reklama: "Če bi oče moral prati, pralo bi se samo z Radionom - Schichtov Radion pere sam"), kdaj sta poslala brzojavko - 14.11.1928 *"brzojavka Molan Celje 5,50+7"* (Na Internetu v Uradnem listu ljubljanske in mariborske oblasti z dne 6.8.1926 najdem Franca Molana, trgovca v Celju, v Uradnem listu pokrajinske uprave za Slovenijo z dne 16.5.1923 pa Josipa Molana, posestnika in župana v Globokem blizu Celja - kateri je pravi in kaj sta imela s Peterneljem?), kdaj, a žal ne s kom sta govorila po telefonu - 9.3.1931 *"telefon in drugi stroški 16"* in 11.1.1934 *"telefonski govor 30"*, da jima je neki Jaka naredil mostiček - 23.4.1925 *"Jaku od mostička 108"*, kdaj je bilo strto kolo na vozu in kdo ga je popravil - 23.10.1925 *"Strugarju za strto kolo 80"*, kdaj se je stari voz od obilne rabe iztrošil in sta napravila novega - 15.10.1929 *"Železje za novi voz 999,50"*, kdaj sta kravo peljala k biku, k čigavemu in koliko sta za to plačala - 18.3.1930 *"Junica pri Blaznikov biku 20"*, kdaj je svinja povrgla pujske in koliko ter za koliko sta jih prodala, kdaj so delali koline in kakšne izdatke so imeli v zvezi s tem - 9.11.1925 *"čreva 12"*, 12.11.1925 *"mesarju 60 - od ure 20, česen 3, poper 6 - 89"*, 6.12.1925 *"vino klavcu 30"*, katera dela so se doma opravljala - *"pavola za nogavice"* se redno pojavi med stroški v zimskih mesecih, novembra ali decembra, takrat je Ljudmila pletla nogavice, da je Ljudmila vsaj nekaj časa

tudi klekljala - 15.1.1928 "*cvern za klekljat*" in 28.3.1928 "*cvern 2 špul 6*", kdaj so kupili svinčnik - 12.2.1928 "*svinčnik 4.50*", kdaj so napravili nove žimnice - 30.4.1931 "*12 ½ kg žime a din 53 - 662,50, 8 kg trave a din 4 - 32, 580 fedrov a din 8 - 46,40*", da so pri hiši poleg krompirja občasno jedli makarone, verjetno so jih v te krompirjeve kraje pred prvo svetovno vojno zanesli furlanski delavci v opekarni - 7.4.1925 "*makaroni 25*", da je Ljudmilin brat Janez iz Amerike domačim poslal svoj izdelek, torto, morda za Božič, saj noben družinski član, razen Janezovega in Ljudmilinega že od 7.5.1904 pokojnega očeta Blaža, v januarju ni slavil rojstnega dne ali godu - 22.1.1931 "*carina od Jan. torte 70*", da so dni narjem poleg hrane praviloma ponudili vino in žganje, včasih tudi pivo, le krahrle, tista okusna pijača iz bezgovih cvetov v steklenici z zapiralno kroglico, ki se je iz otroštva spominjam tudi sama, se med nakupi pojavi enkrat samkrat - 22.8.1923 "*krahrle 16*", da so za novega hlapca napravili novo posteljino - 23.1.1930 "*rujava kotenina za 2 rjuhi za hlapca 114*" (takrat je k hiši prišel Tine - 9.2.1930 "*Tinetu na račun 1. plače 400*") itn. Da je zelo redko, pa vendar kdaj kdo skrivaj zmaknil denar iz skrbno varovane gospodinjinje blagajne, pričata vnosa 17.3.1929 "*zmankal v kuhinji 10*" in 15.6.1929 "*vzetih 10*". Da je bil promet s konjsko vprego reguliran in so bili kršitelji kaznovani, pričata vnosa 8.7.1925 "*kazen od voza 208*" in 3.12.1933 "*kazen radi oranja na cesto 30*". Kako zelo žal mi je, da knjigi za leto 1926 in 1927, če sta ju tudi v teh letih vodila, nista ohranjeni! V eni od teh je bilo zagotovo zapisano, kdaj je s svojimi tremi otroki na daljši obisk iz Amerike v Selca prišla in pri svoji sestri Ani Habjan - Pikkovi bivala Ljudmilina sestra Antonija (Tona), poročena Malešič. Po zaključku leta 1925 je namreč ohranjen le fragmentaren zapis stroškov za obdobje med 1. in 10.1.1926. Vnos v tem zapisu "*za ploho 380 in denarnico 200*" zgovorno prikaže takratno cenovno razmerje med plugom in denarnico. O tem ni dvoma: brez ohranjenih dokumentov in knjig bi bil tale prispevek kar siromašen, do neke mere le okostje. Do leta 1926 so stroški beleženi v kronah

(K), od leta 1928 v dinarjih (Din), a pogosto še vedno s sklicevanjem na vrednost posamezne enote v kronah: vnos 5.1.1928 "čreva 17 m a K 6 - 36" in decembra 1928 "*kupila to jesen 150 l mleka 1.000K*".

V valutni reformi avstro-ogrske monarhije je bila leta 1892 uvedena krona, ki se je delila na 100 vinarjev ali helerjev. Po 1. svetovni vojni je država Srbov, Hrvatov in Slovencev najprej nostrificirala kronsko valuto, nato zamenjala za dinarsko-kronski denar kot začasno plačilno sredstvo in s 1.1.1923 uvedla dinar kot zakonito plačilno sredstvo, a je bila v praksi še nekaj let v uporabi tudi stara gotovina. Razmerje menjave je bilo 4 krone za 1 dinar.

Preden je Josip prišel k hiši, je Terezija, ki ji je obrtno dovoljenje "*Obrtni list*" za izdelavo opeke 10. julija 1902 izdalo cesarsko kraljevo okrajno glavarstvo Kronovine Kranjske "*v Kranji*", 7.9.1906 pa še "*naknadno dovoljenje*" za opekarno, za delo v opekarni najemala tujo delovno silo. Menda so v opekarno Furlani prihajali delat spomladi in jeseni odhajali. Jože se še spominja zidane hišice pri opekarni, v kateri so do 1. svetovne vojne bivali sezonski delavci iz Furlanije. Leseno polknico na oknu je bilo menda mogoče odpreti tako, da je postala miza. Tega se spominja tudi Bobkov ata, pa tudi tega, da so se za delo kasneje izurili domačini in Furlanov ni bilo več v Selca. Olga Šmid v svoji knjigi o Selcih omenja, da so do prve svetovne vojne v cegounco prihajali delat Furlani iz vasi Stella pri Tarcentu, severno od Udin (Stella pri kraju Čenta severno od Vidma) in so v Selcih ostajali do pozne jeseni. Baje so bili zelo pridni in skromni delavci. Po prvi svetovni vojni niso več prihajali. Od njih so se naučili delati opeko domačini. Morda pa je kak Furlan vendarle ostal v dolini: v Peterneljevi knjigi se med dohodki namreč večkrat pojavi, prvič že leta 1923, očitno italijansko ime Caleari: 16.6. "*Caleari od vožne 2.484*", 3.7. "*Caleari za trame 10.668*", žal leta 1928 tudi "*Caleri dolgoval 4.500 K dobili čez 3 leta samo 44,59 Din*", itn.

Jože ve povedati, da je bila glina v cegounci kvalitetna in da je že ljubljanski baron Žiga Zois (1747-1819) za svojo keramično delavnico dobival

belo glino (klinker) tudi z najdišča blizu kasnejše Tonetove opekarne. Ohranjena nepodpisana izvida dveh pogodb povesta, da je Franc Groselj, posestnik iz Selc, 15.5.1883 dal ali pa le nameraval dati Luki Šmidu, posestniku v Gostanju pri Kranju, pravico *"na južno-vshodnem voglu mojega "Praproče" imenovanega gojzda, zemljo v ta in noben drugi namen kopat, da iz v tej zemlji se nahajajoče ilovice opeko (cegel) izdeluje, in da sme narejeno v ondi nastavljeni opekarnici žgati, proti temu, da mi za vsakikrat posebej kolikokrat opeko žge, plača pet goldinarjev, za vsako leto pa, kadar celo leto nobenkrat ne žge, tri goldinarje; dalje da tudi jaz smem ondi se nahajajočo ilovico za domače reči rabiti kolikor potrebujem, in slednjič da semi pot po zgoraj omenjenem delu gojzda nikdar ne zapira"* za dobo 15 let, torej do 1898, Luka Šmid pa je ali naj bi z drugo pogodbo to pravico in obveznosti prevzel - *"V poterdilo te pogodbe sledi moj lastnoročni podpis in podpis dveh naprošenih prič"*. Pogodbi sta predvideli, da morata na predčasno prekinitvev pogodbe pristati oba pogodbeni partnerja: *"Ta pogodba, katero sva sklenila za petnajst let....se brez mojega dovoljenja pred preteklim pogojenim časom ne more razdreti."* Ali je do podpisa pogodbe res prišlo, ni mogoče ugotoviti. Prav tako iz ohranjenih dokumentov ni mogoče ugotoviti, kdo in kdaj je v tem dokumentu omenjeno *"opekarnico"* naredil. V dokumentu je tudi napačno napisano ime - France Groselj namesto France Grošelj, spominjam pa se, da je moja stara mama o svojem sodobniku iz Selc govorila kot o "Groselno", a to je bilo lahko hišno ime. Da je bil najemodajalec France Groselj v resnici Grošelj, je razvidno iz ohranjenega originalnega dokumenta C.k. okrajnega sodišča v Šk. Loki z dne 19.1.1891 z navedbo zadeve: *"Prošnja za zemljiškoknjižni prepis in odpis Blaž Čemažar iz Selc hšt. 67 in France Grošelj od tam hšt. 12"* in datumom predložitve *"Präs. 17. januarja 1891"* (op. p. Präs. je okrajšava za nemško *"präsentiert"*, slov. "predloženo"), ter z naslednjim besedilom:

"No. 297 V podlagi kupne pogodbe dne 7. junija 1890 dovoli se od zemljišča Franceta Grošelj uložek št. 14 kat. obč. Selca odpis sparcelno št. 258/8 zaznamovani del gozdne parcele št. 25v8/5 kat. obč. Selca prenos v novi vložek št. 147 kat. obč. Selca in uknjižba lastninske pravice nanje za Blaža Čemažar v Selcih hšt. 67.

Bremena prvotnega zemljišča se prenesejo v novi uložek in zaznamuje se ukupna zastava na prvotnem zemljišču kot glavni uložek na novim ulozku kot souložek....(op.p. del besedila tu izpuščam)

G.c.k. davk. urad v Šk.Loki sledni s pristankom, da je bila kupna pogodba pod B.R.št. 461/1890 naznanjena po uradnih nadpisih."

Goldinar (op.p. nemško Gulden, avstrijski gulden) je bil takrat vreden 2 kroni. Dokument mi končno pojasni, kako je opekarna prišla v last staršev moje stare mame, Terezije in Blaža Čemažarja: zemljišče z nahajališčem ilovice in tam že nekaj časa delujočo opekarno je torej 7. junija 1890 kupil Blaž. Glede na to, da dokument med strankami, ki se o prepisu obvestijo, poleg pogodbenikov in "c.kr.razpregl. višjega zemljemirca v Kranju" navaja hipotekarne upnike Marijo Bizovičar iz Luše, G. Janeza Globočnika iz Železnikov št. 103, Lenko Bergant v Selcih hšt. 65, ml. Marjeto in Micko Bertoncej v roke matere Micke Bertoncej v Selcih hšt. 18 in Marijo Grošelj roj. Semen v Selcih hšt. 12, je mogoče sklepati, da je Franc Grošelj zemljišče prodal v sili, zaradi dolgov, in je dolgove do hipotekarnih upnikov z nakupom prevzel Blaž Čemažar. Še nekaj pa naravnost bode v oči: sodišče je bilo več kot učinkovito, vloga za prepis zemljišča je bila vložena 17. in rešena 19. januarja 1891, torej v dveh dneh! Ali je do predvidenega izteka najemne pogodbe, 15. maja 1898, v opekarni izdeloval opeko Luka Šmid iz Gostanja pri Kranju, in po poteku do 1902 ali že prej morda Blaž Čemažar sam, iz dokumentov ni razvidno. Vsekakor pa gre za cegounco, ki jo je od 1902 na podlagi izdanega obrtnega lista vodila Blaževa žena Terezija Čemažar. Kot mi je zdaj nenadejano povedal 96-

letni Bobkov ata, se je moj praded Blaž Čemažar leta 1904 smrtno ponesrečil pri prevozu butar na strmini pr Filgc v Selcih.

Ni znano, ali je med 1. svetovno vojno opekarna morda delovala. Najkasneje po koncu vojne pa verjetno v Selca ni bilo več delavcev iz Furlanije, zato pa je, kot je razvidno iz ohranjenega dokumenta, podjetna Terezija Čemažar opekarno 21. aprila 1920 dala v najem:

"Pogodba

Katero skleneta Terezija Čemažar št. 67 in Franc Podreka št. 63 iz Selc pod sledečimi pogoji:

Franc Podreka bo izkupal ozir. izdelal okoli 30000 opeke za zidavo v njeni opekarni, za kar ji bode on plačal takoj danes 800 kron, ostanek 700 kron pa ko bo opeka izgotovljena.

Terezija Čemažar mora popraviti streho na opekarni, potem da 3 samokolnice za prst voziti 2 motike in potrebne modele za izdelavo opeke.

Franc Podreka, da samokolnicam napraviti nova kolesa, katera so po izvršitvi opeke njegova last ali pa ako jih Terezija Čemažar od njega kupi.

Prostore kjer se bode opeka pokladala mora najemnik sam počistiti in zemljo proč spraviti iz prostorov najemodajalke. K tej pogodbi kot najemnik pristopi tudi Franc Bešter iz Selc 64.

Selca, dne 21. aprila 1920."

Sledita podpisa pogodbenih strank in dveh prič. V pogodbi navedeni Franc Podreka se je podpisal Podrekar, torej je bilo njegovo ime v pogodbi napisano napačno. Kot prič sta se podpisala Josip Kunstelj in Peter Šmid.

Opekarna pa je bila ob prihodu Josipa Peternelja v Selca očitno potrebna popravila, 6.6.1923 v

knjigi najdem vnos "za popravilo cegounce 380 K", 10.6.1923 "Delovcu za pop. cegovnce 140" in "Skalarju za pop. cegovnce 1.040". V cegounci so potem v glavnem izdelovali zidake, vsako leto pa tudi nekaj strešne opeke (vnos 31.12.1928 "Primož Železniki 217 strešne op. a 3.50 K"), opeke za velbanje (vnos 12.4.1929 "Topole opeka za velbanje plačano 125") in pečne opeke oz. pečnice (vnos 1.11.1929 "Bobk 30 p. op. plačano 100"). Ciril Debeljak, Bobkov ata, je bil pri Peternelju eden od petih "stalnih ceglarjev": dva ali trije so bili odnašalci, ostali so delali "u maut" (op.p. pripravljali, gnetli glino). Kot mi je zdaj povedal 96-letni Bobkov ata, so glino gnetli s pomočjo vola. Ko je to delo opravljal Joža Mlakar, ki je v Selca k Peternelju po Bobku prišel trinajstleten "s Polanske", je nekoč pripeljal vola k opekarni in ga spustil. Vol je zdirjal "po frišnem ceglu" in od Jože dobil krepke batine. Z Bobkom je v cegounci "vkup delal" tudi Jože Semen - Bitenc, v knjigi stroškov 6.5.1928 "Bitencovemu Jožu 75", plačila Bitencu najdem tudi v kasnejših letih. Kot Peternelj naj bi bil tudi Bitenc v avstrijski vojski, to ju je baje zelo povezovalo. Postopek izdelave opeke mi je Bobkov ata opisal do zadnje podrobnosti natančno. Sam je v začetku na "karjoli brez stranic od mize odvažal" z glino napolnjene modle, "modu vrgu na plac, da je opeka padla ven, u sip oplaknil módle" (op. p.: sipa je mivka; kot mi je pojasnil Ciril, so bili modli iz trdega lesa narejeni modeli za posamezne vrste opeke in jih "vsak ni znal narest"), jih peljal nazaj k mizi, kjer je opeke v glavnem delal Peternelj. Verjetno je ta pri delu nosil predpasnik in v vročini slamnik - v knjigi stroškov 10.6.1928 "Joškov predpasnik 12.50 slamnik 20". Opeke so žgali v peči. Ciril se spominja, da je "cegu vozil s pile" k peči, peč pa je "okladou" Peternelj sam, po njegovi smrti pa neki sposobnež iz Škofje Loke. Vsaka "cegounca", pripravljena za žganje, je bila "4 m v kvadrat in 3 m visoka". Pod pečjo so bili štirje grabni, v katerih so kurili krajce pet dni in pet noči, na začetku zelo "nalahn", da ne bi opeke počile, potem so kurili močnejše, pa počakali en teden, da se je ohladila. Peternelj naj bi bil pri kurjavi vselej sam sodeloval in žganje nadziral, le včasih na kratko

zadremal in za ta čas predal nadzor drugemu. V Tonetovi knjigi stroškov vedno znova najdem nakupe velikih količin krajcev po zelo različnih cenah, na primer 18.6.1928 "*Šturmu za krajce (vaga 2) 39*", 27.7. "*650 kg krajcev Rudna a K. 18*", 19.8. "*Šturm 2370 kg krajcev a K. 6.50*", 28.8. "*vaga krajcev 6*" in vedno znova "*od vage krajcev...*"- torej je bilo tehtanje potrebno plačati posebej, 17.9. "*Zalagarjevemu krajci Eger 8780 kg a 16*", "*Zalagarjevemu krajci Globoč. 3835 kg a 26*" in 23.6.1929 "*Od Egra 29.120 kg krajcev, za kg 8.75*" s pripombo "*42 voz*". Bobkov ata mi je povedal, da so bile takrat na Rudnem žage samice, tudi te so Peternelju prodajale krajce. Spominja se, da so v dobrih časih še tople opeke odvažali s konjsko vprego.

V opekarni je Josip delal dan in noč, čeprav naj bi bil, kot pravi Jože, njegov oče "hrbteničar". Bobkov ata se tega ne spominja. Da je imel Peternelj različne zdravstvene težave, pričajo vnosi stroškov: 12.3.1924 "*Jošk pri zdravnici 400*", 7.9.1924 "*zdravila Atophan 248 špirit s kafro 30*" (moje poizvedovanje pri zdravnikih in farmacevtih je obrodilo sadove: s Scheringovim preparatom Atophan so takrat zdravili putiko – vnetje sklepov zaradi nabiranja soli sečne kisline), 16.11.1924 "*Jošk v toplicah 3.700*", potem v letu 1924 še večkrat "*zdravnici*" ali "*zdravila*", 6.6.1925 "*zdravila Jošku 93*". Vsa leta se med stroški praviloma enkrat mesečno pojavi saharin, kupovali pa so tudi sladkor. So mar saharin uporabljali le kot nadomestno sladilo, ali pa je bil morda razlog bolezen? Na nekatera vprašanja pač ni mogoče dobiti odgovora. O Peterneljevi delavnosti mi je pripovedoval Bobkov ata. Kot je rekel je "*pr miz*" v glavnem delal Peternelj, torej je v lesene modele skrbno natlačil dobro pregneteno ilovico. "*Naredil je tudi 3.000 kosov cegla na dan, bil je sila spreten, naredil jih je tudi po 300 na uro*". V sezoni so v opekarni delali ves dan, od petih zjutraj pa do marij, Ljudmila jim je nosila malico. Opoldne so imeli eno uro počitka, takrat so šli na južno k Tonet. Bobkov ata se spominja, da je Peternelj "*pr južn*" bral Slovenca. Ko je bila ena cegounca narejena, torej peč pripravljena za žganje, je bil likof; ustrezno postavko

večkrat najdem med stroški 2.81928: "*vino za likof pri cegounici 65, žganje 9, skupaj 74*". Prva cegounica pod Josipovim vodstvom je bila očitno narejena že aprila 1923; o tem priča vnos 21.4.1923 "*Mami na račun prve cegov. 1.000*". Leta 1928 je med stroški 1.12.1928 "*visoka peč 500 želez.garnitur 139,50, radi razbite peči oškodovan za 100, preše 26 kg a 18 – 117, 2 vreče cementa 20 Din 100 kg cem. 55 – 75*". Ni jasno, ali je Peternelj kupil ogrodje in naredil novo peč, ali je bila poškodovana stara peč in je šlo za večje popravilo. Leto 1929 je bilo za Josipovo opekarno najbolj produktivno in uspešno, tisto sezono so naredili kar "*6 cegounc*", zadnje decembra. Leto je moralo biti tudi nenavadno toplo, saj opeke v mrazu ni bilo mogoče delati. Šestkratno žganje opeke v peči potrjujejo vnosi stroškov 17.5. "*5 ½ l vina ob kuritvi prve peči 140+102*", 15.6. "*6 l vina pri kurjavi II. peči 93*", 14.7. "*5 l vina pri kurjavi 3. peči 80*" in "*meso za kurjače in kosce v sen. 99*", 18.8. "*vino ob kurjavi 4. peči*" in 18.10. "*vino in meso ob kurjavi 5. peči 42*" s pripisom "*V. peč*", in 13.12. "*vino pri kurjavi 6. peči 16*". Olga Šmid v svoji knjigi Selca nekoč pove, da je šlo v peč kar 33.000 kosov opeke. Leta 1928 je bil večji kupec Megušar iz Smoleve, kupil je 5.000 kosov a 3.35 K in skupaj plačal 11.500 K. Na koncu dohodkov od opekarne za leto 1929 je zapisano "*Zadrugar porabil v tem letu za novo hišo 91.000 kom. z. opeke*", 6.1.1930 pa "*Lotrič Češnjica ostanek računa 7.500*". Prodano opeko je Peternelj v letih 1923 do 1925 beležil med ostalimi dohodki, v letih 1928 do 1935 pa posebej pod naslovom "*Odvožena opeka*", saj so delna plačila zanj včasih prišla v tekočem in še v naslednjem letu. Leta 1928 so prihodki od opeke znašali 157.622 kron ali 39.415,50 din, drugi dohodki 22.440 din, skupaj dohodki 61.856 din, stroški oz. izdatki pa kar 56.886 din. Leta 1929 so dohodki od opekarne znašali 244.866 kron ali 61.216 din, kmetijski dohodki 27.983 din, skupaj torej 89.199 din, stroški pa kar 88.787 din! Zgovorna je opomba pod to rekapitulacijo: "*412 ost. porabljeni a ne upisani*". Zanimivo je, da je Peternelj še vedno vodil zneske v kronah, seštevek za posamezno leto pa preračunal v dinarje.

Pogodba.

Prodajna pogodba Jakob iz Pivovarne
 in Jos. Petermelj iz Ljub. slovače
 Jos. Jos. Petermelj. prodajni Jakob.
 600 kam. ~~slabši~~ srečni op. a 2:30 K
 600 " " slabši op. " 2:— "
 Dopolnji se do 4. aprila.
 Ljubca, 26. februarja 1926. Jakob Duhovnik
 Jos. Petermelj. Ruvno JČ

Pogodba.

O dobavi opeke.

Tekom let in sovse prepovito
 opaka za Franca Lotni in njegov
 2 preji rinka svdoba tavor Moson
 do 15 junija 1929. ro doprinese
 samo 46 para ro Mos.

glide pločila ro proo peci da 30. 1928
 In obrabi frun Lotni. da ploča
 12.500 K: dvanaest tiri peksta dvanajst
 do 30. septembra 1928.
 ostala pa po od voru

Prodajni Jos. Petermelj. Tavor, da mu
 preji za Franca Lotni 600 (Ljubca) in
 njegov opek.

Ljubca 16. septembra 1928.

Jos. Petermelj. Franca Lotni

Prodajni pogodbi
 - opeka

Če so pogodbe o dobavi opeke sploh bile, so bile enostavne, sklenjene na podlagi dogovora in poštenosti pogodbenih partnerjev in popolnega zaupanja med njima. Sicer je na listu ohranjena specifikacija, očitno za leto 1929, z naslovoma "Lotrič Češnjica" in "Miza Lotriča", v katerem je navedena na posamezni dan zanj izdelano število kosov opeke, "do 6/10 22.220", "8/10 900 in 25 pečne", skupaj od 7. do 16.10. še 3.030 kosov, in na koncu v rokopisu "Se število cegla ujema" in podpis Lotrič. Lotrič je ostanek plačal 6.1.1930. Kasneje, ko se je prodaja opeke zelo zmanjšala, je Peternelja reševalo nekaj velikih kupcev, npr. Bertoncelj, kovač v Železnikih: 26.3.1933 "Bertoncelj Želez (kovač) nar 2.000", 8.12.1933 "do 1/10 Bertoncelj Žel. nar. še 5.050", pa gasilsko društvo Železniki: 28.8.1932 "Gasilski dom v Žel naračun 4.000", 8.12.1933 "Do 1.1,33 Gasil četa Žel. narač 2.000", 19.3.1934 "Gasilsko društ. Želez. narač 1.000" in 3.3.1935 "Gasilski dom Železniki ostalo svoto 154", pa tudi gasilci z Zalega loga: konec leta 1932 je med prihodki zapisano "Gasilska četa Zal aloga 4.000".

Pri pregledu knjig sem ostrmela, kako velike vsote denarja sta Peternelja obračala, in kako malo jima je pod črto ostajalo... Peterneljevi od poroke februarja v letu 1923 kar skupaj vodeni in zabeleženi dohodki vseh vrst znašajo 192.462 kron (stroški pa 230.125 kron), zvečine so od prodane opeke – po količinah in zneskih izstopajo kupci Kemperle Želez., Drmota Žel. – npr. 19.5. "Drmotu v Žel zvozil do Binkošti 9 voz a 175 z.op.", Dolenc v Žel., Mlinar Dol. vas, vmes so tudi meni znani kupci, Anžicovi sosedje – 29.4. "od Čota za 600 z.op. in 35 p.op. 1.400". Med dohodki je 14.2. "najemnina za njivo (mlinar) 1.500", pojavlja se domnevni Furlan Caleri – 3.7. "Caleri za trame 10.668", 26.9. manj zgovorna "Caleri vožnja iz Voda 4.692" in 5.11. "Caleri vožnja iz Kotov 6.391" s pripombo "q.a. 52K", vnosi "za vožno" ali "od vožne", npr. 16.6. "Komatar od vožne 560", 27.12. "Šmid Peter od vožne 100" in 30.12. "Anžic od vožne 360" verjetno kažejo na dohodke od posoje konja in voza, 20.9. "2 klaster drv a 2.250 K v Loko 4.500" kaže na prodajo

drv, 18.9.1923 "Tavčar med 40" na prodajo medu, "53kg fižola a 26 K – 1.378" na prodajo fižola, "vol zaslužil 120" verjetno kaže, da sta vola morda posojala kot vprežno živino – danes bi temu rekli rent-a-vol – in ne, da sta ga prodala za meso; to je vola očitno doletelo kasneje, januarja 1925 - "za vola kg 44 1/2 510kg 22.720".

Leta 1924 so se Peterneljema dohodki povišali na skupno 229.932 kron, stroški pa na 235.159 kron – zgovorna, zame pa v delu popolnoma zagonetna je rekapitulacija: "za vožno prejeli v denarju 70.000K, pri Anžic okroglo 2.000 K za koruze, pri Klobovs za konja 2.100, pri Zihherlu koruze za konja za 13.477 K, Izkupili v tem letu pri Anžic na knjižico 29.886 K". Anžici, družina moje stare mame, se med stroški, torej kot prejemniki denarja, leta 1924 pojavljajo z ogromnimi zneski: 24.4. "Pri Anžicu 1.500", 5.5. "Pri Anžic 1.131", 28.10.1924 "Razno blago pri Anžic 10.857", 24.11. "Razno pri Anžic 2.000" itn. Kakšen biznis je pravzaprav tekkel med družinama? Je šlo morda za neke vrste sponzoriranje bajtarjev, družine Ljudmiline sestre Marije Kopčavar, ali morda za izvrševanje oporoke Ljudmilinega in Marijinega očeta? Pojasnil mi ni mogel dati nihče, to bo ostala družinska skrivnost. V letu 1924 sta Peternelja največ spet zaslužila z opeko, čeprav tako velikih posameznih nakupov kot leta 1923 ne beležita, in s posojanjem konja – 29.3. "Caleri vožne marca 9.600kg a 40K 4.032" (le kaj je vozil ta Caleri?), 12.10. "Meh od vožne lubja 200", nekaj s prodajo drv, fižola – 26.2.1924 "V Sorco 60 kg fižola a 23K 1.370" in oglja – 4.5.1924 je med stroški "vožna od našega oglja (Anžic) 656". Če sta Peternelja v zgodnjih dvajsetih letih oglarila, potem sta to kasneje opustila: leta 1929 rojeni Jože se ne spominja, da bi bili v njegovem otroštvu pri hiši še oglarili. Vnos 24.3. "Babčev za njivo 1.500" razkrije najemnika njive, pojavijo se dohodki od prodaje pujskov – 4.5. "Brnova Johana 2 pujska K1.300 in 1.100K – 2.400", pa od (Ljudmilinega ali deklinnega?) dela v vrtu župnišča – 7.5. "zaslužno v vrtu" in 19.10. "župnik od dela v vrtu 200".

Tudi leta 1925 sta še vodila vse prihodke skupaj in v glavnem služila z opeko, s prodajo prašičev – 29.1. "za prešiča 90kg a K 63 5.760" in 4.2. "preš koža 3 1/2 kg a 56K 196", govedi – 12.8. "za kravo Dražgošanko 7.000", fižola, krompirja, in drv – 1.12. "gdč Pagon 1 kl drv 800", tramov – 15.11. "Globočnik na račun tramov 20.000" in na koncu leta 1925 zabeleženi 10.1.(očitno 1926) "Globočnik za trame 27.360", med prodajanimi artikli se tisto leto pojavi mleko – 27.4. "230 l mleka a K 10 – 2.300" z zanimivo pripombo "s tem poravnanih onih 100 dol. od leta 1919", kdo je plačnik oz. dolžnik izpred 6 let, ni napisano, 1.12. "Mihelčič za 45 l mleka 450" (verjetno gre za priljubljenega, sposobnega in naprednega učitelja, o katerem mi je ponovno pripovedoval Bobkov ata – tudi to, da je učitelj umrl star 66 let v bolnišnici; kdo ve, ali je bil morda sorodnik 3.3.1880 v Harijah na Brkinih rojenega skladatelja in politika Alojzija Mihelčiča, deda mojega moža? A to je že predmet mojega morebitnega naslednjega raziskovanja!), s prodajo lesa – 13.5. "za smreke 14.000", z oddajo njiv – 5.4. "Muhovcov Matevž za njivo 420" in 20.5. "Martin od njive 300", 23.9. "Anžicov od njive pod stezo 500", s posojjo konja. Dohodki Peterneljev so leta 1925, vključno z navedenim vnosom, datiranim 10.1.1926, znašali 244.619 kron, stroški pa 250.194 kron; zgovoren in zame spet v delu zagoneten je tale povzetek: "1925 l kupili na knjižico pri Anžic za 24.649 K, Koruze kupili pri Ziherlu za 13.285 K, S konjem zaslužil (do 10/1 1926) 59.445 K". Tudi leta 1925, že po smrti mojega deda Janeza, sta Peternelja Anžicom plačevala velike zneske, "julija in avgusta vzeli pri Anžic za 6.734 K", 8.9. "pri Anžic na račun 5.000", itn. In pri Anžic so po navedbah mojih sogovornikov prodajali le in samo špecerijo, včasih tudi doma spečeno pecivo.

Kot povedano, je za leto 1926 tudi na strani dohodkov ohranjen le fragmentaren zapis, knjige za to in za leto 1927 pa ni. Od leta 1928 sta Peternelja dohodke vodila ločeno, tiste od opeke še v kronah, a zbir sta preračunala v dinarje, kmetijske samo v dinarjih. Leta 1928 sta z opeko zaslužila 157.622

kron ali 39.415,50 din, s kmetijstvom pa 22.440 din. Tisto leto so dohodki še presegali izdatke za skoraj 5.000 din. Med velikimi kupci opeke so gasilski dom Bukovica, Kemperle, Jur Dolenja vas, Groselnov Janez, Zadrugar. Med kmetijskimi dohodki se pojavijo dohodki "od oranja", ki kažejo na posojjo pluga, morda pa tudi orača, morda Peternelja samega – Bobkov ata pravi, da je Peternelj hodil k več kmetom orat, izposodili pa so si ga oziroma, kot bi rekli danes, storitev naročili pa so Ažman, Mlinar, Šturm, Hainrihar, Globočnik, Babč in drugi. Sicer sta zaslužila tudi s prodajo pujskov – 5.10.1928 "7 pujskov 6 tednov starih a Din 200 – 1400", vola – 25.11. "vola Čotu 510 kg a K 37 – 4.717.50", teleta, prašičeve kože, fižola – 12.10. "133 kg fižola a K 30 – 1.000".

Leta 1929 so se dohodki od opeke v primerjavi s prejšnjim letom podvojili, tisto leto je bila poslovna uspešnost cegovnce na vrhuncu: 244.866 kron ali 61.216 din. Kmetijski dohodki so malo porasli, na 27.983 din. Povečali pa so se tudi stroški, na 88.787 din in tako presežek zmanjšali na borih 412 din, zabeleženih z opombo "porabljeni a ne upisani", presežek pa je bil dosežen le s pomočjo posojila – 2.4. "Posojilo v hranilnici 3.924". V knjigi je zapisano, da so tisto leto pridelali "14 m (op.p. mernikov) ušenice, 16 m rži, 17 m ovsu, 16 m fižola niskega, 50 m koruze, 17 voz obrezane pese", za proso in ajdo količina ni navedena; zaklali so "od tega leta potem v jan. 2 pujska, eden težak pribl. 140 kg špeha 62 kg masti 5 1/2 kg". Sicer sta Peternelja še naprej posojala konjsko vprego – 16.3. "Anžicla (op. p. moja januarja 1925 ovdovela stara mama je sebe in svojih 5 otrok preživljala tudi s furmanstvom) v Kranj od vožne 870x55 K – 120" in 26.3. "Anžicla Rudno Trata oglje a din 9 – 76", prodajala sta pujske – 18.10. "11 pujskov a Din 200 – 2.200", drva – 9.5. "narač. za šolska drva 1.000". konjsko kožo – 13.12. "konjska koža Drmotu 200" (kar je bilo v neposredni povezavi s stroški 18.11. "Šel po konja v Mišoče razno 55" in "Kupil konja od Ivan Šlibarja z komatom 5.250" in 12.12. "Miha pobil konja 20", verjetno starega, odsluženega, in celo koruzno perje.

Dohodek od opekarne se je leta 1930 v primerjavi z letom prej skoraj prepolovil na 34.497 din, kmetijski pa znižal na 20.823 din. 13.2. je "poginila svinja 5 tič na bristu z 16 pujski", naslednje vzrejene sta prodala - opomba "v tem letu za pujske in kožo 3.700 din". Večina kmetijskih dohodkov je bila "od vožne", nekaj od oranja - zdaj je zanesljivo oral Josip: 8.11. "Globočnik J. od dela (oral) 70", prodala sta celo 2 voza ilovice, nekaj fižola - 28.10. "170 kg fižola a K 11 - 470", 5.11. "Drmotič 24 kg fižola 3 din - 72", krompir - 16.9. "Mihelčič za 225 kg krompirja a 0,75 - 168". Dohodki so resda za 2.679 din preseglj izdatke v višini 57.999 din, a le s

pomočjo posojila v višini 2.000 din - 21.7. "posojilo v hranilnici 2.000" in dviga prihrankov - 19.10. "v Lj. hranilnici dvignil 3.000" in 8.11. "dvignil v hranilnici 500". Delavcem v opekarni je tisto leto Peternelj izplačal 5.250 din (op.p. natanko toliko, kot je leto prej dal za konja!), hlapcu Tinetu 3.400 din in novi dekli Tini od julija do konca leta 700 din. Za primerjavo: januarja 1931 je za 85 kg moke dal Zihherlu 276 din.

Leta 1931 sta Peternelja z opeko zaslužila še manj, le 28.966 din, s kmetijstvom pa le 19.752 din, v glavnem s prodanimi pujski - "v tem letu dobili za pujske 5.341 din", s krompirjem - 24.9. "979

Škrišče pr. 1929

		din	
penos		43	683
Dolovi pri opekarni 1929		14	081 Din
	škrabci na račinu l. pleče	2,00	} Jureles do 3000K.)
	od rogavice, kačilo, mislo, papagajcu	14	
27/12	maronina, ščiparja in na Lusi	85	
	čitvoja, krompir, pavičica, kvas	33	
	moka, meso, in besniš, daro, žito	108	
	na palici, ravne stvari	60	
	olja, riž, sol, pehotalj	42	
	škrabci, franšk 9,50, maslo	53	70
	pehotalj 12, čaj, lim, mca, škrabci, dišava	49	50
	sol, riž, olje, 22 m črna	33	45
	škrabci, kvas, na kvas, mca	48	81
	na marince kvas, na 4. kvas	24	24
	na črnice, maslo, kvas	34	34
	škrabci, dišava, pavičica, kvas	41	41
	gorična mešanica, papra	150	150
		88	787

Iz Peterneljeve knjige stroškov

kg krompirja a 0.75 Din 724". Stroške sta sicer z varčevanjem uspela znižati, a so še vedno znašali 49.550 din. Dohodki so jih presejali le za nekaj stotakov, a še to le s pomočjo izposojenega zneska pri Anžic in postrganih prihrankov - 13.1. "dvig ostale svote z obrestmi 1.770". Je pa Josip očitno upal, da ga bo napredno kmetovanje rešilo, najel je celo dodatno zemljo - 21.1. "Martinovcu od njive 6". Dekla Tina in hlapec Tine sta isto leto odšla - Tinetu so 3.5. izplačali "ostalo plačo 1.300", zamenjala sta ju Joško in Johana - 25.3.1931 "naračun Jošku v Ševljah (ara) 100", potem se Joško pojavlja vse do leta 1934, npr. 2.11.1931 "Jošku na račun pl. 560" in 24.4.1932 "Jošku na račun plače 1.200" itn., potem pa 29.6.1934 "hlače, čevlji, brisače in krtače za seboj J 210" in 30.6.1934 "Jošk odšel" ter 2.8.1934 "Jošk ob drugem odhodu 300". Bobkov ata mi je povedal, da je Joža Mlakar iz Poljanske doline prišel star trinajst let, morda najprej v Ševlje, da je pri Peternelju "fural s konam krajce k cegounc in delal mauto". Leta 1934 se je šel v Lajše učiti za pečarja. Johana je verjetno prišla iz Sorice - 9.2.1930 "Sorški dekli za aro (Trojarjevi) 100". 28.2. sta si Peternelja zagotovila tudi pestrno za pričakovanega četrtega otroka - "pesterni aro 50". Jože se je spominja, ime ji je bilo Polonca.

Leta 1932 je Peternelju uspelo prodati nekaj več opeke - rešilne bilke so bili Kemperle in gasilski četi iz Železnikov in z Zalega loga - z njo je iztržil 30.391 din, s kmetijstvom pa skoraj pol manj kakor leto prej, samo 10.458 din. Tudi tisto leto so pujski h kmetijskim dohodkom prispevali levji delež - "v tem letu dobili za prašiče 4.586 din", 12.2. so "doma razprodali tele 270", prodali so tudi 242 kg težko svinjo in zanjo iztržili 1.118 din, 1.9. je "zaklani junček vrgel 690 din". Josip se je za zaslužek lotil sajenja in obrezovanja sadnega drevja - 18.3. "pri Kemperlu obrezovanje 80", 16.4. "Zalogar za sajenje drevesc 30" in oranja - 25.4. "Oranje Mlinarju Sevnica 35". Stroške sta Peternelja znižala na 35.669 din, od tega so stroški za novo električno napeljavo znašali skoraj petino, stroški delavcev pri opekarni pa le 3.588 din. Leto sta tako z napor

uspela zaključiti pozitivno, presežek je znašal 5.180 din.

Leta 1933 se je prodaja opeke zmanjšala in prinesla le še 21.431 din - večji kupci so bili kovač Bertoncej iz Železnikov, Lpinšar in gasilsko društvo iz Železnikov - kmetijski prihodki pa so v primerjavi z letom prej obetavno narasli za tretjino na 15.827 din. Peternelja sta prodajala krompir, mleko, tudi na občino - 2.2. "20 l mleka na občino a D 1.75 - 35", prvič tudi jabolka - 30.11. "jabolka 150 Din a 4.50", prodala sta kravo - 8.10. "krava Čotu 420 kg a Din 3.50 - 2.478", les oziroma tramove - 8.12. "Mlinar naračun lesa 300", isti dan pa Mlinar še 1.300 din za tramove, prodala sta svinjo in njene male pujske - 4.9. "Čotu 2 pujska (bela) a Din 1,50 - 300, Jerala 3 450, Martinovcu 1 pujsk 150, Pozirno 2 300", 1.10. "svinja 185 kg 0,80 Din 1.480" itn. 13.3. je Peternelj dobil plačilo za prodane cepiče na Štajersko - "Za cepiče iz Dobrne Stajrs. 14". Peternelj je še služil z oranjem ali pa s posojanjem pluga - 3.4. "Oranje Kožuhu 25", 25.4. "Oranje Klinerju Sevnica 35", prodal je sadike prašičje pese - 25.5. "Za pesne sadike 6". Kako težko je šestčlanska družina s hlapci in dninarji takrat shajala z denarjem in kako majhen je bil zaslužek od krompirja, nazorno pove vnos 3.10. "40 kg krompirja (za nogavice) 30" in 19.11. "2 1/2 kg jabolk 10 (porabila za hlačke)". Stroški so kljub varčevanju znašali 34.776,50 din in za dva tisočaka in pol presegli dohodke. Cegounca je v kriznih časih "ugašala", po besedah Bobkovega ata tudi zato, ker "je bil takrat cegu že po fabrikah tolk cnej": delavci so Peternelja tisto leto stali samo še 1.740 din, za davke pa je fiskus terjal od njega 2.500 din.

Leta 1934 sta Peternelja z opeko zaslužila le še 16.217 din, precej pa so upadli tudi dohodki od kmetijstva, na 11.619,50 din. Prodala sta svinjo - 1.11. "svinja v Martinvrh 126 kg a 6 750" in njena bela pujska - 2.11. "2 bela pujska pribl po 11 kg Dražgoše (6 tednov) 250", govedi - 31.1. "Košmelj Žel za junico a 3.60 Din 380 kg 1.368", tele - 3.4. "Košmelj teleta od stare krave a 5.50 87kg 478,50". Peterneljev trud na novih področjih

delovanja ni in ni obrodil sadov, ni prinesel denarja. Za tisto leto načrtovana izdelava in prodaja sejalnega stroja v Domžale se je odmaknila. Stroški so varčevanju navkljub znašali 33.832 din, med njimi so tisti za morda nov senik – 22.4. "*Kiljanu od naprav senika 300*", odplačilo dolga – 11.2. "*v hranilnici na dolg 7.000*" in za Peterneljev nakup kolesa. Hlapec Jošk je že sredi leta 1934 odšel – 2.8. "*Jošku ob drugem odhodu 300*", zamenjala sta ga sin Ljudmiline najstarejše sestre Frančiške France Udovič – 15.4.1934 "*Francelju naračun 50*", 19.5.1935 "*Dolensk Fr. naračun 50*" in neki Martin, ki je morda delal za Peternelja že leto poprej – 2.2. "*Martinu 200 narač*" z opombo "*100 ara 1934*", 29.2. "*Martinu narač obleka 270*". Bobkov ata mi je povedal, da je bil Francelj priden in močan, da ni nič govoril o tem, kar so ceglarji in dninarji govorili med sabo. Peternelja sta tisto leto pridelala okroglo šest tisočakov minusa. Pri dajanju velikih zneskov Anžicom pa je tisto in vsa leta, kljub stiski, ostalo, npr. 28.8.1932 prav tistih 4.000 din, ki jih je Peternelju za opeko isti dan plačalo gasilsko društvo iz Železnikov. Popolna zagonetka!

Leta 1935 se je do 21.6. od prodane opeke nateklo le še 3.406 din in do 27.7. za 6.446 din kmetijskih dohodkov. Spet sta Peternelja prodala teleta, pujsa in pujske, morda je Josip oral ali pa posodil plug in konjsko vprego – 22.4. "*Kovač oranje in vožnja 113*". Stroški so do 9.8. znašali 8.992 din, matematično gledano so jih dohodki pokrili. A bili so tudi neporavnani dolgovi...

Vsaj nekaj časa je pri Peterneljvih vel tudi napredni duh. Kot je razvidno iz stroškov, Peternelja leta 1923 nista imela naročenega nobenega časnika, leta 1924 in 1925 Slovenca (zabeleženi posamezni nakupi Slovenca decembra 1925 pričajo, da ni več šlo za naročnino, v kasnejših letih se Slovenec ne pojavlja), 15.10.1928 pa se prvič pojavi "*Naročnina za Narod 30*" in jo med stroški najdemo tudi v kasnejših letih: vnos 15.1.1929 "*Narod 20*" in 9.3.1930 "*naročnina Naroda do konca marca 64*" itn.; zadnji vnosi, ki pričajo o naročnini Slovenskega naroda, so v knjigi leta 1934. Peternelja sta bila

naročena na prvi slovenski dnevnik, napredni časnik Slovenski narod, ki je deloval pod geslom "Vse za narod, svobodo in napredek". Leta 1924 sta naročila knjige Mohorjeve družbe, leta 1925 kupila pratiko, bila od leta 1928 naročena tudi na slovenski poljudni časopis Domoljub (op.p. izhajal je od 1988 do 1944, sprva kot priloga Slovincu, v letih 1909 do 1928 pa kot glasilo Jugoslovanske kmetске zveze) - 8.2.1928 "*Domoljub El 10*", na izdaje Mohorjeve in Vodnikove družbe - 18.12.1928 "*za Vodnikovo druž. 20*", pa tudi na revijo Ženski svet (op.p. izhajala je od 1923 do 1941, sprva v Trstu, od leta 1929 v Ljubljani; prosvetljevala je ženske) – 30.1.1928 "*naročnina Ženskega sveta 32*" in 15.1.1929 "*Ženski svet 32*", na Kmetovalca - 12.12.1928 "*naročnina Kmetovalca 20*". Kupovala in izposojala sta si leposlovne - 20.1.1930 "*naročnina Mecesa 70*" (op.p.: zelo verjetno je bila to planinska povest Juša Kozaka Beli macesen, ki jo je leta 1926 izdala Vodnikova družba; govori o mračnem in čudaškem planšarju in lovcu, ki beži od povprečnosti doline), 21.1.1930 "*članarina bral. društva 10*", in strokovne knjige - 9.3.1930 "*Knjiga o zdravju Dr. Breclj, Moh. Družba 39*" (op.p. verjetno gre za knjigo Antona Breclja O zdravju in boleznih, MD 1930), 19.3.1930 "*2 zvezka Domači živinozdravnik 40*". Posamezne zvezke sta kasneje dala vezati - 14.3.1935 "*Vezava knjige Živinozdravnik*", njun vnuk Rudi je deset in več centimetrov debelo knjigo s trdimi platnicami v otroštvu rad prebiral; žal ni ohranjena. Med ohranjenimi dokumenti je tudi stran 415 iz 31. številke Domoljuba iz leta 1916. Josip je skrbno hranil to stran s člankom Gospodarske vesti. 24.12.1929 se prvič pojavi vnos "*naročnina Sadjarja 85*", potem se pojavlja še vse do leta 1935. Kulturna društva so v Selcih takrat uprizarjala gledališke igre in nedvomno sta si jih Peternelja ogledala: 31.3.1923 "*vstopnice za Ž in sveče 120*", 1.4.1923 "*V Ž vstopnice in drugo 80*", 6.1.1924 "*vstopnice 56*", 22.4.1928 "*ustopnica 6*", 25.11.1928 "*V Železnikih 38 (Satan v ženski)*", 16.12.1928 "*vstopnice (Godčeva pesem) 12*", 30.3.1929 "*ustopnica 6*", 16.7.1931 "*otrokom za igro 10*", 30.10.1932 pa očitno že v selškem kulturnem

domu "v Domu 10" in 31.10.1932 "v Domu z otroci 10". V otroških letih sem si tam ogledala nekaj iger, v katerih sta nastopala tudi Anžicova Pavla in Francelj, moja teta in stric; spominjam se, da se je kulturnemu domu v Selcih reklo enostavno Dom, z zelo široko izgovorjenim o-jem.

Evidentirani stroški pričajo, da sta Peternelja darovala cerkvi: 9.5.1923 "v župnišče 3 l žganja 390", 11.11.1923 "za cerkev 600, za 2 groba prostor 200, dar 20", 8.1.1924 "od sedeža v cerk. 40", 6.2.1924 "za Davške zvonove 80", 10.4.1924 "maša in upeljava 80", 11.6. 1924 "v župnišče 40 l mleka a K 14 - 518", 1.12.1924 "za maše 24", 6.3.1925 "božji denar 2", 22.3.1924 "milodar 5", 20.12.1928 "za veliki zvon 260", 17.4.1929 "za mašo v čast Sv. Ant.", in 7.7.1929 "Porabila na Brezjah 100". Dajala sta tudi revežem: 9.6.1925 "usmiljenemu bratu 20", 28.4.1929 "za reveže 10", 13.8.1931 "za Kandijsko bolnico 5" (op.p.: moška bolnišnica usmiljenih bratov v Kandiji pri Novem mestu). Podpirala sta tudi gasilce: 1.2.1924 "Za požarno brambo 130", 2.3.1930 "Podporno članarino za gas. Društvo 15". Josip je z Ljudmilo, največ v prvih letih po prihodu v Selca, hodil na veselice in, verjetno sam, zahajal v gostilno: 11.2.1923 "Na gas. veselici 120", 12.2.1923 "Taksa za ples na sv. 136" (vnos je pomanjkljiv, "sv." se morda nanaša na "svatbo", lahko na "svečnico" in podobno), 14.2.1923 "Na pust pri Šl. 300", 8.7.1923 "Pri sv. Joštu 280, vino 30", 8.8.1923 "Pri Stefan na veselici 250", 6.2.1928 "Pr Šlibarju na veselici 59", 11.6.1928 "za veselico 4", 16.6.1929 "Na gasilski ves. na Bukovici 72", 21.10.1929 "Jošk na veselici 98", 2.1.1930 "na gasilski veselici 105", 2.3.1930 "na veselici (obrti) 61", 20.8.1932 "na gasilski ves. na Češnj. 62", in zadnjič 27.8.1933 "V Žel na gas.ves. 12, v Sorici 14"; vnosi z manjšimi zneski, ki kažejo na obiske gostiln, "na Frtici" in "pri Šlibarju", se nekajkrat na mesec pojavljajo od leta 1924 do 1933. Redko povedo kaj več, na primer 26.1.1930 "na Frtici plačal 1 liter 16" in 27.12.1931 "Na Frtici s Štrekljem". Je Peternelja morda obiskal ravnatelj Štrekelj, podpisan na njegovem spričevalu o uspešno opravljenem prvem zimskem tečaju kmetijske šole

v Gorici leta 1912/1913? Na Internetu je mogoče prebrati, da je Anton Štrekelj po končanem šolanju na visoki kmetijski šoli na Dunaju najprej delal kot potujoči učitelj, od 1907 do 1918 pa je bil ravnatelj slovenskega oddelka kmetijske šole v Gorici, da se je po prvi svetovni vojni umaknil v Kraljevino SHS in v Mariboru služboval kot inšpektor oblastne uprave ter se 1928 preselil v Banja Luko. Sicer pa je moralo biti že v tistem času pač tako, kot je danes: zaradi poslov se je potrebno pokazati v določenih lokalih, na določenih mestih in pri dogodkih, koder srečaš prave ljudi za biznis.

Opravki in vedoželjnost so Peternelja, včasih pa tudi Ljudmilo, večkrat vodili v Škofjo Loko, v Železnike, v Poljansko dolino, v Ljubljano, na Bled in v Kranj: 24.10.1923 "Kravata in prehrana v Loki 160", 4.5.1924 "v Železnikih porabil 110", 9.10.1928 "V Poljanski dolini 75", 21.12.1923 "vožna v Ljubljano 140", 17.8.1924 "Jošk v Ljub. na velesejmu 630" in 24.8.1924 "Na velesejmu 360" (op.p.: 4. ljubljanski vzorčni velesejem je bil od 15. do 25. avgusta 1924; ljubljanski velesejem je bil ustanovljen leta 1921, že 1. septembra je bil med današnjo Celovško cesto, približno nasproti današnje Hale Tivoli, in železniško postajo Šiška, postavljen prvi mednarodni vzorčni velesejem na približno 25.000 m²; ljubljanski velesejem je leta 1925 postal eden od soustanoviteljev Zveze mednarodnih sejmov v Parizu); Bobkov ata mi je pripovedoval, da jih je, cegljarje, peljal v Ljubljano na velesejem leta 1930 – slovesno so 10. ljubljanski velesejem odprli 29. maja, Peternelj pa je bil s cegljarji tam verjetno 1. junija – "ustopnica na velesejem 10, pivo 6, tramvaj 4, kosilo 13" ali pa morda (tudi) 8.6. – "v Ljubljani 63"), 8.3.1928 "J. v Lj vlak 18 tramvaj 7.50, plomba 30", 20.4.1928 "vožna in drugo v Ljubljani", 8.9.1928 "v Ljubljani in na Bledu 250", 26.10.1931 "v Lj. vožnja 49, brinovec 2, vilasta lopata 90, lemež 30, plaz 15, kino 10, razstava 3". Že leta 1923 in potem vsa leta se med stroški pojavlja navedba "avto": 15.2.1923 "auto 60", 7.3.1923 "auto 30", 5.6.1924 "avto 40", 28.12.1924 "avto 76", januarja 1925 "mami za avto 160",

14.8.1928 "avto v Loko in nazaj 38", 24.10.1928 "avto 24, vlak v Kranj 5", 29.10.1928 "avto 18, vlak 7, malica 5, bonbon 2, zobozdravniku 40, mazilo 15" (kaj vse pove en sam vnos!), 18.11.1928 "avto v Loko 8, v Ljubljani avto 14", 26.3.1929 in 20.4.1929 "avto 25", 2.11.1929 "vlak 18, avto 13, večerja 9", itn. Čudila sem se in se spraševala, le kdo naj bi v tistem času tam imel osebni avto in nudil prevoze, a Jože mi je pojasnil, da gre za avtobus, da je med Škofjo Loko in Železniki vozil majhen, zaobljen avtobus. Od tam so v Ljubljano, v Kranj, na Bled vozili vlaki, po Ljubljani pa tramvaj.

Vsaj nekaj let sta Peternelja - garača lahko sebi in svojim privoščila tudi priboljške, na primer 19.11.1923 "čokolada 16", 2.12.1923 "za Miklavža 40", 21.12.1923 "razno blago pri Lukež in Sovan v Lj. 3.166", 17.1.1924 "kakav 50", 18.3.1924 "steklenica za gorkoto obdržati 220", 1.7.1925 "češnje za Stanko 30+24", 12.7.1925 "bonbon 4", 2.9.1925 "čokolada 10", 14.10.1925 "maslo za semenj 146", 9.3.1928 "oranže 8", 30.12.1925 "usnje za J. škornje in moje boks čevlje 1.940", 31.10.1925 "Mama 2 1/2 m blaga 300, ruta 60", 16. 11. 1925 "J. dežnik 380", 10.11.1929 "4 m blaga za Mamno srajco 60", 29.11.1929 "Punčka za M in S 20" itn. Predvsem prvo leto stroški niso beleženi zelo natančno, zelo pogosti so vnosi kot je 8.4.1923 "Razno Milki 710". Od leta 1928 pa med izdatki priboljške najdem zelo poredko, npr. 23.6.1928 "pivo štrudl 7, sladol 1", 14.8.1928 "bonbon 2", 22.3.1929 "butarca 1,50 pomaranča 2", 13.12.1929 "2 parkelca za Miklavža 31" (torej le za obe starejši hčeri, za avgusta novorejenega Jožeta pa ne), 8.4.1930 "vlak 14, tramvaj 6, kino 10, kosilo 26, keksi 10, pirhi 12", 10.12.1932 "sladk. za Mikl. 4", 26.12.1932 "za peko o Božiču 18". Neredko so tovrstni izdatki zapisani tako zelo na majhno, skoraj boječe, kot da gre v slabših časih za pregreho. Pa vendar si je Peternelj omisil pisalno mizo - 24.2.1931 "pisalna miza delo okovje in drugo železo lim in drugo 756", z opombo "in 31.5. Pavlicovemu", na koncu leta 1932 je Peternelj stroške prvici zapisal s črnilom (čeprav je črnilo kupil že prej - 8.5.1924 "črnilo 4").

25.6.1934 si je Peternelj kupil kolo: "kolo 1.300", 26.1.1935 "taksa za kolo 25"; Jože se imenitnega očetovega kolesa dobro spominja. Bobkov ata mi je povedal, da je imel takrat Peterneljev nečak Anžicov Janez v najemu lokal pri Štefan in v njem trgovino, med drugim je prodajal tudi potrebščine za kolesa. Ali strošek 2.12.1931 "Dermotu sani 300" govori o saneh za otroke, za "dričanje" po snegu, ali pa o saneh za prevoz sena s hribovitih delov posestva, ni mogoče ugotoviti. Vsekakor pa je že pred tem, 5.7.1931 peljal svojo prvorojenko v Ljubljano - "z Stanko v Ljubljani 74". Jože se tudi spominja, da so imeli on in sestre smučī. Vnos 31.12.1934 "Blažovcu na račun smučk 10" verjetno kaže na Josipovo naročilo izdelave smučī za otroke. Svoje otroke je imel Josip neizmerno rad. Meni še iz ranega otroštva dobro poznana Cirila Radošević iz Selc mi je povedala, da je bil Blažovc v hiši zraven Čotove zelo dober kolar, znan po izdelavi smučī.

Zgodovinski podatki navajajo, da je po zlomu delniških trgov leta 1929 v Združenih državah Amerike nastala finančna in ekonomska kriza pljusnila v Evropo z zamikom in tu dosegla dno šele 43 mesecev pozneje. Potem ko je bilo menda na takratnem Slovenskem leto 1929 leto največjega gospodarskega razcveta pred drugo svetovno vojno - to nedvomno potrjuje tudi uspešnost Peterneljeve opekarne, je že leta 1930 nastopila kriza, ki se je stopnjevala in dosegla vrh leta 1934, kar se je kazalo na vseh področjih, še najbolj pa v gradbeništvu. To pojasnjuje tudi Peterneljeve podatke o zniževanju stroškov za ceglarje po letu 1930 - manjša kupna moč, manj gradnje, posledično krčenje proizvodnje in prodaje opeke - in Peterneljeve očitne finančne težave. Sorazmerno s prodajo opeke so se spreminjali stroški delovne sile za njeno izdelavo: 28.12.1928 "Delovci pri opekarni l. 1928 - 5.813, 50", konec leta 1929 "Delavci pri opekarni l 1929 - 14.081 Din", 31.12.1930 "Zasluzek delovcev pri opek. 5.250", 31.12.1931 "Ciril pri Cegounci 1.819, Francelj 1.385, Tine 90, Joža 2.041", 26.12.1932 "Delavci pri opekarni 3. 588" in 31.12.1933 "Delovci pri opekarni 1933 1.740". Za leti 1934 in 1935 ni

posebnih navedb, stroške dela v opekarni sta takrat vodila kot dnino. Je pa zgovoren vnos 20.6.1934 "Ostane na dninah še 600 Din od 21/3", torej sta dninarjem dolgovala plačilo. Da so bili slabi časi in Peternelj "ni mogu dobit dnarja", mi je povedal tudi Bobkov ata. Nдатiran, fragmentaren Peterneljev dokument – pismo, naslovljeno na Alfa d.d. Zagreb, pove natankoto: "Vašepismo sem sprejel. Odgovoril bi bil prej pa sem pričakoval da dobim denar". Na svetovnam spletu danes v Zagrebu najdemo le založniško in oglaševalsko firmo z istim imenom. Je to ista firma? Kaj je Josip dal, za kar ni dobil plačila? Vsemu pač ni mogoče priti do dna, na nekatera vprašanja ni več mogoče dobiti odgovora. O tem, da so kmetijski dohodki in dohodki od opekarne takrat in že prej komaj dohajali stroške, oziroma, da jih niso, in da se je bil Peternelj primoran zadolževati, pričajo vnos iz prvih let "Denarno stanje 31.12.1924 K 12", pa pri dohodkih od prodane opeke za leti 1928 in 1929 omenjeni rekapitulaciji, pa posamezni vnosi stroškov, na primer vnos med še vedno v kronah zabeleženimi stroški od 1. do 10. januarja 1926 "v hranilnici obresti a 7% - 15.080" in opomba "14.000 je na glavnico", več kot tisoč kron je bilo torej zamudnih obresti..., leta 1928 - 9.10. "obresti v hranilnici 237", 22.10. "na račun dolga v hranilnici 1.000", 2. 12. "v hranilnici na račun dolga 2.000" in 21.4.1929 "Posojilo v hranilnici 3.924" in prihodkov, npr. 24.7.1930 "posojilo v hranilnici 2000", 19.11.1930 "v Lj. hranilnici dvignil 3.000", 13.1.1931 "dvig ostale svote z obrestmi 1.770", 30.3.1931 "Posojilo pri Anžic 1.000". Več kot zgovorna je tudi pripomba v knjigi stroškov 2.3.1931 "začeli rabiti 100 Din". Na krizo morda kaže tudi Ljudmilin nakup 7.3.1931 "strojne šivanke.."; za potrebe družine je očitno začela šivati sama. Pred tem se zelo pogosto pojavljajo stroški šivanja, npr. 20.2.1923 "šivilji v Šk.L. 1.650", 21.12.1923 "šivilji od Fr. obleke 340", 31.12.1924 "Ani od hlačk za Stanko 158", 13.8.1925 "od moje obleke 172 od Mamne obleke 163" (op.p.: mama je vedno spoštljivo napisana z veliko začetnico), 18.9.1928 "Ženski od šivanja 6,50", 19.5.1929

"Johanci od šivanja perila 42,50", 3.7.1929 "Tončki od Mamne obleke in blago 77,50".

Peternelj se je **navduševal za moderne principe kmetovanja in sadjarstva**, in verjetno je prav v času velike gospodarske krize, ko je prodaja opeke zastala, svojo glavno pozornost preusmeril na ti področji. 7.5.1924 najdemo v knjigi "drevesca 560" in 3.4.1925 "drevesca 80", 21.1.1928 "Sadjarska knjiga 68". Vnos z dne 21.10.1928 v knjigi stroškov priča, da je obiskoval strokovne razstave: "Jošk na razstavi sadja 10". Naročen je bil na strokovno literaturo, o tem pričajo vnosi 20.1.1930 "naročnina Kmetovalca 20", 19.3.1930 "dva zvezka Domači živinozdravnik 40" itn.. 18.12.1928 se prvič pojavi "Sadjarsko druš. 25", torej se je takrat včlanil vanj, pojavi se tudi kasneje, npr. 3.3.1933 "članarina Sadjarja 25". Med ohranjenimi dokumenti najdem iztrgan list, stran 17 in 18, številke 34 časnika Die grüne Post z dne 20. avgusta 1933, v staronemški pisavi. Na strani 17 je zanimiv članek, naslovljen Das Getreidefeld wird zum Garten (v slovenskem prevodu: Žitna njiva postane vrt). Članek govori o posebni metodi obdelovanja žitnega polja z nekakšnim poglobitvenim strojem (Getreide-Vertiefungsmaschine). Le kaj je na podlagi tega članka natuhtal in snoval Josip?

Peternelj je bil **član Kmetijske družbe že leta 1923** (vnos 27.12.1923 "članarina za kmetijsko družbo 80K"). Bil je **član Sadjarskega društva – Podružnice Selca**, verjetno pa je bil v njegovem samem vodstvu. O tem priča njegov podpis na ohranjenem potrdilu z dne 10.4.1932: "Podpisani potrjujem, da sem sprejel kot članarino za sadjarsko društvo Din 25 (petindvajset) od krajnega šolskega sveta Sv. Lenart." Nedvomno se je Josip udeležil občnega zbora, za katerega je prejel vabilo: "Vabite se k občnemu zboru sadjarske podružnice v Selcih, ki se bo vršil dne 26. dec. t.l. (sv. Štefan) ob 1/2 8. uri zjutraj v dvorani Krek. doma v Selcih. Po obč. zboru bo zanimivo in podučno predavanje o sadjarstvu, h kateremu povabite tudi svoje prijatelje in znance. Udeležite se obč. zbora in predavanja zanesljivo. Selca dne 21/12 1931 Odbor."

Vodilno vlogo je v podružnici Peternelj vsekakor imel, o tem priča tudi pismo Upravi sadjarja (op.p.: glasilo sadjarskega društva, tu pomotoma zapisano z malo začetnico) v Ljubljani z dne 19.3.1932:

"Sporočam Vam, da sem pri sestavljanju imenika pomotoma navedel za nekatere člane napačno pošto, katerim ste sedaj poslali časopis ter jih smatrate za nove naročnike." Slede pravi naslovi, vse stari člani podruž. Selca...(op.p. navaja člane iz Železnikov). "Sledeči člani podružnice ki

so pristopili letos k društvu se pritožujejo, da niso sprejeli sadjarja št. 1 in 2. Prosim pošljite jim prvi dve številki....S pozdravom! Jos Peternelj".

Na njegovo vodilno vlogo kažeta tudi v Peterneljevi zapuščini ohranjena pisemska ovojnica z žigom Sadjarska in vrtnarska podružnica Brezje, žig na znamki za 25 p je 24.VII. ali VIII.32, naslovljeni na Sadjarsko in vrtnarsko podružnico Selca nad Škofjo Loko, in njegovo pismo Sadjarskemu in vrtnarskemu društvu v Ljubljani z dne 29.11.1932:

Selca, 29. 11. 1932.

Sadjarsko in vrtnarsko društvo!

v Ljubljani

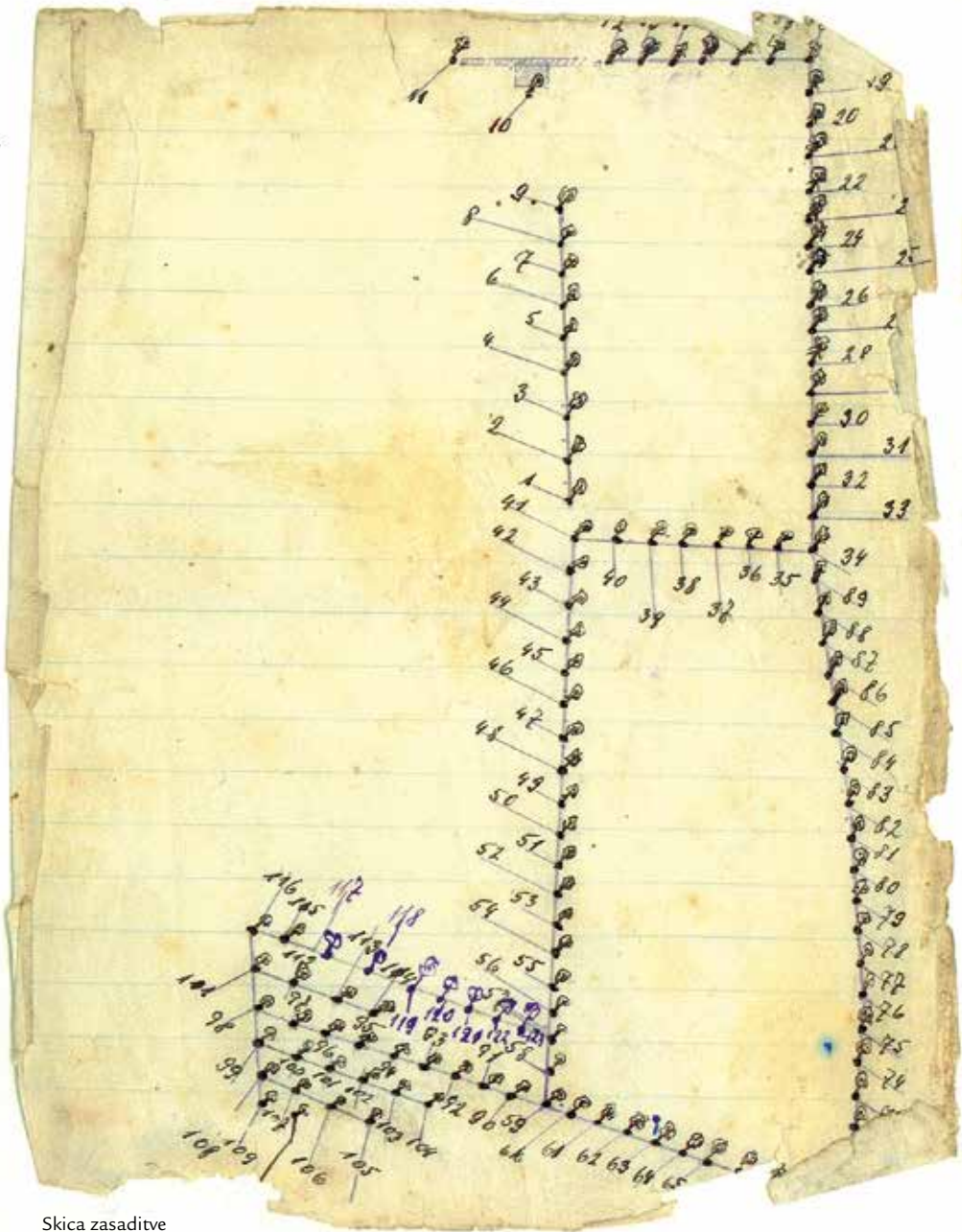
Sadjarska podružnica v Selcih naj bi se prvi obvestila v Ljubljani re predavatelji, o obremenitvi sboru. Obe obvestitvi se niti ne poznata ali medelja po prvi sv. misli v skopovnem planu tuji po 7 misli rjubarji. Datum naj določi društvo samo, ako mogoče re pred promitki, ter objavi v sadjarju v št. 12. (za tudi oko nikakor ni mogoče postati predavatelj). Velicajni, da bi bil predavatelj ne razpolaga pomoje naj se tudi obeni sbor objavi pomoje. Poverilnici reči, da bi bila tema predavanja "Obnova starih sadovnjakov". Predavatelj bi moral v selcih prisistiti, odpeljati bi se mora hito re ljubljane v vlakom vrniti 7 ure rveier, od tega vlaka vori ostalost do selc, pri istopu je re sprejme kola od oblova. Prosi se tudi, da se sporoči poverilnici čim prej, kako se je določilo, ter da določeni datum ob vstane misirpremenjen, ko potemu tega članstvo ta je potemu udeležba slaba.

Za poverilnico

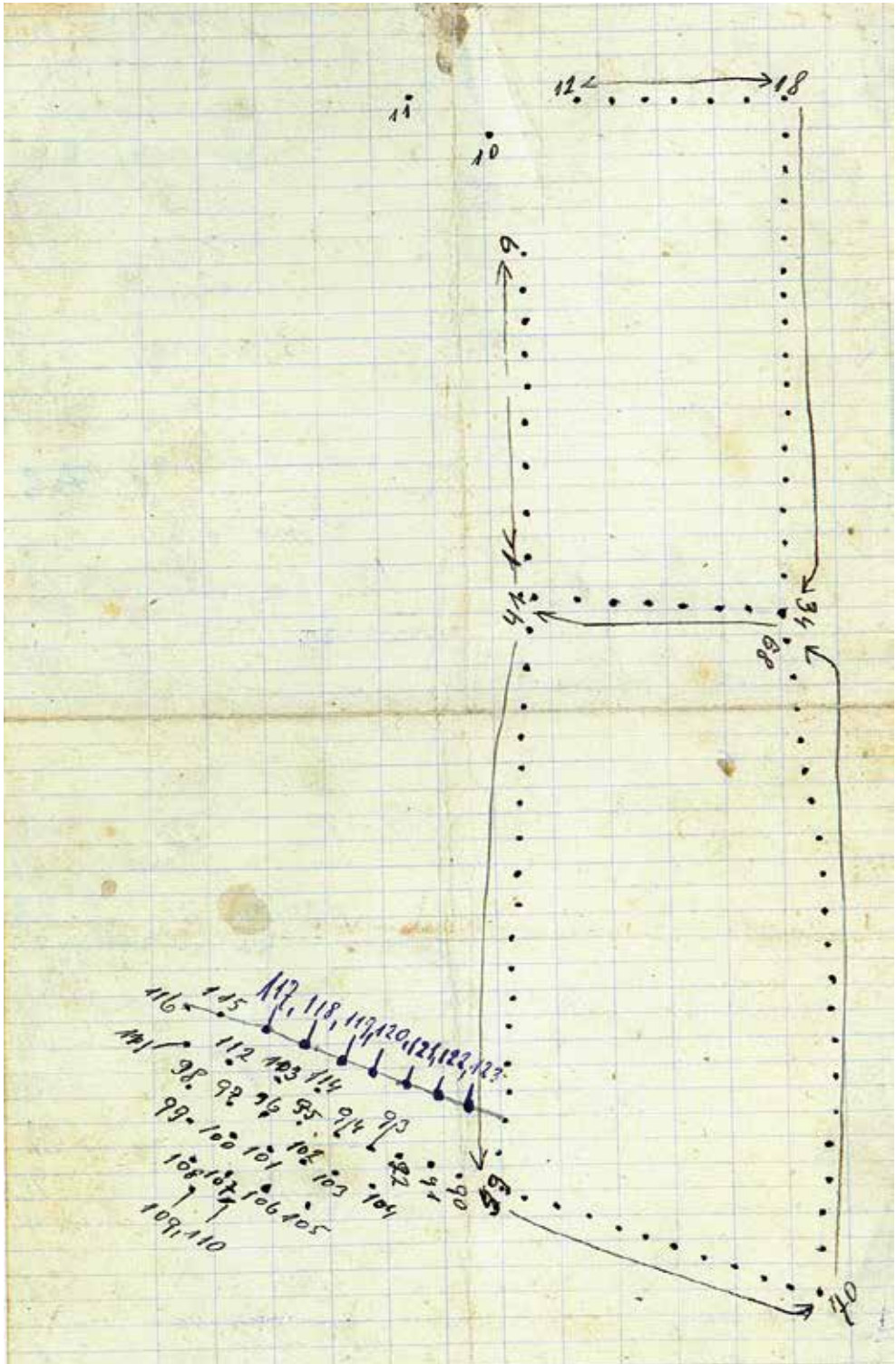
Jos. Peternelj

Peterneljevo pismo z dne 29.11.1932

Skica zasaditve

Skica zasaditve

"Sadjarska podružnica v Selcih uljudno prosi društvo v Ljubljani za predavatelja, k občnemu zboru. Občni zbor se vrši na praznike ali nedeljo po prvi sv. maši v Krekovem domu to je po 7 uri zjutraj. Datum naj določi društvo samo, ako mogoče že pred prazniki, ter objavi v Sadjarju št. 12 (to tudi ako nikakor ni mogoče poslati predavatelja). V slučaju, da bi bil predavatelj na razpolago pozneje, Podružnica želi, da bi bila tema predavanja "Obnova starih sadovnjakov". Predavatelj bi moral v Selcih prenočiti, odpeljati bi se mu bilo iz Ljubljane z vlakom okrog 7 ure zvečer, od tega vlaka vozi avtobus do Selc, pri izstopu ga že sprejme kdo od odbora. Prosi se tudi, da se sporoči podružnici čimprej kako se je določilo, ter da določeni datum ostane neizpremenjen, ker potem bega članstvo ter je potem udeležba slaba. Za podružnico Jos. Peternelj".

Josip je torej podpisoval v imenu podružnice in je bil nedvomno njen zaslužni član! Za svoj trud je bil celo denarno nagrajen, o tem pričata vnosa med kmetijskimi dohodki 20.3.1932 "za sotrudištvo pri Sadjarju 40" in 26.6.1932 "za sotrudištvo pri Sadjarju 50". Tudi za člane naročeni izvodi glasila društva so bili poslani na Peternelja. O tem priča dopis Sadjarskega in vrtnarskega društva v Ljubljani št. 2396 Peternelju z dne 31.12.1934:

"Na Vaše cenjeno naročilo z dne 25.12.t.l. Vam danes z obratno pošto pošiljamo 6 izvodov šte. 8 letošnjega letnika na Vaš c. naslov in 1 izvod iste številke na Peternelj Gabrijela, Italia. Z odličnim spoštovanjem: Tajnik

Priloga: račun"

Iz računa je razvidno, da je Peternelj plačal tudi bratov izvod. Peternelj si je verjetno dopisoval s **Sadjarsko in vinarsko šolo v Mariboru**, med ohranjenimi dokumenti je z njegovo pisavo na šolo naslovljena modra pisemska ovojnica.

Josip je bil raziskovalec v pravem pomenu besede. Imel je disciplinirane metode. Izdelal je načrt

– skico vseh parcel, ki so bila del posestva. Izdelal je tudi skico, po kateri je leta 1927 za Soro **posadil 123 divjakov in jih cepil**, o njih z vso natančnostjo vodil knjigo o tem, od kod je bil divjak, kaj je cepil nanj in kako je posamezno sadno drevo gnojil. V glavnini so bile jablane. Ni mogoče z gotovostjo trditi, da je Josip zasadil kako sadno drevje tudi na Kozličevcu. Vsaj nekaj jablan sta tam zasadila že Ljudmilina starša. To potrjuje prej omenjena izročilna pogodba iz leta 1921, s katero si je Terezija Čemažar v dosmrtni užitek zadržala jablanovo deblo "Čebular" na Kozličevem. Očitno pa je Terezija Josipu le dovolila poseg na starih drevesih; na posebnem listu je ohranjen tale Peterneljev zapis s svinčnikom:

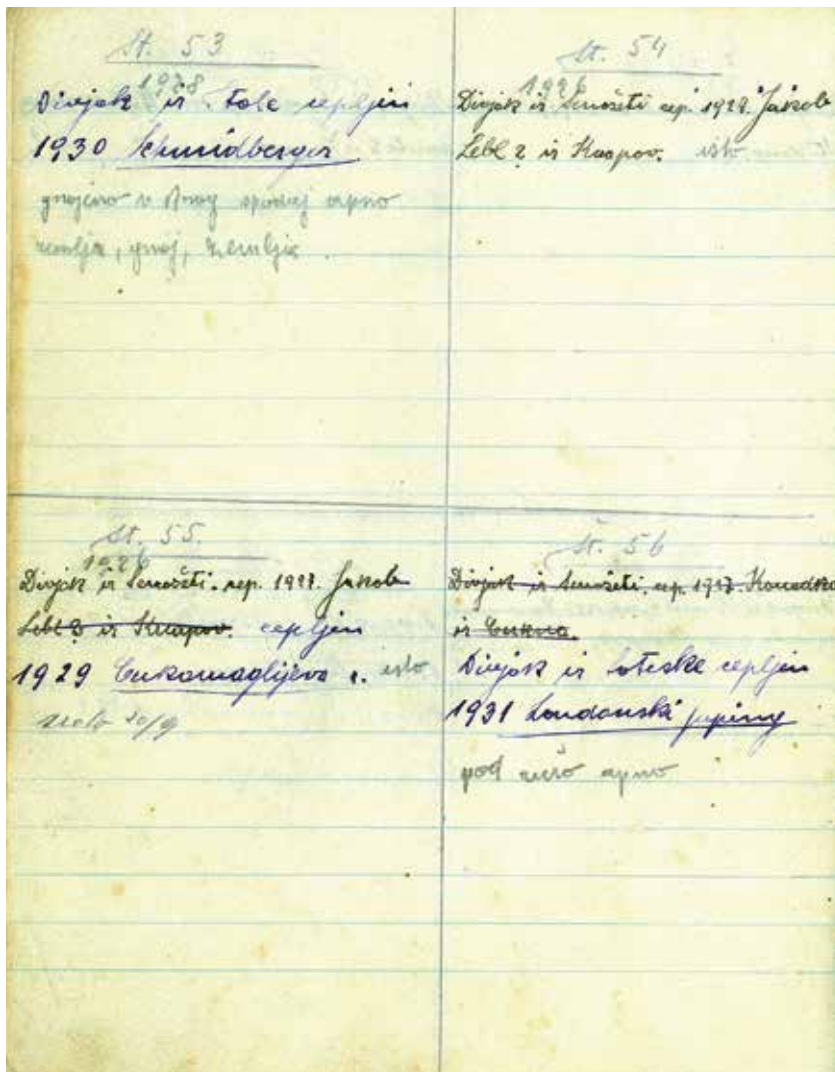
"Največja jablana na Kozličevcu = precepljena: 1933 z sortami. Voščenska, Jonatan in Bojkovo. 1934 z sortami Kemperlov prtilični, Ontario, Tropist, Sovke (bob) in sladke iz Cerkna (v oko) Beličnik" in "Jablana pri Zaplotarjevi njivi = precepljena l 1935 od kozolca proti cesti naokrog z sortami Cesar Viljem, Boskopski kosmač, Orjaško bojkovo in Veberjev rambur".

Jablane je precepil Josip, na enem drevesu več sort. Sorte jabolk je spoštljivo pisal z veliko začetnico. Starih jablan na Kozličevcu se spominjava tudi oba z Rudijem. Po komasaciji zemljišč v Selcih so prešle v drugo last, nobena pa se ni ohranila do danes. Od Josipovega nasada sadnega drevja za Soro je danes ohranjena le ena sama jablana. Njegovi nasledniki so nasad sčasom namenoma zmanjševali, saj niso več vedeli, kam z ogromnimi količinami sadja. Enkrat so v Fructal prodali za velik tovrnjak s prikolico kar 16 ton jabolk. Iz knjige stroškov je razvidno, da je Peternelj 18.4.1932 kupil še 300 divjakov. Nakup se verjetno nanaša na Jožetovo informacijo, da je njegov oče menil, da je za razvoj sadjarstva v Selcih potrebna **drevesnica**, in je skupaj z nekaj somišljeniki kupil mrežo za ograditev zemljišča za ta namen. Divjake je verjetno cepil kar sam in morda s prodanimi drevesci vračal

delež družabnikom: 23.5.1932 med kmetijskimi dohodki "Anžicov za dve drevesci 14". Cepiče je očitno tudi prodajal, med kmetijskimi dohodki najdemo 13.3.1933 "za cepiče in Dobrauc Stajers. 14". Morda je cepljene divjake prodajal že prej, 21.6.1925 je med kmetijskimi dohodki "Petrov Peter za sortnice 350".

Peternelj je svoja sadjarska opazovanja in spoznanja beležil. V sadjarju in vrtnarju III/1934 je bil objavljen njegov članek z naslovom Razna opazovanja. Iz članka je razvidno, da ga je napisal že leta 1933, da je gojil tudi hruške in da so

njegovo pisavo slabo brali: namesto "s plohetom" je natisnjeno "s planetom", a zagotovo je oral s plohetom. Ohranjeni nedatirani rokopis, očitno osnutek, gosto popisani dve strani in pol od roba do roba, kaže na Peterneljev studiozni, raziskovalni pristop do sadjarstva. Če je bilo tudi to besedilo, namenjeno uredniku, napisano na razrezani veliki, rjavi pisemski ovojnici pošiljatelja Umetniška propaganda odpravnitvo Loka p. Zid.most prejemniku Gosp. Peternelj Josip, morda objavljeno v glasilu sadjarskega in vrtnarskega društva, nisem mogla ugotoviti.

Evidenca o sadnem drevju

sovražniki potrebni najboljši preparati, kajti ne samo, da le ti dobro delujejo (torej: vplivajo, a ne škodujejo), ampak zadostuje tudi manjša gostota in podražitev primeroma ni tako velika.

Nekaj pa je, česar še ni spoznal vsak naš sadjar, da namreč ni vseeno, s čim škropi, temveč tudi nikakor ni vseeno, kak o škropi. Morebiti vzame najboljša sredstva, a ima nepripravno škropilnico, in glej učinek: brozga se razliva po deblu, po tleh, nižje veje so vse mokre, trava pod drevesom je mokra — le tam, kjer je treba, ni škropiva.

Zato mislimo, da je potrebno poudariti, kako ravnajmo pri škropljenju. Škropimo visoko in z močnim pritiskom, tako da se tekočina razprši v drobno meglo, ki obvi je celo drevo, vse najtanjše in najvišje vejice in prodre v listje in skorjo. Tako se vsa površina, predvsem listja, popja oz. plodov in rodnega lesa pokrije s prav fino plastjo strupa, in sicer globoko v vse odprtine in se tako vsa golazen pokonča. Treba je torej znati škropiti, prav tako kakor je treba znati obrezovati, znati čistiti itd.

Ne moremo pa opraviti dela dobro brez dobrega orodja. Škropilnica pa žalibog ne spada med ono orodje, ki le malo stane in ki ga povsod dobimo. Zato je treba pri izbiri dobro pomisliti. Na kaj pa naj vse pazimo, preden se odločimo?

— »Ja, dobra naj pač bo!«, pravijo. Ja, dobra naj bo: v našem slučaju torej naj nam omogoča, da dosežemo najvišje vejice, niti ena vejica ne sme ostati neškropljena, kajti sicer se mrčes tja zateče, in prav na drobno naj razpršuje. Da bi dobro pršila, naj deluje z visokim pritiskom. Najmanjši pritisk, s katerim naj škropimo, naj bo 2 do 3 atm., in ker pritisk med delom pada, naj brizgalnica dela s kakimi 4, bolje 5 atmosferami. Brizgalnica naj ima manometer (pripravo za merjenje pritiska). Da bi dosegli visoke veje, jo opremimo z dolgo bambusovo cevjo.

Seveda ima taka škropilnica tudi svoje senčne strani. Kakor pravijo, »dober konj ima sto muh, slab pa le eno: da je za nič«. Največja muha je pač ta, da je draga, kar pa ima seveda svoj vzrok: pri močnem pritisku naj dela dolga leta in vedno enako dobro. Zato je treba skrbne izdelave, in to stane. Kakor pač vsak izmed nas ve: težko si nabavim kaj dobrega, ali potem tudi nekaj imam. Le redke so tovarne, ki se jim je posrečilo zgraditi izborno škropilnico, in še manj jih je, ki bi jo dajale razmeroma poceni. Še nečesa ne smemo prezreti: vsako orodje

zahteva svojo nego, posebno pa tak aparat, kakor je škropilnica.

Dobre škropilnice smo videli, da uporabljajo že dokaj let podružnice Sadjarskega in vrtnarskega društva, sadjarska in vrtnarska šola v Mariboru in hmeljarsko društvo v Zalcu.

Morda bi si naši sadjarji lahko stvar tako uredili, da bi jih po dva ali več nabavilo eno tako škropilnico, ali pa da bi eden hodil proti odškodnini drugim škropit. Marsikomu bo težko izdati tisoč in nekaj sto dinarjev — toda treba bo vgrizniti v to kisl o jabolko, da bodo lahko jeseni drugi vgriznili v naša lepa in zdrava jabolka. Baš zato, ker so tako težki časi, bo vsak »Jurij«, ki ga dobimo za prvovrstno sadje več, prav dobrodošel.

Peternelj J., Selca:

Razna opazovanja

Jubilejna številka »Sadjarja in vrtnarja« nas je presenetila. Pričakovati je bilo dolgo-veznih življenjepisov, toda nič tega. Samo, kar je bilo nujno potrebno. Naši voditelji so se to pot posebno izkazali s svojimi izkušnjami. Da, da, izkušnje, praksa, to drži! Priznatj moramo, da se je napravil v tem pogledu velik korak naprej. Z napakami in uspehi v naš list, tako bomo najprej na cilju!

V nasadu, zasajenem 1927., mi je voluhar redno vsako leto pokončal 3 do 4 drevesca popolnoma, deloma pa še več. Lansko jesen (1932) sem z lopato (najboljša vilasta lopata) odkril vsem drevescem koreninski vrat (koren), očisti z zidarsko žlico vse glavne korenine 20 cm ali še bolj na dolgo ter jih obložil s stolčeno steklovino $\frac{3}{4}$ do 1 kg na drevo. Letos (1933) nisem opazil nobenih poškodb od voluharja, torej je trud plačan že prvo leto, drevesca pa so zavarovana tudi za pozneje čase.

V istem nasadu sta dve jablani, carjevica, cepljeni pri tleh, deblo enega boleha za rakom, katerega na noben način nisem mogel ozdraviti. Sedaj poskusim Dolinškov način. (Glej članek »Sadno drevje je lačn o« v jub. štev. str. 192.) Sadu še nista pokazala, medtem ko je poleg vsajeni divjak, cepljen dve leti pozneje (1929) s cepiči od prej omenjenih dreves rodil letos že drugič, tako, da mu je bilo treba vejice privezati. V tem nasadu je prva zarodila ananasova renet in sicer tri leta zaporedoma. Cvetela bo tudi prihodnjo spomlad.

Škropljenje z bordoško brozgo l. 1932. je bilo zelo uspešno, listje lepo temno zeleno je ostalo na drevju do pozne jeseni, kar je največ pripomoglo, da se je cvetno popje spomladi 1933 lepo razcvetelo. Letošnje škropljenje z bordoško brozgo ni pokazalo takega uspeha; tudi poskušnje z žvepleno apneno brozgo se niso obnesle. Vse to bo najbrž pripisovati vremenu, ker se škropljenje ni moglo pravočasno vršiti. Da je drevje letos rodilo, je bolj pripisati lanskem škropljenju nego letošnjemu. Škropljenje s finim razpršilnikom je mnogo bolj učinkovito nego s curkom, zakaj, uspehi so bili na spodnjih vejah večji nego v vrhovih. Nekaj češpljevih dreves sem poškrupil po pomoti z nosprasenom brez dodatka apna ter jih skoro uničil.

Pri okopavanju krompirja sem s planetom izruval dve spomladi vsajeni drevesci, kateri sta že odgnali 10 cm dolge poganjke. Brez upanja sem jih posadil nazaj, močno zalil in glej! jeseni ni bilo nobene razlike med ostalimi. L. 1929. sem pri okopavanju drevesc trem pognojil z mrhovino. Dve sta se letos že posušili, eno komaj še životari. Spomladi 1932 precepljena hruška s cepiči neke zgodnje sorte je letos 1933 že rodila, torej čez dobro leto dni. Cvetno popje je napravila koncem mladik. V drevesnici se bom moral pogoditi z voluharjem, da odstopi od svojega deleža. Ako ima kdo glede tega izkušnje, da drže kakor Levstikovi »Mazači« v jubilejni številki, naj sporoči v našem listu.

Josip Strekelj, Ljubljana:

Razmnoževanje cvetlic s potaknjenci

V blagodejnem upanju na novo življenje se nam obudi spomladi največje zanimanje za cvetlice. Ljubitelj cvetlic v tem času presaja, seje in pripravlja potaknjence za nov naraščaj. Na starejših lončnihah narežemo spomladi lahko toliko potaknjencev, kakor nikdar kesneje v letu, razen morda na večletnih nageljnih, ki jih v juliju dobimo na odcvetelih steblih kot zalistnike in pri kraljevih begonijah, ki jih poleti razmnožujemo z listi in z listnimi deli. Trgovski vrtnar, ki ima topel cvetličnjak, ni tako navezan na čas, kakor ljubitelj, ki nima te naprave. Za rast in dober uspeh potaknjencev je potrebna primerna priprava potaknjencev, zemlja, posoda, toplota in vlaga.

Potaknjence pripravimo na ta način, da ga na spodnjem koncu gladko odrežemo tik pod popkom. Ob popku je namreč nakopičenih največ hranilnih snovi, zato na tem mestu najraje odžene korenine in rana se popolnoma zaraste. Spodnje liste odrežemo na kratek pecelj, da omejimo izhlapevanje; le zgoraj pustimo enega ali dva. Pri nageljnih pustimo zgoraj 4 do 5 listov, če so pa predolgi, jih za $\frac{1}{3}$ skrajšamo. Marsikateri ljubitelj precepi spodnji konec potaknjenca čez sredo in v precep vloži ovseno zrno v veri, da ovsove korenine hranijo potaknjence. Toda ta pa je bosa. S precepom sicer razdražimo staničevje za rast korenin, je pa povsem nepotreben, ako so drugi pogoji ugodni. Mesnate potaknjence, kakor pelargonije, pripravimo dan prej, da se rana zasuši, potaknjence od kakte pa celo 8 dni. Tistim, ki imajo obilico mlečnega soka, n. pr. fikus in oleander, izperemo v čisti vodi rano preden jih posadimo. Dolgost potaknjencev bodi največ 10 cm.

Zemlja za potaknjence mora biti peščena. Pripravimo jo iz dveh delov peska in enega dela humozne prsti. Potaknemo jih v zabojčke ali lončke le tako globoko, da trdno stoje, kajti čim bližje površja je spodnji del, tem prej odžene korenine. Tako posajene postavimo na toplo med okna, ki jih zasenčimo s papirjem. Se boljši bo uspeh, ako vložimo zemljo samo do polovice posode, da segajo potaknjenci pod rob. To pokrijemo s šipo in vrhu šipe pa položimo za senco kos papirja. Poleti, ko je dovolj toplote imamo tako posajene in pokrite potaknjence na prostem. Ogljikova kislina, ki se nabira pod šipo v posodi, deluje zelo ugodno na nasad. Prav dobro se nam posreči, ako nasadimo potaknjence samo v krogu ob notranjem robu lončka, ki se pa roba ne smejo dotikati.

Zalivamo tak nasad vedno le o opoldanskih urah z mlačno vodo. Roso, ki se nabira na steklenem pokrivalu, večkrat obrišemo, da ne kapljajo, zlasti ponoči, mrzle kapljice na sadike.

Najprimernejša toplota za ukoreninjenje in rast potaknjencev je 20—25° C. Čim začno tisti, ki so bili ob nasadu pokriti, odganjati, jih z zračenjem polagoma utrjujemo.

Polgme, kakor oleander, fikus, aralia, aukuba, ki se težko vkorenijo, silimo v vodi. Vložimo jih v male stekleničice v vodo ter zgoraj ob mladiki začepimo odprtino s čebelnim voskom, da imajo mirmo stojo in da ne uhaja iz stekleničice ogljikova kislina. Na toplem se kmalu pojavijo korenine, na kar tako ukorenjene varno posadimo v lah-

"Za občutljive vrste dolgo deblo ker gre za zadevo ki jemlje marsikaterem sadjarju veselje do sadjarstva. K tej razpravi je gos. urednik povabil v prvi vrsti drevosničarje na kar so nekateri že odgovorili. Prosim g. urednik sprejmite še mnenje praktičnega sadjarja k tej zelo pomembni anketi. Gos. Priol in Dolinšek se strinjata v tem da izmed 1000 semenjakov podeduje oziroma rodi žlahtne sadove le nekaj tj. 4-5 rastlin ostali da rodijo trpko sadje t.j. lesnike ter da nam to ne more biti jamstvo da bo tudi deblo odporno. K temu je treba pripomniti da se je drevje s trpkim sadom samo izgajalo in kljubovalo vsem vremenskim in živalskim nepravilnostim skozi 100000 ali kdo zna koliko let. Zopet pa je istina da bi vso žlahtno drevje brez človeške pomoči v par stoletjih izumrlo. Torej to znači da drevo ki rodi trpek sad ima gotovo več odpornosti v sebi kakor drevo z žlahtnim sadom. G. Prijol omenja, da divjak bolj napadajo tudi razne uši to gotovo zato ker je sok bolj zgoščen kar tudi napravi les odpornejši. Pri nas dela največjo škodo na deblih zima oz spomladanski mraz proti kateremu se ne moremo bojevati med tem ko druge bolezni in škodljivce sami lahko preprečimo. Omenim še da po moji izkušnji pridejo v poštev za cepljenje u kroni le stare vrste jablane ker hruška je odpornejša. Zato pa gotove vrste najboljše na divjak ker pa je vzgoja divjaka precej težka pa naj se drevosničarji odločijo za kakšno drugo trpežno vrsto. Po mojih praktičnih izkušnjah je zame več vredno drevce cepljeno na divjak za polovico, tudi ako je malo krivo saj glavno je radi sadu ne debela. Prepričan sem da je se mnogo sadjarjev tega mnenja zato pa bi drevosničar s cepljenjem v krono na divjak sicer mogoče za 1-2 leti zaostal za kar pa bi drevca računali polovico dražje pa bi bilo ustrezno njemu in sadjarjem ter sadjarstvu.

Slično kakor g. Pognejcu se je primerilo tudi meni saj nekateri že sploh obupavajo nad vzgojo sadnega drevja drevo z veseljem goji spočetka nato deblo doraste že toliko da bi rodilo in kakšno razočaranje ves trud je zaman krona lepa zdrava deblo pokvarjeno...op.p. rokopis je slabo čitljiv) Gotovo je da...(op.p. nečitljiva beseda) nasad dobro oskrbovan prenese več kakor slabo oskrbovano staro drevje. Da je oni nasad slabo oskrbovan priča dejstvo ... (op. p. rokopis je slabo čitljiv). V dokaz zabeležim naslednje: na svoji parceli sem zasadil l 1925 15 pri tleh podtaknjenih drevesc usa debela se že več ali manj pokvarjena od mraza leta 1926 pa sem zasadu ...(op.p. tu je rokopis nečitljiv) 180 divjih debel od ker ni kerpetnu 1 poleg te parcele je bilo pred 30 leti vsajenih 22 drevesc od teh je že več zamorjenih ostala so zapisana smrti krone zdrave debela pokvarjena 150 m od tam je v eni vrsti bilo vsajenih 1919 18 drevesc kako so se lepo razvijale danes je use uničeno krone lepe debela pokvarjena in še in še. K temu še to da se prav tam vmes in u bližini nahajajo pravi velikani jablanovih drevesc cepljenih na divjak. S tem še ni dokazano da se divjak zmerej sponese vendar odpornejši je in po mojem mnenju bi se gotove vrste v prid sadjarstvu sploh ne smele cepiti drugače kakor v krono. Z mehkužnimi drevesci izgubljajo vsako upanje nad uspešnim sadjarstvom.

Za g. drevosničarje bi še pripomnil da divje deblo se od žlahtnega razločuje in s tem bodo gotovo kupce lažje prepričali o res trpežnem deblu kakor pa drevce cepljeno na žlahtno odporno deblo. Lepo rastoče divjak bi se cepilo u krono slabše pri tleh tako bi zadovoljili kupca ki se ozira po dobrem blagu in kupca ki mu je mar samo eno. Želeti bi bilo ako nismo g. urednik v nadlego da se v tej zadevi oglasi še kodo izmed sadjarjev."

Peterneljeva sta skrbno vodila tudi **rodovnik za govejo živino**. Da sta živino redila po modernih principih, pričajo tudi v Josipovem rokopisu skupaj z navodilom, naslovljenim "*Kako je meriti*", ohranjene posebne tabele za izmerjanje žive teže živali, posebej za teleta planinskih in za mlado govedo in krave plemenskih pasem, z zanimivimi pojasnili na hrbtni strani, za bika plemenskih pasem in "*za voli plemenskih pasem*". Tradicionalni živilski krmi sta Peternelja dodajala novodobna krmila – 20.2.1929 "*25 kg ribje moke 350*", 26.3.1929 "*20 kg lanenih tropin 4,50 – 90*" itn.

Vse, kar je Josip delal, je domislil in dotuhtal do zadnje podrobnosti, tudi ponoči, vse je menda narisal in zapisal, izdeloval je tudi makete. Njegov **raziskovalni duh je bil neustavljiv: želel si je poenostaviti dela, ročna nadomestiti s stroji, zmanjšati trud in človeku prihraniti muke pri delu, boril se je za večjo produktivnost. Posledica takega Peterneljevega raziskovanja pa so bili njegovi izumiteljski izdelki**. Produktivnost je bila menda takrat na Kranjskem na nizkem nivoju: 85 % ljudi je obdelovalo zemljo, ljudje so garali, da so pridelali hrano za svoje in za potrebe preostalih 15 % prebivalcev. Poenostavljeno bi morda lahko rekli, da je bila takratna država nerazvita in njeno ljudstvo neuko. Josip je cilj na

povečanje pridelave hrane in sprostitvev človeških kapacitet, na to, da bo človek lahko sproščene kapacitete posvečal še čemu drugemu, sproščal svoj intelekt. Kot pravi Jože, je šlo takrat pri pridelovanju hrane za problem, ki je pestil Evropo. V Ameriki je bila takrat situacija drugačna: tam ni bilo bajtarjev, tam zemlja ni bila razdrobljena, tam so bila polja prostrana, človek se tam ni mučil z vzrejo živine za hrano, saj so vsake toliko gonjači prignali čredo bivolov iz divjine. Proste potenciale so tam lahko posvečali rudnikom, industriji. Josipova raziskovalna žilica se je torej vrtela okrog takratnega temeljnega problema in je bila v tem, vsaj v mikro okolju, nedvomno zgodovinskega pomena. Morda se tega sam takrat ni zavedal, a nedvomno je bil Josip Peternelj za tisti čas neke vrste prosvetitelj. Za kaj konkretno je od županstva konec leta 1933 prejel denarno nagrado, ni mogoče ugotoviti: vnos med dohodki 31.12.1933 "*Nagrada na županstvu 300*".

Josip je v le 12 letih življenja na posestvu v **Selcih** naredil ogromno, nekatere stvari je postavil na novo, druge moderniziral. Na posestvu je **postavil štiri nove objekte: hlev v senožetih** za hrambo sena, od tam so ga po potrebi pozimi s sanmi vozili v dolino; **drvarnico na betonskih podstavkih**; svojo inovacijo, t.i. **vezan kozolec** in

Rodovnik goveje živine

I. Reprezentativna ra Felca plemenstvih pasu

Femeljno število dolgot = Obseg		Klasifikacija	Femeljno število ra dolgot = obseg		Klasifikacija	Femeljno število ra dolgot = obseg	
am	Kiva čira ng		am	Kiva čira ng		am	Kiva čira ng
00			90	63.0	0.5	120	155
1			1	65.5		1	160
2			2	68.0		2	165
3	21.5	0.4	3	70.5		3	170
4	22.5		4	72.5		4	175
65	23.5	0.4	95	74.5	0.5	125	180
6	24.5		6	77.0		6	184
7	25.5		7	80.0		7	189
8	27.0		8	82.0		8	194
9	28.5		9	84.5		9	199
70	30.0	0.4	100	87.0	0.5	130	204
1	31.0		1	89.5		1	209
2	32.5		2	92.0		2	214
3	34.0		3	95.0		3	219
4	35.5		4	98.0		4	224
75	37.0	0.4	105	101	0.5	135	229
6	38.5		6	105		6	234
7	40.5		7	108		7	239
8	41.5		8	112		8	244
9	43.5		9	115		9	249
80	45.0	0.5	110	119	0.5	140	254
1	47.0		1	122		1	260
2	48.5		2	125		2	260
3	50.0		3	129		3	272
4	51.5		4	132		4	277
85	53.5	0.5	115	136	0.5	145	282
6	55.5		6	139		6	287
7	57.0		7	143		7	292
8	58.5		8	147		8	297
9	60.5		9	151		9	302

Tabele

Dogovor

sklenjen med g. J. Petermeljom in k. inoj. Fr.
Šparovcem, da se na postavitvi lesene lupe
na vrtu g. Petermela po olovnem načrtu, in
sicer;

g. Fr. Šparovec se ravno postavitve lesene lupe,
ki bo 11. m dolga in 6.00 m široka, ter poteka
ti se domaćim opetko koki kot je ima. Sve vrstih
opasov na odgovornjem ceno 13000 K.

Konoba mora biti gotova do sred. junija.

Posst g. J. Petermelj presterba vse potrebni
materijal na bnostr, ter prevsame odgovor,
most pa istega, da bo dober in razrat.

Loka, 3. maja 1924

Fr. Šparovec

k. inoj.

Josip Petermelj

pri opekarni ogromen nadstrešek pred pečjo.

Jože se spominja načrtov in maket, ki jih je oče za vse to najprej izdelal. O izdelanem načrtu za **drvarnico** govori ohranjeni dokument o dogovoru, ki sta ga 3. maja 1924 sklenila Peternelj in Franc Šparovic, oblastno izprašani tesarski mojster iz Selc:

"Dogovor, sklenjem med g. J. Peternelom in tes. moj. Fr. Šparovec oba Selc za postavitev lesene lope na vrtu g. Peternela po danem načrtu in sicer: g. Fr. Šparovec se zaveže postaviti leseno lopo, ki bo 11 m dolga in 6.00 m široka, ter pokriti z domačo opeko kolikor jo ima brez vsakih opažev za dogovorjeno ceno 13.000 K. Stavba mora biti gotova do sredi junija. Posest. J. Peternel preskrbi ves potrebni material na mesto, ter prevzame odgovornost za istega, da bo dober in zdrav."

Zanimivo je tesarski mojster v dokumentu napačno zapisal ne le Peterneljevo, ampak tudi svoje ime, saj je v žigu zapisano *"Franc Šparovic"*. Čitljiva podpisa: *Jos. Peternelj, Fr.Šparovec*. Izpolnitev dogovora potrjuje vnos v knjigi stroškov 30.6.1924: *"Naprava drvarnice (Šparovcu) 13.000"*. Zanimivo pa je, da med evidentiranimi dohodki 30.6.1924 najdemo *"Šparovec za opeko 13.000 K, poravnano na drvarnici"*, torej kompenzacija.

Obstoječe objekte in naprave je Peternelj renoviral in moderniziral: že prvo leto je renoviral opekarno, leta 1928 pa se je lotil **preнове oz. prezidave hleva**. O tem priča z roko napisano in z žigom Občinskega urada Selca opremljeno pismo, podpisano J.Šmid: *"Rešujoč Vašo prošnjo z dne 4/3 28 in z ozirom na kom. ogled na tem mestu, ki se je vršil dne 7/3 28 kjer se je ugotovilo, da proti nameravani prezidavi hleva ni iz javnopravnih ozirov kot tudi ne od strani navzočih mejašev nobenega ugovora, daje se Vam zaproseno stavbeno dovoljenje. Stavbena pristojbina v znesku 10 Din je plačati v 8 dneh. Županstvo Selca 8/3 1928"*. Na stavbe v posesti pa je bilo takrat očitno potrebno plačati tudi dajatev oz. davščino, imenovano zgradnina. Prezidava hleva je leta 1928

dokumentirana tudi med stroški: 18.3. *"stavbeno dovoljenje 10, okno za hlev 115"*, 15.5. *"žganje za zidarje 31"*, 22.5. *"Kašmanu cement 116, 500 kg apna a K 50 - 187.50"* (Bobkov ata mi je povedal, da je bila Kašmanova trgovina v Škofji Loki železnina), 4.6.1929 *"železje za hlevska okna 56 delo od 4 okenj in hl. urat 310, barva za 85"*, 19.8.1929 *"4 vreče cementa a Din 56 - 116"*, 27.9.1929 *"200 kg cementa 116"*, 6.12.1929 *"Račun pri Potočniku, cement, šipe in dr. 288"*. Ni mogoče ugotoviti, ali je Josip že prej, ali pa šele ob prenovi hleva naredil in po vsem hlevu speljal betonske **napajalnike za živino**, ne glede na zabeleženi strošek 1.12.1924 *"popravilo šterne 90"*. V vasi seveda takrat ni bilo vodovoda. V veži je bila šterna. Josip je v hlevu naredil rezervoar, ki se je poln sam zaprl in izprazen odprl. Iz rezervoarja se je voda stekala v napajalnike. Kdor je prišel k šterni po vodo, je najprej "nacugal" v prazno, dejansko pa s tem najprej napolnil rezervoar, če je bil prazen. Je pa v sklopu prenove hleva očitno naredil tudi **posebne vrste, za tiste čase hudo napredno gnojno jamo**: Jože pravi, da je bila zabetonirana, da se je spodaj zbirala gnojnica, zgoraj pa je ostajal gnoj. Vmes je Peternelj očitno vgradil rešetke, v podporo temu govorijo stroški - 20.2.1929 *"drat 18.50 mreža 29.50"* in 26.3.1929 *"rešetki za gnojnico 78 ketna 10.50"*. Za inovativno rešitev je Josip očitno prejel posebno nagrado: med dohodki je 27.5.1930 *"Nagrada za gnojno jamo 435 Din"*.

V hiši so imeli že pred Peterneljevim prihodom električno razsvetlavo, o tem pričajo vnosi 4.4.1923 *"električna luč 192"* (op.p. pa vendar so uporabljali tudi petrolejke - 15.11.1923 *"Petrolejeva kangla 68"*, 2.7.1923 *"od luči 192"*, 25.11.1923 *"žarnica 96"*, 30.10.1925 *"za luč Šturmu 2 meseca a K 32 - 128"* itn. 5. decembra 1931 je Josip pri Francu Kemperlu, lastniku elektrarne in trgovcu na Češnjici, kupil ogromno materiala. Verjetno se je takrat lotil **temeljite prenove električne napeljave v trifazno**, o čemer mi je pripovedoval Jože. Temu v prid govorijo stroški 31.12.1932 *"stroški električne napeljave: motor*

6.369, razsvetljava in motor 748, štev 10m a 6 Din - 60". Tudi Kemperle je Peterneljevo ime zapisal napačno - Peternel Joško. Električni števec je imel Peternelj očitno najprej v najemu - 31.1.1933 "januar 11,65 po 4,40 luč - 51,26 trošarina po 0,70 - 8,16, števc 614,16", 1.3.1933 "od luči in števca najemnina 40", a je morda 1.10. istega leta števec kupil "števc 280"; morda pa zneski govorijo le o porabi in plačilu elektrike po števcu. Jože se motorja dobro spominja in pravi, da je oče kupil trifazni električni motor, kakršnega so takrat uporabljali za slamoreznice. Sam ga je kasneje s pridom uporabljal pri svojih raziskovanjih, na primer za svoje gibljive jaslice, ki so jih kot čudežne k njim hodili gledat iz vse vasi. Ker je bil motor velik in težak, ga je Jože namestil kar v izbi nad "hišo" in v strop za napeljavo navzdol, v "Bohkov kot", zvrtil luknjo.

Jože ve povedati, da je oče staro črno kuhinjo preuredil v "belo kuhinjo, obloženo z belimi kahlcami", keramičnimi ploščicami, z vzdanimi novimi okni iz macesnovega lesa. Če se to ni zgodilo že prej, potem je bila kuhinja prenovljena leta 1933. V knjigi stroškov verjetno o tem pričajo naslednji vnosi: 13.11.1933 "štedilnik v Kranju 1.200 železje za okno v kuhinji 90, šipe za okno v kuhinji 128", 20.11.1933 "zidarji pop. kuhinje 10 dni a 28-280", 3.12.1933 "Pavlicovemu delo v kuhinji (za op.) 530" in šele 4.7.1934 "H Blažet 700 z.op. za delo v kuhinji".

V knjigi stroškov najdem med 7. in 15. julijem 1934 vnose "vino za tesače 6", "žganje za tesače 3", "od žebeljev 4", "otrokom od pokr. strehe 9", opombo: "delali kozolec na Gorenpol". Jože mi do potankosti opiše očetovo inovacijo vezanega

ELEKTRARNA • FRANC KEMPERLE • ČEŠNJICA

Dne _____
Prostost dne _____

1933

Količina	Vrsta materiala	Za vrsto		Stropek	
		Dne	p	Dne	p
86	m. grde kablina šir 6 mm ²	1,50	150		
8	kem. izolatorje N 80 a podgorane		25		
3	prerobovalnih električnih priključki 6-16			10	
	drvovalnih električnih poroc. avodolci 135 mm			175	
	enostavnih			175	
	razvalni			MT 56	
	m. NBU vrste voda 2 x 6 mm ²				
	kem. spovalnih kablina-priključnih avodolci 8 amp.			182	
				10	
1	tripskih			26	350
	tripskih kabl 57 B-4 a varovalnik			210	
	57 B-6 vrsta varovalni				
	m. avodolci kablina vrst 15 mm	2,50	250		
	135 mm	2,50	250		
4	kem. avodolci poroc. avodolci a nastavkov 34 mm	2,50	250		
8		1,50	150	4	
8	razvalni	16	160	170	
8	avodolci kablina avodolci 1. 65			135	
2	porovalnih razvalnih avodolci	50	500	20	
140	kablina avodolci avodolci kabl	280	2800	1050	
9	m. NGA izolirane šir 25 mm ²	15	150	150	
	PI.	75	750		
160		15	150	1400	
14	NBU vrste voda 3 x 25 mm ²	1600	16000	3130	
14	2 x 15	1100	11000	2080	
14	NGA avodolci kabl 3 x 25 mm ²	51	510	265	
14	2 x 15	31	310	117	
14		350	3500	210	
14		1	10	5	
14		4,50	450		
	ponovni in drvalni avodolci material			200	
	avodolci delo			250	
	Vrsta:		2500		

20.11.1933

ELEKTRARNA • FRANC KEMPERLE • ČEŠNJICA

Dne _____
Prostost dne _____

1934

Količina	Vrsta materiala	Za vrsto		Stropek	
		Dne	p	Dne	p
140	m. NRAAN vrste voda 15 mm ²	2,50	2500	2600	
740	2 x 15	2,50	2500	2600	
740	NRAA 2 x 15	1,50	1500	4000	
2	kem. porovalnih razvalnih			350	4000
	razvalni				
	razvalni poroc. avodolci MT 9				
	drvovalnih kablina-priključnih				
	tripskih				
	klik na obodanje avodolci				
5	avodolci avodolci avodolci 6 amp.	10	100	170	
	avodolci 6 amp.				
	drvovalnih avodolci 6 amp.				
	m. NBU vrste voda 2 x 15 mm ²				
	3 x 15				
1	kem. avodolci avodolci avodolci z avodolci, vrste	2,50	250	25	
2	avodolci avodolci 6 amp.	26	260	900	
	avodolci 6 amp.				
	drvovalnih avodolci 6 amp.				
1	podobne avodolci avodolci			20	
1	avodolci avodolci			10	
2	avodolci avodolci			20	
	ponovni in drvalni avodolci material			25	
	avodolci delo			25	
	Vrsta:		3500		
			38850		
			346		
			1100		
			46750		
			3650		
			381250		

1934

Dobavnici 148/I. in 148/II. z dne 4.1.32

kozolca: V tistem času so bili kozolci enojni, so bili "z bertham", pod katerega je lahko zapeljal voz s konjsko vprego, ali pa toplerji. Očetov kozolec na "Gorenpol" je bil kombinacija navadnega in toplerja. V topler je vgrajenega zelo veliko lesa, Josipu se je zdel potraten. Razmišljal je, kako ohraniti glavne karakteristike toplerja in obenem pri izvedbi ne porabiti več lesa kakor za "berth". Izdelal je hibridni kozolec, ki je bil širok in visok kot topler, zunaj pokritega dela je imel na vsaki strani še po dva štanta. Namesto lesenih podstavkov v zemlji je naredil betonske, napolnjene s skalami, v zemlji razširjene, gobaste, in namesto z lesenimi poševnimi oporami je kozolec sidral z jeklenimi vrvmi na razširjeni del betonskih podstavkov. Nesreča je hotela, da se je kozolec nekoč po Josipovi smrti v orkanskem vetru prevrnil. Jože meni, da je bil del betonskega podstavka za sidranje preplitev. Josipu nenaklonjeni sovaščani so se takrat menda privoščljivo muzali. Na mestu ponesrečenega kozolca stoji danes Tonetov topler, zraven njega pa še edina ohranjena Peterneljeva jablana.

Josipova ideja za **veliko nadstrešje pred pečjo pri opekarni** je bila velika pridobitev in izboljšava: pod njim so lahko delali tudi v deževnem vremenu, dež ni več prekinjal delovnega procesa. Pod nadstrešjem je bil ograjen oder, pokrit z deskami. Miza za izdelavo opeke je bila pod odrom, nanj so vodile tri stopnice. Odnášalci so pri mizi napolnjene modele podajali gor, drugi na odru je sveže polnjene modele razvrščal, druge pa "obrnul" in model po isti poti poslal navzdol tistemu, ki ga je "spral s sipo". Tesarski mojster Šparovic je neka tesarska dela pri opekarni opravil že leta 1930 – 9.2. "*Fr. Šparovcu tes. delo pri opek 2.200*", 10.2. "*Na žagi od remelcev za novo ostrešje 191*". Na izdelavo nadstreška pa se verjetno nanašajo tudi stroški leta 1933: 1.8. "*Blažetu za strešni model 10*" (verjetno maketa po Peterneljevem načrtu) in 1.8. "*kolek za naznanitev inženirja*", seveda pa tudi stroški leta 1934: 13.1. "*jeklo za svedre k opekarni 14*", 22.1. "*pri ogledu za ostrešje pri opekarni 24*", 4.2. "*Deske Lotriču*

11 a 1.50 Din 17", 5.2. "*žganje za tesače 19, žebliji 26 + 35*", 9.2. "*stavbeno dovoljenje pri opekarni 30*", 10.2. "*na žagi od remelcev za novo ostrešje 191*", 1.3. "*železje in vijaki za opekarno 159.50, Kašmanu 200 kg cem. (trbovelj.) 120*", 6.4. "*Gašper Šturm desk 60 plohi 8*", 11.10. "*vino za tesarje pri ceg. 17 (likof)*" in 30.11. "*Šparovcu od leg nov rušt 672*".

Josip je bil tudi **čebelar**. Ohranjeni so njegovi Letni pregled in deli Čebelarskega zapisnika za leto 1922. V Letnem pregledu Josip piše: "*Paša je bila do maja skrajno slaba. Začetkom maja pa do srede ajdove paše so čebele celi čas izvanredno brale. Imenitno je medil kostanj in babnik katerega je bilo to leto veliko kar je bila posledica lanske in letošnje suše in najbrže tudi, črva rjavega hrošča. V zimi od 1921-22 so prezimili vsi panji, prišla pa sta dva ob matice. Rojile so vse družine. Rojil je tudi en prvec (deviški roj) na kar pa je izrojen ostal brez matice.*" V istem malem zvezku najdem tudi zapis: "*Pustil sem 23 okvirjev z medom...19 bal papirja, drotu bodičastega, tri bale..., eno še ne izdelano os (podos)...*". Skrbno je zabeležil, kaj je pred selitvijo v Selca imel v Cerknem. Knjiga stroškov iz Selc sicer 26.3.1923 vsebuje vnos "*med 60*" a Peternelj je s čebelarstvom nadaljeval v Selcih, to potrjujejo vnosi 10.5.1923 "*stroški z prepeljavo čebel 2000 K*" in 23.12.1923 "*članarina čebelarskega društva 160*", 7.2.1924 "*razne potrebščine za čeb. panje 808*", 10.2.1925 "*sladkor za čebele 64*". Zgovoren, a hkrati zagoneten je tudi vnos med dohodki od kmetijstva 31.7.1930 "*za Eksportni panj 40*". Je torej čebele tudi izvažal? Jože pravi, da je **očel izdelal tudi posebno prevozno sredstvo za čebelje panje, tako z vgrajenim mehkim vzmetenjem**, da občutljive čebele ob prevozu ne bi občutile treslajev.

Kot napreden kmetovalec je Josip **eksperimentiral z umetnimi gnojili** in dokazoval njihove pozitivne učinke na pridelek. Vse eksperimentiranje je skrbno beležil. O nakupu oz. uporabi umetnih gnojil pričajo tudi stroški, npr.

20.2.1929 "50 kg kalijeve soli (90) 50 kg čil solitra -370", 19.7.1929 "100 kg superfosfata 50 kg kalijeve soli in vožna 220", 26.3.1930 "500 kg umetnih gnojil 845". Umetna gnojila niso bila poceni; za primerjavo: marca 1930 je 11 kg moke za kruh in kvas stalo 49, 80 kg koruze 128 din, vlak iz Ljubljane do Trate 7, vožnja s tramvajem v Ljubljani 6, vstopnica za kino 10, frizer 2 din. Kot priča pismo, datirano **Zagreb**, Trg Georgea Washingtona 3/II, Brzovjavni naslov "Agricola" - Telefon 56-70 dne 6. septembra 1934, je Peternelj sodeloval s tamkajšnjim **Agrikulturno-kemijskim uredom za kalijevo gnojenje**:

"Blagorodni gospod Josip Peternelj, Selce Pošta Škofja Loka, Dravska banovina. Vam pošiljamo

izračunano za gnojilni poskus na krompirju in Vas prosimo, da to v prilogi kar smo pisali o poskusu sporočite tudi drugim kmetovalcem, da vidijo da se krompirju /in pesi/ letno mora gnojiti z 40%no kalijevo sol, ker je to v korist in ne v škodo. Samo na ta način se več pridelava in boljše kvaliteta, se zamore deloma oblažiti sedanji težki položaj kmetovalca.

Isto Vam pošljemo nekaj posnetkov in upam da vam bodo ugajali, ker so še precej dobri.

Podpisani Vas prav lepo pozdravi in se Vam lepo zahvalim Vam ko Vaši gospe ženi za ljubeznivi sprejem pri Vas.

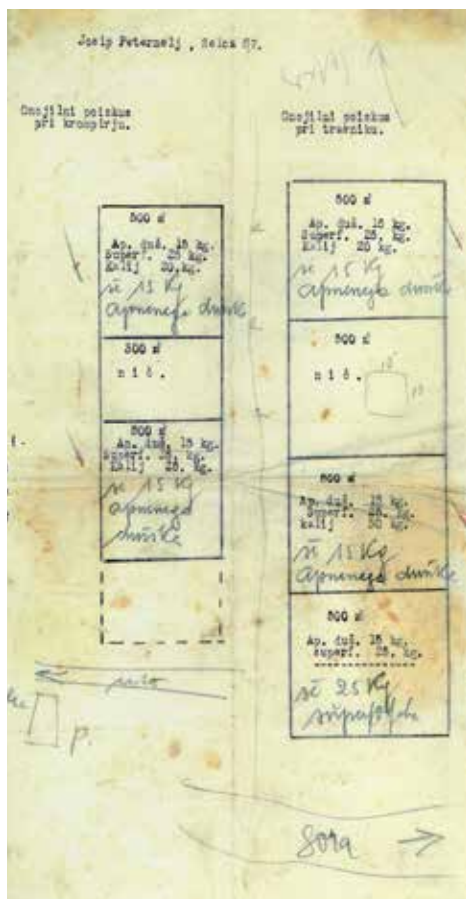
Z odličnim spoštovanjem se Vam priporočamo..

1 priloga

6 fotografij." (op.p. podpis ni čitljiv)

Vrsta gnojila	Količina	Datum	Opombe ali št. poskusa
Dama	19 21		Horizont
"	21		Sliva
"	22		Sliva
"	22		No. 1
"	19 21		Op. 1 No. 1
"	22		" " 2
Superfosfat	22		" " 3
"	22		" " 4
Dama	22		" " 5
"			" " 6
Horizont	21		Op. Medved
"			Horizont
Dama	22		Horizont
"	21		Horizont
"	22		Lova

Čebelarski zapisnik

Gnojilni poizkus s krompirjem: risba in fotografija - od leve Jože, oče Josip, Stanka, Milica

Jože se spominja, da se je fotograf, ki je dokumentiral gnojilni poizkus s krompirjem, v Selca pripeljal z osebnim avtomobilom. Z njim so se potem vsi peljali na polje, kjer je nastala fotografija.

Travnike se je po stari navadi posipalo s pepelom, Peternelj ga je za ta namen tudi kupoval - 20.3.1924 "Pepel mernik a K 30 - 845", 27.12.1931 "Jožu za 5 m pepela 20" itn. V začetku 30. let pa je **Josip sodeloval** tudi z zdaj že bivšo tovarno dušika v Rušah, takrat **Tvornico za dušik d.d. Ruše**, ustanovljeno 1918. O tem priča ohranjena dopisnica. Prav tako je na tem področju **sodeloval s kranjsko banksko upravo**, o tem pričajo ohranjena pisma: Načelnika kmetijskega oddelka Dravske banovine v Ljubljani št. 1935/5 z dne 30. marca 1933, po banovem pooblastilu:

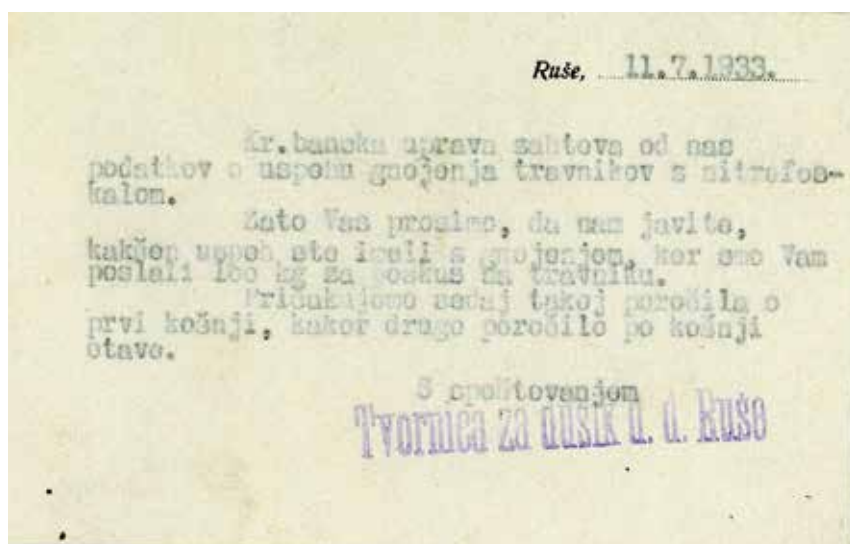
"Kraljevska banska uprava odobrava naslovu prispevek k nakupu travnih in deteljnih semen in umetnih gnojil za napravo umetnega travišča, in sicer....Seme in gnojila se kupujejo pri kmetijski družbi v Ljubljani. Za drugod kupljeno seme in gnojila prispevek ne velja. Naročilo naj izvrši prosilec sam ali v njegovem imenu sresko načelstvo ali občina neposredno pri Kmetijski družbi v Ljubljani, ki je o tem že obveščena. Prosilec naj pošlje tudi vse potrebne vreče, najmanj pa tri. Prevoz gre na račun kupca. Kdor nima vreč mu jih lahko preskrbi družba po lastni ceni."

Peternelj je že pred prejemom pisma gnojila kupil pri Kašmanu - 28.3.1933 "Pri Kašmanu račun (gnojila) 564", nato pa po prejemu pisma 12.4.1933 "gnojila 200 kg Nitrofoskal banovin. popust 50% 140 din 16 kg trosnega semena 157 Din - 297". 1.8.1933 je gnojilo spet kupil - "Kašman 20 kg kalijeve soli 44". Pismo Sreskega načelstva v Kranju z dne 11. avgusta 1933 daje Peternelju navodila, naj v zvezi s prejeto travno mešanico in umetnim gnojilom v "svrhu naprave menjalnega travnika... takoj po letošnji zadnji košnji semkaj" sporoči sledeče:

"1. Kako se je setev obnesla, 2. Količina skupnega suhega pridelka na poizkusni ploskvi". Peternelj je na pismu skrbno zabeležil podatke, ki jih je posredoval v poročilu. Peternelj je 18.9.1933 kupil "7 kg žvepleno apnena brzg. 9,50" in 1.10.1933 "100 kg čilskega solitra 362 100 kg kalijeve soli 190". V pismu št. 1164/Km. z dne 13. novembra 1933 Sresko načelstvo sporoča: "Prigibno Vam pošiljam dve tabeli glede racionalnega gnojenja z umetnimi gnojili na podlagi podatkov analize zemlje. Ko boste prejeli podatke o analizi obeh Vaših zemelj, boste obe tabeli lahko s pridom rabili.

Hkrati Vas opozarjam na poglavje o uporabi apna v mojem delu knjige "Planšarstvo in kmetijstvo" in sicer na straneh 68, 69 in 70. Tu dobite točen odgovor na Vaša vprašanja glede apna. Ako nimate knjige sami, si jo posodite pri tamošnji kmetijski podružnici. Če pa je ta nima, jo naročite lahko pri meni (cena 80 din).

Po naredbi sreskega načelnika: sreski kmetijski referent (podpis ni čitljiv), okrogel žig: Načelstvo sreza kranjskega". V pismu omenjene priloge govorijo o gnojenju različnih poljščin s kalijem in s fosforno kislino.

Dopisnica iz Ruš

- 2 -

III. za umetna gnojila :

1. nitrofoskala ... ¹⁰⁰ ...kg a	Din	140	skupno Din	280
2. apnenega dušika	"	.....	"	.....
3. superfosfata	"	.....	"	.....
4. razhlejene kostne moke	"	.....	"	.....
5. Tomasove moke	"	.....	"	.....
6. 40% -ne kalijeve soli	"	.....	"	.....
			Skupaj Din	280

Skupaj I, II, III, Din 190.90

... %-ni banovinski prispevek Din 296.95

Prosilec plača pri nakupu Din 296.95

Seme in gnojila se kupujejo pri kmetijski družbi v Ljubljani. Za drugod kupljeno seme in gnojila prispevek ne velja. Karočilo naj izvrši prosilec sam ali v njegovem imenu sresko načelstvo ali občina neposredno pri Kmetijski družbi v Ljubljani, ki je o tem že obveščena. Prosilec naj pošlje tudi vse potrebne vreče, najmanj pa tri. Prevoz gre na račun kupca. Kdor nima vreč mu jih lahko preskrbi družba po lastni ceni.

Ljubljana, dne ....., 1933.

Po pooblastilu bana,
načelnik kmetijskega oddelka:*Jan J. Dravs*

*Še umestno je bilo obvezno publicno soso ni?
V osovotnem mesy obtegniti mesičev*

Gnojilni poizkus s travo

Ka. 826. Sreska načelstvo v Kranju,
 Uspeh gnojenja s nitrofoskalem dne 11 avgusta 1933.
 na travniških parcelah.

Peter Šupanštra.

P. n. Peternelj Josip, s Selca 67. Selca.

letoš sponzori ste prejeli s posredevanjem Kr. banke uprave 100 kg. nitrofoskala v svrhu poizkusa na travniških. Vsalet odloka Kr. banke uprave Vas opozorjem, da takoj po spravljenju ju otave sporočite senčaj:.

senčaj 240 kg
 1.) količina sena in otave s pognojene parcelo. " 161"
 " 790" 2.) količina sena in otave s negnojene parcelo.

Velikost posameznih parcel tudi navedite.

To poročilo predložite senčaj brez oziroma nato, če ste že ali boste poskušali tverncal dušika v Ruščh.

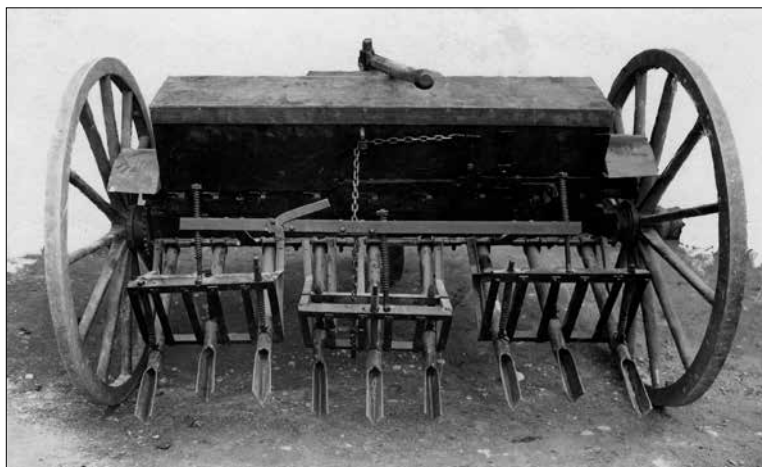
Sreski načelnik:
Febegrić

Pismo sreskega načelstva z dne 11.8.1933

Pismo Sreskega načelstva z 10. aprila 1934 je odgovor Peternelju na postavljena konkretna vprašanja glede uporabe umetnih gnojil: *"Tam, kjer v koloni 1-9 ni navedeno nič kalija, še ni rečeno, da ni umestno rabiti kalijevo sol..."*. V nadaljevanju je kot potrditev povedanega dodano mnenje agrikulturnega urada v Zagrebu. Peternelj je takoj spet kupil – 11.4.1934 *"travno seme in um.gnoj. 50% pop. 159"*.

Zgovorna je tudi dopisnica istega pošiljatelja z dne 13.9.1934. Peternelj je verjel v uspeh z umetnimi gnojili, 10.11.1934 je spet kupil *"umetna gnojila 76l superfosfat 100 kg apneni dušik, kalij. sol, nitrofos. 200 kg"*.

Josip je izdelal tudi **sejalni stroj za krmilno peso in koruzo**. Ko smo ravno pri sejanju krmilne pese: kar dolgo je trajalo, da sem ugotovila, kaj je Josip Peternelj 19.2.1928 kupil, ko je med stroške zapisal *"Ekndorfarca valjasta rumena"*. Prav nobeden od mojih sogovornikov ni vedel, kaj je to in ni mi pomagalo brskanje po Internetu; predstavljala sem si neko rumeno valjasto kovinsko napravo in se spraševala, čemu je služila. Pomagalo mi je le ponovno in ponovno natančno prebiranje knjige stroškov: pri nakupu semena 20.2.1929 sta zapisala *"1 kg pese Ekndorf 17 1 kg pese mamut 15"*. Kakšno olajšanje, uganka je bila rešena! Peterneljev sejalnik naj bi nadomestil sejanje v

Sejalnik

stilu Groharjevega sejalca in zagotovil sejanje v vrstah. Kot pravi Jože, je imela naprava med zunanjsima kolesoma razpeti dve cevi, eno v drugi, na obeh pa izpiljene oz. izrezane trikotnike in like in figure drugih oblik. Cevi je zobčeničnik na kolesu vrtel. Mogoče ju je bilo zamakniti tako, da so bile izpiljene odprtine na njih lahko večje ali manjše. Jože pravi, da je bilo nemogoče ugotoviti, kakšna odprtina bi optimalno zagotavljala konstanten dotok semen. Prekati v ceveh so onemogočali drsenje semena po ceveh. Med kolesoma je bil nad cevema neke vrste rezervoar za seme, od tam je po 12 prekatih padalo v cevi. Seme je skozi luknje v ceveh padalo v tretji prekat, ki je bil vezan na črtalnik. Iz črtalnika je seme padalo v zemljo. Po Jožetovih besedah je imel stroj sistemsko napako, saj naj bi tudi "peštal seme", ki se je ujelo med obe cevi. Jože se je kasneje lotil odprave te napake, a je s tem delovanje stroja le malo izboljšal. Kot pravi, so imeli kasneje Rusi sejalne stroje izdelane na tem principu. Jože se spominja očetove makete, ki je imela le po en element bodočega sejalnega stroja z vsemi podrobnostmi, tega je oče pri realizaciji multipliciral. Morda je Josip Peternelj izdelal več kot en sejalnik, tudi s tujim financiranjem. Ohranjeni osnutek pisma Josipove vdove Kmetijski zadrugi Selca z dne 13.3.36 pove, da je Peternelj v oporoki svoj sejalnik namenil Kmetijski zadrugi "v dar". Piše: *"Nikakor pravice nimam temu ugovarjati – samo prosim Vas lepo – ozirajte se malo na to da bi sin Joško z veseljem in s pridom lahko rabil ta stroj celo njegovo življenje in cenil še toliko bolj ker je ročno delo njegovega očeta. Pri starem stroju ki je že kolikor toliko obrabljen pa ima precejšnjo svoto vložene denarja Uršula Bešter..."* O finančni podpori sosede Beštrove in o prvotno načrtovani prodaji sejalnika pričajo dohodki 17.9.1934 *"Urša narač. stroju 200"*, 1.11.1934 *"Urša narač. stroju 300"*, 30.1.1935 *"Urša narač. stroju 100"* in 31.12.1934 retorično vprašanje *"stroj v Domžale?"*. Odgovor na tole vprašanje je verjetno "ne še", saj so med stroški 2.3.1935 *"1,15 kg jekl. žice 34,50, holandec 10"*, 18.3.1935 *"barva pri Šlib. za sejalni*

Škropilnica, zraven nje mali Jože, na vrhu lestve lastne konstrukcije oče Josip

stroj 10". Ali in kako je morda v zvezi s strojem dohodek od opekarne 11.2.1934 *"Lpinšar prepisal 7.000 (Urša)"*, ni mogoče ugotoviti. Je Milkin apel, naj upoštevajo *"težki gospodarski položaj"* družine naletel na razumevanje ali na gluha ušesa? Jože se ne spominja.

Josip je izdelal **prevozno, mobilno škropilnico** za sadno drevje. Jože se spominja fotografa, ki je naredil ta in nekatere druge posnetke, v Selca se je pripeljal z avtom. Skupaj z očetom so se na polje z avtom peljali tudi otroci, tam je nastal posnetek očeta in otrok s krompirjem; moral je biti s prej omenjenega zagrebškega instituta. Jože ima očeta še danes pred očmi: ko je delal škropilnico, je delal v osrednjem bivalnem prostoru, u hiš: prazno je stehtal, potem jo je napolnil - "napumpal" z zrakom in spet stehtal. Raziskoval je! Pričakoval je, da bo z zrakom napolnjena škropilnica težja, in je

tudi bila. Kot mi pravi Jože, se mu je takrat zdelo očetovo početje izzivalno, kot magija. Med stroški najdem 11.2.1934 *"Kovaču kolesa za škrop. in drugo 56"*. Morda se na škropilnico nanaša tudi vnos 4.4.1934 *"črna cev 1 cola m a 17 Din 89.08, 2 plošče a 3.5 kg, kg a 5.60 – 39.20, ... 2 kg minium barve, 1 kg zelene barve, lak za železo, čopič, cirkel..."* (op.p. navedba je skrajšana, materiala je bilo še več). Na hrbtni strani ohranjenega letaka za milo Hubertus pa naslednji zapis, verjetno iz leta 1935: *"Dragi Joško! Glede škropljenja je vse uredil g. Humek. Vse podrobnosti bojo v sadjarju objavljene. Meni je samo to povedal, da bo ta poskus 19. marca na nekem vrtu. Ventil sem z največjo težavo dobil. Ravnotak ni kot vzorec, pa sem se zgovoril, da ga vzame nazaj, če ne bo pasal. Tudi mufno vzame, če bo katera odveč. Kaj več ustmeno. Te pozdravlja Joško"*. Spomin 96-letnega Bobkovega ata je res neverjeten: na vprašanje, kdo bi podpisani Joško lahko bil, mi je gladko povedal, da je bil to Peterneljev prijatelj Lebn Jože, tudi sam navdušen sadjar. In še več, da sta si bila na neki razstavi – strošek 28.10.1928 *"Jošk na razstavi sadja 10"* - Jožeta neenotna glede imena neke sorte jabolk, je bilo to Princovo jabolko ali Pucman, in sta stavila. Zmagal naj bi bil Peternelj, bilo je Princovo jabolko. Bobkove navedbe potrjuje zabeleženi dohodek 21.10.1928 *"Stava z Lebnovim Joškom 200"*. V izdaji 10. marca 1935, najdemo na strani 55, in v številki 4, izdani 10. aprila 1935, na strani 75 objavi v zvezi s škropilnico.

Že v 3. številki Sadjarja in vrtnarja leta 1934 pa na strani 115 najdemo članek z naslovom *Kombinirana sadna škropilnica*; v njem škropilnica podrobno opisana.

Škropilnico je Peternelj res poskušal prijaviti na patentnem uradu, takrat imenovanem Uprava za zaščito industrijske svojine s pomočjo ing. Draga Matanovića, "patentnega inženjerja" v Ljubljani. O poskusu priča nekaj ohranjene korespondence med obema med marcem in julijem 1935.

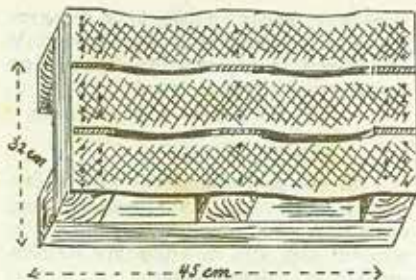
Letak za milo Hubertus

31. marca 1935 je Matanović napisal: *"Potrjujem naš današnji razgovor, glasom katerega bom sestavil in vložil patentno prijavo "Prevozna škropilnica za sadno drevje."*

"Moj honorar znaša Din 1000.-, ki zapade takoj v plačilo. V gornjem znesku je zapopaden honorar za sestavo opisa in patentnih zahtev, za izvršitev načrtov ter vložitev prijave. Posebej boste poravnali vse pristojbine, koleke, tiskarske stroške itd., kar zahteva Zakon o zaščiti industrijske svojine."

20. aprila 1935 je napisal: *"Čast mi je sporočiti, da sem vložil patentno prijavo "prevozna*

Klečalnik za vrtnarje. Mlad, zdrav in gibčben vrtnar navadno ne bo potreboval priprave, ki jo kaže gornja slička. Tak še ne pozna bolečin v križu, zato še z lahkoto opravlja vsa dela na tleh stoje in sključen v dve gubi. Drugače pa je s starejšimi osebami, ki jih zlasti bolečine v križu ovirajo, da morajo marsikako delo opravljati kleče, kar je mnogo manj naporno nego pripogibanje do tal iz stoje. Na golo zemljo pa ni zdravo poklekati, zlasti kadar je vlažna in še hladna. Pa tudi obleka se s poklekanjem na golo zemljo zelo pokvari. Da se izognemo vsem tem neprilicam, si devamo pod kolena pripravo, kakor jo jasno kaže gornja slika in kakršno si vsakdo lahko sam naredi. Dva remeljna po 45 cm in trije po 32 cm dolgi, 5 × 3 cm debeli in 3 ali 4 po 45 cm dolgi in po 7—10 cm široki pasovi (gurle) — pa imamo vse sestavne dele za klečalnik. Kako se staknejo, je razvidno iz sličice. Namesto treh vzamemo lahko več pa ožjih pasov, ali pa napnemo čez remeljne eno samo, močno, iz več gub zloženo vrečevinasto krpo.

H.

† g. Josip Bergmann, lekarnar in posestnik v Novem mestu, je preminul 22. febr. t. l. Pokojni je bil navdušen sadjar in zaradi tega tudi več let član glavnega odbora SVD in vodilna oseba novo-melške podružnice. Tudi sadjarji ga bodo ohranili v trajnem in častnem spominu.

† Preč. gosp. Jože Sribar, župnik v Artičah, vnet in izkušen sadjar, je preminul dne 7. febr. v bolnici v Krškem. Bil je vnet naročnik »Sadj. in vrt.«, spisal je tudi več sadjarskih člankov in je bil strokovnjak na sadjarskem in vinogradskem polju. Blagemu duhovniku svetila večna luč!

Kosti, sredstvo zoper zajca. G. Ivan Kopač iz Kokrice pri Kranju piše: Ze iz otroških let poznam sredstvo, ki zanesljivo odganja zajca od sadnega drevja. To so razne kosti od mesa, ki jih navežemo tako visoko na drevo, da ne more do njih pes ne mačka. Imam mnogoletno skušnjo, da se takega drevesa ne dotakne noben zajec. V mislih imam kosti od mesa, ki ga čez leto kolikor-toliko jedo pri vsaki hiši. — Ali ima še kdo drugi tako skušnjo?

Opozorilo. V zadnji številki je bilo na tem mestu opisano kako se izdeluje doma v malem žvepleno-apnena brozga. — Opozorjamo interese, da naj bodo pri tem poslu zelo previdni, ker že majhna napaka pri sestavi lahko povzroči veliko škodo na sadnem drevju. Pokazalo se je, da se prav v malem težko zadene pravo in da se delo za malenkost ne izplača. Zanesljivo učinkuje le točno po preizkušanih navodilih na veliko in s potrebnimi pripomočki izdelana brozga pravilno mešana z vodo. Opozorjamo na današnjo prilogo tvrdke Senčar v Ptuj.

Poročila o težnih cenah v Ljubljani in Mariboru

Dne 15. februarja 1935.

(Cene v Din, teža v kg.)

Ljubljana: Jabolka 4—7, jabolka II. 3—5, orehi celi 8, orehi jedrca 18—24, suhe češnje 6—10, suhe hruške 4—6, vinski kis (1) 3.50. Sočivje: cvetaca domača 5—6, čebula 0.75—1, česen 6, krompir 1, ližol koks 2—2.50, ližol cipro 3.50—4, ohrovi (kom.) 3—4, kisló zelje 3, kislá repa 2, salata endivija 8—12, salata glavната inozemska 12.

Maribor: Jabolka 4—6, orehi celi 6—7, orehi jedrca 24, suho sadje (1) 2.50—3, češnje posušene 7—11, lešniki luščeni 27—30, malinovec 20—22, sadjevec (1) 3—4, sadni kis (1) 2, kis vinski (1) 3—7, sadna mezga ali pekmes 8. Sočivje: cvetaca domača (kom.) 2—10, čebula 0.75—1, česen 5—6, ližol koks 2—2.25, hren 4—5, krompir 0.60—0.75, motovilec (kupica) 1, ohrovi (kom.) 2—3, radič inozemski 12, kislá repa 1.50—2, kisló zelje 3, zelena (kom.) 0.50—2, salata endivija (kom.) 1.50—2, salata glavната inozemska 12, suhe gobe 30—40.

Razne objave

Enodnevni tečaj za zatiranje škodljivcev in bolezní sadnega drevja bo v soboto, dne 6. aprila t. l. na banovinski vinarški in sadjarski šoli v Mariboru. Tečaj je teoretičen in praktičen ter traja od 8. do 12. in od 14. do 18. ure.

Preizkušnja kombinirane prevozne sadne škropilnice, kakor jo je sestavil g. Peternelj Jos., posestnik v Selcih nad Škofjo Loko (Glej »Sadjar in vrtnar« l. 1934, str. 115.!) bo dne 19. marca, na dan Sv. Jožefa ob 3. uri popoldne v Ljubljani na vrtu g. Čepona, Cesta na Rožnik št. 7. Delovanje te nove iznajdbe bo razkazoval g. Peternelj sam. Vabimo interese, da si ogledajo to važno novost in se pripravijo na lastne oči o nje uporabnosti pri zatiranju raznih zajedavcev na sadnem drevju.

mного zemljišč, ki stoje prazna in ne nosijo nikake koristi, pa bi mogla biti z največjim uspehom zasajena s sadnim drevjem. V prvi vrsti bi bilo treba izkoristiti in zasaditi s sadnim drevjem vsa javna zemljišča, ki stoje doslej pusta in neizkoriščana, kakor so na pr. občinski pašniki, prazne proge ob javnih cestah itd.

Blagopokojni Viteški kralj Aleksander I. Uedinitelj je bil velik ljubitelj in prvi zaščitnik našega sadjarstva. Dolžnost sadjarjev naše države je, da mu izkažejo zasluženost spoštovanju. Z ustanavljanjem sadovnjakov in zasajanjem sadnega drevja na javnih prostorih v Njegov spomin se mu bodo najlepše oddolžili, zlasti tam, kjer bi v teh hudih časih ne zmogli dragega spomenika.

Naproša se torej banska uprava, da za akcijo ustanavljanja sadovnjakov v spomin blagopokojnega Viteškega kralja Aleksandra I. Uedinitelja zainteresira vse občine in šole na svojem področju, kakor tudi vse korporacije in društva. V to svrhu je treba prirediti po vseh krajih dneve za zasajanje sadovnjakov, katerih naj bi se udeleževale občinske uprave, šole z učenci in vsa razna udruženja, ki bi izvršili zasajanje kot del svečanosti v spomin na Viteškega kralja Aleksandra I. Uedinitelja.

Kraljevska banska uprava Dravske banovine, 14. marca 1935, št. 2241/1.

Vsem sreskim načelstvom v vednost.

Akcija za ustanovitev sadovnjakov na javnih zemljiščih v spomin blagopokojnega Viteškega kralja Aleksandra I. Uedinitelja naj se začne izvajati v posameznih srezih čimprej. Kraljevska banska uprava naroča, da sreska načelstva zadevo prouče in stavijo semkaj predloge za izvedbo te akcije.

Glavni odbor SVD toplo priporoča vsem podružnicam, da tudi od svoje strani vzamejo pobudo ministrstva v pretres in akcijo začno izvajati že letos. Ko bi bilo za popolno izvedbo to pomlad že prepozno, naj odbori store potrebne sklepe, ki se bodo izvršili prihodnjo jesen.

V seji glavnega odbora SVD v Celju dne 7. t. m. je bilo sklenjeno, da bo redna letna skupščina za leto 1934. v Celju dne 26. maja v hotelu Evropa. Običajno vabilo in dnevni red priobčimo v prihodnji številki.

Vse podružnice nujno prosimo, da čimprej predložijo morebitne predloge za skupščino in na občnih zborih izvoljene delegate.

Zamudnikom. Nekaj podružnic še do danes ni predložilo članskih imenikov za tekoče leto. Zadržite opozarjamo te zamudnike, da store svojo dolžnost, sicer bomo morali nekaj ukreniti, kar jim gotovo ne bo v čast. Isto velja za podružnice, ki so s plačili članarine v zaostanku. Ta mesec mora biti zadeva brezpogojno urejena.

Nad 20.000 cepičev od zajamčeno rodovitnih prednikov je bilo te dni razposlanih po drušvenem posredovanju našim podružnicam. Poleg označenih sort je dobila vsaka podružnica še nekaj cepičev od Wöberjevega zimskega ramburja, križanca od boskoopskega kosmača. Ta nova sorta je izredno rodovitna in po okusu znatno prekaša boskoopa. — Opozarjamo vse podružnice, da obdrže v evidenci, komu so cepiče oddale, da bodo ob svojem času lahko poročale o uspehih.

Petermeljeva kombinirana sadna škropilnica. Dne 19. marca nam je g. Petermelj iz Seč pokazal svoj izum, o katerem je bil govor v našem listu že minulo leto. Na vrtu g. Čepona v Ljubljani je bila ob priliki udeležbi praktična poskušnja s to škropilnico. G. Petermelj je sam razkazal sestavo škropilnice, njene prednosti in delovanje. Poškropil je z 10% mešanico arborina več dreves, pri čemer se je izkazalo, da je priprava res praktična in da deluje brezhibno. G. Petermelj bo svoj izum dal patentirati.

Na 20 strani je razširjena tudi ta štev., pa smo kljub temu morali odložiti mnogo gradiva, ki pa pride sčasoma na vrsto vse, kar je uporabnega.

Vesti iz podružnic

Podružnica SVD v Polhovem gradu je priredila dne 10. marca predavanje o travništvu z ozirom na sadjarstvo, predaval je sres. kmet, referent g. Oton Murk. Dne 17. marca pa sadjarsko predavanje, predaval je banov. sadj. referent gosp. Anton Flego. 24. marca je bila pa odborova seja, kjer smo sklenili, da se najame posojilo, in sicer od članov, da smo kupili že samodelno sadno škropilnico.

Polhov gradec. Pri svojem odhodu se nisem mogel posloviti od vseh članov, zato vam kličem

grmovje in drevje, ki ni rodno, in je plevel v sadovnjaku. Dalje je želiti, da postrga skorjo z debela in debelejših vej na razprostrte plajte in trebež požge. Nazadnje naj bi se debela pobelila z apnenim beležem in volle rane zatrpale z malto.

Člani so vsaj deloma to izvedli, tudi škropiti so celo skušali nekateri. Toda, ali smo s tem že dosegli popolni uspeh? Ne! Zato ne, ker se sosedje, ki niso člani naših vrst, ne zmenijo za taka dela in iz njihovih okuženih sadovnjakov se širijo škodljivci na naše sadno drevje. Poznam sadovnjak, v katerem lastnik ni pridelal še nikdar namiznega jabolka, ker drevje redno itak ne rodi, če pa se tu in tam vendarle kaj obesi, je piškavo, krastovo in drobno kot lesnike, tako da še za jabolčnik ni prida. Ali moremo med takšnimi razvalinami uspešno sadjariti? Kaj naj naredimo? Sami si ne moremo pomagati. Zato prosimo oblastva, da bi odločno nastopila; posebna komisija naj bi na licu mesta odločala, kaj ima lastnik storiti. Strožje naj bi se postopalo. Posebni organi naj bi tekom vsake zime pregledali sadovnjake ter odredili, kar treba storiti. Malomarneži naj bi se strogo kaznovali, le tako bi bilo mogoče doseči v doglednem času izboljšanje.

Kjer še ni podružnice SVD, naj bi se nemudoma ustanovila. Vsak zaveden sadjar naj bi bil član SVD.

Kombinirana sadna škropilnica

G. Peternel Josip iz Selc nad Škofjo Loko je izdelal nove vrste prevozno škropilnico sestavljeno iz navadne samodelne nahrbtnne škropilnice kakoršnegakoli sestava in iz dvokolnice s posodo za škropivo. Na dvokolnici, ki je prirejena za samotežno prevažanje ali pa tudi za živinsko vprego, je pritrjen solidno in trdno izdelan hrastov sodec 75—150 litrov vsebine. Poleg njega je prostor za škropilnico, ki se da hitro in zanesljivo pritrditi na vozilo in njena črpalka (pumpa) zvezati s posebnim mehanizmom za črpanje zraka. Ta mehanizem je tako v zvezi s kolesi dvokolnice, da se škropilnica že med vožnjo z lahkoto samodelno načrpa z zrakom do 5 atmosfer pritiska. Ako pa stoji priprava na mestu, se da vozilo nekoliko dvigniti od tal, da se lahko črpa s pomočjo obeh koles dvokolnice, ki delujeta v tem primeru kot za-

mašnjaka. Prednost te kombinacije tiči v tem, da se primerna nahrbtnna škropilnica na mah lahko spremeni v prevozno. Kdor ima torej samodelno nahrbtnno škropilnico, najsi bo že tega ali onega sistema, pa si prikupi Peternelovo pripravo (dvokolnico s posodo za škropivo), ima razmeroma zelo poceni prevozno škropilnico, s katero lahko hitro in dobro obrizga ali pa poprši najvišja drevesa.

Kombinirana škropilnica g. Peternela iz Selc.

Solidno izdelana dvokolnica z močnim sodom in potrebnim mehanizmom stane po velikosti 800—1100 Din. V to ceno je všeta tudi ena, pri večjih tipih dve po 10 m dolgi gumijevi cevi. V ravnini dela s to škropilnico lahko ena sama oseba. Na brežinastem svetu sta potrebni za prevažanje dve osebi, ki pa obe lahko škropita, ker se da pripraviti na škropilnico še drugo cev. (Glej podobo!)

Škropilnico vsak čas lahko staknemo z dvokolnice, ako jo hočemo uporabljati samo zase kot nahrbtnno škropilnico.

Vsa nadaljnja pojasnila daje gori imenovani izdelovalec.

škopilnica". Priloženo pošiljam kopijo vloge, dve kopiji opisa s patentnimi zahtevami ter 4 kopije načrta."

11. julija 1935 pa: "*Čast mi je javiti, da sem (op. p. tu verjetno izpuščeno "na") zahtevo Uprave za zaščito industrijske svojine razširil opis patentne prijave "prevozne škopilnice". Priloženo pošiljam nov opis prijave in kopijo novega načrta, kakor tudi kopijo vloge.*

Smatram, da bo sedaj patent v najkrajšem času predhodno odobren.

Opozarjam končno še na to, da mi dolgujete glasom mojega pisma od 20.4.1935 še Din 106.- in prosim, da mi ta znesek nakažete po priloženi položnici." Pozno, prepozno je ta dobra novica dosegla Josipa, brezizhodnost in obup sta takrat v njem že nadvladala vsa druga čustva in mu vzela moč in zagon....

Že Bobkov ata mi je povedal, da je s pomočjo kupljenega pluga Josip izdelal tudi **osipalnik krompirja**. Jože mi pove, da se je v tistih časih za okopavanje uporabljala motika. Oče

naj bi bil razmišljal o uporabi t.i. drevesa, a to je zemljo le razrilo. Osipalnik je potem izdelal na osnovi kupljenega avstrijskega železnega pluga - "ploha" tako, da je zemljo obrnil, plevel in travo je zakopal, da sta služila kot gnojilo. Ali je bil plug tisti, zabeležen kot strošek med 1. In 10. januarjem 1926 "*za ploho 380*", ali pa tisti, kupljen 5.3.1931 "*konska ploha 112*", ni mogoče ugotoviti, nesporno pa je Peternelj staro drevo prodal - 6.6.1928 "*Matičk za staro drevo 200*". **Ohranjeni nedatirani** (vsebina da misliti, da gre za začetek tridesetih let) Josipov **rokopis**, napisan z navadnim svinčnikom na hrbtni strani štirih predvolilnih letakov (pozivu stranke, katere kandidat je bil šentjakobski župnik Janko Barle, na volitve v Narodno skupščino v nedeljo 8. novembra 1931), njegovo inovacijo opisuje in **je obenem nekak Josipov manifest**, ki priča o njegovem neutrudnem raziskovalnem in ustvarjalnem duhu z namenom razbremeniti človeka težkega fizičnega dela, pridelati več hrane za svoje potrebe in presežke ceneje ponuditi na trgu:

Osipalnik krompirja

"I. Saditev setev v vrste in okopavanje ter osipanje z živinsko priprego.

Slabi časi so nastopili. Prizadeta sta posebno kmet in delavec. Slišijo se razna mnenja glede vzroka te krize, in nemalo je takih ki trde da je pripisovati vso krivdo strojem, ter so mnenja da edina rešitev stroje odpraviti. Kedor se malo potruji in gre te zadevi do dna pride do zaključka kateri te trditve in predloge ovrže. Ni mesto tukaj za take razprave pač pa hočem v kratkem omeniti kakšno stališče je kmetovo in poljedeljskega delavca napram strojem. Stroj pri kmečkem obratu (poljedelcu) razbremeni delavca trpljenja in mu olajša težka dela in pridelek poveča, torej je z manjšim trudom pridelanega tudi za delavce več kruha ker jasno je da posestnik kljub večjemu pridelku ne konsumira več kakor prej, torej ostalo pride na trg, vsled večje množine pridelkov temu cene padejo ter se jih lažje dobi tako delavec ceneje kupi. Isto velja za industrijo samo z razliko da je dobiček katerega stroj napravi delovcu težje dostopen. Pri kmetijstvu stroj koristi obema kmetu in delovcu iz teh razlogov se bo tudi skušal kmet čim prej svoje obdelovanje preurediti. Pod gornjim naslovom hočem obravnavati nekaj lastnih skušenj katere mislim da so usem poljedelskim razmeram primerne. Pri nas ni mogoče posnemati takozvane poljedelske industrije (pridelovanje žitaric) pač pa se bomo skušali čim bolj prilagoditi prilikam primerno zboljšati tisto se pravi več pridelati, ker gotovo dejstvo je kar doma pridelamo ni potrebno kupiti. Treba bo računati kaj se nam bolj izplača z žitaricami nam ne bo mogoče konkurirati pač pa nam v pridelovanju okopavin ako iste pridelujemo z najnovejšimi pripomočki nam poljedelska industrija ne more tako lahko konkurirati ker je za pridelovanje istih vendarle potrebno precejšne število delavstva ter se ne dajo pridelovati na zalogo itd.

II. Razmišljajoč in zgoraj navedene misli ter računajoč stroške in dohodke iz posestva, obdelovanja po tukaj običajnem načinu poleg tega še pomankanje delovnih moči sem pred petimi leti prišel do zaključka da je treba ali spremeniti način obdelave ali opustiti poljedelstvo in pridelovati krmo. Odločil sem se za prvo. Kupil sem takov plug plohist tudi za krompir in sejalni stroj. Začel sem pregledovati strokovne knjige in časopise ali našel nism nikjer ničesar bolj natančno določenega kako naj začnem. Torej začeti sem moral po lastni prevdarnosti marsikatera napaka je bila storjena in ravno te napake so mi potisnile pero v roke. V naslednjih vrstah hočem podati svoje skušnje tam kateri se bodo kateri posluževali pripomočkov pri poljedelstvu. Zanimalo pa bo gotovo tudi te kateri se istih že poslužujejo, ker od teh tudi pričakujem da se kdo oglasi in poda svoje skušnje več ljudi več ve. Pri tej morebitni razpravi bomo morali upoštevati razno zemljo krajevne razmere in drugo. Do tu se nisem držal naslova pač pa se mi je zdelo v lažje razumevanje podati svoje misli, k temu se mi zdi potrebno pripomniti še da je za ta način obdelovanja potrebno oranje na ploho, ter da oranje na lehe ni oranje marveč le nekako razrivanje zemlje. Prednosti oranja na ploho ali na lehe (razorje) bi se moralo obravnavati z drugim člankom ako kdo to želi. Imamo pa tudi že precej mnenj in skušenj ki to obravnavajo zapisanih. Sedaj pa k naslovu, k krompirju je to naš najvažnejši pridelek raste v gorkih mrzlih visokih nizkih legah je še najmanj odvisen od vremenskih prilik, t.j. najbolj siguren pridelek.

III. Krompir potrebuje da dobro da ostane zdrav že zagnjeno zemljo ali preležan gnoj zato njivo namenjeno za krompir pognojim v jeseni z hlevskim gnojem ga takoj podorjem,

razume se da orjem toliko globoko da vem da mi spodaj ležeči plevel zaduši. Črez zimo leži njiva u brazdah spomladi 14 dni pred saditvijo njivo potrosim z umetnim gnojem ako mislim da je bilo jeseni premalo gnojeno. Navodil kako se umetna gnojila rabijo koliko in kakšno za to ali ono rastlino imamo pa že toliko da kdor se količkaj potrudi ga kmalu najde najbrž tudi pod lastno streho. Ako je zemlja osušena grem takoj ali pa pozneje povdarjam še enkrat ne v mokrem z plohetom katerega opremim z vsemi petimi kopačkami in raztegnem na široko kolikor mogoče ter njivo prekopljem tako da gre vprežna žival vedno zraven že prekopane brazde tako da plohet rahlja že prekopane brazde in del še ne prekopane brazde. Pred saditvijo njivo še dobro prevlečem z brano, tako imam vsled pozeble brazde kopanja z plohetom in brananja zelo zrahljane zemlje vse korenine plevela pa so izvlečene na površje spodnje pa itak pognijejo. Za tako zrahljano zemljo plohet preuredim kakor kaže podoba št. - Razdaljo obeh deščic kateri delata vsak svoj grabniček je 55 - 60 cm merjen od sredine do sredine grabna. Jaz pa dobim isto razdaljo ko grem nazaj s plohetom ob prejšnem grabnu sta pritrjeni na plohetu dve merilni palici ki imata na koncu kotnici kateri mi kažeta v kakšni razdalji naj gre plohet od zadnjega grabniča. Merilo se da poljubno raztezati in stiskati.

IV. Tako napravljeni grabniči imajo to prednost da se morebitni plevel še enkrat spravi na površje krompir pride v bolj zrahljano zemljo ker se v rahlji zemlji grabniči deloma za plohetom sesujejo. Krompir se v te grabniče nameče in sicer tako da z peto nanjega stopi ga potisne v eno zdobljeno zemljo ki je padla od strani na dno jarka med tem pa že vrže sadilec drugega v jarek ter ga po potrebi z drugo nogo rauna pred prvo, krompir pride tako približno en čevlj narazen kar je po mojih skušnjah primerno. Za to delo so sposobni tudi že bolj razumni in vbogljivi otroci in gre kaj naglo posebno kdor se nekoliko privadi.

Kadar je krompir nametan vzamem merilne palice iz ploheta proč deščice nekoliko stisnem skupaj ter grem po onih medorabjih na katerih je več zemlje ter dve vrsti obenem zasipavam, tako pride na krompir zelo rahlja zemlja.

V slucaju da je zemlja tako ilovnata, da je njiva zapleveljena ali da sem šele tik pred saditvijo zroval se ne more delati jarkov z deščicami, preuredim plohet tako, da odstranim merilne palice in deščice ter pritrdim na zadnji nosilec lemež kakor razvidno na podobi št.... S tako pripravljenim plohetom gre kdor vodi vpreženo žival zmeraj tik zadnjega jarka ter drži isto tik sebe kdor plohet zadaj regulira z večkratno vajo napravi prav lepe vrste. Tudi pri tem načinu je potrebno zasipavanje z deščicami sicer je po njivi preveč grabnov ali pa se jo mora potem še ročno izravnati."

Rokopis ima na četrtem listu znak ./., ki se uporablja za nadaljevanje teksta na hrbtni strani ali na drugem listu, a ohranjeni so le 4 listi. Tudi v tekstu imenovane podobe niso ohranjene. Josipov rokopis je, ko se ga navadiš, v glavnem kar čitljiv. Ta prepis je z njim načelno identičen, a dopuščam, da sem se pri razvozlanju katere od besed zmotila.

Josip je 10.1.1924 kupil "stroj za vrтанje 235". Jože mi pove, da je šlo za t.i. vinto za ročno vrтанje. A primerna je bila predvsem za vrтанje v les, za kovine pa neprikladna. Josip pa je potreboval vrталnik za kovine. Zato je **vinto predelal v nekak ročno-nožni vrталni stroj**. Jože pravi, da je oče izdelal lesen vpenjalni pripomoček. Vanj je vinto vpel,

dobil je nekakšno mizo, vinta je bila pravokotna nanjo. Izdelal je še pedal na tleh in povezavo vinte z njim. Z roko je vinto vrtel, z nogo pa sveder pritiskal pravokotno v kovino. Jože je očetovo napravo kasneje uporabljal tudi sam. Kot pravi, so bile – za razliko od vrtnanja s takrat običajno "ročno vinto" – luknje zvrtnane natančno, pravokotno in lepo.

Josip je po svoji zamisli izdelal tudi **raztegljivo lestev**, vidno na sliki, a je po Jožetovih besedah imela napako v mehaniki in je oče z nje enkrat pošteno padel. Na srečo jo je odnesel brez poškodb.

Kot pravi Jože, je bil njegov oče zelo večš obdelave lesa. Ni bil bogner (op.p. kolar), a je otrokom med drugim za igračo naredil **lesen voziček, pravi posnetek "oblojtranega" voza**, menda zahteven kolarski izdelek. Na njem so se otroci radi prevažali. Morda ga je Josip naredil leta 1931 in se strošek 15.8. "Kovaču od vozička 110" nanaša na izdelavo kovinskih delov. Ni pa mogoče ugotoviti, ali je morda na ohranjenem iztrganem kosu časopisa upodobljeni **podaljšani otroški postelji** botroval Peternelj. Ohranjeni račun mizarja Ivana Čenčiča z 29.6.1935, v katerem je med drugimi navedba "popravilo postelje 8 Din" da misliti, da je Peternelj idejo vsaj prevzel, če ne ustvaril; njegova najmlajša hči Marinka je takrat morda ravno prerasla otroško posteljico.

V Kranju je bila med 22. in 26. oktobrom **1932 prva sreska kmetijska razstava**. Na razstavi je sresko načelstvo Peternelju podelilo "**priznalno diplomo za razstavljene kmetijske stroje lastne konstrukcije**", o tem priča ohranjeni dokument, pa tudi strošek 22.10.1932 "v Kranju 39" in med kmetijskimi dohodki z istim datumom vnešeno "**darilo na razstavi 10**". Katere stroje je Peternelj razstavil, ni mogoče ugotoviti. Tudi na tem dokumentu je Peterneljevo ime zapisano napačno.

Zanimiva so pri prebiranju ohranjenih dokumentov in knjig tudi razkritja s področja takratnega zdravstva: zdravila in zdravstvene storitve so bile plačljive, o tem pričajo vnosi 27.4.1923 "**zdravilo Milk. 400**", 13.5.1923 "**zdravila**

326", 21.12.1923 "**zdravnica 180**", slab mesec po rojstvu prvorojenke, 6.4.1924 "**zdravnici 4.000, babici 1.000**", 28.9.1924 "**zdravnici 320**", 14.10. "**zdravnici zdravila 204**", 30.7.1925 "**zdravila za St. 256**" z opombo "**zdravila pl. katar**", 18.11.1924 "**Asperin 80**", 22.5.1928 "**stroški v Lj. in pri zdravnici Zalokar 142**", 3.4.1930 "**Mama pri zdravnici radi roke 50**". V Selški dolini takrat očitno ni bilo zobozdravnika in je Peternelj moral v Ljubljano – 8.3.1928 "**J. v Lj vlak 18 tramvaj 7.50 plomba 30**". Ohranjeni račun zobozdravnika dr. Milana Perka, Novi Vodmat, Vodmatska ul. 3 z dne 7.12.1926, opremljen s "taksno marko" za 20 par, izstavljen "**za g. Josipa Peternel v Selca nad Škofjokoloko**" pove, da so že takrat poleg zlatih mostičkov delali tudi porcelanaste plombe in da so bile zobozdravstvene storitve kar drage. Josip je za zlati mostiček 4 zob plačal 1200, za "**I porcelan plombo**" pa 30 din. In na račun se je izstavitelj podpisal "**Z odl. spošt. dr. Perko**". Očitno je bil Perko, kot bi rekli danes, Peterneljev izbrani zobozdravnik, saj se med stroški pojavi večkrat - 20.20.1929 "**Perkotu zlat krona 300 3 zobe izdrl 40 – 340**". Peterneljeva knjiga stroškov za leto 1931 pove, da je bilo potrebno plačati tudi bolnišnične storitve – vnos 1931 "**25/3-2/4 9 dni bolnica a din 32 (bila le 7 1/2 dne) 293**" (op.p.: Ljudmili so očitno zaračunali preveč). Takrat se je tam Peterneljema rodila najmlajša hči Marinka. O tem priča vnos "**25/3-2/4 pri porodu, krstu in upeljevanju 75 mat. izpisek 25 maša 75**".

Josip je za opekarno plačeval tudi zavarovalnino – vsaj od sredine 1929, vnos 23.7.1929 "**zavarovalnina opekarne 108**", potem ko je konec leta 1928 naredil novo ali popravil staro, poškodovano peč. Ali se tudi drugi vnosi, kot npr. 29.3.1931 "**zavarovalnina 92**", nanašajo na opekarno, ali pa je morda šlo za kmečko zavarovanje, katerega uvedbo je bil predlagal dr. Janez Ev. Krek, od 1902 deželni poslanec v kranjskem deželnem zboru in od 1907 poslanec v dunajskem parlamentu? Tudi ni znano, ali je morda leta 1930 za "ceglarje" in zase uvedel delovne knjižice, o čemer morda priča strošek 19.5.1930 "**delav. knjižice 4**".

Priznalna diploma

Vseh načrtov Josipu Peternelju ni bilo dano uresničiti. Ko je odšel, je marsikatera zamisel ostala nerealizirana. Jože pravi, da je na domačem podstrešju nekoč našel lesen model, z multipliciranjem katerega bi dobili valj. V predelu Selc od šole proti Železnikom je Jože našel **kozolec na valjastih podstavkih iz žgane gline.** Domneva, da jih je izdelal njegov oče s pomočjo modela, zgotovljene sestavne dele naj bi bil potem združil in zalil s cementom. Žal najbde s podstrešja Jože ni shranil. Doma je našel tudi **ostanke glinenih vodovodnih cevi,** dolgih kak meter, najverjetneje očetovo delo. Ali in kje jih je morda oče uporabil, Jože ne ve. Morda pa so bile namenjene **načrtovanemu namakalnemu sistemu za Soro.** Jože pravi, da je bilo takrat nasproti nasada sadnega drevja za Soro onstran vode, nižje od starega Goliškega mostu, tudi nekaj Peterneljevega sveta, kar je razvidno tudi iz Peterneljeve skice vseh njiv in parcel v njegovi lasti in posesti. Oče naj bi bil tam nameraval Soro zajeziti, in to je bilo v primeru lastništva sveta takrat dovoljeno. Kupil naj bi bil že hrastovo gred s tečaji za veliko vodno kolo, ki naj bi vodo črpalo na višji nivo. Na tej osnovi bi izdelal namakalni sistem. Kdo ve, morda pa je bil nakup 22.11.1930 *"vojnica 30 štanga 5⁴⁰"* namenjen za ta projekt. Jože je pred davnimi leti na podstrešju našel tudi **maketo stroja za izdelavo opeke,** ki bi Josipa razbremenil težaškega dela, a do njegove realizacije ni več prišlo. In žal tudi prav nobena maketa ni ohranjena. Pri prenavljanju in prezidavi Tonetove domačije se je skupaj s staro šaro izgubilo čisto in prav vse, kar je Josip natuhljal in nasnoval. Da je šlo pri njegovem neutrudnem raziskovanju posledično za izumiteljstvo, priča le nekaj fotografij in nekaj malega ohranjene korespondence Josipa iz leta 1935 in Josipove vdove leta 1936 z ing. Dragom Matanovičem; na njegovem pisemskem papirju piše "patentni inženjer, Ljubljana, Stari trg 30, tel. 33-48". Kot pravi Jože, se je pred njim že oče Josip neizkušeni in naiven soočal s "patentomanijo odvratno zadevo, polno birokratov, nerazumevanja in težav."

Na pismu z dne 12.3.1936 je s svinčnikom napisan osnutek odgovora Josipove vdove Ljudmile Matanoviću:

"Z ozirom na Vaš dopis od 12. t.m. Vam sporočam da patenta ne morem prodati in ne drugače izkoristiti, zato sem se odločila, da pustim patent zapasti. Stroškov imam že dovolj to zadevo, koristi pa še nobene. Smatram, da je s tem ta zadeva končana. Beležim,

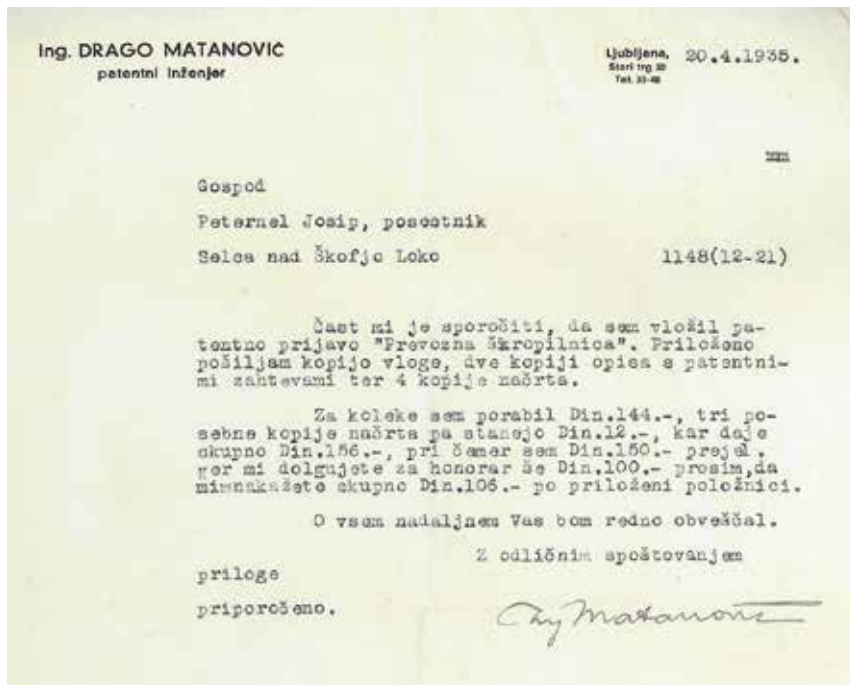
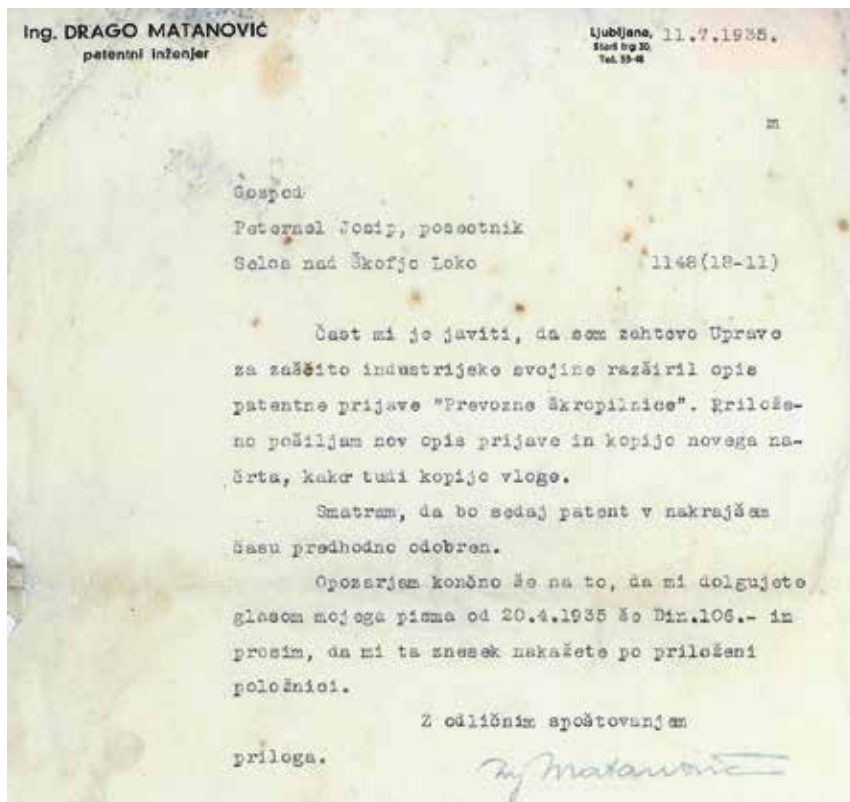
Z odlič splošt."

Med ohranjenimi ni dokumenta, ki bi potrdil prijavo kakega Peterneljevega patenta. Na moje povpraševanje sem na sedanjem patentnem uradu, Uradu Republike Slovenije za intelektualno lastnino, prejela hiter in prijazen odgovor, da je bil v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji patentni urad samo v Beogradu, v Ljubljani pa je imel le zastopniške firme ali zastopnike, kot je bil Matanović. Vprašljivo je, ali bi moje pisno povpraševanje v Beogradu obrodilo sadove. Nekdanji zvezni zavod menda s slovenskim, leta 1991 ustanovljenim uradom, zaenkrat še ni pripravljen deliti svojih arhivov. Najverjetneje Josip Peternelj ostaja nesojeni inovator.

Tudi poskus sodelovanja Josipove vdove z nekim kmetijskim pospeševalcem z namenom, da bi ideje ali izdelke pokojnega moža vnovčila, menda ni obrodil sadov. V ohranjenem osnutku pisma brez datuma Milka piše: *"Slike so bile last pokojnega mojega moža...Uverjena sem bila, da je vsa stvar v redu ko sem stroj odpošiljala....pripravljena sem na ceni popustiti....ker nujno rabim denar..."* Ali je to morda sejalni stroj za kupca v Domžalah, omenjen v knjigi stroškov konec leta 1934, in za katere slike gre - morda Peterneljeve skice in načrte, ni mogoče ugotoviti.

Josip si je želel v Selcih postaviti sokolski dom, saj so tisti redki Sokoli iz okolice v Selcih telovadili v predelanem hlevu, štali. Za časa njegovega življenja dom ni bil postavljen, a v

Matanovičev
dopis,
20.4.1935Matanovičev
dopis,
11.7.1935

Ing. DRAGO MATANOVIĆ
patentni inženjer

Ljubljana, 12.3.1936.
Stari trg 20
Tel. 34-48

Gospa . . . . . m/st
Milka Peternelj,
Selca nad Škofjo Loko. 1146(43-8)

Čast mi je sporočiti Vam, da sem prejel od patentnega urada poziv, da je treba plačati za objavo odobrenega patenta in za tiskarske stroške patentnega spisa Din 495.-, pri čemer moram o izvršenem vplačilu obvestiti patentni urad s posebno kolekovano vlogo.

Ako nameravate patent obdržati in predpostavljajoč, da boste plačali še prvoletno takso v smislu mojega dopisa z dne 9.1.1., prosim, da mi nakažete za zgoraj navedeno pristojbino, kolke in stroške skupaj Din 550.- po priloženi položnici najpozneje do 3.5. 1936, ker bi sicer zapadle do sedaj pridobljene pravice. S plačilom prvoletne takse in navedene pristojbine bi bila izvršena vsa vplačila za ta patent in bi bilo v bodoče plačati samo vsakoletno takso, ki se stopnjuje od leta do leta in iznaša v drugem letu Din 120.-, v tretjem Din 140.- itd.

Za slučaj, da bi Vam do sedaj ne bilo uspelo patentno prijavo prodati ali na kakršenkoli način jo izkoristiti, Vam svetujem, da pustite prijavo zapasti

./.

oporoki je bodočemu domu namenil 6.000 kosov opeke, kot priča ohranjeni dokument – pismo vdove Sokolskemu društvu Selca, datirano 12. februar 1936:

"Po poslednji volji mojega pokojnega moža sem dolžna izročiti Vam 6.000 kom. opeke, o čemur ste že itak obveščeni in kar s tem potrjujem. Na Vašo zahtevo bom to voljo izvršila..."

Milki in Josipu so se rodili štirje otroci: Stanislava (Stanka, 15.3.1924), Ljudmila (Milica, 21.5.1926), Jožef (Jože, 24.8.1929) in Marinka (26.3.1931). Oče Josip je odločil, da bo šla Milica v šole; gimnazijo je obiskovala v Kranju, se tam poročila, zaposlila in tam ostala. Jože je v vojnih razmerah hitro dozorel in med 2. svetovno vojno najprej skupaj z mamo, slabo leto pa sam z najmlajšo sestro Marinko z izrednimi napori vodil kmetijo. Dejansko sta bila še otroka. Jožeta so "odkrili" urejeni može s povojnega kmetijskega ministrstva, ki so se z velikim ameriškim buickom jeseni leta 1947 ustavili sredi Selca in ga spraševali po Josipu Peternelju, s katerim so bili sodelovali pred vojno in katerega znanje bi zdaj zelo potrebovali pri načrtih za bodočo kmetijsko politiko. Ko jim je osemnajstletni Jože dopovedal, da je oče umrl, in jim na njihovo željo poleg ohranjenih očetovih strojev pokazal še svoj miniaturni model sejalnika repe in koruze, zasnovan na drugačnih principih od očetovega, so ga povabili v Ljubljano. Mame ni bilo doma, Jože je kar brez vprašanja privolil. Začuda Jožetova mama ni nasprotovala, da posestvo zapusti edini sin, predvideni naslednik na kmetiji. V Ljubljano je odšel spomladi 1948, a je le izvedel, da je načrtovani projekt razvojnega oddelka za kmetijske stroje zamrl. Po spletu okoliščin pa je Jože 1. novembra istega leta v Ljubljani dobil mesto vajenca radiomehanike in nastopil učno dobo na novo ustanovljenem Inštitutu za elektroizveze. Marinka, izredno delavna, pravi garač, se je osamosvojila in kmalu za Jožetom

dobila delovno mesto v menzi inštituta, na katerem je bil zaposlen Jože. S pomočjo sestre Milice se je Marinka kasneje izšolala za odlično slaščičarko in je delala na Bledu. Je to naključje, ali pa sta imela s stricem Janezom/Johnom Čemažarjem, ki je slaščice ustvarjal v daljni Ameriki, nekaj skupnega? Stanko, poslej pač edino možno naslednico na posestvu, je mama leta 1947 poslala na kmetijsko šolo v Maribor. Jože se spominja, da se je nekoč skupaj z nekaj vrstniki lotil izdelave opeke, a jim je ni uspelo narediti za celo peč. Njegova sestra Stanka je z možem Antonom Habjanom od matere prevzela posestvo in opekarno. Opekarna je delovala še do poznih petdesetih ali zgodnjih šestdesetih let. Moj mali bratranec Rudi se spominja, da je bila peč mogočna zgradba, s 3/4 m debelim zidom, in kako sta z bratom rešila očeta, ki bi se bil brez njune pomoči ob kurjavi peči v dimu zadušil. Rudi je še kot otrok skupaj z bratom odnašal od mize ročno izdelano opeko, kasneje so jo delali strojno. Stroj za izdelavo opeke je kupil njegov oče Anton. Rudi ve tudi povedati, da so opeko za novo hišo izdelali kar sami v opekarni še leta 1960. V novo hišo so se preselili leta 1963, staro hišo pa podrli. Tudi hiše v naselju na Klincu, nasproti selškega pokopališča, so še zgrajene iz opeke, narejene v njihovi opekarni; iz njihove gline so jih izdelali v Tonetovi cegovnici kar lastniki hiš sami. Še za Ljudmilinega življenja (umrla je leta 1975) so peč in pritlikline opekarne podrli. Rudi je pomagal ročno podirati objekt in tam narediti travnik. Lokacija pa se še danes imenuje "pr cegovnc" in je zdaj v Jožetovi lasti. Kot v knjigi Selca nekoč piše Olga Šmid, se do bivše cegovnice, kjer so bile jame z dobro, mastno ilovico, pride po poti mimo Zaplotarja in Lopatovca. Cegovnice pa, žal, očitno nikoli niso dali fotografirati, ne v času Peternelja ne kasneje.

V kakšni finančni zagati sta se v primežu svetovne gospodarske krize znašla Peternelja, povesta tudi strošek 13.12.1932 *"kolek pri rubežu 5"* in ohranjeni tipkani dopis v.d. šefa Davčne uprave Škofjaloka (op.prev. gre za žig, Škofja Loka je zapisana tako) z dne 30.1.1933:

"Uradno se potrjuje, da je Peternelj Jožef iz Selca 67 danes tu uradno deponiral hranilno knjižico hranilnice in posojilnice v Železnikih št. 1.122, glasečo se na ime Peternelj Jožef, Selca, v vrednosti Din 1.230.—(entisočdvesto dinarjev) v kritije davčnih zaostankov za l. 1932 na ko.505/IV." in dopis z dne 20.3.1935: "Vaši prošnji z dne 30.1.1935 za odpis zgradarine za leto 1934 ne morem ugoditi, ker ste vložili prošnjo prepozno, to je šele v letu 1935. Predpis zgradarine za leto 1934 je pravnomočen in vsled tega odpis nedopusten. Pač pa se vam za leto 1935 ne bo več predpisala zgradarina..." (op.prev.: zgradarina je bila davek na zgradbe oz. dohodek od zgradb, nem. Gebäudesteuer).

O Peterneljevi hudi finančni stiski priča ohranjeni osnutek Josipovega pisma z dne 8.4.1935:

"Prošnja

Davčna uprava v Škofji Loki

Podpisani Peternelj Josip pos. v Selcih sem se zglasil pri veleuglednem naslovu 24.3.35 radi napovedi prometnega davka in pridobnine (op. p.: davka od dohodka na pridobitno dejavnost) za leto 1934. Takrat se mi je reklo naj svojo prošnjo obrazložim pismeno.

Najuljudneje se obračam na naslov naj mi upošteva sledeče:

Podpisani sem v letu 1932 in 1933 napravil več opeke, katere potem nisem razprodal se odvaža šele sedaj. Od te opeke sem takrat plačal prometni davek in pridobnino. Ker mi ni bilo nobenih izgledov na kakšno prodajo opeke sem vrnil obrtni list.

Podpisani prosim naj se mi sedaj, ko to opeko razprodajam in se odnaša ne nalaga ponovno prometnega davka in pridobnine. Ako kaj ni jasno radevolje ponovno pojasnim in doprinesem dokaze."

Da je imel očitne nasprotnike, ki so ga davkariji ovajali, pove tale zapis na urgenci Davčne uprave Škofja Loka, ki je očitno služil kot osnutek prej navedenemu odgovor: *"...Ako imate obvestilo da opeko prodajam je to opeka od katere je že davek plačan..."*

Nesreča ne pride nikoli sama. Iz osnutka dopisa, datiranega 4.12.1933, je razvidno, da je bila takrat Josipova mati v slabem stanju. A živela je v drugi državi in Josip piše:

"Selca 4.12.1933

Velec gospodična Vida Štofa!

Najuljudneje Vas prosim, za uslugo, da bi mi prevedli spodaj navedeno v italijansčino, na priloženo polo papirja.

Regio Ministero degli affari estero Roma

Podpisani Josip Peternelj rojen 13. marca 1896 v Chirchina No 142 prov. Gorizia sem se 5. Februarja 1923 z dovoljenjem italijanskih oblasti preselil v Jugoslavijo na Selca ban. Dravska. Od 23. februarja 1930 posedujem jugoslovansko državljanstvo. Najuljudneje se obračam po navodilih italijanskega konzula v Ljubljani na velecenjeni naslov, da mi izda dovoljenje, da smem za (teden) dni domov v Cerklno. Prošnjo utemeljujem s sledečim:

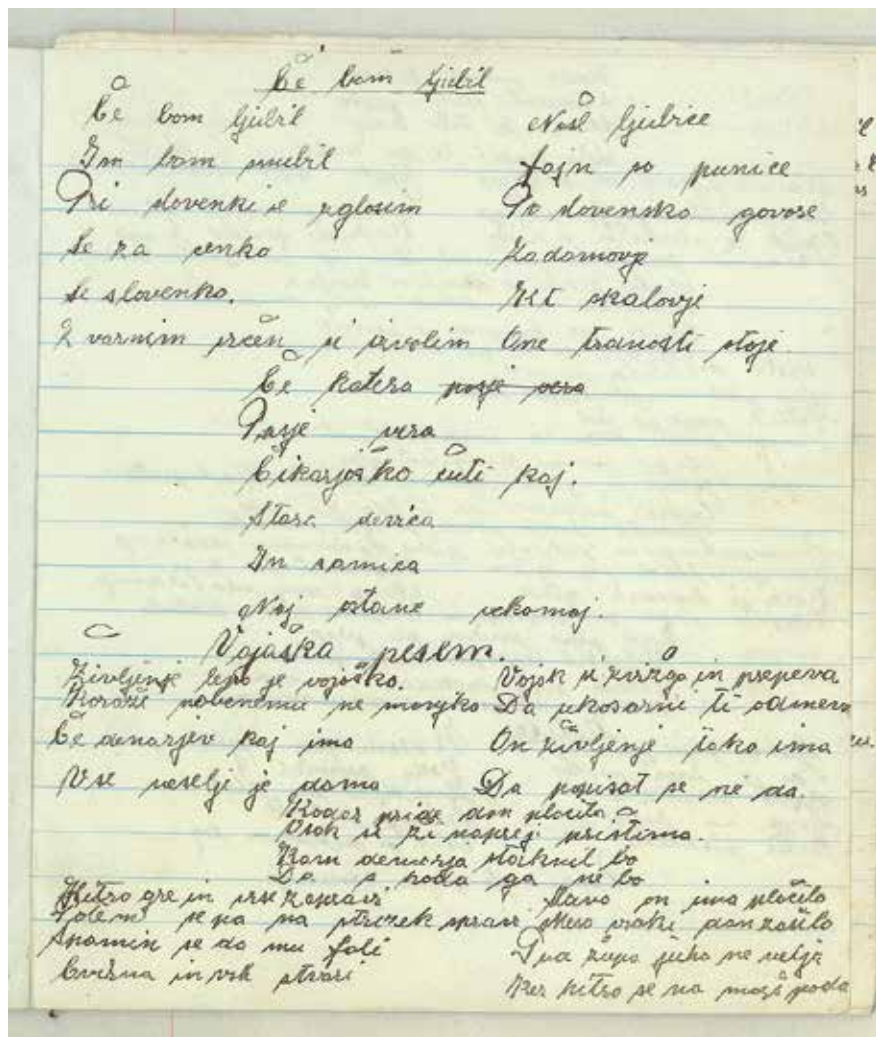
Doma nisem bil že 10 let, ker so moja mati že stari in bolehnji je pričakovati, da lahko v kratkem umrje. Moja in njena želja je, da se še enkrat vidimo pred smrtjo, zato prosim naj se moja prošnja upošteva. Prosim tudi, da bi me smela spremiti tudi moja hčerka roj. 15. marca 1924."

Je morda Peternelj prošnjo za prevod naslovil na Vido Štofa, takrat učiteljico na gorski šoli v Škofji Loki, in njen priimek zapisal napak? Ali je prošnjo odposlal in so italijanske oblasti njegovi prošnji ugodili in je Josip s Stanko mamom lahko obiskal še pred smrtjo, ni mogoče ugotoviti. Se pa Jože

spominja očetove pripovedi, da mu je mama umrla in da je šel na njen pogreb čez mejo ilegalno. Josipa je že 1914 bolelni oče Filip preživel. Kdo ve, morda stroški 1.7.1925 "očetu 1 l mleka" in 15.8.1925 "očetu 120" povedo, da je takrat Filip Peternelj obiskal sina in snaho v Selcih. Drugega "očeta" takrat ni bilo - Ljudmilin oče je bil umrl že leta 1904.

Josip Peternelj je bil očitno drugačen od večine Selčanov. Pa ni bil le enkrat praktin in garač. Bil pa je predvsem tudi zanesenjak, čuteč človek, sanjač, imel neverjeten občutek za naravo in za vse lépo. Rad je bil v naravi, tam je ustvarjal. Kot je zapisal sam, je v naravi iskal in tolikokrat našel novega poguma

in novih moči. Jože mi pove, da je ozko cvetlično gredico ob hiši skrbno ogradil z lastnoročno izdelano ograjico, da ne bi cvetja pohodili. Zavzemal se je za zapostavljene, pomoči potrebne, tudi za nezakonske otroke, o tem priča ohranjeni osnutek pisma takratnemu selškemu župniku, datiran 23.11.1932. Bobkov ata mi je povedal, da mu je bil Peternelj svojčas pravil o svojem predlogu župniku, da bi bero namesto cerkvi dajali revežem, predvsem otrokom, in da župnik na to ni pristal. Zato pa je Peternelj svojo idejo kar lastnoročno udejanil in 17.10.1933 namesto bere dal "(Bera)Z. revne otroke 90 60 kg sena, 2 mernika pš".

Pesmi iz
Josipovega
zvezka

Med ohranjenimi dokumenti je tudi majhen, tanek zvezček s temno modrimi platnicami, na nalepljeni etiketi je z lepim, urejenim rokopisom s svinčnikom napisano "Peternelj". V zvezku so verzi, pesmi. Nisem grafolog, a lepa, urejena pisava je vsaj v nekaj pesmih na las podobna tisti v dokumentih, na katerih je Josip tudi podpisan, v njej je na šumnikih namesto kljukice vedno značilen nezaprto krogec in s kaligrafsko natančnostjo le do višine drugih malih znakov napisana črka k. Je Josip pesnil sam, ali pa je le zapisoval pesmi drugih? Na to ni mogoče odgovoriti.

Josipova vsestranska osebna stiska je bila nedvomno zelo, zelo velika in v njej je ostal popolnoma sam. Finančne in druge težave pa kaj lahko najedo občutljivo dušo in narušijo zdravje. Josip se je zaprl vase, se popolnoma izoliral pred družino in pred ostalim svetom. Septembra 1935 je odšel za vedno, po svoji volji. Nekaj mesecev kasneje, decembra 1935, je menda domači konj Peternelju nenaklonjeni tašči, moji prababici Tereziji Čemažar (Rezi), zadal smrtni udarec. Naključje? Bobkov ata mi je pripovedoval o njej. Morala je biti sicer trdna, delavna ženska, a presneto strupena do svojega zeta, bila naj bi "obupna, sila nepripravna žanga". Ni ga imenovala drugače kot zmerljivo "Tminc" (op.p. Tolminec). Bobkov ata se dobro spominja, kako je "stala u njenmo cimro u prizidku na okno" in neprijazno gledala, ko so se zvečer ceglarji vračali z dela. Le zakaj mi o njej nikoli ni ničesar povedala moja stara mama, njena hči, in zakaj med številnimi ohranjenimi dokumenti ne najdem niti ene Terezijine fotografije? Vdovi po Peternelju, Ljudmili, so ostali skrb za otroke in dolgovi. Od zadnjega vnosa 9. avgusta 1935 ni nadaljevala z vodenjem knjige. Evidenco o dolgovih in poplačilu, tudi v naravi – s surovo ali že žgano opeko, je vodila na posameznih listih.

Jože mi pove, da mu je večkrat kdo iz vasi mimogrede kaj povedal o njegovem očetu, vselej zelo pohvalno: takega so ga pač videli nekateri sovaščani. Bobkov ata ga še danes ne more prehvaliti. Domači so o njem molčali. **Josip Peternelj je v**

Ljudmila Peternelj z otroki, 1948

Selcih živel samo dvanajst let. Res je bil deležen več šolanja kakor povprečni prebivalec tistega časa, a svoje talente je nedvomno prinesel na svet že ob rojstvu. Bil je rojen in ne priučen, ne v raziskovanje napoten raziskovalec. S svojim razmišljanjem, raziskovanjem in delom je bil v tistem času nedvomno prosvetitelj. Kot pravi Jože, je bil njegov oče živ dokaz za to, da pride človek na svet izdelana osebnost in da formalna izobrazba dejansko ni pomembna, sama pa mislim, da je dokaz za to tudi Jože sam.

Na sina Jožeta bi bil Josip Peternelj nedvomno zelo ponosen. Meni se po tem raziskovanju Jože zdi prava kopija svojega očeta: pri osemnajstih letih naključno odkriti naravni talent s končano ljudsko šolo je zažarel na nebu kot meteor, z levo roko in bliskovito je ob delu naredil takrat triletno srednjo tehnično šolo za učence v gospodarstvu, tehnikum, in potem hitro dokončal še študij elektrotehnike na

univerzi. Na področju elektrotehnike je prijavljal en patent za drugim, skupaj jih je bilo menda petnajst, a ker so mu birokratski postopki jemali dragoceni čas, potreben za raziskovanje, je patentiranje kasneje opustil in samo še raziskoval in izumljal... Ampak to je že druga zgodba.

Zadnja Peterneljeva jablana Foto: Marjeta Šketa

***Od obilnega ustvarjalnega dela
Josipa Peternelja je v Selcih danes
ohranjena le ena sama jablana iz
sadovnjaka s stotriindvajsetimi
drevesi za Soro...***

Prispevek je lektorirala Marjeta Šketa.

Foto (če ni drugače označeno): arhiv univ. dipl. ing. Jožeta Peternelja iz Ljubljane in Rudija Habjana iz Selc

Prenova Plavčeve hiše v Železnikih v letih 1994–2009

Jure Rejec

Razmišljanje o prenovi Plavčeve hiše, takrat muzejske zbirke Muzejskega društva Železniki, sega v začetek devetdesetih let prejšnjega stoletja. V sodelovanju s Pododborom Železniki Odbora za prenavo starih mestnih in vaških jeder bivše občine Škofja Loka in vzpodbudeni z uspešno prenavo starega mestnega jedra Škofje Loke smo prvič upali na glas povedati svoje želje. Muzejsko društvo je samo pričelo zbirati denar za idejni projekt prenove. Ta naj bi bil osnova za iskanje sredstev tudi na Ministrstvu za kulturo. Glavni argument, s katerim smo prepričevali sponzorje projekta in možne sofinancerje prenove, je bil, da bomo prenavljali "živo in odprto" stavbo, ki bo omogočila občanom ogled uspešnosti prenove stare stavbe in tako vzpodbujala razmišljanja o prenovi privatnih objektov na območju starega mestnega jedra Železnikov.

V povezavi s spomeniškim varstvom sta Jernej Hudolin in Jure Rejec pripravila osnove za naročilo idejnega projekta: izmera stavbe, možnosti etapne obnove. Muzejsko društvo pa je pričelo zbirati denar za naročilo projekta. Z Ministrstva za kulturo so namreč prihajale informacije, da je mnogo lažje priti v sofinanciranje z že pripravljenimi načrti.

1994

Z nastankom Občine Železniki so se prošnje Muzejskega društva za sofinanciranje prenove seveda prenesle na domačo občino. Tako je ta objavila razpis za izdelavo idejnega projekta prenove ter ga pridobila v juliju 1994.

1995, 1996, 1997

V letu 1995 sredstev z občine nismo uspeli pridobiti, saj je prioriteto imela gradnja vrtca. Smo pa v tem letu vseeno naredili velik korak naprej. Na Občini Železniki smo ustanovili gradbeni odbor za prenovo Plavčeve hiše, v katerem so sodelovali: župan Alojz Čufar, Jernej Hudolin, Anton Tavčar, Jože Mohorič (Železniki), Jože Mohorič (Studeno) in Jure Rejec. S pomočjo g. Jerneja Hudolina nam je uspelo v Muzej pripeljati takratnega sekretarja na Ministrstvu za kulturo g. Silvestra Gabrščka, ki si je z zanimanjem ogledal stari del Železnikov, plavž ter muzej. Potrdil je našo pravilno odločitev za prenovo "žive in odprte" stavbe ter županu obljubil polovično financiranje izvedbenega projekta in sofinanciranje prenove, če se bo občina na razpis prijavila. Župan g. Čufar je za pripravo dokumentacije zadolžil g. Hudolina in g. Rejca. V oktobru 1996 smo tako z razpisom pridobili izvedbeni projekt (PGD - ELEA iC, d. o. o., Dunajska cesta 21, Ljubljana) in jeseni leta 1997 pričeli s prenovo. V samem začetku je tudi društvo vložilo v prenovo 1 mio. SIT sredstev, ki jih je prej načrtno zbiralo za naročilo idejnega projekta.

V letu 1997 smo tako opravili nekaj pripravljalnih del za prenovo, na dvorišču vkopali cisterno za kurilno olje ter uredili novo kurilnico.

Prenovo muzejske stavbe v nadaljevanju navažam v skrajšanem, bolj tehničnem stilu, saj bi natančno popisovanje del zahtevalo preveč prostora, posamezne tehnične operacije pa bi se ves čas ponavljale.

Del opisa je povzet po zapisu z naslovom Poročilo o poteku obnove Plavčeve hiše v Železnikih, 1994–2009, avtorice Damjane Pediček Terseglav, univ. dipl. etnologinje, konservatorske svetovalke Zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine, OE Ljubljana, ki je vsa ta leta bdela nad prenovo muzejske stavbe.

1998

Vzpostavil se je historični izgled glavne fasade ter prehodov v pritličju. Okenske odprtine so se rekonstruirale po vzorcu iz nadstropij, izdelali so se trije novi kamniti okenski okvirji, glavni portal se je lociral na prvotno mesto, v os veže v notranjosti. Ker zelenega tufa ni bilo mogoče dobiti, so se okvirji in portal izdelali iz penobetona v sorodni barvi. Lese-ni deli – stavbno pohištvo je bilo izdelano po vzoru ohranjenih oken iz prvega in drugega nadstropja. Predelna stena na stopnišče je bila porušena. Stopnice v nadstropje so bile sanirane – fugirane in peskane – ohranil se je celoten historični element stopnišča. Dela je izvajal SGP Tehnik s kooperanti. Kamnoseška dela je izvedlo podjetje Marmor Hottavlje.

1999

Nadaljevala se je obnova pritličja. Odstranjeni so bili tlaki in stari podi, izvedena hidro- in termoizolacija in položen je bil ročno izdelan opečni tlakovec. Napeljana sta bila nova električna napeljava in centralno ogrevanje. Vse napeljave so skrite in ne motijo historičnega izgleda prostorov – radiatorji so skriti v parapetih oken. V pritličju je bilo zamenjano vse stavbno pohištvo – vzorce za vrata smo našli v ohranjenem stavbnem pohištvu nadstropja, prav tako pokrivno zelenkasto barvo. Prenovljeni del je bil beljen z apneno barvo. Star lesen strop v glavnem prostoru je bil prekrit s sekundarnim, ki se je odstranil, pod njim se je restavriral originalni

profilirani tramovni strop. Zaradi funkcionalnosti in namembnosti prostorov se je izvedlo odprtje stene med večnamenskim prostorom in vigenjcem, ki se je zasteklilo.

2000

Menjava strešne kritine južnega dela glavne stavbe – odstranitev in odvoz stare strešne kritine ter strešnih letev, popravilo špirovcev, pokritje s sekundarno kritino, letvanje, pokrivanje strehe z grafitno sivim koničasto rezanim bobrovcem Tondach, vsa kleparska dela izvedena v bakru. Pokrila se je samo polovica (cestna stran) strehe. Streha se je po izgledu in barvi približala izgledu sosednjih hiš, kritih s skriljem (ki ga žal ni mogoče več dobiti). Izvajalec del: Jan Lotrič, s. p., Stavbno kleparstvo in krovstvo, Železniki.

2001

Druga faza ureditve pritličja – dva prostora (v dvoriščnem traktu) – odstranitev vseh starih tlakov, izvedba novih prebojev v stenah zaradi vzpostavitve krožnega ogleda. Vezni prostor je bilo treba poglobiti (različne višine obeh prostorov – namesto predvidenih dveh stopnic se je izvedla poglobitev) in podbetonirati stene, zamenjalo se je stavbno pohištvo, električna napeljava, ureditev centralnega ogrevanja, ki je talno, da radiatorji ne kazijo izgleda obokanih prostorov. V obeh prostorih je bil omet v celoti odbit in zamenjan s sušilnim ometom. Položen je bil tlak z opečnimi tlakovci kot v ostalih prostorih. Zadnji prostor pritličja ostaja neizveden. Potekala je tudi ureditev sanitarij za obiskovalce v pomožnem objektu (pod galerijo). Zamenjani so bili tlaki, električna in vodovodna napeljava, ogrevanje ter ureditev dveh ločenih sanitarij.

Leta 2001 je bil na Občini Železniki izdelan investicijski program prenove Plavčeve hiše – muzeja v Železnikih. Februarja tega leta ga je potrdil tudi

občinski svet. Takrat je prenehal delovati gradbeni odbor za prenovo Plavčeve hiše, vse njegove zadolžitve pa je prevzela občinska uprava. Zaradi sprememb pri sofinanciranju kulturnih spomenikov s strani Ministrstva za kulturo je bil investicijski program v septembru leta 2002 še enkrat dopolnjen. Takrat je pretežni del financiranja prenove prevzela Občina Železniki.

2002

V septembru in oktobru je potekalo nadaljevanje prenove z menjavo strešne kritine pomožnega objekta (kurilnica, sanitarije, galerija) ter strešne kritine druge polovice muzejske stavbe – severnega trakta. Odstranjena je bila stara kritina bobrovec, zamenjanih je bilo nekaj poškodovanih špirovcev, celotno ostršeje je bilo na novo poletvano in prekrito z grafitno sivim koničasto rezanim bobrovcem Tondach, vsa kleparska dela izvedena v bakru. Tesarska in kleparska dela je ponovno izvajal Jan Lotrič, s. p., Stavbno kleparstvo in krovstvo.

2003

Prva faza ureditve prvega nadstropja (veža, razstavni prostori zbirke žagarstva in prostor interne knjižnice in arhiva). Prenova nadstropja se je razdelila v dve fazi, od katerih je vsaka obsegala polovico kvadrature. Iz veže je bil odstranjen star skrilasti tlak in nasutje nad velbi (oboki), kjer so se stiki kamnov zalili s cementno malto, namesto nasutja pa se je uporabil penobeton. Čez obok je bila postavljena razbremenilna vezna betonska plošča, sidrana v vse stene. Na ploščo so se ponovno položile očiščene stare skrilaste plošče v porfido tehniki.

V prostoru nekdanje zbirke žagarstva se je lesen strop med pritličjem in nadstropjem s posebnimi sidri pritrdil na novo betonsko razbremenilno ploščo, vezano v stene. V prostoru je bil odstranjen ves stenski omet, pri čemer sta se pokazali

dve stenski zidni niši, ki smo ju ohranili. Namesto prejšnjih lesenih podnic se je položil hrastov parket. Tudi v prostoru knjižnice je bil odstranjen stari pod, prav tako nasutje, preko saniranih obokov se je položila betonska plošča in na njo je bil položen ladijski pod. Vsi trije prostori so bili dodatno statično sanirani z injektiranjem. Vsi kamniti okenski okvirji in notranji portali iz tufa so bili s peskanjem očiščeni. Zamenjano je bilo stavbno pohištvo, vsa električna napeljava in svetila, v nadstropje je bilo napeljavano centralno ogrevanje z razvodom cevi pod tlakom.

2004

Druga faza ureditve prvega nadstropja (dva razstavna prostora sodarstva in skrilja). V obeh prostorih je bil odstranjen dotrajan lesen pod, pod katerim so se oboki sanirali na že znani način. Prav tako se je izvedla betonska plošča, uredila nova električna napeljava in centralno ogrevanje, odstranjen je bil stenski omet na mestih, kjer je odstopal. Kamniti okenski okvirji so bili očiščeni. V obeh prostorih so se položile nove široke lesene podnice. Dela je izvajalo podjetje SGP Tehnik, d. d., Škofja Loka s kooperanti.

2005

Prenova treh prostorov drugega nadstropja (zgornja veža in dva prostora): odstranjen je bil star pod, nasutje do obokov. Stiki kamnov v obokih so bili očiščeni in politi s cementno malto. Namesto nasutja se je uporabil penobeton. Na to podlago je bila izvedena razbremenilna betonska plošča, armirana in sidrana v stene. Zamenjana je bila električna napeljava, centralno ogrevanje, odstranjen star omet, kjer je odstopal. V enem prostoru je bil nameščen lesen pod, tlak v veži je bil izveden z imitacijo skrilja v porfido tehniki, lesen pod v enem prostoru se je ohranil, ker ni bilo potrebe po zamenjavi. Zamenja-

na so bila okna in notranje stavbno pohištvo v enaki obliki in barvi kot v ostalem objektu. Dela je izvajal SGP Tehnik s kooperanti.

2006

Druga faza ureditve drugega nadstropja – preostala dva prostora (zbirka Društva in spominska soba Franceta Koblarja). Sanacija obokov je potekala kot v prejšnjih fazah. Nad lesenima stropoma v teh dveh prostorih se je izvedla samonosilna betonska plošča, s spodnje strani pa je bil na star lesen, ometan strop nameščen nov iz mavčnih plošč. Zamenjana je bila električna napeljava, urejeno ogrevanje, v vseh prostorih je bil po injektiranju izveden nov omet in nameščen nov ladijski pod. Zamenjano je bilo stavbno pohištvo. Železne mreže na oknih so bile očiščene in zaščitene ter vrnjene na prvotno mesto. Dela je izvedel Spekter Kranj, d. o. o., s kooperanti.

2007

Izvedena naj bi bila prva faza prenove fasade – cestni in čelni del. Odbil se je zgornji sloj ometa (špric, izveden pred 80 leti), izvedlo se je restavratsko sondiranje na dveh fasadah, ki ga je opravil restavrador Klavdij Zalar. Na cestni fasadi je bila odkrita poslikava v zeleno-opečnati kombinaciji na belem beležu. Sestavljena je iz šivanih robov s horizontalnim pasom nad okni v drugem nadstropju, poslikave oboka fasadnega pomola, opečnatih krogov nad okni ter sonca nad balkonskimi vrati. Sočasen je tudi napis – poslikava z letnico pod balkonom. Sledi šivanih robov so bile najdene tudi na zadnjem vogalu stranske fasade.

Pričelo se je z injektiranjem pritličja, ki v prejšnjih obnovitvenih fazah ni bilo izvedeno. Na notranjih stenah sta bili odkriti dve veliki zidni niši, ki smo ju tudi prezentirali. Dela so bila prekinjena zaradi katastrofalne poplave v septembru. Poško-

dovani so bili celotno pritličje in zbirke. Ker je bilo treba izprazniti celotno pritličje, se je pojavila priložnost injektiranja tudi notranjih nosilnih sten. Vsi prostori pritličja so bili tudi na novo prebeljeni, tlaki delno brušeni in na novo premazani z zaščitnimi sredstvi. Dela je izvedel Spekter Kranj, d. o. o., s podizvajalci.

2008

Nadaljevanje del na fasadi: odstranil se je omet do kamnite osnove na cestni in čelni fasadi, izvedel grobi omet s predpisanim hidrofobnim ometom brez cementa in zaključni zalikani nanos finega ometa. Električni in telefonski kabel sta bila vgrajena podometno, vidne so ostale kovinske vezi. Medtem se je izvedlo tudi sondiranje dvoriščnih fasad, ki je potrdilo domneve, da je bil nekoč na tej fasadi zidan balkon, oz. zunanji pokriti arkadni hodnik z obokanim stropom, ki je izhajal iz sedanje stene proti vzhodu. Fragmentarno je še ohranjen kot med steno in obokom, oz. baza oboka. Kamniti stebriči, ki so se ob sondiranju pokazali v steni, so bili vzdani naknadno, oz. uporabljeni kot gradbeni material pri eni od faz prenov. Odločili smo se prezentirati le ohranjene kamnite baze obokov (nad kamnitimi okenskimi okvirji v prvem nadstropju dvoriščne fasade) kot dokument nekdanje oblike obokanih arkadnih hodnikov. Po sondiranju je bil tudi na dvoriščnih fasadah izveden grob omet brez zaključnega sloja. Izvedeno je bilo čiščenje podstrešja in priprava na izdelavo razbremenilne plošče na podstrešju, ki bo omogočila izrabo mansarde. Porušene so bile stare stopnice za dostop do prvega nadstropja na dvorišču ter vzpostavljene nove po prečni steni z novim vhodom. S tem je omogočena izgradnja novega lesenega ganka v prvem nadstropju dvoriščne fasade. Delno je že bila izvedena sanacija kamnitih elementov fasade, nekateri kovinski deli (balkonska ograja, kovana polkna) so bili odpeljani na restavriranje. Dela je izvedel Spekter Kranj, d. o. o., s podizvajalci.

2009

Zaključna dela na vseh fasadah so se pričela avgusta in zaključila konec oktobra. Na dvoriščnih fasadah se je izvedel fin – zaglajen omet z zidarsko žlico kot na cestni fasadi, cestna in čelna fasada sta bili prebrušeni in barvani z apneno ubito belo barvo (talni zidec pa z za odtonek temnejšo barvo). Namestila se je nova pohodna profilirana balkonska plošča v drugem nadstropju cestne fasade, kamnite konzole (nosilci) iz tufa pod ploščo so se le obnovile z domodelacijo in utrjevanjem, pritrdila se je restavrirana kovana balkonska ograja. Restavratorji Restavratorskega centra so sanirali in hidrofobno zaščitili vse kamnite okenske okvirje na celotnem objektu (večje luknje so zapolnili z mešanico mivke in apna in te plombe nato retuširali). Izvedla se je dekorativna fasadna poslikava šivanih robov, krogov in zvezdic nad okni, sonca nad balkonskimi vrati in napis z letnico pod balkonom ter obokov fasadnega pomola. Na okna v pritličju so se namestile novo izdelane kovane okenske mreže, izdelane po vzoru obstoječih na dvoriščni fasadi, in kovane polknice na okna v pritličju in v drugem nadstropju, izdelane po vzoru obstoječih v prvem nadstropju, ki so se restavrirale. Zaradi varnosti smo se odločili tudi za namestitev kovanih vrat na glavni vhod in za dvoje varnostnih mrež na pomožnih vhodih na dvorišču. Na dvoriščni fasadi se je izvedel nov lesen gank v prvem nadstropju, v drugem nadstropju so se ohranile lesene konzole, vse ostalo je bilo izvedeno na novo iz hrastovega lesa. Poslikava šivanih robov se je izvedla tudi na dveh vogalih dvoriščne fasade. Gradbena dela je izvedel Spekter Kranj, d. o. o. (podizvajalci: črkoslikarska dela: Starc, restavratorska dela – kamen: podizvajalci RC Ljubljana, restavriranje in rekonstrukcija kovanih elementov: Kovaštvo Andrej Gladek ml., s. p., tesarska dela: Preles, d. o. o., lesno podjetje).

Vsakoletnim gradbenim posegom na stavbi muzeja je seveda sledilo tudi postavljanje novih in osvežitev starih zbirk muzeja. Zaposleni v muzeju smo skupaj s prostovoljci Muzejskega društva Želez-

niki prenovili vse makete, restavrirali nešteto predmetov, jih zaščitili pred vlago in korozijo, na novo popisali in označili in jih na koncu prezentirali v novih, za vsak prostor posebej po meri izdelanih vitrinah, na stojalih in panojih. Vso opremo zbirk ter ves potreben material za premaze in prezentacijo je naročilo, nabavilo in plačalo Muzejsko društvo Železniki iz sredstev, ki jih zbere z vstopnino ter s

sponzorskimi in donatorskimi prispevki podjetij iz Železnikov in nešteti posameznikov. Vsem oplešavam stavbe so torej sledile tudi muzejske zbirke, ki danes v zračnih in toplih prostorih Plavčeve hiše pripovedujejo zgodbo nešteti rodov rudarjev, talilcev, kovačev, sodarjev, žagarjev, čipkaric, naših pomembnih rojakov, naših prednikov ..., zgodbo naših korenin.

Iz slikovnega arhiva - prenova muzejske stavbe.

Statična sanacija stavbe je odpravila tudi nekatere resnejše probleme.

Izgled fasade
smo vrnili v
leto 1710.

Podoba muzejske stavbe skozi različna obdobja.

Foto: arhiv Muzeja Železniki

Odprtje prenovljene Plavčeve hiše

Katja Mohorič Bonča

Mednarodni dan muzejev, 18. maj, je praznik vseh muzejev. Tega dne muzeji s prireditvami in dnevi odprtih vrat poudarjajo pomembno vlogo muzejev v družbi. 18. maj 2010 pa je bil za Muzej Železniki še posebej prazničen. Ob letošnjem muzejskem dnevu smo slovesno odprli prenovljeno stavbo muzeja, Plavčevo hišo. S tem je tudi uradno končana več kot desetletna prenova muzejske stavbe, ki se je z idejnimi načrti začela leta 1997, z obnovo pritličja in izgradnjo kurilnice pa leta 1998. Sledila je zamenjava strešne kritine. Štiri leta je potekala prenova prostorov prvega in drugega nadstropja. Ko je bila notranjost obnovljena, je končno leta 2007 prišla na vrsto še zunanost. Že smo se veselili zaključka obnovitvenih del. Vendar je bila težko pričakovana ureditev fasade dokončana šele spomladi 2009,

kajti septembra 2007 je bila v poplavih prizadeta tudi muzejska stavba in obnova je bila za nekaj časa prekinjena. Večino finančnih sredstev celotne obnove muzejske stavbe je prispevala Občina Železniki, obnovo pa je sofinanciralo tudi Ministrstvo za kulturo. Pri obnovi je vse skozi sodelovalo tudi Muzejsko društvo Železniki. Sprva s finančnimi sredstvi, kasneje pa so bile neprecenljive prostovoljne ure, ki so jih člani društva opravili pri praznjenju muzejskih prostorov in pri ponovnem postavljanju muzejskih zbirk pod strokovnim vodstvom kustosa Muzeja Železniki.

Obnova stavbe je za nami in danes Plavčeva hiša v svoji lepoti in mogočnosti ponosno stoji ob plavžu in čuva dragocene zaklade lokalne preteklosti. Sistematično hranjenje lokalne dediščine predstavlja ključni

del pri oblikovanju kulturne identitete naroda. In tako je Muzej Železniki pomemben delček v mozaiku kulturne dediščine na slovenskem ozemlju.

Na muzejski dan je bil v Muzeju Železniki od 9. do 17. ure dan odprtih vrat. V vhodnem prostoru muzeja smo predvajali projekcijo fotografij posameznih faz prenove. Prenovljeno stavbo in zbirke si je že v dopoldanskem času ogledalo veliko ljudi in iz izrazov na njihovih obrazih je bilo zaznati odobravanje, številne pa so bile tudi pohvale za opravljeno delo.

Ob 17. uri se je dogajanje preselilo na muzejsko dvorišče, kjer je potekalo slovesno odprtje muzejske stavbe. Na dvorišču se je zbralo veliko obiskovalcev in zelo veseli smo velikega števila domačinov, ki s svojo prisotnostjo ob tovrstnih mejnikih sporočajo, da jim ni vseeno za lokalno zgodovino. Povezovalno besedilo o fazah obnove je pripravil kustos Jure Rejec. Glasbeno podlago njegovim besedam sta prispevala Meta in Miha. Obiskovalce slovesnosti je pozdravil župan Železnikov Mihael Prevc, ki je poudaril pomen krajevnega muzeja za Železnike. K besedi je Jure Rejec povabil tudi gostjo Damjano Peč-

nik, generalno direktorico Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo. Poseben pečat programu so dodali tudi vedno odlični Grudnove Šmikle, Zdravko Debeljak z lajno, klekljarice in kovači Turističnega društva Železniki. Sledilo je simbolno odprtje muzejske stavbe. Na kovanih vhodnih vratih sta bili pripeti darilni pentlji in Damjana Pečnik z Ministrstva za kulturo in župan Mihael Prevc sta ob prisotnosti direktorice Javnega zavoda Ratitovec Magdalene Rejec in predsednika Muzejskega društva Železniki Rudija Rejca odprla darilo, darilo vsem obiskovalcem muzeja, še posebej pa je to darilo domačinom. Po skupnem ogledu prenovljenih prostorov in zbirk se je družabno srečanje nadaljevalo na galeriji Muzeja Železniki, kjer je bila postavljena dokumentarna razstava fotografij posameznih faz prenove.

Veliko in zahtevno delo je za nami in sedaj se lahko zaposleni v Muzeju Železniki v dobrih delovnih pogojih in z vsem srcem spet posvetimo pravemu muzejskemu poslanstvu – zbiranju, ohranjanju, dokumentiranju, preučevanju, interpretiranju, upravljanju in razstavljanju kulturne dediščine.

Utrinki z odprtja muzejske stavbe. Foto: Aleksander Čufar

Janez Keržar, kolarski mojster v Železnikih (1891–1965)

Anton Sedej

V Sloveniji je bilo kolarstvo nekdanje dopolnilna dejavnost kmečkega gospodarstva in samostojna obrt. Poklicno znanje so si kolarji nabirali pri domačih mojstrih in v poklicnih šolah. Kolarska obrt je imela širok spekter izdelkov, ki so jih pretežno uporabljale kmetije, le zahtevnejše izdelane kočije za letno in zimsko vprego so bile prevozno sredstvo ljudi iz premožnejših slojev takratne družbe. Kolarji so bili tesno povezani s kovači, saj so kolarske izdelke – vozove, kočije in zimsko prevozna sredstva, okovali in opremili s kovinskimi deli. Kolarska obrt je začela izginjati z množičnim pojavom vozov z gumijastimi kolesi (p. d. gumi radeljni) in traktorji v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja.

Tudi na območju Selške doline je bilo kolarstvo zaradi kmečkega življa in njihovih potreb nekdanje močno prisotno. Že v letu 1902 so bili na Selškem štirje kolarji, ki so nudili usluge kmetom, ki so bili

ob svoji dejavnosti s konjsko in volovsko vprego najbolj odvisni od kolarskih uslug. Po ustnem izročilu starejših domačinov je bilo kasneje v Selški dolini kar nekaj tovrstnih delavnic, kjer so se ukvarjali s kolarskimi uslugami. V obdobju po prvi svetovni vojni je splošna povojna konjunktura omogočila povečanje števila obrtnikov, med njimi tudi kolarjev. V Selcih je bil kolar Janez Lotrič, Brnov, ki je delal doma in pozneje v Dolenji vasi, ter Janez Benedik, p. d. Blažovc, ki je bil poznan tudi kot dober masker pri selškem kulturnem društvu. V Dolenji vasi sta se s kolarstvom ukvarjala Valentin Habjan, Jurca, in Blaž Pogačnik, Urbanov, v Topoljah pa Rudolf Klemenčič, Švič. V Železnikih je imel znano kolarsko delavnico Sebastijan Jesenko, po domače se je reklo Pri Boštjanu v Otokih (kasneje hišno ime Pri Peskarju). V Ovcji vasi v Železnikih je opravljal tovrstne kolarske usluge Franc Logar (1883–1963), p. d. Bebar. Na

Racovniku št. 98 v Fajfarjevi (p. d. Bognarjevi) hiši se je s to dejavnostjo ukvarjal kolar Janez Fajfar, ki je bil poročen s Frančiško, ki so ji domačini po domače rekli Škrina (Skrinja). Vzdevek so ji verjetno dali zaradi njene izredno visoke rasti in močne postave. Pri njem je delal kolarski pomočnik Franc Štibelj, p. d. Klukcov, iz Dolenje vasi, ki je delo nadaljeval še po smrti Ivana Fajfarja vse do konca druge svetovne vojne. Kasneje je bil zaposlen v podjetju MLIP Češnjica (danes podjetje Alples Železniki). Njegov brat Miha Štibelj je bil vaški furman v Dolenji vasi in okolici. V Davči je bil poznan kolarski samouk Janez Pagon, p. d. Pagonov. V Zgornji Sorici je bil dober kolar Valentin Kežjar, p. d. Cenc, ki je sodeloval z vaškim kovačem Matevžem Kežjarjem, kjer se je pri hiši reklo Pr Kovač. V Martinj Vrhu sta se s kolarstvom kot samouka ukvarjala Blaž Trdina, p. d. Mohoričev, in Jože Benedičič, p. d. Kopiščarjev.

V času gradnje predora bohinjske železnice, od 20. septembra 1900, ko so zazvele prve lopate v Bohinjski Bistrici, in 23. oktobra 1900, ko se je to zgodilo v Podbrdu, je bil močno povečan prevoz gradbenega materiala preko Selške doline do Podbrda. Vse kolarske delavnice na Selškem so bile takrat pravi servis v pomoč furmanom, ki so z dvojno konjsko vprego in težkimi lesenimi vozovi – parizarji (tajselni) vozili kamenje iz Kamnitnika v Škofji Loki.

Zelo prepoznavna in priznana pa je bila v Selški dolini kolarska obrtna delavnica Janeza Keržarja, p. d. Dešmana, v zgornjem koncu Železnikov. Njemu je namenjen tudi moj zgodovinsko-kronološki zapis, v katerem bom predstavil njegovo življenjsko in poklicno pot, na kateri so ga spremljali nešteta doživetja in težave, saj je preživel in močno občutil obdobja prve in druge svetovne vojne, obenem pa želim z zapisom ohraniti spomine na nekdanj dokaj pomembno kolarsko stroko. Sam se še danes dobro spominjam Dešmanove hiše s kolarsko delavnico, ki so jo imeli v pritličju. Bili so naši najbližji sosedje. V mojih otroških in fantovskih letih sem pogosto z radovednostjo zahajal v njihovo delavnico, kjer je zmeraj tako prijetno dišalo po jesenovem lesu, iz katerega sta mojster Janez in njegov sin Tone izdelovala kolarske izdelke. Še posebno je bilo zanimivo pozimi, ko so izdelovali smuči in sanke. Vse tisto njihovo ročno orodje in priprave ter stroji so bili prava paša za oči.

Janez Keržar se je rodil 3. 5. 1891 v Železnikih št. 28 materi Mariji Keržar, roj. Habjan (1855–1915), in očetu Janezu Keržarju (1853–1927). Imel je tudi dve sestri, Marijo (1887–?), ki je bila samska, umrla je v Ljubljani, kjer je tudi pokopana, in Ivano (1893–1968), por. Čurda, ki je živela v Zagrebu, kjer počiva v družinskem grobu. Janezov oče je bil tesar, mati pa gosposinja. Pri Dešmanovih, kot se je reklo po do-

Rojstna hiša kolarskega mojstra Janeza Keržarja, p. d. Dešmana, v Železnikih. V pritličju je bila nekdanj kolarska delavnica (druga hiša z desne v sredini, spredaj lesena šupa za skladiščenje lesa). Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Dešmanova hiša sedanjega gospodarja Antona Keržarja v današnjem času, 7. julij 2010.
Foto: Anton Sedej

mače, so imeli manjšo kmetijo. V hlevu poleg hiše je bil vedno kakšen "rep", ki je družini omogočal boljše preživetje. Otroška leta je Janez preživel ob starših, dvorazredno ljudsko šolo v Železnikih je nadaljeval v petrazredni deški ljudski šoli v Škofji Loki. Bil je priden in prizadeven učenec. Tudi doma je rad pomagal očetu pri njegovem delu ter pri kmečkih opravilih.

Po uspešnem šolanju se je oče odločil, da se mora sin izučiti poklica, ki mu bo nudil boljše pogoje za prihodnost. Izbrati je bilo treba poklic, ki je bil za tisto obdobje pomemben in ga bo sin opravljal z veseljem. Odločila sta se za ukolarja, dejavnost, ki je

tistemu času dajala poseben pečat, saj je bila kolarska stroka med tistimi, ki so imele obetavno prihodnost. Na Selškem v tistem obdobju še ni bilo prave kolarske obrtne delavnice, zato je bila očetova želja, da bi sin po izučitvi za kolarskega pomočnika odprl doma svojo kolarsko obrt. Vprašanje je bilo, kam napotiti sina v uk, saj v bližnji okolici ni bilo nobenega pravega kolarskega mojstra.

Dobro znana pa je bila daleč naokoli kolarska obrt na Koroškem, zato je bila odločitev očeta samo ena, da gre Janez za vajenca v Feldkirchen h kolarskemu mojstru Johannu Jalnu. Vajeniška doba je trajala od 1. 4. 1906 do 1. 4. 1909. Za sina je bilo to malo težje, saj je bil vaje le življenja v domačem okolju, toda poklicna pot mu je veliko pomenila, zato se je kmalu privadil ljudem in navadam na Koroškem. Stike s starši je imel največ preko pošte, saj je bil predaleč od doma, da bi lahko prihajal na obisk. To se je zgodilo enkrat ali dvakrat v letu, le ob večjih cerkvenih praznikih.

Pred odhodom v Feldkirchen mu je županstvo trga Železniki s podpisanim županom Francem Košmeljem 23. marca 1906 izdalo delavske bukvice pod št. 964.

Po zaključku vajeniške dobe in strokovnem izpitu za kolarskega pomočnika je bil Janez Keržar redno zaposlen pri Johannu Jalnu od 1. 4. 1909 do 21. 6. 1909. Na Koroškem se je seznanil z neštetimi

Družina ob krsti umrle matere Marije Keržar.
Od leve: oče Janez, sin Janez, hči Ivana in hči Marija.
Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Solski okraj: **Kranj.**
 Solsko leto 190 ^{3/4}

Petrazredna deška ljudska šola Škofja Loka.

Šolsko naznanilo.

St. 34

Rejzár Janez I. učenec *2.* razreda,
 rojen dne *3/5* 18 *9* *Železniki*
 učil se je tako-le:

Četrtletje		I.	II.	III.	IV.
Nravnost		1	1	1	1
Pridnost		3	3	3	2
Veroznanstvo		1	1	1	1
Slovenski jezik	Branje	1	1	1	1
	Slovnica	2	2	2	2
	Pravopis in spisje	4	2	2	2
Nemški jezik	Branje	2	1	1	1
	Slovnica	3	2	3	3
	Pravopis in spisje	3	2	3	2
Računstvo in oblikoslovje		3	2	2	2
Prirodoznanstvo		3	2	2	2
Zemljepis in zgodovina		3	2	2	2
Pisanje		3	2	3	2
Risanje		2	1	2	2
Petje		3	2	2	2
Telovadba		3	1	1	1
Vnanja oblika pismenih izdelkov		3	2	2	2
Zamujeni pol-dnevi	opravičeni	—	1	—	—
	neopravičeni	—	—	—	—
Datum izdajanja		<i>12. 12. 1903 / 15. 01. 1904</i>			
Učenec je ☒ sposoben za višji razred.					

Janez Keržar
solski vodja.

Ant. Plošnik
kolchet.

Stis
prilicni učitelj.

Podpis roditeljev ali njih
namestnikov.

I. *Mirula Bernik*

II. *Mirula Bernik*

III. *Mirula Bernik*

IV. *Mirula Bernik*

Pregled redov:

Redi	1	2	3	4	5
Nravnost	popolnoma primerna	primerna	manj primerna	neprimerna	—
Napredek	prav dober	dober	zadosten	kočaj zadosten	nezadosten
Pridnost	vstojna	dočajna	neoprijemljiva	premala	—
Vnanja oblika pismenih izdelkov	prav lična	lična	manj lična	nelična	—

Spričevalo Janeza Keržarja. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Janez Keržar kot vajenec pri mojstru Johannu Jalnu v Feldkirchnu na Koroškem. Na fotografiji prvi z desne. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Dopisnica s pozdravi iz Feldkirchna očetu v Železnike. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

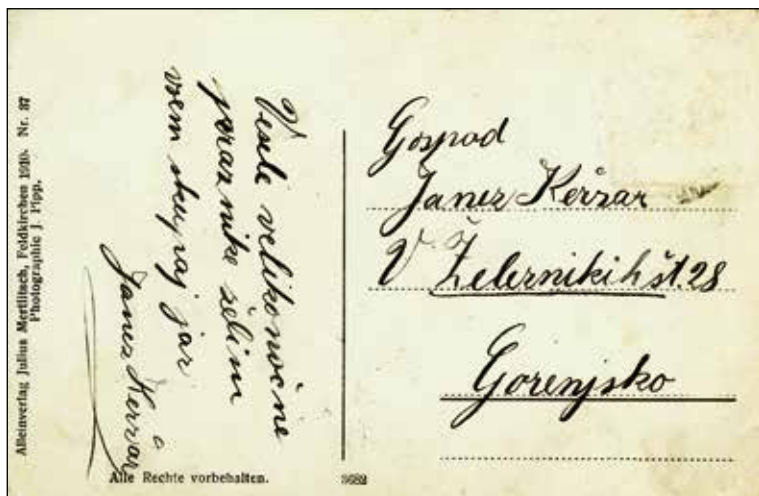
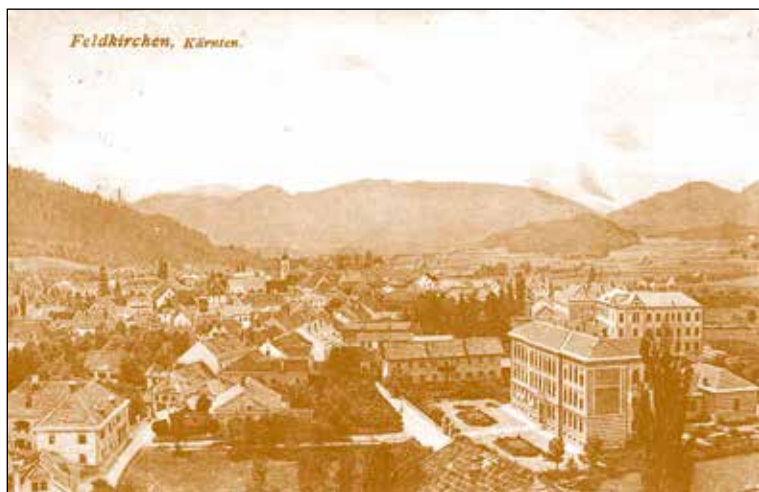

Dopisnica s pozdravi iz Feldkirchna sestri Ivani. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

prijatelji, ki so mu odpirali vrata za tamkajšnjo zaposlitev. Tako je bil od 18. 7. 1909 do 13. 5. 1910 zaposlen pri kolarskem mojstru Petru Starzacherju v St. Veitu, Burggasse 37. Želja po spremembah je mladega kolarskega pomočnika navdajala, da bi se zaposlil bliže svojega doma. Sprejel ga je kolarski mojster Peter Kersič v Sp. Šiški, kjer je delal od 3. 8. 1910 do 26. 8. 1911. Na Slovenskem so bili takrat kolarski pomočniki, ki so se izučili pri koroških mojstrih, zelo iskani, zato so Janeza Keržarja v delavnice vabili z vseh strani. V Sp. Šiški je bil kasneje zaposlen od 28. 8. 1911 do 22. 12. 1911 pri kolarju Francu Piršu. Povsod, kjer je delal, so ga v zapisih delavskih bukvic mojstri obrtniki pohvalili

in priporočali drugim v zaposlitev. Janez se je rad spominjal obdobja vajeniške dobe, ki jo je preživel na Koroškem, saj je v treh letih spoznal kar nekaj dobrih prijateljev, s katerimi je obdržal stike preko pisem. Tudi mojster, pri katerem se je učil kolarskega poklica, se mu je od časa do časa javil s kakšnimi pozdravi ter ga nagovarjal, naj se še kdaj vrne na delo k njemu v Feldkirchen. Janez se je le odločil, da za nekaj časa odide na delo k svojemu mojstru Johannu Jalnu, saj se je želel spet srečati s starimi prijatelji in znanci. Ostal je le pol leta, od 28. 1. 1912 do 22. 6. 1912. Zatem je od 23. 6. 1912 do 18. 5. 1913 zaposlitev nadaljeval doma pri svojem očetu v Železnikih, kar mu je županstvo trga Železniki

Dopisnica očetu za velikonočne praznike iz Feldkirchna. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

potrdilo s pečatom in podpisom župana J. Lotriča v njegovi delavski knjižici. Janezu, mlademu kolarskemu pomočniku, ki je razmišljal o odprtju svoje obrti v Železnikih, je bil cilj doseči čim več strokovnega znanja v kolarskih obrtnih delavnicah tako v Sloveniji kot na Koroškem. Takrat je namreč veljalo načelo in zahteva, da si mora kolarski pomočnik pred mojstrskim izpitom pridobiti čim več delovne prakse pri najmanj šestih kolarskih mojstrih. Da bi čim prej dosegel zahtevane pogoje za odprtje svoje obrti, se je spet podal na Koroško v Sachendorf, v kolarsko delavnico mojstra Jakoba Felferja, kjer je delal od 24. 5. do 17. 7. 1913. Z zaposlitvijo je nadaljeval blizu Sachendorfa še pri kolarskem mojstru

Vinzenzu Hankeju v St. Petru pri Grazu od 19. 7. 1913 do 14. 12. 1914.

Janez Keržar se je zadovoljen, poln strokovnih izkušenj in dobre delovne prakse vrnil v Železnike. Doma je pričel urejati svojo delavnico. Z zaslužkom na Koroškem je pričel zbirati potrebno orodje in priprave, ki mu bodo omogočale opravljanje kolarske dejavnosti.

Prišle so nove skrbi, ki so močno posegle v njegovo mlado ustvarjalno življenje. Na pragu je bila prva svetovna vojna. V letu 1916 je bil Janez Keržar mobiliziran in odrejen v topniško baterijo. Sodeloval je v vojaških enotah na soški fronti, kar potrjujejo tudi njegove fotografije iz tega obdobja.

10 ^{410.}
31.23.4.06

Name, Gewerbe und Standort des Arbeitgebers, beziehungsweise Lehrherrn. (Bei Lehrlingen auch die Bedingungen des Lehrvertrages.) Ime, obrt in stanovišče delodajalca, oziroma učnega gospodarja. (Pri obrtnih učencih tudi pogodki učne pogodbe.)	Datum des Eintrittes Leto in dan vstopa	Datum des Austrittes Leto in dan izstopa	Zeugnis Sprüchewalo
<p>Johann Tolzen Baugemeinver in Feldkirchen Vorarlberg</p>	<p>1/4 1906</p>	<p>1/4 1909</p>	<p>Ich bestätige hiermit das Eintritte des Obr. gefertigten Lernvertrages des Lernbesuch mit Erfolg</p> <p></p> <p>J. Keržar</p>

12

Name, Gewerbe und Standort des Arbeitgebers, beziehungsweise Lehrherrn. (Bei Lehrlingen auch die Bedingungen des Lehrvertrages.) Ime, obrt in stanovišče delodajalca, oziroma učnega gospodarja. (Pri obrtnih učencih tudi pogodki učne pogodbe.)	Datum des Eintrittes Leto in dan vstopa	Datum des Austrittes Leto in dan izstopa	Zeugnis Sprüchewalo
<p>Vierpfler Josef Maurermeister in Ober- u. Niederrhein Lernvertrag mit Lernbesuch mit Erfolg</p> <p>Johann Tolzen</p>	<p>1/4 1909</p>	<p>21/6 1909</p>	<p>Johann Tolzen Maurermeister Feldkirchen Kärnten</p> <p></p> <p>J. Keržar</p> <p>Ich bestätige hiermit den Austritt am 21/6 1909</p> <p></p> <p>Stöckhauer</p>

Vpis učne dobe v delavske bukvice - pri kolarskem mojstru v Feldkirchnu. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Strokovno spričevalo Janeza Keržarja o kolarskem poklicu – iz Feldkirchna. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Na fronti med prvo svetovno vojno blizu Tolmina. Vojak Janez Keržar ob topu drugi z leve. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Janez Keržar spredaj prvi z leve – s svojimi vojaškimi kameradi med prvo svetovno vojno na fronti v bližini Tolmina. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Vojaška dovolilnica vojaške komande, ki jo je prejel Janez Keržar 13. marca 1916. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Janez Keržar (z žago) med svojimi kolegi v času prve svetovne vojne na Primorskem, 25. januar 1916. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Prva svetovna vojna, oktober 1917, razdejanje po bitki na fronti v Italiji pri Udinah, kjer je bil tudi Janez Keržar. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Fotografija s fronte med prvo svetovno vojno, ki jo je Janez Keržar prinesel domov. Orožje in mrtvi ..., leto 1917. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Janez Keržar ob mobilizaciji po razpadu Avstro-ogrske kot jugoslovanski vojak v obdobju 1919-1920.
Foto: Franc Kunc, Ljubljana

Janez Keržar, p. d. Dešman, kolarski mojster v Železnikih št. 28. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Marija Keržar, roj. Mesec, žena Janeza Keržarja.
Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

*V Slovencu, političnem listu za slovenski narod, št. 135, ki je izšel v sredo, 14. junija 1916, je bilo na strani 5 v rubriki Vojaški pozdravi med drugim zapisano: "Slovenski topničarji na soški fronti pošiljajo pozdrave Slovenčevim bralcem - Ludovik Virant iz Ljubljane, Anton Križnar iz Bitnja pri Kranju, **Ivan Keržar (Janez) iz Železnikov**, Anton Judež iz Orehka pri Rudolfovem, Anton Hribar iz Krke, Ignacij Krovcar iz Trebnjega, Ivan Dovjak iz D. M. v Polju.*

Ob zaključku zadnjih bojev je bila njegova vojaška enota premeščena še v Francijo, od koder se je v letu 1918 srečno vrnil domov.

Vihra prve svetovne vojne je bila mimo, Dešmanov Janez je bil zadovoljen, da se je vse srečno končalo, da se je živ in zdrav vrnil domov. Najprej je kot 28-letni fant pomislil na svojo prihodnost, na družino, ki mu bo stala ob strani. Na Češnjici je spoznal Marijo Mesec (1888–1948), p. d. Prevcovo, s katero sta se 24. 11. 1919 poročila. V zakonu so se jima rodili otroci: prvorojeni Janko (1920–1945), Jože se je rodil leta 1922 in živi v Ljubljani, Ivana se je rodila leta 1924 – starost preživlja v Centru starostnikov v Škofji Loki, Marica (1925–1926), Betka (1927–1927), Marjan (1929–1929) in najmlajši sin Tone, roj. 7. 12. 1931, ki ostaja zadnji gospodar pri Dešmanovih. Janez Keržar in njegova žena Marija sta ob nastajanju družine imela kar dosti skrbi in težav. Drug drugemu sta bila v oporo in pomoč, da sta lahko prebrodila vse napore. Treba je bilo misliti tudi na zaslužek za preživetje tako številčne družine.

Janeza je vse od izučitve kolarskega poklica navdajala želja po svoji delavnici, ki mu bo odprla vrata

za zaslužek in blagostanje družine. Leta 1919 je po poroki doma odprl svojo obrtno kolarsko delavnico. Začetki dela so bili povsem enostavni, vse se je delalo ročno – žaganje, vrtanje, dolbenje ... Dobro se je zavedal, da bo tako vsa dela opravljal prepočasni ter z veliko vložene truda. Delavnico je bilo treba tehnično posodobiti, zato se je sam lotil izdelave prvih strojev, ki jih bo potreboval: to sta bila tračna žaga in stružnica v kombinaciji krožne žage in priprave za vrtanje. Leseno ogrodje je izdelal sam, kovinske dele pa so mu izdelali v delavnici Matije Žumra v Železnikih. Vsa nova strojna pridobitev je bila v delavnici v uporabi že v letu 1930. Pred začetkom obratovanja nove strojne opreme je bilo napisano tudi tehnično poročilo. Janez Keržar je poskrbel tudi za obrtno dovoljenje, saj mu je okrajno glavarstvo v Kranju že 5. avgusta 1920 na podlagi strokovnega spričevala iz Feldkirchna ter opravljene delovne prakse pri kolarskih mojstrih izdalo obrtni list za opravljanje rokodelske obrti kolarstva. Njegova obrt je bila pri županstvu trga Železniki 5. novembra 1931 vpisana tudi v register za rokodelske obrti pod zaporedno številko 82. Davčno

Ponk – delovna miza kolarskega mojstra Janeza Keržarja, danes v uporabi njegovega sina Antona Keržarja.
Foto: Anton Sedej

Tračna žaga, ki jo je izdelal Janez Keržar s pomočjo Matija Žumra, še danes deluje v priročni delavnici pri Dešmanovih v Železnikih. Foto: Anton Sedej

okrajno oblastvo v Kranju mu je 5. novembra 1921 na njegovo vlogo izdalo tudi dokument za odmero davka pod št. 1162.

Ob kronologiji začetkov rokodelske obrti kolarstva Janeza Keržarja iz Železnikov je pomembno omeniti ustanovitev Zadruga rokodelskih in sorodnih obrti v Železnikih, kjer je bil v letu 1926 Janez izvoljen kot član načelstva omenjene zadruga. V spominski knjigi, posvečeni 25-letnici Zveze obrtnih zadrug v Ljubljani (1903–1928), je o Zadruzi rokodelskih in sorodnih obrti v Železnikih zapisano:

"Sedanja Zadruga rokodelskih in sorodnih obrti za občine Železniki, Selca in Sorica izhaja iz leta 1905 ustanovljene Zadruga vseh obrtnikov. Za ustanovitev zadruga ima največ zaslug pokojni Matija Žumer, kovaški mojster v Želez-

nikih, ki pa je naletel na ustanovnem občnem zboru na velik odpor od strani nekaterih obrtnikov, ki so ustanovitvi zadruga nasprotovali.

Zadruga do leta 1918 ni delovala. Tega leta jo je Matija Žumer ponovno skušal oživiti in je sklical 19. marca 1919 obrtniški sestanek. Namera se mu je posrečila in 4. maja 1919 se je vršil občni zbor, na katerem je bil izvoljen za načelnika. Led je bil prebit in zadruga je pričela z delom. Leta 1921 je priredila s pomočjo Urada za pospeševanje obrti v Ljubljani šesttedenski čevljarški prirojevalni tečaj. Mnogo se je prizadevala zadruga za otvoritev obrtno nadaljevalne šole, kar pa zaradi brezbriznosti raznih faktorjev še doslej ni dosegla. Da pa naraščajni popolnoma brez pouka, je v šolskem upravitelju g. Josipu Primožiču našla obrtnemu šolstvu naklonjeno moč, ki poučuje od oktobra do maja vsako nedeljo po dve uri obrtne vajence. Za kritje stroškov pa skrbi zadruga sama. Zadruga je omogočila vajencem, da so se s svojimi izdelki udeležili vajeenske razstave v Škofji Loki, ki se je vršila leta 1926.

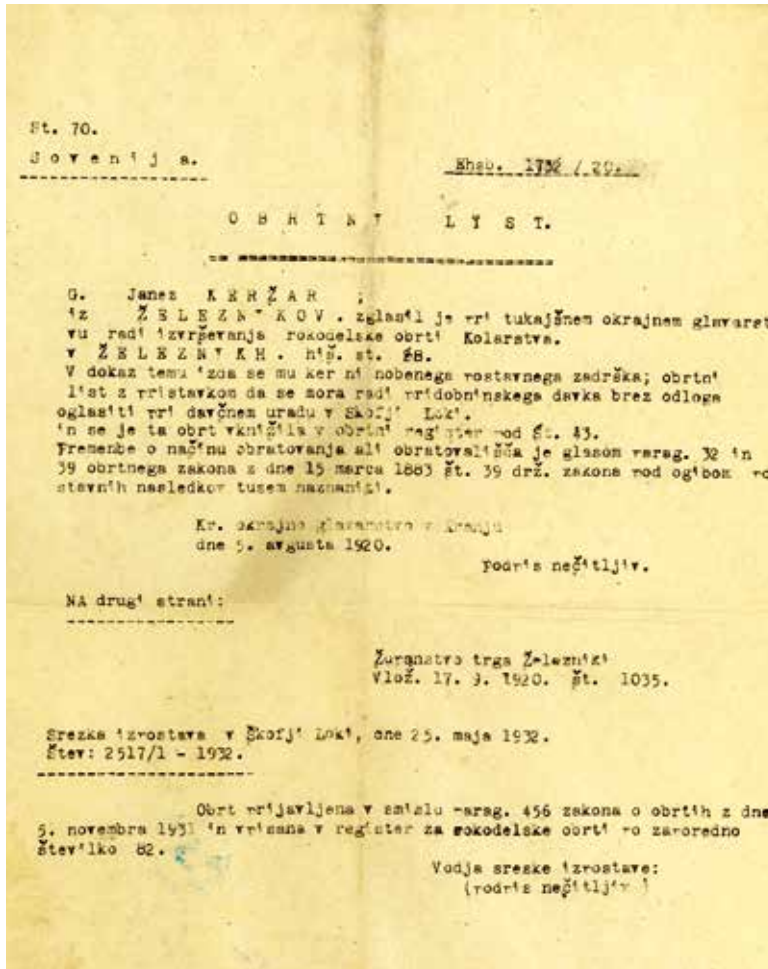
Na združenem občnem zboru leta 1925 je pristopila zadruga kot članica k Zvezi obrtnih zadrug.

Leta 1926 je bilo izvoljeno sedanje načelstvo, in sicer: Jakob Primožič, p. d. Matijovc – čevljar v Železnikih (načelnik), Ivan Jakolič, p. d. Lukl – mizar v Železnikih (podnačelnik); odborniki: Ignacij Mlakar – slikar in pleskar, Ivan Keržar, p. d. Dešman – kolar, Anton Bertoncelj – kovač, Josip Markelj – čevljar – vsi v Železnikih; Josip Demšar – usnjar (Češnjica), Franc Hafnar – kovač (Selca), Franc Zupanc – čevljar (Selca), Lovro Benedičič – čevljar (Ševlje), Martin Jensterle – mizar (Zgornja Sorica), Josip Tavčar – čevljar (Dolenja vas).

Tajniške posle opravlja ves čas z malimi presledki g. Franc Srebrnjak, dimnikarski mojster v Železnikih. Zadruga šteje 69 članov."

Kombinirani stroj za struženje, vrtnanje in žaganje, ki ga je izdelal Janez Keržar s pomočjo Matija Žumra.
Foto: Anton Sedej

Obrtni list Okrajnega glavarstva v Kranju, Sreske izpostave v Škofji Loki, ki ga je prejel Janez Keržar za opravljanje rokodelske obrti kolarstva 5. avgusta 1920. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Št.: 1162   Davčno okrajno oblastvo v Kranju   dne 5. nov. 1921

Gospod Janez Keržar, posestnik
Železniki 28

Va oblogo z dne 23./10 1921 se Vam napramnja sledeče:

Od hiše št.: 28 v Železnikih se je odmerilo:

hišico najemni blavek	36 K 72 v
dejavni pristanek	25 - 70 "
16% zdravstvena dohlada	5 - 88 "
5% dohlada za okr. blagajno	1 - 84 "
100% za ceste	36 - 72 "
20% za občino	73 - 44 "
	<u>Skupaj 180 K 30 "</u>

V tem znesku je zapopaden tudi davek z dohladami
z obeh prostorov v hiši, ki jih uporabljate sami.
Hišni davek se mi zvišal temveč se je odmeril od

najemnine, ki ste jo napovedali ti sami ter od
prostorov, ki so v Vaši lastni rabi.
Polgornica se v prigrabu vrača.

Keržar

Odmera davka Janezu Keržarju, ki jo je izdalo Davčno okrajno oblastvo v Kranju 5. novembra 1921.
Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Janez Keržar je aktivno sodeloval tudi v gasilskem društvu Železniki. Na rednem občnem zboru 13. 5. 1926 je bil poleg Janeza Kavčiča posebej določen za orodjarja. V letu 1933 je bil izvoljen še v nadzorni odbor društva.

Obrtna kolarska delavnica mojstra Janeza Keržarja je s podpisom učne pogodbe 1. novembra 1924 sprejela v uk za kolarski poklic prvega vajenca Ferdinanda Koblarja (roj. 7. 7. 1909) iz Martinj Vrha št. 2. Učna doba je trajala do 1. novembra 1927.

V letu 1926 je za potrebe obrti na domačem vrtu ob Dermotovem jezcu postavil še leseno lopo za skladišče lesa.

Zanimanje za kolarski poklic je bilo na Selškem poleg mizarskega kar v ospredju. 1. oktobra 1928 je sprejel v uk vajenca Tomaža Habjana (roj. 21. 12. 1914), p. d. Šimnovga, iz Dražgoš št. 7, ki se je pri njem učil tri leta, do 1. oktobra 1931.

Delovni prostor v pritličju hiše je postajal pretesen, zato se je odločil povečati in razširiti delavnico. Domačin Pavel Tavčar iz Ovčje vasi mu je 24. julija 1935 izdelal načrt delavnice z razporedom strojev in priprav. Načrt je 12. decembra 1935 pod oznako

No. 6891/7.-1935 odobrila tudi Ekspozitura sreza Kranjskega v Škofji Loki. O namestitvi strojev v kolarski strojni delavnici Janeza Keržarja je bilo napisano tudi tehnično poročilo. Za pogon so od priklopa strojev tračne žage in stružnice z vrtalko uporabljali istosmerni električni tok 110 V od bližnje Dermotove elektrarne, ki je za potrebe Dermotove usnjarne obratovala Na logu Za fužinco. V letu 1939 pa se je Dešmanova hiša z delavnico tako kot ostale hiše v Železnikih priklopila na javno elektroomrežje iz elektrarne na Češnjici z uporabo izmeničnega električnega toka moči 380 V. Zaradi te spremembe so morali v kolarski delavnici zamenjati vse elektromotorje, ki so prej delovali na istosmerni tok.

Jožef Keržar, sin mojstra Janeza, je bil naslednji vajenec, ki mu je učna doba tekla od 1. decembra 1936 do 30. novembra 1939. Jože je po izučitvi delal pri očetu vse do leta 1943, ko je odšel v partizane.

Zadnji vajenec v Dešmanovi kolarski obrtni delavnici pa je bil najmlajši sin Anton Keržar (roj. 7. 12. 1931), katerega učna doba je trajala od leta 1946 do 1949. Do leta 1951 je delal doma, po vrnitvi s služenja vojaškega roka se je 1. avgusta 1953 zaposlil v

Načelstvo Zadruga rokodelskih in sorodnih obrti v Železnikih. V zadnji vrsti četrti z leve Janez Keržar – kolarski mojster. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

**Vsak vajenec mora imeti delavsko knjižico, izdano od občine, v kateri prebiva.
Najbistvenješe pogoje pogodbe naj občina vpiše v delavsko knjižico.**

Po § 99. obrtnega reda
prosto kolkla in pristojbina. Stev. _____ 1924.
(Obesem številu vajeniškega zapisnika.)

Učna pogodba.

1. Ime			<i>Juan Keržar</i>
Rojstno leto, mesec in dan	mojstra		<i>1891 3/5</i>
Obrt			<i>Kolarstvo</i>
Bivališče			<i>Železniki</i>
2. Ime			<i>Ferdinand Koblar</i>
Rojstno leto, mesec in dan	vajenca		<i>1909 7/7</i>
Rojstni kraj			<i>Martinovc 2</i>
Pristojnost			<i>Selca</i>
Stanovanje			<i>Želerniki</i>
Delav. knjižica, izdala občina			<i>Selca, šte 25</i>
3. Ime			<i>mati M. Koblar</i>
Opravilo	staršev, varu- ha ali drugega vajeniškega zastopnika		<i>posetrnica</i>
Bivališče			<i>Martinovc 2</i>
4. Začetek in doba učnega razmerja			<i>1/11 1924 do 1/11 1927</i>
5. Sprejemnino in oprosnino plača*			<i>mojster</i>
6. Takse za pomočniško izkušnjo plača*			<i>mati</i>
7. Stroške za šolski obisk plača			—
8. Dogovorjena učnina		☒ K plačljiva	<i>Marija Koblar</i> naprej.
9. Vajenec dobi			plačila.
10. Vajenec dobi v učni dobi: hrano pri			<i>prvi 2 leti doma, radnijo leto pri mojstru</i>
			<i>mojstru</i> , obleko in perilo od <i>doma</i> ; perilo mu bo oskrbovala <i>mati</i> in ako zbolí in ga ne bo treba oddati v bolnico, ga bo oskrboval <i>mati</i> . Prispevke za bolniško blagajnico bo plačeval mojster (§§ 4. in 34. zakona z dne 30. marca 1888).
11. Med poskusno dobo, ki traja			tedne in jo je všteti v učni čas, smeta oba pogodnika odstopiti od pogodbe. Po tej dobi je mogoče učno pogodbo razdreti predčasno samo v primerih, ki so v obrtnem redu izrečno določeni.
12. Razen tega se je dogovorilo			

* Ako v pogodbi ni dogovorjeno kaj drugega, plača po obrtnem redu te stroške vajenec.

Učna pogodba prvega vajenca Ferdinanda Koblarja v kolarski delavnici mojstra Janeza Keržarja, 1. stran. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

13. Mojster je vzel na znanje, da je zavezan :

- Vajenca v ročnosti obrta, ki se ga naj od njega nauči, poučevati sam ali pa po usposobljenem namestniku, ga navajati k pridnemu delu pri tem obrtu in mu ne z nalaganjem drugih opravil kratiti časa in prilike, ki sta mu potrebna za izobrazbo v njem;
- nadzorovati nrav in vedenje nedoletnega vajenca v delavnici in zunaj nje;
- navajati vajenca k delavnosti, k lepim navadam in k izpolnjevanju verskih dolžnosti;
- nikakor ne z njim grdo ravnati in ne dopuščati, da bi tovariši in domačini z njim grdo postopali;
- skrbeti, da se mu ne nalagajo opravila, ki niso primerna njegovim telesnim močem;
- dajati mu potrebnega časa za obisk splošne obrtne nadaljevalne šole ali strokovne nadaljevalne šole, ga siliti k obisku in nadzorovati, da redno hodi v šolo;
- skrbeti za njegovo bolniško zavarovanje;
- ako bi nedoletni vajenec zbolel ali utekel ter ob drugih važnih prigodkih takoj obvestiti starše, varuhe ali druge rodovince njegove in pa zadrugo;
- pred končano učno dobo pravočasno naznaniti vajenca zadržnemu načelniku, da ukrene, da opravi izkušnjo, oziroma da se oprostí.

14. Vajenec oziroma njegovi zakoniti zastopniki so vzeli na znanje:

- da mora vajenec biti poslušen, zvest, molčljiv in priden ter da se mora dostojno vest do svojega mojstra in pa delati tako, kakor mu ukazuje mojster;
- da je podvržen očetovskemu strahovanju mojstromu;
- da mora, ako še ni z dobrim uspehom dovršil obrtnega nadaljevalnega pouka, redno obiskovati obrtno nadaljevalno šolo, kjer imajo strokovno nadaljevalno šolo, pa vsekakor to, in sicer tako, kakor predpisuje učni načrt;
- da mu sme obrtno oblastvo podaljšati učno dobo, če po svoji krivdi ni dosegel zadostnega učnega uspeha ali če je disciplinarno izključen od šolskega pouka;
- da se mu sme učna doba tudi takrat podaljšati, ako ni prebil predpisane vajenske oziroma pomočniške izkušnje.

15. Oba pogodnika se podvržeta v sporih, izvirajočih iz delovnega, učnega ali plačilnega razmerja, razsodbi razsodniškega odbora.

Železniki, dne 30/11 1924

Podpis učnega mojstra: Janez Keržar

Podpis zastopnika vajenčevega: Marija Koblar

Podpis predsednika zadruga: _____

Učbinska knjiga. Ljubljana 1926-27.

Učna pogodba prvega vajenca Ferdinanda Koblarja v kolarski delavnici mojstra Janeza Keržarja, 2. stran. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Vsak vajenec mora imeti delavsko knjižico, izdano od občine, v kateri prebiva.
Najbistvenejše pogoje pogodbe naj občina vpiše v delavsko knjižico.

Po § 99. obetnega reda
pronto kolka in pristojbine. Štev. _____ 192__
(Obtemen število vajenčnega zapisnika.)

Učna pogodba.

1. Ime			<u>Ivan Keržar</u>
Rojstno leto, mesec in dan	}	mojstra	<u>31. 5. 1891</u>
Obrt			<u>kolarstvo</u>
Bivališče			<u>Želerniki</u>
2. Ime			<u>Tomaz Habjan</u>
Rojstno leto, mesec in dan	}	vajenca	<u>24. 11. 1911</u>
Rojstni kraj			<u>Dražgoš</u>
Pristojnost			<u>Želca</u>
Stanovanje Delav. knjižica, izdala občina			<u>Želernikih</u> <u>Želca</u>
3. Ime	}	staršev, varu- ha ali drugega vajenčevega zastopnika	<u>oče Miha Habjan</u>
Opravilo			<u>posestnik</u>
Bivališče			<u>Dražgoš št 7</u>
4. Začetek in doba učnega razmerja	<u>od 1/4 1928 do 1/4 1931</u>		
5. Sprejemnino in oprosnino plača*	<u>mojster</u>		
6. Takse za pomočniško izkušnjo plača*	<u>oče</u>		
7. Stroške za šolski obisk plača	_____		
8. Dogovorjena učnina _____ Din plačljiva _____	_____ naprej.		
9. Vajenec dobi _____ plačila.	_____		
10. Vajenec dobi v učni dobi: hrano pri <u>mojstru</u> , stanovanje in posteljo pri <u>mojstru</u> , obleko in perilo od <u>staršev</u> ; perilo mu bo oskrbovala <u>mali</u> in ako zbolí in ga ne bo treba oddati v bolnico, ga bo oskrboval <u>oče</u> . Prispevke za bolniško blagajnico bo plačeval mojster (§§ 4. in 34. zakona z dne 30. marca 1888).			
11. Med poskusno dobo, ki traja _____ tedne in jo je všteti v učni čas, smeta oba pogodnika odstopiti od pogodbe. Po tej dobi je mogoče učno pogodbo razdreti predčasno samo v primerih, ki so v obrtnem redu izrečno določeni.			
12. Razen tega se je dogovorilo _____			

* Ako v pogodbi ni dogovorjeno kaj drugega, plača po obrtnem redu te stroške vajenec.

Učna pogodba vajenca Tomaža Habjana iz Dražgoš za kolarski poklic pri mojstru Janezu Keržarju, 1. stran. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

13. Mojster je vzel na znanje, da je zavezan:

- Vajenca v ročnosti obrta, ki se ga naj od njega nauči, poučevati sam ali pa po usposobljenem namestniku, ga navajati k pridnemu delu pri tem obrtu in mu ne z nalaganjem drugih opravil kratiti časa in prilike, ki sta mu potrebna za izobrazbo v njem;
- nadzorovati нрав in vedenje nedoletnega vajenca v delavnici in zunaj nje;
- navajati vajenca k delavnosti, k lepim navadam in k izpolnjevanju verskih dolžnosti;
- nikakor ne z njim grdo ravnati in ne dopuščati, da bi tovariši in domačini z njim grdo postopali;
- skrbeti, da se mu ne nalagajo opravila, ki niso primerna njegovim telesnim močem;
- dajati mu potrebnega časa za obisk splošne obrtne nadaljevalne šole ali strokovne nadaljevalne šole, ga siliti k obisku in nadzorovati, da redno hodi v šolo;
- skrbeti za njegovo bolniško zavarovanje;
- ako bi nedoletni vajenec zbolel ali utekel ter ob drugih važnih prilogah takoj obvestiti starše, varuhe ali druge rodovince njegove in pa zadržati;
- pred končano učno dobo pravočasno naznaniti vajenca zadržnemu načelniku, da ukrepe, da opravi izkušnjo, oziroma da se oprosti.

14. Vajenec, oziroma njegovi zakoniti zastopniki so vzeli na znanje:

- da mora vajenec biti poslušen, zvest, molčljiv in priden ter da se mora dostojno vesti do svojega mojstra in pa delati tako, kakor mu ukazuje mojster;
- da je podvržen očetovskemu strahovanju mojstrovemu;
- da mora, ako že ni z dobrim uspehom dovršil obrtne nadaljevalne pouka, redno obiskovati obrtno nadaljevalno šolo, kjer imajo strokovno nadaljevalno šolo, pa vsekakor to, in sicer tako, kakor predpisuje učni načrt;
- da mu sme obrtno oblastvo podaljšati učno dobo, če po svoji krivdi ni dosegel zadostnega učnega uspeha ali če je disciplinarno izključen od šolskega pouka;
- da se mu sme učna doba tudi takrat podaljšati, ako ni prebil predpisane vajenske, oziroma pomočniške izkušnje.

15. Oba pogodnika se podvržeta v sporih, izvirajočih iz delovnega, učnega ali plačilnega razmerja, razsodbi razsodniškega odbora.

Železniki, dne *21/10* 192*1*

Podpis učnega mojstra: *Juan Keržar*   Podpis vajenčevega zastopnika: *Milica Habjan*

Podpis predsednika zadruge: *Jakob Primorac*

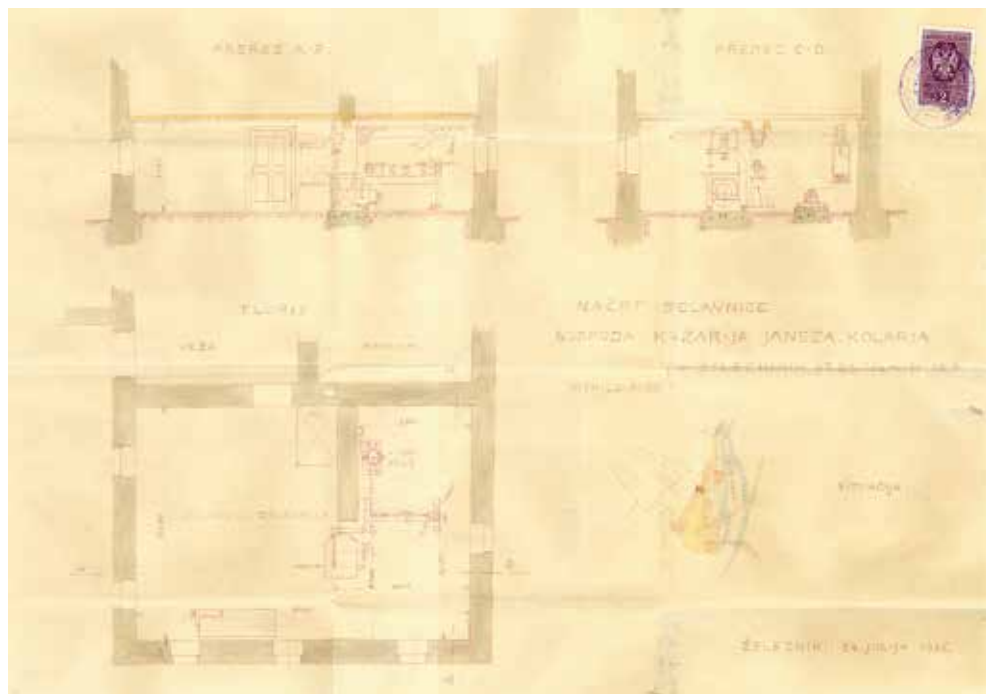
Udružena tiskarna - Ljubljana

Učna pogodba vajenca Tomaža Habjana iz Dražgoš za kolarski poklic pri mojstru Janezu Keržarju, 2. stran. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Lesena šupa za skladiščenje lesa na Dešmanovem vrtu (v sredini), zadaj levo skladišče čreslovine Dermotove usnjarne, desno Karlinцова hiša. Fotografirano leta 1964. Foto: Anton Sedej

Tloris delavnice – načrt za postavitev strojev in orodja v kolarski delavnici Janeza Keržarja. Načrt izdelal domačin Pavel Tavčar 24. julija 1935. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Tehnično poročilo
o kolarski strojni delavnici
Keržarja Janeza, kolarja v
Železnikih, št. 28.

Imenovana delavnica je v pridli-
čju hiše št. 28. V njej je nameščena
tračna žaga (70 cm premera v kolesih)
in stružnica, oboje v leseni konštru-
kciji.

Pogon z elektromotorjem $2\frac{1}{2}$ P.S.
isto smernega toka 440 voltov.

Oba stroja ne moreta biti istočasno
v tekni, temveč goni jermen direktno
in motorja, ali tračnico, ali pod
stopom visiče predležje, skozi se
goni stružnica.

Potrdilo o trajanju učenja

Podpisani *Keržar Janez*

imelnik *kolarskega* obrta v kraju *Železniki*
 občine *Železniki*, sreza *Strojna Loka*
 banovine *Dravske*, potrjujem, da je bil

učenec (vajenec) *Keržar Jožef*

na uku v mojem obrtu od dne *1. decembra 1936* do dne *30. novembra 1939*

in da je dovršil dogovorjeni učni čas.

v *Železnikih*, dne *30. novembra 1939*

Podpis imelnika obrta:

Keržar Janez

Potrjuje se, da ustrezajo označeni podatki tega potrdila vpisanim podatkom v vpisniku učencev (vajencev), ki ga vodi to združenje — občina.

v *Železnikih*, dne *30. novembra 1939*

Podpis uprave združenja — občine:

Štebenjak Franc
tajnik

Potrdilo o trajanju učenja za kolarski poklic Jožefa Keržarja, sina mojstra Janeza Keržarja. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

**SKUPNO
ZDRUŽENJE OBRJNIKOV
V ŠKOFJI LOKI**

Škofja Loka 11. nov. 1940.

Kolarski odsek

CENIK

kolarskim izdelkom za okraj Škofja Loka

1) Zapravljičček nov z okroglim odprtim sedežem	din	1.500.-	
2) Lahek voz brez zavore, platišča 50 mm		700.-	
3) Počen tovorni voz za samca z zavoro, platišča 60 mm	"	820.-	
4) Voz za hlode (režek)	"	380.-	
5) Otroški voziček s kovanjem	"	450.-	
6) Sanke (rodol) enosedežne, otročje, okovane	"	120.-	
7) Seni jesenove, brez ojnice	"	500.-	
8) Seni z lestvicami, z visok. krivinami, okrogli. sedežem	"	1.200.-	
10) Gaze nove z zsdnjo lestvico in kolesi (klapeš) ...	"	350.-	
11) Kolca za plug	"	125.-	
12) Samokolnica	"	120.-	
13) Brana	" od	100.-	150.-
14) Smačke otročje	" od	60.-	80.-
15) Smačke za odrasle	" a	120.-	
16) Smačke specialne	"	180.-	
17) Kolesa za zapravljivček	"	440.-	
18) Puše za zapravljivček	"	15.-	
19) Zednje kolo, platišča 60 mm	"	100.-	
20) " " platišča 50 mm	"	90.-	300.-
21) " " platišča 80 mm	"	120.-	
22) Kolo s 100 mm platišči	"	130.-	
23) Sprednja kolesa po prednjih cenah manj din 10.-	"		
24) Kolo za samokolnico	"	45.-	
25) Okrogli sedež za zapravljivček, odprt	"	250.-	
26) Okrogli sedež za zapravljivček, zspit	"	350.-	
27) Oje za zapravljivček (štanga)	"	60.-	
28) Prednožna deska za zapravljivček	"	80.-	
29) Zednji konec za voz, nov	" od	100.-	150.-
30) Sprednji konec za voz, nov, brez oplena	" od	130.-	150.-
31) Ojnice	"	120.-	
32) Sora	"	50.-	
33) Oplen	"	40.-	
34) Oje s platicami (štange)	" od	75.-	100.-
35) Drikel	"	12.-	
36) Vega	"	25.-	
37) Kleštore 1 par	"	25.-	
38) Ročaj za sekuro	" od	5.-	8.-
39) Ročaj za cepin	"	20.-	
40) Ročaj za kramp	"	10.-	
41) Ročica nevedna	"	6.-	

Te cenik sestavljen na kolarskem sestanku dne 11. novembra 1940.
velja do preklica za vse šlane tega okraja.

Kolarski odsek SKUPNEGA ZDRUŽENJA OBRJNIKOV za
V ŠKOFJI LOKI

PLANINA L.-komisar

Cenik kolarskih izdelkov za okraj Škofja Loka, ki ga je izdalo Skupno združenje obrtnikov v Škofji Loki, Kolarski odsek, 11. novembra 1940. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Štirikolesni voz z lojtrami za konjsko vprego, ki so ga največ uporabljale kmetije. Danes je restavriran in ohranjen kot okras pred hišo Jožeta Dolenca na Križni Gori.
Foto: Anton Sedej

Zimsko prevozno sredstvo za konjsko vprego - "šlita", last Saša Benedika iz Železnikov. Po uničujoči poplavi septembra 2007 so shranjene v Thalerjevem kozolcu v Pelnadi (Trnje, Železniki).
Foto: Anton Sedej

Sprednje kolo težkega voza (parizarja oz. tajselna) za konjsko dvovprego. Lastnik Sašo Benedik iz Železnikov.
Foto: Anton Sedej

Kmetijski zadrugi Martinj Vrh v Železnikih, kjer je bil vodja kolarske delavnice mojster Ferdinand Koblar, p. d. Logarjev Nande, iz Smoleve. Tone Keržar je kasneje kot kolarski pomočnik pomagal očetu v njegovi delavnici vse do odjave obrti. Nekaj mesecev se je privajal na kolarsko delo tudi Anton Mesec, p. d. Prevcov, s Češnjice, ki je bil sorodnik Keržarjevih po očetovi strani, saj je bil njegov oče Peter Mesec brat Marije Keržar, žene kolarskega mojstra Janeza.

Kolarska obrtna delavnica Janeza Keržarja v Železnikih je bila polno zasedena z naročili. Stranke so bile pretežno iz Železnikov, s Češnjice, z Rudna, iz Dražgoš, z Zalega Loga, iz Ojstrega Vrha, iz Smoleve, iz Martinj Vrha, nekaj pa tudi iz drugih krajev Selške doline. Asortiment naročil kolarskih izdelkov in popravil je bil iz leta v leto večji. To je dobro razvidno iz uradnega cenika za kolarski odsek s kolarskimi izdelki, ki ga je 11. novembra 1940 izdalo Skupno združenje obrtnikov v Škofji Loki.

V kolarski stroki se je pretežno uporabljal jesenov les, delno pa tudi bukovina. Delavnica je les nabavljala pri okoliških lastnikih gozdov, ki so imeli med gozdnimi vrstami listavcev tudi kakovosten jesen, bukev, nagnoj in črni gaber. Za izdelavo vozov se je največ uporabljal jesen ali nagnoj, za krvine za sani ter posmojke se je uporabljal bukov les, za izdelavo ojníc se je pogosto uporabljal tudi brezov les. Z oskrbo z lesom ni bilo posebnih težav, saj so imeli nekaj tovrstnega lesa doma, ostalo pa je mojster Janez kupil od strank na Selškem. Večkrat je za opravljene kolarske usluge naročnik preskrbel za plačilo ustrezno količino lesa.

Kolarska obrt je bila neposredno povezana s kovaško, saj so kovači okovali večino lesenega ogrodja vozov, sani in ostalih izdelkov. Kolarski mojster Janez Keržar je največ sodeloval s sosedom kovačem Jožetom Flandrom Na logu in Antonom Bertonclem, kovačem v Otokih, ki sta mu opravljala vse kovaške usluge. Po prvi svetovni vojni je nekaj let kovač Anton Bertoncelej koval v Kraljevi hiši. Dela je imel veliko ter si je z zaslužkom sezidal novo hišo in odprl kovačnico v Otokih. Po drugi svetovni vojni sta začela v Kraljevi hiši delati Jože Fic, ki je oprav-

ljal kovaška dela, in ključavničar Alojz Trontelj, ki se je ukvarjal z izdelavo štedilnikov.

Ob začetku odprtja obrtne kolarske delavnice Janeza Keržarja v Železnikih št. 28 je soboslikar Nace Mlakar iz Železnikov izdelal napis na sprednjem, vhodnem delu Dešmanove hiše o nosilcu kolarske obrti Janezu Keržarju. Ob prihodu Nemcev v Železnike na začetku druge svetovne vojne leta 1941 je nemška oblast zahtevala, da se slovenski napis na hiši odstrani in nadomesti z nemškim, na katerem je pisalo Johann Kerschler.

V času druge svetovne vojne (v letih 1941–1945) je delo v kolarski delavnici Janeza Keržarja potekalo v manjšem obsegu, saj je odšel v partizane njegov sin – kolarski pomočnik Jože Keržar. Do konca vojne je vse usluge opravljal mojster Janez sam. Najstarejši sin Janko je bil pred drugo svetovno vojno študent v Ljubljani. Ob začetku vojne se je Janko Keržar javil k prostovoljcem. Po vrnitvi domov so ga aretirali Nemci in odpeljali v begunjske zapore. Kasneje so ga premestili v Šentvid pri Ljubljani, od tam pa je bil junija 1941 deportiran v Srbijo v mesto Valjevo, kjer sta bila skupaj z župnikom Valentinom Bertonclem iz Železnikov. Srečno naključje je bila sorodstvena povezava v Ljubljani, kjer je bil bratranec Janeza Keržarja Španov Matevž z Rudna, ki je napisal prošnjo, da se je Janko lahko vrnil nazaj v Ljubljano, kjer je še nekaj časa nadaljeval študij. V Ljubljani so Janka aretirali Italijani in ga deportirali v taborišče Gonars, kjer je bil do kapitulacije Italije.

Osebna legitimacija Johanna Keržarja, ki jo je izdala nemška oblast v času druge svetovne vojne 6. 1. 1942. Iz družinskega arhiva Antona Keržarja.

Otroške sanke z naslonjalom, izdelane v kolarski delavnici Janeza Keržarja. Shranjene pri Antonu Keržarju.
Foto: Anton Sedej

Samotežne sani, izdelane v delavnici Janeza Keržarja in shranjene pri družini Antona Keržarja v Železnikih.
Foto: Anton Sedej

Manjši štirikolesni leseni voziček za družinsko uporabo, izdelan v kolarski delavnici Janeza Keržarja. Shranjen pri Luku v Davči.
Foto: Anton Sedej

Na poti iz Gonarsa proti domu se je na Primorskem pridružil Kosovelovi brigadi, od koder je jeseni leta 1944 odšel v Škofjeloški odred, kjer je bil šef obveščevalnega centra s partizanskim imenom Janko Keržar - Jelen. V zadnji nemški ofenzivi pomladi leta 1945, ki so jo imenovali Frühlinganfang – Začetek pomladi, je bil Janko Keržar 24. marca 1945 ranjen v Mladem vrhu pri Rovtahn (Selška dolina), kjer so ga ujeli domobranci in ga po mučenju obesili.

Oče Janez Keržar in mati Marija sta med drugo svetovno vojno stalno živela v negotovosti. Bilo je veliko skrbi in strahu, saj je bil sin Janko ves čas zdoma.

Po vojni je Dešmanova kolarska delavnica spet oživela. Življenje v hiši se je počasi vrnilo na stare tire, bolečina in žalost ob izgubi sina Janka je bila dalj časa prisotna v družini, le delo in nove skrbi so celili rane, da je življenje teklo naprej. Začela se je povojna obnova Železnikov, najprej so pričeli s čiš-

čenjem ter odstranjevanjem ruševin. Največ dela je bilo na Trnju na Placu ob župnijski cerkvi, kjer so z udarniškim delom odstranjevali ruševine požganih hiš. Vse se je delalo ročno s krampi in lopatami, zato je bila potreba po vzdrževanju tega orodja z novimi ročaji, ki so jih izdelovali v Dešmanovi kolarski delavnici, velika. Delo sta opravljala mojster Janez Keržar in sin Tone. Iz dneva v dan so se večala tudi ostala naročila kolarskih izdelkov, ki jih je vojna uničila ali poškodovala.

Življenje Dešmanove družine se je počasi ustalilo v nekakšno bolj mirno in počasno doživljanje težav povojnega časa. Družina si je želela lepšo in bolj varno prihodnost, vendar so nastopile nove skrbi ob boleznih žene in matere Marije, ki je v letu 1948 umrla. Skrb za gospodinjstvo je prevzela hči Ivana, ki je bila materi že prej v veliko pomoč in oporo. Skupaj z bratom Tonetom sta skrbela za kmečka opravila, Dešmanovi so imeli njivo v Otokih (na zemljišču,

Posmojke za zimsko vleko in prevoz hlodovine. Shranjene pri Alojzu Trdinu, Martinj Vrh 20. Foto: Anton Sedej

Posmojke z ojnici za konjsko vprego. Shranjene pri Alojzu Trdinu, Martinj Vrh 20. Foto: Anton Sedej

Novi leseni ročajji za orodje, izdelani v kolarski delavnici Keržarjevih v Železnikih. Foto: Anton Sedej

Detajl kolesa s pestom in špicami, izdelano in shranjeno pri družini Keržar v Železnikih. Foto: Anton Sedej

kjer je danes tovarna Domel), nekaj košnje pa še v Njivah na Jesenovcu in Snegovniku. Ivana se je kasneje redno zaposlila v tovarni Niko Železniki, kjer je delala vse do upokojitve.

Kolarska delavnica pri Dešmanovih je še naprej opravljala manjša popravila, saj mojster Janez zaradi starosti in oslabelosti ni zmož več postoriti vsega, kar so ga prosile stranke. Zdravje se mu je slabšalo, zato je v starosti 65 let (5. aprila 1956) odjavil svojo obrt. Strankam je ustregel le še s kakšnimi manj zahtevnimi uslugami, pri katerih mu je pomagal sin Tone.

Bolezen ga je kmalu priklenila na posteljo. Dnevi in noči so za ostarelega kolarskega mojstra Janeza

postajali vse daljši. Utrujen, bolan in izčrpan je svoje življenje v 74. letu starosti sklenil doma pozimi 13. decembra 1965.

Na obisku pri sinu Tonetu Keržarju, ko sem zbiral podatke in gradivo za prispevek, mi je njegova žena Ivanka Keržar (roj. Peternelj) navdušena povedala tudi zanimivo pesem o kolarju, ki jo je napisal pesnik in pisatelj Franc Ločniškar. Pesem ji je zaradi moževega poklica tako prirasla k srcu, da se jo je naučila na pamet, in ji bo za vedno ostala v spominu.

Kolar

*Vozove in vozičke
znam delati kolar;
s prijetnim delom služim
okrogli si denar.*

*Pa vendar vse narobe
mi dandanašnji gre,
ko ni voznikov mnogo
in lepe so ceste.*

*Pač bilo vse drugače
je to pretekle dni,
po cestah so vozili
in vlaka bilo ni.
Takrat so polomili
vozniki marsikaj;
sedaj pa vse prevozi
jim vlak iz kraja v kraj.*

*V resnici se bojim že,
če da mi Bog kaj let,
da slednjič še voziti
začne po zraku svet.*

*A tega ne verujem,
da bi iznašli kdaj
voz takšen, da vozili
bi z njim se gori v raj.*

(Franc Ločniškar)

Posmojke z naloženim smrekovim hodom. Shranjene pri Alojzu Trdinu, Martinj Vrh 20. Foto: Anton Sedej

Manjši štirikolesni kmečki voz za konjsko vprego za opravke in lažje prevoze na kmetiji. Shranjen pri Alojzu Trdinu, Martinj Vrh 20. Foto: Anton Sedej

Sprednji del voza – detajl. Foto: Anton Sedej

Zadnji del voza z zavoro – detajl. Foto: Anton Sedej

Zahvala

Za sodelovanje in pomoč pri zbiranju zgodovinskega gradiva se lepo zahvaljujem vsem, ki so mi posredovali podatke, še posebno Tonetu Keržarju, ki mi je bil v pomoč še s skrbno ohranjenim družinskim arhivom.

Informatorji:

Anton Keržar, Na plavžu 4, Železniki.

Ciril Pogačnik, Dolenja vas 42, Selca.

Peter Polajnar, Češnjica 36, Železniki.

Ivan Kežzar, Zgornja Sorica 4, Sorica.

Martina Žagar, Matični urad UE Škofja Loka.

Matija Kalan, Škovine 2, Železniki.

Alojzij Trdina, Martinj Vrh 20, Železniki.

Viri:

France Planina (ur.): *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973. Str. 168, 169, 184.

Ivan Križnar: *Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju: 1941–1945*. Škofja Loka: Območno združenje borcev in udeležencev NOB, 2003.

Olga Šmid: *Selca nekoč*. Selca: Turistično društvo, 1973. Str. 76.

Tone Lotrič: *Škofjeloški odred*. Loški razgledi, letnik 25 (1978).

Ciril Zupanc: *80-letnica gasilstva v Železnikih*. Loški razgledi, letnik 25 (1978).

Hišni arhiv družine Keržar, Na plavžu 4, Železniki.

Nadškofijski arhiv, Krekov trg 1, Ljubljana.

Župnija Železniki, Status animarum.

Dom in svet 1902, letnik 15, št. 5.

Spominska knjiga, posvečena 25-letnici Zveze obrtnih zadrug v Ljubljani 1903–1928.

Slovenec, 14. 6. 1916, št. 135.

Rojevale so se nove Dražgoše

Janko Pintar

Barake v Dražgošah

Po miniranju Dražgoš (marca 1942) so opozorilne table še nekaj časa opozarjale na nevarnost neeksplodiranih granat, vendar smo se Dražgošani kmalu začeli vračati v porušeno vas obdelovat svojo zemljo, da bi si tako vsaj malo olajšali stisko, v kateri smo se znašli kot begunci.

Pogled na ruševine naših hiš je bil ganljiv, pa vendarle je obdelana zemlja okrog njih počasi začela kazati znake novega življenja. Da bi si v Dražgošah takoj sezidali nove hiše, ni bilo mogoče, saj ni bilo materiala in tudi ne ceste, po kateri bi ga pripeljali v vas. Edina rešitev so bile lesene hiške – barake. Nekateri so že proti koncu vojne začeli postavljati začasna bivališča, po vojni pa je bila ustanovljena tudi Obnovitvena zadruga, s pomočjo katere naj bi se v Dražgoše hitreje vrnilo življenje. Ta je predvidela postavitev desetih večstanovanjskih barak (velikosti 24 x 6 metrov) s po petimi stanovanji; v vsaki vasi po pet, vendar so zaradi premajhnega zanimanja za njih postavili eno manj.

Številni niso želeli v skupne barake, ker bi morali hoditi razmeroma daleč obdelovat svojo zemljo, to pa ne bi bilo praktično, zato so si postavili svoje. Odvrčali pa so jih tudi predlogi, da bi ustanovili kolhoze (kmetijske proizvodne organizacije združenih privatnih posestev). V vasi Pri cerkvi so si tako svoja zasilna lesena bivališča postavili Kopčovi, Urbanovi, Hkavščovi, Kovačovi skupaj s Pavelnovimi, Andrejčkovi, Markovi, Mihovi, Dobretovi in mi (Miklavžovi). V vasi Na pečeh pa so si svoje barake postavili Beštrovi, Hkavščovi, Maticovi, Primčkovci, Ožbicovi, Grogovčovi, Brinarjevi, Polakovi, Štihelnovi, Markonovi in morda še kateri.

Nekateri so si v prva zasilna bivališča predelali kar sadne sušilnice (pajštve). Teh Nemci, če so bile le nekoliko bolj oddaljene od hiš, tako kot zidanih kozolcev, po večini niso požgali in minirali. Hkavščovi in Kovačovi skupaj s Pavelnovimi so tako v sadni sušilnici stanovali vse poletje do pozne jeseni 1945.

Primčkov Drago (Drago Habjan) s harmoniko pred domačo barako (leta 1953).

Pavelnova pajštva (slikano leta 1991).

Gradnja skupnih barak leta 1945 v Dražgošah (Na pečeh).

Spodaj so imeli majhen štedilnik, mizico in nekaj za sedeti, na podstrešju pa so spali.

Les in ves gradbeni material za skupne barake so pripravljali v tehnični bazi v Škofji Loki. S tovornjaki so ga vozili do Rudnega, potem pa so skoraj vsega v Dražgoše znosili Nemci, ujetniki jugoslovanske armade, in to kar na ramenih, saj so imeli le dve muli, v Dražgoše pa ceste še ni bilo. Nekaj materiala so v vas znosili tudi udarniki (mladina).

Nemški ujetniki, ki so pomagali pri obnovi Dražgoš, so najprej stanovali na Rudnem v vezanih kozolcih, ki so jih malo zadelali in zapletli z vejami, nato pa so zanje na Široki njivi postavili dve baraki s kuhinjo. Malo višje je bila še ena lesena hiška za poveljstvo (komando). Vse je bilo ograjeno z bodečo žico. Bilo je pravo malo taborišče.

V jeseni leta 1945 so za Rudnim pod Ravnikom v Skalovcovem gozdu našli mrtvega obešenega ujetnika – Nemca. Najbrž nihče ni vedel, zakaj je storil ta usodni korak, ljudje pa so govorili to in ono. Pokopali so ga na mestu smrti. Nekaj časa je bil tam lesen križ, na gomilo je sem ter tja kdo položil šopek rož ali svečo. Zdaj so Skalovcovi z Rudna postavili lepo obnovljen železen križ z majhno tablico in napisom "Tu je pokopan nemški vojak".

V vasi Na pečeh so vse skupne barake postavili na podržavljeni Megušarjevi zemlji; tam so postavili tudi skupni hlev (štalo) in gospodarsko poslopje. V vasi Pri cerkvi pa so vse skupne barake stale v bližini zdajšnje cerkve; dve na Pikcovi njivi, ena na Šimnovi in ena na Mažovi njivi. Na Kovačevi njivi (pri Hrušč) je stala stavba, kjer so bili mlatilnica in ostalo orodje, na Urbanovi njivi pa je bila skupna štala. V njej so imeli živino tisti, ki so stanovali v skupnih barakah.

V skupnih barakah v vasi Na pečeh so stanovali (po spominih Marice Berce Šturm – Tomažkove):

1. baraka (spodnja od leve):

- Angela Lotrič – Štihlnova,
- Matija Lotrič – Švebovi,
- Karel Jelenc – Bertovi,
- Ivana Lotrič – Tomažova (gluha) – Kodelovi.

2. baraka (spodnja vrsta):

- Julka Suva – Anžetova,
- Šolar – Anžetovi,
- Janez Lotrič (Polakov), Marija Lotrič – Anžetova,
- Dominik Lotrič – Brinovcovi,
- Marija Lotrič – Tomažova.

3. baraka (zgornja vrsta – prva od leve):

- Lenka Lotrič – Žerevnikova,
- France Šmid – Beštrov,
- Micka Habjan – Kajžna,
- Janez Thaler – Rovtarjovi,
- Marenk – Pstotna (stara mati).

4. baraka:

- Franc Šolar – Koritnikovi,
- Ivana Lotrič – Lovrihova,
- Franc Lotrič – Mžorarjovi,
- Pavlina Ambrožič z družino.

5. baraka

- Marija Ambrožič – Martincovi,
- Urban Berce – Tomažkov,
- Rezka Fajfar – Megušarjeva,
- Franc Luznar – Gobovcovi.

Ker je bilo dovolj prostora, so nekateri imeli dve stanovanji, da so lahko imeli peč za peko kruha. Stanovalci so se v nekaterih barakah tudi zamenjali.

Gradnja Anžetove hiše z barakami v ozadju.

V vasi Pri cerkvi pa so bila stanovanja v skupnih barakah zasedena takole:

Na Pikcovi njivi (pod vasjo, kjer je zdaj pokopališče) sta bili dve baraki:

V zahodni so stanovali:

- Andrej Marenk (Pikcovi) – dve stanovanji,
- Lenart Šolar (Mihov),
- Ivana, Angela Pintar (Gaberški),
- Maks Lotrič (Kališnikarjev).

V vzhodni baraki:

- prenočišče za duhovnika,
- Jakob Potočnik (Spodnja Gaberca); ko so se ti preselili v novo hišo, je bila v tem stanovanju šola,
- Polde Lotrič (Kališnikar),
- Tomaž Jelenc (Jorcovi) – dve stanovanji.

Na Šimnovi njivi (kot že rečeno, sta bili tam načrtovani in tudi že izkopani selišči za dve baraki, ker pa ni bilo toliko prijavljenih, so postavili le eno):

- Matevž Lotrič (Tineto),
- Jože Lotrič (Kališnikarjev),
- Franc Prevc (Kosmov),
- Peter Habjan (Šimnovi) – dve stanovanji.

Na Mažovi njivi:

Ta baraka, ki je v vasi Pri cerkvi stala najvišje (lastnica zemljišča je bila Ivana Šolar (1907–1972), Dražgoše 10), je bila na željo obnovitvene zadruga spremenjena v začasno cerkev, zato se v njej ni postavilo pregradnih sten. V jeseni leta 1947 je bil zraven nje dograjen še zvonik, v katerega smo obesili mali in srednji zvon iz porušene cerkve. Maša v baraki je bila že 13. decembra 1945, na dan farne zavetnice sv. Lucije. V tej baraki je bil nekaj časa samo kip sv. Lucije, ko pa so postajale maše bolj pogoste in smo jih imeli vsako nedeljo, je mizar Matoc z Rudnega naredil lesen tabernakelj, ki še zdaj služi pri obredih velikega tedna in predstavlja božji grob. Redno sveto mašo smo imeli ob nedeljah ob štirih popoldne. Po duhovnika v Železnike so hodili s konjem in vozom ali samo s konjem, da je duhovnik na konju prijahal.

Ivana Šolar (Mažova Johana) – lastnica zemlje, kjer je stala cerkev v baraki in zdaj stoji nova cerkev. Zemljo je podarila župniji.

Leta 1947 se je izvedelo, da morajo v Ljubljani iz turistične kapele (ta je bila v prostorih Vzajemne zavarovalnice, v zdajšnji zavarovalnici Triglav, ob železniški postaji) odstraniti vse nabožne stvari. Dražgošani so rekli, da te stvari radi vzamejo. Takrat sta bila ključarja Andrej Marenk (Pikcov) in Silvester Lotrič (Markonov), župni upravitelj pa Valentin Bertoncelj. Verjetno je za to, da so te zadeve prišle v Dražgoše, posredoval tudi Jakob Šolar, morda pa tudi Maks Miklavčič.

Nabožne predmete in ostalo opremo iz kapele so s tovornjakom pripeljali do Rudna in jih odložili pred gasilskim domom, od koder jih je bilo treba v Dražgoše zvoziti s konji ali znositi peš, saj ceste v Dražgoše še ni bilo.

Iz turistične kapele so tako Dražgoše dobile:

- klopi (Te so bile izredno široke – menda zato, da so planinci v turistični kapeli lahko v njih sedeli z nahrbtniki na hrbtu. Maša ob nedeljah je bila zelo zgodaj, da so nato lahko odšli na vlak in naprej v hribe. Te klopi so zdaj, malo predelane, v cerkvi pri Svetem Križu.),
- lesen kip Matere Božje z detetom v naročju, ki ga je izdelal kipar Božo Pengov,
- sliki (freski) svetega Bernarda, zavetnika planincev, in svetega Florjana, varuha pred ognjem (izdelal jih je kiparjev brat Slavko Pengov),
- iz železa vlito Marijino glavo,
- leseno oltarno mizo z lesenimi stebrički in relikvijami (Ta ni služila samo v baraki, ampak dve leti (od 1966. do 1968.) tudi še v novi cerkvi.),
- leseno obhajilno mizo (Včasih smo, ko so nas obhajali, morali klečati.),
- križev pot,
- lesen klečalnik,
- velik kip Srca Jezusovega,
- lesene svečnike za na oltar in
- majhen tabernakelj.

Pravijo, da je bila vsa oprema narejena po načrtih Jožeta Plečnika.

Mažovi so v letu 1946 barako (začasno cerkev) pregradili in tako v njej naredili dve stanovanji, zato je bila cerkev, dokler se niso preselili v novo hišo, nekaj časa nekoliko manjša.

Cerkveno petje je v začetku in precej časa vodila Nežka Šolar (Kovačeva). Pevci so, dokler se Mažovi niso odselili v novo hišo, stali spredaj pri vratih v barako, nato pa so naredili zadaj malo podesta, da so bili nekoliko višje, in se jih je bolje slišalo.

Baraka je kot cerkev služila do 16. oktobra 1966, ko je bila blagoslovljena nova cerkev, torej 20 let. V tej cerkvi v baraki je bila 17. februarja 1946 prva poroka. Ženin je bil Ivan Gartner – Novakov, star 36 let, nevesta pa Pavla Glavnik iz Ljubljane, stara 26 let. Poročil ju je Jakob Šolar – Markcov gospod, z Rudna. Pripovedujejo, da je nevesta imela poročni šopek iz telohov.

Notranjost
cerkve v baraki.

Cerkev v baraki
(slikano od zahoda).

Cerkev v baraki
(slikano od vzhoda).

Birma v Dražgošah, 4. junij 1951; pevci s škofom Antonom Vovkom in sodelavci (slikano na vhodu na zdajšnje pokopališče).

V baraki so bile tudi tri birme:

- 4. 6. 1951 – Birmoval je škof Anton Vovk.
- 30. 6. 1957 – Birmoval je prav tako škof Anton Vovk.
- 12. 5. 1963 – Birmoval je takrat pomožni škof Jožef Pogačnik. (To leto je bil v Dražgošah tudi prvi misijon po vojni.)

Naj samo kot zanimivost omenim, da smo bili ob birmi leta 1951 zaradi postavljanja mlajev aretirani trije fantje (Kališnikarjev Jernej, Hkavščov Francelj

in jaz). Odvedli so nas na postajo ljudske milice v Železnikih. Franceljna so po zaslišanju izpustili, naju z Jernejem pa so za štiri dni zaprli na Zlatem Polju pri Kranju.

Škof Vovk je takrat želel prespati med tako preizkušeni verniki, torej v baraki. Čeprav so ga nekateri pregovarjali, naj prespi v dolini, in ga bodo potem zapeljali gor, je vztrajal in v baraki tudi prespal. Ponoči ga je pred njo s sekiro v roki varoval Pikcov stric Tone. Precejšen zalogaj za vas je bila že sama iz-

Učiteljica Vida Svetek z učenci (okoli leta 1950) pred barakama na Pirkovi njivi; v desni je bila v enem stanovanju šola.

vedba pogostitve za škofa. Krožnike in jedilni pribor so tako kuharicam in gospodinjam posodili v dolini, ker nikjer v vasi niso imeli več enakih kosov.

Kot rečeno, je bila v eni od barak na Pikcovi njivi šola, ki se je preselila iz gasilskega doma na Rudnem, kjer je gostovala. Najprej je učila Alojzija Jeglič, Matijovcova iz Podbrezj (sprva je stanovala v Dobretovi baraki v Ravniku, nato pa so zraven barak v vasi Pri cerkvi poleg zdajšnjega pokopališča naredili skromno hiško, v kateri so potem stanovale vse učiteljice, ki so učile v šoli v baraki), za njo pa sta v baraki, dokler ni bila pozidana šola v vasi Na pečeh (leta 1955), učiteljevali še Vida Svetek in Julči Strnad. Čistilka v šoli v baraki je bila najprej Angela Pintar, potem pa več let Kati Marenk (Pikcova). Nekaj časa je bil v tej šoli v baraki še verouk – poučeval ga je župnik iz Železnikov Valentin Bertoncej, nato pa je z razvojem dogodkov poleg verouka tudi križ moral iz šolskih prostorov.

Miklavžovi smo se v novo zidano hišo vselili pozno jeseni leta 1948. Ko sem 24. oktobra šel k vojakom, je bila v hiši že peč, podov pa še ni bilo. Električna napeljava (ena žarnica v hiši in ena v kuhinji), vode pa še ni bilo. V prostoru, ki je bil po načrtu namenjen kopalnici, smo naredili prostor za kravo – štalo. Takrat je še veljalo, da je kopalnica le za gosposke ljudi, za kmetiče pa ni potrebna (kolikor se spominjam, v starih Dražgošah nobena hiša še ni imela kopalnice). Spodnji prostori naše nove hiše so bili zidani iz kamena, zgornji (zanje ni bilo potrebno veliko materiala) pa iz opeke, izdelane na našem Brdu. Tam je Obnovitvena zadruga naredila dve cegovnici in iz njih smo pri nas dobili zidno opeko. Ata so bili pripravljeni odstopiti parcelo za izdelovanje opeke pod pogojem, da bo nekaj opeke iz prve cegovnice naše.

Naša hiša je bila zgrajena kot tretja v Dražgošah po vojni. Hvala vsem, ki ste nam takrat pomagali. Prvi so se v zidano hišo vselili na Spodnji Gabrci (Jakob Potočnik), drugi pa Štihelnovi (Vinko Frakelj).

Po odhodu nemških ujetnikov v začetku leta 1946 je gradnjo ceste in obnovo vasi, v kateri je vladala velika solidarnost, prevzela Obnovitvena zadruga z odbo-

rom pod modrim vodstvom upravnika Janeza Berceta (Peskarja) in lesnega manipulanta Vinka Frakeljna. Ob koncu leta 1948, ko sem jaz šel k vojakom, so cesto gradili iz Močil, skozi Korošnik do tam, kjer je zdaj brunarica. (Šele takrat se je pravzaprav v vasi začela glavna obnova, saj je bilo najprej treba očistiti razvaline. Veliko hiš je bilo namreč pozneje zgrajenih na istem mestu, kot so stale prej.) Leta 1949 je bila cesta zgrajena do žage. Ko sem se čez dve leti (v pozni jeseni 1950) vrnil od vojakov, je bilo dozidanih 19 hiš, ki pa še niso imele strehe. Zidarje se je dalo dobiti, primanjkovalo pa je cimpermanov, da bi namestili ostrešje.

Miklavžovi smo do pomladi leta 1946 še stanovali na Rudnem (h. št. 22) pri Markcu kot begunci. V jeseni leta 1945 je pri tej hiši zbolela in umrla 23-letna dekla Rozalija (Rozka), Žagarjeva iz Podlonka (tudi naša mama so bili zelo bolni, a so se pozdravili). Zdravnica dr. Strnadova je ugotovila, da je bil vzrok smrti neke vrste tifus (mi smo rekli griza, ker je bolezen povzročala drisko), zato je odredila karanteno, prišel pa je tudi nekdo iz Škofje Loke in vse razkužil z lizolom. Vse je močno smrdelo. 14 dni nismo smeli v družbo, pa tudi k nam ni smel nihče priti. Videli smo, kako se nas ljudje kar izogibajo.

Tudi v barakah se je odvijalo življenje – rojstva in smrti.

14. julija 1948 je prišlo ob sedmih zjutraj k nam osem delavcev, da bi na sezidano hišo dali ostrešje, uro pozneje je umrl moj 15-letni brat Tine. Delavci so zato odšli k Bertu postavljat rošt na štalo.

V teh zasilnih bivališčih pa je kmalu zaživelo tudi versko in kulturno-družabno življenje. Leta 1951 smo v eni od barak Na pečeh spet oživili knjižnico. Nekaj knjig se je nabralo od dobrotnikov, največ in najboljše pa so že med vojno zbrali Dražgošani, ki

Igra Drabosenjak, igrana v baraki leta 1948.

Igralci igre Drabosenjak

SPODNJA VRSTA, SEDIJO OD LEVE:

- Micka Lušina – Andrejčkova
- Jože Demšar – Grdolčkov, Rudno
- Tone Bešter – Matocov, Rudno
- Slavica Šolar – Anžetova
- Franc Kavčič – Hkavščov

2. VRSTA:

- Cilka Kavčič – Hkavščova
- Miha Prevc – Markov
- Tončka Jelenc – Bertova
- Vinko Frakelj – Štihlno
- Peter Habjan – Šimnov
- Albinca Jelenc – Bertova
- Gabrijel Vrhunc – Žagarjev, Rudno

STOJJO OD LEVE:

- Jakob Lotrič – Kališnikarjev
- Janko Pintar – Miklavžov
- Stanka Prevc – Markova
- Ludvik Jelenc – Bolčarjov
- nepoznan
- Filip Kavčič – Jakčov
- Gabrijel Markelj – Križov, Kališe (masker in igralec)
- Pavle Bešter – Matocov, Rudno
- Drago Habjan – Primčkov
- Tončka Lotrič – Kališnikarjeva (šepetalka)
- Janez Thaler – Rovtarjov (režiser)

so kot begunci živeli v Ljubljani. To so bili: Ta Vodni, Lojzetovi, učiteljica Jegličeva in učitelj Jože Župančič, Peskarjevi in še nekateri. Spominjam se, s kakšnim veseljem smo knjige urejali, oštevilčili, zavijali v papir, delali sezname ... Želja po branju (lepega) je bila takrat zelo velika, v vasi je bilo le nekaj radijskih sprejemnikov, televizije sploh še ne. Najbolj brane so bile Finžgarjeve in Jalnove povesti, ki so med vojno izhajale pri Slovenčevi knjižnici v Ljubljani.

Že v jeseni leta 1945 je bila v eni od barak Na pečeh odigrana igra Njega ni. Igralci so med ponazoritvijo bitke pred barako streljali s pravimi mitraljezi in puškami. Sodelovali so stražarji nemških ujetnikov.

Nato smo v lesenem gospodarskem poslopiju v vasi Na pečeh uredili majhno dvorano, kjer smo igrali več iger. Med prvimi po vojni smo igrali Črno ženo, leta 1947 Ponos za ponos, leta 1948 pa igro Drabosenjak. Okoli leta 1950 je bila odigrana igra Domen, leta 1951 pa Županova Micka. Ker je bilo v Dražgošah malo moških (za moške vloge), so radi priskočili na pomoč fantje z Rudna in Jamnika. Prve igre je režirala Angela Lotrič (Štihelnova), za njo pa Janez Thaler (Rovtarjev).

Zahvala

To je drobec mojih spominov na dni, ko so Dražgoše vstajale iz razvalin. Spomini pa bledijo. Če kdo ve kakšno stvar drugače ali več, naj to pove, da se naredi popravek ali stvar dopolni. Najlepše se zahvaljujem vsem, ki ste mi pri zbiranju in preverjanju podatkov ter pri pisanju tega članka pomagali, še posebej Roku, ki je spomine iz številnih popisanih listov povezal v celoto.

Dražgoški kruhki

Intervju z izdelovalko dražgoških
kruhkov, Darinko Megušar

Andreja Bogataj Rant

Foto:
Aleksander Čufar

"O, moj bog, vonder ena, de bo pekla in de bo to ostal pr hiš!" so bile besede mame Pavle, ko je videla, da se je – končno – tudi njena hčerka Darinka lotila izdelovanja dražgoških kruhkov.

In mama je imela prav, Darinka Megušar ni odnehala – izdeluje jih že štiriindvajset let. Še danes se spominja veselja svoje mame in njenih solznih oči, ko jo je presenetila in na skrivaj izdelala srček iz medenega testa. Takega, ta pravega, dražgoškega.

Danes je Darinka Megušar ena izmed najbolj poznanih izdelovalk dražgoških kruhkov. Pri svojem delu je zelo uspešna, saj izpod njenih prstov nastajajo prave medene umetnije. Izdeluje prave dražgoške kruhke, take, kot jih je izdelovala že njena mama.

Kratka zgodovina dražgoškega kruhka

"Ta mal kruhk", "lošk kruhk", "meden kruhk" – vse to so izrazi za medeno pecivo, ki so ga ob koncu 17. in v začetku 18. stoletja začele izdelovati na Loškem nune klarise, kasneje pa nune uršulinke. Imenovali so ga kar "nunski lect". Medeno pecivo je bilo narejeno iz ržene ali bele moke, medu, popra, cimeta, nageljnovih žbic in pepelike. Za izdelavo so imele nune posebne modele za testo.

Mali kruhek so na Loškem ljudje izdelovali predvsem v Škofji Loki in Stari Loki ter v Selški dolini, predvsem v Dražgošah in Železnikih. Domnevamo lahko, da so prav nune prenesle in razširile peko malega kruhka med ljudi na Loškem. Veliko deklet se je hodilo učiti kuhati k nunam in gotovo so tako izvedele za recept za pripravo malega kruhka.

V 19. stoletju so bili v Loki letni in tedenski sejmi, kjer so prodajali lect – mali kruhek in druge slaščice. Prodajalci so imeli postavljene stojnice – "štantite"¹ in to vedno na istem mestu. Sejem se je pričel ob sedmi uri zjutraj in je trajal do štirih popoldne. Ob nedeljah, praznikih in ob žegnanjih je bilo pri cerkvi prepovedano prodajati vsakovrstno robo, vendar prepoved za razna peciva ni veljala.²

Do kdaj točno so se loške uršulinke ukvarjale s peko kruhkov, ne vemo, verjetno pa je proti koncu 19. stoletja in v začetku 20. stoletja postopoma izginjala.³ Tako je ta obrt v mestih zamrla, obdržala pa se je po vaseh, predvsem v Dražgošah in Železnikih.

Medtem ko so na Loškem izdelovali medeno pecivo s pomočjo lesenih rezljanih kalupov, pa se je na področju Dražgoš in v okolici razširilo ročno oblikovanje testa. Najstarejši obliki sta okrašeno srce in krajček,⁴ s katerimi so se fantje in dekleta obdarovali na svete tri kralje. Ta dan je nekdaj veljal za praznik samskih deklet, trije kralji pa naj bi bili uspešni posredniki pri sklepanju zakonskih zvez. Takrat so ženske napekle srčke in krajčke, ki so jih nato prodajali na "štantih" pred cerkvijo. Po maši so fantje kupovali dekletom srčke, dekleta pa fantom krajčke. Tisto deklet, ki je bilo najlepše, je dobilo največ srčkov, najlepši fant pa največ krajčkov.⁵

V Dražgošah naj bi se začeli po ustnem izročilu ukvarjati z izdelovanjem malega kruhka pri treh hišah: Kavčiči, po domače Zakališenski, Erženi, po domače Pr Tminc – obe hiši sta stali pri cerkvi, in Šmidovi, po domače Pr Boštjanic, Na pečeh. Zakališnikovemu Janezu, kmetu in čebelarju, je ostajal med. Pa se je domislil, da bi hči namesto z vodo kruh zamesila kar s segretim cvetličnim medom. Hlebčki, pečeni v krušni peči, so bili lepe rjave barve in do brega okusa – rekli so mu "ta meden kruhk".

Z izdelovanjem dražgoških kruhkov so se v Dražgošah ukvarjali tudi v družini Lotrič, po domače Pr Tineta (tudi ta hiša je stala pri cerkvi). Pr Tineta ga je mati občasno pekla tudi z modeli, v glavnem pa le ročno. Modele sta rezljala materina brata Tone in Matevž Lotrič. Druga hiša v Dražgošah, znana po izdelovanju malih kruhkov, je bila hiša s hišnim imenom V Pstot Na pečeh, Marenkovi. Po vsej verjetnosti je v to hišo prenesla tradicijo malih kruhkov

prav Helena Lotrič, p. d. Tinetova, ki se je poročila z Andražem Marenkom.

Peka kruhka se je razširila tudi v druge dele Selške doline. Tako sta v Železnikih prostoročno izdelovala mali kruhek Šmidova, p. d. Lukačeva, Valentin in njegova žena. Vendar pa so se najstarejši Železnikarji spominjali le Valentina in so bili prepričani, da je bil samski. Pri izdelovanju in peki kruhkov je bil zelo skrivnosten, saj je v glavnem delal ponoči za zagrnjenimi okni, ker ni želel, da bi se kdo od nje ga naučil izdelave. Domačini so pri njem kupovali zlasti za Miklavža in za godove. Pekla je tudi Agata Lotrič, Dražgošanka, ki se je poročila v Železnike in je tu nadaljevala s peko. Te umetnosti je naučila tudi svoje hčerke. Na Škovinah se je s tem ukvarjala Kata Fajfar, na Češnjici pa Betka Penič in Ana Berce.

Na Kresu, po domače Pr Lojzet, je živel Pavla Lotrič, ki se je rodila v Dražgošah. Izhajala je iz hiše, kjer se je pekel "ta mal kruhk". Med vojno je z družino zapustila Dražgoše, a je dražgoške kruhke še vedno izdelovala. Te večšine se je naučila pri svoji teti Mariji Lotrič, rojene Marenk, po domače Gričarci v Dražgošah.⁶

V Dražgošah sta veliko izdelovali kruhke tudi Pavlina Ambrožič in Marija Jelenc, po domače Dobretova mama. V Dolenji vasi je živel Tončka Debeljak, po domače Mihova,⁷ ki je izdelovala kruhke prostoročno in z modeli.

Danes sta najbolj poznani izdelovalki kruhkov na Selškem Cirila Šmid in Darinka Megušar. V nadaljevanju sem se pogovarjala z Darinko Megušar, ki se je te umetnosti naučila od svoje mame, Pavle Lotrič.

Darinka, že vaša mama se je kot mlado dekle naučila izdelovati dražgoške kruhke, nato pa je to večšino prenesla tudi na vašo sestro in kasneje na vas. Mi lahko poveste več o tem?

Moja mama, Pavla Lotrič, rojena Marenk, Pstotna Pavla iz Dražgoš, se je te obrti naučila kot mlado dekle od svoje tete, Gričarce. Hodila je k njej, ki je takrat imela s svojo sestro trgovino, in skupaj so pekle dražgoški kruhek. Pekle so ga ob večerih, predvsem pozimi. Velikokrat je bila pri njej kar čez zimo, toliko dela je imela Gričarca s kruhki.

Poleg prostoročnega izdelovanja se je mama naučila delati tudi z modeli. Ravno pri teti in sestrični v Dražgošah je delala največ z modeli.

Pekle so ga tudi za tržnice v Škofji Loki, v Kranju, na Bledu in v Radovljici, pa tudi za godove in poroke. Ko so napekle dovolj kruhkov, so prišle "potovke" in ga kar v koših odnesle na trg in po hišah. Ženske so ga pekle tudi za peko potice – naribale so ga v nadev. Včasih pa so potovke tudi spodili, češ "še za navadni kruh nimamo, bomo pa ta medenega

Foto:
Aleksander Čufar

kupovali". Včasih so temu "kšeftu" rekli tudi "krajcar kšeft", ker so s tem poslom zaslužili kakšen dinar za priboljšek.

Mama je pekla kruhke več kot štirideset let. Naučila je tudi sestro Anico Selan in ona je že zelo mlada pomagala mami. Že takrat je Anica zelo lepo krasila srčke. Nekaj let pred upokojitvijo je ostala doma in kot podjetnica ustvarjala čudovite izdelke še veliko let.

Zanimivo je, da jaz nisem nikoli pomagala mami, pač pa sem jo samo opazovala. Preprosto me takrat to delo ni zanimalo. Raje sem kot deklica mami pomagala tako, da sem ta čas, ko je bila ona zaposlena s peko kruhkov, šla na našo njivo s prijatelji pobirat koloradske hrošče. Seveda smo bili za to nagrajani – mama nam je vsakemu dala eno medeno cigaro. Otroci smo jih imeli zelo radi in prijatelji so večkrat prišli k nam domov in vprašali mamo, če ima še kaj hroščev za pobrat, saj so vedeli, da bodo za to nagrajani.

Še danes jo vidim, kako srečna je bila, ko je videla, da sem na skrivaj naredila srce. Rekla je: "O, moj bog, vonder ena, de bo pekla in de bo to ostal pr hiš!" In res, ostalo je pri nas doma, saj se od takrat dalje ukvarjam s tem.

Kaj je pravzaprav značilno za dražgoški kruhek? Po čem se razlikuje od loškega?

Dražgoški kruhek se od loškega kruhka loči že po samem načinu izdelave. Medtem ko so že v preteklosti nune za izdelavo kruhkov uporabljale lesene kalupe, pa so na območju Dražgoš in okolice izdelovali vse ročno, brez kalupov in modelov.

In to je prva in osnovna značilnost, po kateri se dražgoški kruhek loči od ostalih podobnih izdelkov. Za dražgoški kruhek je značilna tudi lepa rjava barva.

Recept torej ni nobena skrivnost?

Ne, seveda ne. Recept je dostopen prav vsem, najdemo ga v raznih kuharskih knjigah, na internetu, pa tudi sama ga povem vsakomur, ki ga zanima.

Za izdelavo dražgoških kruhkov potrebujemo en kilogram bele moke tipa 500 ali tipa 850, pol kilograma medu, pol žličke mletih klinčkov, pol žličke

mletega cimeta, pol decilitra vode ter eno žličko jelenove soli ali jedilne sode.

Testo gnetemo uro in več. Za krasitev uporabljам naslednje pripomočke: nož, zobotrebec, ščipalnik in plastično lopatko. Največ pa je seveda v glavi in spretnih prstih.

Barva kruhka je odvisna od medu. S svetličnim medom je mali kruhek bolj svetel, smrekov med da sivkast kruhek, malo bolj temen je; najlepši pa je kruhek in tudi lepše se peče, če je med akacijev. Jaz običajno uporabljам smrekov in akacijev med.

Ali se spomnite, komu ste podarili svoj prvi izdelek in kdaj ste prvega prodali?

Mislím, da je prvi izdelek ostal kar doma, vsem domačim "na ogled", ko pa je postal mehak, smo ga pojedli. Prve kruhke sem prodala znancem in prijateljem, ki sem jim povedala, s čim sem se začela ukvarjati. Seveda pa sem veliko svojih izdelkov že prej podarila sorodnikom, znancem, prijateljem ob različnih priložnostih ali pa kar tako.

Foto: Aleksander Čufar

Foto:
Aleksander Čufar

Z izdelovanjem dražgoških kruhkov se ukvarjate torej že štiriindvajset let. V teh letih je pod vašimi rokami nastalo veliko kruhkov, majhnih in velikih. Katere motive izdelujete in ob katerih priložnostih? Kateri je vaš najljubši in koliko časa ste največ potrebovali za izdelavo enega malega kruhka?

Izdelujem srčke, krajčke, fajfe, zvezdice, rožice, majolke, miklavže, parkeljne, božično-novoletne okraske itd. Izdelujem po naročilu za poroke, godove, obletnice, rojstne dneve, za Miklavža, zadnja leta pa tudi za poslovna darila, turistične trgovine in razstave, pa tudi iz veselja, zase, za svojo družino, prijatelje, sorodnike. Vsak izdelek je unikat.

Moj najljubši motiv je srce. Za izdelavo velikega srca potrebujem tudi do šest ur.

Koliko ur pa vam vzame npr. neko večje naročilo?

Ob večjih naročilih sem včasih delala tudi po petnajst ur na dan. Velikokrat sem vstala že ob štirih zjutraj in takoj pričela z delom ter delala do pozne noči. Delo je bilo takrat kar naporno, toda če nekaj delaš rad in s srcem, zmoreš vse.

Ko sem še hodila v službo, sem popoldne zamešila testo in večkrat delala do poznih večernih ur.

Vedno pa je bila na prvem mestu družina. Pri delu sta mi ob večjih naročilih pomagala tudi sin Tadej in hči Tatjana, saj sem ju naučila te umetnosti.

Kje vse ste že razstavljali in kje lahko vaše izdelke vidimo, kupimo?

Razstavljala sem v Slovenj Gradcu, Ljubljani, na Celjskem sejmu, kot spominek, osebno ali poslovno darilo pa so moji kruhki romali na vse konce sveta. Velikokrat sem svoje izdelke predstavljala tudi na raznih drugih sejmih, stojnicah, a ne z namenom prodaje, temveč sem želela predstaviti obrt, s katero se ukvarjam.

Z mojimi izdelki (srčkom) obdarijo npr. tudi mladoporočenca, ki se poročita v Škofji Loki, izdelki pa so bili upodobljeni tudi že na koledarju v Gorenjskem glasu.

Dražgoške kruhke delam po naročilu in jih ljudje pridejo iskat na dom.

Posebno leto za vas predstavlja gotovo tudi leto 2001. Zakaj?

Veliko dogodkov, ki so se mi v teku mojega življenja in dela zgodili, se mi je vtisnilo v spomin in name vplivalo. Prav gotovo pa je leto 2001 zame nekaj posebnege, saj sem tega leta dobila blagovno znamko Dedek

Darinka pri delu. Foto: Andreja Bogataj Rant

Darinka in otroci ustvarjajo. Foto: Andreja Bogataj Rant

Foto: Aleksander Čufar

Jaka in babica Jerca, na katero sem zelo ponosna.

Zelo pa se veselim tudi izida poštne znamke, na kateri bo upodobljen moj izdelek – dražgoški kruhek v obliki srca. Predvidoma se bo to zgodilo leta 2012.

Nekajkrat so vas pri vašem delu tudi snemali.

Ob kateri priliki je bilo to?

Ja, tudi snemali so me večkrat. Šlo pa je za razne televizijske in radijske oddaje o naši kulturni dediščini, npr. Domače obrti na Slovenskem in Slovenski magazin.

Sodelujete tudi s čebelarским društvom iz Škofje Loke. Od kod ta ideja?

Čebelarско društvo iz Škofje Loke me je povabilo k sodelovanju in z veseljem sem se odzvala njihove-
mu povabilu. V sodelovanju z njimi pripravljamo naravoslovne dneve za osnovnošolce – v sklopu naravoslovnih dni skupaj izvajamo učno delavnico izdelovanja dražgoških kruhkov.

Kako izgleda taka učna delavnica?

Testo pripravim že prej sama doma, saj priprava testa iz enotne moke in medu vzame veliko časa. Poleg testa prinesem s seboj tudi vse potrebne pripomočke za delo, ki jih učenci potrebujejo: podlogo, valjar, čopič, ščipalnik, zobotrebec.

Učenci potem z mojo pomočjo v učni delavnici oblikujejo dražgoški kruhek v obliki srčka. Vsak dobi nekaj testa, ki ga najprej oblikuje v kroglo, nato v stožec, zatem pa ga zvalja. Sledi oblikovanje testa v obliko srca. Robove srca se okraši z zarezi, nato sledi individualno oblikovanje dražgoškega kruhka.

Izdelke se zatem speče v električni pečici pri 160°C ali 170°C. Na koncu dražgoške kruhke premažem z vročim medom, ki mu dodam žlico vode. Srčki tako dobijo poseben lesk.⁸ Otroci izdelane unikatne dražgoške kruhke odnesejo domov.

Včasih pa pridejo kar k meni domov sosedovi otroci, vnuka in njuni prijatelji in tudi zanje pripravim delavnico, kjer izdelamo dražgoške kruhke.

Foto:
Aleksander Čufar

Darinkin vnuk Filip in prijatelj Gaber na eni od "domaćih" delavnic.
Foto: Andreja Bogataj Rant

Umetnina, ki nastaja pod otroškimi prsti.
Foto: Andreja Bogataj Rant

Unikatni otroški izdelki, pripravljeni za peko.
Foto: Andreja Bogataj Rant

Kaj vam osebno pomeni izdelovanje malih kruhkov in kakšni so vaši načrti za prihodnost?

To je zame osebno najlepša obrt. Pri tem delu zelo uživam in se sprostim. Ni lepšega kot v miru ali ob radiu ustvarjati vedno nove krasitve. Najlepše pa je delati z otroki, ko vidiš, kako se trudijo in kar tekmujejo med seboj, kdo bo naredil lepši kruhek.

Seveda se želim tudi v prihodnje ukvarjati z dražgoškimi kruhki, če bo le zdravje to dopuščalo. Veseli me tudi delo z mladimi in rada prenašam svoje znanje na druge, tako da upam, da bom tudi z delavnicami nadaljevala. Vsekakor pa sem zelo vesela, da sem te umetnosti naučila tudi sina Tadeja in hčerko Tatjano, in na tihem upam, da bosta onadva nadaljevala to našo družinsko tradicijo.

Dražgoški kruhki so del naše kulturne dediščine, na katero moramo biti ponosni, in ne smemo dovoliti, da bi zamrla.

Foto: Aleksander Čufar

Zaključek

Ko gledaš gospo Darinko pri delu, vidiš v njenih očeh tiste iskrice in veš, da to, kar počne, zares počne s srcem. Upam, da nas bo še dolga leta razveseljevala s prečudovitimi izdelki, lepimi, sladkimi in okusnimi dražgoškimi kruhki. Prav zato ji iz vsega srca želim še veliko zdravja, energije in delovne vneme.

Opombe:

¹ Stojnice.

² Meta Sterle: *Mali kruhek na Loškem*. Loški razgledi.

³ Znano je, da so ljubljanske uršulinke kruhek pekle vse do leta 1947, le med drugo svetovno vojno ne. Imenovale so ga "poprovec". Recept za izdelavo poprovca je drugačen od recepta za izdelavo loškega ali dražgoškega kruhka.

⁴ Ornamentiran medenjaka v obliki polmeseca.

⁵ Ta praznik lahko primerjamo z današnjim valentinovim.

⁶ Več o tem v nadaljevanju.

⁷ Hčerka Ane Berce s Češnjice.

⁸ Dražgoške kruhke pa lahko premažemo namesto z medom tudi z lakom – ti kruhki niso užitni, ampak so le za okras in trajen spomin.

Nekdanja Mlinarjeva, sedaj Tabernikova hiša na Zalem Logu

Vincencij Demšar

Mlinarjevo hišo na Zalem Logu sem na kratko omenil že v četrtem zborniku Železne niti,¹ tokrat pa bi želel malo podrobneje predstaviti hišno in obrtno zgodovino te za kraj pomembne hiše. Zanimivo, da mlinci v soriškem uradu, kamor je spadal tudi Zali Log, niso omenjeni ne v urbarju iz leta 1501² ne iz leta 1560³. Prve podatke o prebivalcih Mlinarjeve hiše – mlina najdemo v t. i. popisu duš iz leta 1830.⁴ Vsaka hiša ima v tem popisu svoje ime. Latinsko jo je pisec poimenoval kar kot Mola s hišno številko Zali Log 18.

Nekdanji mlin
na Zalem Logu.

Prebivalci

Prve podatke o ljudeh, ki so živeli tedaj pri Mlinari, dobimo iz zbirke sodnih zapuščinskih listin, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki.⁵ Prvi gospodar, ki ga tu srečamo, je Lorenz Frölich, recte (pravilno) Ambružič. Kajžo (tretjinsko hubo) skupaj z mlinom je dobil z izročilom 11. decembra 1787. Iz poročnega pisma 29. 10. 1800 in zadolžnice za 400 gold., vpisane v glavno knjigo, izvevmo, da se je poročil z Mino, rojeno Biček (Witscheg). V tem zakonu sta bila rojena Neža (okoli leta 1800) in Andrej (okoli leta 1804). Kdaj je mati umrla, zaenkrat ni podatka, zagotovo pa pred letom 1812, ko je isti gospodar že z drugo ženo Nežo Ferjančič imel hči Mico. Gospodar Lorenc je umrl brez izraza poslednje volje 19. 1. 1813.⁶ Sledi za njegovo ženo zaenkrat še niso raziskane. Najstarejši otrok iz prvega zakona, Neža, se je leta 1819 poročila z Lorencem Šmidom in prevzela dom pod dogovorjenimi pogoji, med drugim tudi pod pogojem, da bratu Andreju izplača brez obresti, če se odseli, 80 gold., če ostane doma, pa ga oskrbuje z vsem potrebnim. Zanimivo, da hči Mica iz drugega zakona ni nič omenjena kot dedič. Pač pa je prevzemnica dolžna mačehi plačati inventurne stroške v višini 30 gold.⁷ Celoten zapis in zadolžnico so v knjigo zapisnikov vpisali šele 1. marca 1827. Mlada gospodinja Neža Šmid je 11. januarja 1827 izročila posest svojemu možu in 1. februarja 1827 umrla. Zapustila je dve hčerki: Jero, staro sedem let, in Nežo, staro dve leti. Pogrebni stroški in maše so stali 10 gold. Vdovec Lorenc se je obvezal za vsako hčerko izplačati ob polnoletnosti oz. ob spremembi stanu 50 gold. Gospodar se je drugič poročil, verjetno še isto leto, z Ano Čemažar, rojeno leta 1798 v Novakih 36.⁸ V drugem zakonu so bili rojeni trije otroci: sin Andrej leta 1828, sin Peter 1831. leta. Za hči Elizabeto podatka, kdaj je bila rojena, v teh dokumentih ni.

Septembra 1840 je gospodar Lorenc umrl. Skrbnika treh mladoletnih sta postala Ana in Mihael Šmid. Po prisojilu 27. oktobra 1840 dvanajstletnemu Andreju sta skrbnika že 19. februarja 1841 prosila, da

se kot lastnik v zemljiško knjigo vpiše Andrej.⁹ V enakem popisu duš leta 1883¹⁰ je ime hiše še vedno Mlinar. Ima še vedno številko Zali Log 18. Gospodar je še vedno prej omenjeni Andrej, ki se je leta 1864 poročil z Mino Zupanc iz župnije Sv. Lenart. Rojena je bila leta 1843. V zakonu se jim je rodilo devet otrok, tri deklice in šest fantov, od tega enkrat dvojčka. Najstarejši Gašpar, rojen leta 1866, je nasledil očeta po prisodnem pismu leta 1892. Ob izročitvi so zapisali omejitev: prepoved odsojitve v korist Mici Šmid, Zali Log 18. Vendar so ji te pravice pristajale le do 16. 11. 1898.¹¹ Umrl je leta 1924 in zapustil dom bratu Jerneju, rojenemu leta 1867, ki se je leta 1906 oženil z Marijo Derlink, Žagarjevo, iz Osojnika. Sprva sta stanovala pri sosedu, pri Osenk, Zali Log 17, leta 1925 pa sta se preselila k Mlinari.

Jerneju in Mini se je rodilo devet otrok, prvi trije dečki, šest pa deklic. Preživela sta le prva dva fanta in zadnji dve dekleti, vmes je umrlo pet otrok v starosti od nekaj mesecev do treh let. Oče Jernej je bil vpoklican v vojsko 2. junija 1915. Sicer pa si najprej sledijo Janez (1869–1890) ter Jakob in Ana, ki sta bila dvojčka, rojena leta 1873. Prvi je umrl leta 1883, pa tudi Ana je umrla mlada, stara 24 let. Leta 1875 je bila rojena deklica, ki je živela le nekaj minut in je bila krščena v sili. Umrla je zaradi šibkosti. Terezija, rojena 1877, je umrla zaradi ošpic (Massetern)¹² leta 1879. Urban, rojen leta 1881, je bil po poklicu žagar in se je oženil z Javhovo edinko iz Martinj Vrha, Marijo Vidmar, leta 1911 in gostoval doma pri Mlinari. Po desetih mesecih zakona se jima je rodil sin Frančišek. Umrl je leta 1914 zaradi želodčne tuberkuloze,¹³ star dve leti in pol. Naslednje leto, leta 1915, je umrl zaradi tuberkuloze v dušniku še 34-letni oče Urban.¹⁴ Vdova Marija je sicer imela izgovorjeno po zapuščini od 1. aprila 1925 stanovanje pri Osenk, Zali Log 17.¹⁵ Še pred drugo svetovno vojno se je vrnila nazaj v Martinj Vrh, v Smolevo, kjer je umrla leta 1948, stara 60 let.

Gašper Šmid, samski gospodar pri Mlinari, je še za življenja, nekaj mesecev pred smrtjo, leta 1924 zapustil Mlinarjevo domačijo bratu Jerneju, ki je gostoval z družino pri sosedu, pri Osenk. Tako se je Jer-

nejeva družina preselila od Osenka k Mlinari. Jernej je bil med prvo svetovno vojno hišar in cerkvenik.¹⁶ Jernejevi otroci so bili rojeni pri Osenk, Zali Log 17, preden so se preselili k Mlinari. Drugače pa je bilo med prvo svetovno vojno s hčerko Antonijo, ki je bila rojena in je po treh letih umrla zaradi jetike¹⁷ v Osojniku, na rojstnem domu svoje matere. Najstarejši, Andrej, rojen leta 1906, se je poročil leta 1933 s Frančiško Tušek, Ceferinovo, iz Smoleve, Martinj Vrh 52. Drugorojenec, Janez, rojen leta 1908, se je poročil leta 1936 s Frančiško Barbarini iz Spodnje Sorice 9. Ljudmila, rojena leta 1919, se je leta 1943 poročila z Valentinom Gasarjem iz Zabrda in živela na Zalem Logu. Zadnja hči, Pavla, rojena leta 1921, se je poročila z Janezom Dolencem v Železnike.

Posest in lastništvo

Mlinarjeva domačija z urbarialno številko 1459 je obsegala mlin, žago in tretjinsko hubo,¹⁸ podložno loškemu gospostvu. Glede na to, da ima tekočo staro urbarialno številko tako kot druge podložne kmetije, je mogoče sklepati, da je tam mlin že več stoletij. To delno potrjuje tudi zapis o mlinu iz vodne knjige iz leta 1894, ki pravi, da je bil "zgrajen na lastnem zemljišču že pred dolgo časa" (vor länger Zeit).¹⁹

V stari zemljiški knjigi je celotna posest vpisana v katastrski občini Zali Log na stavbiščni parceli št. 49, vložek 31, s hišno številko Zali Log 18.²⁰ Prvi znani lastnik po tej evidenci je Lorenc Frölich, pravilno Ambružič. Ta je z izročilom prejel posest

Vhod v mlin in zavetnik mlinarjev sv. Miklavž.

11. 12. 1787. Poročil se je z Mino Biček 29. oktobra 1800. Nevesta je prinesla k hiši bogato doto: 250 gold., kravo, dve svinji, koštruna, skrinjo s posteljino in štiri mernike žita. On pa je za ženo izstavil zadolžnico za 400 gold.²¹ To kaže, da je bila hiša sorazmerno premožna. Po njegovi smrti 19. januarja 1813 so 4. februarja istega leta naredili inventarni popis. Celotna posest je bila ocenjena na 449 frankov. Ker je bila obravnava o njegovi zapuščini šele leta 1819, so francoske franke preračunali v goldinarje, tj. 173 gold. Dolgov (die liegende Pasiva) je bilo 479 frankov, kar je 185 gold. Ko k temu prištejemo še 31 gold. za inventarni popis, je dolga kar 46 gold. V zbirki listin ni inventarnega popisa, saj so tudi celoten vpis naredili šele leta 1827, ko je umrla 27 let stara lastnica Neža Šmid.

Neža se je poročila pri 19 letih z Lorencem Šmidom. Pri 27 letih je umrla, posest pa je podedoval mož Lorenc. Sodišče je verjelo vdovcu Šmidu, ki je izjavil, da je vrednost celega premoženja (tretjine hube, mlina in žage) 300 gold., posebej še, ko so to primerjali z inventarnim popisom iz leta 1813. V pasivo je vštél zadolžnico za 80 gold. za brata pokoj-

ne Neže, Andreja Ambružiča, 134 gold., ki jih je prinesel Lorenc Šmid kot zaženo in doto, ter 10 gold. pogrebnih stroškov ter stroškov za maše. Skupno to znese 304 gold. Minusa je tako le 4 gold. Po sodni obravnavi so Lorencu Šmidu prisodili celotno posest z obveznostjo vpisa zadožnice v zemljiško knjigo za vsakega otroka, Jero in Nežo, po 50 gold. po njuni polnoletnosti ali spremembi stanu kot materin dedni delež. Po desetih letih, leta 1837, je bila zadolžnica izbrisana.²²

Po smrti Lorenca Šmida leta 1840 so naredili sodni inventarni zapisnik, ki pa ni ohranjen kot samostojen zapis. Celotno premoženje so ocenili na 449 gold. in 9 kr.,²³ pasive pa je bilo 415 gold. in 45 kr. Pozitivno stanje je tako 33 gold. in 24 kr. Slednje so razdelil v enakih deležih na tri mladoletne otroke, zato so vpisali (intabulirali) zadolžnico za brata Petra in sestro Elizabeto, za vsakega po 11 gold. in 8 kr. Najstarejšemu Andreju Šmidu pa so to vsoto prišteli v celotno posest, ki jo je kot mladoleten prevzel leta 1841. Njegova skrbnika sta postala Ana in Mihael Šmid. V kakšni sorodstveni zvezi sta bila skrbnika z mladim gospodarjem, ni povedano. Ana je bila tudi mati mladoletnega Andreja. Je bil Miha Andrejev očim?²⁴

Za prvo polovico druge polovice 19. stoletja nimamo ohranjenih listin, zato lahko upoštevamo samo vpise v glavno zemljiško knjigo. Tu lahko zasledimo, da je sodišče po sklepu z 8. aprila 1864 zapisalo Petru Šmidu 20 gold. za zagotovilo materne odpravnine in Ani Šmid, rojeni Čufer, za zagotavljanje stanovanja in preživetja 100 gold. Prav tako pa je v istem času po poročni pogodbi 2. junija 1864 vpisano na premoženje 400 gold. zažena in 200 gold. moževe protinaložbe.²⁵ Leta 1892 je postal lastnik Mlinarjeve posesti Gašper Šmid in leta 1924 Jernej Šmid. Zaradi vpisanih dolgov na nepremičnino te hiše je bil 27. oktobra 1939 naročen dražbeni narok. Glavni upnik je bila Okrajna hranilnica in posojilnica v Škofji Loki, ki je 4. novembra 1939 z domikom²⁶ za ceno 40.000 din večji del lastnine še z istim dnem izročila Antonu Rantu, Žbontarju, iz Davče, del posesti pa je kupil Južen, Matevž Florjan-

Vhod v stanovanjski del iz leta 1855.

čič, z Zalega Loga. Ker so Nemci v zadnji ofenzivi 24. marca 1945 ubili lastnika Antona Ranta, je sodišče leta 1947 prisodilo njegovo zapuščino njegovi vdovi Jožefi Rant, rojeni Koder, in njunim petim otrokom. Za nedoletni Julko in Verico Rant je postal skrbnik Ivan Žbontar, Grogur, z Zalega Loga. Po desetih letih, leta 1957, je bil sprejet dodaten sklep sodišča, po katerem je vpisana v zemljiško knjigo mati Jožefa Rant. 30 let kasneje je postala lastnica tega njena hči Marija Rant, poročena Tabernik, in odtlej je ime hiše Pr Tabernik.

Tehnični opis mlina in žage

Po vpisih v zemljiško knjigo sredi 19. stoletja vemo, da sta spadala k hiši poleg mlina še žaga in nekaj zemljišča. Več podrobnosti izvemo iz t. i. vodne knjige. Jez na Sori nad vasjo Zali Log pod Ovinkarjem in raka (prepreka) pod vasjo Zali Log sta hkrati služila za dva mlina; najprej za Osenkovega, kasneje imenovanega Strojcevov jez, in Mlinarjevega. Skupna last obeh hiš ni bil samo jez, temveč tudi vodni kanal, vsak je imel polovično lastništvo. Razlika med obema mlinoma je bila v tem, da je Osenkov mlin imel le dve mlinski kolesi, Mlinarjev pa tri. Osenkov je bil lesen, Mlinarjev pa trdno zidan. Iz slednjega je moč sklepati, da je Mlinarjev bistveno starejši, pa tudi samo ime kaže na njegovo stoletno delovanje. Leta 1901 je postala po nakupu lastnica Osenkovega mlina Strojevka, Franciška Demšar.²⁷

Leta 1894 so natančno popisali in izrisali vse vodne pogone, med drugim tudi Mlinarjevo žago in mlin. Iz tega povzemann podatke, da je bil jez za mlinom kamnit, dolg 31,5 metra. Zapornica na levem bregu Sore na jezu je bila široka 3 metre. Do Osenkovega mlina je bilo 78 metrov rake, vkopane v zemljo. Mlina sta koristila še potok Prugarca, ki priteče z leve strani skozi vas. Mlinarjeva hiša je zidana, velika v tlorisu 22 x 7 metrov. Mlin je segal v pritličju oz. kleti po celi širini in dolžini okoli 16 metrov. Imel je tri lesena lopatasta kolesa: dva za

mletje in enega za stope. Vsako kolo je bilo veliko 2,5 metra.

V vrsti žag višje ob Sori nad Zalim Logom je bila prva t. i. Mlinarjeva žaga. Iz že omenjene vodne knjige s konca 19. stoletja izvemo, da je bilo zemljišče prvotno občinsko. Lesen jez je naredil mlinar Šmid z Zalega Loga. Leseno kolo je poganjalo enolistno žago. Stavba je bila lesena, le stanovanje za žagarja je bilo zidano.²⁸ Tako kot vsi vodni objekti je tudi ta žaga imela točno fiksirano odmerjene dimenzije na fiksiranih točkah v ustrezni oddaljenosti od objekta. Razlika z drugimi vodnimi objekti je za Mlinarjevo žago in mlin v tem, da sta oba opisana in z določenimi mejniki in pisnimi dokumenti urejena že leta 1859, kar spremni zapis iz leta 1894 tudi izrecno omenja.²⁹ Še nekaj je za zgodovino te žage v tem zapisu izredno pomembno. Spremni dokument pravi: "Leseni jez je zgradil posestnik žage in stoji na bregu občinskega zemljišča. Obveznost posestnika te žage je kmetom (Grudtbesitzern) z Zalega loga za hišne potrebe proti določenemu plačilu razžagati hlode (Sageklotzl). Listine o tem pa ni."³⁰

Del mlina je še vedno pripravljen mleti.

Pripoved Tabernikove Mici o mlinu

Ker je Tabernikova Mici na Zalem Logu verjetno ena redkih, če ne edina daleč naokoli, ki je opravljala vse vrste del v mlinu in ima pri 80 letih odličen spomin, jo je bilo vredno povprašati, kako je bilo z njihovim mlinom takoj po drugi svetovni vojni.³¹

Potem ko so na Žbontu v Davči pogoreli v zadnji nemški ofenzivi 23. marca 1945, se je družina najprej ustavila pri Podrovtarju, nato pri Pavl na Zalem Logu in končno v pred vojno kupljeni hiši, Zali Log 18. S seboj so prignali samo še eno kravo, vso drugo živino so odgnali Nemci pred požigom. Konja so dobili kot pogorelci iz vojaške rezerve kot nekateri drugi, ki so imeli požgane domove. Kupili so še eno kravo, tako da so imeli na novem domu v hlevu dve. Ker je bilo treba obnavljati dom na Žbontu, se je družina razdelila: Starejša dva sinova in hči so se vrnili na požgani dom, kjer so obnavljali, mati in mlajši hčeri pa so bili na Zalem Logu. Mati je pekla in opravljala še druga dela za potrebe Žbonta. V hiši je bilo veliko dotrajanega, zato so marsikaj morali obnoviti.

Mlinarjevi so imeli tudi živino v lepem hlevu.

Ker so na Žbontu že pred vojno imeli svoj mlin, je bilo toliko lažje v novem domu opravljati mlinarsko dejavnost. Tedaj so domačini in okoliški kmetje, tudi iz Martinj Vrha, še sejali veliko žita doma, zato je bilo dosti dela. Posebno veliko so mleli koruzo v letih takoj po vojni. Včasih je bilo toliko dela, da je bilo treba čakati tudi po cel teden, da so prišle stranke na vrsto. Sprva je večinoma mlel njen stari oče z Žbonta, Martin Rant; sicer so sodelovali vsi. Mlin je imel dovolj vode, da je gnala tri kolesa hkrati, beli in črni kamen ter dve stopi. Sam prostor mlina je sorazmerno velik, saj je dolg okoli 15 metrov in širok 6,5 metra. Strop je obokan v višino okoli 3,5 metra. Iz veže hiše vodijo lepo zavite lesene stopnice navzdol v mlin. Sicer pa ni bilo vedno treba hoditi iz hiše in vsipati žito v t. i. grot, od koder je letelo na kamen, saj je bila v hiši pod klopjo pri peči posebna odprtina v velikosti okoli 30 x 30 centimetrov, skozi katero so lahko direktno iz hiše vsipali žito. Sedaj je ta odprtina zazidana.

V mlin so nosili ali vozili v mehovich ali vrečah. V veži so jih stehali. Ta tehtnica je sedaj na Žbontu. Vreče so imele tudi po 70 kilogramov, ki jih je bilo ženskim rokam res težko odnesti po stopnicah navzdol. Žita niso dodatno sušili, pač pa proso, ki je moralo biti za stopati dobro suho. Ječmen so v času stopanja morali na okoli dve uri močiti z vodo. Od dostavljenega žita so po mlinarski navadi vzeli merico, tj. 10 odstotkov. Otrobe, lušine od belega kamna, so prav tako vrnili lastnikom. V poprečju je največ časa mlel črni kamen, manj pa beli. Beli kamen je bil tudi dejansko bel, črni kamen pa je bil siv. Ko je zmanjkalo žita na kamnu, je bilo treba mletje takoj ustaviti, ker bi sicer trenje dveh kamnov uničilo testuro, naklepanost kamnov. Sicer je bilo na vsake toliko časa kamne treba naklepati, poskrbeti za primerno grobost. Obrabljeni kamen so dvignili iz vodoravnega ležišča s posebno napravo, ki je še ohranjena v hlevu, in ga s kladivom naklepali. Pripovedovalki je večkrat pri tem delu pomagal tudi stari oče Martin z Žbonta, ki je bil tega dela že navažen od doma. Poplav v tistem času ni bilo in tudi drugih večjih okvar ni bilo. Težave so bile edino pozimi,

če je zmrzovalo, pa še to samo, če so kolesa stala. Ko so stoječa mlinska kolesa, visoka čez dva metra, zaledenela, jih je rešila ledenega oklepa s sekiro. S to je obtokla in odtelala led stran.

Leta 1946 je bila pri Mlinari bolj malo, ker je morala kuhati za delavce na Žbontu pri obnovi domačije. Ko so končali glavna dela na Žbontu jeseni 1946, pa se je vrnil na Žbont stari oče. Potem pa je spet več mlela pri Mlinari. Stalno pa je pri Mlinari ostala, potem ko se je novembra 1948 poročila z Janezom Tabernikom. Še bi mlela, če jih na občini Zali Log ne bi prepričali, da so dovolili brezplačno predelavo mlina v elektrarno za potrebe Zalega Loga.

Na Zalem Logu so prvo elektriko dobili iz Strojevcovega mlina, ki je bil nacionaliziran takoj po vojni in prvi predelan v elektrarno.

Občina je odstranila vsa tri kolesa zunaj, dvignila dotok vode, tako da se je voda zbirala v večji stolpast zbiralnik, spodaj pa montirala turbino. V notranjosti mlina pa so odstranili oba para kamnov in stope. Kam so dali mlinske kamne, ne ve. Mogoče so zabetonirani v tleh mlina. Brez mlina pa vendar hiša ni ostala. Brata Tone in Stane Rant sta po izgradnji elektrarne preselila Žbontarski mlin iz Žbontarskega Rovta v prejšnje prostore mlina. Ta mlin je zgradil Žbontar leta 1932 z belim in črnim kamnom. Tak komplet so prav tako preselili in postavili v neposredno bližino elektrarne. Pogon pa je bil vezan na elektrarno, na vodoravno turbinsko os. S te osi, na kateri je bilo leseno kolo, je bil prenos z gurtno na kolo vertikalne osi mlinških kamnov zgoraj. Tako so lahko mleli še ves čas obratovanja elektrarne. Le stop ni bilo. Ko pa je na Zali Log prišla državna elektrika okoli leta 1956, je obstala elektrarna in z njo tudi mlin, ker je bil pogon mlina vezan nanjo. Elektrarna je obratovala kakih pet let ali malo več. Težko je bilo v tistem času v stavbi sploh, ker je elektrarna povzročala v celoti velik hrup. Žbontarska dva para mlinskih kamnov z vso opremo je še danes moč videti na licu mesta v tem mlinu. Turbino elektrarne so prodali nekam na Gorenjsko, natančno kam, se ne ve. Mici Tabernik je potem, ko ni več mlela, začela klekljati in živela tudi

od moževe plače. Delo v mlinu je bilo kar naporno, zato se je toliko bolj veselila vsako leto Miklavževega dne 6. decembra, ko je mlin stal zaradi mlinarskega zavetnika sv. Miklavža, priprošnjika na vodah in gorah. Hudo pa je bilo leta 1996, ko je narasla Sora zalila spodnje prostore nekdanjega mlina do višine dveh metrov. Kljub temu je vesela, da ima na vzhodni fasadi visoko v zatrepu v niši skoraj meter visok kip sv. Miklavža. Na mnoga prigovarjanja ga pred več leti ni hotela prodati vsiljivim kupcem, temveč je pred nekaj leti z ureditvijo fasade lepo obnovila tudi leseni kip zavetnika.

Arhivski viri za čas po drugi svetovni vojni

Pred okoli 20 leti sem našel pri urejanju župnijskega arhiva župnije Zali Log na podstrešju župnišča na Zalem Logu par listov – zapisov o delovanju elektrarne na Zalem Logu. Prvi dokument, nedatiran, je račun za februar, ki navaja število in moč 16 žarnic v delavnici, trgovini, pisarni, šoli in ekonomiji. Leta 1950 je že omenjeno Elektropodjetje KLO Zali Log, ki ni plačalo nekih računov Kmetijski zadrugi Češnjica. Turbina je gnala dinamo preko usnjenih jermenov, ki jih je poleti 1951 popravljal sedlar Štefan Zupanc iz Železnikov. Naslednje leto so kupili klinaste jermene v Savi v Kranju za 17.170 din. Ohranjen pa je tudi blagajniška knjiga tega podjetja za leta 1952 do 1956.³²

Iz arhiva občine Zali Log pa izvemo, da je bil do likvidacije ekonomije leta 1952 Franc Mohorič upravnik zadruške ekonomije Zali Log hkrati honorarno tudi upravnik Elektropodjetja Zali Log. Za njim je postal z inventurnim zapisnikom nov upravnik Elektropodjetja Zali Log Janez Tabernik.³³ Iz seznama lastnikov privatnih elektrarn v občini Zali Log poleti 1952 vidimo, da je bila cena električne energije uradno določena. Iz tega dokumenta je tudi jasno razvidno, da Strojčeva elektrarna leta 1952 ni več obstajala.³⁴ Ali so Strojčevovo dinamo in turbino predstavili v novo elektrarno pri Mlinari? Zaenkrat

o tem ni odgovora. Očitno pa so v občini Zali Log želeli močnejšo turbino, saj jih je Lesno industrijsko podjetje Kranj 22. 6. 1951 spraševalo, ali so res prejeli odločbo, s katero naj bi dobili na Zalem Logu turbino iz med vojno pogorele Hajnriharjeve žage na Češnjici.³⁵ Že zgodaj pa so si prizadevali za boljšo državno elektriko. Leta 1953 so plačali že več samopriskevka za elektrifikacijo, pripravili drogove in izkopal jame.³⁶

Kaj pa Mlinarjeva žaga, o kateri danes ni več sledu? Do druge svetovne vojne je na njej žagal in stanoval z družino domači sin Janko Šmid. Družina se je po odhodu jugoslovanske vojske leta 1942 preselila v kasarno na Zali Log. Lastnik žage je bil Matevž Florjančič, Južna, z Zalega Loga. Po vojni sta

delovali v glavnem samo še Strojčevova žaga med Zalim Logom in Področtom ter Tajnetova žaga Pod Osojnikom. Strojčevova žaga je okrajna zaplembna komisija v Škofji Loki zaplenila in jo dala v najem Lesnoproductivni zadrugi Češnjica.³⁷

Danes ni več sledu o nekdanji Mlinarjevi žagi, skoraj nič o Strojčevovi. Od Grogurjeve pri Šurku je viden del zapornic. Tajnetovo Pod Osojnikom je močno poškodovala poplava septembra 2007 in poleti 2009 so jo porušili do konca. Ostal je samo še jez in hišica za žagarja. Vodno silo Sore je na Zalem Logu koristno izkoriščalo in preprečevalo poplave sedem gospodarjev: Južen, Tajne, Urbanic, Osenk, Mlinar, Strojčev in Grogur. Zgodovina bi bila še vedno lahko učiteljica življenja!

Na tem mestu, v Vengerlu, je stala nekdanja Mlinarjeva žaga.

Opombe:

- ¹ Demšar, Vincencij: *Stavbe in njih lastniki po urbarjih in zemljiških knjigah v katastrski občini Zali Log do druge svetovne vojne*. Zbornik Selške doline Železne niti, 4, 2007 (ur. Primož Pegam). Železniki: Muzejsko društvo Železniki, 2007, str. 249.
- ² Blaznik, Pavle: *Urbarji freisinske škofije*. Viri za zgodovino Slovencev, knj. 4, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zv. 4. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1963.

- ³ Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1894. Kos je tu objavil urbar iz leta 1560 in mlin v sorškem uradu ni omenjen.
- ⁴ Župnijski arhiv župnije Zali Log hranijo v Župnijskem uradu Železniki (v nadaljevanju ŽA Zali Log). *Catalogus parochiae B. M. V in Salog*.
- ⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Starejša zemljiška knjiga (v nadaljevanju ZAL Starejša Z. knj., Škofja Loka), Glavna knjiga 8, str. 122–123 in pripadajoče zbirke listin.
- ⁶ ZAL, Starejša Z. Knj., Škofja Loka, Band 49, list 30.
- ⁷ Denarno enoto goldinar krajšam z gold.
- ⁸ ŽA Zali Log, Župnijska knjiga Matere Božje vnebovzjetja na Zalem Logu 1883 (v nadaljevanju ŽA Zali Log, Župnijska knjiga 1883), str. 35.
- ⁹ ZAL Škofja Loka, Starejša Z. knj., zbirka listin Thom H, str. 16.
- ¹⁰ ŽA Zali log, Župnijska knjiga 1883, str. 35.
- ¹¹ Okrajno sodišče Škofja Loka, Zemljiška knjiga, K. o. Zali Log, Zemljiškknjižni vložek (v nadaljevanju Sodišče, ZKV) 31.
- ¹² Upravna enota Škofja Loka, Mrliška matična knjiga Zali Log 1853–1934, leto 1879.
- ¹³ Isto kot 12, leto 1914.
- ¹⁴ Isto kot 12, leto 1915.
- ¹⁵ ŽA Zali Log, Status animarum (1912), str. 354.
- ¹⁶ Isto kot 14.
- ¹⁷ Isto kot 12, leto 1918.
- ¹⁸ ZAL Škofja Loka, Starejša Z. Knj., zbirka listin Band 49, str. 31.
- ¹⁹ ZAL Škofja Loka, Okrajno glavarstvo Škofja Loka, Vodna Knjiga (v nadaljevanju ZAL, Vodna knjiga), tekoča števil. 212.
- ²⁰ ZAL Škofja Loka, Starejša Z. Knj., Glavna knjiga 8, str. 117–118.
- ²¹ ZAL Škofja Loka, Starejša Z. Knj. Zbirka listin, Thom 16, str. 129–130, 29. 10. 1800.
- ²² ZAL Škofja Loka, Starejša Z. Knj., Glavna knjiga 8, str. 118.
- ²³ Denarno enoto krajcar krajšam s kr. in je 60-ti del goldinarja.
- ²⁴ Isto kot opomba 8.
- ²⁵ Isto kot opomba 13.
- ²⁶ Sodišče ZKV 45,147 in zbirka listin, leto 1947.
- ²⁷ Sodišče, ZKV 30.
- ²⁸ ZAL, Vodna knjiga, tek. števil. 210.
- ²⁹ Isto kot 28.
- ³⁰ Isto kot 28.
- ³¹ Zapis pogovora 9. julija 2009 med piscem članka in Marijo Tabernik, rojeno Rant leta 1928 na Žbontu v Davči, sedaj Zali Log 8.
- ³² ŽA Zali Log, Spisi, razno.
- ³³ ZAL, Škofja Loka, ObLO Zali Log, fasc. 2, spisi 1953, 1. 10. 1953.
- ³⁴ ZAL Škofja Loka, KLO (Krajevni ljudski odbor), škatla 3, spisi 1952, 6. junij 1952.
- ³⁵ ZAL Škofja Loka, KLO Zali Log, škatla 3, spisi 1952.
- ³⁶ ZAL Škofja Loka, ObLO Zali Log, škatla 2, spisi 1953, števil. 359.
- ³⁷ ZAL Škofja Loka, KLO Zali Log, škatla 3, spisi 1952, števil. 1-96.

Popravek

V zadnji, 6. številki Železnih niti na strani 139 je nastala neljuba napaka pri opisu sorodstvenih vezi Ilčevih iz Selc.

Opisani prof. Vilim Demšar je sin Blaža Demšarja. Njegov stric – očetov brat Anton – restavrator, je bil oče treh otrok: Cirile – violinistke, Metode, por. Uršič – predsednice galeristov Slovenije, in pokojnega Toneta Demšarja – znanega slovenskega kiparja. Torej so ti trije prof. Vilimu Demšarju bratrance, in ne, kakor je bilo navedeno v Železnih nitih št. 6.

Za nastalo napako se vsem prizadetim lepo opravičujem!

Jože Dolenc

Ilčevi iz Selc

Cirila Demšar

Predniki Ilčevih (Zgornji Ilč) so prišli iz Martinj Vrha v Selca v 19. stoletju. Dečič, oče Franc Demšar (24. 3. 1871–15. 3. 1949), se je poročil z Nežo Rovtar iz Jelenšč pri Dražgošah (12. 1. 1878–17. 1. 1929). Ustvarila sta številno družino osmih otrok. Bajtarska zemlja ni nudila dovolj, zato se je oče Franc ukvarjal tudi s sodarstvom.

Drugi otrok, sin Blaž Demšar (1903–1981) je postal znan slovenski goslar (izdelovalec violin) v Ljubljani in je bil oče prof. Vilima Demšarja, sedanjega znanega goslarja iz Ljubljane.

Četrty otrok, sin Anton Demšar, Ilčev Tone (1907–1969) je že v otroških letih začel risati. Oče ni imel sredstev za njegovo šolanje, zato je Anton po odsluženem vojaškem roku leta 1929 odšel v Ljubljano. Preživil je kot trgovski potnik za knjige, obenem pa je obiskoval slikarsko šolo Probudo. Pridobil si je tudi obrtno dovoljenje za pretiskovanje ženskih ročnih del. Za Narodni muzej in Narodno galerijo je iskal in nabavljal starine, slike, skulpture in narodno blago. To je opravljal z velikim veseljem in se s tem izobraževal. Obiskoval je tudi muzeje in galerije na Dunaju, da bi поблиže spoznal tuje mojstre likovne umetnosti. Pridobil si je toliko znanja in strokovne usposobljenosti, da je odprl trgovino Umetnost, najprej na Mestnem trgu, nato jo je preselil na Kolo-

dvorsko 30 v Ljubljani. Postal je odličen poznavalec domače in tuje umetnosti in bil v strokovnih krogih zelo cenjen na tem področju. V njegovo trgovino so zahajali tudi naši odlični slikarji Jakopič, Stern, Vesel, Jama, Pavlovec, Mihelič, Justin, Maleš, Perko,

Anton Demšar (1907–1969), starinar, restavrator in slikar.

Sedej, Slapernik, Čargo in drugi. Njihova dela je tudi prodajal, vendar tisti čas ni bilo dosti povpraševanja po njih in so se slabo prodajala. Med letoma 1937 in 1948 je v prostem času obiskoval zasebne slikarske šole naših mojstrov impresionistov – Sternenovo, Veselovo in Jakopičevo. Sternenovo šolo za risanje in slikanje figur in portretov ter restavriranje je končal po petih letih s Sternenovim spričevalom. Za restavriranje ga je mojster še posebno priporočal.

Obiskoval je tudi večerni risarski tečaj na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, ki ga je vodil

Nikolaj Pirnat, in tehnološki tečaj. Bil je član SKUD-a (Slovensko kulturno-umetniško društvo) Jože Moškrič. Risarski in slikarski tečaj je vodil Rajko Slapernik. Obiskoval je tudi SKUD poštinih uslužbencev pod vodstvom prof. Uršiča. Leta 1948 so njegovo trgovino Umetnost z nacionalizacijo odvzeli.

Istega leta je bil v Ljubljani ustanovljen Zavod za spomeniško varstvo z restavratorskim oddelkom v Narodni galeriji v Ljubljani. Zagnano in z velikim veseljem se je prvi lotil restavriranja pod vodstvom prof. Mirka Šubica in to počel vse do smrti leta 1969.

Slike Antona Demšarja

Številčni obseg ne bi bil velik, tudi če bi zbrali vsa njegova dela. Toda že ozek izbor zanimivo osvetli tako slikarjeva izhodišča kot tudi njegovo ustvarjalno moč. Slikar, ki je toliko let preživel s številnimi in to različnimi umetninami, ni bil samo poznavalec umetnosti in tehnik, postal je tudi izjemno kritičen do svojega lastnega dela. Dolgoletno ateljejsko izobraževanje je iz dela sprostilo tudi odnos do slikarjev učiteljev, ki jih je Demšar visoko cenil, posebno Mateja Sternena in Ferda Vesela. V svojih slikah Demšar zato ni ponavljal enega ali drugega, temveč je ob obilici znanja naslikal svoje podobe po svoje in se jim s tem le približal. Portreti domačih, umetniku najbližjih družinskih članov kažejo, da slikar ni zapadel kakršnikoli maniri, temveč da je vsako sliko izgrajeval zase, vedno nekoliko drugače. Tako ni spremembe samo v načinu slikanja, vselej drugačna je tudi psihološka karakterizacija upodobljenca. Razpoloženje, ki ga dosega slikar predvsem z barvo in svetlobo, je kot temeljno umetniško izpoved moč zaslediti tudi v njegovih barvno opojnih tihožitjih. Bolj kot upodabljanje Bolj kot upodabljanje mehko sanjavih krajinskih motivov je bilo slikarju blizu slikanje neposredno po modelih; tedaj se je lahko povsem sproščeno prepustil lastnemu občutju in slikarski poetiki, v katero je vsakič prepričljivo vložil del sebe in v bistvu ne povsem dorečene osebne slikarske vizije.

dr. Mirko Juteršek

Mirko Juteršek iz kataloga ob razstavi slik Antona Demšarja.

Anton Demšar, Ilčev Tone, iz Selc se je vse življenje izobraževal in sledil svojemu cilju, ki se mu je tudi uresničil. Postal je starinar, restavrator in slikar. Umetnost in ukvarjanje z njo pa sta ostala v družini. Tudi potomci imamo velik smisel za lepoto in ustvarjanje na likovnem področju.

S soprogo, Korošico Adelo, ki jo je Anton pripeljal iz Celovca, sta imela tri otroke – Cirilo, Metodo in Toneta (Tončka).

Najstarejša hči, Cirila, se je posvetila glasbi. Zaposlena je bila kot violinistka v simfoničnem orkestru RTV Ljubljana. Poleg glasbene si je pridobila tudi likovno izobrazbo. Končala je likovno smer Višje pedagoške šole. V prostem času že vse življenje, zlasti pa po upokojitvi, slika akvarele in ustvarja v keramiki.

Hčerka Metoda, poročena Uršič, knjigarka v Mladinski knjigi v Ljubljani, je ustanoviteljica treh galerij v Ljubljani: na Miklošičevi ulici (v sklopu Mladinske knjige), znane Galerije Ars (letos je praznovala 30. obletnico ustanovitve, prav tako v sklopu Mladinske knjige) in Galerije Ažbe. Starinarka Metoda hodi po očetovih stopinjah in tako kot on uspešno vodi Galerijo Ažbe. Ukvarja se s prodajo umetnin in antikvitet. Postala je odlična ter cenjena poznavalka le-teh. Galerija Ažbe je ena izmed najlepših in najbolj priljubljenih starinarnic v Ljubljani. Tam sta zaposlena tudi njena hčerka Adela Novak (dipl. sociologinja) in sin Andrej (ing. lesarstva). Antikvarka Metoda Uršič vodi tudi Dru-

štvo galeristov in starinarjev Slovenije (že enajsto leto zapored).

Najmlajši sin, Tone (1946–1997), žal že pokojni, je postal znan slovenski akademski kipar. Bil je eden vodilnih predstavnikov svoje generacije. Za svoj kiparski material je izbral glino. V njej je zaslutil prvinost, ki ohranja sledove tisočletij. V glini, ki sicer

Tone Demšar (1946–1997), kipar.

velja za šolski material, je z uporabo lončarskega vretena dosegel mojstrstvo in izjemno izpovedno moč. Njegov opus je vsebinsko bogat, preroški in inovativen, tako v oblikovnem kot v sporočilnem smislu.

Bil je član mednarodne avantgardne skupine likovnih umetnikov Grupe Junij in predavatelj na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Njegov opus obsega javna dela, spomenike, spominske plošče, izjemno bogata je bila njegova razstavna dejavnost, bil pa je tudi eden glavnih umetnikov, ki so se preizkusili tudi v cerkveni umetnosti. Za portoroško cerkev je izdelal glavni oltar Kalvarija (žgana glina, 1986). Zadnje leto pred smrtjo (1996) je ob obisku papeža Janeza

Pavla II. v Sloveniji ustvaril še glavna, Slovenska vrata na pročelju stolnice v Ljubljani, ki predstavljajo 1250-letno zgodovino krščanstva med Slovenci. Ta Slovenska vrata so med drugim ena glavnih turističnih zanimivosti Ljubljane in Slovenije.

Tonetova starejša hčerka Bilka je diplomirana literarna komparativistka in umetnostna zgodovinarica, zaposlena v Mladinski knjigi. Mlajša hči Polona pa je podedovala očetovo nadarjenost in je postala fotografinja in akademska kiparka, ki se je specializirala za ustvarjanje v steklu ter kombiniranju vseh treh materialov. Sodi med vidnejše mlade slovenske umetnike svoje generacije.

Nestrokovni pogled na protipoplavno varnost v Železnikih

Joža Šmid

J. Levičnik je leta 1881 zapisal, da je bila v Železnikih taka povodenj, da je bilo v cerkvi sv. Frančiška na tleh za dobro ped vode (leta 2007 je je bilo za meter in pol več).

Sora nas je potem obiskovala 1922., 1929., 1958., 1965., 1968., 1990., 1995., 1998. leta, da bi nam leta 2007 pokazala svojo moč in rušilnost.

V Železnih nitih sta to problematiko prikazala univ. dipl. ing. matematike Franc Giacomelli in mag. arh. Rok Fazarinc.

Stavek mag. Fazarinca "Pogostost visokih vod je predvsem posledica lege porečja Sore, ki leži na robu ombrografskih barrier (južno obrobje Alp), kjer se dvigajo vlažne zračne gmote," je treba dopolniti.

To se praviloma dogaja nad Davčo, manj pa nad Sorico.

Jezijo me naslovi v časopisih "Železnike bo varoval 15-metrski zid", "Protipoplavna zaščita za več kot 20 milijonov evrov" itd., ker kažejo, da ni resne volje za protipoplavno zaščito Železnikov, oz. se ta odmika v daljno prihodnost.

Že vrabci na strehi čivkajo, da Železnikov ne bo odrešilo nič drugega kot zadrževalnik vode pod Sušo.

Mag. Fazarinc ugotavlja, da izgradnje zadrževalnika z veliko prostornino (3.500.000 m³) – pregrade, visoke od 30 do 33 metrov, ni mogoče izvesti.

Navaja tri možne lokacije: 5, 5. b in 5. a.

Nadaljuje: "Glede na to, da lahko maksimalna gladina sega do kote 510, oziroma do Zalega Loga, je mogoče izvesti le zadrževalnik s prostornino 750.000 m³."

V zvezi s tem zapiše izjemno pomemben stavek: "Skozi zadrževalni prostor bo treba speljati regionalno cesto proti Zalemu Logu."

Ob tem se je treba spomniti, da je človek nekdaj uravnaval nivo vode z "vehami" in da to počne še danes.

In zdaj smo tam: SKOZI.

Ker velikanske vehe zaradi višine ne bi bilo smotno graditi, se je treba stvari lotiti drugače.

Načrtovati je treba dvostopenjski zadrževalnik.

Tam, kjer je danes lovski most, je treba zgraditi pregrado v višini npr. 3 metrov, preko katere bi zlahka dvignili regionalno cesto.

Mag. Fazarinc: "Za pregrado se bo plavje zadrževalo z 'grabljami', oz. koli, ki bodo zgrajeni na korenu zajezbe zadrževalnika pred vtočnim objektom."

Pripominjam, da je treba "grablje" zgraditi vsaj 30 metrov pred vtočnim objektom, in to ne eno ali dve vrsti, ampak dobesedno cel gozd kolov (pet ali šest vrst), da plavje ne bi zamašilo pretoka v pregradi.

To bi bil prvi korak k protipoplavni zaščiti Železnikov. Ta bi že mnogo pokazal.

Celotno dogajanje je načrtoval že sam Bog (ustvaril je prazen prostor do Zalega Loga, odstranil Podsušnično hišo in razvil ljudi, ki naj mu pomagajo braniti Železnike pred poplavami).

Zdaj pride najvažnejši predlog.

Pod Sušo sta ob lomljenju zemeljskih plasti (nagubanju površja) ostali ob Sori dve mogočni skalni gmoti, ob kateri je treba nasloniti drugi, večji del zadrževalnika.

Verjetno bi zadoščala 8 do 10 metrov visoka pregrada. To bodo izračunali Fazarinc in njegovi. Pred njo je treba zgraditi gozd grabelj.

Obe pregradi bi morali imeti enaki odprtini, ki bosta dovoljevali tak pretok vode, da ta ne bi porušila treh mostov na Jesenovcu.

Stavek Roka Fazarinca "Pred pregrado se bo cesta dvignila nad koto maksimalne zajezbe, v zadrževalnem prostoru pa nato potekala na zahtevano stopnjo varnosti," je treba spremeniti, oziroma dopolniti.

Zdaj namreč pride v poštev tisti njegov SKOZI.

Na tako kratkem odseku čez pregrado ne bi bilo mogoče speljati ceste oziroma po njej ne bi bil mogoč promet.

Namesto velikanske vehe bi v pregradi zgradili 4,5 x 6 metrov ali celo le 4,5 x 5 metrov velika vrata, ki bi jih v primeru velike povodnji enostavno zaprli, ves ostali čas pa bi skoznje potekal rahlo upočasnen promet.

Še veliko resnih pripomb imam na trenutno dogajanje glede protipoplavne varnosti v Železnikih.

Če bi zgradili zadrževalnik, tudi Dermotovega jezu ne bi bilo treba znižati, še manj prestavljati.

Na Davščici bo prej ali slej treba zgraditi nekaj betonskih pregrad z odprtini – da ne bodo postale jezovi itd. Vendar naj bo za zdaj dovolj.

P. S.: Leta 1961 sem sedel pri Meru, kjer so se pri sosednji mizi pogovarjali trije moški, da bi bilo treba cesto skozi Gorenji konec prestaviti k Sori (obvoznica). Prihodnje leto bo 50 let ...

ALI BO TUDI S PROTIPOPLAVNO ZAŠČITO ŽELEZNIKOV PODOBNO?

POMLAD

*Z devete gore
je prijezdila pomlad
in s toplimi vetrovi
je pregnala zimski hlad.*

*Vsa nasmejana in pojoča
z nevidno močjo
seje cvetje po livadah
s svojo čudežno roko.*

*Ptice druge melodije
žvrgoleti so pričele,
o ljubezni in ženitvi
prepevat' so začele.*

*Vsako leto pomlad prihaja
usa mladostna – prav pomladna
in razveseljuje
naša srca hladna.*

Franc Tušek

ŽELJA

*Pomlad, kako sem te vesel!
Vesel, da sem te dočakal zdrav,
da lahko bom polje obdeloval.*

*Zapeljal se bom na njivo
in jo s plugom preoral,
v njene grudi pa pšenico posejal.*

*Opazoval bom njeno rast;
pšenica bo ozelenela,
rasla, naredila klasje in cvetela.*

*Želel bi še to,
da bogato klasje bi požel,
da lahko bom sebe in družino preživel!*

Franc Tušek

Angelček

Franc Tušek

Nizka rodnost slovenskih žena je postala tako aktualna, da o njej razpravljajo v državnih, političnih in cerkvenih krogih. Ako so še pred nekaj desetletji vladne in zdravstvene inštitucije Slovenke poučevale, kako naj se obvarujejo nepotrebnih otrok, danes isti predstavniki že priznavajo, da so učili krivo vero. Razumljivo je, da narod, kjer se rodi komaj toliko otrok, kot je pogrebov, prihodnosti nima. To ve vsak, pa naj bo veren ali neveren, izobražen ali neizobražen. Jasno je, da z narodom, ki se stara, za seboj pa nima mladine, nekaj ni v redu. Prej ali slej se pokažejo negativni rezultati.

Med tiste, ki jih je zaradi majhnega števila novorojenčkov skrbela usoda slovenskega naroda, je spadala tudi Darja. Po izobrazbi učiteljica je že kot študentka pritrjevala Cerкви, ki je mladim družinam priporočala vsaj tri ali pa štiri otroke. Nikakor pa ni sprejela vladnega stališča, da je idealna družina z enim ali dvema otrokoma.

Usoda je hotela, da je spoznala Janeza, kmečkega fanta, in njuna različna poklica nista bila ovira, da se mlada zaljubljenca ne bi poročila. Darja se je preselila na Janezovo kmetijo. Zaradi obilice dela je pustila službo učiteljice v bližnjem mestu in se posvetila delu kmečke gospodinje in matere. Svojo teorijo, da naj bi vsaka zdrava žena rodila vsaj štiri otroke, je potrdila tudi v praksi. Ob praznovanju desete obletnice poroke je Darja namreč povila četrtega otroka. Bila je srečna in zadovoljna, da si je uspela ustanoviti številno družino.

Darja se je trudila, da je otroke vzgajala v takšnem duhu, da bo lahko ponosna nanje tudi, potem ko bodo odrasli. Morala je priznati, da je pri vzgoji imela srečno roko. Otroci so jo poslušali, sprejemali njene nasvete in se ravnali po njenih navodilih. Rezultati takšne vzgoje so se vsepovsod tudi kazali. Vsi po vrsti so prinašali domov poleg najboljših ocen tudi pohvale zaradi olikanega vedenja in dosežkov na športnem področju.

Vsaka mama bi bila ponosna na takšne otroke in ponosna je bila tudi Darja. Vendar pa ne do tolikšne mere, da bi se mogočno ponašala pred ljudmi ali pa da bi zviška gledala nanje. Ostala je skromna kmečka mati s tihim zadovoljstvom, da je seme njene vzgoje pognalo dobro rastle, ki je pogoj za dober pridelek.

Na našem svetu je pač tako, da se človeku današnja nebesa čez noč porušijo, in znajde se v neizhodnem položaju.

Tako se je pripetilo tudi Darji.

Njen tretji otrok, hčerka Urška, je hodila v četrti razred. Nekega dne sta s sošolko na prehodu za pešce pravilno prečkali cesto. Nesramni voznik je pridrvel z limuzino in zbil obe učenki. Urška je obležala nezavestna, prijateljica pa je dobila le nekaj prask.

Novico o nesreči je Darji prinesel policaj. Povedal je, da so Urško, za katero upa, da ne bo hudega, prepeljali v bolnišnico. Povedal je tudi, da so obiski nekaj dni prepovedani, vse informacije glede hčerke pa lahko dobijo preko telefona.

Razumljivo, da je novica Darjo in vse njene močno prizadela. Takoj je telefonirala v bolnišnico in poiskala zdravnika, ki so mu Urško zaupali v zdravljenje. Zaskrbljen ji je povedal, da se ves čas trudijo, da bi deklenco oživili, kakšen pa bo uspeh, to pa on ne ve.

Naslednje jutro je prispel telegram s strašno novico, da je Urška ponoči umrla.

Pri Darji so zajokali. Prvošolka Vida je vsa objokana zajecjajala: "Mami, naše Urške pa ni več!"

Darja, mož in otroci so se poglobili v globoko žalovanje, ki je trajalo tedne in mesece. Ni bilo besed, s katerimi bi nesrečno družino lahko potolažil. Posebno starša se nikakor nista mogla sprijazniti z resnico, da je njuna draga Urška za vedno odšla.

Nekega večera pa je oče Janez dejal: "Z mami imava samo še vas tri otroke. Bog daj, da bi vsaj vi srečno dorasli, in upam, da so se z Urškino nesrečo vse ostale nezgode poslovile od nas."

Mala Vida pa je očeta popravila: "Ati, nimaš prav! Pri nas smo še vedno štirje otroci, trije smo tu na zemlji, Urška pa živi v nebesih, kjer je angelček. Je pa še vedno naša."

Mami Darja se je po dolgem času spet enkrat nasmehnila in zaploskala: "Vida, pravilno razmišljaš! Zakaj bi žalovali v nedogled? Naša Urška je angelček med angelčki v nebesih in lepše se ima kot pa mi tu na zemlji. Je pa še vedno naša in še vedno imamo štiri otroke."

Kadar Darjo ali pa njene kdo vpraša, koliko otrok imajo, vedno pojasnijo: "Štiri, tri na zemlji in angelčka v nebesih."

Predgovor

Obnovljeno staro mestno jedro je srce in ogledalo vsakega kraja. Skrbno urejene hiše z originalnimi arhitekturnimi elementi so postale v Železnikih vrednota. Veseli smo obnovljenega muzeja in zanesenjaških posameznikov, ki so se pri obnovi še posebej potrudili. Istočasno moramo v stari del Železnikov vnesti življenje. Železniki imajo več kot petstoletno tradicijo taljenja in predelave železa. Zato gre iskati korenine in identiteto predvsem v tem.

Kako lahko prebudimo staro mestno jedro? Okoliča plavža mora vsaj nekajkrat na leto zaživeti v svoji železarski obleki. Pomembno k temu lahko prispevajo igralske skupine. V železni repertoar je treba

uvrstiti igre iz življenja fužinarjev in žebjarjev. Ko bomo imeli kostume in nekaj izdelanih likov starih Železnikarjev, starih časov ne bo težko priklicati nazaj. Dolgoročno pa mora biti dolžnost vsakega, ki kaj da na Železnike, da ima v svoji garderobni omari tudi kostum iz 16. stoletja in se lahko vsak trenutek prelevi v statista na ulici z določeno vlogo. Na ta način bomo kraju dali privlačnost, sami sebi pa ponos in identiteto. Če se ozremo naokrog po slovenskih krajih in širše, vidimo pestro ponudbo predvsem v srednjeveških mestih. Igra Al je boljš žebjar al tovarnik je nastala z namenom predstavitve žebljarskega življenja na privlačen način.

Al je boljš žebjar al tovarnik?

Zgodba iz žebljarskih časov Železnikov

Jože Tavčar

Povzetek

Cilka kuje žeblje že od svojega enajstega leta v vigenjcu v Gorenj koncu v Železnikih. Pomaga svojemu očetu in razvila se je v brhko deklino. Cilka je vseč Matijovcovemu Tinetu, ki je iznajdljiv in postaven fant. Kot mlad fant je tudi koval, sedaj pa si služi kruh kot tovornik. Tinetu kladivo ne diši več, saj je

izkusil, kako trd kruh je kovanje, hkrati je spoznal boljši zaslužek pri tvorjenju žebļjev. Starši Cilko svarijo pred tem, da bi jo za ženo vzel tovornik. Dobro vedo, da bo veliko zdoma in da bo ona nosila vse štiri vogale hiše. Tovorništvo je tudi nevarno, prenekateri tovornik se ni vrnil domov ...

Osebe:

Cilka	sedemnajstletna žebļjarka, čedno dekle
Tine	postaven fant, ki je bil tudi žebļjar, sedaj dela kot tovornik (Matijovcov)
Voča Franc	Cilkin oče, žebļjar, tudi predniki so bili vsi po vrsti žebļjarji
Mat Jera	Cilkina mama, zaradi bolehnega zdravja je doma, tudi ona je kovala žebļje
Sin Andrej	starejši Cilkin brat, ki se je preselil v Kropo in tam dela kot žebļjar
Janez	sodar (Škovinarjov), Cilka mu je vseč, a je zadržan in tega ne pokaže
Franci	trinajstletni Cilkin mlajši brat, že dobro suče kladivo
Zofka	zgovorna Cilkina prijateljica in ravno tako žebļjarka (pogosto posrednica pri pogovorih s fanti)
Luka	tovornik, skupaj s Tinetom se vrne s tovorniške poti (III. dejanje)
Tovornik	tovornik s konjem, ki potuje skupaj s Tinetom
Otroci	prinašajo novice o prihodu tovornikov

Kulturno društvo Scena je igro uprizorilo na Egrovem vrtu julija 2007 v sklopu 45. čipkarskih dni. Vse štiri predstave so bile dobro obiskane. Predstava je bila tudi posneta in DVD je v prodaji v Muzeju Železniki.

Povzeto po gledališkem listu uprizoritve v letu 2007:

Cilka	Nika Weiffenbach
Tine	Matjaž Pintar
Voča Franc	Matej Šubic
Mat Jera	Judita Olič
Janez	Darko Sintič
Franci	Jan Mohorič
Zofka	Jerneja Benedik
Nočni čuvaj	Franc Tušek
Luka	Jure Zupanc
Otroci	Lucija Tolar
	Janez Demšar
	Franc Benjamin Demšar
Tovornik s konjem	Marko Vrhunc
Šepetalka	Alenka Kuhar
Maska	Katja Močnik
Izdelava scene	Renato Kuhar
	Blaž Kuhar
Ton in luč	Tomaž Frelih
	David Fojkar
Snemanje in montaža	Gregor Galjot
Režija	Robert Kuhar

Opomba: Zaradi prilagoditve igralski zasedbi žebljar Andrej v izvedbi iz leta 2007 ne nastopa.

Železnikarski žebjarji so kovali samo ponoči. Z delom so začeli ob desetih zvečer in delali do osme zjutraj, vsega skupaj deset ur. Predpisanega delovnega časa niso imeli, marsikdo je delal eno noč štirinajst ur ali pa še več, drugo noč pa je bil preveč utrujen in ni prišel v vigenjc. Podnevi so žebjarji spali, če niso imeli drugih opravil. Čas počitka je bil od druge ure popoldne do osme zvečer. Ženske z majhnimi otroki si tega niso mogle pri-

voščiti. Otroci žebjarjev so že zgodaj občutili vso težo trdega življenja, nekateri so že z osmimi leti dobili kladivo v roke. Hrano so imeli žebjarji dvakrat na dan, opoldne in zvečer. Kruha večkrat ni bilo pri hiši. Opoldne so jedli koruzni podmet, zvečer pa koruzne žgance, da so ponoči zdržali pri težkem delu. Meso so jedli le ob največjih praznikih. Tudi mleko so imeli za priboljšek. Kdor je mogel, je redil kozo.

I. dejanje

Dogaja se v vigenjcu v Gorenj koncu. Cilka kuje pri svojem očetu. Pogovarjajo se o vsakdanjih stvareh. Tovorniki se vrnejo s poti. V nadaljevanju se razvna-me razgovor, ko oče sprašuje, kaj ima Cilka s tovornikom Tinetom.

Na odru je postavljeno žebljarsko ognjišče in dve nakovali. Dogaja se zvečer, ko žebljarska družina pride v vigenjc na delo. Franci, najmlajši v družini, je zadolžen za kurjenje ognja.

Voča Franc: No Franci, al bo kej z ognam?

Sin Franci: Bo, bo. Treske so vlažne, pa koj ne zagorejo.

Voča Franc: Sej te vidm, zaspan si. Tulkrat sem ti že pravu, popoldan je treba jet spat! Ti se-s pa z otrocm po Log pa po Plac podil. Poba, ti-s žeblar in se na hod okrog z otrocm, k podnev kože pasejo, ponoč pa spejo.

Hči Cilka: Voča, nej ga pustijo. Bojo videl, koko bo koval. Dopoldan je po Kovaškmu vrhu drva nabiral. Toko, de jih mamu za tri dni zadost.

Voča Franc: Skrbi me, kva bo s pobam. Kisuga mleka pa podmeta poje za dva hlapca, žeblov je pa premal. Po ta velikmu šmarnu bo star že štr-najst let, že skorej pet let ga učimo kovat. Sej dokler sem jest pr močeh, stradal na bomo. Poglej, koko so hitr mat sherala. Samo še po hiš mal pobrklajo pa kej skuhaljo. Še eneh lačneh ust pa ne-b prenesl.

Hči Cilka: Ja, voča, morajo pa rečt, de Francijov žebli niso nč slabš kukr od ta bolšeh mojstrov. Roke ma pa še bol drobne, pa zato more večkat po cajnu udart. To pa mal gvera.

Sin Franci: Voča, kulk žeblov morm nakovat na noč, de bo za mojo novo obleko kej ostal? Velk šmarn bo kmal t.

Voča Franc: Na novo ta kmašno obleko pa kar pozab! Sam dobr veš, da se-uš potegnu, če ne letos, pa ta drug let. Le zakva-uš poj mel premejhno obleko?

Hči Cilka: Franci, to majo pa voča čist prov. Rajš se merkej, de-se-t sraj-ca pa hlače toko hitr na strgajo. Sej ni treba na vsako smreko splezat. Ja veste, mat so se-u Davč pr Ocvirk zmenil za platn. Menda, de-j lan dobr obrodil in de-j letos še posebej mehko tkan. Mat težko kej druga delajo, bodo pa eno obleko zame sešil, kt smo se že lansk let menil. Že dve let na rasem več.

Voča Franc: Sej na rečem, Cilka, ampak ti tud lohk še kašn let počakaš. Sej vem, sam zarad plesov se-t gre za novo obleko. Res pa je, de mat znajo šivat. Zadne cajte tok brehajo, de nč na vemo, koko bo z no pozim. Boh na dej, ampak na vse mormo bit prpravljen.

Hči Cilka: Voča, sej jest se tud že tri leta učim šivat. Obe bova pa že eno obleko naredle. Ne kuj sam na ta hudo pomisl.

Zofka je Cilkina prijateljica. Že od malega se držita skupaj in tudi obe kujeta v vigenjcu. Cilka je bolj postavna in zato bolj oblegana, Zofka pa je pogosto posrednica med fanti in Cilko.

Prijateljica Zofka: Bohdej vsem. Dons ste nas pa uhtel. Ja, tovrnke smo srečal, k-so domu pršli, pa so mel tulk za povedat.

Voča Franc: Bohdej, dobar večer.

Zofka se skloni k Cilki in ji nekaj zašepeta na uho. Cilka takoj spusti kladivo in odhiti ven. Voča Franc s pogledom sledi Cilki in že hoče za njo ... Malo pomenca in nadaljuje.

Voča Franc: Cilka, kam greš? (*nato zamahne z roko*) Ja to je res praznk, če pridejo tovrnki po treh tednih srečn nazaj. Kuga so poj nov-ga povedal?

Prijateljica Zofka: Ja Matijovcov Tine je pravu, de so dol pr morju videl eno ta veliko ladjo. Ta je menda tok velika, kot de bi pet hiš eno za drugo postavl. U tako ladjo gre po tristo konj s tovoram vred. Toko de rabjo tri dni, de jo natovorjo.

Voča Franc: Ja, to sem pa slišou, de z vozovi velik robe od morja prov gor do Dunaja zvoarjo. Na voz se lohk precej več naloži kukar pa na kobja. Je pa treba povoreng cesto met. Take pa tle ukrog nimamo.

Sin Franci: Že gori! Zdej pa grem še jest tovrnke gledat.

Voča Franc se togoten postavi na sredo vigenjca.

Voča Franc: Ja, a bomo dons sploh kej delal! Vsi-b sam okrog skakal.

Sin Franci: Bom hitr nazaj, voča.

Franci odhiti ven proti vratom. Že kmalu nato prideta Franci in Cilka nazaj. Cilka hiti spravljat darilo in si ga tlači pod predpasnik.

Sin Franci: Tovornki so že šli, le še Matijovcovga Tineta sem vidu, koko je našo Cilko objemal. (hi hi hi ...)

Hči Cilka: Franci, ti se pa zase brigej. Voča, eno ruto iz ta finga blaga sem naročila, pa m-jo je prnesu.

Prijateljica Zofka: Cilka, dej pokaž, kva t-je prnesu. Tud jest že en let šparam za eno tako ruto. Za h ta hmašn oblek pa tud za na plese b-jo rada mela.

Voča Franc: Cilka, kva to pomen? A se nismo zmenil, de se boš tovornkam izogibala? Mej pamet! Včash je bil u Železnkeh red in na kmeteh je še zmerej. Kukar sta se voča pa mat zmenila, toko so se pa otroc poženil pa pomožil. In toko je blo za vse najbl prou. Zato de gre rod naprej, je treba mal pamet met. Dons pa nočejo pobje pa punce nč več poslušat. Kar same si-b ženine rihtale, kar na plesu se-b vse zmenil. Čez en let bo pa jok pa stok.

Prijateljica Zofka: Voča Franc, zakva so pa nastrojen toko prot tovornkom? Men se pa zdi, de dobar zaslužjo, pa tud velik sveta vidjo.

Voča Franc: Tovornk pa družina, to na gre vkup. Cele tedne so na pot in nikol na veš, al bo prišel nazaj al ne. Sploh se pa pobov še par let izogibej, de te mal pamet sreča. Zdej razmisl, poj k otroc pridejo, je prepozn jokat.

Hči Cilka: Sam, Tine je pa drgačen. On dobr ve, kva dela. Poj k s poti pride, je po cel teden doma.

Voča Franc: Tine je z vsem žavbam namazan. Sej vem, kok je blo, k-je še pr nas v vigenču koval. Kladu mu ni nikol preveč dišal. Zmerej si je kej zmisl, de mu ni blo treba delat. Poj je pa po stricu konja poverbou. Zdej pa nos glavo, kukar de je ta velk fužinar. Misl, de če je ta lesene cikle s škorni zamenou, de je zdej velk gospod.

Prijateljica Zofka: Voča Franc, ampak treba je pa rečt, de se je Matijovcov Tine dobar znašel. Začel je z enmu konjam kot pomočnik pr Plavčevih tovornkih, pomlad si je pa v Martinj Vrh kupu še enega konja. Če-b bil žeblar, bi bil lohk vesel, če ne-b bil lačen in bi v treh letih zaslužu za ta kmašno obleko.

Voča Franc: Sej pravm. Tovornk pa družina, to na gre vkup. Tovornk je lohkn star dec, k se ga je žena že mal naveličala. Al pa mlad poba, k-še ni na nobeno vezan. Mejhn otroc pa mlada žena pa rabijo očeta, de jih zna u roke vzet, če-j treba. Vi ste premlad, vam je težko kej dopovedat. Jest pa dobar vem, de če je bil tovornk pr hiš, je šlo zmerej kej narobe.

Hči Cilka: Voča, sam če bom žeblarja vzela, bom do smrt u vigenc kovala. Tovornk pa bolš zaslužjo in u svet b-šla z njim.

Voča Franc: Cilka, dej no mej mal pamet. Kdor se je rodil kt žeblar, bo tud kt žeblar umrl. Toko je blo že pet rodov pa toko bo tud unaprej. Zato se kar sprjazn s tem. Za Tineta pa vem, de na bo več za kladu prijel. Se je že ta belga kruha navadu.

Prijateljica Zofka: Men se pa zdi, de ni tok nevarn na konjih jahat, sej ta pot čez Petrov Brd kar dobar zgleda. Gvišn je dol pr morju še bolš.

Voča Franc: Ja, vi ste premlad, de-b to vedel. Tovornkov je desetkat men kt žeblarjev, pa ljudje vedo povedat za nejmen pet prmerov, k tovornki niso živ nazaj domu pršli. Ja, to je presnet navarn kšeft. Sej žebliji u bariglah so težki pa tud konja na morš kar toko ukrast pa naprej prod. Nevarn je poj, k se vračajo z goldinarji za pasam prot domu. Sej se merkajo, toko de jih je zmerej več vkup. Sam dons je tud razbojnkov zmerej več. Ni dolg nazaj, k-so se Kroparjov lotil dol na Hrvaškem, pa jih je blo pet. Takrat sta dva preč pršla, eden pa ni za nobeno rabo več. Res dobr, da je naš Andrej žeblar, da nismo v skrbeh vsak dan.

Zofka hiti udarjat s kladivom.

Prijateljica Zofka: Če je to toko, poj je pa res še najbolš žeble kovat.

Voča Franc: Toko je. Še najbolš je kovat.

V naslednjih trenutkih vsi zavzeto kujejo. V nadaljevanju se Zofka umiri in se zazre v daljavo.

Prijateljica Zofka: Jest bla pa rada na kmetij žvela. Sej verjetn se zlo dela, sam lačn pa otroc gvišn niso. Sam kva morm, ta kmečk fantin ne marajo preveč za take, k-smo brez grunta.

Voča Franc: Zofka, na kmetijo pa kar pozab. Tak s ta prave kmetije bo šel rajš na Štajersk po babo, kukar de bi prišel sem u vigenc po brhko deklino. De bi pa šla k enmu kajžarju živet, to pa tud ni nč. Ja veš, velik

je vredn, de smo žebjarji svobodn, de nimamo ne tlake pa ne vojaške službe. Če hočmo, si lohk frej vzamemo, pa tud u drug kraj lohk gremo žvet. Kar poglej kmete, koko so prvezan na zemljo, pa kar naprej morjo na tlako hodt.

Sodar Janez: Bohdej vsem skupej.

Voča Franc: O, poglej ga, Janeza, bohdej. Kva bo dobrga?

Sodar Janez: Dve barigle sem prnesu. So gospod Plavc naročil, de se zlo mudi. Jih bom tle u kot postavu. Toko de boste vedel, de sta barigle prpravlene. Menda jih bojo že jutr zjutraj nuczal, k grejo tovarniki na pot. Zbogam.

Voča Franc: Škovinarjovmu Janezu se pa zmerej tok mudi. Ni čudn, de mu še ni ratal žene dobit. Bil bi pa to dober ženin, priden je kt mravla. Negova kajža ni velika, je pa menda po pokojn star mam kar nekej gozda poverbal. Sam še kakšnga vajenca pa pridno ženo bi mogu dobit.

Prijateljica Zofka: Men se pa zdi, de se dva na morta kar toko na silo vkup dat. Če ni elbezni, poj to na more jit dobar.

Voča Franc: O, lube duše. Od elbezni se na more žvet. To, de je eden al pa ena bolj luštna, to se hitr pozab. Živlene je to, de je treba vsak dan kovat pa kej u lonc dat pa cune prat in otroke u red spravl. Človek mora bit potrpežliv pa prpraven, poj pa tud elbezn pride.

V nadaljevanju vsi kujejo. Kot bi premišljevali vočeve besede. Čez čas se Cilka oglasi zadržano.

Hči Cilka: Voča, u soboto bojo pa na Racovnk plesal. Z Zofko sva se me-nile, de-b šle mal pogledat. Kordežov iz Ovčje vasi bo na orglce špilal.

Voča Franc: Cilka, to smo pa že tulkat rekl, de tili kovaški plesi niso za mlade punce. Sej vem, fantje se ta zelenga nalezejo, poj pa korajžo do-bijo, se stepejo, pa še kakšna druga neumnost se zgodi. O tem se pa na bomo več zgovarjal. Kukar de ni zadost Andrejev sejem pa maše vsako nedelo, de se pobje pa punce vidte pa se kej pomete.

Sin Franci: Voča, jest bi pa šel jutr z Vancarjovmu Lojzetam koze past.

Sedaj je bila za voča Franca mera polna. Močno povzdigne glas.

Voča Franc: A zdej se mi boš pa še ti zmišleval. K-si pa lačen pa strgan, pa domu prideš. Do sobote mora bit tvoja škatla pouhna žebrou! Pa de-lej, kokor češ.

Zadosti je blo govorance. Zdaj pa mormo še kej nakovat. Ena, dva, tri, pa se bo dan začel delat.

Franci, dej začni kovat, de vidm, koko delaš. Udarjat je treba hitr, de se cajn na shladi. Če je hladen, poj nč na nuca tolč. Po glav se fejst udar enkat z ene in enkat z druge strani, pa mora bit dobr. Ne pa tolč, de je glava vsa razlezena. No, korajžn udar! Pa cajn drž povprek na nakoval, ne pa kar nekam postran.

Žarometi ugasnejo, tako da ogenj na ognjišču še bolj pride do izraza. Družina še nekaj časa kuje, nato pa se umaknejo z odra.

II. dejanje

Pred začetkom v izbo stopi Franci. V omari išče, ali je kaj za pod zob. Ko zasliši korake, se skriva v skrinjo.

Trenutek za tem v izbo stopi Cilka in prične zlagati oprane in posušene cunje.

Tovornik Tine: Bohdej, Cilka, a-s sama doma?

Hči Cilka: O bohdej, dobar večer. Ja, Tine, lepo de-s-se oglasu. Voča pa mat sta šla na Racovnk Jegličovga Lojzeta kropit, jutr ga bojo že pokopal.

Tovornik Tine: A de je Lojzeta toko hitr pobral? Sej ni dolg nazaj, k-sem ga srečal. Ja u vigenc je vse moči pustu. Pravjo pa, de je tud ta zelenga rad pil.

Hči Cilka: A lohk bolj potih govoriš, če ne bojo u Goren konc kmal kakšne čenče ratale.

Tovornik Tine: Ja, kakšne čenče pa? A-j to kej takga, če se midva rada vidva? Kar nej Železnkarce govorejo, če čjo, mene to prov nč na mot.

Hči Cilka: Sej sem ti že pravla, de se našmu oču prou nč na sliš, de bi iz tega kej ratal. Pravjo, de tovrnk pa družina na gre vkup. Te dni je pa sploh hud, k-sem v soboto ušla na ples. Bol je, de te na vidjo.

Tovornik Tine: Veš, men je pa prov vseen, kva vaš voča misljo. Važn je, de se mava midva rada. Sej men ni za tvojo revšno. Zaslužm dobar, lač-na na bova. Če vaš voča dobr čjo, na bo branu, de se midva vzameva.

Hči Cilka: Sej men je zlo hdo. Srce mi nekej prav, moj voča, k-jih tud spoštujem, pa pravjo drgač.

Veš, tale ruta, k-s-jo iz Trsta prnesu, je pa toko mehka. Komej čakam, da bo ta velk šmarn, de jo bom gor dala.

Tovornik Tine: Pa koko ti bo pasala. O, Cilka, k-bi ti vedla, kva se vse v Trst dobi. Ženske nosjo take ta nobel obleke vseh različnih barv. Najbolj fina je pa mehka svila, k-se lesketa kt tvoje oči in jo prav s Kitajsk prpeljejo z ladjam. Je pa zlo, zlo draga.

Tle v dolin pa nosmo sam ta trd platen pa vesel smo, če ni strgan. Cilka, tebe b-res mogu enkrat s sabo vzet, de boš mal sveta vidla.

Hči Cilka: Ja od česa pa ljudje žvijjo? A ne kujejo vsi žeblou?

Tovornik Tine: Kakšn žebli, pa kovane cele noči u zakajenih vigenceh! Veš, u mest so trgovine, blago prpelejo s ta velkm ladjam. Poj so razn cehi. Hiše so visoke, v tri al pa šter štuke zidane. Vse ulice so s kamni tlakvane in se na praši, če veter zapiha. U mest so sama fina dela.

Hči Cilka: Ja, a mislš, de-b se zame tud kakšn tak ta fin del najdu? Sej veš, samo žebte znam kovat, no pa tud v kuhni se znam zasukat.

Tovornik Tine: Cilka, men kšeft dobar kaže. Ti boš lohki doma, pa otroke boš merkala. S fajmoštram se bomo pa zmenil, de te bo brat pa pisat nauču, de boš tud kašne paperje lohki poštimala.

Hči Cilka: Ja, kva bojo pa ljudje rekl, če bom sam doma čepela, vsi ta drug pa hodjo kovat.

Tovornik Tine: Ja, u mest je zmerej toko, de so žene doma pa za dom skrbejo, možje pa morjo za celo družino zaslužt. Za babje čenče se pa na men. Tvoj voča pa ne more iz svoje kože. Žebljarsk živlene je en sam matr in še si večkat lačen k sit.

Hči Cilka: Veš, vsak brt me skrbi, k greš na pot. A bi to šlo, de bi bil u parih dneh nazaj, ne pa de te ni po tri tedne? Pa skrbi me, de se ti na bokej naredl.

Tovornik Tine: Ja, toko hit pa to na gre, pot je dolga. Zarad tvojih skrbi pa ... poglej me, kašn dec sem (*vstane in pokaže svoje mišice*). Kar nej pride, kdor si upa, mu bom kosti zdrobil. Pa zmeraj nas je več vkrep, toko da se nimaš česa bat.

Hči Cilka: Joj, zdi se mi, de voča pa mat grejo. Ogenj bo u streh, če te tle vidjo.

Tine objame Cilko in med odhodom skozi zadnja vrata še doda:

Tovornik Tine: Cilka, rad te mam. V soboto gremo spet na pot. Zbogom.

Hči Cilka: Zbogom, Tine. Pa še kej prid.

Oče in mat prideta s težkim korakom v hišo. Mat je še posebno okorna, ker je oslabela. V prvem dejanju smo izvedeli, da žebljevi ne kuje več.

Hči Cilka: Bohdej, dobar večer. Koko je blo, al so ljudje vedel kej novga povedat? Mat, vi bi pa res lohk doma ostal, sej še po hiš težko grejo in na blo treba dol na Racovnik hodit.

Mat Jera: Bohdej, o, to me sapa daje – tako me tukej notr dol tlač. Slab vreme se nam obeta, vse kosti me bolejo. Ja z Lojzetam smo vkep gor rasl, sem ga mogla jet kropet. Sej na pogreb pa na bom mogla. Voča, kar ti govor naprej. (*mat Jera se odkašlja*)

Voča Franc: Ja toko gre življene, eni grejo, drug pridejo. Pokojnga Lojzeta je sred noči zmankal. Že celo zimo je bolehov. Rekl so, de je ta za den večer precej ta zelenga spil. Kva čmo, vsi gremo po tej pot.

Hči Cilka: Jest sem pa slišala, de je Luklnova Neža včerej fanta povila. Pravjo, de je blo vse v redu in de bo nasleden teden že spet kovala. Ja Luklnov so pa zdrav.

Mat Jera: Voča, koko-j zdej, a na Kovaškmu vrh lohk naberamo drva al ne? Sem slišala može, de so se nekej menil o tem.

Voča Franc: Ja vedel so povedat, de fužinar Kofler v njegov gmajn na Kovaškmu vrh na pusti več vsem drva nabirat, dovol sam svojem kovačem. Racmani so šli do rihtarja Plavca in so razsodil, de se drva še zmerej lohk nabera. Ta velkeh dreves se pa na sme sekati. Res na vem, kam to gre. Sej se reče Kovašk vrh zato, ker je od vseh kovačov. Deleč na mormo po drva. Ob poldan nehomo kovati in predno gremo zvečer nazaj u vigenc, mormo tudi mal podremat. Kdo ma čas na Jelovco hodit?

Mat Jera: Jest sem pa mislna, de ma loška gospoda prste vmes, k kar naprej nove grunte dela in nas žeblarje toko vedn bl stiska. Eni vedo povedat, de se fužinarji loške gospode bojijo. Gmajna na rase toko hitr, kt se les seka za ogle, na vem, kam to pele.

Voča Franc: Ja gor u Davč so spet cel kup novih gruntov naredl. Boh ved, od kod so ljudi prpelal. Do Davče je cel dan hoda, gor nej kar bojo kmetije. Žeblarji se bomo pa dajal, če nam bojo branil drva nabirat pa koze past po teh bregovih tle okrog. Če bo treba, bomo pa šle tud do glavarja u Ljubljano al pa do škofa.

Mat Jera: Mene pa skrbi za Gašprlinovga Matevža, k so ga zalotil pr divjimu lovu. Za otroke je hrano rabu. Pa glih otroc so okrog govorl, de majo velik mesa, poj se-j pa razvedl. Gospoda je u Lok tovrnkam žeble zaplenila, k-so šli dol prot Hrvašk. Poj je Matevž mogu prit u Loko. Na vem, koko se bo pobral, če bo mogu plačat, že zdej je do vratu v pufigh. Če-jh bo pa z bičem dobil, tud cel teden na bo za u vigenc. Spet bomo mogli sosedi pomagat.

Voča Franc: Tale loška gospoda nas na vseh straneh stiska. Prejšn teden je Furlanov Tone fužinarjam predlagal, de-b kupval žit na Primorskem in ne več v Lok v kašč. Saj veš, tovrnki grejo po svet pa dobr vejo, kulk stane mernk žita. In zdej gospoda povsod hoče pokazat, da so oni ta glavn.

Mat, a moke za podmet mamu zadost do konc tedna? Jutr oddam žeble, spotoma bom še moko vzal.

S pokom se odpre pokrov skrinje in iz nje prileze Franci. Zbadljivo povpraša Cilko.

Sin Franci: Cilka, al bomo ohcet kej kmal mel?

Mat Jera: Kašno ohcet?

Sin Franci: Ja Matijovcov Tine j-bil cel popoldan tle in sploh nisem upal iz skrine.

Še predno izreče zadnje besede, se Cilka zapodi za njim. Franci uide z odra in se ne pokaže več. Tudi Cilka ne pride več nazaj. Voča Franc najprej nekajkrat pokliče Cilko, nato razburjeno hodi po izbi sem in tja.

Voča Franc: Cilka, pa kva to pomen!? Cilka?

Mat Jera: Človek gre po dolgmu cajt mal z doma, pa-j vse narobej. Cilka, sej smo se o Tinetu že pogovarjal. Kar negovga strica poglej, kam ga-j prpelal tovarništvo. Zmerek je bil zdoma, na konc je pa sam ostal. Še dobr, de mu je sestra pomagala, k-je obnemogu.

Oče Franc obnemi in s hitrimi koraki hodi po izbi sem in tja.

Voča Franc: Naše Cilke se pa nobena beseda na prime. Že stokrat sem ji povedal, de tovarniki u hišo nesrečo prnašajo. Še posebn tale Matijovcov Tine, k mu ta prav del na diši.

Jera, dej otroku povej, de se s tem stvarmi ni za špilat. K bo enkrat od-dana, ni več poti nazaj. Povej ji, da žena mora met moža ob seb. Od lepih besed in obljub se na da žvet.

Mat Jera: Men se pa Škovinarjov Janez toko prpraven zdi. Pa za svojo mat je toko lepo skrbel, dokler je bla živa. On bi bil za našo Cilko prav gvišn dober mož. Sam mlade punce tega na vidjo. Vse dajo na sladke besede. Franc, a bi ti Janeza mal nagovoru, da je zdaj tak cajt, de naša Cilka ženina išče, in de nej tud sam kej nardi, če mu-j kej do ne.

Voča Franc: Ne, to pa ne, Cilka more taparu pr seb v glav red nardit, poj se bom pa jest s kom kej menu. De na bo toko, kt je blo na Racovnk pr Jeglič: Voča se je zmenu vse z Lotričam, de mu bo dal hčer. K-je prišel cajt za ohcet, je pa vedn bolj okrogla ratvala. In poj so se vsi čudil, koko-j to ratal. Voča se dva mesca ni upal pokazat, še u nedelh je k maš rajš v Selca hodu.

Mat Jera: Naša Cilka ma pa že več pamet, pa ona je bla še ravnkar otrok.

Voča Franc: Ja že pet rodov smo žebjarji. Saj delat je treba trdo. Sam če nam zdravje dobr služ, mamu kej za v lonec dat. Za pridne žebjarje se zmerek najde kakšna kamra, toko de ma družina streho nad glavo. Res na vem, zakva tud Cilka na bi mogla toko žvet. Kar domišla si, de bi se lohк brez trdga dela žvel in de bo čez noč postala gospa v mest ali pa fužinarка.

Pa sej so v kraju tud fejest pobje žebjarji. Ni treba, de za kajžarji al pa hlapci gleda.

Mat Jera: Ja, vsi pravjo, kulk je tu živlena u Železnkah. Pravjo, de se dr-god po Kranjskem na žvi tok dobar. Že če Kroparje poslušáš, kar naprej jamrajo. Kdor v Železnkah če delat, se za vsakga kej najde. Zdej, k smo svetmu Frančišku toko lepo cerku postavl, smo pa res lohк zadovoln.

Sin Andrej: Bohdej. Kva pa mate čez Kroparje za povedat?

Mat Jera: O, Andrej, koko sem vesela. Kva pa-j tebe prnesl sem čez hrib? Po navad prideš ob ta velkh praznkeh. Koko je s ta malmu Miham, a-j zdrav?

Sin Andrej: Ja povedal so, de-j Lojze umrl in de bo že jutar pogreb, pa sem se oglasu. Pa tud nekej drugih stvari mam za poštimat. Ja mi smo kar zdrav, Miha-j že cel fant ratal, tok de se soseda prtožuje, koko je živ, k-ga merka. Z mojo Johano pa tud dobr kaže, če bo vse prav, bomo u jesen spet pestval.

Mat Jera: Ja kako sem vesela, de se je tok dobr stekl. Sej sem bla zlo nesrečna, de-s šel toko deleč u Kropo. Sam če si zadovolen, je tud men pr src lepo. Andej, ti si par let nazaj te stvari skoz dal. Dej svetuj, kva nej z našo Cilko nardemo. Bojim se zano, veš Matijovcov Tine ji meša glavo.

Sin Andrej: O mat, saj vejo, de-j Cilka pametna punca. Težko je sodit, kva-j prov pa kva ni prov. Sej na konc bo Boh že toko obrnu, de bo do bar za vse.

Voča Franc: Ja, to-j res velik vredn, de lohk tud otroc do kruha pridejo. Sam pridn morjo bit. Za našga Francija me prav nč na skrbi, de na bo dobar kladva sukal.

Tegale Matijovcovga poba bom pa vzel v roke. Do nega bom šel pa mu povedal, de nej našo Cilko pr gmah pusti. Nej si kar kje med potjo al pa v Trstu ženo najde.

Mat Jera: Franc, pomir se! Tok na rogovil. Dej used se in zmolmo eno desetko; svetmu Antonu se mormo prporočet za ta pravo pamet.

To si pa res želim, de bi našo Cilko v ta prave roke dal. Poj me pa na bo skrbel umret.

Voča Franc: Dons smo pa že pozn. Kje sta se Cilka in Franci zgubla, a sta kar u vigenc šla? Jutr oddajam žeble in bomo ponoč mogel še trdo delat. A mam vse prpravljen za u vigenc?

Mat Jera: Vse-j prpravljen. No, dej zdej pa le zmolmo. Andrej, sej ti boš pa u kamr prespal?

Voča Franc, mat Jera in sin Andrej se usedejo za mizo in pričnejo z molitvijo. Reflektorji se počasi ugasnejo in drugo dejanje se zaključí.

III. dejanje

Prizor se prične v vigenjcu. Nakovala so nekoliko ob strani, tako da bo prostor za drugi del prizora s prihodom tovornikov.

Zgodba poteka dopoldne, ko žebjarji zaključujejo z delom. Na ognjišču bodo pripravili še kosilo in nato odhiteli domov. Na začetku se otroci, Franci in Cilka igrajo s kamenčki. Ko pride na oder še voča Franc, odhitijo vsi nazaj k ješam.

Voča Franc: Popoldan bomo delal obračun in vagal žeble. Ta teden smo dobr delal. Franci je napolnu svoj zaboj, Cilka pa ta teden tud ni bla muhasta. Kar smo nakoval, smo nakoval, tud na drugih ješah že nehavajo. Cilka, prprav žgance pa dej dons mal več zabele.

Hči Cilka: Ja ta zadno zabelo smo pa že dva dni nazaj ponucal. Kozi mlek smo pa snoč popil.

Voča Franc: Sej se mi-j zdel, de so bli včerej žganci zlo pusti. No, jutur je pa nedela, bomo tud s ta suhm žganci zdržal. Če bo vaga popoldan dobar pokazala, bom še po kašn prbolšek skoču – marbit dobim še kej suheh krhlov.

Hči Cilka: Ja, žganci bojo bolj suhi. Sej majo mat doma kej za zravn. Dons zutrej je koza gvišn kej mleka dala.

Sin Franci: Voča, vsak dan jemo sam žgance. A ne-b blo dobar kdaj tudi kašno klobaso met? Poj bi res lohk dobar delal, klobasa da moč.

Voča Franc: Presnet kočlivo, a zdej se boš pa še zmišlval. Lohk smo vesel, de mam kej za v lonc dat. Zdej nam kar dobar gre. Bli so pa cajti, k-sem bil večkat lačn kukor sit, in če sem se žgancou najedu, sem mislu, de sem v ta deveteh nebeseh.

Hči Cilka: To majo pa voča čist prov. Pa sej smo za božeč in poj še za veliko noč meso jedl. Vsak dan pa to na gre, to si pa kar z glave zbij.

Sin Franci: Komej čakam, de bo jesen, takrat vsaj jabka lohk rabutam. Dol na Češnc mam zamerkane ene zlo dobre pa iz Sore se pride do neh, ne de te-b kdo vidu.

Prijateljica Zofka: Franci, a zamenava. Jest dam teb mal podmeta, ti pa men žgance.

Sin Franci: Ja dobar, pa dejva ...

Prijateljica Zofka: Naš voča je gor v Megušnc žebble za jajca pa svinsko mast zamenal. Za oboje-j blo dobar – un so kozolc prenavljal in so žebble nugal, mi smo pa več hrane dobil, kukar b-jo par fužinarjih. JI-de.

Voča Franc: Franci, če boš priden, te bom nauču še kakšno drugo reč delat. Za rovnco al pa gautre na okneh se s kmeti da dobar zbarantat, tud klobaso se dobi. Kovat je treba po pamet, brez kale, de kakšen cajn ostane in tega lohk sami ponucamo pa prodamo.

Otrok: Tovornki so prišli, tovarniki. *(sliši se topot konjskih kopit)*

Sin Franci: Voča, bom prišel koj domu na južno. Zdej grem gledat tovrnke.

Hči Cilka se skrivaj zmuzne in gre gledat tovrnike.

Voča Franc: Cilka, kam greš? No, pa sem mislu, de-j našo Cilko že pamet srečala. Ta teden se-m je zdel, de-j bla tud do Škovinarjovga Janeza prjazna. K zasliš tovrnke, je pa spet k kura brez glave. Le kam to pele?

Otrok: Nesreča je bla, nesreča. Jejžeš Marija! Tovornke so napadli, razbojnki so bli, razbojnki! Jejžeš Marija ...

V trušču in ob kričanju pride skupina na oder. Na enem konju je privezano telo tovrnika Tineta.

V ozadju se sliši topot kopit večjega števila konj.

Voča Franc: Kva se dogaja? Zakuga je tak trušč?

Tovornik Luka: Matijovcovga Tineta so napadl pa oropal, ponoč se je zgodl.

Včerej zvečer smo prišli vsi skup v Podbrd. Ustavl smo se v gostiln. Tineta je pa nekej gnal naprej. Sprašval je, če gre še kdo z njim, pa smo bli vsi toko zmatran od poti.

Skupaj primejo tovrnika Tineta in ga potegnejo s konja na tla. Na tla pred tem položijo odejo, da ni na golih tleh. Po glavi je vidno krvav, da vzbuja občutek groze. Cilka pride z vodo in mokro krpo in ga prične brisati po obrazu.

Tovornik Luka: Dons zjutrej smo ga pa najdl pred Podroštam na tleh s krvavo glavo. Eden ga je užgal s kolam po glav, pa je verjetn kar koj konc

vzel. Sam goldinarje so hotel. Konja pa nakuplen blago so kar pustil. Konja smo najdl u Zalmu Log, v enmu kozolcu se-j s senam basal.

Hči Cilka: (*vsaj objokana ihti*) Tine, Tine, zbud se, zbud se. Doma si. Pustte ga tle, pustte, de ga umijemo.

Voča Franc: O, ta nesreča pa nikol na počiva. Pa sej sem pravil, de se bo to slej ko prej zgodl.

Tovornik Luka: O, Tine, še včerej je bil toko dobre vole, dons pa tole. K smo pršle do Podbrda, je mislu, de-j že skor doma na varnem. Celo pot smo hodil vkup in bli previdn.

Vsak od nas ma nabasan smokres. Sam če te eden v temi s kolam po glav, tud tole nč na pomaga.

Prijateljica Zofka: Njegov mat mormo povedat. To bo reva nesrečna. Moža je že mlada zgubila, zdej pa še tole.

Voča Franc: Ja pa tud na fajmoštra na smemo pozabt. On ga bo u svet ole dal, pa vedu bo povedat, koko naprej.

Eden od otrok steče po fajmoštra.

Zofka pomaga Cilki pri umivanju krvavega obraza.

Prijateljica Zofka: Ja men se pa vseen čudn zdi, de ma toko mehke roke, če so ga že snoč farderbal. Pa topu je tud še. Dej pokličte Franco iz Ovcje vasi – ona ma vseh sort žavb. Če ne drujga, bo pa vedla povedat, a bo še kej z nemu.

Drugi otrok v teku gre iskat Franco.

Hči Cilka: Tine, Tine, zbud se! Kva bom jest reva brez tebe?

Prijateljica Zofka: Glejte, nogo premika.

Tovornik Luka poskoči in ponovi.

Tovornik Tine: Nogo premika.

Hči Cilka: Dejte vodo še prneste. Tine, Tine, a me slišiš? A si živ?

Tovornik Tine: Cilka, o moja Cilka. Kje sem?

Hči Cilka: Živ je, živ je! O, Tine. Doma u Železnkah si. Zbud se, zbud se! A te kej boli? Kva se je pa zgodil?

Tovornik Luka: O, hvala Bogu. Ljudje, Tine-j živ. Mi smo pa že čist mi-seln, de smo ga sam še pokopat prnesl.

Tovornik Tine: Joj, joj, koko mi po glav razbija, kva-j z mano? Kar zvoni mi u glav. Kva se dogaja? Kje sem?

Voča Franc: Warlov Anton je bil pozim tud bolan. Poj so mu dvakrat mal krvi spustil, se-j pa hitr pocajtov. Boh ve, marbit b-blo pa res naj-bolš, de hitr še mal krvi spustemo ... Sam dejmo počakat Franco iz Ovčje vasi, ona bo že vedla.

Prijateljica Zofka: Pa na vem, če je to dobar, velik krvi je že zgubu, tud srajca-j čist krvava, zdej nej jo mu pa še pušamo. To je takrat dobar, k človek že dolg časa u postel leži.

Hči Cilka: Koko je, Tine, a te še kej drugja boli, a lohk dihaš?

Prijateljica Zofka: Poglej Tine, tle mamo kozi mlek. Ta ti bo gvišn do-bar naredu. Dal ti bo moči. Pij, pij!

Tine počasi pije in vmes tudi pokašljeje. Po nekaj požirkih se okrepi in beseda mu steče bolj gladko.

Tovornik Tine: Bohlonej, Bohlonej ... Ja zdej pa vem, dol prot Podroštu sem šel sam. To vem, de je bla tma k v rogu. Poj je bil pa tam en drevo čez pot podrt in sem šel dol s konja, de-b pot naredu ... Po tistem pa nč več na vem ...

Tovornik Luka: Ja tisto suho smreko so-t nastavl, toko de so te s konja spravl. Poj te je pa eden s kolam po glav. Verjetn te je ruta pod klobukam rešila. Sej pravm, tovornk na sme nikol sam na pot. *(Tine izpod klobu-ka potegne ruto)*

Tovornik Tine: Ja kva morem, k-se m-je pa h Cilk toko mudil.

Voča Franc: A h Cilk. Če bi mou kej pamet, ti na blo treba po svet tavgat in glavo na pladnu okrog nost. Vsak dan b-bil lohk pr Cilk.

Tovornik Tine: Voča Franc, a sem prav slišal? Če začnem spet kovat, se bi za Cilko prav hitar zmenil? A to vela?

Voča Franc: Jest b-sam to rad, de punca na bla nasrečna. De na bla z mejhnm otrocm na pukl sama ostala.

Tovornik Tine: Voča Franc, kva pa pravjo na to. Oba konja bom prodal in bom lohk svoj delež u vigencu kupu. Če dobim še-nga pridnga hlapca, se pa lohk že velik nakuje. Jest zdej vem, koko se žeble prodaja, toko da nam bo za žvet mal več ostal.

Voča Franc: Veš kva, Tine. Dons se pa nate sploh velik na zanesem, ker s-jo fejst po glav dobil. Odpočij se pa premisl še enkrat, poj se pa pr men oglas.

Tovornik Tine: Še nekej sem se spomnu. Počasi mi potegnte škorne z nog. Pa toko, de na bo preveč cukal. Glavo mam še zmer težko.

Previdno mu potegnejo škornje z noge.

Tovornik Tine: Au, ne vlečt tok navardjan.

Tovornik Tine: Poglejte, razbojniko sem okrog prnesu. Znan je, de tovrnki nosmo goldinarje za pasam, de-j na varnem. Večino sem jih to bart skrill v škoren. Res sreča, de so mi škorne pustil. Tako de bomo s kovanam lohk kar koj začel pa brez pufov. Voča Franc, kva pravjo na to.

Voča Franc: Ja, ja zdej bo pa loži. *(odvrne spravljlivo)*

Tovornik Tine: Cilka, koko-j pa s tabo, a-b ti mene še marala, četud mam razbito glavo?

Hči Cilka: Veš, de-b jest sam to rada, de bla velik skup, de na bla toko sama. Veš, Tine, jest mam tebe zlo rada. Poj pa ni važn, al-s žeblar al pa tovrnk. Zdej pa le počivej, de se bo rana bolš celila.

Cilka in Tine se objameta.

Povezovalc:

Cilka in Tine sta se že naslednjo zimo poročila. Tine je držal besedo in je resno pričel kovati žeblje. Rodilo se jima je sedem otrok. Tinetov prvorojenec Franc je podedoval očetovo podjetnost in vigenjc. Uspel mu je preskok od žebljarja med fužinarje, kar se je v Železnikih zgodilo zelo redko.

"Ura je enajst odbila."
Nočni čuvaj je naznanil
začetek igre.

Delo v vigenjcu.

Ko se zaslišijo tovarniki,
Cilka odhiti na prosto ...

Ob ješi se je našel tudi čas za pogovor.

"Franci, sej bo šlo, fejest udar, de se ti cajn na shlad!"

Tine pri Cilki na obisku.
"Pa v Trstu res vsi ne kujejo žeblov?"

Tine obljublja Cilki
lepo življenje in da jo
bo popeljal v svet.

Škovinarjov Janez na
obisku. Za voča Franca
in mat bi bil to ta pravi
ženin za Cilko.

Franči skoči iz skrinje
in zbadljivo vpraša:
"Cilka, al bomo ohcet
kej kmal mel?"

Cilka hoče obračunati z bratom Francijem.

Voča Franc in mat sta v skrbeh, kaj bo s Cilko.

Koruzni podmet in žganci so bili običajna žebljarska hrana.

Otroci so tokrat napovedali prihod tovarnikov drugače: "Nesreča, nesreča, razbojniki so bili!"

Razburjeni in žalostni položijo tovarnika Tineta v naročje Cilki.

Tovornik Tine se prebudi in dobi priložnost, da življenje prične na novo.

Nočni čuvaj naznani konec igre.

Pozdrav igralcev in režiserja.

Zgodba je spletena na osnovi podatkov, zajetih v spodaj navedeni literaturi:

Anton Globočnik: *Železniki, kronika*. PAN: 1999 (prevod, uvod in komentarji Jože Dolenc).

Joža Bertonec: *Kroparske zgodbe*. Kropa: samozal., 1973.

Andrej Bogataj: *Doba železarstva v Železnikih*. Železniki: DECOP, 2002.

Mimi Malenšek: *Vigenjci*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.

France Koblar: *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica, 1976.

Pavle Blaznik: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.

Ivan Mohorič: *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969.

V igri je uporabljen krajevni govor, da zveni skladno z vsebino in časom dogajanja. Zapis besed vedno ne sledi dosledno krajevnemu govoru, ker bi se zmanjšala berljivost besedila. Zavestno smo se izognili uporabi posebnih znakov, npr. za zapis polglasnikov. Kratek seznam besed spodaj je dodan v pomoč za rekonstrukcijo izgovorjave govora in za razumevanje pomena. V navedenih primerih je uporabljen znak "ə" za zapis polglasnika, medtem ko v besedilu igre ni uporabljen.

Besede, ki so v prid berljivosti v besedilu zapisane drugače, kot jih v narečju izgovarjamo:

konja – izgovarjava: kona

ljudje – izgovarjava: əldje

mel – izgovarjava: mou

nikol – izgovarjava: ənkol

šel, prišel – izgovorjava: šou, pəřšou

Pri uprizoritvi leta 2007 je bila uporabljena oblika krajevnega govora, ki je tu zapisana. Tak govor Železnikarji uporabljamo v svojem domačem okolju, vendar vsako generacijo v manj izraziti obliki.

cajt – čas

dedci – možje

farderbat – pokončati

gverat – trajati

kuga, kva – kaj

elbezn – ljubezen

ment se – pogovarjati se

navardjan – grobo, grdo

nucat – rabiti

perpraven – priročen

pocajtat – pozdraviti

poj – potem

poverbat – podedovati

pravt – pripovedovati

pufi – dolgovi

rabt – potrebovati

zmatran – utrujen

Vhodna vrata

1. del

Anton Sedej

Stavbna dediščina je v Selški dolini izredno dragocena, od meščanskih hiš v mestu Železniki, ki so že skoraj dvorci, do mogočnih kmečkih hiš, farnih cerkva v dolini in tudi tistih, ki so postavljene po hribčkih, ter znamenj.

Vhodna vrata so izredno pomemben element arhitekture stavb. Povedo nam veliko tako o stavbi kot ljudeh, ki živijo v njih. Včasih se bohotijo, včasih pa tudi kaj skrivajo, predvsem pa po svoji funkciji tudi varujejo. So tudi dokaz za obdobje svojega nastanka.

Predstavljamo fotografije vhodnih vrat različnih zgradb in narejenih iz različnih materialov.

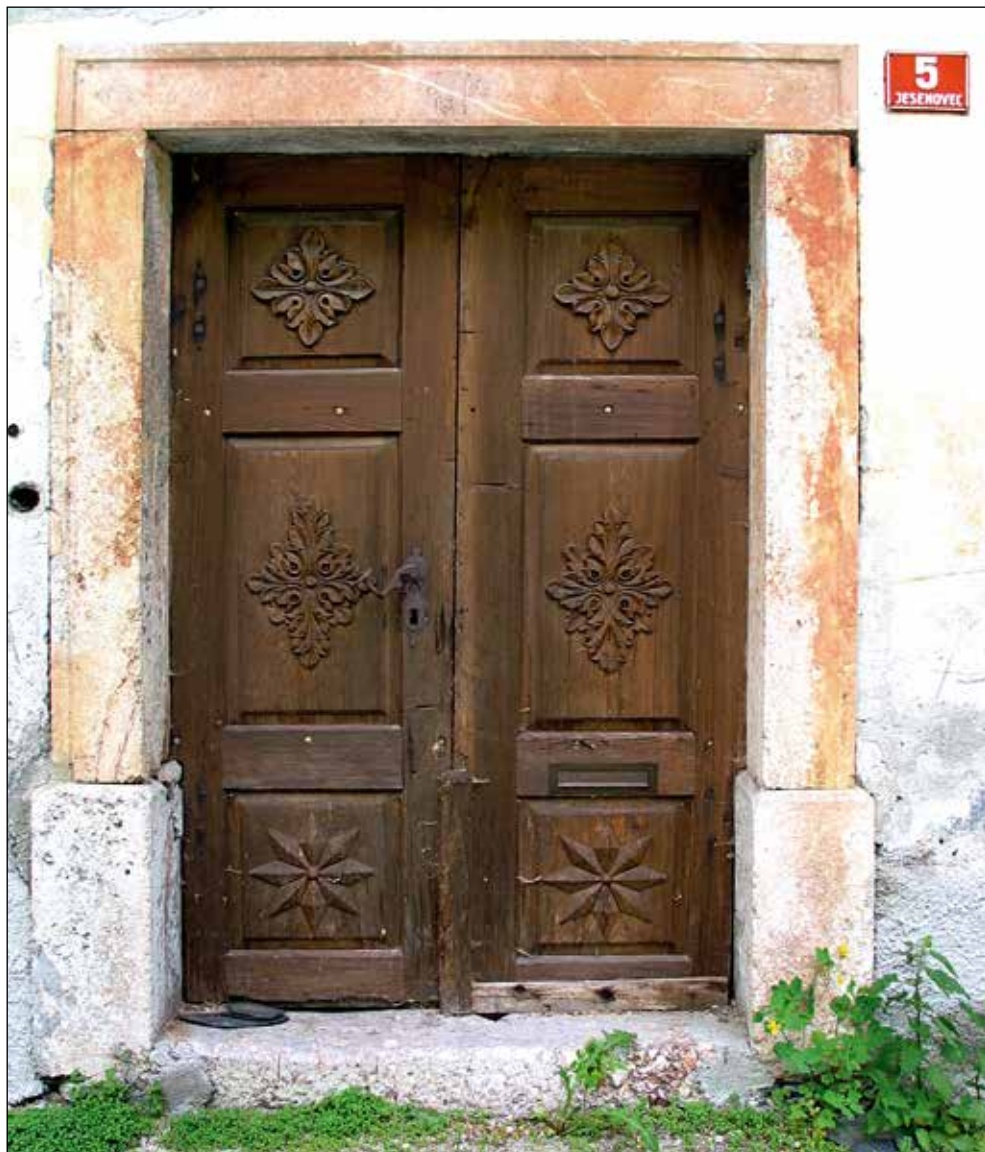
Vhodna vrata v župnijsko cerkev na Zalem Logu. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata romarske cerkve v Suši pri Zalem Logu. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata hiše Petra Vebra, Jesenovec 5 (pri Železnikih). Foto: Anton Sedej

Najbogateje izrezljana vhodna vrata Hvalčkove hiše, Jesenovec 4 (pri Železnikih). Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Bonceljnovе hiše, Na plavžu 57, Železniki. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Merove hiše, Na plavžu 47, Železniki. Foto: Anton Sedej

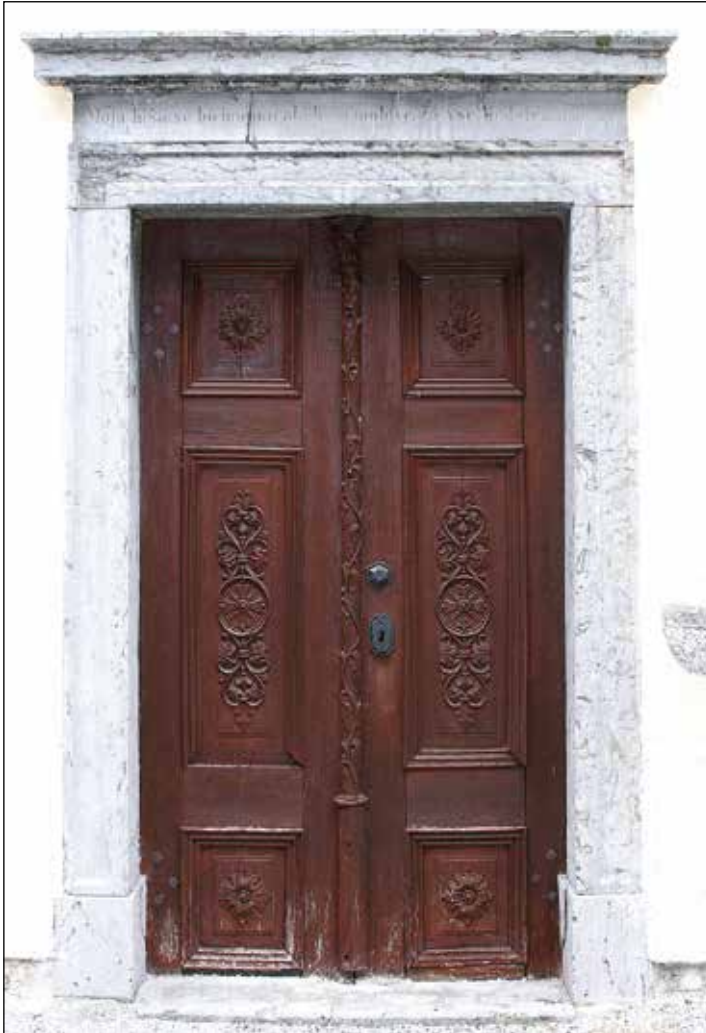

Vhodna vrata Luknove hiše (Jakolič), Na plavžu 27, Železniki. Foto: Anton Sedej

Stranska vhodna vrata cerkve sv. Frančiška Ksaverija v Železnikih. Foto: Anton Sedej

Bogato izrezljana vhodna vrata Popčeve hiše (Košmelj), Racovnik 50, Železniki. Foto: Anton Sedej

Železniki

Aleksander Čufar

EFIAP/B, PPSA, MF FZS, MF FDG

Foto: Aleksander Čufar

Štirje letni časi se ne odražajo samo na travniku, v gozdu ali gorah, spremembe so vidne tudi v mestih. Racovnik in Trnje s ceste, ki vodi proti Prtovču, verjetno največkrat fotografiran motiv Železnikov, nam prikažeta, kako je pomlad bogata v barvah, bujno poletno zelenje, kislo jesensko vzdušje in hladna zima. Železniki so vsakokrat videti povsem drugače, nekaj pa jim je skupnega. Hiše, stisnjene med strmimi hribi, Sora, ki vijuga med hišami, ali bujno zelenje, ki vse obdaja.

Sprehod skozi kraj nam prikaže nekaj biserov, ob katerih se z veseljem pomudimo malo več časa. Vedno več je obnovljenih stavb in detajlov, ki kraj bogatijo in kažejo njegov nekdanji videz. Rože na oknih, v sneg odeta hiša na Racovniku ali soba s čudovitim stropom v muzeju, na vse to smo lahko ponosni. Drobni in večjih lepot je v kraju veliko, samo videti jih moramo.

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Mavrica neba 2010

Večjezični literarni maraton

Tomaž Šturm

Občinstvo. Foto: Aleksander Čufar

Na prvo soboto v mesecu juniju v letu 2010, ko je sonce neusmiljeno pripekalo, se je nekaj čez peto uro popoldne na dvorišču Muzeja Železniki začel že sedmi literarni maraton Mavrica neba 2010. Maraton so najprej začeli avtorji, ki se udeležujejo Mavrice neba vsako leto in se imenujejo mavričarji.

Okoli 18. ure so nastopili učenci OŠ Železniki. Na OŠ je že tretjič potekal literarni natečaj, na katerem sodelujejo učenci, ki vsako leto ustvarjajo literarne izdelke na določeno temo. Tema letošnjega natečaja je bila sonce. Izhodišče je bilo podano v pesmi Tonea Pavčka Drobotnice.

"Na svetu si, da gledaš sonce.

Na svetu si, da greš za soncem.

Na svetu si, da sam si sonce

in da s sveta odganjaš – sence."

V letošnjem letu so svoja dela poslali samo učenci in učenke četrtil in petih razredov. Med poslanimi prispevki je komisija v sestavi Katarina Primožič, Neža Maurer in Tomaž Šturm izbrala sedem nagrajenih prispevkov, ki so jih avtorji predstavili na

literarnem maratonu. Literarne umetnine mladih ustvarjalcev so bile sončne, saj je prav sonce ena izmed pomembnih sestavin vsake mavrice. Zaklad, ki je skrit na enem izmed njenih koncev, pa predstavljajo prav vsi poslani prispevki in dajejo moč za nadaljevanje natečaja.

Predstavitve nagrajenih del in njihovih avtorjev učencev, intervju z njimi ter dramatizacijo nagrajenih dramske igre so v celoti izvedle članice literarnega krožka Urška Košir, Irena Tavčar, Lucija Tolar, Katja Trampuž in Jera Šuštar pod budnim očesom svojih mentorjev in staršev, ki so prišli spodbujati svoje otroke. Letošnje leto nas je obiskal tudi župan občine Železniki Miha Prevc, ki je podelil nagrade in tako prispeval svoj kamenček v mozaik prepoznavnosti maratona.

Naslednja je nastopila pesnica in kantavtorica Nina Novak-Oiseau. Mlada pesnica, ki ustvarja v slovenskem in hrvaškem jeziku, je z branjem pesmi predstavila svojo knjigo Drevo življenja (Drvo života). Nekatere pesmi iz knjige je tudi uglasbila in nas tako očarala s svojim čudovitim glasom, ki ga spremlja s kitaro.

Članice literarnega krožka. Foto: Jernej Primožič

Za njo so se zvrstili ostali avtorji in se vsi predstavili do 20. ure, ko je sledila večerja. Po večerji nas je ogrel nastop glasbene skupine Martin Ramoveš bend. Trio se je predstavil z lastnimi avtorskimi skladbami in dodobra razgrel občinstvo. V dobri kondiciji in s primernim tempom smo nadaljevali z branjem poezije in zaključili na cilju ob 22.30 po poletnem času.

Na letošnjem maratonu Mavrica neba je poleg osnovnošolcev nastopilo 16 avtorjev, večina je bila na maratonu že prejšnja leta, videli pa smo tudi nekaj novih obrazov. Veliko nastopajočih avtorjev je v lanskem letu izdalo svojo knjigo (prvo, drugo ...), zato smo bili letos priča predstavitvam novih knjig, ki so bile postavljene na ogled in nakup v bralnem kotičku, ki je tako uveljavil svoj namen in pomen.

Organizacija literarnega maratona je pod okriljem KD Scena Železniki uspešno izpeljana že sedmič. K uspešni izvedbi prireditve so prispevali tudi Klub študentov Selške doline, KD ROV Železniki, Muzej Železniki, TD Železniki, Občina Železniki, JSKD in Lotrič, Laboratorij za meroslovje, d. o. o., ki je pripeval nagrade za nagrajence literarnega natečaja.

Nina Novak-Oiseau. Foto: Luka Mesec

Nagrajenci literarnega natečaja v OŠ Železniki. Foto: Aleksander Čufar

Nagrajena dela literarnega natečaja v Osnovni šoli Železniki

JAZ SEM SONCE

Živjo!

Naj se vam najprej predstavim. Sem Sonce in pišem se Zvezda. Živim v Sončni deželi. Moja starša sta se upokojila in zdaj moram jaz opravljati njuno nalogo, da skrbim za vas na Zemlji.

Všeč mi je marec, ko imam največ dela, ker moram prebuditi teto Naravo, ki celo zimo spi in lenari. Tudi maj mi je ljub. Do takrat se teta Narava že pošteno zbudi in pretegne, vse cveti ter ljubezen povsod lebdi. Za majem prihajajo meseci, ko moram napeti vse moči, da vsem na Zemlji segrejem kosti in korenine.

Rado imam drevesa, potoke, morja, živali in ves ta zeleni planet.

Je pa res, da mi to, kar na Zemlji delate s svojim planetom, gre pošteno na živce. Prav jezen, besen sem na vas, ker ne spoštujete svojega doma. Jutri pridem na obisk na vašo šolo, da vam povem in opozorim, kako vsak dan znova uničujete svojo okolico.

- Pomislite na vse smeti, ki jih odvržete v potoke, na gozdne jase ... Saj imate vendar koše in posode za smeti.

- Ali vas morajo starši res voziti v šolo? Zakaj ne hodite peš? Marsikdo bi se lahko pripeljal s kolesom.

Poleg vsega tega pa me motijo tudi:

- vesoljske ladje, kometi, solarne nevihte.

Prav tako ne maram,

- da mi vsako leto na silvestrovo pošiljate svetlobne signale,
- da imate vsa mesta tako osvetljena, da me bolijo oči.

Ko gledam vaš nekoč zeleni planet, vidim okoli njega debel plašč iz ogljikovega monoksida, ki vse na Zemlji duši in ubija.

Če boste uničili Zemljo, vam že zdaj povem, da pri meni ne morete živeti, ker sem zelo vroče in za vas neprimerno za življenje. V tem primeru pojdite kar na Luno. Mogoče vas bo ona sprejela.

O, ravno tamle gre Luna! Me prav zanima, kaj si ona misli o onesnaževanju Zemlje. Lunca zagotovo misli zelo podobno kot jaz!!!

Tjaša Polajnar Vešligaj, 5. a

JAZ PODNEVI, LUNA PA PONOČI

Nekega dne, ko je bilo Sonce visoko na nebu, se je domislilo: "Luno zvabim k sebi na nebo tako, da ji zapojem pesmico!"

*Sem Sonce brez ljubezni,
prijateljje oblake imam,
le z Luno igrati se ne znam.*

*Sem Sonce žalostno,
ki hoče ljubico.
Naj to Luna bo!*

Tako je Sonce pelo ves dan. Ko pa se je zvečerilo, je bilo tako utrujeno, da je odšlo spat.

Ponoči pride na nebo Luna. Zaposlila se je s štetjem. Kar nekajkrat je preštela prijateljice zvezdice. A postalo ji je dolgčas.

Spomnila se je na Sonce in si mislila: "O, kako mogočno mora biti, da tako močno sveti in greje." Tudi Luna bi rada srečala Sonce. Da bi ga privabila, zapoje pesem:

*Sem Luna brez ljubezni,
prijateljje zvezdice imam,
le s Soncem igrati se ne znam.*

*Sem Luna žalostna,
ki bega sem in tja
ter išče ljubega.*

Luna je tako pela vso noč in utrujena zaspala na nebu. Ko pa je bilo že jutro, se je Sonce pomikalo na nebo in presenečeno zagledalo Luno, ki je še vedno spala. Prebujalo jo je na vse možne načine.

Potem pa se je domislilo: "Kaj pa, če jo poljubim?!"

In jo je poljubilo. Sonce Luno. Ta se je v trenutku prebudila in pred seboj zagledala Sonce. O, da bi vi videli, kako se je Luna razveselila, ko je pred seboj zagledala Sonce. Res je bilo tako mogočno, kot si je predstavljala. Luna je Soncu poljub vrnila tako močno, da so oblaki kar zardeli. S poljubom je prekrila Sonce, zato se je na Zemlji stemnilo. Ker je sredi dneva nastala tema, so se vsi ljudje začudeno ozrli v nebo. Da bi bolje videli, so si Sonce in Luno ogledovali kar z daljnogledi.

Sonce in Luna sta postala najboljša prijatelja. Vsake toliko časa se zopet srečata in poljubita. Ljudje na zemlji pa temu poljubu pravimo mrk.

Tanja Gartner, 4. b

SONCE IŠČE PRIJATELJA

Igrajo: pripovedovalec, Sonce, Viki, Jonga in Luna

PRIPOVEDOVALEC: Nahajamo se v vesolju. Zdi se mi, da se tu nekdo zelo dolgočasi. Kdo le? (*začude-no*) Saj to je Sonce!

SONCE: (*žalostno pride na oder*) Dolgčas mi je! Na pomoč! Zakaj nimam prijateljev? (*skoraj joka*) Zakaj me nihče ne mara??? (*na ves glas zaihti*) Joj, nesreča!

Na oder se priplazi Jonga.

JONGA: Kdo joka? ... Kdo ihti? (*za njim pristopica Viki*)

VIKI: Ojoj! Tudi jaz slišim jok!

JONGA: Kdo joka? ... Poglej, Sonce joka! Kaj pa se je zgodilo? Si padlo? Kaj je, no?!? Povej!

VIKI: Sonce, zakaj jočeš?

SONCE: (*joka*) Nihče me ne mara! Bi bila vidva moja prijateljca?

JONGA IN VIKI: Seveda!

SONCE: Juuhuuuu! Em ... Kdo pa sploh sta?

JONGA: Jaz sem Jonga – najboljši učenec v Vasoliji.

SONCE: Kaj pa je Vasolija?

JONGA: To je kraj na Jupitru.

VIKI: Jaz pa sem Viki, najlepša vesoljka.

SONCE: Torej sta res vesoljca?

VIKI: Ja, seveda. Drugače pa ne bi bila tukaj, a ne?!

SONCE: (*se razveseli*) Juhu!

VIKI: Toda kmalu morava domov na Jupiter!

SONCE: (*je spet žalostno*) Mi mogoče lahko pomagata najti teto Luno? Ona je namreč ponoči vedno zunaj.

JONGA: (*opazi Sončevo žalost*) Itak. Pridi, gremo!

PRIPOVEDOVALEC: Hodili so tri vesoljne ure in še več, da so vendar našli Lunino bivališče.

JONGA: (*sopiha*) Tukaj smo. Zdaj te bova zapustila. Se nama namreč zelo mudi, da prideva pravočasno domov!

VIKI: Oprosti, Sonce, ne gre drugače. Če bova pozna, bo oče zelo hud.

SONCE: Že v redu. Nočem, da bi bila zaradi mene kaznovana. (*Jonga in Viki odideta*)

SONCE: (*previdno*) Teta Luna, kje ste?

LUNA: Tukaj. In kdo me išče?

SONCE: Jaz, Sonce. Bi bila moja prijateljica?

LUNA: Seveda! Vsak dan si bova pomahala, ko boš ti zahajalo in jaz vzhajala.

SONCE in LUNA: Juhuuu!

PRIPOVEDOVALEC: In od taktak je bilo Sonce spet srečno. Luna pa tudi.

Špela Gortnar, 5. a

SONCE IN PLANETI

Nekoč je bilo na nebu Sonce, ki ni imelo prijateljev. Bilo je zelo žalostno. Nekega dne je k njemu prišla Luna in se pozanimala, kaj dela. Sonce ji je odgovorilo, da nič, ker nima prav nobenega prijatelja. Luna pa mu je povedala, da ima presenečenje zanj. Pripovedovala mu je o devetih planetih, ki tako kot on iščejo prijatelje.

Sonce bi bilo z veseljem njihov prijatelj, a kaj, ko jih ne pozna. Luna jih je seznanila.

Najprej je Sonce zanimalo, kako jim je ime. In ko so se mu vsi predstavili, je Sonce ponavljalo njihova imena. To so bili: Merkur, ki je Soncu najbližji, Venera, ki ji je vedno vroče, Zemlja, ki jo poznamo tudi ljudje, vedno rdeč in zelo sramežljiv Mars, pa Jupiter, ki vedno spušča pline in je največji, njegov sosed Saturn, ki je skoraj tako velik kot Jupiter in ima obroč, potem pa sta še modro-zeleni Uran in zelo modro pobarvani Neptun. Tudi planeti niso poznali imena svojega novega prijatelja. Povedalo jim je, da ga že od nekdaj kličejo Sonce.

Ko so se vsi spoznali, so se začeli igrati. Planeti so Sonce prosili, naj predlaga igro. Odločilo se je za skrivalnice. Planeti so prikimali in Sonce je začelo šteti:

"Ena, dva, tri, štiri in pet! Kdor ni skrit, ta miži!" Začelo je iskati. A en planet se je skrtil tako, da je postal neviden. Sonce je našlo vse planete razen Jupitra.

"Le kje je Jupiter?" se je spraševalo Sonce. Čez nekaj časa pa je nekaj pihnilo in prikazal se je Jupiter. Vprašali so ga, kako je postal neviden. Pohvalil se je, da je to njegova posebnost.

Sonce je opazilo, da mora spat, ker za njim pride na nebo Luna. Planeti pa bi se še radi družili z njim, zato so ga vprašali, ali lahko pri njem prespijo. Sonce je bilo dobrega srca in je reklo, da lahko.

Sedaj, ko že vsi spijo, je na nebu Luna. Pa lahko noč, Sonce. Dobro spi, jutri se pa spet vidimo.

Sara Kejžar, 4. b

SONČNE BARVE

*Ijudje Sonce vidimo rumeno,
travne bilke predstavljajo si ga zeleno,*

*ribe ga vidijo modro,
saj druge barve ne poznajo.*

*Belo Sonce marjetico zbudi,
mačeha pa prav trpi,
ker ji Sonce sveti v oči.*

*Princese še Sonce roza vidijo,
robavsi pa le za črno Sonce slišijo.*

*Snežak se Soncu umika,
ker je zanj to smrtonosna rdeča pika.*

*Sonce svojih barv žal ne vidi,
ampak se mu zdi,
da razveseljuje živali in ljudi.*

Katja Kosem, 5. a

SONCE

*Kdo prežene sive oblake?
Kdo posuši luže in mlake?
Kdo nas zjutraj toplo pozdravi,
zvečer pa se tiho za goro odpravi?*

*Kdo za dežjem vedno posije
in večni boj z zimo bije?
Kdo razpre rožam cvetove
in z žarki obsveti polja, bregove?*

*Kdo prebudi zaspane živali,
kdo naravo in vse, kar kali?
Kdo nam prinese srečo, veselje,
kdo nas spomladi v naravo odpelje?
To je zlato, zlato sonce,
ki nam sije na vse konce.*

Nik Kaltnekar Valentinčič, 4. a

VESOLJE JE VELIKO

*Vesolje je veliko,
Sonce v njem živi,
ko na Zemljo nam posveti,
osreči vse ljudi.*

*Sonce nam planet ogreje,
Luna se mu smeje.
Ko Sonce odide spat,
zavladata tišina, mrak.*

*Sonce vidi celi svet,
ne zgreši niti pajkov pet,
tudi dober sluh ima,
sliši vse: od ž do a.*

*Sonce je vroče,
njegove misli so pekoče.
Sonce veliko pojé,
saj ima zdrave zobe.*

*Ko Sonce miruje,
oblak mimo njega potuje.
Če sije Sonce in pada dež,
pisana mavrica naredi dan svež.*

Jaša Bobar, 5. b

Uspehi učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2009/2010

Primož Šmid

Avtorica:
Agata Štravs, 1. a.
Mentorica:
Irena Bradeško

Datum	Tekmovanje	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenci	Razred	Mentor
02. 02. 2010	Slovenščina	Srebrno Cankarjevo priznanje	Maja Triler	9. c	Majda Tolar
31. 03. 2010	Matematika	Zlato in srebrno Vegovo priznanje in 3. mesto na drž. tekmovanju	Vid Megušar	9. c	Monika Čemažar
			Srebrno Vegovo priznanje	Neža Habjan	7. b
		Tina Mesec		7. a	
		Andreja Koblar		7. b	
		Sara Kokalj		7. c	Bernarda Kavčič
		Katja Trampuš		8. a	
		Nejc Kokalj		8. a	
		Cene Prevc		8. b	
		Sandi Kavčič	9. d	Monika Čemažar	
Matic Prevc	9. a				
28. 01. 2010	Angleščina	Srebrno priznanje	Zala Tolar	8. b	Jana Kusterle
			Nadja Kaplja	8. a	
			Nejc Kokalj	8. a	Tadeja Šuštar
			Urška Čufar	9. d	Marija Prevc
			Timotej Nadrag	9. c	
			Vid Megušar	9. c	Tadeja Šuštar
			Sandi Kavčič	9. b	
02. 04. 2010	Biologija	Zlato proteusovo priznanje	Nejc Peternelj	8. b	Mihela Lahajnar
	Kemija	Zlato Preglovo priznanje	Nejc Kokalj	8. a	Mihela Lahajnar
			Cene Prevc	8. b	
		Srebrno Preglovo priznanje	Katja Trampuš	8. a	Mihela Lahajnar
			Urška Košir	8. a	
			Sandi Kavčič	9. b	Mojca Kešanski
26. 03. 2010	Fizika	Zlato Stefanovo priznanje	Matic Prevc	9. d	Anka Arko
		Srebrno Stefanovo priznanje	Katja Trampuš	8. a	Anka Arko
			Vid Megušar	9. c	
			Sandi Kavčič	9. b	
30. 10. 2010	Logika	Zlato priznanje	Nejc Peternelj	8. b	Monika Čemažar
			Vid Megušar	9. c	
			Matic Prevc	9. d	
		Srebrno priznanje	Katja Trampuš	8. a	
			Brigita Prevc	9. c	

Datum	Tekmovanje	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenci	Razred	Mentor
	Drž. tekmovanje iz znanja o sladkorni bolezni	Zlato priznanje	Teja Rakovec	9. a	Mihela Lahajnar
		Srebrno priznanje	Urška Košir	8. a	
31. 03. 2010	Angleščina	Zlata bralna značka	Eva Korošec	6. c	Katja Mohorič
			Nika Rant	6. b	Damjana Demšar
			Anika Bevk	6. a	
			Miha Benedičič	6. b	
			Maja Kalan	6. b	
			Žan Kramar	6. b	
			Tina Pretnar	7. a	Tadeja Šuštar
			Eva Megušar	7. a	
			Andreja Koblar	7. b	
			Tamara Rihtaršič	7. c	Jana Kusterle
			Neža Luznar	7. c	
			Sara Kokalj	7. c	
			Nejc Peternelj	8. b	
			Zala Tolar	8. b	
			Nadja Kaplja	8. a	
			Katja Trampuš	8. a	
			Lucija Tolar	8. a	
			Urška Košir	8. a	Tadeja Šuštar
			Irena Tavčar	8. a	
			Teja Čufer	8. a	
Jan Šmid	9. d				
Teja Rakovec	9. a	Marija Prevc			
Urška Čufar	9. d				
20. 02. 2010	Nemščina	Zlata bralna značka	Nadja Kaplja	8. a	Majda Tolar
			Urška Košir	8. a	
			Matija Grohar	9. d	
			Katja Bohinc	9. c	
			Marcela Bešter	9. a	
			Tina Thaler	9. d	

Datum	Tekmovanje	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenci	Razred	Mentor
	Športna vzgoja	Ekipno državno prvenstvo v atletiki – 2. mesto Starejše deklice	Ekipo OŠ Železniki		Jože Reya Valentina Pintar
		1. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu	Ekipo OŠ Železniki	8. a	Jože Reya
			• Lucija Tolar (1. mesto)	6. a	
			• Tajda Marenk (8. mesto)	9. c.	
		• Andrej Benedičič (2. mesto)	9. d		
		1. mesto na državnem prvenstvu v deskanju na snegu	• Matic Bradeško (3. mesto)		
			Ekipo OŠ Železniki	9. c.	
			• Brigita Prevc (2. mesto)	8. c	
			• Neža Zupanc (3. mesto)	5. So	
			• Rudi Pintar (5. mesto)		
		4. mesto na državnem prvenstvu v krosu	Ekipo OŠ Železniki		Učitelji športne vzgoje
		5. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v gorskem teku	Ekipo OŠ Železniki		Jože Reya
		5. mesto na ljubljanskem maratonu	Ekipo OŠ Železniki		Jože Reya
		4. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v uličnem teku	Ekipo OŠ Železniki		Jože Reya
		3. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v teku trojk	Ekipo OŠ Železniki		Jože Reya
		6. mesto na državnem prvenstvu v akrobatiki	Marcela Bešter	9. a	Jože Reya
	Kriket	2. mesto na državnem prvenstvu	Ekipo OŠ Železniki		Paul Leon Asher

Datum	Tekmovanje	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenci	Razred	Mentor
	Ples	Zlato priznanje	Neža Luznar	7. c	Valentina Pintar
			Neža Habjan	7. b	
			Katja Jensterle	7. b	
			Barbara Bevk	7. b	
			Tina Pretnar	7. a	
			Nika Potočnik	7. c	
			Janja Gartner	7. b	
			Maja Ive	9. c	
			Vid Megušar	9. c	
			Ajda Šmid	9. b	
			Jošt Rakovec	9. c	
			Brigita Prevc	9. c	
Matej Kavčič	9. b				
21. 04. 2010	Eko šola	3. mesto na državnem tekmovanju	Tajda Koblar	8. c	Mihela Lahajnar
			Neža Habjan	7. b	
			Tina Pretnar	7. a	
20. 06. 2010	Čipkarska šola	1. mesto in zlato priznanje	Špela Bernard	6. c	Irena Benedičič
		1. mesto in zlato priznanje	Meta Rejec	3. b	
		2. mesto in zlato priznanje	Blaž Freljih	3. a	
		5. mesto in zlato priznanje	Tina Thaler	9. c	
		Srebrno priznanje	Lora Štravs	3. a	
			Deja Dolenc	3. b	
			Lana Šmid	3. b	
			Anja Prezelj	4. c	
			Špela Gortnar	5. a	
			Petra Benedičič	5. a	
			Laura Rant	4. c	
Monika Berce	6. c				

Avtorji: Blaž Hudolin (4. b), Sara Kežar (4. b), Tanja Gartner (4. b), Julija Kovač (4. b), Laura Rant (4. c) in Tina Markelj (4. c). Mentorica: Marija Gasser

Dom tvoje, moje pesmi

Majda Tolar

PRAVA PESEM

*Prava pesem se piše sama,
prava pesem se bere sama,
prava pesem je kakor mama,
od življenja samega dana,
z rano in rožo zaznamovana
in ena sama.*

*Prava pesem se piše zjutraj,
prava pesem se piše čez dan
in se piše, kadar se piše seveda,
na večer in se piše ponoči,
prava pesem se piše noč in dan,
prava pesem se piše, kadar ni moči
srcu biti nič drugega kakor beseda
in vsebeseda.*

*Šele potem, če ti sreča v besedo kane,
šele potem, če beseda beseda ostane,
šele potem, če ti je kdo ne ukrade
in če med ničbesedami ne propade,
pesem (mogoče prava) nastane
zate in zame.*

(Tone Pavček)

Pesem je ena izmed mnogih v pesniški zbirki priljubljenega slovenskega pesnika Toneta Pavčka, ki ji je dal naslov Majhnice in majnice s podnaslovom Pesmi mnogih let za mnoge bralce in je izšla v preteklem letu. V predgovoru k svoji pesniški zbirki je pesnik o sebi iz prve roke zapisal naslednje:

"So pesniki, staroste in starostniki, ki so, kot njihove pesmi, večno mladi: Puškin, Goethe, Petrarka, Ahmatova, naša Prešeren, Župančič in še kdo. In so mladeniči, pravi klasiki: Keats, Lermontov, Burns, Jesenin, Brodski, ali naši Murn, Kette, Kosovel in tudi še kdo. Pesem se ni ne pri enih ne drugih postarala. Pesem, če je prava, se ne stara.

Jaz revež, nisem ne pri teh ne pri onih. Grem v kasna, se pravi stara, nespodobna leta, a otrok v meni se še ni postaral. Zato še kdaj zapiskam na piščal ali zabesedim s svojo večno sosedo besedo o lepem in o hudem v življenju. Potem to oboje, ko oboje postane lepo, lepim na hrbet časa in se veselim, če se zapis še tisti trenutek ne zbríše."

S pričujočo pesniško zbirko so se morali seznaniti vsi učenci 8. in 9. razreda, ki so

se pripravljali na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje. Tema letošnjega tekmovanja je bila Dom tvoje, moje pesmi. Izbrano književno delo in priporočena dodatna literatura so bili podlaga za preverjanje bralne zmožnosti ter zmožnosti pisanja razlagalnega spisa. Učenci so brali Pavčkove pesmi zato, da bi prodrli v njihovo globino in da bi sledili razvoju pesniškega duha.

Kako uspešno so opravili svoje naloge, pričajo spisi s šolskega tekmovanja, na katerem so učenci pisali razlagalni spis z naslovom Moja prava pesem med ničbesedami. Pred vami so trije najboljši. Vsaka izmed učenk je pokazala veliko mero poznavanja pesnika in literarne teorije ter razumevanja njegovih pesmi.

MOJA PRAVA PESEM MED NÍČBESEDAMI

Pesem Prava pesem je del pesniške zbirke, ki je nastala pod peresom pesnika Toneta Pavčka in ima naslov Majhnice in majnice. Svojo zbirko je pesnik podnaslovil Pesmi mnogih let za mnoge bralce. Tako že v podnaslovu izvemo, da so v knjigi zbrane pesmi za najmlajše, mlade in starejše in da so nastajale skozi mnogo let pesnikovega ustvarjanja.

V pričujoči pesmi se avtor dotakne pesmi same. Na nek način ji kliče: "Dober dan!" To pomeni, da je sam s pesmijo zelo povezan. Prava pesem se ne piše samo takrat, ko si vesel, ko si dobre volje. Prava pesem se piše tudi, ko si v težavah, ko ti življenje pokaže zobe. To je izkusil tudi pesnik sam ob smrti svojega sina, obetavnega pesnika. Pesnika je to seveda zelo pretreslo, vendar se je kmalu spet postavil na noge ter pisal odlične pesmi. V prav vsaki opisuje, da življenje ne sme biti trpljenje. Vsak človek je marsikdaj v zagati, v težavah, vendar za dežjem vedno posije sonce. V pesmi Prava pesem se je pesnik poigral z besedami in stresel vanjo polno "pravih" besed.

Pesem je sestavljena iz treh kitic. Jezik je umetniško dodelan, poln metafor, preprost in razumljiv vsakemu bralcu. Rima veliko prispeva k uglašeni ritmu pesmi.

Prava pesem je na nek način optimistična, kar je tudi nasploh značilno za Pavčkovo poezijo. Prava pesem je kakor mama, od življenja samega dana, z rano in rožo zaznamovana in ena sama. Avtor besedila ima pesmi rad tako zelo kot mamó. Prava pesem nastane iz globine srca, piše se z življenjem. Če na svetu ne bi bilo Pavčkove mame, potem tudi pesmi ne bi nastajale izpod prstov pesnikovih rok. Avtor teh besedil gleda na življenje kot čudež. Na vse stvari gleda z lepim očesom in uživa v življenju, ki ga biva, čeprav so včasih prisotne tudi limone, ki ti

zagrenijo trenutke. V vsakem primeru se moraš potruditi in se potegniti iz težav. Življenje zagotovo ni samo uživanje. Zdi se mi povsem normalno, da mladi v teh letih zelo radi uživamo, se imamo "fajn" in nam je všeč, če drugi delajo namesto nas, oziroma je nam treba čim manj delati. Vsi pa vemo, da to ni prav, vendar bi lagala, če bi trdila, da mi ne prija, da na primer ob sobotah vsi pospravljajo po hiši, jaz pa sem lahko na računalniku.

Tone Pavček je v zbirki opisoval prav vse teme življenja. Pisal je o otroštvu, šolanju, ljubezni, o besei ... Meni osebno so najbolj všeč pesmi o ljubezni, saj sem ravno v teh letih, ko smo mladi najbolj zaljubljeni in radi pogledamo za kakšnim fantom. Pavček je tudi sam šel skozi to obdobje in napisal pesmi tudi za svoje simpatije.

Pesnik Tone Pavček se je rodil 29. septembra 1928 v Šentjurju pri Novem mestu, sedaj pa živi v Ljubljani. Po končani gimnaziji je študiral pravo, vendar kot pravi sam – zanj pravo ni bilo pravo. Bil je novinar pri časopisih, na radiu in televiziji in nekaj časa glavni urednik Mladinskega gledališča v Ljubljani. Dve desetletji pred upokojitvijo je bil tudi urednik Cankarjeve založbe. Nekaj let je bil tudi član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Izšlo je že 15 zbirk Pavčkove poezije. Za zbirko Majhnice in fulaste pesmi je dobil prestižno nagrado večernica, saj ta velja za eno najboljših slovenskih mladinskih zbirk.

Ob prebiranju Pavčkovih pesmi začutiš, da je življenje nekaj lepega. Pesnik nam svetuje, naj življenje ne bo trpljenje, ampak dogodivščina, v kateri nismo samo na vrhu. Ampak najbolj važno je, da se naučimo vstati, ko smo na tleh. Pesnik življenju pravi: "Rad te imam!" Imejmo ga tudi mi.

Brigita Prevc, 9. c

MOJA PRAVA PESEM MED NĀBESEDAMI

V celi pesniški zbirki Toneta Pavčka Majhnice in majnice je ogromno pesmi z naslovom ali vsebino, ki opevajo pesem. A prava pesem je ena sama. Pri-poveduje nam, kdaj, kje, kdo in kako se pesem piše – tista prava.

Vsak lahko pesni – poklicno ali za šalo – a ni nujno, da se mu posreči in napiše pesem, s katero ti sapo vzame. Pravi kraj in pravi čas sta potrebna, da napišemo nekaj resnično dobrega. Ob branju pesmi Prava pesem sem se zamislila in ugotovila, da nam Pavček razlaga, da naj vsak piše in piše. Nekega dne, ko si prizadet ali srečen zaradi okolja in dogodkov okoli sebe, pa se ti nasmehne sreča in dobiš navdih za pesem, ki je mogoče tista prava. Vsakemu se bo to zgodilo. Ali bo to tudi zapisal (mogoče tudi objavil in resneje nadaljeval s pisanjem) ali pa bo na ta navdih pozabil, pa je odvisno od posameznikov. Občutek, da se moram še veliko naučiti in spoznati veliko dru-gega, meni neznanega, me je obšel ob branju pesmi. Njena tema se dotakne vseh, ki jo preberejo.

*"Prava pesem je kakor mama,
od življenja samega dana,
z rano in rožo zaznamovana
in ena sama."*

Te vrstice si razlagam, kot da je prava pesem samo ena, ki se rodi iz naših zamisli oz. celotnega dogajanja v življenju. Vsako pesem zaznamujejo lepi in malo manj lepi dogodki. Meni se zdi vsaka pesem neke vrste igra besed, Pavčku pa beseda besed. Pesnik v vsaki svoji pesmi poveljuje/slavi življenje, ki sta mu ga dala mati in sv. Jurij. Veseli se vsakega dneva posebej, prav tako pa tudi vsake pesmi, ki nastane. A sam misli, da ni eden izmed

pravih pesnikov, kot so Prešeren in Kette. Omenje-na Slovenca sta napisala le po eno zbirko pesmi. Res dobrih pesmi – pravih. Le s to zbirko sta se ljudem ohranila v spominu. Sam pa je napisal že 49 knjig, dobrih in malo manj dobrih.

Tone Pavček je Majhnice in majnice razdelil na kar nekaj poglavij oz. tem (rojstvo, otroštvo, šola-nje, ljubezen, beseda, starost, življenje ...). V vsaki je opisal dogodke svojega življenja. Od rojstva pa do enainosemdesetega leta. Kje se je rodil, opisuje v kar nekaj pesmih. "Življenje je dar," pravi. Hvaležen je patronu sv. Juriju, ki ga je v najhujši zimi – njega, majhno in slabotno dete – obvaroval smrti. Šolati se ni maral preveč. Le prvo leto v šoli mu je bilo všeč, ko je bil šolar še doma, na Dolenjskem. Kasneje pa se je šolal v Ljubljani. Dokončal je gimnazijo in pravo, a se je zaposlil kot voditelj na radiu in malih zaslonih, kasneje pa kot urednik založbe. Najbolj so mi bile všeč pesmi, ki opevajo ljubezen. Nekatere si bom celo prepisala v dnevnik, saj sem tudi jaz za-ljubljena in nora. Od vseh prebranih ljubezenskih pesmi in pesmi nasploh se mi je najbolj vtisnila v spomin Nova faca. Ob branju pesmi, ki so opevale stare predmete in so vsebovale starinske besede, pa sem se na smrt dolgočasila. Saj vem, da se Tone Pavček zelo boji, da bi pozabili na star jezik in pra-vo, knjižno slovenščino, a vseeno mislim, da mu ni treba pretiravati.

Knjiga mi je bila še kar všeč, z njo pa sem pridobila znanje o marsičem. Sedaj vem, da moram pisati (pa ne le pesmi, ampak tudi zgodbe in spise), saj mi bo nekega dne uspelo in sestavila bom nekaj pre-sneto dobrega.

Daša Gortnar, 9. a

MOJA PRAVA PESEM MED NIČBESEDAMI

Pesnik Tone Pavček je v svoji knjigi *Majhnice in majnice* zapisal, da je pesem dar življenja, beseda besed. Mislim, da je to želel sporočiti tudi v pesmi *Prava pesem*, kjer nam je želel povedati, da prava pesem pride iz srca, pa naj bo kratka, dolga, preprosta ali zapletena, da je vedno ena sama.

V prvi kitici nam je pesnik sporočil, da se prava pesem piše sama ter da se bere sama. Jaz se s tem popolnoma strinjam. Prava pesem ti vedno tako hitro pride na misel, da se skorajda ne zaveš. Prav tako je takrat, ko se bere, saj se tudi takrat komaj zaveš, kako hitro jo prebereš in kakšen pomen ima. Podobna se mi zdi tudi misel, da je pesem kot mama ter da nam je dana. Misel si razlagam, da je pesem, ko je napisana ali ko si jo sami izmislimo, nam dana, kot nam je vsakemu lastna mama. V tej kitici pa me presune misel, ki pravi, da je pesem z rano in rožo zaznamovana in da je ena sama. To je resnica. Pesem lahko nastane, ko je človek zelo žalosten in se želi nekako izpovedati nečemu ali nekemu. Zato zapiše pesem in mu je lažje. Prav tako kot ob žalostnih lahko pesem nastane ob veselih, lepih in srečnih dogodkih, saj se jih človek vedno rad spominja in jih, kot pravi pesem, vedno nosi v srcu.

Če bi primerjala prvo in drugo kitico, bi zagotovo omenila, da je prva kitica bolj čustvena in izpovedna. Popolnoma drugačna pa se mi zdi druga kitica, ki je "realna" in opisuje vse malo bolj suhoparno, kot pa je opisano v prvi kitici. Vsaj jaz si to tako predstavljam. Druga kitica pripoveduje o tem, da se prava pesem lahko piše kadar koli, tudi takrat, ko si sam, kadar te kaj teži, si prizadet in žalosten – in kot je zapisal pesnik v pesmi, da prava pesem nastane takrat, ko v srcu ni moči biti nič drugega kot beseda in vsebeseda. To si razlagam na tak način: Ko si resnično žalosten in ne veš več, kaj bi s seboj, takrat se v srcu zapiše pesem. Čeprav ne veš, da jo pišeš, si

jo zapisuješ, ko premišljuješ o svoji žalostni usodi in kako se le-ta poigrava s teboj. To pesem v srcu pa človek piše z vsebesedami, ki človeku (posamezniku) ogromno pomenijo oziroma mu pomenijo vse. Tako se v srcu piše prava pesem.

Tretja kitica govori o tem, da je pomembno, da se prava pesem zapiše, če ti uspe. Prave pesmi ti ne sme nihče ukrasti in ti je pravzaprav ne more, saj je samo tvoja. Propasti med ničbesedami-besedami, ki ne pomenijo nikomur nič, pa tudi ne sme. Le če si pesem nekam zapišeš, pa naj bo to na list papirja ali v srce, bo tam ostala zapisana in, kot pravi Tone Pavček, prava.

Glavne teme pesniške zbirke *Majhnice in majnice* so: rojstvo, otroštvo, šola, ljubezen, beseda, dopisi, starozitje, zemlja, življenje. Teme si sledijo v nekem življenjsko zaporednem času. Najprej se rodiš, nato okušaš otroštvo, zatem se šolaš, nato si poiščeš ljubezen za vse življenje, potem sledi obdobje, kjer izrečeš mnogo besed, proti koncu si star in na koncu eno z Zemljo. V zadnji temi pa pesnik občuduje življenje. Moja najljubša tema je življenje, saj so mi vseč pesmi v njej, pa tudi zato, ker imam rada svoje življenje in ga ne bi zamenjala z nobenim drugim človekom in je ena sama prava pesem, v kateri je mnogo lepih in tudi manj lepih trenutkov, ki mi bodo vedno ostali v spominu ne glede na to, kaj se bo še pripetilo.

Tako si jaz razlagam pravo pesem. Čeprav pesnik Tone Pavček, ki ga občudujem, da je naredil tako dobre pesmi, včasih razmišlja drugače kot jaz. V tretji kitici pravi ali bolje rečeno namiguje, da lahko prava pesem nekako zatone v pozabo – a jaz se s tem ne strinjam, saj mislim, da se prava pesem nikoli ne pozabi in večno ostane v tvojem srcu.

Maja Triler, 9. c

Avtorica: Meta Rejec, 3. b. Mentorica: Minka Rant

Avtorica: Naja Prezelj, 2. a. Mentorica: Barbara Demšar

Avtor: Nejc Markelj, 4. b. Mentorica: Danica Mohorič

Avtor: Tadej Marenk, 4. b. Mentorica: Danica Mohorič

Avtor: Urh Kocalj, 4. b. Mentorica: Danica Mohorič

Pedagoški programi v Muzeju Železniki

Katja Mohorič Bonča

Muzeji vršijo številne funkcije: znanstveno, družbeno, predstavitveno, izobraževalno. Vse skozi so se sicer zavedali svojega poslanstva, vendar se v zadnjih desetletjih dogajajo spremembe predvsem v njihovi izobraževalni funkciji. Spremenil se je način nagovarjanja obiskovalcev. Muzeji so postali prostori, ki obiskovalcem poleg klasičnih ogledov zbirk ponujajo tudi vsebine za aktivno preživljanje prostega časa. Pasivni obiskovalec muzeja sedaj lahko postane aktivni obiskovalec.

V Muzeju Železniki ob klasičnih vodenjih po muzejskih zbirkah, ki so prilagojena starostnim stopnjam, nudimo tudi učne ure, ki se ujemajo s šolskim učnim načrtom. Najmlajšim je namenjena učna ura Kaj je muzej, kaj je staro. Prvi triadi osnovne šole je na voljo učna ura Kaj je uporabljala moja babica, kjer ob posameznih predmetih iz babičinega gospodinjstva otrokom približamo čas naših babic. V učni uri Železarstvo otroci ob maketah železarskih obratov spoznajo posamezne faze železarstva. Ta učna

ura je primerna za učence 4. in 5. razreda osnovne šole. Osmošolcem je na voljo učna ura Manufaktura, trgovina, mitnica, kjer na primeru manufakturne proizvodnje v Železnikih utrdimo pojme, s katerimi se srečajo pri klasičnem pouku zgodovine. Učna ura Čipkarstvo v Železnikih je primerna za vse starostne stopnje, kajti ura je prilagojena starosti obiskovalcev.

Novost v muzejski ponudbi so počitniške muzejske delavnice. Za tovrstne programe je značilno aktivno sodelovanje in praktično delo. Tak način udejstvovanja spodbuja ustvarjalnost, razmišljanje, sklepanje in povezovanje različnih tem. Ne nazadnje, tak način učenja je tudi zabaven. Nagovorili smo učence prvih dveh triad, vendar so primerne za vse razrede, saj jih vsebinsko prilagodimo vsem starostnim stopnjam.

Po uspešno izvedenih in sprejetih muzejskih delavnicah v zimskih šolskih počitnicah februarja 2009 (v šolskem letu 2008/2009), ko smo se na prvi delavnici pogovarjali o železarstvu, na drugi pa o oglarstvu, smo delavnice pripravili še med poletnimi počitnicami. V čipkarskem tednu, 16. julija 2009, smo tako na dvorišču Muzeja Železniki spet gostili mlade, ki jih zanima zgodovina. Tema poletne delavnice je bila mlinarstvo, dejavnost, ki je bila nekdaj v naših krajih močno razširjena, s spremembo življenjskega stila pa je tako rekoč potonila v pozabo. Otroci so se seznanili z različnimi načini mletja žit. Natančneje so spoznali vodne pogone in mletje žit v vodnem mlinu. Druženje smo nadaljevali v prijetnem poletnem hladu muzejskega dvorišča, kjer so otroci izdelali družabno igro mlin, ki ji v Železnikih rečemo tudi fiželkarca, saj za postavitev "mlina" v tej igri lahko uporabimo fižolčke.

Med jesenskimi šolskimi počitnicami v šolskem letu 2009/2010, 27. oktobra 2009, smo otroke spet povabili na počitniško muzejsko dogodivščino. Muzejsko delavnico v teh šolskih počitnicah bi lahko poimenovali tudi Lov na zaklad, kajti mladi muzejski raziskovalci so tokrat odkrivali muzejske zaklade v Muzeju Železniki. Udeleženci so reševali zastavljene uganke, ki so se navezovale na razstav-

ljene muzejske predmete v zbirkah, in z vsako rešitvijo so bili bliže končnemu zakladu. Spoznali so veliko muzejskih predmetov in ugotovili, da je vsak muzejski predmet pravzaprav zaklad, vendar jih je na koncu poti vseeno pričakal še sladek čokoladni zaklad. Dogodivščina se je nadaljevala na galeriji, kjer so udeleženci odkrivali in spoznavali skrite muzejske predmete, risali in se zabavali ob družabnih igrah.

V zimskih šolskih počitnicah smo pripravili dve počitniški delavnici. V torek, 23. 2. 2010, smo se pogovarjali o življenju in delu kovačev. Po ogledu železarskega dela muzeja smo naše druženje nadaljevali na galeriji, kjer so udeleženci delavnic iz papirja in papirnatega lepilnega traku izdelali kovaški izdelek, ki smo ga na koncu še pobarvali. Pod natančnimi in marljivimi otroškimi rokami so nastala čudovita kladiva, žebliji in motika. Z isto tehniko izdelave je nastala celo papirnata maketa plavža. V delu in vselem razpoloženju sta minili uri našega druženja in iz izrazov na otroških obrazih je bilo razbrati zadovoljstvo in pričakovanje četrtkove delavnice.

Glavna tema četrtkove delavnice (25. 2. 2010) so bili gregorčki, ki v Železnikih naznanjajo prihod pomladi in svetlobe, ko umetna razsvetljava čez dan pri delu ni več potrebna. Vsak udeleženec delavnice je naredil svojega gregorčka. Na vsakem so bili motivi iz nekdanjih kovaških Železnikov: maketa vigenjca in silhueta plavža v ozadju. Vendar je bilo to šele osnova otroški domišljiji in ustvarjalnosti. Z raznimi detajli so naredili čudovite prizore in mali kovaški trgi na kartonasti podlagi so zaživel. Nastali so čudoviti gregorčki, ki so 12. marca v Plnadi odnesli umetno luč in pozdravili prihod pomladi.

Z obiskom otroških muzejskih delavnic smo v Muzeju Železniki zelo zadovoljni. Še posebej nas veseli, da se otroci k nam radi vračajo, pogosto pa pripeljejo tudi svoje prijatelje. Delavnice tako postajajo stalnica v muzejski ponudbi in niso vezane samo na počitniški čas. Namenjene so tudi šolskim skupinam, ki obisk muzeja lahko nadgradijo tudi s katero od delavnic.

Udeleženci železarske in oglarske delavnice februarja 2009.

Udeleženci mlinarske delavnice julija 2009.

Udeleženci muzejske delavnice Lov na zaklad oktobra 2009.

Udeleženci muzejske delavnice februarja 2010.

Foto: Katja Mohorič Bonča

Kronika Muzejskega društva Železniki

Katja Mohorič Bonča

Galerija Muzeja Železniki

Dogodki v galeriji leta 2009

Galerijsko sezono za leto 2009 je 13. marca 2009 otvoril Miro Kačar iz Sorice. Predstavil se je s svojimi najnovejšimi deli. Kulturni program pri odprtju razstave so pripravili člani družine Kačar.

Na fotografski razstavi z naslovom artnarava.com so se s fotografijami z motivi iz narave predstavili Janez Papež, Milan Cerar in Aleksander Čufar. Odprtitev razstave je bila 17. aprila 2009, v kulturnem programu je nastopila Lucija Čufar, učenka glasbene šole Škofja Loka, oddelek Železniki.

V okviru občnega zbora MD Železniki 24. 4. 2009 je bila na galeriji projekcija dokumentarnega filma Janeza Habjana Golcarija na Selškem nekoč.

16. maja je svoja dela predstavil akademski slikar Jure Kalan. Odprtitev razstave je popestrila inštrumentalna jazz zasedba Gorazda Pintarja in Benjamina Prešerna ter člani KUD France Koblar.

13. junija se je z nastopom in likovnimi deli otrok predstavila Podružnična šola Selca. V juliju je sledila razstava čipk, ki jo že tradicionalno pripravlja Turistično društvo Železniki v okviru Čipkarskih dni.

Jesensko obdobje smo pričeli z gostujočo arhivsko razstavo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enota Škofja Loka z naslovom Protestantizem na Loškem. Razstava je bila na ogled od 28. avgusta do 16. sep-

tembra. V kulturnem programu so nastopili France Čufar (kitara) ter Jernej Primožič in Luka Markelj z veznim tekstom o protestantskem obdobju.

Razstavo Grafike Lojzeta Tarfile in Aleksandra Jensenovca je 25. septembra odprl Franc Berčič Berko, program sta popestrila akademska kitarista Luka Vehar in Monika Breuss.

9. 10. 2009 je v galeriji potekal fotografski večer. O digitalni fotografiji je predaval Aleksander Čufar, EFIAP/b, PPSA, KMF, MF FDG.

Od 16. oktobra do 9. novembra so bile na ogled ikone Albine Nastran iz Škofje Loke. Razstavo je odprl umetnostni kritik dr. Damir Globočnik, v kulturnem programu pa smo lahko poslušali duet flavt (Veronika Šmid in Katarina Mohorič).

Fotografska razstava Na poti je bila na ogled od 13. novembra do sredine decembra. Fotografije je predstavil Igor Mohorič Bonča (Železniki), v programu sta sodelovala tudi Aleksander Čufar, ki je razstavo odprl, in Katja Mohorič Bonča.

Miro Kačar, 13. 3. 2009. Foto: Aleksander Čufar

artnarava.com, 17. 4. 2009.

Jure Kalan, 16. 5. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Podružnična šola Selca, 13. 6. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Protestantizem na Loškem, 28. 8. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Lojze Tarfila in Aleksander Jesenovec, 25. 9. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Albina Nastran, 16. 10. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Igor Mohorič Bonča, 13. 11. 2009. Foto: Aleksander Čufar

Dogodki v galeriji do julija 2010

Po zimskem premoru se je v letu 2010 na galeriji prvi predstavil Tone Kavčič iz Kamne Gorice. Odprtje slikarske razstave je bilo 19. marca, v programu je sodeloval Mešani pevski zbor Društva upokojencev za Selško dolino.

Ciklus razstav je nadaljeval Vlado Jehart iz Prevalj, ki se je predstavil s fotografijami narave. Raz-

stavo je poimenoval Življenje nad 1000 metri, v programu na odprtju razstave 16. aprila sta nastopila Lucija in Nace Čufar.

Ob dnevu muzejev 18. maja je bilo v Muzeju Železniki slovesno odprtje prenovljene muzejske stavbe, za to priložnost pa je bila pripravljena tudi dokumentarna razstava fotografij posamez-

Tone Kavčič, 19. 3. 2010. Foto: Aleksander Čufar

Vlado Jehart, 16. 4. 2010. Foto: Aleksander Čufar

nih faz prenove muzejske stavbe – Plavčeve hiše.

Le nekaj dni kasneje, 21. maja, so se otroci iz Antonovega vrta predstavili z nastopom in razstavo Mi ustvarjamo.

11. junija je slike iz peska predstavila Stanka Golob. Razstavo je poimenovala Reke – spoštujem vas. V kulturnem programu so nastopili člani KD Po Be

Re Posočje – Benečija – Rezija, razstavo pa je odprl umetnostni kritik dr. Damir Globočnik.

15. julija je bila otvoritev tradicionalne čipkarske razstave v okviru 48. Čipkarskih dni.

Antonov vrtec Železniki, 21. 5. 2010. Foto: Aleksander Čufar

Stanka Golob, 11. 6. 2010. Foto: Aleksander Čufar

Muzejski izlet v Gornjesavsko dolino

Po nekajletnem premoru in številnih pobudah članov Muzejskega društva Železniki smo letos spet pripravili muzejski izlet. Odločili smo se, da 10. aprila 2010 obiščemo Gornjesavsko dolino, ki ima z našo Selško precej skupnega. Obe dolini je močno zaznamovalo železarstvo in prav Gornjesavski muzej Jesenice na Stari Savi z železarsko in etnološko zbirko je bil naš prvi postanek. Sprejel nas je kustos Marko Mugerli in nam predstavil železarstvo na Jesenicah ter življenje železarjev na Stari Savi, ki je čudovito prikazano v etnološki zbirki v Kasarni. V času našega obiska je bil v jeseniškem muzeju na ogled tudi meteorit, ki je 9. aprila 2009 padel na Mežaklo. Z zanimanjem smo si ogledali še to vesoljsko pošiljko, nato pa smo se odpravili naprej.

Pot nas je vodila do Pristave v Javorniškem Rovtu, ki je bila nekdanj v lasti družine Zois. Karel Zois, brat bolj znanega Žige Zoisa, je bil botanik, ki je raziskoval alpsko rastlinstvo in odkril vijolico in zvončico. V gostinskem objektu na Pristavi imajo urejeno spo-

minsko sobo družine Zois, ob pristavi pa se nahaja botanični park z domačimi in eksotičnimi drevesnimi vrstami in tremi jezerci. Kljub nekoliko hladnejšim temperaturam je bil sprehod po parku prijeten, drevesa v parku pa res mogočna.

Pred nami je bil ogled še ene muzejske zbirke, dislocirane enote Gornjesavskega muzeja Jesenice. Odpeljali smo se v Rateče, kjer je v Kajžnikovi hiši rekonstrukcija črne kuhinje ter razstava rateške noše. Na ogled je bila gostujoča razstava Tehniškega muzeja iz Bistre z naslovom Stanko Bloudek – Leteči človek. Ogledali smo si tudi kratke starejše filme o ljudskih običajih in planiških smučarskih skokih.

Vodenje in ogledi zbirk Gornjesavskega muzeja tako na Jesenicah kot v Ratečah so bili za člane MD Železniki brezplačni, za kar smo se upravi muzeja najlepše zahvalili in jih povabili v Železnike na ogled našega muzeja.

Strokovni del muzejskega izleta smo polni novih informacij in v pričakovanju naslednjega izleta zaključili s poznim kosilom v gostilni pod Vrščem.

Udeleženci muzejskega izleta pred Kasarno na Stari Savi na Jesenicah, 10. april 2010. Foto: arhiv MD Železniki

Železne niti